

MILITAIR-RECHTELIJK TIJDSCHRIFT

REDACTIE:

MR. L. M. ROLLIN COUQUERQUE
en E. G. DE WIJS

DEEL XXXVII.

1941/42

N.V. BOEK- EN KUNSTDRUKKERIJ v/h MOUTON & Co., 'S-GRAVENHAGE

OFFICIEEL GEDEELTE.

DEPARTEMENT VAN JUSTITIE.
Afdeeling 2 B 1/7.

No. 1100.

's-Gravenhage, 26 Maart 1941.

Onderwerp:

Uitvoering van de Verordening
No. 2/1941 betreffende de uit-
oefening van het recht van
abolitie en van gratie.

Aan
den Procureur-Generaal bij den Hoogen
Raad der Nederlanden; de Procureurs-
Generaal bij de Gerechtshoven.

Naar aanleiding van de Verordening No. 2/1941 ¹⁾ betreffende de uitoefening van het recht van abolitie en van gratie meen ik goed te doen het navolgende onder de aandacht van U E.H.A./U E.G.A. te brengen.

Algemeene strekking.

1. Wat de algemeene strekking van de Verordening betreft, is er door de Deutsche autoriteiten uitdrukkelijk op gewezen, dat in de overbrenging van de beslissingen omtrent de voorwaardelijke veroordeelingen van den rechter naar den Rijkscommissaris en den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie, geen bewijs van wantrouwen moet worden gezien in de Nederlandsche rechterlijke macht. De bedoeling is enkel de instituten van gratie, voorwaardelijke veroordeeling en voorwaardelijke invrijheidstelling ter verkrijging van meerdere uniformiteit in één hand te brengen. Naar Deutsche opvatting zijn de beide laatste instituten een vorm van gratie.

De verschillende onderdeelen van de Verordening geven overigens tot de volgende opmerkingen aanleiding.

Abolitie.

2. Van de zijde van de Deutsche autoriteiten is medegedeeld, dat het recht van abolitie slechts voor uitzonderingsgevallen is bedoeld. De toepassing van de artikelen 167 en 242 van het Wetboek van Strafvordering (z.g. opportuniteitsbeginsel) en van de artikelen 244, derde lid, en 488 (voorwaardelijk van vervolging afzien) blijft naast het recht van abolitie bestaan.

---

¹⁾ Zie M.R.T. XXXVI, blz. 340.

Waar het Openbaar Ministerie met het recht van abolitie niet regelmatig in aanraking zal komen, wordt hieronder verder enkel gesproken over het recht van gratie.

Gratie. Strekking.

3. Het ligt in de bedoeling, dat voortaan gratie in den regel alleen nog voorwaardelijk zal worden verleend.

Aan de beslissing zal dan een proeftijd worden verbonden, gedurende welken de veroordeelde aan de hem gestelde voorwaarden zal moeten voldoen. Als algemeene voorwaarde zal steeds gelden, dat hij gedurende den proeftijd geen strafbaar feit zal begaan, noch zich op andere wijze zal misdragen. Daarnaevens kunnen bijzondere voorwaarden worden gesteld, o.m. betreffende het plaatsen onder toezicht van instellingen, werkzaam op het gebied van reclasseering of kinderbescherming, of onder ander toezicht, opname in een inrichting, of vergoeding van schade. De duur van den proeftijd kan ten hoogste vijf jaar bedragen, doch nooit langer dan den verjarings-termijn. In het algemeen zal een proeftijd van drie jaren worden gesteld.

Gedurende den proeftijd houdt het Openbaar Ministerie bij het gerecht, hetwelk de straf heeft opgelegd, toezicht op het gedrag van den veroordeelde en de naleving van de voorwaarden. Bij strafrechtelijk minderjarigen pleegt het ter zake, in daarvoor in aanmerking komende gevallen, overleg met den kinderrechtter; bij strafrechtelijke meerderjarigen kan het zich in het toezicht laten bijstaan door den reclasseeringsraad. Indien de veroordeelde gedurende den proeftijd de voorwaarden niet nakomt, geeft het Openbaar Ministerie hiervan ten spoedigste bericht aan mijn Departement.

Indien de veroordeelde zich gedurende den proeftijd goed heeft gedragen, kan het Openbaar Ministerie zich door den Rijkscommissaris c.q. den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie gemachtigd rekenen hem mede te deelen, dat de gratie onvoorwaardelijk is geworden. In twijfelgevallen moeten de stukken bij mijn Departement worden ingezonden.

Advies over gratieverzoeken.

4. Ieder gratieverzoek wordt het Openbaar Ministerie bij het gerecht, hetwelk de straf heeft opgelegd, om advies toegezonden. Het wint het gevoelen van het gerecht in. Overigens moet vóór het uitbrengen van advies overeenkomstig de aanwijzingen op de adviesformulieren worden gehandeld, welke afzonderlijk zullen worden toegezonden.

Opschortende werking.

5. In artikel 3 van de Verordening wordt bepaald, dat de artikelen 559 en 560 van het Wetboek van Strafvordering buiten toe-

passing blijven. Dit heeft tengevolge, dat de indiening van een gratieverzoek in het algemeen niet meer de tenuitvoerlegging van de straf zal opschorten. De Deutsche autoriteiten hebben echter medegedeeld, dat er geen bezwaar tegen bestaat, dat de tenuitvoerlegging onder zeer bijzondere omstandigheden wordt opgeschort. Hierbij wordt in het bijzonder gedacht aan gevallen, waarin de veroordeelde ten gevolge van de tenuitvoerlegging zeer ernstige nadeelen zou ondervinden, terwijl tevens belangrijke gronden voor gratie aanwezig zijn. Blijkt een en ander aan den rechter tijdens de behandeling van de zaak, zoo kan hij de voorloopige opschorting van de tenuitvoerlegging, voor het geval binnen acht dagen na het in kracht van gewijsde gaan van de uitspraak een verzoekschrift om gratie wordt ingediend, in de uitspraak zelf bevelen. Blijken de bedoelde omstandigheden eerst later, zoo kan het Openbaar Ministerie gelijken last verstrekken.

Mededeeling van openstaande rechtsmiddelen.

6. Indien bij een rechterlijke instantie een gratieverzoek inkomt betreffende een uitspraak, welke nog niet in kracht van gewijsde is gegaan, wordt den verzoeker, indien dit mogelijk is, op het openstaande rechtsmiddel gewezen.

Artikel 561 Wetboek van Strafvordering.

7. Artikel 561 van het Wetboek van Strafvordering is in de Verordening niet gewijzigd. In verband met de woorden „zoodra mogelijk” uit dit artikel, zal voortaan, wanneer buitengewone redenen daartoe nopen, de tenuitvoerlegging van een strafvonnis kunnen worden opgeschort of onderbroken. Voor wat de vrijheidstraffen betreft, wordt de beslissing in het algemeen overgelaten aan het Openbaar Ministerie, indien het uitstel of de onderbreking zes maanden te boven gaat. Betreft het een langer uitstel of een langere onderbreking, zoo moeten het strafdossier en de overige stukken ter beslissing aan mij worden ingezonden. Bij veroordeelingen tot geldboete en bij verbeurdverklaringen wordt de beslissing op den voet van het tweede lid van artikel 561 in het algemeen genomen door het Openbaar Ministerie, onverminderd uiteraard de bevoegdheid van het Openbaar Ministerie in bijzondere gevallen omtrent de toepassing van mij een nadere aanwijzing te vragen.

Beteekenis van artikel 3 van de Verordening.

8. Van de Deutsche autoriteiten is vernomen, dat artikel 3 van de Verordening mede omvat instituten, welke met voorwaardelijke veroordeelingen en voorwaardelijke invrijheidstellingen op één lijn zijn te stellen, b.v. schorsing van het onderzoek ter terechtzitting in afwachting van het gedrag van den veroordeelde.

Anderzijds verzet dit artikel zich niet tegen afwikkeling op den

ouden voet van loopende voorwaardelijke veroordeelingen en voorwaardelijke invrijheidstellingen.

Strafrechtelijke maatregelen.

9. Voor alle volledigheid zij ten slotte nog opgemerkt, dat de bepalingen van de Verordening enkel betrekking hebben op door de gerechten opgelegde straffen, niet ook op strafrechtelijke maatregelen.

Ik heb de eer U uit te noodigen het vorenstaande mede ter kennis te willen brengen van de gerechten en parketten in Uw ressort. Een voldoende aantal exemplaren is tot dit doel hiernevens gevoegd.

De waarnemend Secretaris-Generaal
van het Departement van Justitie,

J. P. HOOYKAAS.

DEPARTEMENT VAN JUSTITIE.

Afdeeling A.S.

Kabinet, No. 404 F.

Op grond van artikel 6, 2e lid, van het Besluit No. 56/1941 van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie ¹⁾ betreffende de opheffing van de militaire gerechten en de overbrenging van aanhangige strafzaken naar den gewonen strafrechter worden met ingang van den dag van indiensttreding benoemd tot militair lid van het Gerechtshof te 's-Gravenhage:

1. Luitenant-Generaal b.d. M. RAAYMAKERS, te 's-Gravenhage;
2. Luitenant-Generaal der Cavalerie b.d. A. VAN MENS, te 's-Gravenhage;
3. Reserve-Luitenant-Generaal b.d. J. VAN ANDEL, te Bennekom, gemeente Ede;
4. Luitenant-Generaal b.d. H. A. F. G. VAN ERMEL SCHERER, te Ginneken;
5. Kolonel der Infanterie W. F. K. BISCHOFF VAN HEEMSKERCK, te 's-Gravenhage;
6. Kolonel der Artillerie P. J. A. BARTELS, te Utrecht;
7. Kolonel der Infanterie Dr. Mr. Dr. J. S. BARBAS, te Arnhem;
8. Kolonel van den Generalen Staf A. H. SCHIMMEL, te 's-Gravenhage;
9. Kolonel der Infanterie J. DWARS, te Apeldoorn;
10. Kolonel der Infanterie F. B. A. J. JANSEN, te Ede;
11. Kapitein ter zee R. G. VAN TIJEN, te 's-Gravenhage;
12. Kapitein ter zee J. G. VAN DEN BERG, te Overveen.

Gelijktijdig wordt bepaald, dat de militaire leden, bovengenoemd,

¹⁾ Zie M.R.T. XXXVI, 388.

zoo spoedig mogelijk, op requisitoir van het openbaar ministerie, den voor de leden der rechterlijke macht geldenden eed of belofte zullen afleggen in handen van den Hoogen Raad.

's-Gravenhage, den 15 April 1941.

De waarnemend Secretaris-Generaal
van het Departement van Justitie,

J. P. HOOYKAAS.

DEPARTEMENT VAN JUSTITIE.

Afdeeling A.S.

Kabinet. Nr. 404 G.

Op grond van artikel 6, 2e lid. van het Besluit No. 56/1941 van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie ¹⁾ betreffende de opheffing van de militaire gerechten en de overbrenging van aanhangige strafzaken naar den gewonen strafrechter worden met ingang van den dag van indiensttreding benoemd tot militair lid van de Arrondissements-Rechtbank te 's-Gravenhage:

1. Luitenant-Generaal b.d. H. A. SEYFFARDT, te 's-Gravenhage;
2. Luitenant-Generaal b.d. W. F. SILLEVIS, te Bennekom (gemeente Ede);
3. Generaal-Majoor b.d. W. F. A. HACKSTROH, te 's-Gravenhage;
4. Generaal-Majoor H. D. S. HASSELMAN, te 's-Gravenhage;
5. Kolonel der Artillerie W. J. RIJKENS, te 's-Gravenhage;
6. Luitenant-Kolonel der Artillerie L. P. SCHMIDT, te 's-Gravenhage;
7. Luitenant-Kolonel der Artillerie F. H. WANNINKHOF, te Utrecht;
8. Luitenant-Kolonel der Infanterie H. D. SCHERPENHUYZEN, te 's-Gravenhage;
9. Luitenant-Kolonel der Artillerie E. C. DE HAAN, te Arnhem;
10. Luitenant-Kolonel der Artillerie G. WEGERIEF, te 's-Gravenhage.
11. Luitenant-Kolonel der Infanterie H. D. BUURMAN, te Oegstgeest;
12. Majoor der Artillerie H. J. J. W. DÜRST BRITT, te Heerde;
13. Majoor der Infanterie J. MALLINCKRODT, te Zwollerkerspel;
14. Majoor der Infanterie H. A. M. E. JANSSEN, te Vught;
15. Majoor der Infanterie B. SPRUIJT, te Arnhem;
16. Ritmeester der Cavalerie H. A. M. LATOUR, te 's-Gravenhage;

¹⁾ Zie M.R.T. XXXVI, 388.

17. Reserve-Kapitein der Infanterie F. J. LAGERWERFF, te 's-Gravenhage;
18. Kolonel der Artillerie D. LUCARDIE, te Oosterbeek;
19. Luitenant-Kolonel der Infanterie W. F. HENNINK, te 's-Gravenhage;
20. Luitenant-Kolonel der Infanterie J. F. DE RIDDER, te Bennekom;
21. Luitenant-Kolonel der Infanterie H. VOORWALT, te Ermelo;
22. Majoor der Artillerie J. F. GROSJEAN, te Ede;
23. Majoor der Infanterie E. WOLTHUIS, te 's-Gravenhage;
24. Kapitein der Infanterie C. E. CHIVAT, te Amersfoort;
25. Kapitein der Infanterie Mr. A. F. STEFFEN, te Arnhem;
26. Kapitein der Artillerie L. C. ONDERSTAL, te 's-Gravenhage;
27. Kapitein der Artillerie J. J. GRETER, te Amersfoort;
28. Luitenant-Kolonel der Infanterie P. J. v. D. BRIEL, te Maarn;
29. Kapitein der Infanterie B. C. MANTE, te Voorburg;
30. Kapitein-Luitenant ter zee b.d. K. P. F. SCHMITT te 's-Gravenhage;
31. Kapitein-Luitenant ter zee A. S. PINKE, te Voorburg;
32. Officier van Administratie der 1e klasse J. BOUMA, te 's-Gravenhage.
33. Luitenant ter zee der 1e klasse J. C. D'ENGELBRONNER, te Heiloo;
34. Officier van Administratie der 1e klasse C. JANSSEN, te 's-Gravenhage;
35. Luitenant ter zee der 1e klasse F. J. KIST, te 's-Gravenhage;
36. Luitenant ter zee der 2e klasse H. P. MULLER, te Scheveningen.

Gelijktijdig wordt bepaald, dat de militaire leden, bovengenoemd, zoo spoedig mogelijk op requisitoir van het openbaar ministerie den voor de leden der rechterlijke macht geldenden eed of belofte zullen afleggen in handen van het Gerechtshof te 's-Gravenhage.

's-Gravenhage, den 15 April 1941.

De waarnemend-Secretaris-Generaal
van het Departement van Justitie,

J. P. HOOYKAAS.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

Rechtstoestand Marinepersoneel in de overzeesche gewesten.

Het Hoofd van het Afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie heeft den Officier van Administratie der 1e klasse H. J. G. van Giessen, wegens de drukke werkzaamheden verbonden aan zijne tegenwoordige functie, ontheven van zijn lidmaatschap van de bij beschikking van den Minister van Defensie van 14 November 1939, IIe Afd. A., no. 7 ¹⁾, benoemde Commissie met opdracht om na te gaan, welke wijzigingen en aanvullingen der militaire strafwetgeving voor een doelmatige regeling van de verhouding van meerdere tot mindere in den zin van de militaire strafwetgeving van de in de overzeesche gewesten aanwezige militairen der Zeemacht tot de militairen, behoorende tot de krijgsmacht aldaar, de onderwerping van het marinepersoneel aan de locale strafwetgeving der overzeesche gewesten en de in verband met de huidige tijdsomstandigheden noodig geachte wijzigingen in de rechtspleging bij de Zeemacht, noodig zijn en in aansluiting daarop een voorstel tot herziening dier strafwetgeving te ontwerpen.

---

¹⁾ Opgenomen in deel XXXV, blz. 408.

Een zondebok.

*Procedure voor den Hoogen Zeekrijgsraad in 1798 tegen den
Schout-bij-Nacht J. A. Bloys van Treslong.*

Medegedeeld en toegelicht door Dr. L. M. ROLLIN COUQUERQUE.

„De ongelukkige zeeslag, door onze Bataafsche helden tegen de „Britsche vloot op den 11 October jongstleden geleverd, is in zich „zelven en in zijne gevolgen van een te groot belang voor ons Vader- „land dan dat dezelve niet de harten aller braven ten diepsten zoude „getroffen hebben en als 't waare alles in beweging gebragt tot het „beramen van de heilzaamste maatregelen. Onze vloot voor een aan- „zienlijk gedeelte vernield te zien door een trotschen vijand, het „herdenken aan veele braven op het bed van eer gestorven, de nood- „kreet van jammerlijk gekwetsten, de tranen van weduwen en wee- „zen, van hun geliefde panden beroofd en voor het Vaderland ge- „storven, 't bezef dat onze zeemagt de steun is van onze nationale „welvaart en de hartzenuw van onze gelukkige verbintenis aan het „magtig Vrankrijk, de betoonde dapperheid onzer verdedigers, die „hunne nederlaag met roem bedekt, — dit alles en meer andere be- „denkingen moesten in de natuurlijke geartheid onzer natie, die „door tegenspoeden word opgewekt en aangevuurd, een geestdrift „doen ontbranden, die menschlievendheid, moed en dankbaarheid „vereenigde en aan een aantal nuttige voorstellen het aanzijn geven, „die strekken om de geleden rampen op het spoedigste te herstellen „en in den jammervollen nood te voorzien van hun, die een onge- „lukkig lot is te beurt gevallen.”

Met deze beschouwing ving het rapport aan, dat de Burger-Representant *Vreede* op 9 November 1797 in de Tweede Nationale Vergadering namens eene daartoe ingestelde commissie uit de leden uitbracht over den verloren zeeslag bij Kamperduin. Het rapport behandelde middelen tot herstel van geleden verliezen van ons zee- wezen, waarvoor diligentverklaring verzocht werd, en voorts maatregelen „tot verzagting en bijstand der ongelukkigen” en „tot be- „looning der helden, die blijk gegeven hebben van eene onverzaagde „en ongemeene dapperheid”, voor welke doelen vele inzamelingen van liefdegaven op allerlei plaatsen in den lande waren gehouden „met „geen minder aandrift dan ooit te vooren”. Aan deze milddadigheid wilde de commissie leiding gegeven zien door samenbrenging van alle opbrengsten bij het in 1781 te Haarlem en te Amsterdam opgericht Fonds ter aanmoediging van 's Lands Zeedienst, welk fonds niet alleen zwaar gesubsidieerd werd maar ook „met het vertrouwen „der natie regtmatig vereerd is” en over het Land zijn correspon- denten had. Evenzoo zou gehandeld moeten worden met giften voor het herstel van 's Lands vloot, welke echter afzonderlijk beheerd moesten worden.

Verder handelde het rapport over „lossing der krijgsgevangenen”,

„hulp en verkwikking der gekwetsten” en „bevestiging der trouwe „aan het Vaderland van die gezond zijn”.

Ter voldoening aan „het gevoel van dankbaarheid” aan de nagedachtenis van de in dienst des Vaderlands gevallen helden, zouden de leden der Vergadering voor vier of zes weken als teeken van rouw moeten dragen „een zwart floers lint om den linker arm”. Voorts richte men op een der hoogste duinen tusschen Egmond en Wijk aan Zee „in het gezicht der plaats waar de zeeslag is voorgevallen” een hooge, eenvoudige en duurzame gedenkzuil op. Voor „het vieren van „een nationaal rouwfeest” gevoelde de commissie meer dan voor het aannemen van een nationalen rouw, welke den nationalen moed meer zou neerdrukken dan opwekken en tot verkeerde gevolgtrekkingen aanleiding zou geven.

Daarbij ware ook te voldoen aan veler verlangen om een onderzoek in te stellen naar het gedrag van hen „die van dien gedugten „zeeslag zijn teruggekeerd en op de beloning en straffen naar gelang „hunner gedragingen”. Behalve het doen slaan van eene „onkost-„baare medaille” voor de officieren en het „accordeeren van een „douceur aan de onderhorige manschappen” achtten velen het spoedig benoemen van een Zeekrijgsraad daartoe noodig.

Dit laatste denkbeeld ondersteunde de commissie ten volle. Aldus zouden alle in den slag tegenwoordig geweest zijnde opper- en mindere bevelhebbers en officieren gelegenheid verkrijgen „om zich te „kunnen zuiveren voor het oog der Natie om den blaam, die hun „mogt zijn aangewreven, af te wissen, maar integendeel den lof over „hunne betoonde braafheid weg te dragen, die hun naar een dusdanig „onpartijdig onderzoek zal blijken toe te komen”. De Vergadering late zich hierover rapporteeren ¹⁾.

Over deze punten ontstond eene levendige gedachtenwisseling, welke wij hier verder laten rusten. Ingaan willen wij slechts op het plan tot instelling van een Zeekrijgsraad, welk onderwerp wellicht de belangstelling van onze lezers zal hebben. In het bijzonder brengen wij daarbij ter sprake hetgeen voorgevallen is met betrekking tot den Schout-bij-Nacht *J. A. Bloys van Treslong*, niet zoozeer met betrekking tot zijn zeemanschap in dien zeeslag als wel tot het te zijnen aanzien gevoerde proces.

Het zoeven genoemde voorstel tot instelling van een Hoogen Zeekrijgsraad bevatte niet meer dan het voortzetten van zekere traditie. Deze rechtspraak, voorloopster van de in de artikelen 65-73 van de Provisionele Instructie voor het Hoog Militair Geregts-hof beschrevene, kwam in dien tijd meer voor. Zij was verwant aan het geding, bekend onder den naam van „zich ter purge stellen”, waarover artikel 52 van die Instructie handelde. In beide plaatsten zich voor den rechter personen, van wie nog niet vaststond of zij zich wel aan een strafbaar feit hadden schuldig gemaakt. De uitslag van

---

¹⁾ Zie over dit alles Dagverhaal VII, blz. 663-680, 682-687. Zie ook nog blz. 430, 433, 618.

een ter zake ingesteld onderzoek kon leiden tot een verzekering dat zij onschuldig waren aan eenig strafbaar feit en dus tot een rehabilitatie tegenover geruchten in andere richting. Die uitslag kon echter ook zijn eene veroordeeling wegens bij dat onderzoek gebleken misdragingen.

De Schout-bij-Nacht *Bloys* had aan den zeeslag deelgenomen en bij de discussiën over het op te richten gedenkteeken vermeldde de Representant *Kantelaar* als een bewijs, hoezeer toegebracht leed grond kon opleveren om zich in te spannen, dat leed te wreken, het volgende:

„Eenige schepen hadden reeds [de vlag] gestreeken en de *Brutus* „was reeds bijna reddeloos geschoten, toen de dappere *Blois* zijn arm „verloor. Niet zijne wonde pijnigde hem, maar de vrees, dat de „waardige officier, aan wien hij het bevel moest overgeven, ook „eindelijk zijns ondanks genoodzaakt zou worden om te strijken. En „indedaad, in dit oogenblik althands, zoo ooit, zou men moedeloos- „heid hebben kunnen wachten bij zijn bootsvolk, dat reeds zooveele „schepen verloren, zijn eigen schip zoozeer geteisterd en zijn bevel- „hebber gekwetst zag. Maar dit eigen gezicht verhief de kreet: „wraak, wraak! door het gantsche schip van de voor- tot de achter- „steven; in één oogenblik was al het geschut te boord en ijlings „brandde de geheele laag opnieuw los.”

Bij het daarop gevolgde debat over het instellen van een Hoogen Zeekrijgsraad werden merkwaardige punten aangeroerd en het loont de moeite het gesprokene hier te laten volgen.

De President bracht in omvrage of de Vergadering zich met dit voorstel zou kunnen vereenigen.

„*Van der Jagt* zeide daarop: „Ik kan mij niet conformeeren met „dit gedeelte van het rapport, zooals hetzelve door de commissie is „geëxtendeerd geworden, wijl ik vermeen, dat het niet genoegzaam „is, het gedrag van den bevelhebber, mindere bevelhebbers en offi- „cieren in den jongsten zeeslag gehouden, te onderzoeken en daar- „van aan deze Vergadering rapport te doen, maar dat ook behoort „gedecreteerd te worden, dat, nadat een Krijgsraad zal benoemd zijn, „alle de thands zich hier te lande bevindende bevelhebbers en offi- „cieren zullen gesteld worden in een zeker soort van civil arrest, „waarvoor zij op hun woord van eer verbonden zullen zijn en blijven, „van zich niet te zullen mogen verwijderen meer dan drie uren van „deeze residentie, ten einde zij zich op de eerste requisitie van den „te benoemen Krijgsraad herwaards zouden kunnen begeeven en zich „tegen de mogelijk, ik zeg mogelijk, op te komene beschuldigingen „te kunnen verantwoorden. Dit kan noch mag als eene flétrissure „worden aangemerkt, daar het aan ieder braaf krijgsman niet dan „de onuitspreekelijkste voldoening verschaffen kan, vrijgesproken te „worden van de minste beschuldiging, die zelfs in vago slegts tegen „hem rouleeren mogt; terwijl het aan zodanig braaf krijgsheld tevens „diezelfde genoegens moet verschaffen indien een lafhartige, een „verrader of pligtverzuimer gestraft wordt.”

„*Byleveld* zeide toen: „De deliberatiën, die wij thans houden, „maaken een zonderling contrast uit met die, welke wij zoeven op „art. 4 gehouden hebben. Daarvan was de grond de algemeene be- „toonde moed en braafheid des commandants en verdere officieren. „Van deeze integendeel de veronderstelling dat er beschuldigingen „van wangedrag of plichtverzuim tegen dezelve zouden kunnen „inkomen. Dit laatste nu mogen wij in geen geval vooraf onder- „stellen; wij moeten toch een ieder voor eerlijk en braaf houden „zolang niet van het tegendeel blijkt. Maar vooral mogen wij dit „niet doen in het cas subject, daar, althans in het algemeen de be- „toonde braafheid onzer zeeofficieren boven allen lof is. Ik conclu- „deere tegen het additament van den Burger *van der Jagt* doch „vóór het articul zoals het legt.”

„Daarna zeide *van der Hoeven*: „Ik moet mij tegen de mesure, „welke zoeven door den Burger *van der Jagt* is voorgesteld, het „decreteeren namelijk van een huis- of civiel arrest voor alle de „zeeofficieren, welken in de laatste ongelukkige zee-bataille geweest „zijn, verzetten, want ik geloof, dat wij door een dusdanig decreet „het overige gedeelte onzer vloot tevens in onze havens zouden „blocqueeren. Hiertoe hebbe men slegts naar te gaan het getal onzer „zeeofficieren, welken nog dienst kunnen doen, waarvan nog een „gedeelte zitting zal moeten nemen in den Krijgsraad, waarover wij „thands delibereeren en waarmede ik mij zeer wel conformeren kan.”

Vrede maakte eveneens bezwaar tegen het voorstel van den Burger *van der Jagt*. De commissie achtte het benoemen van een Krijgsraad voldoende; dit zou zoowel de Natie als de officieren zelve bevredigen.

De President meende, „dat hij op het geproponeerde additament „door den Burger *van der Jagt* verplicht is te avanceeren, dat het „een schoon contrast zouden opleveren, wanneer de Nationale Ver- „gadering decreteerde: er zal een monument ter nagedagtenis voor „de Bataafsche zeehelden worden opgericht en dan vervolgens be- „sloot tot een civiel arrest voor de officieren, die in diezelfde zeeslag „het commando over 's Lands schepen gevoerd hebben.”

„*Queysen* verzette zich ook ten sterkste tegen „de mesure, door „den Burger *van der Jagt* voorgesteld, daar deeze niets anders dan „eene flétrissure aan de eer der officieren zouden kunnen brengen, „ja, dat zijns inziens de vooronderstelling alleen, dat een officier, „wiens gedrag door een Krijgsraad zal worden onderzocht, zich „buitenslands zoude begeeven, reeds als eene flétrissure voor een „braaf officier, wiens eer hem dierbaarder is dan zijn leeven, kan „worden aangemerkt. Dat hij derhalven, uit overtuiging daarvan, „zich zeer wel met dit articul zooals het is leggende kan confor- „meeren.”

Kantelaar zeide daarop: „Ik neem gaarne voor de mijne aan alle „de redenen, die door andere leden reeds tegen het voorstel van den „Burger *van der Jagt* zijn ingebracht. Maar het zij mij geoorloofd er „dit nog bij te voegen. Ik vind een Krijgsraad noodzaaklijk om aan

„de begeerte van de officieren zelven te voldoen en hunne eer buiten „alle bedenking te stellen. Maar mijne toestemming tot denzelven „rust niet op de onderstelling alsof eenige officieren tegen hunne „plicht zouden gehandeld hebben. Doch indien wij ook eenige aan- „leiding tot die onderstelling hadden, dan nog zou ik de mesure „door den Burger *van der Jagt* voorgesteld onnodig rekenen. Want „geen officier kan zonder verlof ons territoir verlaten of hij verliest „zijn eer, welke, zooals de Burger *Queysen* reeds met het hoogste regt „heeft aangemerkt, voor alle menschen en vooral voor officieren „dierbaarder moet zijn dan het leven. En zoodra er een Krijgsraad „geordonneerd is, geeft het Committé nimmer verlof zonder daarop „eerst de consideratiën van dien Krijgsraad ingenomen te hebben. „Deze cynosure is ten aanzien der officieren van het esquadre van „*Lucas* standvastig gevolgd zoolang daar een Krijgsraad over ge- „zeten heeft.”

Van der Jagt verdedigde zijn voorstel. Hij had geenszins bedoeld om door zijne bijvoeging „eene flétrissure te brengen aan die offi- „cieren, welke het commando over de schepen hebben gehad, maar „dat hij alleen op het oog heeft gehad om brave officieren volkomen „in hunne eer te herstellen en van allen blaam te zuiveren.”

De President herhaalde zijn voorstel om dienovereenkomstig te decreteren.

„En wordt conform geconcludeerd.”¹⁾

Na nog een debat over andere in dit rapport behandelde punten stelde de Representant *Vreede* voor om eene commissie te benoemen, „welke deze Vergadering de geschikste leden, zullende uitmaaken „den Hogen Zeekrijgsraad”, zou voordragen. Alzoo werd besloten de commissie te doen bestaan uit de Burgers *Pasteur, Vreede, van Eck, Brands* en *van Bolhuis*²⁾.

Deze opdracht, naar den schijn eenvoudig van aard, bracht echter veel moeilijkheden mede en vorderde veel tijd.

Reeds deed zich in de zitting van 6 December 1797 eene zeer eigenaardige omstandigheid voor. De commissie tot de buitenlandsche zaken rapporteerde, dat zij volgens haar door de Vergadering op 28 November t.v. verleende opdracht, het Committé der Marine gemachtigd had om het lijk van den overleden Schout-bij-Nacht *Reyntjes* van de Engelschen over te nemen. Dit had plaats gehad en de commissie stelde nu voor om dit lijk te Amsterdam „met alle militaire honneurs ten koste van den Lande ter aarde „te doen bestellen.”

De Burger *Vreede* protesteerde hiertegen: „Ik betuig geen den „minsten grond te hebben om anders te denken nog te vermoeden, „dan dat de gesneuvelde admiraal in den ongelukkigen zeeslag van „11 October zich alleszins als een man van eer gedragen heeft en

¹⁾ Dagverhaal VII, blz. 678 v.

²⁾ Dagverhaal VII, blz. 687.

„dat hij dus, zoover mij bekend is, aanspraak heeft op de erkenning en dankbaarheid der Bataafsche Natie.

„Maar, hoezeer mij dat gunstig denkbeeld bezielt, zoo kan ik echter niet goedvinden, dat deeze Vergadering in haare eerbetooning aan zijn lijk haar zelve vooruit loopt. Gij hebt gedecreteerd, dat er een onderzoek moet geschieden naar het gedrag van alle opper- en mindere bevelhebbers en officieren, die deel gehad hebben in die zee-bataille. Zult gij nu dat onderzoek vooruitloopen? En nu reeds voor en alear gij den uitslag daarvan ontvangen hebt, door het betoon van een buitengewoon eerbewijs aan het lijk van een der officieren toonen, dat gij deezen onschuldig houdt? 't Komt mij voor dat dit niet in de orde is. De lof die die admiraal verdiend heeft, moet gevestigd zijn in de uitspraak van het rigterlijk onderzoek, dat gij gedecreteerd hebt, dat geschieden moet, maar niet in onze opinien, hoeveel grond van zekerheid deeze ook mogen hebben, en hoe onwaarschijnlijk, hoe onverwagt het ook zijn mag te vreezen, dat dit rechterlijk onderzoek ongunstig voor den admiraal *Reijntjes* zoude kunnen uitvallen, is er echter toch de mogelijkheid toe en wanneer dit eens mogt plaats hebben, hoe zoude zich dan deeze Vergadering hebben ten toon gesteld en hoe moeijelijk zoude haare voorbarigheid te herstellen zijn?" ¹⁾

Bij deze op kiesche wijze voorgedragen waarschuwing sloten zich vele andere representanten aan. *Bijleveld* vertrouwde „vastelijk”, dat het gedrag van den gesneuvelden bevelhebber door den Krijgsraad „ten vollen zal gebillijkt worden”, maar de kans op een andere beslissing bestond en mocht niet geloopt worden. *Vooralsnog* bewijze men geen eer aan zijne nagedachtenis. Evenzoo *Van Horbag*, *Ten Berge* en *Quesnel*, die mededeelde „dat het lijk zeer wel bezorgd was en er dus zulk een haast niet mede behoefde gemaakt te worden”, en dan nog *de Lemon*, die herinnerde aan het Fransche Pantheon, dat ons geleerd had „hoe dikwerf men daarin lieden als vergood had, welke men naderhand verplicht had geweest er weder „uit te neemen”, en vele anderen.

Ook waren er, die geen bezwaar hadden tegen de militaire honneurs doch wel tegen de begrafenis op 'sLands kosten, die de begrafenis aan het particulier initiatief wilden overlaten, die de voorbarigheid voor de gesneuvelden wilden doen wijken, daar deze toch hun leven hadden ten offer gebracht aan het vaderland. Waarom wil men daar nu van afwijken, zoo vroeg de Representant *van Eck*? „Omdat er ongelukkig gevogten en op reclame van zommige officieren, die zig willen zuiveren, en misschien ook tot onderzoek van „het twijffelagtig gedrag van anderen nodig geoordeeld is, dat er een Krijgsraad zoude benoemd worden, op wiens uitspraak men „niet behoort te anticiperen? Maar ik vraag: is die Krijgsraad dan „benoemd op présumtie van pligtverzuim tegen den Admiraal „*Reyntjes*? Men zou uit de wijze van inzien van zommige leden dit

¹⁾ Dagverhaal VIII, blz. 85.

„bijna besluiten. Maar zodanige presumpcie is er volstrekt niet. De „admiraal en chef, alle de rapporten en de vijand zelfs geven hem „het loffelijkst getuigenis. Waarom zal hij dan niet vooraf mogen „gepresumeerd worden als een man van eer voor het Vaderland ge- „storven te zijn? Immers in zoverre, dat hem van 's Lands wegen de „gewone distinctien by zyne begravenis, die niet wel tot een onzeker „uitstel verschooven kan worden, niet worden geweigerd.” Deze spreker wilde vóór het rapport stemmen ¹⁾.

Daartegenover toonde de Burger *Govers* weinig te gevoelen voor „de wyze en plaats, waar men een ontzield lichaam ter zijner ont- „binding nederlegge, mits dit maar geschiede daar, waar zulks op „de overblijvende geenen schadelijken invloed hebbe”. Hij beschouwde „de in ons Vaderland zo meenigvuldige plechtigheden, waarmede „dit verzeld gaat, als bewyzen der Nederlandsche vooroordeelen: het „is in het dankbaare aandenken der nakoomelingen, dat een ge- „sneuveld held zijne belooning vinde en niet in de ceremonieele „behandeling van zijn overblijvend rif. Ik wensche niet, dat wij „een naburig Volk naarvolgen, hetwelk zijn *Pantheon* zoo meenig- „maalen met het asch zyner medeburgen opgevuld en weinig tyd „daarna wederom hetzelfde eruit verworpen heeft.” Men late de be- grafenis aan de nabestaanden over ²⁾.

Nadat nog gesproken was over het Engelsch eerbetoon, dat den overledene was toegedacht en over de teleurstelling van zijne nabestaanden dat na deze aanbieding en na de kostelooze overbrenging van zijn lijk naar vaderlandschen bodem, de begrafenis op gewone wijze zou plaats moeten vinden, werd het rapport verworpen en om een nader rapport gevraagd.

Op 12 December verzocht de Vergadering het advies van de Commissie tot de Buitenlandsche zaken over het verzoek van een zwager van den vice-admiraal *Reyntjes* om over het lijk te mogen beschikken. De Commissie adviseerde den volgenden dag gunstig mits de begrafenis zou geschieden op de in dergelijke gevallen gebruikelijke wijze. Verder mocht men nu niet gaan en na afloop van het proces zou men op 's mans graf van Landswege een eereteken dienen te plaatsen. Dit praeadvies werd aanvaard met dien verstande, dat nu nog niet omtrent het plaatsen van een grafmonument zou worden beslist.

Het was ook weer *Vreede* die op de bekende argumenten tegen deze voorbarigheid waarschuwde en zijn raad gevolgd zag ³⁾.

Op 19 December meldde zich bij de Vergadering aan de Vice-Admiraal *de Winter*, opperbevelhebber van de verslagen vloot, die zijne opwachting wilde maken.

---

¹⁾ Dagverhaal VIII, blz. 86.

²⁾ Dagverhaal VIII, blz. 87.

³⁾ Dagverhaal VIII, blz. 150.

De Voorzitter wilde hem daartoe den volgenden dag de gelegenheid geven.

De Burger *Bromet* en met hem *Aanink* hadden hiertegen in afwachting van het onderzoek van den Zeekrijgsraad bezwaar, welk bezwaar, door een ander lid niet begrepen en beleedigend geacht werd voor den vice-admiraal.

Besloten werd de beslissing aan te houden om na te gaan of het reglement van orde hieromtrent iets bevatte ¹⁾.

Had nog een der leden bij de discussie op 19 December doen uitkomen, dat er tot nu toe geen beschuldigingen tegen den Vice-Admiraal *de Winter* waren ingebracht en dat, zoolang dit niet geschied was, een rechterlijk onderzoek te zijnen aanzien niet te pas kwam, op 21 December kwam in de Vergadering ter tafel een brief van dien bevelhebber, waarbij hij verzocht een Zeekrijgsraad te benoemen om zijn gedrag en dat van de overige zeeofficieren der expeditie „strictelijk” te onderzoeken. De Burger *de Sonnaville* ondersteunde dit verzoek krachtig omdat er van tijd tot tijd in de publieke nieuwspapieren berichten voorkwamen, welke min of meer zijdelingsche beschuldigingen zouden bevatten. Dit kon slechts „haat „en disharmonie” veroorzaken en daarom drong hij aan op spoedige benoeming van de leden van dien raad.

Pasteur verontschuldigde de daartoe aangewezen commissie „vermits er geene genoegzame sujets voorhanden waren”.

Brands lichtte dit nader toe. Er waren vele besprekingen gevoerd, ook met leden van het Committé der Marine. Niet alle zeeofficieren waren benoembaar; men moest letten op hun rang, bevoegdheid, bekwaamheid e.d. Wie het meest geschikt waren, konden in den actieven dienst niet gemist worden. Er was op dat oogenblik meer gebrek aan goede commandanten dan aan schepen. De Krijgsraad over de zaak-*Lucas* was juist ontslagen en men zou trachten hiermede zijn voordeel te doen, doch op enkele leden was reeds voor andere werkzaamheden beslag gelegd. Aan de commissie mocht het uitblijven van een voorstel niet worden geweten ²⁾.

In de zitting van 27 December werd opnieuw op spoed aangedrongen ³⁾.

Twee dagen later kwam de voordracht ter tafel. Voorgedragen werden: de Vice-Admiraals *van Raders*, *Sels* en *van der Beets*, de Schout-bij-Nacht *Gervais*, de capiteins ter zee *Bijl*, *Grootenray* en *Clarisse*. Als Advocaat-Fiscaal zou dienen 's Lands advocaat *Vitringa* en als secretaris *Costerus*.

Een voorstel tot aanhouding van de beslissing werd verworpen en het voorstel werd, behalve de aanwijzing van een secretaris, welke aan den Krijgsraad zelf werd overgelaten, goedgekeurd ⁴⁾.

¹⁾ Dagverhaal VIII, blz. 181.

²⁾ T.z.p. VIII, blz. 219 v.

³⁾ T.z.p. VIII, blz. 243.

⁴⁾ T.z.p. VIII, blz. 258 v.

Maar men was er nog niet van af: op 9 Januari 1798 gewerd der Vergadering een verzoek van den Schout-bij-Nacht *Gervais* om ontheffing uit deze functie, welk verzoek in handen van de commissie werd gesteld.

Op 12 Januari volgde een verzoek van het Comitté der Marine, om aanwijzing van eene localiteit, in welke de Krijgsraad, die zich voorstelde de werkzaamheden op den volgenden dag te beginnen, zou kunnen bijeenkomen. Daarover zou de commissie ter inspectie der zaal moeten rapporteeren.

In de zitting van 15 Januari deelde de voorzitter mede, dat de leden van den Zeekrijgsraad in de Vergadering den eed zouden willen afleggen.

De Burger *van Eck* achtte dit niet noodig en meende dat de ambts-eed voldoende waarborg bood, zooals ook in den Articulbrief stond en ook vroeger niet gebeurd was. Bij den Krijgsraad over den Capitein ter zee *Lucas* was alleen maar een eed tot geheimhouding gevorderd in verband met overgelegde bescheiden.

Besloten werd in dit geval evenzoo te handelen.

In de zitting van 16 Januari volgde een verzoek van den Vice-Admiraal *Sels* om ontheffing uit deze functie. Hij had reeds vroeger zijne meening over het leveren van een zeeslag aan het Comitté der Marine medegedeeld en achtte zich daardoor niet onpartijdig.

Daar hij dit argument ook al gebezigd had na zijne benoeming in den Krijgsraad over de zaak-*Lucas*, persisteerde de Vergadering te zijnen aanzien bij haar benoemingsbesluit.

Den volgenden dag verschenen de leden van den Zeekrijgsraad ter Vergadering en legden, evenals de Advocaat-Fiscaal *Vtringa* den eed van geheimhouding af. In diezelfde zitting bleek uit een ingekomen brief, dat die Krijgsraad tot Secretaris had benoemd den Burger *G. Costerus*. Het College verzocht voorts om wegens het vele werk, dat te verwachten was, hem als adjunct te mogen toevoegen den Burger *D. Daalen*, omtrent wien de Representant *Stoffenberg* wist mede te deelen, dat hij reeds eerder met lof bij een krijgsraad — met name bij dien in de zaak van den Capitein ter zee *Lucas* — werkzaam was geweest. Met een en ander werd ingestemd.

Over de vraag of een honorarium of een daggeld zou worden toegerekend zou later worden belist.

In de zitting van 18 Januari legde de Secretaris *Costerus* den eed van geheimhouding af.¹⁾

Nauwlijks was de Staatsgreep van 22 Januari 1798 achter den rug en was de naam van het Vertegenwoordigend Lichaam van Tweede Nationale Vergadering veranderd in Constitueerende Vergadering, nog steeds „representeerende het Bataafsche Volk”, of de Vice-Admiraal *Sels* zond wederom een verzoek in om van zijn lidmaatschap van den Krijgsraad thans „uit hoofde van zijnen zieke-

1) Dagverhaal VIII, blz. 331, 355, 362, 370, 372 en 392.

lijken toestand" te worden ontheven. Maar ook deze Vergadering bleef doof aan dat oor: zij handhaafde het decreet van haar voorgangster en zoo was ook dit krijgsraadslid verplicht den geheim houdingseed af te leggen, hetgeen in de zitting van 14 Februari plaats had ¹⁾.

Intusschen had de Zeekrijgsraad reeds bij een ter zitting van 31 Januari in behandeling genomen verzoek, bericht dat het college in de noodzakelijkheid zou komen te verkeeren, „onderscheiden officieren te moeten requireren" en vroeg tot dit doel een crediet van *f* 1000 ter bestrijding van de daarvoor gemaakte „extraordinaire „reiskosten". Dit verzoek werd aanstonds ingewilligd ²⁾.

Behalve ter vervanging van den adjunct-secretaris, die in een andere functie was benoemd ³⁾, werd van de zaak in de Eerste Kamer nog maar enkele malen iets vernomen. Kort vóórdat de terechtzitting van den Hoogen Zeekrijgsraad werd gehouden — deze zitting had plaats op 21 Augustus 1798 — verzocht de Schout-bij-Nacht *Bloys* om het lid van den in zijn zaak benoemden Hooge Zeekrijgsraad, den Kapitein ter zee *C Bijl* niet als zoodanig te handhaven zoolang hij zich niet zou hebben gezuiverd van eene tegen hem ingebrachte beschuldiging. De commissie, welke benoemd was om dit verzoek te adviseeren, deelde 23 Augustus, twee dagen na de terechtzitting, aan de Kamer mede, dat de rechter over dergelijke verzoeken te beslissen heeft. Bovendien was de beschuldiging zeer vaag en gaf geen bepaalde feiten aan. Het verzoek werd dan ook „uitgegeven met nihil", dat is: geseponeerd. ⁴⁾

De Schout-bij-Nacht *Bloys* had echter nog geen vrede met den loop van zaken. Op 21 September 1798 kwam er een verzoek van hem in de Eerste Kamer ter tafel, waarbij hij schorsing vroeg van de tegen hem gevoerde procedure, opdat hij eerst in ordinair proces zou mogen worden ontvangen. Hier werd voor het eerst, waarschijnlijk geïnspireerd door zijne raadslieden, een klacht gehoord, waarop later meer uitvoerig zou worden teruggekomen. Het request werd commissoriaal gemaakt en bij haar op 26 September d.a.v. uitgebracht rapport wist de Commissie mede te deelen, dat het verzoek eerst gericht was geworden aan den Hoogen Zeekrijgsraad doch dat deze zich daartoe niet bevoegd achtte. Daar het hier echter betrof eene beslissing over de nieuwe manier van procederen, meende de Commissie dat deze niet toekwam aan het Vertegenwoordigend Lichaam en dat een ander standpunt zou meebrengen bemoeiïng met de rechtspraak, welke in verband met de scheiding der machten als ongeoorloofd moest worden beschouwd. Hierin zou haars inziens de rechter hebben te beslissen.

Dienovereenkomstig werd ook dit verzoek afgewezen ⁵⁾.

¹⁾ Dagverhaal VIII, blz. 550, 593.

²⁾ Dagverhaal VIII, blz. 479.

³⁾ Dagverhaal VIII, blz. 686, 699.

⁴⁾ Dagverhaal II, blz. 283. v.

⁵⁾ Dagverhaal II, blz. 626, 666.

Nadat op 30 October 1798 in de zaak-*Blois van Treslong* sententie was gewezen en deze op 5 November was uitgesproken, berichtte de Hooge Zeekrijgsraad op 22 November dat het College op reces was gegaan. ¹⁾

Had men dus reeds drie maanden noodig gehad om tot de samenstelling van een Krijgsraad te geraken, de eigenlijke procedure, welke zou zijn aangevangen op 13 Januari 1798 en welke veel werk zou meebrengen, moge thans met enkele woorden worden besproken. De stukken, welke daarin hebben gediend, zijn nog voorhanden in het Algemeen Rijksarchief ²⁾ en geven geen hoogen dunk van de wijze waarop in deze zaak recht gedaan is.

Aanwezig zijn een inventaris van door den Advocaat-Fisikaal *L. J. Vitringa* overgelegde en daarbij voorhanden zijnde stukken, te weten:

Van den Schout-bij-Nacht zelf één rapport van 18 November 1797; drie verhooren op vraagpunten op 2 en 3 Februari, op 19 Februari en op 2 April 1798; twee brieven aan den Advocaat-Fisikaal van 24 en van 26 Februari en twee memoriën van 6 Januari en van 24 Februari 1798.

Voorts een extract uit het journaal van het schip, waarover hij het bevel had gevoerd, de *Brutus*; een lijst van de beschadigingen aan dat schip toegebracht; het klad-journaal van den opperstuurman van de *Brutus* en een journaal van den Luitenant de Groot; een rapport van een commissie uit den Hoogen Zeekrijgsraad dd. 12 Februari 1798, waarbij de twee zoeven genoemde journalen werden overgelegd na een aan de *Brutus* gebracht bezoek.

Van getuigen zijn aanwezig een verklaring dd. 12 Juli en een verhoor voor commissarissen uit het college op 17 Augustus 1798 van den tweeden stuurman *J. H. Evers*, een verhoor voor commissarissen op 28 Februari van den Luitenant *E. F. Melens* en een dito verhoor op denzelfden dag van den cadet *P. Vreede*. Voorts een verklaring dd. 8 Augustus van Luitenant *Bille* en diens verhoor ter terechtzitting van 21 Augustus, een verklaring dd. 10 Maart van den eerste-schrijver *J. R. Pluss* alsmede diens verhoor en het verhoor van den opperstuurman *Kraayesteyn* eveneens ter terechtzitting van 21 Augustus.

Dan volgt de conclusie van eisch van den Advocaat-Fisikaal, die zich daarin refereert aan niet in het dossier aanwezige en op den inventaris ook niet vermelde verhooren uit de zaak van den eerste-officier van de *Brutus*, kapitein-luitenant *Polders*, en eindelijk eenige adviezen van 24 September, 28 September en 6 November van leden van den Hoogen Zeekrijgsraad.

Van het vonnis ligt het ontwerp los in de conclusie van eisch. Er

---

¹⁾ Dagverhaal III, blz. 198.

²⁾ Archief Hooge Militaire Vierschaar no. 388; het vonnis komt voor op blz. 451 v., no. 385 uit dit archief.

blijkt uit dat groote stukken van die conclusie daarin werden overgenomen.

Niet aanwezig zijn ook de hiervoor genoemde verzoeken aan en correspondentie van den Hoogen Krijgsraad en evenmin de met de zaak verband houdende stukken, waarop hierna de aandacht zal worden gevestigd, voor zoover die aan het vonnis zijn voorafgegaan.

Voorts blijkt ook niet dat verklaringen van getuigen aan den Schout-bij-Nacht zijn voorgehouden of dat hij met getuigen is geconfronteerd, handelingen, welke in dien tijd gebruikelijk waren en nog in de beide Rechtsplegingen van 1814 staan vermeld en voorgeschreven.

De hiervoor genoemde getuigen zijn gehoord omdat de Schout-bij-Nacht zich op hen beroepen had en hun had verzocht om wat zij verklaren konden op schrift te brengen. De getuigen à charge zijn, zoover uit den inventaris blijkt, niet in zijne zaak gehoord.

Notulen van dien Hoogen Zeekrijgsraad zijn evenmin aanwezig.

De op 5 November uitgesproken sententie verklaarde hem vervallen van alle militaire charges, welke hij bekleedde. De stemming te zijnen aanzien, in den aanvang gunstig, had zich geheel omgekeerd. Hij was zondebok geworden en het zou nog tot 1808 duren eer hij door Koning Lodewijk Napoleon ook ten aanzien van zijn gedrag in dezen zeeslag zou worden gerehabiliteerd.

Reeds in zijn verzoek, dat hiervóór werd vermeld als op 21 September 1798 bij de Eerste Kamer te zijn ingekomen, vestigde de Schout-bij-Nacht er de aandacht op, dat het tegen hem ingestelde strafproces niet op de juiste wijze was gevoerd: hem had de Hooge Zeekrijgsraad de opening van een ordinair proces geweigerd omdat het college zich daartoe niet bevoegd achtte.

De strafvervolging was inderdaad als extraordinair proces gevoerd en het is tot recht verstand van hetgeen hierover verder te doen is geweest noodzakelijk, in herinnering te brengen, wat met deze termen bedoeld werd. Een korte definitie van extraordinair proces, welke die van „alle criminalisten uit ons land” zou zijn, vermeldt Mr. J. van der Linden in zijn in 1806 uitgegeven Regtsgeleerd, Practiccaal en Koopmans-Handboek (blz. 400). Zij luidt als volgt: „een regterlijk onderzoek der zaak, gedaan volgens de ingewonnen „praecedente informatiën, en bestaande in verhooren van den beschuldigten en vergelijkingen van denzelfven met en tegen medepligtigen „en getuigen, om langs dien weg te beproeven, of hij tot bekentenis „der misdaad te brengen zij.”

De beklagde was dus voorwerp van onderzoek; zijn ondervraging was erop gericht om hem tot bekentenis te brengen van wat hem — in den gedachtengang van den ondervragenden rechter terecht — ten laste was gelegd. Behalve het vaststellen van de feiten of van het bestaan van een corpus delicti, waren zijne verhooren hoofdzaak. Bij verworven volledige bekentenis was veroordeeling geoorloofd. Verklaringen van getuigen waren bijzaak, kregen eigenlijk eerst

beteekenis indien de bekentenis niet volledig was of geheel ontbrak en bleef ontbreken ondanks confrontatieverhooren tegenover medeplichtigen en getuigen. De geest, in welke dergelijke verhooren werden afgenomen, blijkt wel zeer duidelijk uit de bepaling van het oorspronkelijk artikel 93 R.Z., dat in 1912 vervallen is: den beschuldigde wordt aangezegd, dat het eene waarheid is enz. Eene aanzegging, welke in de praecedentie informatiën en dus nog vóór de behandeling van de zaak ter terechtzitting placht te geschieden.

Doch ook dit „zeer cordaat en nuttig middel” — de confrontatieverhooren — „waardoor dikwijls hardnekkige gevangenen tot bekentenis zijn gebragt geworden”¹⁾, kon falen. Een beschuldigde kon hetzij de strafbaarheid van zijne handeling blijven ontkennen, hetzij bij zijne meer algemeene ontkenenis blijven volharden. Dan was er geen confessie, op welke recht gevraagd en gedaan kon worden. In deze gevallen, zeide Mr. J. van der Linden, „is het veiligst, tot een „ordinair proces toevlugt te nemen”.²⁾ Daarbij gaf hij er zich reeds rekenschap van, dat de confessie niet meer te beschouwen was als „een zoo noodzakelijk vereischte in een extraordinair crimineel proces, „dat een rechter aan wien uit de bewijzen zoo van de daad als van „derzelve qualificaties volkomen blijkt, onbevoegd zou zijn, om in „de zaak, al ontbreekt er des beschuldigdens confessie, eene definitieve condemnatie uit te brengen. Wij voor ons staan immers tot dus „verre in 't begrip, dat, de zaak in voorsz. termen verseeerende, de „rechter, met in extraordinair crimineel proces buiten confessie op „de bewijzen een condemnatoir vonnis te slaan, geen nulliteit begaat; „maar dat het in dit geval evenwel aan den gecondemneerden vrij „staat, van zoodanig vonnis aan den hoogerem rechter te appelleeren.” Deze laatste zinsnede doelde op het verbod van den gedaagde, tegen wien op confessie een veroordeelend vonnis was geveld, om in hooger beroep te gaan (zie het oude art. 202 R.Z.).

Dit citaat uit een bekend werk, verschenen kort voordat het proces van den Schout-bij-Nacht zou aanvangen — het Voorwoord aan den lezer is 8 Februari 1798 gedateerd — geeft duidelijk weer, wat in dien tijd, toen de staatsregeling, bij welke de pijnbank zou worden afgeschaff, reeds in behandeling was en ieder „criminalist” zich moest afvragen, welke hervorming dit in de bewijsvoering en in de procedure moest meebrengen, reeds voorzien en weldra belichaamd werd in de publicatie van 10 October 1798, verschenen bijna drie weken voordat de sententie in zijne zaak werd vastgesteld: het recht doen in extraordinair proces op convictie, doch met hooger beroep.

Die publicatie van 10 October 1798³⁾ onderscheidde echter twee

¹⁾ Mr. J. van der Linden, *Judicieele practijc*, deel II (1798) blz. 234.

²⁾ T.a.p., blz. 235 v.

³⁾ Deze publicatie, welke eigenlijk kan gelden als ons eerste voor het geheele land geldend Wetboek van Strafvordering, werd door het Hof van Holland ontworpen in verband met de bepaling van art. 36 van de Burgerlijke en Staatkundige Grondregels, voorafgaande aan de op 4 Mei 1798 van kracht geworden Staatsregeling, en zulks op verzoek van de Eerste

gevallen. Artikel 7 zag op het geval dat er geen confessie was en dat het twijfelachtig was of de bewijzen voldoende zouden zijn ter veroordeeling van den beschuldigde; dan moest de rechter hem ontvangen in een ordinair proces.

Artikel 8 behandelde echter het geval dat de beschuldigde niet bekend had doch dat de bewijzen wel voldoende waren om tot eene veroordeeling te besluiten; dan werd de openbare aanklager gemachtigd „om op die bewijzen recht te vragen en mitsdien te dienen van „zijnne crimineele eisch en conclusie”.

Mocht dit geschied zijn en de verdediging van den beschuldigde tegen die conclusie weder twijfel hebben doen rijzen tegen de volkomenheid der bewijzen, dan bleef krachtens artikel 17 de mogelijkheid open om hem in een ordinair proces te ontvangen, indien van verdere vervolging al niet aanstonds, door vrijspraak of op andere wijze werd afgezien.

Dit ordinair strafproces, dat aanving met de conclusie van eisch van den openbaren aanklager, werd verder gevoerd op de wijze van een burgerlijk geding. De beschuldigde antwoordde op deze conclusie bij eene schriftelijk ingediende memorie, voor welker samenstelling hem een vrij ruimen termijn gelaten werd. Daarop konden nog replic en dupliek alsmede pleidooien volgen. Ook kon nog nader onderzoek worden bevolen, zooals de artikelen 179—182 R.Z. nog doen zien.

Vergelijkt men deze schets met de stukken, welke in zijne zaak volgens den inventaris gediend hebben, dan treft het zeer sterk, dat de Schout-bij-Nacht na de conclusie van eisch geen memorie van antwoord heeft ingediend. Dat hij daarover niets te zeggen zou hebben gehad, is, wanneer men rekening houdt met wat er verder is geschied, te eenenmale onaannemelijk. Men is wel genoodzaakt aan te nemen, dat de Hooge Zeekrijgsraad van oordeel is geweest, dat hem daartoe de gelegenheid niet behoefde te worden gegeven en zou daaruit niet anders kunnen concludeeren, dan dat de wijze, waarop deze zaak zelfs in de extraordinaire procedure behandeld is, niet overeenkomt met wat men van een zoo hoog staanden rechter als deze had mogen verwachten.

Deze fout is verergerd door de omstandigheid, dat de Hooge Zeekrijgsraad zich in de eerste helft van Augustus 1798 bij brief tot

---

Kamer van het Vertegenwoordigend Lichaam dd. 27 Augustus 1798, nadat dit verzoek op 29 Augustus door de Tweede Kamer bekrachtigd was. Het Hof van Holland voldeed aan deze opdracht met in verhouding even grooten spoed en het ontwerp kwam 3 October bij de Eerste Kamer binnen. Twee dagen later arresteerde zij dit besluit zonder eenige verandering. De Tweede Kamer volgde dit goede voorbeeld door op 6 October het besluit in een decreet te veranderen. Het Uitvoerend Bewind publiceerde het op 10 October waarvan het bericht in de Eerste Kamer op 12 October voor kennisgeving werd aangenomen. (Dagverhaal II, blz. 199, 206, 232 v., 272, 286, 319 v., 361, 393, 719, 763 v., 793 en 887). Wegens hare geringe bekendheid volgt zij met een kort overzicht van hare wordingsgeschiedenis als bijlage hierna (blz. 76 v.). Zij werd nog bij Koninklijk Besluit van 5 Augustus 1827, no. 167, ter inachtneming en navolging gezonden naar de West-Indische Koloniën (Gouvernementsblad van Suriname 1827, no. 5).

de Eerste Kamer heeft gewend met verzoek om te worden ingelicht, hoe gehandeld moest worden, nu de beschuldigde het hem ten laste gelegde niet had erkend. Wellicht omdat het hooge rechtscollege dezen brief voorzien had van het woord „Geheim”, is de inhoud daarvan behandeld in committé-generaal en heeft daar geleid tot een „secreet besluit” van 17 Augustus waarbij de Hooge Zeekrijgsraad werd gerenvoyeerd „tot de manier van procedeeren, bij speciaal ge-„delegueerde Zeekrijgsraden voorheen geobserveerd geweest zijnde; „met verklaring, dat mitsdien en dienvolgende de Advocaat-Fiscaal „des Hoogen Zeekrijgsraads zal mogen eisch doen en de Hooge Zee-„krijgsraad recht spreken op de ten lasten van den beschuldigten „voorhanden zijnde stukken en bewijzen, voor zooverre er geene of „geene volledige confessie zoude mogen exteeren.”¹⁾

Dit antwoord, dat van verdediging van den beschuldigde geen gewag maakt en daardoor den indruk vestigt als zou op de conclusie van eisch van den openbaren aanklager niet anders behooren te volgen dan het vonnis of de sententie, met welke beslissing de extraordinaire procedure zou ten einde zijn gebracht, schijnt maar al te letterlijk door den Hoogen Zeekrijgsraad, aan welk college een afschrift was toegezonden tot informatie en naricht, te zijn gevolgd.

Het is bovendien vreemd, dat de Eerste Kamer deze vraag zoo elementair heeft afgedaan, waar zij reeds op 22 Juni 1798. ontvangen en aan het Uitvoerend Bewind om consideratien en advies gezonden had een brief van „het Committé van Justitie der stad Amsterdam”, verzoekende, dat, nu de pijnbank was afgeschaft, bepalingen vastgesteld en toegezonden mochten worden, „welke zij hebben in acht „te neemen en te volgen met betrekking zoowel tot personen, die „vóór als na de afschaffing der pijnbank gearresteerd zijn en die de „hun ten laste gelegde misdadaen, voor welke existentie meer of „mindere bewijzen of indiciën zijn, blijven ontkennen”²⁾.

Het Uitvoerend Bewind voldeed aan deze opdracht bij den ter vergadering van 24 Juli 1798 ingekomen rapport²⁾. Het Bewind sprak eerst over hen, die vóór de inwerkingtreding van de staatsregeling (op 4 Mei t.v.) gearresteerd waren. Eenerzijds wees het Bewind op den regel dat eene wet niet „agteruitwerkende kragt” mag hebben, doch anderzijds zou uit humanitair oogpunt een interlocutoir vonnis tot dit doel achterwege kunnen worden gelaten.

Ten aanzien van na 4 Mei gearresteerden zou men een van de volgende wegen kunnen inslaan:

1°. dat allen die hun telastegelegde feiten ontkenden, werden toegelaten in ordinair proces; of

2°. dat de rechters werden gemachtigd om recht te doen op convictie in extraordinaïr proces, of wel

3°. dat, indien dit te gevaarlijk voor de persoonlijke vrijheid werd geacht, eene andere crimineele procedure zou worden vastgesteld.

¹⁾ Dagverhaal VII, blz. 429.

²⁾ Dagverhaal II, blz. 391, 587 N.

De eerste weg scheen onuitvoerbaar. De straffen zouden dan hun doel missen en de aanklager zou niet in staat zijn een zoo groot aantal ordinaire processen regelmatig te verwerken. Zelfs al zou er te Amsterdam maar één misdadiger per dag op deze wijze behandeld moeten worden, dan zou behoorlijke procesvoering niet uitvoerbaar zijn, gezwegen nog van te maken fouten welke tot vrijspraak zouden leiden. Bovendien zou in al die processen hooger beroep mogelijk zijn en de straf veel te laat kunnen worden ten uitvoer gelegd om nog effect te hebben. De criminaliteit zou dientengevolge eer toe- dan afnemen evenals de hoop op straffeloosheid of lichte straf en het leven tusschen hoop en vrees voor den afloop. Ook zouden de kansen op vermindering van bewijs, b.v. door overlijden van getuigen, vergroot worden.

De tweede weg zou beter zijn. Wel zouden er dan zijn die straf zouden moeten ondergaan, welke zij door met „standvastigheid” de pijnbank te doorstaan zouden hebben ontlopen, ofschoon de neiging tot vrijspraak van onschuldigen niet groot was. In Holland was de regel ingeworteld dat niemand gestraft kan worden zonder confessie; deze regel zou vervallen en men zou zich niet meer door eigen erken-tenis straf op den hals halen.

De derde weg was nu niet te volgen; deze zou eerst open komen bij de totstandkoming van het algemeen wetboek, bedoeld in artikel 28 der burgerlijke en staatkundige grondregels.

Op deze gronden werd de tweede weg aanbevolen.

De behandeling van dit advies werd aangehouden voor „t volgend „Wetgevend Lichaam” en zoo kwam zij aan de orde in de vergadering van 6 Augustus, waarin besloten werd het rapport commissoriaal te maken ¹⁾.

Maar de Eerste Kamer wist dus al sedert Juni, dat het vraagstuk, dat ook van de zijde van den Schout-bij-Nacht zou worden aangesneden, aan de orde was en dat op spoedige beslissing was aangedrongen. Bovendien zal het den leden toch ook wel bekend zijn geweest, dat juist op den 17den Augustus de personeele commissie uit de Kamer over dit voorstel haar praeadvies zou uitbrengen, zoodat spoedige behandeling en beslissing inderdaad te wachten was. Hoe kwam de vergadering in comité-generaal er dan bij om zulk een vraagstuk, dat in de strafvordering met eene grondige hervorming verband hield, in eene dergelijke secrete en veel te algemeen geformuleerde beschikking af te doen? En waarom is deze Kamer, na de op 5 en 6 October hierover gevallen beslissing, op dat secreet besluit niet teruggekomen? De Hooge Zeekrijgsraad had toch om voorlichting gevraagd, welke nu met eene verwijzing naar de publicatie van 10 October, in welke ook de aan het ordinair proces toegedachte rol tot uiting kwam en aan de verdediging van den beschuldigde in extraordinair proces aandacht was gegeven, vrij wat beter zou zijn beantwoord. De procedure tegen den Schout-bij-Nacht

¹⁾ Dagverhaal II, blz. 58.

had toen reeds bijna een jaar geduurd en het zou aan de zaak geen nadeel hebben veroorzaakt indien na de terechtzitting van 21 Augustus over den inhoud van de sententie niet op 30 October maar eenige weken later zou zijn beslist. De Krijgsraad deelde nu, na de uitspraak op 5 November, eerst in de zitting van de Eerste Kamer van 22 November d.a.v. mede, dat het college op reces was gegaan.

Maar er waren nog andere bezwaren.

Ter zitting van 4 December 1798 diende de Schout-bij-Nacht een adres in aan de Eerste Kamer ¹⁾, in hetwelk hij begon met te herinneren aan zijn wegens incompetentie afgewezen verzoek van 21 September t.v. Hij was nog steeds van meening, dat zijn extraordinarie gevoerd geding niet met een veroordeelend vonnis had mogen eindigen voordat hij, die geen enkel strafbaar feit had erkend, in een ordinair proces een plenaire defensie zou hebben genoten. Na de afwijzing van dit vroeger verzoek had hij zich opnieuw tot den Hooogen Zeekrijgsraad gewend, doch zonder ander resultaat dan de sententie van 30 October, bij welke hij vervallen was verklaard van alle door hem bekleede militaire charges.

Op de toen behandelde kwestie wilde hij nu, na deze sententie niet meer ingaan, dat zou practisch zonder nut zijn. Hij meende echter dat eene dergelijke sententie, zonder confessie geweest, van de zijde van den veroordeelde aan hooger beroep mocht worden onderworpen, „aangezien het tog eene heilige en onwederspreekelijke „maxime is, dat niemand, tenzij hij zich zelve met eigen monde „schuldig heeft verklaard, kan worden gecondemneerd zolang hij „geene volledige defensie gehad heeft, tot welke volledige defensie „niet alleen behoort de kennis der punten van beschuldiging maar „ook van de bewijzen en getuigenissen, waarop de beschuldiging door „den publieken aanklager gefundeerd wordt, en het vermogen om „dezelve te kunnen reprocheren, de getuigen, zoo er die zijn, op „contra-interrogatoriën te kunnen horen en in het algemeen de „tegeengebragte bewijzen door contrarie-bewijzen te kunnen ener- „veren; vooral ook om de questie over het al of niet misdadige der „facta volledig te kunnen demelleren, welke maxime dan ook ten „allen tijde in dit Gemeentebest is beschouwt geworden als een regel, „waarvan nimmer in het allermiste konde worden geglisseed, welke „door de Staatsregeling bovendien in het 29ste art. der algemeene „beginselen bekrachtigd geworden, medebrengende dat niemand kan „gevonnisd worden dan na alvorens wettig te zijn geroepen en alle „de middelen van verdediging te hebben kunnen bezigen, die bij de „wet bepaald worden en welke ook met het hoogste recht zorgvuldig „door het Vertegenwoordigend Lichaam des Bataafschen volks in „achtgenomen is bij het Reglement, volgens hetwelk bij provisie en „totdat eene algemeene manier van procederen voor de geheele Ba- „taafsche Republiek zal zijn ingevoerd, in het voormalig gewest

¹⁾ Dagverhaal III, blz. 324 v.

„Holland zal worden geprocedeerd tegen zodanige gevangenen, die
 „tot geene confessie der misdaad of misdaden, hun door den public-
 „ken aanklager ten laste gelegd, kunnen gebragt worden, vervat in
 „de Publicatie van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek
 „van den 10 October laatstleden, dat gelijk het buiten twijffel tegen
 „de eerste principes van de vrijheid en gelijkheid strijden zoude,
 „dat burgers, welke hun lijf en leven ten dienste van het vaderland
 „opofferen, minder veilig, minder zeker ten aanzien van de wettige
 „verbeurtenis van hun leven en eer zouden zijn als die, welke eene
 „burgerlijke functie uitoeffenen, zo ook de wet uitdrukkelijk tegen
 „die ongelijkheid gewagt heeft niet alleen door het appel-reglement
 „van den 28 Augustus 1750, hetwelk althans met betrekking tot de
 „landmilitie nog ten huidigen dage in viridi observantia is en waar-
 „bij uitdrukkelijk gestatueerd is, dat vonnissen waarbij gedeeltelijk
 „op de confessie en gedeeltelijk op getuigen of andere bewijzen, of
 „ook waarbij buiten eenige confessie en des alleen op getuigen of
 „andere bewijzen zal wezen recht gedaan, appellabel zijn, maar ook
 „bij het 301 art. der Staatsregeling zelve, waarbij als een grondwet
 „is vastgesteld, dat in militaire vonnissen door guarnizoenskrijgs-
 „raden zonder confessie geslagen, een hoger beroep zal zijn op eene
 „Hooge Vierschaar, terwijl het daarop volgende 302de art. bepaald,
 „dat eene gelijksoortige vorming en werking van krijgswraden plaats
 „heeft ten aanzien der Marine zodra zij aan boord van 's Lands
 „schepen zich bevinden, met bijvoeging, dat de wet ook ten dezen
 „opzichte soortgelijke bepalingen zal maken als in art. 300 tot 302
 „zijn uitgedrukt.”

Aangezien de sententie zonder confessie geweest was, was zij
 „notoirlijk onderworpen aan appel”, dat is „immers en in allen ge-
 „valle voorzoverre dezelve als een gewijsde van een superieuren rech-
 „ter, gelijk staande met een Hof van Justitie, zoude kunnen gecon-
 „sidereerd worden, aan eene zodanige revisie, waarbij aan den re-
 „questrant alsnog het vermogen gelaten wordt niet alleen quoad
 „materiam, maar ook quoad formam bezwaard vindende, en ver-
 „menende in dezelve notoirlijk erreur te zijn gecommitteerd, daarin
 „bestaande dat op den eisch van den Advocaat-Fiscaal in dezen staat
 „van den processe de requestrant is gecondemneerd geworden, daar
 „onder reverentie diezelfde eisch en conclusie aan voornoemden Advocaat-
 „Fiscaal had behoren te worden ontzegt, immers tot zolang dat
 „nu eene volledige en reguliere instructie der zaak, mitsgaders ple-
 „naire defensie van den requestrant deszelfs onschuld was gebleken,
 „hij requestrant dan ook terstond van de pronuntiatie om zijne ver-
 „dediging te allegueeren, de bewijzen en getuigenissen tegen hem
 „aangevoerd te reprocheren en door contra-interrogatoriën der ge-
 „tuigen of andere bewijzen van het tegendeel te kunnen doen allegata
 „et non probata probare, hoedanige revisien steeds verleend zijn en
 „nog verleend worden van sententien, door de respective hoven van
 „justitie in de coloniën van den staat geweest.”

Op dezen grond heeft de requestrant, volgens gebruik, door zijn

procureur appel of revisie doen interjecteeren en de daartoe staande waarborgsom doen consigneeeren, met het gevolg dat de Hooge Zeekrijgsraad na eenig uitstel die gelden heeft teruggezonden onder mededeeling dat het college „zich in die zaak niet verder konde „inlaaten”. Requestrant was dus tijdig in appel of revisie gekomen en zette dit nu voort door zich tot het Vertegenwoordigend Lichaam als souverain te wenden met verzoek hem den weg van appel volgens art. 302 te openen of een zoodanig mandament van revisie te geven van de op 5 November uitgesproken sententie van 30 October t.v. met toekenning van de bevoegdheid om afschriften te vragen van de stukken van zijn proces, waarop de eisch steunde en om getuigen te doen hooren en stukken over te leggen als hij noodig zou achten tot zijn volledige defensie.

Dit verzoek werd dienzelfden dag gesteld in handen van het Uitvoerend Bewind om consideratiën en advies.

Het Uitvoerend Bewind had lang noodig voor de samenstelling van zijn rapport.

Na te voren den Agent van Justitie te hebben gehoord, werd het in de zitting van de Eerste Kamer van 1 Maart 1799 ter tafel gebracht ¹⁾.

In de eerste plaats wraakte het Bewind het beroep op art. 302 der Staatsregeling omdat dit artikel in verband met art. 301 „buiten „allen kijf moet verstaan worden te spreken van mindere Krijgsraden dan waarvoor den requestrant is gevonnist”. Van deze vonnissen zou beroep mogelijk worden op een Hoogere Vierschaar. Appel is nl. slechts denkbaar van een lageren op een hoogeren rechter; is die er niet, dan is appel niet mogelijk. De Hooge Zeekrijgsraad werd voor dit eene geval door het Vertegenwoordigend Lichaam saamgeroepen; hooger college bestond er niet, dus was appel onmogelijk.

Voorts werden crimineele vonnissen in extraordinair proces gewezen bij arrest, zoodat regulariter geen beroep kon worden toegestaan. Crimineele procedures zouden anders zeer kostbaar en langwijlig worden, waardoor ook het effect der straf sterk zou verminderen. Het is van groot belang dit bij de zeemacht in oorlogstijd te vermijden.

Men noemde dit wel eens onbillijk, soms ongerijmd, omdat het in civiele zaken werd toegestaan en in crimineele zaken, waar het kan gaan om eer en leven, geweigerd werd. Doch het bewijs in civiele zaken werd niet „uit den mond der tegenpartij gehaald, zoals zulks „in het crimineele plaats heeft en dit wel zodanig, dat bij het veroordeelen in een extraordinair proces niet alleen geen twijffel „wegens de feiten, den misdadiger ten laste gelegd, behoort overig „te zijn, maar dat zelfs die feiten zodanig behoren te zijn gequalificeerd, dat de schuld van den beschuldigten niet twijfelachtig „zij, zodat de rechter niets overig blijft dan het bepalen van de „straf overeenkomstig het recht en de wetten van den lande.”

¹⁾ Dagverhaal IV, blz. 10 v.

In het geval van den requestrant mocht worden aangenomen dat de confessie zoodanig was gequalificeerd, dat op deze zonder andere bewijzen van schuld de condemnatie mocht volgen. Anders ware hij zeker in ordinair proces ontvangen of wel van verdere vervolging ontslagen.

Requestrant was niet op confessie alleen veroordeeld en het had geen nut hierover en over het al dan niet ontvangen in ordinair proces na te pleiten, ook al omdat hiertoe een niet bestaand appel niet kon worden gebezigd.

Wat de mogelijkheid van revisie betrof, ook dit werd van vonnissen in extraordinair proces gewezen niet toegestaan. Ook hiervoor golden dezelfde motieven: hogere kosten, langdurige processen en langduriger detentie, welke de straf de facto zou verzwaren. Het bewijs der feiten, moest in casu als volledig geleverd worden beschouwd nu geen ordinair proces gevolgd was.

Na eenige beschouwingen over het in de zaak bijgebrachte bewijsmateriaal wees het rapport op het delicate karakter van de moeilijkheid, welke ontstond door de afweging van de waarheidsliefde van een hoog militair ambtenaar tegenover de rechtvaardigheid van een Hooge Vierschaar. Zich daarin te verdiepen zou zijn de taak van een rechter vervullen, welke bevoegdheid hier niet uitgeoefend behoorde te worden.

Daarbij bedenke men, dat, toen de Hooge Zeekrijgsraad aan de Nationale Vergadering vroeg, hoe in deze zaak geprocedeerd moest worden, op 17 Augustus besloten is het college te verwijzen naar vorige procedures van dien aard, zoodat zou mogen worden recht gedaan op de ten laste van den beschuldigde voorhanden zijnde bewijzen voor zoover er geen of geen volledige confessie zou zijn. Daaraan heeft de rechter zich gehouden.

Men vermijde een zaak als deze aan politiek bloot te stellen. Dergelijk antecedent zou hoogst gevaarlijk zijn. Had de requestrant nog op gebrek aan bewijs of op partijdigheid of overdrevenheid van den rechter gewezen, dan zou gratie redres kunnen geven.

Maar revisie zou hier iets geheel nieuws zijn, waarbij de omvang van het onderzoek der reviseurs omschreven zou dienen te worden alsook of een ordinair proces toegestaan kon worden. Dit moest de Vergadering toch niet aan de reviseurs opdragen; dan zou zij immers rechterlijke macht uitoefenen.

Het geheele verzoek ware af te wijzen.

In de zitting van de Eerste Kamer van 13 Maart 1799, kwam dit rapport in tweede lezing aan de orde ¹⁾.

Van Bennekom bestreed de argumenten van het rapport. De regel, dat vonnissen, in extraordinair proces gewezen, arresten zouden zijn, gold alleen voor vonnissen op confessie gewezen. Was er hier nu een

---

¹⁾ Dagverhaal IV, blz. 116 v., 121 v.

volledige crimineele confessie? Want verder mocht de rechter niet gaan of hij zou elk appel onmogelijk maken door alleen maar extraordinair te procederen. De practijk bij alle rechtbanken ging in deze richting: als iemand met eigen mond zich schuldig heeft verklaard, was het onnoodig verder omslag te maken of hem nog gelegenheid tot eigen defensie te geven. Dit axioma, een bolwerk voor onschuld, vrijheid en veiligheid der ingezetenen, bevestigde art. 29 der burgerlijke en staatkundige grondregels. Waarom zouden hiervan burgers wel doch militairen niet mogen profiteren? Was dat rechtvaardigheid, vrijheid en gelijkheid?

Spreker meende dat er ook voor militairen duidelijk wetten moesten zijn; „zoo brengen ook de artuculen 299, 300, 301 en 302 der „Staatsregeling ontegenzeggelijk mede, dat vonnissen tegen militaire „personen op confessie gewezen alleenlijk aan eene herziening, „maar zonder confessie gewezen aan hooger beroep onderworpen zijn „en articul 302 applicceerd hetgeen gestatueerd is omtrent militairen „te lande ook op het volk te water”.

Was er nu in casu volledige confessie of niet? Het Uitvoerend Bewind rapporteerde: *neen*; en „bijgevolg is het zeker, dat de re- „questrant na het sluiten der verhooren in een ordinair proces had „behooren ontvangen te worden en eene volledige defensie moeten „genieten. Dit niet gehad hebbende, moet hy daar nog van jouis- „seeren”.

Het argument, dat het Vertegenwoordigend Lichaam zich hiermede niet zou mogen inlaten, bewees te veel en dus niets. Want dan „zouden alle vonnissen van hooge rechtbanken buiten het bereik „van hooger beroep zijn, ingevalle het Wetgevend Lichaam niet mag „treeden in een onderzoek over de gegrondheid of ongegrondheid „der redenen van bezwaar”.

Het Bewind erkende dat een veroordeelde bij een inappellabel vonnis van een hoogen rechter, recursus ad principem had. Wat zou hiervan worden, indien de princeps zich niet met de zaak mocht inlaten?

Moest men verder maar gelooven op verzekering van het Bewind, en zonder de zaak te mogen onderzoeken, dat de requestrant bij het vonnis niet bezwaard is?

Een beroep op de beslissing van een eerbiedwaardigen Hoogen Zeekrijgsraad bewees ook weer teveel en dus niets. Zoolang het tegendeel niet blijkt, oordeelden alle rechters naar beste weten. Doch daaruit volgde niet de overbodigheid van hooger beroep: rechters zijn ook menschen, die fouten kunnen maken, b.v. door politieke inzichten te laten influenceeren op de justitie. Heeft de eer en het leven van iemand niet vaak van één stem afgehangen? In casu zou dit laatste het geval zijn geweest: de president en de drie jongste leden stemden vóór veroordeeling, de drie oudste leden vóór vrijspraak en justificatie. Indien dit bij onderzoek juist zou blijken, zou men „de „meerdere of mindere probabilliteit der gefundeerdheid van de door „den requestrant geallegueerde bezwaaren” kunnen nagaan.

Spreker wilde weten „de vota van de leden, den Hoogen Zeekrijgsraad gecomposeerd hebbende” en daarna beslissen.

Mocht men dit niet willen toestaan, dan geve men den requestrant zoodanig mandement van revisie, dat hij de gelegenheid zou verkrijgen de bewijzen van den Advocaat-Fiscaal te ontzenuwen en die van zijn onschuld te produceeren, zoodat hij aldus een volledige defensie zou genieten.

Steyn Parvé wilde niet herhalen hetgeen hij bij de behandeling in committé-generaal in Augustus 1798 van deze zaak naar aanleiding van het adres van den Hoogen Zeekrijgsraad had gezegd; ook sprak hij niet over de mérites der zaak of over schuld of onschuld. Dit zou zijn influenceeren op rechterlijke beslissingen, wat, zoolang appel mogelijk is, dubbel ongepast zou wezen.

Het ging hier alleen over de vraag, of van het vonnis van den Hoogen Zeekrijgsraad appel of revisie mogelijk was?

Spreker was het eens met het Uitvoerend Bewind dat appel niet mogelijk was, doch had over revisie een andere meening.

Revisie was onmogelijk bij een *gewoon* extraordinaair crimineel proces. Doch dit geval deed zich hier niet voor. Hier was geen volledige confessie, geen confessie waaraan niets te suppleeren viel. Om deze reden was er revisie geoorloofd.

Of het doleus opzet in de daad zelve lag opgesloten, kon slechts bepaald worden door de mérites van de zaak en daarom mocht men de confessie niet als minder noodig ter zijde stellen. De rechter had dan ook beslist, dat niet enkel op confessie recht gedaan was, wat ook het Uitvoerend Bewind toegaf.

Doch dan was hier wel revisie geoorloofd. Het crimineele van de daad moest uit stukken en bewijzen en niet uit den mond van den verdachte worden geput. Door deze revisie toe te staan compromitteerde men den rechter niet en zij paste dan ook geheel in het stelsel van de publicatie van 10 October 1798, welke bij verschil over het misdadige van het voorgevallene volledige defensie toestond. Bovendien was revisie in zaken van zee-officieren meer voorgekomen, zoodat zij ook hier ware toe te staan.

Van Hall meende dat de confessie in deze militaire zaak niet de erkenning van de daad en van het doleus opzet betrof; hier ging het om het niet voldoen aan een opdracht, iets dat misdadig was ook al had de opdrachtgever daarbij gedwaald. De erkenning dat aan een opdracht niet was voldaan, zooals in casu geschiedde, was een volledige confessie, hoe goed het oogmerk bij dat niet voldoen ook geweest mocht zijn. Waar zou het heen gaan als militaire orders aldus in den wind konden worden geslagen?

Van Zonsbeek meende dat het appel aan een hoogere vierschaar berustte op het beginsel dat alle rechters, hoe hoog of eerwaardig of van welk een beproefde integriteit ook, kunnen dwalen. Daar er geen rechter boven den Hoogen Zeekrijgsraad was, was hooger beroep uitgesloten, doch revisie van de beslissing in eersten aanleg mocht hem „met geen hoegenaamd recht” worden ontzegd. Indien

men den Hoogen Zeekrijgsraad voor onfeilbaar hield, „dan zou hier „een zogenaamd wettig *Robespierrianisme* kunnen worden ingevoerd, dat van te erger gevolgen zoude zijn, naar mate het meer „misdadig worden zou, zich daartegen, dat is tegen dat zogenaamd „wettige, te verzetten”.

In dit proces, schoon extraordinair genoemd, heeft noch confessie, noch convictie plaats gehad. Getuigen à décharge waren wel gehoord, doch aan deze verklaringen was „geen de minste attentie „geslagen” en die getuigen werden buiten eede gehoord. Het verzoek om revisie ware dus toe te staan.

Het in committé-generaal genomen besluit, waarop *Steyn Parvé* doelde, heeft door art. 67 der Staatsregeling geen kracht van wet. Bevestigen kon ook hij het gerucht over stemmenverdeeldheid bij het vonnis.

Van Galen begaf zich niet in de mérites der zaak, dat stond aan de rechters *periti in arte*; krijgsraden bestaande uit kundige officieren werden voor de berechting van delicten als deze benoemd. De Kamer mocht wel oordeelen over de vraag of behoorlijk geprocedeed was en of er appel of revisie mogelijk was. Spreker meende: noch appel noch revisie. Er was hier noch een gewoon proces noch een gewoon rechter, waarboven een andere gesteld was en de bezwaren tegen revisie van het Uitvoerend Bewind achtte hij niet weerlegd.

Er moest in zaken als deze spoedig recht worden gedaan en voor een revisie zou een nieuwe bijzondere Krijgsraad moeten worden benoemd. Hoe moest dan beslist worden als ook van dit vonnis revisie zou worden gevraagd? En wie zouden voor benoeming in revisie in aanmerking komen? Andere personen dan juristen achtte hij ongeschikt. Na het oorspronkelijk proces blijve de zaak verder rusten.

Van der Mey van der Linden was het eens met het ontbreken van de mogelijkheid van appel. Doch revisie scheen hem wel bestaanbaar. Hij herinnerde aan hetgeen *van Zonsbeek* zeide over het delicaat karakter van deze zaak, waarover ook het Uitvoerend Bewind niet uitwijdde. Dit moest toch worden gezien en beoordeeld en hij vroeg daartoe eerst een commissie te benoemen.

Na de vraag van den President of men zich kon vereenigen met het rapport, zeide *Verhoysen* dat de zaak „hem veel te geleerd was” en dat hij er daarom niet over spreken wilde. Door de sprekers met hun argumenten was hij besluiteloos geworden en bij zooveel onzekerheid zou hij ook voor een commissoriaal stemmen.

Eenzoo onderscheiden andere leden.

Van Hall deed opmerken dat art. 300 van de Staatsregeling herziening van vonnissen alleen in tijd van vrede mogelijk maakte; deze zaak was in tijd van oorlog voorgevallen, dus was hierbij revisie onmogelijk.

Daartegen voerde *van der Mey van der Linden* aan, dat dit artikel 300 een leidraad was voor toekomstige wetgeving, waaraan *Steyn Parvé* nog toevoegde dat dit artikel ook volgens het Uitvoerend

rend Bewind sloeg op approbatie van vonnissen van krijgswraden. De zaak werd daarop commissoriaal gemaakt.

Deze commissie bracht in de zitting van 9 Mei 1799 haar rapport uit ¹⁾.

Een wetgevende vergadering, zoo meende de commissie, behoorde zich te onthouden van invloed op de justitie doch moest toezien, dat het recht werd geobserveerd. Hoewel dwalingen mogelijk zijn, moest er aan geschillen een einde komen en een door feilbare rechters geveld gewijsde moest voor waarheid in de besliste zaak worden gehouden. Dit gold vooral in zaken, begaan in oorlogstijd, waarbij de handhaving van de subordinatie betrokken was.

Appèl was onmogelijk bij gebreke van een hooger rechter. Een beroep op artikel 302 der Staatsregeling ging niet op; dat artikel gold voor krijgswraadvonnissen en zou slechts ingeroepen kunnen worden, indien het een scheepskrijgswraadvonnissen betrof. Daarentegen onthield art. 300 in oorlogstijd elk hooger beroep. Ook arresten over burgers van gerechtshoven in hoogste ressort in crimineele zaken waren inappellabel.

Wat de revisie betrof, daarvoor zou noodig zijn:

1. hetzelfde rechtscollege, aangevuld met eenige daartoe bijzonder benoemde leden;
2. het proces in denzelfden staat, zonder productie van nieuwe bewijzen en zonder verhoor van getuigen op contra-vragen; dit was een karakteristiek verschil met andere provocatiën.

Het volledig aangehaald subsidiair verzoek om revisie overschreed deze grens; de revisiezaak zou als appèlzaak behandeld worden. Revisie zocht naar dwaling in de beslissing van een voldongen proces waarin niet meer aan te vullen viel. De eisch van den openbaren aanklager zou dan ook veranderd moeten worden en er zou een nieuw proces ontstaan, wat strijden zou met het revisiebeginsel en een ongewenscht antecedent zou vestigen, hetwelk op inmenging in justieele zaken zou gelijken, daar het afgelopen onderzoek de facto vernietigd zou worden.

Het beroep op de publicatie van 28 Augustus 1750 ging niet op, daar deze publicatie slechts zag op vonnissen van subalterne krijgswraden. De Hooze Zeekrijgswraad was zoodanig samengesteld, dat de leden wegens kundigheid en rang deze zaak zeer goed finaal konden afdoen. Dergelijke uitspraken mocht men in het belang van de krijgswrecht en orde niet aan onzekerheden blootstellen.

Daar dit niet gevraagd was, onthield de commissie zich van het uiten van haar oordeel over eigenlijke revisie van het vonnis.

Het verzoek ware af te wijzen.

Van Hall meende dat appèl nog niet onmogelijk mocht worden genoemd. Het rapport ware te drukken en later te behandelen.

Van Galen bleef bij zijn vorige opinie, doch in het slot van het

¹⁾ Dagverhaal IV, blz. 733 v.

advies werd den requestrant in den mond gegeven om nu simpele revisie te vragen. Ook hiervoor was geen reden: de spoedige afdoening der zaak zou vertraagd worden en de sententie was door zeer kundige hoofd- en vlag-officieren geveld. Moesten daar nog andere bijgezet worden? Die zouden dan allicht officieren van lageren rang zijn „hetwelk inloopt tegen militaire opvattingen”.

Van de Kastele zeide dat de Commissie niet bedoeld heeft een verzoek om simpele revisie uit te lokken.

De discussie werd daarop aangehouden en in de zitting van 20 Mei 1799 voortgezet ¹⁾.

Van Zonsbeek achtte nog altijd appèl uitgesloten en vond een beroep op art. 300 van de Staatsregeling niet van pas, daar dit alleen zag op vonnissen in extraordinaïr proces en op confessie gegeven door garnizoenskrijgsraden, welke inappellabel doch approbabel zijn in tijd van vrede. In casu was er noch volledige confessie noch volkomen convictie en hierin lag een argument ten voordeele.

Overigens was de zaak informeel behandeld: tegen alle regels in was er hier *in extraordinaïr proces* vonnis geveld *buiten confessie* zonder, zooals behoorde, ruimte te laten voor een *ordinaïr proces* en daardoor voor behoorlijke defensie. Deze behoorde de verzoeker alsnog te krijgen. Dit placht algemeen te gebeuren. Nu er niet gewoon maar buitengewoon geprocedeerd was, behoorde hiertegen *een buitengewoon middel tot herstel* te worden gegeven.

Wel verklaarde de commissie iets in dezen geest, maar men kon niet zeggen dat er behoorlijk was geprocedeerd. Dat er in de Staatsregeling over vonnissen van garnizoenskrijgsraden gesproken werd, nam niet weg, dat daarop toegepast werd het algemeen beginsel over appellabiliteit van vonnissen *buiten confessie*. Dit gold ook voor de publicatie van 28 Augustus 1750.

Dat de requestrant om een nieuw onderzoek vroeg, vond zijn verklaring hierin, dat hij in *prima* niet de gelegenheid heeft gehad — waarop hij in casu recht had — om zich in een *ordinaïr proces* tegen den openbaren aanklager te verdedigen. Dat dit had behooren te geschieden „zal niemand, die slechts op den drempel des gebouws, „alwaar de crimineele rechtsgeleerdheid word onderwezen, ontkennen”. Het rapport trachtte de applicatie hiervan te ontduiken door niet te willen treden in een onderzoek van de redenen, welke vóór en tegen het verzoek waren in te brengen: juist dit onderzoek was daarvoor noodig.

Wat de simpele revisie betreft, de rechtsgeleerde *Voet* leerde, dat, wanneer er in *prima* feiten of bewijzen waren bijgebracht, welke de rechter verwierp, b.v. omdat hij ze irrelevant achtte, deze in revisie opnieuw beoordeeld mochten worden omdat die beslissing op dwaling kon berusten. (Holl. Consultatiën V c. 247, waar het door P. van Peene werd beweerd). Daarom moest ook i.c. met de onvolledige defensie, welke tot dwaling van den rechter kon hebben geleid,

¹⁾ Dagverhaal IV, blz. 806 v.

rekening worden gehouden, nu hem de volledige defensie in prima ten onrechte was onthouden.

Het was wel nadeelig voor de krijgstucht en de orde, wanneer uitspraken, gewezen na behoorlijk onderzoek volgens een wettige procedure aan verdere onzekerheden zouden worden blootgesteld, zooals de rapporteurs zeiden, maar gold dit ook, wanneer vonnissen werden gewezen tegen de wet in en met versmading van eene vastgestelde procedure? En moesten dergelijke uitspraken blijven bestaan alleen omdat het gevraagde middel van redres ongewoon is?

Hierbij was de tusschenkomst van de Wetgevende Vergadering als soevereine macht, het meest vereischt ter voorkoming dat goede ingezetenen dupe zouden worden van rechters die de wet en de gebruikelijke wijze van procedeeën verwaarloosden en, zooals hier, daardoor in eer of leven zouden kunnen benadeeld worden.

Van de Kasteele meende dat de gebrekkige procedure, welke gevoerd was, niet mocht leiden tot het „politiquement” vernietigen daarvan. Dergelijke procedure was bij de Hooge Krijgsraden meestal gevolgd en mag niet aan dezen Krijgsraad verweten worden: deze moest de zaak dienovereenkomstig behandelen.

Het appelreglement van 1750 kende alleen appel toe van kriegsraadsvonnissen maar niet van die van Hooge Krijgsraden, welke een bijzonder voorrecht waren voor hen wier gedrag werd onderzocht.

Het was verder niet aan de orde, of voor het vervolg een andere manier van procedeeën wenschelijk zou zijn, en terugwerken mocht niet. Men wilde nu politiquement een procedure vernietigen, want wat men revisie noemde zou geen revisie zijn maar een nieuw verschijnsel, dat in rechten onbekend was en dus geen rechtsmiddel maar een politieke zet. Politiek appèl op eenzelfden rechter met bijzitters achtte hij een monster in rechten.

Ook de opmerking over het slot van het rapport, dat niet alle argumenten van het verzoek waren beproven achtte hij onjuist. Niet besproken was alleen de simpele revisie omdat daarom niet gevraagd was.

Na een opmerking van *Appelius* over de redactie van de afwijzing — het verzoek om appèl finaal en dat om revisie zooals het luidde — stelde *van de Kasteele* voor om beide verzoeken te declineeren en te wijzen van de hand.

Van Zonsbeek achtte zijne aanmerkingen niet weerlegd.

Met de zoeven bedoelde wijziging werd het rapport aanvaard.

De meest belangrijke aanval zou echter nog komen. Zij geschiedde in de zitting van de Tweede Kamer van 31 October 1799 ¹⁾, juist een vol jaar nadat de sententie gewezen was.

De strijd werd ingezet door den Representant *Linthorst*, die zich de zaak had aangetrokken toen hij in handen had gekregen een boekje, hetwelk de Schout-bij-Nacht had doen verschijnen bij *A.* en *J. Honkoop* te Leiden, waarbij hij over zijn proces uitwijdde en

¹⁾ Dagverhaal VI, blz. 535 v.

waarin hij melding maakte van „een ondergestoken wet”, zijnde de secreete resolutie op blz. 33 van dat boekje aangehaald. Hier beklagde zich een landsdienaar openlijk over een tegen hem gewezen vonnis, eene hem aangedane onrechtvaardigheid, doordat men hem zonder zijne verdediging ten bewijze van zijn onschuld aan te hooren en ondanks protesten bij hoogere machten, heeft veroordeeld en daarbij gebruik gemaakt van eene „onbekragtigde wet”.

Dit boekje heeft verontwaardiging gewekt. Spreker wilde nog niet beslissen wat hiervan waar was, ook niet vaststellen of de rechters uit vijandschap tegen den veroordeelde hun waardigheid op eene verachtelijke en hoogst strafwaardige wijze misbruikten door hem tegen beter weten te veroordeelen. Doch hij wilde zich richten tegen het beroep op „deze weezenlooze wet”. Want van tweeën een: of de schrijver was een hoogst strafwaardig volksbedrieger, of zijn rechters waren onderdrukkers en hebben hem onrecht aangedaan dan wel een in dezen tijd nog niet onherstelbare dwaling begaan. De vermetelheid van het eerste kon, de schandelijkheid van het tweede wilde spreker liever niet onderstellen. Of was hier alleen maar schuld bij den rechter? De Hooge Zeekrijgsraad heeft immers vóór het vonnis een verzoek gericht tot het Wetgevend Lichaam, omdat die Krijgsraad buiten confessie van den beschuldigde wilde vonnissen. Daartoe is hij dan ook na ontvangst van de resolutie overgegaan. De Eerste Kamer heeft toen verwezen naar „de manier van procederen bij speciaal „gedelegeerde zeekrijgsraaden voorheen geobserveerd geweest zijnde”. De Advocaat-Fiscaal zou mogen eisch doen en de Hooge Zeekrijgsraad recht spreken op de ten laste van den beschuldigde voorhanden zijnde stukken en bewijzen „voor zoverre er geene of geene volledige „confessie zoude mogen exteeren”. Dit was geen gewoon renvooi naar de gewone manier van procederen, want dan kwam er geen nadere verklaring, veel min een toepassing van de gebruikelijke voorschriften te pas.

Of de vraag van den Hoogen Zeekrijgsraad was overbodig, of het antwoord in het besluit of liever in de verklaring was voor den raad zoowel als voor den Fiscaal onaangenaam. Ook heeft de reserve „voor zoverre er geene of geene volledige confessie zoude mogen „exteeren” het karakter dat er een nieuw voorschrift werd gegeven.

De spreker bedoelde hiermede niet dat de Eerste Kamer door „een onderhandsche wet” den Hoogen Zeekrijgsraad in staat zou hebben willen stellen den Schout-bij-Nacht te vonnissen, doch dit is dan toch wel het gevolg ervan geweest. Juist het slot heeft er het karakter van een gewoon renvooi practisch aan ontnomen en zoo is dus een niet door de Tweede Kamer bekrachtigd voorschrift oorzaak van de veroordeeling geworden, waardoor de veroordeelde in zijn recht bekort werd.

Dit alles verdiende een onderzoek. Als de klacht waar was, moest herhaling voorkomen worden en aan den klager gelegenheid tot verdediging worden gegeven. Hij stelde dus voor om van de Eerste Kamer in afschrift te vragen het antwoord op de bewuste missive

van den Hoogen Zeekrijgsraad en de daaraan voorafgegane vraag van dat college.

Men wake tegen onderdrukkingen en houde de rechtspraak zuiver.

Krieger was het met deze conclusie eens doch hij herinnerde aan art. 42 der grondbeginselen over het indienen van aanklachten. De veroordeelde had zich niet met een boekje in het openbaar maar met een geteekende aanklacht tot de Eerste Kamer moeten wenden. Hier in deze Kamer behoorde de zaak z.i. niet thuis. Mocht men anders meenen, dan was hij vóór een commissoriaal.

Evenzoo oordeelde *van Lennep*.

Linthorst achtte art. 42 hier niet van pas. Het ging hier niet over wat de Burger *Bloys* wilde of niet wilde. Spreker wilde als lid van deze Kamer niet ongemerkt laten voorbijgaan dat dergelijke aanklachten geschieden. Was de klacht valsch, dan vervolge men den klager. Was zij juist, heeft men hem onrecht aangedaan, dan moest dat geredresseerd worden. Er werd een besluit aangehaald, dat als wet zou hebben gediend. Dit ging de Tweede Kamer aan; vandaar zijn voorstel.

Quesnel stelde zich ook op dit standpunt.

Van Lennep ging mee met *Krieger*. Het besluit was genomen in committé-generaal, beter ware het ook dit voorstel in committé-generaal te doen.

Linthorst weersprak dit, nu de aanklacht in het openbaar geschied is.

Hoitsma ging accoord met *Linthorst* doch achtte een commissoriaal overbodig. Er is meer gesproken over „declaratoire besluiten”. De onderhavige propositie was echter z.i. van anderen aard, zij behelsde niets anders dan een verzoek aan de Eerste Kamer om overlegging van een geheim besluit dat een zekere autorisatie zou behelzen aan den Hoogen Zeekrijgsraad. Nadat dat stuk aan deze Kamer zou zijn overgelegd, beantwoorde men de vraag, of dat stuk kracht van wet bezat. Dan eerst zou er aanleiding zijn voor een commissoriaal. Hij was dus vóór het voorstel.

Van Hoogstraten had reeds overdenkingen als die van *Linthorst* op schrift gebracht. Hij steunde het voorstel van *Krieger* om een commissoriaal, nadat men zou weten, of het een onderwerp voor deze Kamer zou zijn; nu wist men nog niet of het bekend geworden besluit al dan niet legaal was en dat moest de Kamer toch weten voordat zij zich tot de Eerste Kamer zou wenden.

Krieger deed zijn voorstel tot een commissoriaal alleen uit de deferentie voor een collega. In beginsel meende hij dat de Kamer zich niet met brochures moest afgeven. Indien men uit gedrukte boekjes en papieren voorstellen zou putten, „behoeft men slechts „in een coffyhuis te gaan om overvloedig stof te vinden”. Wie geen gebruik maakte van art. 42, had de presumpcie tegen zich. De veroordeelde vroeg wel om revisie, maar deed geen aanklacht krachtens art. 42. Spreker herhaalde: maakt het verzoek commissoriaal.

Linthorst achtte ook dit te onpas. *Bloys* heeft zich bij alle compe-

tente machten vervoegd en stootte overal het hoofd. Mogen wij zoo een aanklacht dulden? Z.i. niet. Hij wilde zich echter niet verzetten tegen een commissoriaal.

Aldus werd besloten. In commissie werden benoemd de Burgers *Vitringa*, *van Hoogstraten* en *Wentholt*.

Vitringa vroeg ontheffing hiervan. Hij was in die zaak Advocaat-Fiscaal bij de rechters, die een onrechtvaardig vonnis zouden hebben geveld. Spreker had zich dan ook uit de zaal verwijderd tijdens de discussiën om bij appel nominal buiten stemming te blijven. Zoo handelde hij ook in de Eerste Kamer bij de behandeling der verzoeken van den veroordeelde.

De President benoemde in zijn plaats *Busch*. Ofschoon deze en *van Hoogstraten* zich trachtten te excuseeren omdat zij zich niet in het bijzonder op de rechtsgeleerdheid hadden toegelegd, handhaafde de President hunne benoeming.

Ook aan de Eerste Kamer zond de Schout-bij-Nacht op 13 Nov. 1799 een exemplaar van zijn boekje met verzoek om het in het archief of de boekerij te plaatsen ¹⁾).

Van Hall zou in elk ander geval geen bezwaar hebben om dit boekje „bij zoveele andere niets beduidende libellen enz. een plaats „in de Nationaale Bibliotheek te doen beslaan”. Spreker wist niet welke de bedoeling was van den requesrant, doch men moest vermijden elken schijn als zou de Kamer den inhoud ervan homologeeren, iets wat niet zou mogen omdat de schrijver zich had verzet tegen een wettig gewezen vonnis en tegen besluiten van deze Kamer.

Van Galen had, nadat hij het boekje gelezen had, er zich „weinig „of niets aan bekreund”. Nu het boekje officieel ontvangen was, wilde hij hier doen uitkomen, dat de stelling als zou de Schout-bij-Nacht niet voldoende defensie hebben gehad nu er geen volledige confessie bestond, op onjuiste gronden rustte, daar in dit geval een confessie van de daad zonder het misdadige daarvan te erkennen voldoende was. De rechter en niet de suppliant had het misdadige te erkennen; die rechters waren deskundigen en moesten uit de omstandigheden opmaken of er al dan niet een misdaad in lag opgesloten. Ware het bij deze processueele klacht gebleven, dan ware het boekje in de Bibliotheek te plaatsen. Doch de rechters werden bovendien „ingewikkeld beschuldigd” als zou de meerderheid „een „geconcerteerd plan” tegen den suppliant gesmeed hebben en hem bij „een gecombineerd advies” veroordeeld hebben. Deze beweringen zonder eenig bewijs mochten niet ongemerkt passeeren. Art. 42 der beginselen wilde dat laster gestraft zou worden. Het vonnis was wettig gewezen en had den suppliant tot tegenbewijs moeten nopen.

De suppliant deed het voorkomen alsof het voorstel-*Linthorst* in de Tweede Kamer met zijn handelingen verband hield. Spreker kon niet aannemen, dat een lid van het Vertegenwoordigend Lichaam

¹⁾ Dagverhaal VI, blz. 632 v.

zoo slecht zou zijn om uit „een blauw boekje van een gecondemneerde eenigermate deszelfs defensie te favoriseeren” tegen een wettig rechterlijk vonnis.

Omdat hier rechtsschennis plaats vond, ware het request met bijlage te zenden aan het Uitvoerend Bewind met last tegen den suppliant te doen optreden.

Steyn Parvé zocht er ook iets meer achter en wilde het verzoek afwijzen.

Hiertoe werd besloten.

In de Tweede Kamer rapporteerde *Busch* op 28 Januari 1800 over het voorstel-*Linthorst*; de zaak zou volgens de commissie met dit uitvoerig rapport als afgedaan moeten worden beschouwd. Het rapport werd gedrukt en kwam weder op 11 Februari 1800 aan de orde ¹⁾. Het hield het volgende in:

Onder overlegging van diverse stukken deelde de commissie mede, dat zij haar opdracht wat ruim had opgevat en onderzocht het oordeel van den voorsteller, te weten of dit geheim besluit der Eerste Kamer dd. 17 Augustus 1798 aan deze Kamer ter bekrachtiging had moeten zijn aangeboden. Het Uitvoerend Bewind was niet van meening, dat dit besluit eenige betrekking had op de procedure tegen den gewezen Schout-bij-Nacht *J. A. Bloys van Treslong* maar wel op den vorm van procederen in het geheele onderzoek over de zaak. Hiermede ging de commissie accoord. Zij zou niet herhalen wat aanleiding tot dit voorstel gaf.

De gedelegeerde Hooge Zeekrijgsraad was in het algemeen een buitengewone rechtbank om te vonnissen over officieren, den Staat te water dienende of gediend hebbende. Voor dergelijk college bestond geene speciale wet of instructie, bij welke eene algemeene manier van procederen was voorgeschreven.

Doorgaans zetelde zoo'n college in Holland, doch het was niet verplicht zich aan eene der bijzondere gewestelijke manieren van procederen te houden, waarbij even herinnerd werd aan het groot verschil in het behandelen van strafzaken in Holland en Gelderland.

In den regel werden dergelijke zaken afgedaan in zoogenaamd extra-ordinair proces. Een ordinair proces was nog niet voorgekomen. Ook was het gewoonte, dat bij gebrek aan volledige confessie, op de bewijzen, die er waren, recht werd gedaan; daarvan waren tal van voorbeelden te noemen, uit de vorige en uit deze eeuw. Zoo b.v. het vonnis van 1 November 1781 tegen den Capitein *A. de Bruyn*, waarin niet van een confessie gesproken werd. Voor het volgen van deze procedure werd niet altijd machtiging gevraagd aan de hoogste macht.

Deze procedure, steeds onder het oog van de hoogste macht gevolgd, was voor een duurzamen regel te houden, nu er geen andere

---

¹⁾ Dagverhaal VII, blz. 286, 414 v.

bij de wet was vastgesteld. Zoo beschouwde de Eerste Kamer haar ook als *norma agendi*.

De Hooge Zeekrijgsraad in quaestie had dan ook mogen procedeeeren zonder een bijzondere machtiging te vragen. Het college was overdreven schroomvallig door dit toch te doen en een eenvoudig renvooi daarheen van de Eerste Kamer was het antwoord op deze vraag naar den bekenden weg. De toevoeging over het doen van eisch door den Advocaat-Fisikaal en het doen van recht op de stukken en bewijzen voor het geval er geen of geen voldoende confessie was, was niet een uitleggende verklaring voor dit speciaal geval maar een algemeene herinnering aan wat gebruikelijk was. Juist omdat het besluit niet door de Tweede Kamer was bekrachtigd, kon het niet anders zijn dan een eenvoudig renvooi naar de gewone procedure.

Jammer dat deze bedoeling niet duidelijk in het besluit was uitgesproken en dat woorden gebruikt waren, welke grond konden geven aan vermoedens zooals die welke in het voorstel-*Linthorst* werden aangeduid en welke dit besluit *in het oog des volks het aanzien van een nieuw voorschrift zouden hebben doen verkrijgen*.

Beschouwde men het besluit als een eenvoudig renvooi, dan verviel de bedenking ontleend aan art. 67 der Staatsregeling. De commissie begreep niet, waarom de Eerste Kamer gearzeld zou hebben om dit besluit ter bekrachtiging aan de Tweede Kamer te zenden, indien zij meende dat dit zoo behoorde. Juist omdat het een renvooi was, zond zij het niet door. De commissie wilde den schijn niet hebben te vermoeden, dat de Eerste Kamer eene onderhandsche wet gemaakt zou hebben om dezen Hoogen Zeekrijgsraad in staat te stellen tot het in extraordinair proces vonnissen van den Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong*.

Ook deelde zij niet het vermoeden dat de niet-doorzending te wijten zou zijn aan vrees voor verwerping door de Tweede Kamer. Waarom zou de Eerste Kamer hebben willen afwijken van de gewone manier van procedeeeren, nu een bepaalde instructie of vaste wet daarvoor niet bestond?

Onaannemelijk was voorts het vermoeden, dat de Hooge Zeekrijgsraad, werkende onder het oog van de hoogste macht, een beschuldigde zou willen berechten als zijn vijand en hem met verbreking van zijn waardigheid, op een verachtelijke en hoogst strafbare wijze tegen geweten en „kundschap” in veroordeelen.

De commissie stelde voor over dit onderwerp de discussiën als geëindigd te beschouwen.

De President stelde voor dienovereenkomstig te beslissen.

Linthorst was hiermede niet tevreden. Hij kwam op zijn voorstel terug, waarmee hij niet meer bedoelde dan *legaal* te weten te komen, of er inderdaad een besluit als het door hem aangeduide was genomen en welke de inhoud daarvan was. Deze wetenschap was noodig voor beoordeeling van de waarde der klacht van den Schout-bij-Nacht en om bij gebleken tegendeel de aandacht der rechterlijke macht op te wekken. Volksmisleiden moest even sterk worden tegen-

gegaan als juist bevonden klachten moesten worden verhoord. Naar rato van den uitslag had spreker zijn houding verder willen bepalen en hier kenbaar maken.

De Kamer ontnam hem echter deze gelegenheid door de zaak commissoriaal te maken tot informatie, waarschijnlijk bedoeld als tot onderzoek. De commissie rapporteerde dat het genomen besluit *immers hoofdzakelijk* met het door hem meegedeelde overeenkwam. Wat beteekende die reserve? Vast stond dat het besluit genomen was en de commissie erkende ook, dat de door hem hier medegedeelde lezing van den klager *Bloys van Treslong* juist was. Dit behoefde dus niet nader te worden onderzocht. Thans kome de zaak zelve ter sprake, waarover hij zijn conclusie reeds dadelijk zou mededeelen: hij zou aantoonen dat het besluit der Eerste Kamer gediend heeft tot een richtsnoer voor het vonnissen en daardoor in wezen als een wet was aangemerkt; verder dat de klager is verongelijkt en in zijn recht verkort, en besluiten met aan te geven wat er te doen zou zijn tot herstel van dit onrecht.

1. *Het secreet besluit was geen renvooi maar een voorschrift.* Nadat de op 29 December 1797 ingestelde Hooge Zeekrijgsraad tot onderzoek van het gedrag van den Vlootvoogd en commandeerende officieren in den zeeslag van 11 October t.v. over den Vlootvoogd en enkele andere officieren uitspraak had gedaan, werd het college in deze zaak gesteld voor omstandigheden, welke het volgend onderzoek, dat van gansch anderen aard bleek dan het voorgaande, op de tot dusver gevolgde wijze onmogelijk maakten.

Elk voorschrift ontbrak en de Fiskaal en de rechters behoefden een nadere bepaling om de nog niet onderzochte gevallen op extra-ordinaire wijze te beëindigen. Daartoe wendde men zich tot de Wetgevende Macht: hoe moesten openbare aanklager en rechters handelen? Zij waren zich bewust, dat het vereischte om in een extra-ordinair proces eisch te doen ontbrak en er geen voorschrift bestond, hoe te handelen om *zonder* confessie op de stukken en bewijzen recht te doen, waarvan de Fiskaal *meende* dat zij daartoe voldoende waren. Na eenige discussie verwees de Kamer het college naar de gewone manier, tot nu toe bij gedelegeerde rechters in gebruik, maar ten aanzien van de moeilijkheid om zonder confessie recht te doen luidde het besluit *stellig*: dat moet gij op *die* wijze termineeren, gij, aanklager, moogt eisch doen, gij, rechters, moogt recht spreken zonder confessie. Dienovereenkomstig geschiedde.

Zoo wist men volkomen en precies hoe het besluit ingericht was, met welk doel het genomen werd en welke gevolgen het gehad heeft. Het mocht niet als een renvooi worden opgevat.

Waarom kon men nu recht doen, nadat men daarover tevoren in het onzekere verkeerde? Er was immers geen wet, anders had men die wel vermeld. Alleen dit besluit. Wel was het versterkt door het rapport der personeele commissie doch dit veranderde er niet aan; evenmin als men kon aannemen dat de vroegere bezwaren van zelf vervallen waren. Het besluit bedoelde die bezwaren weg te nemen

en het gevolg was de op *deze* wijze gegeven beslissing. Was dan de *ampele verklaring*, waarbij *beslist* werd hoe gehandeld moest worden, een renvooi? Dan zou men de beteekenis der woorden geweld aandoen. De verzending van een extract aan het college tot informatie en naricht beteekende toch ook dat het aan den inhoud gebonden was als een antwoord betreffende de oplossing van hun twijfel of onzekerheid. Doch dan moest het als een voorschrift worden aangemerkt, door welks opvolging

2. de *Schout-bij-Nacht Bloys van Treslong in zijn rechten werd verkort*. Hierover heeft de commissie zich ongevraagd uitgesproken en de spreker moest dat betoog weerleggen. De commissie meende dat het besluit renvoyeerde naar de gewone procedure en stond *in het goed vertrouwen*, dat de Kamer de toevoeging niet heeft *willen* zien aangemerkt als meer dan een uitlegging of verklaring van wat het college te volgen had en dat dit college het ook niet anders heeft *kunnen* althans *behooren te beschouwen*.

Deze onbewezen stellingen verdienen de aandacht: zij zijn ongerijmdheden, ja zelfs tegenstrijdigheden. Reeds had hij aangetoond hoe een eenvoudig renvooi met de woorden van het besluit in strijd was. Wat zou het *goed vertrouwen*, waarvan hier sprake is, bewijzen? De Kamer was daarover niet gehoord en sprak zich zoo niet uit. Dus blijft die bewering een onbewezen veronderstelling.

De bewering dat de Hooge Zeekrijgsraad door de niet-bekrachtiging van de Tweede Kamer het besluit niet als een nieuw voorschrift kon aanzien, is een wijze van doorhakken van een knoop, niet van ontwarren daarvan. Het college heeft het besluit opgevolgd en men kan dus niet zeggen dat het er zich niet naar gedragen heeft, dat is *absurd*, om niet te zeggen onwaar. Het college heeft gehandeld naar iets wat wetskracht miste en *kon* het niet voor een wet aanzien omdat de bekrachtiging ontbrak.

De commissie zeide verder dat er geen reden *te vinden* zou zijn waarom dat besluit niet aan de Tweede Kamer zou zijn doorgezonden, daar zij niet voor een niet-bekrachtiging behoefde te *vreezen*. De Hooge Zeekrijgsraad bekende door zijn adres openlijk, dat zonder nadere autorisatie niet kon worden voortgeprocedeerd. Waaronder moest het daarop volgend besluit der Eerste Kamer juist *geheim* worden genomen? De zaak was toch algemeen bekend. Ook al was hiervoor geen reden, al was het niet-doorzenden van het besluit een *abuis*, dat maakte een onvolmaakte wet nog niet tot wet. Of er nu voor niet-bekrachtiging al of niet gegronde vrees bestond, wilde spreker niet beslissen, daar hij den schijn wilde vermijden dat hij hatelijke bedoelingen zou hebben willen uiten. De rapporteurs spraken hier voor zich zelf en niet over hun medeleden. Spreker was overtuigd dat, ware de zaak in het openbaar behandeld, de klager in de gelegenheid zou zijn gesteld zijne bezwaren te doen kennen en deze zouden wel van zoo veel gewicht zijn geweest, dat de Tweede Kamer bezwaar zou hebben gemaakt om het besluit te bekrachtigen.

De Advocaat-Fiscaal had in zijn advies aan den Hoogen Zee-

krijgsraad voor oogen de zaak van den Schout-bij-Nacht *Rietveld*. Is het nu niet een vernederend *palliatief* om zich te beroepen op een te ver gedreven schroomvalligheid of nauwgezetheid, waarover de Hooge Zeekrijgsraad zich niet zoo *angstvallig* behoefde te *bekommenen*? Ruimt men zoo een dergelijke zaak uit den weg? Welke grond zou er zijn voor die *schroomvalligheid* en *nauwgezetheid*? Volgens spreker deze tweeledige: dat de Krijgsraad en bijzonder de Advocaat-Fisikaal, twijfelden of de procedure om zonder confessie in een extraordinair proces recht te doen wel uitgemaakt en zeker was, althans of dat billijk en rechtvaardig en overeenkomstig de Staatsregeling zou zijn. Wie den Advocaat-Fisikaal en diens kundigheden kende, zou van de zekerheid dat hij deze bedenkingen gehad heeft, overtuigd zijn. Andere grond was er niet. Zeker was ook dat de Krijgsraad het besluit aanstonds opgevolgd heeft en dat toen van schroomvalligheid niet gebleken is.

De uit de bijzondere punten door de commissie getrokken gevolgen waren zeer zonderling.

De Hooge Zeekrijgsraden waren inderdaad buitengewone rechtbanken, maar mochten zij daarom met de eer en het leven van een zee-officier lichtvaardiger omspringen? Mochten zij boven de natuurwet of de algemeen aangenomen rechtsbeginselen staan? Ook boven de rechten van den mensch en burger? Dan zou het gedrag van de buitengewone rechtbank van 1618 ook gemakkelijk te verdedigen zijn geweest.

Er was voor de procedure van den Hoogen Zeekrijgsraad geen speciale procesregeling. Doch dan gold de algemeene als richtsnoer. Dezelfde reden welke er bestond voor het achterwege laten van een speciale procesregeling, bewees dat het aanwijzen van zoodanige bijzondere regeling een daad van wetgeving was, aan welke ook de Tweede Kamer deel had moeten hebben. Omdat een procesregeling niet bestond, kon men ook niet daarnaar verwijzen. Ook verwijzing naar eene provinciale wetgeving, b.v. de Hollandsche of de Geldersche, ware mogelijk geweest, doch ook dit zou een daad van wetgeving zijn geweest en niet een eenvoudig renvooi omdat deze Zeekrijgsraden geen provinciale doch generaliteitsrechters zijn, benoemd door de Staten-Generaal.

Het meest voor de hand liggend ware een verwijzing naar de procedure voor hooge rechtscolleges van de generaliteit. Spreker refereerde zich aan de procedure voor den Raad van State en later voor het Committé te Lande, welke colleges eene procedure volgden als die voor het Hof van Holland, de provincie waarin deze colleges en ook de Zeekrijgsraden zitting hadden. Dat zou ook het meest strooken met het beginsel van gelijkheid voor alle burgers, die in Holland geboren waren en woonden en die op Hollandsch recht zekere aanspraak hadden. Toepassing van ander recht mocht dan ook niet arbitrair geschieden, dat zou strijden met de beginselen van vrijheid en gelijkheid.

Bovendien behoorde de rechter in een op vrijheid gegrondveste

republiek bij voorkeur die procedure te volgen, welke de verdediging voor den beschuldigde het meest begunstigt en voor diens verantwoordelijkheid de meeste ruimte laat.

Er zijn maar weinig Hooge Zeekrijgsraden tot oordeelen geroepen geweest en bij de vrijsprekende vonnissen had de beschuldigde bij het ordinaïr proces geen belang. Om daarover tot een conclusie te komen moet men gevallen nemen waarin „iemand zijn recht ge-„reclameerd heeft”. Gevallen waarin men dat niet gedaan had, bewezen hier niets. Zoo had *Andries de Bruin* niet gevraagd om in een ordinaïr proces ontvangen te worden. Het geval lag er ook niet naar. Hij had zijn schip verzeild op de Haaks en had in veel opzichten zijn schuld daaraan erkend.

Hier gaat het om een feit, nl. of „het *sein* om onbepaald zich te „kunnen rangeeren in linie van flottille” af of niet gegeven was.

Daargelaten of *de Bruin* ook wel volgens de wet behandeld was, zou te wijzen zijn op het geval van den Schout-bij-Nacht *Rietveld* „wiens zaak regulier tot in revisie gediend heeft”. Doch ook deze zaak is niet gelijk aan de onderhavige. Met voorbeelden aanhalen zij men voorzichtig. De aangehaalde gevallen vielen voor in tijden en onder „bestuwingen”, „waarvan men de handelingen met zoveel geestdrift „heeft afgekeurd”.

Daarop ging spreker over tot het aantoonen dat de Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong* door het op deze wijze gevelde vonnis en door het besluit van de Eerste Kamer in zijn recht verkort was.

Vast stond dat er geen bepaalde manier van procedeeeren voor deze Krijgsraden was vastgesteld. De rechter moest deze leemte aanvullen door zóó te procedeeeren, dat aan den beschuldigde de meeste beveiliging door het recht om zich te verdedigen werd gelaten: alle schijn van willekeur moest worden vermeden. Dit was niet geschied.

Indien men zou beweren dat zaken extraordinaïr moesten worden afgedaan, betekende dat niet, dat men den beschuldigten hun verdediging weigeren mocht. Vonniste men op *convictie*, dan zou die onderworpen zijn geweest aan regels zooals die van 1798, zoodat de *convictie* moest resultereeren uit de vergelijking van de beschuldiging met de daartegenover gestelde verdediging. Het voor en tegen had tegen elkaar moeten zijn afgewogen na verhoor van wederzijdsche getuigen. Ook dit was niet geschied.

Men heeft zich gebaseerd op een *gewone wijze* van procedeeeren, welke niet bestond. En al zou het vroeger in de practijk wel eens zoo zijn geschied, dan zou de wettigheid daarvan nog niet bewezen zijn en zou het na de revolutie en de stichting van eene op vrijheid en gelijkheid gegronde republiek als onwettig moeten worden aangenomen.

Bovendien moesten alle vonnissen tegen militairen om te kunnen worden ten uitvoer gelegd, door het „Militair Opperhoofd te Water „en te Land” worden goedgekeurd. Ofschoon hij niet oordeelde over de eer en het leven van zijne ondergeschikten, waakte hij er toch voor door goed- of afkeuring van het vonnis. Wat was hiervoor na

de revolutie in de plaats gekomen? Niets. „Nu zullen de Zeekrijgs-„raaden hunne sententien en procedures buiten eenig toevorzicht „regelen.” Mocht men dan na de revolutie aannemen, dat aan die Krijgsraden een volkomen arbitraire macht gelaten was en het bewijs daarvoor putten uit wat onder het vorig bestuur bestond?

Ook de admiraliteiten waren gebonden aan een regelmatige procedure, al hingen zij niet af van den Admiraal-Generaal. Waarom heeft men dit voorbeeld voor de Hooge Zeekrijgsraden niet van toepassing verklaard? Rechtsgelijkheid eischte dat de eer en het leven van alle burgers gelijkelijk beveiligd werden.

Maar de revolutie veranderde veel en zoo mocht men zich niet zonder meer beroepen op wat vroeger bestond. De Hooge Zeekrijgsraad heeft zich terecht aan de hoogste macht geadresseerd: de leden konden zich niet gerechtigd achten om zonder eenig voorschrift een uitspraak te doen; zij konden „zich niet gemunieerd oordeelen met eene „bovenmenselijke welweetenheid, nodig tot de onfeilbaarheid van „op deeze wijze te doene uitspraken”. Die rechters mochten zich niet blootstellen aan overdrijving door te toegevend of te gestreng te zijn en hun vraag om voorlichting was hun plicht.

De beschikking van de Eerste Kamer was tot dit antwoord onvoldoende. Door niettemin te vonnissen werd de Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong* in zijn recht verkort: de rechters hadden nog niet mogen vonnissen.

Dit besluit was een daad van wetgeving: men heeft immers beslist over de te volgen procedure, ook al liet men voortduren wat bestond en dan nog wel zonder het goedkeuringsrecht van vonnissen. Hiertoe was de Eerste Kamer alleen niet bevoegd en de Zeekrijgsraad had op grond hiervan niet mogen vonnissen. Dit besluit was immers een last, welken het college opgevolgd heeft. Dergelijk renvooi viel onder art. 60 der Staatsregeling, vooral waar in casu de toepasselijkheid van de oude regeling twijfelachtig was. Ook maakte art. 67 geen uitzondering voor in committé-generaal genomen besluiten der Eerste Kamer tot eenig renvooi. Ook aldus bezien, streed het met de Staatsregeling.

Hier had de wet moeten bepalen wat er, nu de approbatie van militair-rechterlijke vonnissen vervallen was, behoorde te geschieden door vaststelling van een der vrijheid waardig voorschrift. De machtiging om de oude procedure te volgen was evengoed een daad van wetgeving, daar zij afweek van de beginselen der revolutie, van de gelijkheid, over welke afwijking alle militairen reden hadden zich te beklagen.

De oude agendi voor een Hoogen Zeekrijgsraad had haar bestaansreden in de macht van den afgetreden admiraal-generaal, met name in zijn recht van approbatie en van toezicht.

Het adres aan de Eerste Kamer is dus geen bewijs van overdreven schroomvalligheid of nauwgezetheid, het was plicht, daar de rechters, nu zonder opperhoofd, niet gemachtigd waren een oude regeling toe te passen, waarbij een opperhoofd toezicht uitoefende. De

Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong* werd dus in zijn recht verkort.

3. *Dit onrecht moest door de hoogste macht worden hersteld.* Onrecht wordt vernietigd door wijs en rechtvaardig te zijn en de gevolgen daarvan te doen ophouden. Anders nemen die gevolgen toe en worden onherstelbaar. Hier viel te redresseeren een daad, welke bij oppervlakkige beschouwing niet tot de taak der Wetgevende Macht behoorde en die zonder onaangenaamheid, zonder grief aan dezen of genen toe te brengen niet te redresseeren was.

Toch mocht ook deze Kamer niet zwijgen. Voor onaangenaamheden mocht zij niet stil blijven staan, en middellijk lag deze zaak niet buiten de werkzaamheden van de volksvertegenwoordiging. Het gebeurde was niet door een hamerslag te vernietigen. De Kamer kon den hamer in beweging brengen welke dien slag wel kon toebrengen. Zij kon alle hindernissen opruimen en een voorbeeld stellen, van welken heilzamen invloed het stelsel van deze Regeering was om gebreken te verbeteren, in plaats van ze te doen toenemen en te verergeren.

Wat de persoonlijke grieven betref, de revolutie moest de menschen wijzer en beter maken, dit wilden alle menschenvrienden. Zoo moest schade aan het menschengeluk toegebracht tot zoo goed mogelijk herstel leiden, wilde men de maatschappij voor ziekte behoeden. Men moest dus dwalingen en misvattingen erkennen, al zou men ook meenen, met recht te hebben gehandeld gelijk men deed. Hiervoor stond men nu. „Het is niet meer de roode mantel, de zwarte tabbaard „of de kostbaare paruiken, die de eerbied wekken, de hooge bedieningen schenken de bekwaamheden niet meer en de eerestoel deelt „aan zynen bezitter zelfs geene ingebeelde grootheid meer mede.”

Deze waarheden waren algemeen bekend. Een republikeinsch bestuur vindt zijne grootheid alleen in deugd en rechtvaardigheid, in ware wijsheid. Het moest gebreken heelen en van dwalingen terugkomen. Alzoo late men niets onbeproefd om het onrecht, den Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong* aangedaan, te herstellen. Men doe zulks spoedig door:

in te trekken het geheim decreet van 8 Augustus 1798 der Eerste Kamer in antwoord op de missive van den Hoogen Zeekrijgsraad;

een commissie te benoemen tot het maken van een Instructie, bevattende de manier van procedereen voor die colleges;

aan de aldus gevonnisten recht van beklag te geven.

Laat nu ieder naar zijn geweten beslissen.

Cramer zeide dat hij zich na lezing van het bericht dat de Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong* aan deze Kamer heeft gezonden, verheugd had over het voorstel van *Linthorst*. Want de openbaar gemaakte aanklacht tegen een geheim besluit der Eerste Kamer, gedaan door iemand, wiens voorvaderen den Lande met roem gediend hebben, kon slechts, „de dodelijkste” gevolgen hebben voor de eer van de volksvertegenwoordiging indien zij hierover niet het volle licht liet schijnen en indien niet daghelder bleek, dat de klager voor

zijn competenten rechter volgens bestaande wetten, althans volgens „eene algemeen aangenomene en altoos plaats gehad hebbende cyno-„sure” had terecht gestaan en gevonnist was, en dat, bij dwaling hierover, alsnog volledige defensie zou worden toegestaan.

Waren de gegevens uit de publicatie juist, bestond er een geheim besluit der Eerste Kamer, als waartegen het voorstel-*Linthorst* gericht was? Zoo ja, heeft dat dan als richtsnoer voor de rechters gediend?

Dat het besluit bestond, bleek ten volle uit de door het Uitvoerend Bewind ingezonden stukken. Bestond er een wet „waarbij eene algemeen meene cynosure voor diergelyke Hooge Zeekrijgsraaden is bepaald”, of is er een manier van procedeeeren in onafgebroken observantie geweest? Of heeft het besluit de handelingen der rechters geregeld en was dus de bekrachtiging door de Tweede Kamer noodig om er een wet van te maken?

De commissie kende geen bestaande wet, doch meende wel dat er een manier van procedeeeren in gebruik geweest was. Hierheen verwees dit besluit. Het was dus zelfs geen nieuw voorschrift.

Spreeker meende dat de Hooge Zeekrijgsraden buitengewone rechtbanken waren; dat zij niet verplicht waren geweest de manier van procedeeeren van de plaats hunner zittingen te volgen, dat zij mogelijk bij gebrek aan voldoende confessie op de stukken en bewijzen gevonnist hebben in extraordinair proces en dat zij zich nooit deswege aan de hoogste macht hebben geadresseerd. Doch hij was niettemin van oordeel:

1. Dat de Hooge Zeekrijgsraden als bijzondere rechters niet van zelf het uitsluitend recht hadden om ook buiten confessie in extraordinair proces te vonnissen maar hierin met alle andere rechtbanken gelijk stonden.

2. Dat de procedure, welke gevolgd was, nooit door de hoogste macht voor wet was gehouden dan voor zoover er volledige confessie was, evenals voor alle crimineele op confessie gewezen vonnissen. Voor recht doen in extraordinair proces zonder confessie bestond noch een algemeene noch een bijzondere wet zoodat er in casu, waar geen volledige confessie was, geen algemeene manier van procedeeeren viel aan te wijzen.

3. Dit bleek uit den brief van den Hoogen Zeekrijgsraad: hij had geen voorbeelden kunnen vinden en geen speciale wet of instructie, waarbij recht doen op de stukken buiten confessie mogelijk was gemaakt. Daarom vroeg de Krijgsraad, die zich op voormalig Hollandsch territorium bevond, terecht aan het Vertegenwoordigend Lichaam *om te bepalen, hoe hierin moest worden gehandeld.*

4. Ook al zou er in voorgaande gevallen, b.v. in dat van *A. de Bruin*, recht gedaan zijn zonder voldoende confessie, dan bewijst dit, dat in casu wél voldoende confessiën plaats hadden of dat de beschuldigen in die andere zaken om een of andere reden niet van hun recht tot *recursum ad principem* hebben willen gebruik maken.

5. Dat dientengevolge nog niet een adres aan de hoogste macht

noodig was. Omdat er echter in casu onvoldoende zekerheid overbleef om zonder meer recht te doen, werd een adres ingezonden. De genomen beschikking kon dan ook niet zijn een renvooi naar een niet bestaande procedure, maar was te beschouwen als een richtsnoer waarnaar gehandeld zou dienen te worden, als een wet dus volgens art. 50 1^a a der Staatsregeling, waarvoor art. 60 gold. Spreker verwierp dus het rapport.

Van deze dwaling was de Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong* de dupe en spreker stelde voor om te besluiten dat het besluit der Eerste Kamer van 17 Augustus 1798 door de Tweede Kamer had moeten worden bekrachtigd en dat nu aan de commissie advies ware te vragen, hoe verder te handelen.

Quesnel ging hiermee accoord.

Busch zeide, replicerende, dat de commissie niet alle bedenkingen der leden kon beantwoorden. Haar advies was bedoeld als een leidraad.

Is de bedoeling van een wet duister, dan zoek men die te vinden. De Eerste Kamer bedoelde een renvooi, anders had zij het wel doorgezonden.

De Hooge Zeekrijgsraden werden samengesteld in buitengewone gevallen, meestal in oorlogstijd, in welke omstandigheden men zich niet aan vaste regels placht te houden. Nog niet lang geleden bestond er een publicatie waarin stond dat zekere misdaden *zonder form van proces* met de dood zouden worden gestraft.

De Leeuw achtte het bewijs dat het besluit een nieuwe wet en niet een renvooi zou zijn, nog niet geleverd. De Kamer zou toch wel geweten hebben naar welke procedure zij verwees. De instelling geschiedde zooals die van vele andere en bij het besluit werd niets nieuws of anders voorgesteld. Zij verwees dus naar bekende procedures. Hij was vóór het rapport.

Ploos van Amstel zag ook in het besluit een nieuw voorschrift, waarbij de bevoegdheid werd toegekend om op stukken en bewijzen ook zonder of zonder volledige confessie recht te doen. Dit bleek „op de convincantste wijze” uit den brief van den Krijgsraad. Noch de Fiskaal noch de Krijgsraad verwees naar een procesregeling, zij wisten dus niet, dat er zoo een bestond en kenden ook geen voorbeelden, welke op een gewoonte zouden wijzen. De Fiskaal vroeg duidelijk om instructie en de Krijgsraad zeide dat er geen procedure bestond.

Daarop had moeten volgen een wet met zoodanige regeling maar niet een verwijzing naar iets wat niet bestond en niet nader werd aangeduid. De commissie uit de Eerste Kamer wist hiermede ook geen weg. Renvooien behoorden te geschieden bij duidelijke verwijzing naar bepaalde wetten. Ook eene bijvoeging wat fiscaal en rechters mochten doen, zou tenminste een authentieke interpretatie zijn van een oude gewoonte en dus een daad van wetgeving. Het rapport worde mitsdien verworpen. Hij ging mee met *Linthorst*.

Op 12 Februari 1800 werd het debat voortgezet ¹⁾.

¹⁾ Dagverhaal VII, blz. 444 v.

Busch was van oordeel, dat, als men acht à tien dagen tijd had gehad om de rede van *Linthorst* te bestudeeren, men zekere passages wel had kunnen rescontrereen. Deze spreker beschuldigde het rapport van ongerijmdheden en tegenstrijdigheden doch bezigde verkeerde aanhalingen om het niet erger te noemen. Het besluit der Eerste Kamer zeide toch niet wat de rechters en de fiscaal *moesten doen*, maar renvoyeerde hen naar de gebruikelijke procedure met verklaring dat *volgens die manier van procedeeren* eisch *zou mogen* worden gedaan en recht *zou mogen* worden gesproken enz. De Kamer achtte de vraag overbodig, naar den bekenden weg.

Het stond niet aan de Tweede Kamer te beoordeelen of het vonnis wel of kwalijk was geweest. De processtukken kende zij niet en zij zou aldus een lichtvaardig oordeel vellen. Van de rechters mocht niet zonder volledig bewijs worden aangenomen, dat zij in strijd met eer en plicht zouden hebben beslist.

Wie verzekert ons, zoo vroeg hij, dat de Hooge Zeekrijgsraad het besluit der Eerste Kamer als richtsnoer heeft beschouwd voor het proces, zoodat, indien dit besluit niet genomen was, de Krijgsraad een ordinair proces op het extraordinaire zou hebben laten volgen? Dit mag men niet — met *Linthorst* — als waarheid aannemen.

Het besluit was wat den vorm betreft onwettig, meende *Linthorst*; aangezien de Krijgsraad zich dienovereenkomstig heeft gedragen, zou *Bloys van Treslong* verongelijkt zijn. Is dit inderdaad de gedragslijn van den Krijgsraad geweest? Indien die Krijgsraad, los van dat besluit, van oordeel was, dat de gevolgde procedure bij vorige krijgswaden in gebruik is geweest, dan zou niet het besluit, maar wel de practijk de norma agendi hebben opgeleverd.

De rechters, officieren van de hoogste rangen, wisten toch wel aan welken eisch een wet moest voldoen om geldig te zijn.

Van dit standpunt gezien was de bestaande practijk en niet het besluit de oorzaak van de grief en daarmee heeft de Tweede Kamer thans niet te maken. En de rechter heeft, zoover bekend, niet in strijd met die practijk een verzoek om volledige defensie afgewezen.

Had de Krijgsraad een verzoek om ordinair proces ten onrechte afgewezen, dan zou dit een ander onderzoek vereischen dan wat hier mogelijk is.

De Tweede Kamer mocht alleen optreden indien de Eerste Kamer haar macht te buiten was gegaan. Heeft zij dat gedaan bij haar secreet besluit?

De Krijgsraad twijfelde hoe zich te gedragen. Er bestond geen *stellige wet* omtrent eene procesregeling voor dergelijke zaken bij geen of geen volledige confessie. Op dezen grond steunde zijn verzoek om het oordeel van het Vertegenwoordigend Lichaam te vernemen.

Dat de Krijgsraad niet bekend zou zijn met antecedenten omdat het college daarover zweeg in haar adres, zou nader bewijs vereischen. Hij achtte dit onwaarschijnlijk, omdat sommige leden ook van vorige zeekrijgswaden lid zijn geweest, met name de Burgers *Raders* en *Sels*. De twijfel vloeyde alleen voort uit het ontbreken van een

stellige wet als richtsnoer en men wilde gedekt zijn tegen latere bedenkingen. De Eerste Kamer verwees naar de practijk met verklaring dat de fiscaal eisch mocht doen en de Krijgsraad recht mocht spreken op de stukken en bewijzen voor zoover er geen of geen voldoende confessie zou zijn.

Bij de vele Hooge Zeekrijgsraden bestond zekere processueele practijk, volgens welke in vele gevallen officieren veroordeeld zijn ook zonder confessie of volledige confessie. Een voor deze bijzondere rechters gevoerd ordinair proces was niet bekend; ook de Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong* noemde geen voorbeeld. Of het bij aanvraag zou zijn toegestaan, was moeilijk te zeggen. Het zou, toegestaan zijnde, uitstel van executie betekend hebben, iets dat de aard der procedure en 's lands belang niet zouden hebben gedoogd. Die procedures kwamen noch in stadhouderlijke noch in stadhouderlooze periodes voor en haar practijk was dus niet een restant van stadhouderlijke overheersching. Bovendien was de stadhouder bevoegd om vonnissen goed of af te keuren en om straffen te verzwaren of te verlichten, welke bevoegdheden een tegenwicht waren tegen excessen of verongelijkingen.

De oorlogen tegen onzen erf-vijand vielen meestal in stadhouderlooze tijdvakken. Er zijn toen in weinige weken officieren, die van plichtsverzuim beschuldigd waren, veroordeeld en gestraft of vrijgesproken met hervatting van hun dienst nog in hetzelfde oorlogstijdperk.

Hierheen heeft de Eerste Kamer verwezen en, daar er nooit ordinaire processen gevoerd waren en bij geen of onvolledige confessie steeds op de stukken en bewijzen recht was gedaan, meende de Krijgsraad aldus te moeten handelen. De Eerste Kamer gaf echter geen nieuw voorschrift, expliceerde geen wet of gewoonte, waartoe de Tweede Kamer had moeten medewerken.

De Eerste Kamer zeide eenvoudig: „Gij begeert te weten, hoe „danig U te gedraagen, maar het is onnodig om hieromtrent, in dit „byzonder geval, iets te bepaalen. Er is eene bepaaling daargesteld, „door de practijk of door de gewoonte, die de kracht van wet heeft. „Ik zende U derwaarts heen en zolange niets nader is gestatueerd, „zo kunt gij daarin het richtsnoer van uw gedrag, in het gewoon „geval gelegen, vinden.”

Een van twee moest waar zijn:

of er was vroeger aldus geprocedeerd,

of bij die krijgsraden had een manier van procedeeeren als de Eerste Kamer onderstelde, niet plaats gehad.

In het eerste geval was er een gewoonte en stelde de Kamer niets vast dat als een wet kon worden beschouwd.

In het tweede geval verviel het geheel renvooi en de gevolgtrekking dat de Krijgsraad zich moest gedragen naar de practijk. De Kamer had dan den Krijgsraad geen licht gegeven en de Krijgsraad mocht zich op dit renvooi niet verlaten.

Bestond nu die oude practijk? Dat die zou strijden met de Staats-

regeling zou nog bewezen moeten worden. Wel gedoogde de Staatsregeling niet, dat iemand veroordeeld werd zonder zich te hebben kunnen verdedigen. Gewoonte had wetskracht en het ging niet aan te zeggen dat zij eene corrupteele was. In een extraordinair geding kon een beschuldigde zijne volle verdediging voeren en het is niet bewezen dat de Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong* de gelegenheid daartoe niet gehad heeft.

Het rapport ware dus te aanvaarden.

De discussiën werden hier afgebroken en weder hervat in de zitting van 13 Februari 1800 ¹⁾).

Hoitsma refereerde aan *Linthorst* en *Ploos van Amstel* en zeide voorts:

Het gaat hier over de eer van een Bataafschen burger, die zich voor den Lande verdienstelijk heeft gemaakt. Zijn naam was „*eer-„biedwaardig* bij Bato's Kroost en *gevreesd* bij de vijanden dezer „Republiek” evenals zijn voorvaderen. Hij verlangde nu aan te toonen dat hij niet ontaard was.

Het deed „*smertelijk*” aan, dat hierover openlijk ten aanhoore van het Bataafsche volk gesproken was, daar het een aanklacht was tegen de volksvertegenwoordigers in de Eerste Kamer. In deze zaak moest recht gedaan worden, waar ook het ongelijk zich zou bevinden. *Treslong* zeide, dat het besluit genomen was in strijd met de artt. 67 en 68 der Staatsregeling, welke ook de Eerste Kamer zou moeten nakomen. Was dit onwaar, dan moest de aanklager daarvoor gestraft worden. Was de aanklacht waar, dan moest zijn onrecht hersteld worden. Tot nu toe werd hiertegen noch door de waakzame politie noch door andere gestelde machten opgetreden en het boekje van *Treslong*, waarin dit voorkomt, bleef ongemoeid. Heeft voorts de Hooge Zee-krijgsraad uit krachte van het geheim besluit gehandeld gelijk geschied is — en dit was zoo, omdat het college anders niet om advies had behoeven te vragen — dan mocht deze zaak niet *gesmoord* worden maar moest het onrecht worden hersteld. De middelen hiertoe gaven vorige sprekers aan.

Het advies van *Ploos van Amstel* gaf hem nog aanleiding tot een opmerking. Deze spreker zeide, dat de Krijgsraad blijkens zijn advies, zonder het besluit der Eerste Kamer *geen gebruik zou hebben gemaakt van een recht, tot hetwelk het college meende niet bevoegd te zijn*. Ware dit anders, dan zou de vraag onnoodig zijn geweest. Hij had zich den brief van den Krijgsraad in afschrift doen toekomen en begreep daaruit, dat het besluit geen renvoi heeft *kunnen* zijn. De brief mocht als geheim stuk niet worden voorgelezen. Het college erkende rondelijk, evenals de Advocaat-Fiskaal: er bestond geen wet; hoe moesten zij zich dan gedragen? Daarop antwoordde het besluit: dit heeft het college, daar het „met een bijgevoegden last vergezeld”

¹⁾ Dagverhaal VII, blz. 460 v.

was, gevolgd en den gewezen Schout-bij-Nacht „dan maar gevond-„nisd”. Spreker heeft niet den minsten twijfel of het besluit had de sanctie van de Tweede Kamer moeten hebben om kracht van wet te erlangen. Dat dit niet geschied is, kan desnoods aan een abuis worden toegeschreven, doch het feit ligt er nu eenmaal en de onvolmaakte wet werd daardoor niet volmaakt. De Tweede Kamer kon haar ook niet meer homologeeren en de commissie scheen niet te ontkennen dat niet gehandeld was zooals behoord had. Zij beschouwde echter de bijgevoegde woorden in het besluit als iets dat van zelf sprak, dat wel achterwege had kunnen blijven. De commissie verdacht de spreker niet van gebrek aan cordaatheid en openhartigheid om zoover met de Eerste Kamer mee te gaan; wellicht zou het zijn uit een streven naar harmonie tusschen beide Kamers of uit condescendence voor de Eerste Kamer dat haar aanleiding gaf zich aldus te uiten. Doch spreker bleef bij zijn meening dat het besluit viel onder art. 50 1^a der Staatsregeling en ging dus mee met de conclusie van *Linthorst* en *Ploos van Amstel*.

Van Lennep voegde zich aan de zijde van *Busch*. De Eerste Kamer had volgens art. 60 der Staatsregeling tot taak wetsontwerpen te maken, welke de Tweede Kamer zou hebben te bekrachtigen. Een besluit der Eerste Kamer moest dus alleen aan de Tweede Kamer worden gezonden op legale wijze, ter deliberatie of ter bekrachtiging. Dit geheim besluit miste deze legale toezending. Ondanks de ter zake gemaakte opmerkingen bleef hij het besluit beschouwen als een renvooi.

Linthorst deed nog opmerken, dat hij zijn voorstel gedaan had uit plichtsgevoel zonder nevedagedachten van vriendschap e.d. De Staatsinrichting gedoogde niet dat aan iemand onrecht aangedaan werd. Uit de stukken bleek dat het besluit geen renvooi maar een voorschift was, waardoor de Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong* in zijn rechten verkort was. Dit behoefde herstel en hij bracht hiervoor argumenten bij. *Busch* antwoordde hierop vrijwel niets anders dan tot onwaarheid te verklaren wat spreker aanvoerde. Dit was niet iemand van ongelijk overtuigen, evenmin als het genoeg zou zijn dat iemand, om het donker te maken, zou zeggen: het is niet licht.

Er zijn waarheden, wel niet van de soort $2 \times 2 = 4$, die na betoog gelijke zekerheid geven. Daaronder bracht spreker zijn betoog voor waarheid en recht, dat betracht moest worden. Hij persisteerde dus.

Busch had niets nieuws tegen het rapport hooren aanvoeren.

Druman stemde in met *Linthorst*, dat men tegen alle onderdrukking moest opkomen. Na bestudeering van de zaak had hij voor zich vastgesteld, dat er voor Hooge Zeekrijgsraden geen instructie bestond waarbij een procesregeling voorgeschreven was. Daarover was ieder het eens. Waar geen wet bestond, moest men naar de gewoonte vragen zooals in casu.

Bij vroegere krijgsraden had men in zaken zonder of zonder volledige confessie op de stukken en bewijzen recht gedaan. Dit moest dus als de procesorde ex consuetudine worden beschouwd en niemand

had iets anders beweerd. Zoo beschouwd was het besluit der Eerste Kamer een renvooi naar dien gewonen procesvorm en niet een nieuwe procesregeling. Dit zeide het rapport zijns inziens overtuigend.

Dergelijke renvooien kwamen bij de Eerste Kamer dagelijks voor. Zij werden evenmin als declinatoire besluiten, aan de Tweede Kamer doorgezonden, hetgeen nooit bezwaar heeft opgeleverd. Ook hier was dus geen sanctie der Tweede Kamer noodig.

Het bijvoegsel in het besluit achtte hij een denotatie of aanwijzing, waarin de gewone procedure bestond en had als overtollig kunnen wegblijven.

De beschuldigde was hierdoor niet in zijn recht verkort, daar niets nieuws werd voorgeschreven. Dit zou ook zoo zijn als het bijvoegsel was weggelaten: een andere beslissing zou niet zijn gevolgd.

Streed deze procesregeling met de Staatsregeling? Hierin trad hij niet. Er was meer in het wettelijk en gewoonterecht dat met de constitutie streed, doch dit moest tot nader order gevolgd worden. Zoo ook art. 303 der Staatsregeling, dat den *aanvang* van een hervorming van de rechterlijke organisatie bepaalde op uiterlijk één maand na de eerste zitting van het Vertegenwoordigend Lichaam. Hij concludeerde dus conform het rapport.

Evenzoo oordeelde *Bacot*.

Siderius achtte deze openbare discussiën over een abuis van de Eerste Kamer en over daardoor veroorzaakt onrecht weinig geschikt om daaraan tegemoet te komen. Hij voorzag dus geen gunstig resultaat en zou voorloopig slechts een verklaring wenschen dat door de ontvangst van de stukken aan het verzoek-*Linthorst* was voldaan zonder vooralsnog een eindbeslissing te nemen.

Van Hoogstraten zag in het besluit een renvooi.

Op 27 December 1797 werd de Hooge Zeekrijgsraad ingesteld tot onderzoek van het gedrag van den vlootcommandant en de scheepscommandanten en verdere officieren in den zeeslag van 11 October t.v. zonder dat die Zeekrijgsraad van een instructie werd voorzien, d.i. dus op denzelfden voet en wijze als andere, b.v. die in de zaak-*Lucas*.

Eenig richtsnoer was dus de procesregeling van die krijgsraden. Niemand behalve de Krijgsraad twijfelde hieraan. Het college vroeg om inlichting. De Kamer gaf die, oordeelende dat een nieuwe wet niet noodig was en renvoyeerde naar de gewoonte.

De toevoeging wekte twijfel, zij was niet gelukkig geredigeerd. Had men gerenvoyeerd naar de gewoonte en dan laten volgen iets in dezen geest: *volgens welke* enz. dan ware deze twijfel voorkomen. Dit was toch een „incontestabele waarheid” en dan zou tegen de betrokken officieren „(om 't even of zij uit een oud aanzienlijk geslacht gebooren, of, gelijk de verdienstelijke Michiel Adriaansz. de Ruiter, van „eene baander afkomstig mogten zijn)” evenals tegen alle vroegere geprocedeerd zijn.

Nu zeide *Linthorst* wel dat *Busch* onwaarheden beweerde, maar

laat hij maar eens wederleggen het argument dat onder het vorig bestuur de stadhouder als admiraal-generaal een waarborg was tegen „de onbepaalde manier van rechtspleegen der Hooge Zeekrijgs-„raaden” of ontkennen dat in de stadhouderlooze tijden de roemrijkste zeeslagen zijn geleverd en dat ook toen geen andere manier van procedeeën bestond. Men heeft in deze stadhouderlooze tijden nooit een admiraal-generaal teruggewenscht als noodige waarborg voor de behandeling van officieren.

Krieger herinnerde aan den wrevel en de neerslachtigheid des volks over het verlies van schepen en manschappen in den zeeslag van 11 October 1797, aan de belasting van 8 % van elks inkomen tot herstel van 's Lands vloot. Wel was de overwinning aan den vijand maar velen onzer zeehelden hadden roem geoogst. Terwijl de Zeekrijgsraad het gedrag van onze officieren onderzocht, rees de vaste hoop, dat die aanvoerders hun plicht zouden hebben gedaan en dat eventueel schuldig bevonden officieren zouden worden gestraft. Zoo werden er vrijgesproken en veroordeeld.

Onbegrijpelijk was het nu voor ieder, die in militairen plicht en eer belang stelde, dat, terwijl de schuldigen veroordeeld werden, de practijns van den gewezen Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong* buiten de feiten om hemel en aarde trachtten te bewegen om in de rechtspleging iets onbehoorlijks te zoeken, alsof dat iets zou veranderen aan de geconstateerde plichtverzuimen, om aldus „in een „vloed van woorden in zekere welluidende orde geschikt, de publieke „opinie [te] verdooven”. Alsof „de vitterijen der practijk de eer van „een officier of de eer van 's Lands vlag konden repareren”.

„Terwijl men hierover peinst, terwijl men eenige blaaden druks, „over dit onderwerp uitgegeeven, naar die doorlezen te hebben, en „zich de krijgstuicht van *Manlius Torquatus* en die van den vijand „tegen een officier, die in denzelven zeeslag van 11 October aan „orde en plicht manqueerde, om zo te zeggen op staande voet uit- „geoeffend, te hebben herinnerd, die bladen al zughtende nederlegt, „wordt deeze vergadering verascht met een voorstel van een haarer „leden, over diezelve form, edoch anders gecoloreerd, en wij hoorden „na dit voorstel bij zijne eerste aanduiding reeds in veel betekenende „woorden was voorgedraagen, hetzelve in het breede verdedigen door „den voorsteller zelven.

„Die verdediging was, voor zooverre ik mij herinnere, op den „voorgond geschakeerd met onkreukbaarheid des rechts; alle moge- „lijke rechtsmiddelen in behandeling van rechtszaaken ook over mis- „daaden in militairen dienst gepleegd; heiligheid der wet; gelijkheid „en vrijheid; even als of alle deeze op zich zelve glansryke waarheden „alleen ten opzichte van één man moesten gelden, die in zyne eigene „zaak wil vonnissen, en of de eer der Bataafsche vlag, die door elk „officier, die in zijn plicht of order te kort schiet, schandelijk wordt „verraden, even of die geschonden eer der natie zich tot kort en „onvertogen recht, ook op alle deeze waarheden niet zoude mogen „beroepen, even of hij, die het op zich neemt om de maatschappij

„te verdedigen, bij gebrek aan plicht niet met zijn eigen belang alleen, „geheel alleen, tegen het belang der geheele maatschappij overstaat, „die zodanig een heeft verraaden.”

Men zeide nu wel dat de discussie alleen over den vorm liep en het feit niet aanroerde, doch spreker meende dat geen van beide punten hier besproken mochten worden. Nu dit toch geschied is, is voor het publiek, voor de natie, voor geheel Europa, de vorm op den voorgrond gebracht en het feit weggeschoven. „Terwijl men „over het belang en de eer van één man spreekt, vergeet het belang „der natie, vergeet de eer des Bataafschen vlag niet!”. Reeds bij de eerste bespreking van het voorstel-*Linthorst* heeft spreker al gezegd dat het hier niet thuis behoorde en dat een klacht over geleden onrecht overeenkomstig art. 42 der grondbeginselen moest worden ingediend. Men hoorde hier nu „wijldluftige discussiën” of de vorm van een zaak, waarbij het belang van de geheele Republiek tegenover dat van één burger stond, wel in acht genomen was, en men vergat dat dit niet het doel der Kamer was en dat een informeel voorstel andere informeele voorstellen had uitgelokt.

Deze Kamer was zijns inziens geen *sénat conservateur*, daartoe had zij geen opdracht. Sommigen wilden het als renvooi beschouwd besluit als wet erkend zien. Waren die leden in hun oordeel onfeilbaar?

Een Kamer welke zich niet hield aan haar nauwkeurig omschreven werkzaamheden en de daarbij voorgeschreven woorden voor een besluit niet bezigde, handelde niet als Kamer en de gevolgen zouden raadselachtig zijn.

Laat de Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong* op grond van art. 42 der grondregels zijn klacht, dat de Krijgsraad een besluit als een wet heeft beschouwd, indienen en bewijzen daar waar het behoort tot het oproepen der rechtbank over een misdrijf des rechters. Wat hij verder heeft gedaan en de discussiën daarover in deze Kamer waren slechts oorzaak dat hij „zyne krijgsmanseer by het doorzichtig „publiek ten toon stelt, meer tot haar nadeel als voordeel”. Wat in een extraordinair proces waarheid was, zou dit ook wel blijven in een ordinair proces „en de meenigte boeken papier, die men in zodanig „ordinair proces konde volschrijven, zal wel geen letter kunnen ver- „anderen in het seinboek van het admiraalschip.”

Wat zou er eindelijk worden van de krijgstucht, van vlooten en legers, als de misdaden tegen plicht en order in dienst begaan van admiraal tot pluimgraaf, van generaal tot tamboer in ordinair proces moesten onderzocht worden? Want wat voor den admiraal gold, moest ook gelden voor den matroos en de zaak van een schout-bij-nacht, die zich door een rechterlijk vonnis over een in dienst begaan misdrijf bezwaard achtte, was niet meer en niet beter dan de zaak van Vader Barneveld en van elk militair die meende ten onrechte gestraft te zijn.

Spreker hield dit debat voor getermineerd. Het onderwerp kon noch mocht hier besproken worden.

Siccama verklaarde zich tegen het rapport.

Hoitsma wilde antwoorden op het gezegde door *Krieger*.

De President verklaarde echter de discussiën gesloten, hield appél nominal en constateerde de aanneming van het rapport met 15 tegen 8 stemmen.

Het zal wel geen verwondering wekken, dat de tegenwoordige lezer van deze debatten een weinig verheffenden indruk krijgt èn van de militaire rechtspraak in deze zaak èn van de voorstelling van zaken, met welke het schitterend pleidooi van den Burger *Linthorst* werd afgemaakt. In het bijzonder doet de laatste beschouwing van den Representant *J. A. Krieger* onaangenaam aan, en niet minder de gestie van den toenmaligen voorzitter, den Burger *H. Hogewall* of *Hogewall*, die een antwoord op dat ergerlijk slotwoord der discussie belette. Want men houdt toch, nu men de in het proces gediend hebbende stukken kent, den indruk over, dat noodeloos langzaam geprocedeerd is — er verliepen weken en maanden zonder dat er iets scheen te gebeuren — dat de verhooren op vraagpunten welke de openbare aanklager had opgesteld, aan den Schout-bij-Nacht niet voldoende gelegenheid hebben gegeven om zich tegenover getuigen à charge — welke verklaringen niet in het dossier voorhanden zijn en van welke kennismeming door hem niet blijkt — te verdedigen; dat met de verklaringen van door hem bijgebrachte getuigen à décharge niet blijkt te zijn rekening gehouden; dat geen relaas voorhanden is van eenig confrontatieverhoor noch van getuigen onderling, noch van getuigen met den beschuldigde, en dat hem blijkbaar ook de gelegenheid niet is gegeven om op de conclusie van eisch te antwoorden, terwijl uit die conclusie van eisch groote gedeelten omtrent het bewijs van de feiten in het vonnis onveranderd zijn overgenomen; dat er in één woord slechts geprocedeerd is.

De schuld hiervan ligt voor den tegenwoordigen lezer ten deele bij den Hoogen Zeekrijgsraad en grootendeels bij de Eerste Kamer. De Krijgsraad heeft, op initiatief van den Advocaat-Fiscaal, verlegen gezeten met de algemeene ontkenning van den beschuldigde en vroeg om advies aan de Eerste Kamer. Dit gedeelte van het Vertegenwoordigend Lichaam maakte zich in committé-generaal met een algemeene formule van twijfelachtige bedoeling van de moeilijkheid af, wetende dat het daaraan ten grondslag liggend spoedeischend vraagstuk in hunne vergaderingen reeds aan de orde geweest was en dat de voor verdere behandeling bestemde gegevens in den vorm van een rapport reeds binnengekomen waren. Bovendien heeft die Kamer later, toen de publicatie van 10 October 1798 bekend geworden was en de sententie van den Hoogen Zeekrijgsraad nog niet was vastgesteld, zich niet meer de moeite gegeven om op dat in committé-generaal genomen besluit terug te komen en den Hoogen Zeekrijgsraad te wijzen op de artikelen 7, 8 en 9 van deze publicatie, waarin voor het college, voor het waarschijnlijk geval dat het toen ook al volledig bewijs van het ten laste gelegde aanwezig achtte, via de artikelen 10 en volgende aan den beschuldigde alle gelegenheid om zich te verdedigen had behooren te laten. Dit ook na

10 October niet te hebben beseft, moet ook als een fout aan den Hoogen Zeekrijgsraad worden toegerekend, al weegt die fout voor deze hooge zee-officieren minder zwaar dan voor den Advocaat-Fiskaal, die als rechtsgeleerd adviseur en met de werkzaamheden van het Vertegenwoordigend Lichaam goed bekend, op deze publicatie van algemeene geldigheid in deze procedure de aandacht had moeten vestigen, niet het minst omdat juist hij tot het nemen van het secreet besluit aanleiding had gegeven.

Wat de bij de besprekingen na de vaststelling van de sententie in de Eerste en in de Tweede Kamer behandelde onderwerpen betreft valt nog het volgende op te merken.

Inderaad is er voor de Hooge Zeekrijgsraden, van welke er verschillende zijn geweest, geen procesregeling vastgesteld. Er werd waarschijnlijk gehandeld naar hetgeen in burgerlijke strafzaken gebruikelijk was, waartoe bij de debatten een beroep gedaan werd op de crimineele ordonnantiën van 5 en 9 Juli 1570¹⁾. Ware de zaak correct behandeld, dan had moeten worden verwezen naar de regelingen, waarbij de procedures in burgerlijke strafzaken beschreven waren, en niet naar een gewoonte zonder behoorlijken achtergrond voor een uit leeken op juridisch gebied bestaand college.

Het renvooi naar recht doen in extraordinair proces zonder van een ordinair proces melding te maken is, zooals vroeger werd geschreven, eveneens onjuist geweest. De publicatie van 10 October 1798 vermeldde de mogelijkheid van het ontvangen in ordinair proces uitdrukkelijk en aangezien een wettelijk voorschrift doorgaans de resultante is van vroegere rechtspraak, had deze verwijzing niet mogen ontbreken. Zeker, de toepassing hiervan zou ongetwijfeld tijd, veel tijd gekost hebben, gezien de wijze, waarop destijds processen ook in crimineele zaken werden gevoerd en gerekt. Maar zelfs in militaire strafzaken liet men zich aan gewenschten spoed — getuige het onderhavige proces — niet veel gelegen liggen.

Bovendien valt nog te wijzen op de behandeling in de Eerste Kamer van een verzoek van den kapitein ter zee *C. de Jong*, dat als ingediend werd vermeld in de zitting van 25 Augustus 1800, ongeveer zes maanden nadat de discussiën in de Tweede Kamer over het voorstel-*Linthorst* waren afgelopen. Deze hoofdofficier had zich ook voor een Hoogen Zeekrijgsraad moeten rechtvaardigen omdat hij gestemd had vóór de overgave op 30 Augustus 1799 van de vloot, van welke zijn schip deel uitmaakte, aan de Engelschen. Hij was in zijn verdediging niet geslaagd en het college had hem tot zeer zware straffen veroordeeld, zwaarder nog dan de Advocaat-Fiskaal geëischt had. Ook hierom vroeg hij aan het Vertegenwoordigend Lichaam om van dat vonnis in revisie te mogen komen. Het verzoek, dat eene spoedige beslissing vereischte, werd aanstonds aan den Hoogen Zeekrijgsraad om advies gezonden, welk advies den volgenden dag verwacht werd. Het kwam dan ook dien dag binnen

¹⁾ Uitgegeven door Prof. Mr. Bavius Voorda, De crimineele ordonnantiën van Koning Philips van Spanje, Leiden 1792.

en bevatte niet veel meer dan eene referentie aan een bijgevoegd advies van den Advocaat-Fiscaal *Malecotius*, waarin merkwaardige beschouwingen voorkwamen ¹⁾, beschouwingen op welke wij hierna nog terugkomen.

Ook deze veroordeelde had geenerlei confessie gedaan. Hem was echter de gelegenheid gegeven tot plenaire defensie, hij had eene memorie mogen indienen en alle getuigen à charge mogen aanhooren. Volgens de praktijk in Holland, zoo schreef deze openbare aanklager, was de zaak „compleetelijk” gedisponeerd voor een ordinair proces, als gevolg waarvan de weg van revisie voor hem zou hebben opengestaan.

Bij de eerste bespreking van dit verzoek in de Eerste Kamer op 26 Augustus had *Huber* reeds doen opmerken, dat er in deze zaak geen extraordinair proces gevoerd was en dat de suppliant eene plenaire defensie had genoten, welke zeer nabij kwam aan die van een ordinaris proces.

Huber werd daarop in de commissie benoemd, welke den volgenden dag over dit verzoek en het advies van den Advocaat-Fiscaal door zijn mond rapport zou uitbrengen. Waarschijnlijk is het aan zijne medewerking hierbij te danken, dat het rapport te dezen aanzien nog wat duidelijker sprak. De beschuldigde, zoo luidde dit gedeelte van het rapport, had tegen de conclusie van eisch eene memorie van defensie mogen indienen en van zijn kant bewijs mogen aanvoeren. Ware er nog gepleit ook in repliek en dupliek, dan zou er geen wezenlijk verschil met het ordinair proces hebben bestaan. Doch dat er geen pleidooien zijn gehouden was een verschil van niet genoegzaam belang om aan de procedure een ander karakter te geven.

Verder verklaarde de commissie dat het feit zelf, het adviseeren tot de overgave van een vloot, niet geschikt was om in extraordinair proces te worden berecht en dat de rechter aan den kapitein ter zee *de Jong* dan ook terecht had toegestaan zich volledig te verdedigen en de omstandigheden, welke die overgave vergezeld hadden, van zijne zijde te belichten. Daardoor erkende zij echter tevens dat aan den Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong*, wiens zaak met deze veel overeenkomst had, ten onrechte zoodanige verdediging was onthouden.

Maar van nog meer beteekenis is, dat uit deze voorstelling van het militair strafproces in beide strafzaken blijkt, dat men in dit ongereguleerd proces voor den Hoogen Zeekrijgsraad reeds op weg was om het extraordinair en het ordinaire proces te combineeren. Merkwaardig is in elk geval, dat noch in de militaire strafprocedure van het Crimineel Wetboek van 1799, noch in die van de Hooge Militaire Vierschaar van 1802 van eene ordinaire procedure gesproken wordt maar dat men in die procesregeling — welke ook niet meer als de extraordinaire wordt aangeduid ²⁾ — eene voor dien tijd goede mogelijkheid aantreft voor eene plenaire verdediging,

¹⁾ Dagverhaal IX, blz. 503, 584, 706-709.

²⁾ Zie ook *Huber in* Dagverhaal IX, blz. 706.

welke nog terug te vinden is in de artikelen 114, 115, 168, 173 en 180-182 R. Z. zooals die artikelen thans luiden.

Het ordinair proces had ook in het burgerlijk strafgeding weinig verdedigers meer. Zoo treft men in het Regtsgeleerd, practicaal en koopmanshandboek van *Mr. J. van der Linden*, welks voorbericht dateert van 20 October 1806, de opmerking aan ¹⁾, dat het voor de algemeene belangen zeer schadelijk zou zijn om alle beschuldigten, tegen wie de bewijzen duidelijk spreken en wier ontkenenis geen anderen grond dan in hardnekkigheid heeft, te moeten ontvangen in ordinair proces. De ordinaire processen veroorzaken — zoo licht de schrijver deze stelling nader toe — „verbazende onkosten” voor den openbaren aanklager, dat is voor den Lande of voor de stad, in elk geval voor de gemeenschap, daar deze ambtenaar zich in het rolproces door een procureur moest laten vertegenwoordigen; voorts brachten zij eene zeer schadelijke langwijligheid mede, vooral omdat in deze processen bij gebreke van confessie hooger beroep plaats had en eindelijk zou men aan slechte menschen, die met gretigheid de pleidooien aanhooren, te veel stof verschaffen „om chicaneuse uit-, vlugten te leeren, waarvan zij, zelf in het geval zijnde van beschuldigd te worden, tot nadeel der justitie misbruik maken.” Het ordinair proces behoorde, volgens dezen schrijver, slechts in zeldzame gevallen te worden toegestaan, nl. bij ontkenenis van den beschuldigde, gepaard gaande met twijfel bij den rechter of de bewijzen al dan niet genoegzaam zijn voor veroordeeling en bij ontkenning van het strafwaardige of van de strafbaarheid van het gepleegde feit, welke gevallen aan die van de publicatie van 10 October 1798 herinneren en, naar het schijnt, alleen daarom vermeld, maar dan ook als uitzondering strictissimae interpretationis beschouwd werden.

Maar zelfs in de militaire strafvordering was de natuur sterker dan de leer. Artikel 681 van het ontwerp van wet op de Regterlijke instellingen en Regtspleging voor het Volk van Oorlog te Lande en te Water van 1810 had men aldus geredigeerd: Van vonnissen door de hooge militaire vierschaar ter eerster instantie in een ordinair proces gewezen, zal revisie kunnen worden verzocht. In het ontwerp der Instructie voor het Hoog Militair Geregts-hof van 1814 luidde deze bepaling als artikel 257: Van de sententiën door het Hoog Militair Geregts-hof ter eerster instantie gewezen, zal revisie kunnen worden verzocht ²⁾.

Thans vraagt nog het verzoek om revisie de aandacht. Bij de discussiën werd reeds herinnerd aan vorige procedures voor Hooge Zeekrijgsraden, waarbij dit onderwerp aan de orde zou zijn geweest en hoewel de sprekers zich hiervoor niet in détails begaven, was hunne herinnering juist. Op 18 Mei 1796 was in de zitting van de Nationale Vergadering ingekomen „eene missive van de leden, uit-, makende de Zeekrijgsraad, thands alhier in den Haage vergaderd

¹⁾ Blz. 411.

²⁾ Zie M.R.T. deel I, blz. 361.

„over en ter zake van den Schout-bij-Nacht *J. H. Meurer*, kennis „geevende van het door hun in deeze zaak uitgewezen vonnis”. Deze vlagofficier was wegens disobedientie in het niet respecteeren der „orders hem van wegens het Committé der Marine gegeven”, veroordeeld tot schorsing in zijne functie met stilstand van tractement voor den tijd van één jaar ¹⁾).

Wat moest de vergadering met deze kennisgeving doen? Een der representanten meende, dat approbatie van het vonnis, welke vroeger ter beslissing van den Admiraal-Generaal en in stadhouderlooze tijden aan de Staten-Generaal stond, thans aan de Nationale Vergadering toekwam. Deze spreker achtte het toch gewenscht te overwegen, wat er met dezen vlagofficier zou moeten geschieden na afloop van dat schorsingsjaar: zou hij dan weder in actieven dienst moeten worden hersteld? De Voorzitter, daarbij gesteund door den Representant *Valckenaer*, was echter van oordeel, dat de Vergadering geen justicieele bevoegdheid bezat: deze was van de wetgevende macht gescheiden. Indien, zoo meende *Valckenaer* nog verder, „de Advocaat-„Fiscaal vermeent, dat het vonnis niet is geweest naar behooren, „hem dan altoos het middel van revisie overblijft”. De mededeeling werd ten slotte voor kennisgeving aangenomen, ook al omdat men nog niet wist, of dat vonnis al uitgesproken was.

Maar hiermede was deze zaak nog niet afgelopen.

Reeds den volgenden dag, 19 Mei 1796, werd in de zitting voorlezing gedaan ²⁾ van „een request van *P. Roos*, Generaal-Advocaat-„Fiscaal der Marine”, die het gewezen vonnis in strijd achtte met art. 2 van den Articulbrief en die, onder overlegging van een afschrift van zijne conclusie van eisch in die zaak, machtiging vroeg „om dit vonnis ten koste van den Lande, revisie te doen passeeren „en dat hiertoe door deeze Vergadering reviseurs zouden worden „benoemd; voords dat hij mag worden geauthoriseerd om zich inmid-„dels van den persoon van voorn. *Meurer* andermaal te verzekeren”.

Toen de Voorzitter voorstelde om dit request in handen van het Committé der Marine te stellen, voerde men daartegen aanstonds aan, dat dit Committé meer of min partijdig in deze zaak zou zijn. Eene voorlezing van de gronden, op welke het verzoek steunde, werd als te omslachtig aangemerkt en men neigde meer tot een commissoriaal onderzoek ervan. Bovendien opperde een der representanten de vraag, „of de Fiscaal, met bij het pronuntieeren der sententie te „adsisteeren zonder toen te appelleeren”, eene processueele fout gemaakt had. De President meende daarop, „dat de Fiscaal zoude „moeten doen een stellig verzoek tot mandement van revisie”, omtrent welke meening werd opgemerkt, dat de Fiscaal erover klaagde, niet tijdig genoeg van het vonnis te zijn geïnformeerd. Blijkbaar bestond er allerlei onzekerheid bij de sprekers over de vormen en maatregelen, welke bij het komen in revisie in acht moesten worden genomen. Zoo

¹⁾ Dagverhaal I, blz. 515 v.

²⁾ Dagverhaal I, blz. 527 v.

zeide de Representant *van Castrop* nog: „zoo wij de zaak à priori „beschouwen, kunnen wij de gevolgen niet genoegzaam overzien; „zoo de zaak in revisie gebragt wordt en de reviseurs velden eens „een vonnis overeenkomstig het aangehaalde tweede articul des „Articulbriefs, wat zoude dan het gevolg weezen zoo de persoon „vereischt wierd, aan wien het vonnis moest worden uitgevoerd en „deze zich niet tegenwoordig bevond, zo hij bijvoorbeeld eens in dien „tusschentijd zijn familie was gaan bezoeken of wel zelfs een buiten- „lands rijsje ondernomen had; dierhalven mogten er in dat geval „wel middelen beraamd worden om deze zwaarigheid te voorkomen.”

De Voorzitter, die van oordeel was, dat de Vergadering, dus doende, zou uitwischen de fout, welke de Fiskaal begaan had, aanaarvaarde gaarne het uit den mond van een der representanten gekomen voorstel om het verzoek van de hand te wijzen. De Vergadering, welke zich blijkbaar ook niet op dit voor haar gladde ijs wilde wagen, besliste dienovereenkomstig, met dien verstande, dat het den Advocaat-Fiskaal bleef vrijstaan, zich hieromtrent zoodanig nader te adresseeren, als hij vermeenen zou te behooren.

Maar wat wel aangenomen mag worden is, dat tegen de mogelijkheid van eene revisie-procedure over deze sententie in eersten aanleg van den Hoogen Zeekrijgsraad in beginsel geen bezwaar bestond.

Dit was niet te verwonderen. Op 18 September 1795 werd vastgesteld een acoord tusschen de Provinciën Holland en Zeeland aangaande de „mortificatie van het Collegie van den Hoogen Raade”. Overwegingen tot bezuiniging en tot verkorting van processen gaven hiertoe aanleiding: men achtte één instantie voor hooger beroep, het Hof van Holland en Zeeland, voldoende en besloot tot de opheffing van den Hoogen Raad, daarbij vaststellende een reglement voor de afwikkeling van de voor dit college nog aanhangige zaken en een Reglement voor het Hof van Holland en Zeeland in verband met zijne nieuwe positie als hoogste rechtscollege in die provinciën ¹⁾.

In art. VIII van laatstbedoeld Reglement werd in uitzicht gesteld de latere vaststelling van een regeling voor revisie van sententiën of dispositiën van dit Hof ten gerieve van hen, die daartegen „erreur „zouden willen proponeeren”. Deze regeling werd tot stand gebracht op 1 Februari 1796 en werd gepubliceerd op 14 Maart d.a.v. ²⁾, toen de Nationale Vergadering reeds bijeen was. Geen wonder dat men zich dit nog zeer wel wist te herinneren toen het zoeven vermelde debat gehouden werd.

Het proponeeren van erreur tegen beslissingen van de hoogste rechters was trouwens niets nieuws. Men treft de revisie-procedure aan in de Instructie van den Hoogen Raad van Holland en Zeeland van 31 Mei 1582, artt. 279-289 ³⁾ en er bestond ook een Reglement

¹⁾ Zie deze stukken bij Mr. J. van der Linden, *Judicieele practijc*, deel II, blz. 339-354. Zij werden gepubliceerd op 30 September 1795.

²⁾ Zie Mr. J. van der Linden, o.c., II, blz. 355-362.

³⁾ Zie Mr. A. S. de Blécourt en Dr. N. Japikse, *Klein Plakkaatboek van Nederland*, blz. 174, of *Gr. Pl. Bk. v. Holl. en Zeel.*, V, blz. 866 v.

voor de revisiën van sententiën van den Raad van State van 5 September 1768 ¹⁾, onder welke sententiën die in militaire strafzaken wel niet meer begrepen zullen zijn geweest.

Bovendien bevatte de op 22 Augustus 1799 gearresteerde manier van procedereen in crimineele zaaken in de procesregeling voor de departementale gerechtshoven eenige artikelen (177-182) over de revisie van vonnissen in ordinair proces in eersten aanleg geweest, mits eene andere straf was opgelegd dan eene geldboete van ten hoogste duizend gulden ²⁾.

Daarentegen kende het Crimineel Wetboek of Reglement van Krijgstucht voor het Krijgsvolk te Lande, gearresteerd op 26 Juni 1799, de revisie als rechtsmiddel, zelfs voor sententiën, in eersten aanleg geweest, niet.

Bij de behandeling van het verzoek van den kapitein ter zee *C. de Jong*, dat op 25 Augustus 1800 bij de Eerste Kamer werd ingediend, kwam de revisie van eene tegen hem gewezen sententie van een Hoogen Zeekrijgsraad, waarbij hij tot zware straffen was veroordeeld, uitvoerig ter sprake. Aangezien een dezer straffen, die „om op een van 's Lands schepen gebragt te worden ten einde met „den zwaarde over het hoofd te worden gestraft” spoedig ten uitvoer zou worden gelegd, werd aan dien Hoogen Krijgsraad reeds „op morgen vóór den middag” om advies verzocht.

Dit advies kwam inderdaad op 26 Augustus ter tafel. Het bevatte in hoofdzaak, zooals hiervóór reeds werd vermeld, eene referte aan het daarbij overgelegd advies van den Advocaat-Fiscaal *Malecotius*, waarin uitvoerig op het verzoek om revisie werd ingegaan. Was een sententie in hoogste ressort van een Hoogen Zeekrijgsraad voor revisie vatbaar? De Advocaat-Fiscaal achtte een stellig advies moeilijk te geven doch helde over naar eene bevestigende beantwoording van die vraag.

Hij meende dat het rechtsmiddel van revisie was ingevoerd om, door herziening van een vonnis door dezelfde rechters met bijvoeging van een zeker aantal personen, te voorkomen, dat „een met rijpen „raade geslagen sententie door de politicque autoriteit, die naar „haaren aart zulk een bedaard en nauwkeurig onderzoek niet toe„laat, zo maar op eenmaal zou worden vernietigd”. Algemeen was aangenomen, dat in alle voor appel vatbare zaken, indien er een hogere rechter was, van dien hoogsten rechter revisie vallen kon. Ware hier dus een gewone rechter geweest, dan zou revisie toegelaten zijn.

Voor de Hooge Zeekrijgsraden bestond geen procesregeling. Ook was hem niet bekend, of er van dergelijke sententiën revisie gevraagd of toegestaan was. Het nog niet uitgevoerde artikel 302 van de Staatsregeling besliste hierover niet; deze bepaling betrof alleen de mogelijkheid van hooger beroep van vonnissen van lagere zee-

¹⁾ Zie Gr. Pl. Bk. van Holl. en Zeel., IX, blz. 666 v.

²⁾ Officieele editie der Landsdrukkerij 1799, blz. 310.

krijgsraden. Hij bracht in herinnering het verzoek van den Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong*, waarop de Eerste Kamer in hare zitting van 20 Mei 1799 o.a. had beslist dat het verzoek om mandament van revisie, zooals het daar lag, met den aard van revisie niet was overeen te brengen: het betrof een zoodanige geclausuleerde revisie welke „in opzicht der wijze van instructie in effecte met eene in-„stantie van appel zou hebben overeengekomen”. Alzoo achtte hij de gelegenheid om revisie te vragen nog niet beslist; zelfs meende hij dat in den considerans tusschen de regels door te lezen viel dat daartegen geen bezwaar zou worden gemaakt. Ware het anders, dan zou de Kamer stellig, om nieuwe teleurstelling te voorkomen, zich aanstonds duidelijk in anderen zin hebben verklaard.

Wel was revisie verleend in de „fameuse zaak” van den Schout-bij-Nacht *Rietveld* ¹⁾, doch toen ging het over een vonnis van den Admiraliteitsraad. Indien revisie van eene sententie van den Hoogen Zeekrijgsraad niet mogelijk moest worden geacht, dan, zoo meende de Advocaat-Fiskaal, zou het geen voorrecht meer zijn, dat militairen voor hun medegezellen terecht staan. Deze rechters konden toch evenals andere „erreuren” begaan, waarvan revisie herstel brengen zou. Dit zou vooral gelden bij de beoordeeling van de kracht der bewijzen, waarvoor meer rechtskennis vereischt werd dan men van een braaf en kundig zee-officier mocht vorderen.

Ten slotte resumeerde hij de tegen revisie aangevoerde bezwaren, welke hij tevens als volgt weerlegde:

1. De Hooge Zeekrijgsraden bestonden uit leden, der zaken volkomen kundig. Ditzelfde mocht van alle rechters in hoogste ressort worden aangenomen en toch was hier revisie na een ordinair proces toegestaan.

2. De Hooge Zeekrijgsraden waren gedelegeerde gerechten, bestaande uit de expresselijk daartoe bijeengeroepen voornaamste en kundigste officieren, om „met de meest mogelijke spoed” de zaken te onderzoeken en te beslissen. Die gerechten mochten toch echter niet de verdediging van de beschuldigten in gehalte verminderen, al zou de duur van het proces daardoor wat langer worden. Ook zouden bij inwilliging van het verzoek om revisie maatregelen te nemen zijn tegen te lang rekken van het proces.

3. De samenstelling van de Hooge Zeekrijgsraden zou de aanvulling ervan met zoogenaamde adjuncten-reviseurs, officieren van gelijken of hooger rang, zeer moeilijk maken. Hoewel inachtneming van dit aan de hierarchie ontleende beginsel zeer wenschelijk zou wezen, zou het niet bepaald noodig zijn. Alle krijgsraden bestonden uit militairen van verschillende rang, wier stemmen bij de beslissing gelijke waarde hadden. Waarom zouden jongeren minder kennis hebben dan ouderen? De jongste leden stemden over een vonnis het eerst, zoodat de beslissing reeds gevallen kon zijn, voordat de ouderen tot stemmen kwamen. De jongeren moesten niet te veel op de ouderen leunen.

¹⁾ Reeds vermeld door *Steyn Parvé*, Dagverhaal IV, blz. 122 en door *Linthorst* t.a.p. VII, blz. 422.

Op deze gronden adviseerde de openbare aanklager, die door een der representanten in de Eerste Kamer met een advocaat van den veroordeelden suppliant werd vergeleken, vóór de inwilliging van het verzoek om revisie, zelfs al zou men overtuigd zijn dat er geen „erreur” begaan was. Dit was immers 's rechters taak.

De referte van den Hoogen Zeekrijgsraad ¹⁾ aan dit advies, als zelf „huiverig zijnde om in deezen te adviseeren” illustreerde prachtig de kundigheid, aan welke hiertoe behoefte bestond, en welke bij deze voornaamste en kundigste officieren juist niet aanwezig was.

De stemming in de Kamer over den inhoud was verdeeld.

Er waren voorstanders van de inwilliging.

Zoo meende *Huber*, dat *de Jong* plenaire defensie had gehad, welke zeer nabij kwam aan een ordinair proces „in welk geval hij „volkomen recht tot revisie zoude gehad hebben”. Rekening houdende met het „alleszins favorabele” advies van den Advocaat-Fiskaal, met den „favor reorum”, het zeer groot belang van den suppliant en van de maatschappij „dat de mogelijk ingeslopende „erreurs in het vonnis worden weggenomen”, zou hij de revisie willen toestaan „en de wijze van daarstelling voorts commissoriaal „maken”.

Wel meende de President der Kamer dat, aangezien „er hoege- „naamd geene wet exteerde omtrent de wijze van revisie van vonnissen, door den Hoogen Zeekrijgsraad geweest”, en indien dit verzoek zou worden toegestaan, er dus eerst een wet daaromtrent gemaakt zou moeten worden, doch daarop antwoordde *H. H. Vitranga* aanstonds, dat overwogen diende te worden of in dit geval revisie toegestaan kon worden „naar analogie van rechten”.

Eene commissie werd daarop benoemd, welke hare opdracht vervulde in de zitting van 28 Augustus ²⁾.

Nadat dit rapport gedrukt was geworden, werd het op 4 September in behandeling genomen ³⁾. Na herinnerd te hebben aan het niet bestaan van eene wettelijke regeling of een constante practijk te dezen aanzien, meende de commissie bij gevolgtrekking uit hetgeen bij vaste rechtbanken geschiedde, tot eene conclusie te kunnen komen.

In Holland, zoo voerde zij aan, werd aan iemand, die in ordinair proces ontvangen was omdat hij niet volledig bekend heeft, „maar „wien de aangetijgde misdaad heeft moeten worden bewezen, het „middel van revisie overgelaaten, zo hij meent bij de sententie be- „zwaard te zijn”. Deze requestrant zou er dus aanspraak op mogen maken: „het mogelyke van erreur in de beoordeeling der bewijzen, „in redeneeringen en gevolgtrekkingen is vooral in geene mindere „maate hier dan in een ordinair proces aanwezig en men zal dus „overreed zijn, dat het ordinair proces wel verkort, maar het caractéristique daarvan echter niet is weggenomen; en wat zoude dan

¹⁾ Dagverhaal IX, blz. 706 v., 712 v.

²⁾ Dagverhaal IX, blz. 622.

³⁾ Dagverhaal IX, 702 v.

„beletten te argumenteeren van het gebruikelijke bij de ordinaire „rechters in een ordinair proces tot deeze onderhavige zaak?”

Of zou men meenen, dat een gedelegeerde rechtbank daaraan niet behoorde onderworpen te worden omdat zij meer zou zijn aangezezen om de haar opgedragen taak zonder hooger beroep af te doen? Dit denkbeeld zou „het haatelijke dier delegatiën merkelijk ver„zwaaren en de ingezetenen daardoor van oneindig erger conditie „maaken en dat bovendien dan alle faveur voor den beschuldigten „om door mannen van hetzelfde métier te worden geoordeeld, ten „eenemaal vervalt en eene tegenovergestelde werking heeft.”

Het langer verwijl, dat revisie zou meebrengen, achtte de commissie niet van voldoende beteekenis om van toepassing van dat middel af te zien.

De commissie erkende dat een lichtere straf kort na de misdaad opgelegd, nuttiger was dan een strenge straf jaar en dag daarna. Het lijden van een burger doordien hem recht en voordeelen werden ontzegd, welke anderen in gelijk geval erlangden, zou ook de samenleving doen lijden en deze zou aldus door een erreur van den rechter aan totaal bederf worden blootgesteld. Goede justitie mocht niet wijken voor wat meer tijd om den *favor reorum* te doen eerbiedigen. Trouwens er was juist een jaar verlopen sedert de overgave van de vloot, uit welke deze procedure was voortgevloeid; enige weken meer of minder tijdsverloop deden daarbij niet ter zake.

Een ander bezwaar zou kunnen zijn dat de leden van den Krijgsraad en de andere tot de revisie te benoemen officieren zouden daardoor „merkelijk” van hun ander werk worden afgetrokken, doch dan bedenke men „dat eene revisie van eenen anderen aart is dan de „gewoone procedures *in prima instantia*, waarin de rechter geduurig „werkzaam moet zijn”. In revisie werden de voorgebrachte stukken „en misschien nog eene memorie van rechten van weerskanten” eenvoudig overgelegd en de reviseurs deden uitspraak. In dien tijd was de aanwezigheid van de rechters niet vereischt. Deze behoefden eenigen tijd om de stukken te lezen en uitspraak te doen, wat niet lang behoefde te duren. De revisie ware dus toe te staan.

Hoe moesten nu de leden bij deze revisie worden benoemd? Over deze delicate vraag zou het Uitvoerend Bewind moeten adviseeren.

Deze zaak was van gewicht voor dit en voor volgende gevallen.

Een ontwerp-besluit, dat bijgevoegd was, gaf aan den requestrant de faculteit om van de sententie tegen hem geveld, na de pronuntiatie daarvan in revisie te komen en daartoe zoodanige *démarches* te doen als hij noodig zou oordeelen. Voorts zouden alle stukken in handen worden gesteld van het Uitvoerend Bewind om te dienen van advies nopens de daarstelling van die revisie, zoo nopens de leden welke dezelve zouden behooren uit te oefenen, als anderszins.

Verbeek en *H. H. Vitringa* stemden niet met het advies in. De belangen van de tucht en de landsverdediging wogen hierbij zwaar.

Pompe van Meerdervoort meende wel alleen te zullen staan in zijn oordeel dat de stukken ingevolge art. 107 der Staatsregeling

aan het Uitvoerend Bewind moesten worden gezonden om, termen daartoe vindende, dienovereenkomstig te handelen. Hij wilde ook de justitie niet lichtvaardig stremmen en achtte de gevoerde procedure niet gelijk aan een ordinair proces. Is aan een gevangene ooit geweigerd zich tegen de conclusie van den Advocaat-Fiscaal te verdedigen? Daaruit mocht men niet concluderen tot een ordinair proces. Waren er abuizen begaan, was de wet verkeerd of te streng toegepast, dan zou art. 107 den weg tot redres aanwijzen.

In militaire delicten geschiede prompt en goed recht; daarmee zou het toestaan van deze revisie strijden. Wat hij hier had aangevoerd, had hij vernomen van deskundigen, die hij raadpleegde.

Ook *Huber* wilde daarmee genoegen nemen. Aan *Pompe van Meerdervoort* deed hij opmerken, dat de Hooge Zeekrijgsraad niet verweten werd iets tegen de wet te hebben gedaan, in welk geval art. 107 zou dienen. Hier ging het slechts om de vraag of er erreur in de toepassing van de wet zou zijn, op grond waarvan revisie geoorloofd zou wezen. Revisie was een wettig rechtsmiddel tegen wettig gewezen sententiën, door wet en practijk ingevoerd, iets geheel anders dan in art. 107 bedoeld werd.

Pompe van Meerdervoort handhaafde zijne opvatting van art. 107. Revisie ware te weigeren.

Steyn Parvé wilde niet anticiperen maar het advies afwachten. Art. 107 worde niet extensief, maar restrictief geïnterpreteerd. Hij was vóór het vragen van advies.

Besloten werd de stukken om advies te zenden aan het Uitvoerend Bewind of er termen voor revisie waren en zoo ja, hoe die revisie geschieden moest en uit welke personen reviseurs dienden te bestaan.

Toen dit advies in de zitting van 28 September was ingekomen, zou het worden gedrukt. Het werd aan de orde gesteld op 6 October ¹⁾. Het Uitvoerend Bewind beschouwde het rechtsmiddel van revisie als van zoodanigen aard te zijn, „dat niet in elk byzonder geval het al „of niet verleenen van hetzelfde, naar gelang der omstandigheden „een object van speciaale dispositie des wetgevers behoorde te zijn, „maar dat die revisie uitmaakte een soort rechtsmiddel, wel eenigs- „zins extraordinair voor zoverre het door den soeverein wordt ver- „leend, doch echter ook in zoverre ordinair, dat het wordt verleend „uit kracht eener vooraf bestaande wet, welke de vonnissen van „den hoogsten rechter of eenig soort derzelven volgens algemeene „en à priori bepaalde regelen daaraan onderhevig maakt.”

Ten aanzien van sententiën van Hooge Zeekrijgsraden bestond dergelijke wet niet en door zijn verzoek erkende de suppliant deze leemte. Het Uitvoerend Bewind meende op dezen grond, dat revisie van de hier bedoelde vonnissen niet geoorloofd was, zooals zij wel open stond van vonnissen van Gerechtshoven en Admiraliteiten, aangezien voor deze eene algemeene regeling bij de wet bestond. Er had blijkbaar aan dergelijke regeling voor vonnissen van Hooge Zee-

1) Dagverhaal IX, blz. 906, X, blz. 42 v.

krijgsraden nog geene behoefte bestaan; zij was dan ook nog niet voorgekomen.

De Advocaat-Fiscaal schreef wel in zijn advies, dat, indien revisie van dergelijke sententiën niet mogelijk was, het voor militairen geen voorrecht meer zou zijn om door hunne medegezellen te worden gevonnisd. Maar de wetgever had voor de instelling van dergelijke Hooge Krijgsraden als motief het zoo goed en zoo snel mogelijk afwikkelen van dergelijke zaken, beter en sneller dan gewone gerechten dat konden doen. Ook het Crimineel Wetboek van 1799 kende de revisie niet.

Bij de keuze, welke gedaan moest worden tusschen deze twee adviezen, werd met 30 tegen 10 stemmen tot aanneming van dat van het Uitvoerend Bewind besloten, eene beslissing, welke op 8 October voor notificatie door de Tweede Kamer werd aangenomen ¹⁾.

Tusschen de beraadslagingen over het verzoek van *C. de Jong*, werd op 26 September nog een ander verzoek om revisie toe te staan ingediend door zeven officieren, wier zaak nog voor den Hoogen Zeekrijgsraad hangende was, doch die zich beklaagden over onvoldoende gelegenheid om hunne verdediging voor te dragen ²⁾.

Na eenig debat werd tot het vragen van advies aan het Uitvoerend Bewind besloten.

Dit advies, dat, evenals dat in de zaak van *C. de Jong*, afwijzend luidde, kwam in behandeling in de zitting van 28 September ³⁾.

Ook hierbij stond *Huber* op de bres voor de verdediging van de revisie. Na geklaagd te hebben over het feit, dat het Uitvoerend Bewind niet gevraagd en dus ook niet overgelegd had een advies van den Hoogen Zeekrijgsraad, zoodat de juistheid van de bewering over onvoldoende verdediging niet kon worden beoordeeld, deelde hij als zijn oordeel over de als juist aangenomen beweringen van het zevental mede, dat bij algeheele ontkentenis van schuld het onthouden van de mogelijkheid van revisie zoodanig zou strijden tegen „de eerste beginselen eener „maatschappij, beveiliging van leven, „eer en bezittingen”, tegen „alle begrippen van het gemeene recht „en van een omzichtig en nauwkeurig onderzoek van schuld en „onschuld”, dat de grief van de „gedoemden” als geheel gegrond moest worden beschouwd.

Het Uitvoerend Bewind achtte het in strijd met de waardigheid van de Kamer om incidenteel te voorzien in eene leemte, welke zij door geene procesregeling voor te stellen, had doen ontstaan. Zijns inziens zou die waardigheid juist medebrengen, dat geen slachtoffers van die fout werden gemaakt. Al was er geen wet, dan kon zij toch een handelwijze toestaan.

Daartegenover meende *Appelius* dat men bij gebreke van een wet,

¹⁾ Dagverhaal X, blz. 63.

²⁾ Dagverhaal IX, blz. 895 v.

³⁾ Dagverhaal IX, blz. 902.

toevlucht kon nemen tot costumen, zonder dat van willekeur sprake behoefde te zijn. Hij achtte een crimineele confessie hier niet noodig indien maar het factum werd erkend.

Men moest aan den Hoogen Zeekrijgsraad vertrouwen schenken, totdat uit daden het bewijs voor het tegendeel zou blijken. De procedure werd nog niet onwettig geacht; veel matrozen en de kapitein-luitenant *Cannio* waren aldus gevonnisd en ter dood gebracht. Waarom dan nu in eens de wettigheid der procedure te betwijfelen en uit dien hoofde aan de juistheid van andere beslissingen te tornen? Het Uitvoerend Bewind had dan ook door geen gebruik te maken van art. 107 der Staatsregeling getoond, dat het geen fouten zag. Voorziening was zijns inziens niet noodig en op beweringen van veroordeelden mocht men niet afgaan.

Steyn Parvé achtte ook de bedoeling met het vragen van advies aan het Uitvoerend Bewind niet bereikt. Het was nog steeds onzeker hoe er geprocedeerd was, of recht gedaan was in extraordinair proces op confessie, op convictie of wel op andere wijze „welke, zoals voorheen bij Krijgsraden wel geschied is, het naast approcheert aan het „ordinair proces”. Er is niet gebleken of de veroordeelden bij ontkenenis zich al dan niet hebben mogen verdedigen en het Bewind gaf niet op, hoe geprocedeerd was. Indien de publicatie van 10 October 1798 gevolgd mocht zijn en er geen confessie was, hadden de veroordeelden aanspraak op bijstand van practizijns om hun verdediging te voeren indien de rechter op convictie recht zou willen doen. Dit zou eerst opgehelderd moeten worden.

Huber voegde hieraan nog toe, dat in de zaken van *Cannio* en enkele matrozen niet van onregelmatigheden gebleken was; het ging toen over de zwaarte van de straf en niet over informaliteiten.

Het Uitvoerend Bewind kon wel meenen dat er niets te voorzien was, omdat er niet tegen eenige wet gehandeld was, en op dien grond art. 107 niet toepassen. Maar hoe moesten dan de requestanten hun recht krijgen? Dan moest de volksvertegenwoordiging ingrijpen en de noodige maatregelen treffen.

Nadat nog eenig debat gevoerd was over het al dan niet gewenschte van het inwinnen van advies van den Hoogen Zeekrijgsraad, werd besloten de beslissing af te wachten in de zaak van *C. de Jong* en, toen deze in negatieven zin gevallen was, werden ook deze verzoeken afgewezen ¹⁾.

Zoo had men, na ampel overleg en het ontbreken van een voorafgaande regeling dienaangaandé consolideerende, aan militaire justiciabelen onthouden wat aan burgerlijke personen toekwam. Wellicht zaten hier politieke of persoonlijke argumenten achter de schermen, welke de tijd moest doen vergeten.

Zooals reeds gezegd, kende het Crimineel Wetboek van 1799 de revisie niet. Zoo was waarschijnlijk te verklaren, dat dit rechtsmiddel

¹⁾ Dagverhaal IX, blz. 907, X, blz. 44.

evenmin voorkwam in het ontwerp van een dergelijk wetboek van 1807 ¹⁾). Maar toen dit ontwerp, dat op het wetboek van 1799 steunde omdat dit laatste „onderscheidene uitmuntende bepalingen in zich „bevatte”, bij de eerste en derde Sectiën van den Raad van State in onderzoek kwam, vestigden deze sectiën de aandacht van Koning Lodewijk Napoleon op enkele „vrij aanmerkelijke onnaauwkeurigheden”, welke verbetering behoeften. Onder deze kwam ook voor het ontbreken van „een afzonderlijk kapittel over de Revisien”, welke revisiën „aan de gecondemneerde behooren te worden geaccordeerd, „wanneer zijn zaak bij de Hooge Militaire Vierschaar is getermineerd „in een ordinair proces, waarvan gehandeld wordt XIII kapittel, „art. 66-74”. Hierbij worde aangeteekend, dat het XIIIde kapittel handelde „Van de gesteldheid der Hooge Militaire Vierschaar en de „wijze van raadplegen, alsmede van de wijze van regtspleging bij „dezelve, zoo ter eerster instantie, als in appél.” De „gesteldheid” werd behandeld in de artikelen 1-15. Daarop volgden de artikelen 16-22 onder het opschrift: „Van de rolle en commissarissen”, de artikelen 23-30 met het opschrift „Van den Advocaat-Fiscaal, Ministers, Geëmployeerden en Practizijns bij de Hooge Militaire Vierschaar” en de artikelen 31-103 onder het hoofd: „Van de regtspleging en manier van procederen bij de Vierschaar, zooveel het „Volk van Oorlog te Lande betreft.” In dit laatste onderdeel handelden de artikelen 40-77 over de procedure in zaken, welke in eersten aanleg voor de Vierschaar zouden komen, omschreven in de artikelen 32 en 33, welker inhoud overeenkwam met die van de artikelen 82 en 83 Inv. M.S.T. en daarbij ontbrak een regeling, welke in de niet op confessie in extraordinair proces afgedane zaken herziening mogelijk maakte. „De reden van haar gevoelen” — zoo vervolgde het rapport van de Sectiën van den Raad van State — „is niet alleen dat revisie, die in het Rijk zeer algemeen plaats heeft „in crimineele zaken gewezen in ordinair proces, maar ook dat die „niet te pas komt dan in zulke moeilijke en intricate zaken, dat „niet alleen de confessie van den beklagde ontbreekt, maar dat ook „de overgelegde stukken niet zijn van dien aard, dat op convictie „kan worden regt gedaan, maar dat van wederzijden een meer „naauwkeurig en diep onderzoek vereischt wordt of tot zoogenaamde „artificiele argumenten moet worden toevlugt genomen; en in dat „geval schijnt de regtvaardigheid te vorderen, dat de gecondemneerde, hoe kundig de regtbank, die hem heeft veroordeeld, ook „moge verondersteld worden, de faculteit van herziening gelaten „wordt. Daartegen is ook te minder zwaarigheid, omdat het ordinair „proces na de geïntroduceerde regtspleging op convictie slechts zelden „voorkomt en uit het verleenen van revisie dus vooral bij korte „termijnen geene verkeerde gevolgen voor de spoedige administratie „der Justitie te duchten zijn ²⁾.” Men zou geneigd zijn te onder-

¹⁾ Uitgegeven door Prof. Mr. G. W. Vreede, Utrecht 1842.

²⁾ Zie dit rapport in Themis 1867, blz. 129, 165.

stellen dat hetgeen voorgevallen is ter zake van de sententie tegen den Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong*, den steller van deze motivering voor den geest heeft gestaan. Een ontwerp van een veertiende kapittel onder den titel: „Van Revisien” werd hier ingelascht, welk kapittel als het twintigste in het ontwerp-Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Lande van 1808 zonder eenige verandering van beteekenis werd overgenomen ¹⁾. In het ten zelfden jare aan den Koning ingediend ontwerp-Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te water was in Kapittel XIII, getiteld: „Van de gesteldheid der „Hooge Militaire Vierschaar, haar gezag en werkzaamheden, zooveel „het Volk van Oorlog ter zee betreft”, als laatste (26ste) artikel opgenomen eene bepaling volgens welke in zaken betreffende „’s Konings „Volk van Oorlog te Water”, in welke de beklaagde door de Hooge Militaire Vierschaar is ontvangen in een ordinair proces, de gecondemneerde, wanneer hij vermeent bij sententie der Vierschaar bezwaard te zijn, daarvan mogen komen in revisie op dezelfde wijze als aan gecondemneerden van ’s Konings Volk van Oorlog te Lande in een gelijk geval bij de wet is vrijgelaten ²⁾.

Deze regeling werd, in twee stukken verdeeld, overgebracht in het ontwerp van eene wet op de regterlijke instellingen en regtspleging voor het volk van oorlog te lande en te water van 1810 en wel in Boek I, Titel II, Hoofdstuk IV, Van Revisie, artikelen 147-160 en in Boek II, Titel XII, Van vonnissen en derzelve executie, artikelen 681-694. Deze twee groepen gingen als het negende hoofdstuk van den derden titel, artikelen 257-283 over in het ontwerp van de Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof der Vereenigde Nederlanden van 1814 ³⁾, de rechtstreeksche voorlooper van onze P. I..

Dat zij in de P. I. niet zijn overgenomen vindt, zooals Prof. Mr. H. van der Hoeven in zijn verzamelwerk *Onze Militaire Strafwetgeving* (1884) op blz. 155 en 156 aanteekeent, zijne verklaring niet in een of ander beginsel doch uitsluitend in de groote uitvoerigheid. Daarvoor trad in de plaats het oude artikel 75 der P. I. dat verwees naar den „stijl van praktijk, bij den Hove van Holland tot in den jare „1810 in gebruik geweest zijnde”, welke „stijl van praktijk”, zooals boven vermeld is, de revisie-procedure ook kende. De artikelen 257-283 van het ontwerp-1814 mogen dus geacht worden te bevatten eene militaire transcriptie van de revisie uit het burgerlijk procesrecht, ook weder beperkt tot de sententiën in eersten aanleg geweest.

Aldus was het ordinaire met het extraordinaire proces zonder „trom-slag of trompettengeschal” (R. L. 185) tot een nieuw normaal, gewoon, ordinair samengesmolten. Doch niet zonder een spoor

¹⁾ Zie Themis 1866, blz. 880 v. Zelfs de verwijzing naar Kap. XIII, artt. 66-74, welke hier had moeten luiden Kap. XIX, artt. 79-87 werd ongewijzigd overgenomen.

²⁾ Zie Themis 1868, blz. 519.

³⁾ Zie M.R.T. deel I, blz. 251 v, 361 v.

na te laten. In de oorspronkelijke redactie van de R. L. en van de R. Z. kwamen twee artikelen voor, respectievelijk 187 en 188 R. L. en 169 en 170 R. Z., samengevat in het zesde, respectievelijk zevende hoofdstuk van den tweeden titel onder het opschrift: „Van het „aannemen van bewijzen van onschuld.” Aan een gearresteerde of gerequireerde in persoon, zijne echtgenoot of naastbestaanden werd daarbij toegestaan tot aan de pronuntiatio van het vonnis aan den Krijgsraad over te leggen zoodanige stukken als zij meenden dat tot bewijs der onschuld zouden kunnen dienen. Dergelijke stukken werden in handen van den openbaren aanklager gesteld ter bijvoeging van zijne consideratiën, waarna de Krijgsraad daarop „zoodanig „regard (zou moeten) slaan als dezelve zal vermeenen te behooren”. De hierin verborgen strekking is pas veel later onderkend en benut: de gelegenheid om zich schriftelijk te verdedigen tegen de gemotiveerde conclusie van eisch van den openbaren aanklager, waartoe in het voorafgaande hoofdstuk de ruimte niet was gelaten. Eerst bij de herziening van deze wetboeken in 1912 is de ordinaire procedure van vroeger meer volledig omschreven in de artikelen 175 R. L. en 180 R. Z. voor wat de schriftelijke verdediging en in de artikelen 176 R. L. en 181 R. Z. voor wat de pleidooien betreft. De pleidooien waren zelfs in de verminkte Prov. Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof reeds bekend en moesten krachtens artikel 43 in het openbaar worden gehouden, een voorschrift dat wel sterk afstak tegen de oude geheime en schriftelijke procesvoering der Krijgsraden. Jammer dat gemakzucht der openbare aanklagers en gebrek aan krachtige reactie daartegen van militaire rechtscolleges deze goede bedoeling hebben gesaboteerd en zoo goed als waardeloos gemaakt: de motiveering van de conclusie van eisch, welke de wet voorschrijft, werd — met uitzondering van die van de fiscaals bij de zee-krijgsraden — weggelaten tot schade van de verdediging, welke geen houvast had om van schriftelijk antwoord te kunnen dienen, en tot schade van de rechtspraak door grootendeels op juridisch gebied ondeskundige officieren, te wiens behoefte deze instelling in 1912 was behouden en verbeterd.

Nog even terugkomende op de tegen den Schout-bij-Nacht *Bloys van Treslong* gevoerde procedure, schijnt wel vast te staan, dat diens beroep op het verkrijgen van eene revisie-instantie op zich zelve gegrond was, al zou — bij het ontbreken van eene desbetreffende regeling — twijfel mogelijk zijn over de vraag, op welke wijze dit beroep had moeten worden ingesteld. Rekening houdende met de praktijk bij andere colleges, was de griffie daarvoor de aangewezen plaats. De Schout-bij-Nacht had dit beproefd, had zelfs een waarborgsom, welke bij verlies van het geding aan den Lande verviel en welke voor den Hoogen Raad van Holland en Zeeland op *f* 100.— was bepaald, ter griffie gestort maar weer terugontvangen omdat de Hooge Zee-krijgsraad zich niet verder met de zaak wilde bemoeien. Dat dit niet juist was en dat de Tweede Kamer deze onjuistheid vergroot en versterkt heeft door het voorstel-*Linthorst* te verwerpen,

behoeft na het voorafgaande geen verder betoog. Zijn eerherstel door Koning Lodewijk Napoleon in 1808 is dan ook volkomen verdiend.

Maart 1941.

Bijlage.

Aangezien in dit opstel het begin vermeld is van de wordings-geschiedenis van de publicatie van 10 October 1798 — de op 22 Juni t.v. ontvangen brief van het Committé van Justitie van Amsterdam en de aanhouding van de verdere behandeling hiervan voor „t vol-gend Wetgevend Lichaam” ¹⁾ — kwam het wenschelijk voor die publicatie als bijlage te doen herdrukken. Alvorens daartoe over te gaan, moge een beknopt overzicht volgen van hetgeen verder over deze publicatie verhandeld is.

Het over dien brief ingekomen advies van het Uitvoerend Bewind werd in de zitting van de Eerste Kamer van 6 Augustus commissoriaal gemaakt. Deze commissie bracht in de zitting van 17 Augustus verslag uit ²⁾. Zij deed allereerst uitkomen dat het niet ging om een remedie te vinden dat toegepast kon worden op alle ontkennende verdachten, maar slechts op hen, die ontkenden een strafbaar feit te hebben gepleegd, „voor welkers existentie meerdere of mindere be-„wijzen of indicïën voorhanden zijn”. De pijnbank werd immers lang niet algemeen toegepast, doch slechts bij misdrijven, op welke de doodstraf was gesteld, indien de rechter van het bestaan van het strafbaar feit overtuigd was en de openbare aanklager de toepassing had geëischt, dat wilde dus zeggen bij „zodanige overgegeeven en „opzettelyke boosdoeners, welke het algemeen belang ter straffe „vorderde en welke het niet gedoogde, dat door halstarrigheid in het „ontkennen hunner misdaden den welverdienden straf ontduikten”. Zeer vele ontkennende verdachten werden dan ook bij gebrek aan bewijs vrijgesproken, zeer weinigen aan pijniging onderworpen.

Toch moest de in beginsel bij art. 36 der Burgerlijke en Staatkundige grondregels afgeschafte pijnbank verdwijnen: al ging het niet om groote willekeur, de zeldzame uitzonderingen mochten niet meer voorkomen. Hoe moest nu tegen een ontkennenden verdachte worden geprocedeerd, indien er aanwijzingen waren dat hij een strafbaar feit gepleegd had?

Het extraordinair proces eischte voor een veroordeelend vonnis de erkenntenis. Ontkende de verdachte, dan zou slechts mogelijk zijn vrijspraak of ontslag op andere wijze dan wel opening van een ordinair proces, desnoods op verzoek van den openbaren aanklager: de verdachte zou door dit laatste middel de gelegenheid verkrijgen tot volledige verdediging.

Om voor deze verandering te wachten op een nieuw wetboek zou, zoo meende de Commissie, te lang duren. De imperatieve af-schaffing van de pijnbank eischte spoediger voorziening, wilde men

¹⁾ Zie hiervoor blz. 22.

²⁾ Dagverhaal II, blz. 199 v.

den uitslag van vele extraordinaire processen niet in vele gevallen kansloos maken. Daarom vroeg men in Amsterdam naar een incidenteele regeling.

Een geschikte weg hiervoor was aan de Commissie niet bekend. Twee hiervoor aanbevolen middelen konden naar hare meening niet dienen.

Het eerste middel was om alle ontkennende verdachten in ordinair proces te ontvangen. Dit zou te algemeen zijn en tot buitengewoon groote vertraging in de behandeling van strafzaken leiden door lange termijnen voor het opstellen van schrifturen en door verhooren van getuigen à charge en à décharge. Bij het instellen van hooger beroep kon een op deze wijze gevoerd proces wel „eenige jaaren” duren, iets dat langdurig vóórarrest zou meebrengen en het nut van de straf zou doen verminderen. Het ordinair proces, dat aan den beschuldigde gelegenheid zou geven voor „volledige defensie” en om bij valsche aanklacht zijn onschuld aannemelijk te maken, zou aldus worden uitgebuit.

Het tweede middel zou zijn om toe te staan dat in extraordinair proces op convictie recht kon worden gedaan. Dit zou zonder meer voor de belangen van den beschuldigde te gevaarlijk zijn en zou alleen aannemelijk worden indien, zooals hier en daar reeds placht te geschieden, voor behoorlijke verdediging werd zorg gedragen.

Het advies der commissie was dus om te wachten op eene nieuwe strafvordering, welke door eene subcommissie van de commissie voor een algemeen wetboek met spoed werd samengesteld.

Dit rapport werd behandeld in de zitting van 24 Augustus ¹⁾.

Van Galen opende de discussie met de opmerking, dat de inhoud van het rapport slechts gold voor toestanden in Holland. Buiten dit gewest had men de procedure reeds in dien zin gewijzigd, dat men de pijnbank practisch missen kon. Hij deed het ondoelmatige en het onmenselijke van dit bewijsmiddel uitvoerig uitkomen. Zoo kwam het voor dat de meest onzinnige misdrijven „bewezen” werden verklaard om een langdurige procedure te vermijden.

Getuigenverklaringen waren niet altijd juist en dan was de rechterlijke overtuiging een zeer sterk bewijsmiddel aan het einde van een ordinair proces al duurde dit doorgaans te lang. Mocht men dien toestand laten voortbestaan en dan ook met pijnigen doorgaan totdat er een nieuw wetboek zou zijn gekomen? Neen, zoo meende hij, men make zoodra mogelijk eene partieele regeling, bekorte de procedure zooals buiten Holland reeds geschied was, hetgeen voor dat gewest nog zonder wet door de gewestelijke overheid zou kunnen geschieden. Hij gaf in overweging om eene commissie opdracht te geven tot het maken, zij het ook slechts voor spoedgevallen, van eene beknopte procedure of anders tot het verleenen van eene machtiging aan de gerechten om de termijnen in de ordinaire procedure te bekorten.

Ook *Verbeek* betoonde zich een voorstander van incidenteele

¹⁾ Dagverhaal II, blz. 232 v.

regeling. De pijnbank noemde hij een wreed, onzeker en gevaarlijk middel, onbekend bij Israëlieten, Lycurgus, Solon en Draco. In Rome was het gebruik al verboden tegen Romeinsche burgers behalve ten tijde van Caligula, Nero, Domitianus en dergelijke „monsters”. Zelfs in Engeland werd zij voor een gruwel gehouden en zij was in Pruisen, Zweden en Rusland sedert vele jaren zonder nadeel voor de rechtspraak afgeschaft. Er was dus wel stof te vinden voor eene voorloopige regeling, tot welker samenstelling opdracht ware te geven.

Volgens *Vitringa* ging het om de vraag, of incidenteele regeling in verband met den grondwettelijken eisch ook van een nieuwe strafvordering geoorloofd was. Zeker kon in Holland in extraordinair proces slechts recht gedaan worden op confessie. Hiervan trachtten misdadigers misbruik te maken door ondanks andere bewijzen hun schuld halstarrig te blijven ontkennen. Deze mogelijkheid zou bij afschaffing van de pijnbank zonder meer het strafproces juist in de ergste gevallen ontwrichten en ook de ontvangst in ordinair proces zou hier niet baten. De extraordinaire procedure ware dus zoo te wijzigen, dat ook zonder confessie veroordeeling mogelijk zou worden. Dergelijke regeling zou veel tijd vorderen en zou dubbel werk opleveren. Hij achtte het beter te wachten op een nieuwe strafvordering, daar de behoefte der practijk niet urgent was.

Van Rees achtte de incidenteele regeling voor Holland noodig. Zij behoefde niet te wachten op een nieuw wetboek, daar volgens de toevoeging aan artikel 303 der Staatsregeling latere wijziging geoorloofd zou zijn. De pijnbank mocht sedert de inwerkingtreding van de Staatsregeling niet meer gebruikt worden; het voorschrift van artikel 36 der burgerlijke en staatkundige grondregels was, anders dan bijvoorbeeld die der artikelen 25, 27, 53 en 59 van diezelfde grondregels, imperatief. Ook andere beginselen van rechtspraak wachtten niet op eene nieuwe wetgeving; men denke aan rechtspraak in naam van het Bataafsche Volk, afschaffing van algemeene verbeurdverklaring van vermogen, onschendbaarheid van woning e.d. Zoo onderstelde artikel 256 een intermediaire regeling in welke later wijziging mogelijk zou blijven. In dezen geest handele men ook hier.

De procedure in Holland behoefde niet „in den eigenlijken zin” te worden veranderd. Hij zou een aanvulling noodig achten „bij de „manier van productie der bewijzen in het extraordinair proces, met „toelating van een beknopt middel van defensie voor de beschuldigen” zooals in andere gewesten ook geschiedde, in dezen geest: „dat „de publike aanklager gelast worde zijne beschuldiging in schrift, „bij korte notulen, met applicatie van alle voorhanden zijnde bewijzen, met allegatie der wetten tot het onderwerp relatief en met „expressie van zijnen eisch, aan het gericht in te dienen, en dat aan „den beschuldigten een bekwaam voorspraak worde toegestaan, aan „wien voorsz. schriftelijke ticht of klachte cum annexis worde ter hand „gesteld om daartegen binnen zekeren termijn te dienen van defensie, „insgelijks bij korte notulen met applicatie van alle de bewijsstukken.”

Aldus zou er geen gevaar bestaan voor langdurige ordinaire proce-

dures en evenmin voor rechtdoen op convictie zonder verdediging.

Steyn Parvé meende als woordvoerder van de Commissie, dat de Geldersche manier van procederen bij het maken van nieuwe procesregelen in aanmerking zou komen voor het samenstellen van een goed geheel. Het Hollandsche extraordinair proces moest van aard veranderen en zoo iets behoorde niet incidenteel te geschieden. Daarom maakte hij bezwaar tegen overneming aanstonds van de voorstellen van den Representant *Van Rees*. Hij bleef derhalve bij het commissoriaal voorstel.

Ook *Van Foreest* ondersteunde deze opvatting. De redactie van meervermeld artikel 36 was niet zoo imperatief bedoeld en zag z. i. meer op de toekomst. Daartoe verwees hij naar de bepalingen van de artikelen 246, 272, 286 en 303.

Na bestrijding van deze voorbeelden persisteerde *van Galen* bij zijn advies.

Van Hall beperkte het bezwaar eveneens tot Holland onder bijvoeging dat de pijnbank daar ook aangewend werd bij andere misdrijven dan die, waarop de doodstraf was gesteld. Wel bestond er verschil in den graad van pijniging. Ook was het gebruik van de pijnbank in Holland niet zoo wreed als men wel eens voorgaf; het werd alleen toegestaan indien er voldoende bewijzen waren.

Aangezien eene incidenteele regeling veel tijd zou vragen en er van periculum in mora niet gesproken mocht worden, gaf hij in overweging te wachten op een nieuw wetboek van strafvordering.

Verbeek herinnerde eraan, dat het rapport al deed uitkomen, dat pijniging zeer weinig voorkwam. Misbruik moest echter voorkomen worden.

Na eene opmerking van een der leden, resumeerde *de President* het debat in de volgende vraagpunten:

1°. moest de bepaling van artikel 36 aanstonds in werking worden gebracht of mocht dit wachten op het in artikel 28 bedoelde nieuwe wetboek?

2°. moest de pijnbank als afgeschaft worden beschouwd bij de aanneming van de staatsregeling?

3°. moest er, indien de vraag onder 2° bevestigend beantwoord werd, een weg worden gezocht om voorloopig de afgeschafte pijnbank te vervangen?

Hij gaf in overweging om aan het Committé van Justitie te Amsterdam te antwoorden, voorloopig op den ouden voet door te gaan en voorts om eene commissie te benoemen tot het geven van advies over een interim-maatregel.

Van den Braak achtte het voorgesteld antwoord aan het Amsterdamsch Committé van Justitie in strijd met artikel 36.

Van de Kastele beschouwde dit artikel meer als een directief voor den wetgever en ondersteunde het voorstel van den President.

Enkele leden en ook de President wenschten spoedig een interim-regeling tot stand te zien komen.

Van Hall voorspelde de indiening binnen enkele dagen van een

rapport der commissie voor de rechterlijke macht in dien geest.

Nadat *de President* zijn twijfel had uitgesproken, of zoo snel een nieuwe procesregeling zou zijn samen te stellen en *Vitringa* nog eens op spoed had aangedrongen, deed *Van Forceest* uitkomen, dat de regeling ook buiten Holland zou moeten gelden. Er waren ook elders huismiddelen in gebruik om ontkennde beschuldigten tot bekentenis te brengen, zooals b.v. de Papenkamer te Arnhem. Dergelijke middelen waren evengoed te veroordeelen, in het bijzonder daar, waar de eigenlijke pijnbank reeds in onbruik was geraakt. Voor eene regeling voor Holland alleen was zijns inziens geen grond en ook daarom ware te wachten op het nieuwe algemeene wetboek.

Bij stemming werd het commissoriaal rapport verworpen en het presidiaal voorstel aanvaard. Er werd een commissie benoemd om te dienen van advies, op welke wijze het spoedigst in afwachting van het algemeen wetboek eene regeling ad interim ware te maken.

In de Tweede Kamer werd het spoedeischende van de zaak aanstonds in de zitting van 22 Augustus 1798 erkend ¹⁾. Eene daartoe benoemde commissie bracht reeds den volgenden dag rapport uit. Algemeen was men van oordeel, dat de pijnbank niet meer bestendig mocht worden. Ook het Amsterdamsch Committé van Justitie verzocht niet om machtiging tot handhaving maar om uitkomst uit de impasse, door het wegvallen van de pijnbank in de strafvordering ontstaan. De wetgeving moest zich zoodra doenlijk hierbij aanpassen. In dezen geest werd besloten en zoo ging de zaak terug naar de Eerste Kamer ²⁾.

Zij werd daar in de zitting van 24 Augustus weder gesteld in handen van dezelfde commissie, welke in de zitting van 27 Augustus voorstelde om in de afkeuring van haar besluit door de Tweede Kamer te berusten en om het Hof van Holland en Zeeland op te dragen, „binnen den kortst mogelijken tijd zoodanige andere middelen inplaats van de pijnbank te beraamen, als door welke de administratie der Justitie zijnen vrijen en onbelemmerden loop zoude kunnen hebben.” ³⁾

Nadat *De Sonnaville* nog getracht had om de komst van een nieuw wetboek af te wachten, voorgevende dat men aldus de pijnbank slechts van naam zou laten veranderen, verklaarde de President zich vóór het commissoriaal voorstel. Hij achtte de Kamer niet het aangewezen lichaam om zoodanige regeling uit te denken; ook de rechtspraak moest kunnen voortgaan.

Na dit woord van steun werd het voorstel aanvaard. Het Hof van Holland en Zeeland zou dan de opdracht verkrijgen en tegelijkertijd ontvangen een bij de Eerste Kamer ingekomen plan hiervoor, samengesteld door den Burger *Van Houten* ⁴⁾.

¹⁾ Dagverhaal II, blz. 272.

²⁾ Dagverhaal II, blz. 286 v.

³⁾ Dagverhaal II, blz. 290, 319.

⁴⁾ Dagverhaal II, blz. 321, 322. Deze Burger was waarschijnlijk *Mr. B. A. van Houten*, lid van het Committé van Justitie van Amsterdam.

In de Tweede Kamer werd dit besluit op 29 Augustus bekrachtigd, nadat even geprotesteerd was tegen de voorkeur, welke daardoor aan het Hof van Holland en Zeeland werd geschonken; ook andere hoven hadden hierin behooren te worden gekend en het geval zou niet als een antecedent mogen worden beschouwd.¹⁾

Nu toog het Hof van Holland en Zeeland aan den arbeid en was in staat om onder terugzending van het ontwerp-*Van Houten* in de zitting van de Eerste Kamer van 3 October 1798 zijn voorstel ter tafel te brengen.

Na een korte gedachtenwisseling werd een kleine commissie aangewezen om spoedig te adviseeren.²⁾

Bij monde van den Representant *Van der Mey van der Linden* bracht deze commissie in de zitting van 5 October verslag uit. Zij stelde voor het ontwerp-besluit, hetwelk zij overlegde, te bekrachtigen.

Aldus geschiedde en zoo kwam het den volgenden dag reeds aan de orde in de Tweede Kamer, die het dien 6den October in een decreet veranderde.

Op 10 October deed het Uitvoerend Bewind het publiceeren.³⁾

Als eene merkwaardigheid moge nog worden vermeld, dat het ontwerp van dit reglement, zooals het door het Hof van Holland en Zeeland was ingediend, tot opschrift droeg:

Concept-reglement, volgens hetwelk bij provisie en totdat eene algemeene manier van procedeeën voor de geheele Bataafsche Republiek zal zijn ingevoerd, in het voormalig gewest Holland zal worden geprocedeerd tegen zodanige gevangenen, die tot geene confessie der misdaad of misdaden, hun door den publiquen aanklager ten laste gelegd, kunnen gebragt worden.

Na de behandeling in het Wetgevend Lichaam luidde het opschrift, met hetwelk het ook naar Suriname en Curaçao ter navolging werd gezonden, aldus:

Reglement, volgens hetwelk zal worden geprocedeerd tegen zodanige gevangenen, die tot geene confessie der misdaad of misdaden, hun door den publieken aanklager te laste gelegd, kunnen gebragt worden.

De beperking tot Holland is uit dit opschrift, wellicht in verband met de opmerking van den Representant *Van Foreest*, verdwenen, evenals het intermediair karakter, welke beide ook in den considerans tot uiting kwamen. Had men toen reeds een voorgevoel dat een nieuw wetboek van strafvordering niet in te voeren zou zijn zonder eene nieuwe rechterlijke organisatie en dat met deze laatste zeer veel tijd gemoeid zou blijken?

Hier volgt nu het reglement waarbij ten aanzien van de artikelen gevolgd is de tekst opgenomen in het Dagverhaal, deel II, blz. 763 v.

1) Dagverhaal II, blz. 361, 393.

2) Dagverhaal II, blz. 719.

3) Dagverhaal II, blz. 763 v, 793, 887.

REGLEMENT, volgens hetwelk zal worden geprocedeerd tegen zoodanige gevangenen, die tot geene confessie der misdaad of misdaden, hun door den Publicken Aanklager te laste gelegd, kunnen gebragt worden.

Art. 1. De pijnbank, bij de Acte van Staatsregeling afgeschafft zijnde, zal in geen geval hoegenaamd een rechter ter becoming van confessie van een beschuldigten zich mogen bedienen van eenig middel, hetwelk denzelven pijn of ongemak aandoet, of daarvoor, ingeval van verdere ontkenninge, bevreest zou maaken.

Dit belet echter den rechter niet, een beschuldigten, hetzij gevangen of gedaagden in persoon, die weigert op de hem voorgehouden wordende vraagpoincten of eenige van dien te antwoorden, en bij die weigering, nadat de rechter hem zijne verplichting zal hebben onder het oog gebragt, blijft persisteeren, door zoodanige middelen, als hij gepast zal oordeelen, daartoe te noodzaken. ¹⁾

Art. 2. Het zal nothans den rechter niet vrijstaan, alle gevangenen, welke bij de verhooren en confrontatiën, die zij zouden mogen ondergaan hebben, tot geene confessie van de misdaad of misdaden, hun te laste gelegd, hebben kunnen gebragt worden, zonder onderscheid te ontfangen in ordinaris proces; maar zal de rechter, mitsgaders ook de publicque aanklager, voor zooveel hem aangaat, met achterlating in zooverre van de bij de Hollandsche rechtbanken tot hier toe gerecipieerde praktijk, zich in het beleiden van Crimineele zaaken gedraagen naar hetgeen bij de volgende Articulen is bepaald.

Art. 3. De verhooren van den gevangen, mitsgaders de confrontatiën, indien dezelve hebben plaats gehad, afgelopen zijnde, zal de publicque aanklager dezelve, benevens de praecedente informatiën en verdere bewijzen, bij hem ingewonnen, onder behoorlijke inventaris of notitie van stukken, ten spoedigsten aan den rechter overleveren; hij zal daarbij voegen zijne consideratiën en advis, hoedanig, overëenkomstig dit Reglement, in die zaak tegen den gevangen zou behooren te worden geprocedeerd, en verzoeken 's rechters goetvinden daarömtrent te verstaan; en zal de rechter, alles doorgezien hebbende, daaröp naar bevind van zaaken disponeeren overeenkomstig hetgeen bij de volgende Articulen respectivelijk wordt vastgesteld.

Art. 4. Indien de rechter bevind, dat de gevangen de misdaad, hem door den publicquen aanklager te laste gelegd, bij de verhooren of confrontatiën volkomen heeft beleeden, zal hij denzelven admitteeren, om op des gevangens confessie recht te vraagen, en te dienen van zijne crimineele eisch en conclusie, en zal vervolgens de zaak bij den rechter worden gedecideerd, zoo en in dier voegen, mitsgaders te zulken effecte, als thans gebruikelijk is.

Art. 5. Indien de rechter bevind, dat de verhooren en confrontatiën, wel verre van eenige confessie van misdaad op te leveren,

¹⁾ Vgl. bij deze alinea: Codex novus Batavus 1803, deel I, blz. 88-95.

integendeel van dien aart zijn, dat daardoor alle suspiciën, te laste van den gevangen, uit hoofde der praecedente informatiën, gelegen hebbende, zijn opgeheeven, en er geene waarschijnlijkheid is, dat zich nieuwe gronden van suspicie zullen opdoen, zal hij den gevangen ontslaan zonder eenige bepaaling.

Art. 6. Indien de rechter bevind, dat de gevangen de misdaad, hem te laste gelegd, niet heeft geconfesseerd; dat ook de informatiën, die thans voorhanden zijn, notoir ongenoegzaam zijn, om den gevangen als schuldig aan de begaane misdaad te condemneeren, en er gene waarschijnlijkheid is, om *vooralsnog*, of *binnen een korten tijd*, meerdere bewijzen in te winnen; edoch, dat het mogelijk is, dat dezelve *door den tijd* zullen te bekomen zijn, zal hij den gevangen ontslaan onder handtastinge en belofte, van zich ten allen tijde, des vermaand zijnde, wederom te zullen sisteeren, *sub poena confessi et convicti*.

Art. 7. Indien de rechter bevind, dat de gevangen de misdaad, hem te laste gelegd, niet alleen niet heeft geconfesseerd, maar dat het ook daarenboven duister en twijfelachtig is, of de bewijzen, door den publicquen aanklager geproduceerd, al of niet genoegzaam zijn, om den gevangen als schuldig aan de hem aangetijgde misdaad te condemneeren, ofte ook, dat er quaestie vallen kan over het *al* of *niet* misdaadige van de daad, zal hij den gevangen ontfangen in een ordinair proces.

Art. 8. Indien eindelijk de rechter bevind, dat de gevangen wel niet is kunnen gebragt worden tot confessie van de misdaad, waarvan hij beschuldigd is, edoch dat de informatiën, ten zijnen lasten overgelegd, van dien aart zijn, dat door dezelve ten volle bewezen schijnt, dat het delict door den gevangen geperpetreerd is, zal de rechter den publicquen aanklager authoriseeren, om op die bewijzen in extraördinair proces recht te vragen, en mitsdien te dienen van zijnen crimineele eisch en conclusie.

Art. 9. De rechter zal van deeze zijne dispositie niet alleen aan den publieken aanklager, maar ook aan den gevangen daadelijk kennis geeven, en teffens aan laatstgemelden de vrijheid, om een of meer Practisijns te verkiezen, ten einde *summierlijk* en *buiten figuur van proces*, op de wijze, hierna te bepaalen, zoodanige defensie voor hem te doen, als hij zal te raade worden. Indien hij geen practisijn kan bekomen, voegt hem de rechter een of meer practisijns ten dien einde toe.

Art. 10. Aan de practisijns, door den gevangen verkozen of hem toegevoegd, word daadelijk vrij acces tot denzelven verleend.

Art. 11. Binnen den tijd van agt dagen na de voorschreeve dispositie, zal de publieke aanklager aan den rechter moeten overleveren zijnen crimineelen eisch en conclusie, met en benevens de stukken, door hem bevoorens aan den rechter, ingevolge art. 3 gesuppediteerd, en zal ter gelijker tijd copie van zijnen eisch en conclusie, mitsgaders de bewijzen, door hem bij den rechter ingeleverd, aan den gevangen of deszelfs practisijn ter hand stellen.

Art. 12. De kosten, op het vervaardigen der copiën te vallen, zullen door den gevangenen moeten worden betaald; indien hij daartoe onvermogen is, zal de publieke aanklager dezelve mogen brengen onder de kosten en misen van Justitie, en mitsdien daarvan door den Lande restitutie bekomen.

Art. 13. Indien des gevangens practisijs vermeenen, visie te moeten hebben van de origineele bewijzen, door den publieken aanklager ingediend, zullen zij zich daartoe aan den rechter kunnen adresseeren, die in zoodanig geval twee leden uit de rechtbank, of een minister derzelve zal committeren, om de verzochte visie te geeven.

Art. 14. Het staat den gevangenen vrij, om binnen zekeren tijd, door den rechter te bepalen, de getuigen van den publieken aanklager of sommigen van dien op contravraagen te hooren, ten welken einde dezelve door den publieken aanklager, daartoe door of vanwege den gevangenen geïnsinuëerd zijnde, voor den rechter zullen worden gesisteerd, gelijk mede om alle zoodanige bewijzen, als hij tot zijne defensie zou kunnen inwinnen, aan den rechter te suppediteren, en daarbij te voegen eene deductie of memorie van rechten; binnen denzelven tijd zal ook de publieke aanklager eene memorie tot adstructie van zijnen crimineelen eisch en conclusie aan den rechter kunnen overgeeven.

Art. 15. De rechter bepaald den tijd, waarvan in het voorgaande artikel gesproken is, zoodra de publieke aanklager gediend heeft van zijnen crimineelen eisch en conclusie, met de stukken, daartoe behoorende en regelt zich dienaangaande naar de omslagtigheid en andere omstandigheden der zaak. Dezelve zal echter nooit korter dan veertien dagen en niet langer dan zes weken zijn; en zal dezelve, eens bepaald zijnde, niet dan om de dringendste redenen verlengd mogen worden, en dan nog voor geen langer tijd, dan door den rechter volstrekt noodzakelijk zal worden geoordeeld.

Art. 16. Den termijn, aan den gevangenen tot het doen zijner defensie vergund, verstreeken zijnde, hetzij hij defensie gedaan hebbe, hetzij niet, zal de rechter zoo spoedig mogelijk, de zaak examineeren en daarin *ten definitiven* vonnissen, zooals hij in goede justitie zal bevinden te behooren; en zulks, evenals ten aanzien van vonnissen, op confessie gewezen, plaats heeft, zonder dat daartegen aan den gecondemneerden het middel van appèl, reformatie of eenigerhande provocatie zal worden toegelaten.

Art. 17. Indien nogthans de rechter, na examen van des gevangens defensie, mogt bevinden dat dezelve zo plausibel ware, en de zaak daardoor was geworden zo twijfelachtig, dat de gevangenen alsnog zou behooren ontvangen te worden in een ordinaris proces, ofte ook ontslagen onder handtasting, zal hij daartoe niet alleen alsnog mogen, maar ook moeten procederen, en zal daardoor zijne voorgaande dispositie verstaan worden te zijn geëltreerd; en zal zelfs indien des gevangens defensie mogt wezen zo volledig, dat dezelve volkomen zou behooren te worden geëbsolveerd en van alle reatus

ontslagen, zulks insgelijks moeten geschieden, met al hetwelk des rechters conscientie belast word.

Art. 18. De stijl en manier van procedeeeren, bij de respective crimineele rechtbanken in het voorschreeve voormalig geweest vi-geerende, zal provisioneel blijven geobserveerd, voor zoverre daarin door het gestatuëerde bij dit Reglement geene verandering is ge-maakt.

En zal extract deezer gezonden worden aan het Uitvoerend Be-wind der Bataafsche Republiek, met last om van het alzo gearres-teerde bij publicatie kennis te geeven daar en waar het behoort, met verderen last om te zorgen, dat de diligentverklaring ingevolge het decreet van 't Vertegenwoordigend Lichaam des Bataafschen Volks van den 29 Augustus laatstleeden aan alle crimineele rechters en officieren gegeeven, worde opgeheeven.

En eindelijk om het ontwerp eener manier van procedeeeren in crimineele zaken van den Burger *Van Houten* te stellen in handen der Commissie, tot het vervaardigen van een civiel en crimineel wetboek benoemd, om daarvan zodanig gebruik te maken als dezelve zal meenen te behooren.

En zal extract deezes ter bekragtiging volgens het 60 art. der Staatsregeling aan de Tweede Kamer gezonden worden, benevens dit rapport, mitsgaders de missive van 't voornoemde Hof van Justi-tie zo met deszelfs concept-reglement als het ontwerp van den Burger *Van Houten* allen in originali.

INGEKOMEN BIJDAGEN.

Mobilisatie-herinneringen. — Dienstweigering?

(Het huishoudelijk onderzoek.)

Wanneer ik mij over mijn aarzeling heenzet om een geval te bespreken, waarbij ik zelf een zekere rol heb gespeeld, is dat alleen, omdat zich daarbij een groot aantal bijzondere aspecten heeft voorgedaan, die — teekenend als zij zijn voor het straf- en tuchtrecht, waaronder wij hebben gewerkt — verdienen te worden vastgelegd. Ik kan zeggen naderhand meer tijd te hebben besteed om die aspecten van het geval alle te overdenken, dan ik toenmaals heb noodig gehad voor de practische behandeling der zaak!

Het belangrijkste van die aspecten vereischt eenige beschouwing vooraf. Dat betreft de wijze, waarop, en de personen, door wie het z.g. huishoudelijk- of korpsonderzoek plaats vond. De R.L. bepaalde daaromtrent uiterst weinig (zie artt. 7 vlgg.). Het huishoudelijk onderzoek, dat aan de verwijzing naar den Krijgsraad en het daarna pas aan de orde komende onderzoek door den Officier-Commissaris *voorafging*, was in de practijk gegroeid. Aangezien dat onderzoek den grond moest leggen voor de verwijzing naar den Krijgsraad, moesten daarbij reeds worden opgespeurd de elementen van het strafbare feit. Practisch gezien kon daarbij in vele gevallen bereids de voor den beklaagde hoogst gewichtige beslissing vallen, of de behandeling van zijn zaak een strafrechtelijken dan wel een krijgstuchtelijken loop zou nemen.

Feitelijk ging het toch veelal zóó, dat indien een C.C. ging twijfelen, of hij een voorval krijgstuchtelijk kon afdoen, door een huishoudelijk onderzoek moest blijken, of inderdaad een strafbaar feit aanwezig was, dat niet krijgstuchtelijk kon worden afgedaan, dan wel, of inderdaad een strafbaar feit, dat wel krijgstuchtelijk zou kunnen worden afgedaan, voor die afdoening niet geschikt was.

In het algemeen kan men zeggen, dat het noodzakelijk was, dat aan het huishoudelijk onderzoek werd medegewerkt door een jurist, al moge het ook voor verkeersovertredingen en dergelijke feiten verantwoord zijn geweest van dien regel af te wijken. Slechts de tegenwoordigheid van een jurist kon het mogelijk maken te beoordeelen, of de elementen van een misdrijf aanwezig waren, en of er eenige kans bestond, dat zij zouden kunnen worden bewezen. In verschillende gevallen was het wenschelijk, dat Regiments- en hogere staven met het oog hierop assistentie verleenden door aan een officier-jurist opdracht te geven het huishoudelijk onderzoek te houden. Opgemerkt zij, dat de reserve-officieren voor algemeenen dienst echter niet met het oog hierop waren ingedeeld.

Maar ook met juridische medewerking bleef het huishoudelijk onderzoek iets stuurloos behouden. Ten deele kwam dit door het ont-

breken van aanwijzingen *) omtrent de wijze, waarop dit onderzoek ware in te stellen. Doch ook ontbrak de hoogere instantie, die daarbij eenige richting zou kunnen aangeven. Zeker, er was de Commandeerende Officier — zie artt. 6 vlgg. R.L. — doch dat was iemand, die ook moest worden voorgelicht! De vaklieden op het gebied, Auditeur-Militair en Officier-Commissaris, hadden in dit stadium nog geen bemoeienis met de zaak. Terecht overigens, daar op hen niet de verantwoordelijkheid rust voor een goede krijgstucht bij den troep.

Het betreft dus een punt, dat alleen bij een geheel anderen opzet der militair-juridische organisatie anders had kunnen zijn. Hier moet echter tegenover worden gesteld, dat het een voordeel was, dat het huishoudelijk onderzoek kon plaats vinden dicht bij den troep, en dat niet behoefde te worden getrokken naar een ver verwijderd stafkwartier of instructiekabinet. Hoe dit ook zij, het is belangwekkend de practijk, zooals die wel heeft moeten zijn, gade te slaan.

De R.L. en de oorlogsorganisatie hielden grondslagen in, waarop zich voor de Krijgsraden te velde een andere practijk zou hebben kunnen ontwikkelen; echter was de afstand van den Legerkorpsstaf, waarbij deze Krijgsraden waren ingedeeld, tot den troep nog rijkelijk groot. Deze regeling is evenwel slechts zoo kort in toepassing gekomen, dat er, voor wat de mogelijkheid betreft in te werken op het huishoudelijk onderzoek, geen ervaring van beteekenis mede zal kunnen zijn opgedaan ¹⁾.

Nu het in den aanhef vermelde geval. Op een onzer kleinere eilanden geschiedde het bij een Bt. 4 tl. ²⁾, ingedeeld bij een Compagnie luchtdoelmitrailleurs, dat in een kouden nacht half Maart 1940 een sergeant-capitulant, commandant van het piket aan een dienstplichtige een order gaf, die hierop zou zijn neergekomen, dat hij zijn dienst op den waarnemingspost naar behooren moest verrichten. Deze order is niet uitgevoerd.

De Bt.C. meldde dit als een geval van dienstweigering; de C.C., wiens commandopost op een ander eiland was gevestigd, was dezelfde meening toegedaan. Krijgstuchtelijke afdoening scheen dus niet mogelijk, daar art. 114 lid 2 W.M.Sr. wel vermeld is in art. 2, 2° W.K., doch slechts voor zoover de bekendmaking, omschreven in art. 71 W.M.Sr., heeft plaats gevonden, en deze is gedurende de laatste mobilisatie (terecht) achterwege gebleven ³⁾. Volledigheidshalve zij opgemerkt, dat van overtreding van art. 129 W.M.Sr. (nalatigheid in de dienstvervulling als schildwacht) inderdaad geen sprake was.

---

*) Die aanwijzingen waren voor de zeemacht wel gegeven. Zie artt. 5 en 6 „Justitiele Zaken” in de Verordeningen Deel 3, Hoofdstuk XI en het model-proces-verbaal in Hoofdstuk XI A, blz. 8.

Red. M.R.T.

¹⁾ Mocht ik mij hierin vergissen, dan vermoed ik, dat de hoogere Redactie gaarne een verslag dienaangaande zal opnemen.

²⁾ Zijnde een batterij luchtdoelartillerie van 3 stukken van 4 cm; sterkte ruim 50 man.

³⁾ Vgl. mijn mobilisatie-aanteekening no. 20 (M.R.T. XXXV, 565).

Herinner ik het mij goed, dan is van dit geval niet — gelijk op grond van art. 10 R.L. had dienen te geschieden — rechtstreeks rapport uitgebracht aan den Kantonnementscommandant, onder wiens bevelen deze luchtverdedigingsorganen bij L.O. 1940 Nr. 72 (M.R.T. XXXV, 619), fictief waren gesteld ⁴⁾ — ik duid het beiden officieren niet euvel, indien zij die Legerorder niet hebben begrepen ⁵⁾ — maar aan den Commandant van de groote eenheid, onder wiens bevelen de Compagnie werkelijk stond ⁶⁾. Daar schijnt het rapport het niet tot behandeling te hebben gebracht.

Want met de verhoogde spanning begin April 1940 werd de Compagnie verplaatst en ingedeeld bij de Divisie, waarbij schrijver dezes ordonnansofficier was. Toen de spanning wat verminderd was, kwam de C.C. den Divisiestaf gelukkig maken met dit voorval en informeerden, wat hij er verder mede moest doen. Antwoord: huishoudelijk onderzoek houden en de stukken daarna naar den nieuwen Kantonnementscommandant ⁷⁾ sturen. Waar de Compagnie geen jurist bezat, werd ondergeteekende met dit huishoudelijk onderzoek belast.

Ik heb dat onderzoek — nabij de opstelling van de betrokken Batterij — tezamen met een officier der Compagnie gehouden en den C.C. verzocht daarbij tegenwoordig te zijn. Uit de verklaringen, die bij deze gelegenheid werden afgelegd, zou men concluderen, dat de sergeant zijn order niet in zóó duidelijke bewoordingen heeft gegeven, dat het niet-voldoen aan de bedoeling ervan dienstweigering zou zijn. Dan zou de dienstplichtige zich slechts aan onachtzame of onnauwkeurige dienstvervulling hebben schuldig gemaakt, een eigenlijk krijgstuuchtelijk vergrijp dus.

Waar de C.C. uit krijgstuuchtelijke overwegingen behandeling voor

⁴⁾ Onder *fictieve* indeeling bij een garnizoen of kantonnement kan men verstaan het geval, dat bij Legerorder werd bepaald, dat bepaalde troepenonderdeelen, voor wat betreft het verwijzen naar den Krijgsraad en/of het nemen der informatiën, zouden worden geacht te behooren tot een bepaald garnizoen of kantonnement. Bij onze militair-juridische regelingen waren deze indeelingen, hoe nadeelig zij ook waren uit hoofde van de verantwoordelijkheid voor het handhaven der krijgstuuch, moeilijk geheel te vermijden. Gelukkig waren zij in den loop der jaren minder omvangrijk geworden. Vgl. mijn mobilisatie-aanteekeningen nos. 22-28 en ook no. 57 (M.R.T. XXXV, 566 en XXXVI, 30).

⁵⁾ Deze Legerorder sprak n.l. niet in klare taal over verwijzen naar den Krijgsraad, maar had dit gecodeerd door te renvoyeeren naar de voor troepenofficieren moeilijk verstaanbare artt. 11 en 12 R.L.

⁶⁾ Wellicht ook werd de m.i. minder juiste opvatting gevolgd, dat de Chef Staf van deze groote eenheid ook voor wat betrof „Krijgsraadzaken” kon optreden als Commandeerend Officier over deze Compagnie, en dat hij dus tusschenschakel zou zijn tusschen C.C. en Kantonnementscommandant. Vgl. nog mijn mobilisatie-aanteekening no. 10 (M.R.T. XXXV, 237) en ook de belangrijke beschouwingen in M.R.T. XXXV, 636.

⁷⁾ Dat na een verplaatsing, als was geschied, de *nieuwe* Kantonnementscommandant tot verwijzing bevoegd was, betoogde ik in mijn mobilisatie-aanteekening n. 11 (M.R.T. XXXV, 238); vgl. ook A. Spruijt, *Militaire procedures*, aant. 13 bij art. 14 R.L.

den Krijgsraad niet noodzakelijk oordeelde, ligt het voor de hand, dat hij nu tot krijgstuchtelijke afdoening overging ⁸⁾ (naar ik meen met 6 dagen streng arrest). Deze afdoening verkreeg de instemming van den Chef Staf der Divisie als naast hooger en tot straffen bevoegden meerdere in den zin van art. 138, lid 6 I.D.K.L. Deel A ⁹⁾.

Mijn aandeel in deze zaak belet mij er een oordeel over uit te spreken, of ondanks de afgelegde verklaringen en den indruk van waarheidsgetrouwheid, die zij maakten, nog had moeten worden getracht de dienstweigering „boven water te krijgen”. Had wellicht toch verwijzing naar den Krijgsraad moeten plaats vinden, teneinde den Officier-Commissaris in de gelegenheid te stellen de getuigen onder eede te hooren? *Uitgesloten*, dat er toch dienstweigering is geweest, scheen het mij niet. Niettemin heb ik geadviseerd in den zin, als door den C.C. is beslist.

Dat ik deze zaak in herinnering breng, is vooral, omdat zij zoo duidelijk het groote gewicht van het — liefst tijdiger te houden — huishoudelijk onderzoek illustreert. Van dat onderzoek kon afhangen, of een man al dan niet met den strafrechter in aanraking zou komen. Wellicht is in deze zaak een zeer zwakke verwijzing naar den militairen rechter voorkomen; er moet echter ook worden gedacht aan de mogelijkheid, dat de tucht in ernstige mate is geschaad, doordat iemand aan een volkomen verdiende gevangenisstraf is ontkomen.

Ik laat nu daar, dat in de eerste maanden van 1940 de onvoldoende snelheid van het militair-juridische apparaat ook steeds een argument vormde om, indien mogelijk, krijgstuchtelijk af te doen, want het staat mij niet voor, dat die overweging ook in dit geval een rol heeft gespeeld.

's-Gravenhage, Mei 1941.

P. J. A. CLAVAREAU.

---

⁸⁾ Theoretisch bezien zal ook de Bt.C. krijgstuchtelijke strafbevoegdheid hebben gehad, maar bij de feitelijke verhoudingen lag het voor de hand, dat de C.C. de zaak aan zich hield.

⁹⁾ Als curiositeit zij vermeld, dat het tot deze Compagnie — die reeds bij de B.O.-U.V. in April 1939 was gevormd, — nog niet was doorgedrongen, dat van alle door den C.C. opgelegde krijgstuchtelijke straffen melding moest worden gedaan. Ik neem dit den betrokken hooger en Staf meer kwalijk dan den C.C., die — als gevolg van de encadreeringsmoeilijkheden bij de luchtdoelartillerie — nog een vrij jong luitenant was.

AMBTENARENRECHTSPRAAK.

Ambtenarengerecht te 's Gravenhage.

Uitspraak van 15 Februari 1941.

Voorzitter: Mr. H. van Haeringen.

Leden: Mrs. H. F. A. Donders en J. H. Scholten.

Eervol ontslag als directeur van de Algemeene Landsdrukkerij bij besluit, dd 23 Mei 1940, van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, wegens ongeschiktheid, op grond dat klager de hem bij zijn instructie toegekende bevoegdheden in belangrijke mate is te buiten gegaan en in zijn beleid als hoofd van genoemd Staatsbedrijf ernstig is te kort geschoten.

De Opperbevelhebber L. en Z. was bevoegd dit ontslag te verleenen. Door de capitulatie op 14 Mei 1940 en de daarop gevolgde bezetting was het gezag in het bezette gebied feitelijk overgegaan in handen van de Duitse Overheid, en aangenomen mag worden dat in de periode van 15 tot 29 Mei 1940 de bezettende macht zich bij de uitoefening van haar gezag hier te lande van Generaal Winkelman, als hoogste Nederlandsche Regeeringsinstantie, heeft bediend, en hetgeen deze in dit tijdvak aan wetgevende en bestuursdaden heeft verricht, daaraan rechtskracht ontleent. Een en ander geldt m.m. eveneens voor de voordracht tot ontslag en de tenuitvoerlegging daarvan door den Secretaris-Generaal van het Departement van Binnenlandsche Zaken.

De in de uitspraak uitvoerig vermelde feiten en omstandigheden (een elftal ernstige plichtsverzuimen) toonen aan, dat, al moge klager met ijver en voortvarendheid zijn taak hebben vervuld, hij het juiste besef miste aangaande de ambtelijke verhouding waarin hij was geplaatst, en ook overigens van karaktereigenschappen blijkt gaf die hem ongeschikt deden zijn voor de door hem bekleede betrekking.

Ontslag derhalve terecht verleend. Beroep ongegrond.

Het Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage heeft de navolgende uitspraak gegeven in zake:

K., wonende te 's-Gravenhage, klager, in persoon verschenen ter openbare terechtzitting, bijgestaan door zijn raadsman Mr. F. C. R. Drossaart Bentfort, advocaat, wonende te 's-Gravenhage, tegen den Secretaris-Generaal, waarnemend Hoofd van het Departement van Binnenlandsche Zaken, verweerder, voor wien ter openbare terechtzitting als gemachtigde is verschenen Mr. G. J. Scholten, advocaat, wonende te 's-Gravenhage.

HET AMBTENARENGERECHT TE 'S-GRAVENHAGE,

Gezien de stukken;

Gehoord klager, zijn raadsman en den gemachtigde van verweerder;

Gelet ook overigens op het onderzoek ter openbare terechtzitting van 23, 24 en 25 Januari 1941, waarbij zijn gehoord als getuigen, ambtshalve opgeroepen: J. E. Oosterbaan, algemeen bedrijfsleider bij de Algemeene Landsdrukkerij, wonende te Voorburg, J. A. Segboer, hoofdcommies bij de Algemeene Landsdrukkerij, wonende te 's-Gravenhage, M. J. C. Voermans, schrijver 1ste klasse bij de Algemeene Landsdrukkerij, wonende te 's-Gravenhage, K. ter Laan, lid en voorzitter van de Commissie van Toezicht en Advies der Algemeene Landsdrukkerij, wonende te Wassenaar, J. M. Krijger, lid en secretaris van de Commissie van Toezicht en Advies der Algemeene Landsdrukkerij, wonende te Vriezenveen, L. L. Franx, referendaris bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, wonende te Voorburg;

door klager voorgebracht:

J. G. Pippel oud-directeur van de Griffie der Tweede Kamer der Staten-Generaal, wonende te 's-Gravenhage, F. Lecoultre, makelaar en importeur, wonende te Bussum, A. Verkerk, directeur van de Monotype Corporation, wonende te Amsterdam, I. J. Jacobson, koopman, wonende te Amsterdam, B. P. A. Schregel, commies bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, wonende te 's-Gravenhage, G. J. Thieme, boekdrukker, wonende te Nijmegen, W. C. Blom, magazijnmeester bij de Algemeene Landsdrukkerij, wonende te 's-Gravenhage, Dr. J. B. R. van der Schoot, hoofd van de Nederlandsche Zuivelcentrale, afdeling margarine, vetten en oliën, wonende te 's-Gravenhage, H. J. Herweijer, oud-adjunct-bedrijfsleider bij de Algemeene Landsdrukkerij, wonende te 's-Gravenhage, S. S. Korthuis Sr., drukker, wonende te Wassenaar, G. de Jong, accountant, wonende te 's-Gravenhage, M. W. Ringelberg, bedrijfsleider eener drukkerij, wonende te Groningen, J. Koudijs, referendaris bij den Postchèque- en Girodienst, wonende te 's-Gravenhage, F. Starreveld, directeur der N.V. Lettergieterij v/h N. Tetterode, wonende te Amsterdam, A. Meijer, directeur der N.V. Machinefabriek Winkler Fallert en Co, wonende te Nieuweramstel, G. M. van Wagendonk, vertegenwoordiger der N.V. Machinefabriek Winkler Fallert en Co, wonende te Amsterdam, J. F. van der Meer, directeur der Maschinen-Aktien-Gesellschaft, wonende te Amsterdam, A. S. Schouten, winkelier, wonende te 's-Gravenhage, Ir. E. L. Selleger, bijzonder hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Delft, wonende te Ubbergen,

door verweerder voorgebracht: C. W. C. van Rietschoten, vertegenwoordiger, wonende te Dordrecht, L. J. J. M. Teulings, drukker te 's-Hertogenbosch,

door beide partijen voorgebracht: J. A. Leurs, adjunct-bedrijfsleider der Algemeene Landsdrukkerij, wonende te 's-Gravenhage, P. van Zwijndrecht, afdelingschef der Algemeene Landsdrukkerij, wonende te Rijswijk (Z.H.), J. F. Fieggen, handelsagent, wonende te Aerdenhout, O. Verhagen, Inspecteur der Domeinen, wonende te 's-Gravenhage, F. L. Edema van der Tuuk, directeur der N.V. Let-

tergieterij te Amsterdam v/h N. Tetterode, wonende te Amsterdam;

Wat de feiten betreft:

O. dat de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, H. G. Winkelman, bij besluit van 23 Mei 1940 op de voordracht van den Secretaris-Generaal, waarnemend Hoofd van het Departement van Binnenlandsche Zaken, van 22 Mei 1940, aan klager met ingang van 1 Augustus 1940 eervol ontslag heeft verleend als Directeur van de Algemeene Landsdrukkerij, daarbij overwegende, dat klager in zijn voormelde functie de hem bij zijn instructie toegekende bevoegdheden in belangrijke mate is te buiten gegaan en in zijn beleid als hoofd van genoemd Staatsbedrijf ernstig is te kort geschoten;

O. dat klager tegen dit besluit beroep heeft ingesteld en bij daartoe strekkend klaagschrift heeft aangevoerd, dat hij de hem bij zijn instructie toegekende bevoegdheden niet is te buiten gegaan, laat staan in belangrijke mate, en dat hij in zijn beleid niet is te kort geschoten, laat staan in ernstige mate; dat het besluit niet met redenen omkleed is; dat het gegeven ontslag niet wettig is, omdat de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht ten eenenmale de bevoegdheid daartoe miste, de voordracht had behooren uit te gaan van den Minister van Binnenlandsche Zaken, zijnde de figuur van Secretaris-Generaal, waarnemend Hoofd van het departement in ons Staatsrecht niet bekend, en de uitvoering van het besluit eveneens door den Minister van Binnenlandsche Zaken had moeten geschieden; dat ten slotte, dit ontslag wegens ongeschiktheid, een verkapt ontslag is als straf, omdat klager — die echter nimmer lid is geweest van een verboden vereeniging — bekend stond als iemand, die sympathieën had voor Duitschland; en op deze gronden heeft gevorderd, dat het hem bij het bestreden besluit gegeven eervol ontslag wordt vernietigd, zoodat hij weer in zijn ambt wordt hersteld;

O. dat verweerder bij contra-memorïe een opsomming heeft gegeven van feiten en omstandigheden, waaruit de ongeschiktheid van klager zou blijken, meer in het bijzonder door welke gedragingen klager de hem toegekende bevoegdheden in belangrijke mate zou zijn te buiten gegaan en in zijn beleid ernstig zou zijn te kort geschoten, voorts heeft ontkend, dat hier sprake zou zijn van een verkapt ontslag als straf, en ten slotte de wettigheid van het ontslag door den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht en de uitvoering daarvan door den Secretaris-Generaal, wnd. Hoofd van het Departement van Binnenlandsche Zaken, heeft verdedigd;

In rechte:

O. dat in dit geding allereerst de vraag beantwoording behoeft of de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, H. G. Winkelman, bevoegd was tot het nemen van het bestreden ontslagbesluit;

O. dat op 23 Mei 1940, toen het bestreden ontslagbesluit werd genomen, het hoogste gezag hier te lande berustte bij de ons land bezettende Deutsche overheid;

O., dat immers door de capitulatie van het Nederlandsche leger

op 14 Mei 1940 en de daarop gevolgde Duitse bezetting van het gebied van het Rijk in Europa, overeenkomstig het bepaalde in artikel 43 van het Landoorlogsreglement 1907 (S. 1910 no. 73) het gezag in het bezette gebied feitelijk is overgegaan in handen van de Duitse overheid;

O., dat de bezettende macht bevoegd was het nemen van wetgevende en bestuursmaatregelen over te laten aan die landsorganen, die zij daarmede wenschte te belasten of waarvan zij zich wenschte te bedienen;

O., dat de Duitse bezettende macht van deze bevoegdheid gebruik heeft gemaakt;

O., dat toch in par. 8 van de „Bedingungen für die Uebergabe der Niederländischen Wehrmacht” op 15 Mei 1940 te Rijsoord door de Duitse militaire overheid gegeven en door de Nederlandsche aanvaard, o.m. wordt bepaald, dat „für die Verhandlungen über Versorgung der Wehrmacht und Verwaltung des Landes” General Major Schlieper wordt aangewezen, terwijl deze laatste sub 5 van de door hem eveneens op 15 Mei 1940 vastgestelde „Verhandlungspunkte” heeft bepaald:

„Die Verwaltung des Landes wird bis zur endgültigen Regelung durch die deutsche Reichsregierung durch eine deutsche Verwaltung wahrgenommen, die sich der niederländischen Regierungsstellen bedienen wird”;

O., dat nu Generaal Winkelman, Opperbevelhebber van de Nederlandsche Land- en Zeemacht, nadat de Nederlandsche Regeering op 13 Mei 1940 het land verlaten had, ter voorziening in den daarvoor ontstanen noodtoestand, als hoogste regeeringsinstantie is opgetreden, en als zoodanig de facto is erkend, zoowel door het Nederlandsche volk, als, na de bezetting, door de Duitse overheid;

O., dat dit laatste o.m. kan blijken uit de omstandigheid, dat in de periode van 15 tot 29 Mei 1940, op welken laatsten datum de krachtens decreet van den Führer van het Duitse Rijk van 18 Mei 1940, opgetreden Rijkscommissaris Dr. Seyss-Inquart blijkens par. 1 der door dezen uitgevaardigde Verordening tot uitoefening van regeeringsbevoegdheden in Nederland, van 29 Mei 1940, alle bevoegdheden, voorzoover noodig tot uitoefening van zijn taak, heeft verkregen, welke volgens de grondwet — en de wetten — aan den Koning en de Regeering toekwamen, de Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, kennelijk met goedvinden der Duitse autoriteiten, nog besluiten van wetgevend en administratief aard heeft genomen, waarvan sommige inmiddels weer buiten werking zijn gesteld, zijnde deze buitenwerkingstelling opzichzelf reeds een erkenning der rechtskracht dier besluiten vóór de buitenwerkingstelling (vergel. het Besluit van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht van 27 Mei 1940, Staatsblad nr. O. 801, buiten werking gesteld bij Uitvoeringsbesluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Sociale Zaken, d.d. 11 Juni 1940, ingevolge de Verordening Nr. 8/1940 van den Rijkscommissaris betreffende het

beperken van werk, van dienzelfden datum, Verordeningenblad 1940, blz. 24, en het Besluit van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht van 24 Mei 1940, tot aanvulling van het Koninklijk Besluit van 10 Mei 1940, Staatsblad no. 484, buiten werking gesteld bij Verordening van de Secretarissen-Generaal van de Departementen van Financiën, van Justitie, van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, van Landbouw en Visscherij en van Koloniën van 24 Juni 1940, betreffende de regeling van het deviezenverkeer, de z.g. „Deviezenverordening 1940”, Verordeningenblad 1940, blz. 97);

O. dat alzoo mag worden aangenomen, dat in de periode van 15 tot 29 Mei 1940 de Duitsche bezettende macht zich bij de uitoefening van haar gezag hier te lande van Generaal Winkelman, als hoogste Nederlandsche Regeeringsinstantie heeft bediend, en hetgeen deze in dit tijdvak aan wetgevende en bestuursdaden heeft verricht, daaraan rechtskracht ontleent;

O. dat met name de bevoegdheid van Generaal Winkelman om op 23 Mei 1940 klager te ontslaan, welke bevoegdheid krachtens het bepaalde bij art. 3 van het Reglement voor de Algemeene Landsdrukkerij berustte bij de Koningin, uit de voormelde feiten en omstandigheden voortvloeit;

O. dat het vorenstaande mutatis mutandis eveneens geldt voor de voordracht tot het ontslag en de tenuitvoerlegging daarvan door den Secretaris-Generaal van het Departement van Binnenlandsche Zaken, die na het vertrek van den Minister van Binnenlandsche Zaken, krachtens den wil van generaal Winkelman, en sinds 15 Mei 1940 krachtens den wil der bezettende Duitsche overheid als Hoofd van het genoemde Departement is opgetreden;

O. dat het Gerecht evenmin de door klager opgeworpen grief, dat het ontslagbesluit niet met redenen is omkleed, kan deelen aangezien in het ontslagbesluit onder verwijzing naar art. 98, eerste lid, sub g, van het Algemeen Rijksambtenarenreglement, de ongeschiktheid van klager voor de verdere waarneming van zijn ambt, als reden voor zijn ontslag wordt aangevoerd, terwijl deze ongeschiktheid nog nader wordt gegrond op het in belangrijke mate te buiten gaan van zijn bevoegdheden en ernstig te kort schieten in zijn beleid, zoodat is voldaan aan het bij art. 93, tweede lid, van het Algemeen Rijksambtenarenreglement gegeven voorschrift, dat de reden van het ontslag schriftelijk moet worden meegedeeld;

O. dat klager ontkent dat hij ongeschikt zou zijn voor de verdere waarneming van zijn ambt, in het bijzonder, dat hij in belangrijke mate zijn bevoegdheden is te buiten gegaan en in zijn beleid als hoofd van het Staatsbedrijf der Algemeene Landsdrukkerij is te kort geschoten;

O. dienaangaande, dat het Gerecht op grond der gedingstukken en het onderzoek ter openbare terechtzitting als vaststaande aanneemt:

1. dat klager in de jaren 1938 en 1939, ondanks uitdrukkelijke waarschuwingen van den Minister van Binnenlandsche Zaken

en de Commissie van Toezicht op de Algemeene Landsdrukkerij, heeft overtreden het in aansluiting aan art. 6 der voor hem geldende, krachtens art. 3 van het Reglement voor de Algemeene Landsdrukkerij door den Minister van Binnennlandsche Zaken en Landbouw op 30 Januari 1926 vastgestelde instructie, luidende:

„De directeur is met inachtneming van het bepaalde in het vorig artikel bevoegd tot lastgeving en aanschaffing terzake van hetgeen voor de Algemeene Landsdrukkerij benodigd is, behoudens beperking door den Minister van Binnennlandsche Zaken en Landbouw opgelegd of nog op te leggen. Aanschaffing van machines geschiedt door den Directeur niet dan krachtens bijzondere machtiging van den Minister. Deze machtiging wordt eveneens vereischt voor herstellingen of vernieuwingen aan machines, waarvan de kosten een bedrag van f 1000.— zullen te boven gaan, alsmede voor andere kapitaalsaanschaffingen waarvan te verwachten is dat de kosten meer dan f 500.— zullen bedragen.”,

door den Minister van Binnennlandsche Zaken bij schrijven van 27 Juli 1936 gegeven voorschrift, dat voor elke nieuwe machine, welke door den directeur wordt aangeschaft „voor het aanknoopen der onderhandelingen” zijn speciale machtiging moet worden gevraagd, doordat klager omtrent de aanschaffing van een Anti-smetapparaat, een snelsnijmachine „Perfecta”, een vouwmaschine „Spiess”, twee Heidelberger-drukautomaten, drie Planeta-persen, twee van der Cook proefpersen, en een offsetpers met bijbehorende materialen, onderhandelingen met leveranciers heeft gevoerd, zonder voorafgaande machtiging van den Minister;

2. dat klager in 1939 bij het treffen van een nieuwe regeling omtrent den papierafval der Landsdrukkerij, verzuimd heeft het hem door den Minister bij schrijven van 10 October 1939 voorgeschreven overleg met den Inspecteur der Domeinen ter naleving van de bepalingen der Comptabiliteitswet te plegen, en zonder dat overleg een overeenkomst omtrent den papierafval met een te Amsterdam gevestigde firma te sluiten;
3. dat klager een aantal werkzaamheden, in strijd met de voor hem geldende voorschriften niet door den Rijksgebouwendienst heeft laten verrichten;
4. dat klager aan den Minister onware voorstellingen heeft gegeven door:
  - a. op 1 October 1938 aan den Minister machtiging te vragen, voor het openen van onderhandelingen over den aankoop van een snelpers „Miehle Horizonthal”, als gronden daarbij aanvoerende oplopende prijzen en lange levertijden, terwijl deze machine reeds sinds 19 Mei 1938 in het bedrijf was opgesteld en de prijs was vastgesteld;

- b. op 30 September 1938 den Minister machtiging te vragen voor het openen van onderhandelingen omtrent den aankoop van een Linotype zetmachine, daarbij den prijs als onzeker voorstellende, terwijl de onderhandelingen reeds waren beëindigd en de prijs vaststond;
  - c. op 30 September 1938 den Minister machtiging te vragen om te onderhandelen over den aankoop van een nieuwe snelpers, terwijl de door klager bedoelde machine, een Super-Miehlepers, reeds bij klagers schrijven aan den leverancier d.d. 12 Februari 1938 was besteld, en overeenkomstig een der in gemeld schrijven vastgelegde voorwaarden op proef was geleverd;
5. dat klager ook tegenover de Commissie van Toezicht niet de voor een behoorlijke samenwerking vereischte openhartigheid heeft betracht, o.a. ten aanzien van door hem voorgenomen aanschaffingen van machines, en van een door hem met de Federatie van Werkgeversorganisatiën in het Boekdrukkersbedrijf gesloten gentleman's agreement, waaromtrent door hem aan de Commissie op 25 Maart 1939 machtiging werd verzocht tot bekrachtiging van den „voorloopigen” door hem „geparafeerden tekst”, terwijl deze reeds op 3 Maart 1939 volledig was onderteekend;
  6. dat klager in 1939 bij C. N. Teulings Koninklijke drukkerijen N.V., te 's-Hertogenbosch, hierna te noemen Teulings, een order distributief formulieren-veevoeder heeft geplaatst, onder voorwaarde, dat Teulings een vouwmaschine, die klager reeds besteld had, zou overnemen, den kostprijs daarvan in den aan de Landsdrukkerij te declareeren orderprijs zou verwerken en dat deze machine na betaling van de order eigendom van de Landsdrukkerij zou worden, zonder dat voor de aanschaffing dezer machine van den Minister machtiging was gevraagd, terwijl bovendien deze aanschaffing door opneming van de kosten daarvan onder die van de drukwerkorder werd gecamoufleerd;
  7. dat klager zich ten aanzien van de Commissie van Toezicht tegenover het onder hem staande personeel uitdrukkingen heeft veroorloofd, alsof deze leden door orders der Landsdrukkerij aan hen of hun familie verstrekt, te bewegen zouden zijn hun taak als commissieleden, zoo noodig in strijd met hun plicht, overeenkomstig den wensch van klager te volvoeren;
  8. dat klager een aantal stukken uit de correspondentie betreffende de offsetinstallatie heeft weggenomen en vernietigd;
  9. dat klager op sommige stukken heeft doen plaatsen „mag niet aan derden (Rekenkamer e.d.) worden getoond”, kennelijk om de controle op door hem eigenmachtig aangegane transacties te bemoeilijken;
  10. dat klager in September 1939 heeft aanvaard de opdracht van het Departement van Economische Zaken tot het drukken in

offset van een 9 miljoen-tal broodkaarten, terwijl hij wist, dat de Landsdrukkerij geen offsetinstallatie bezat, en toen in strijd met den uitdrukkelijken wensch, dat de order op de Landsdrukkerij zelf zou worden uitgevoerd, deze door een particulieren drukker heeft doen uitvoeren;

11. dat hij in November 1938, nadat hij in een vergadering van de Commissie van Toezicht zijn plannen omtrent omruilen van oude machines tegen nieuwe niet had kunnen doorzetten, aan 9 man van het personeel, bij voorkeur vaders van gezinnen, ontslag heeft aangezegd, zulks voordat de Minister omtrent den machineruil had beslist, kennelijk om door dit opzienbarend ontslag pressie uit te oefenen;

O. dat, al moge klager met ijver en voortvarendheid zijn taak hebben vervuld, de hiervoren vermelde feiten en omstandigheden aantoonen, dat klager het juiste besef miste aangaande de ambtelijke verhouding, waarin hij was geplaatst, en ook overigens van karaktereigenschappen blijk gaf, die hem ongeschikt deden zijn voor de door hem bekleede betrekking van Directeur der Algemeene Landsdrukkerij;

O. dat klager derhalve terecht bij het bestreden besluit wegens ongeschiktheid is ontslagen;

O. dat klagers stelling, dat het ontslag in wezen zou zijn een ontslag bij wijze van straf wegens sympathie voor Duitschland, op zichzelf reeds weinig aannemelijk, vooral ten aanzien van een op 23 Mei 1940 gegeven ontslag, elken feitelijken grondslag mist;

O. dat mitsdien het bestreden besluit, noch wegens strijd met eenig te dezen toepasselijk algemeen verbindend voorschrift, noch wegens het bevoegdheidsmisbruik als bedoeld in art. 58, lid 1, der Ambtenarenwet 1929, kan worden nietig verklaard;

Uitspraak doende in naam van het Recht;

Verklaart het beroep ongegrond.

BURGERLIJKE RECHTSPRAAK.

Arrondissements-Rechtbank 's-Gravenhage.

(4de Kamer), 2 Januari 1941. (Mrs. Thorbecke, Jhr. van Meeuwen, Borgerhoff Mulder.)

Vordering tegen den Staat tot vergoeding van schade, beweerdelijk geleden door de niet tijdig ontvangen mededeeling dat aan den gemobiliseerden eischer groot verlof werd verleend. Niet-ontvanke-lijkheid.

(B.W. art. 1401.)

T. C. Hordijk, te 's-Gravenhage, eischer, procureur eerst Mr. P. J. M. Fruytier, later Mr. A. J. Hammerstein,

tegen:

den Staat der Nederlanden, gedaagde, procureur Jhr. Mr. G. W. van der Does.

[Eischer heeft o.m. gesteld: dat hij op 11 April 1939 ingevolge buitengewone oproeping in werkelijken dienst is gekomen; dat hij toentertijd als eigenaar een houthandel exploiteerde; dat deze houthandel voor eischer opleverde een netto winstbedrag van gemiddeld f 22 per week; dat eischers zaak na 11 April 1939 geheel kwam stil te liggen, daar eischer niet in staat was een plaatsvervanger aan te stellen; dat eischer in de eerste week van Mei 1939 aan den Minister van Defensie heeft verzocht hem groot verlof te willen verleen, op grond van de omstandigheid, dat bij langere afwezigheid eischers zaak zou ten gronde gaan; dat eischer op 2 Juni 1939 door zijn commandant in het genot is gesteld van klein (= zaken-) verlof en wel tot 3 Juli 1939; dat bij schrijven van het Ministerie van Defensie dd. 31 Mei 1939, No. 1020, gericht aan den Territorialen Bevelhebber in Zuid-Limburg aan eischer groot verlof werd verleend, zijnde de inhoud van dit schrijven door voornoemden bevelhebber op 3 Juni 1939 ter kennis gebracht van eischers compagnies-commandant; dat eischer echter eerst na zijn terugkomst derhalve op 3 Juli 1939, van dit schrijven in kennis werd gesteld; dat zulks te wijten is aan de schuld, immers de nalatigheid en onachtzaamheid van eischers compagnies-commandant, althans van den administrateur zijner compagnie; dat eischer gedurende zijn zakenverlof nog 2 maal, t.w. op 12 en 23 Juni 1939 een schrijven heeft ontvangen van zijn Compagnies-commandant betreffende terugkomst van verlof, zulks in antwoord op een verzoek van eischer om verlenging van het verlof, doch hierbij geen melding werd gemaakt van het aan hem, eischer, verleende groot-verlof; dat eischer, voorziende, dat hij bij terugkeer in militairen dienst zijn zaak niet zou kunnen aanhouden, enkele dagen vóór den dag van zijn terugkomst, tot verkoop van zijn zaak is moeten overgaan; dat de liquidatie-verkoop voor eischer niet nood-

zakelijk zou zijn geworden, indien hij tijdig in kennis was gesteld van het door hem verkregen groot-verlof; dat gedaagde aansprakelijk is voor de schade, welke door de schuld van een zijner organen is veroorzaakt.]

[Gedaagde stelt o.m.: eischer werd op 11 April 1939 onder de wapenen geroepen. Hij vroeg in Mei 1939 bij den Minister van Defensie aan om in het genot van onbepaald groot verlof gesteld te worden. Begin Juni 1939 werd hem door zijn Commandant een zakenverlof van één maand verleend. Na zijn terugkeer bleek, dat inmiddels het aangevraagde groot verlof door den Minister was toegestaan. Hordijk is te rade gegaan hiervan gebruik te maken en weer vertrokken. In Aug. 1939 keerde hij tengevolge van de algemeene mobilisatie automatisch in het leger terug. Zeer zeker ware het beter geweest, indien aan eischer tijdens zijn maand bijzonder klein verlof schriftelijk ware medegedeeld dat op zijn aanvraag om groot verlof inmiddels gunstig was beschikt. Een rechtsaanspraak op schadevergoeding bestaat echter deswege niet. Desalniettemin zou eischer om redenen van beleid en billijkheid, rechtens onverplicht, geholpen zijn, indien niet ware gebleken, dat zijn gereclameerde schade in werkelijkheid niet bestaat. Er is hier geen kwestie van schending van een subjectief recht of niet naleving van een wettig voorschrift. Er is hier geen onrechtmatige overheidsdaad in den zin der rechtspraak. Eischer had geen recht, dat hem groot verlof zou worden toegestaan, dus ook geen recht erop daaromtrent mededeelingen te ontvangen. Eischer is in Aug. 1939 opnieuw voor onbepaalden tijd gemobiliseerd en had zijn zaak, ook al ware zij levensvatbaar (des neen) en al ware zij niet reeds in het eerste diensttijdvak geheel verlopen (hetgeen eischer zelf in een request aan den Minister van Defensie heeft gesteld), toch van de hand moeten doen].

In rechte:

O. dat eischer zijn vordering doet steunen op de stelling, dat hij, indien hem, in militairen dienst zijnde, groot verlof wordt verleend, het recht heeft daarvan tijdig mededeeling te ontvangen, en dat de overheid den rechtsplicht heeft hem daarvan tijdig mededeeling te doen, en dat de Staat verplicht is, de schade door het niet nakomen van dien plicht veroorzaakt, te vergoeden;

O. dat voorop moet worden gesteld, dat de Staat ten deze zuiver als overheid heeft gehandeld;

O. dat, wat er alsdan overigens zij van de aansprakelijkheid van den Staat, deze, daargelaten de vraag van krenking van een subjectief recht waarover hieronder, zich in geen geval, rechtens, uitstrekt tot de gevolgen van een verzuim, waardoor geen publiekrechtelijk voorschrift is geschonden;

O. dat ten deze geen enkel wettelijk voorschrift den Staat verplichtte het verleende verlof aan eischer tijdig kenbaar te maken;

O. dat eischer nog heeft betoogd, dat de Staat den plicht heeft om de maatregelen, welke hij heeft genomen, behoorlijk uit te voeren;

O. dat wel niemand dit zal ontkennen, maar de rechter daarom nog

niet bevoegd wordt in eene beoordeeling te treden, nu die beoordeeling het overheidsbeleid zou betreffen;

O. dat overigens die verplichting geen enkelen rechtsband met den particulier in het leven roept, zoolang de wijze van uitvoering niet ten doel heeft een subjectief recht van den particulier te krenken, of bij de krenking van zulk een recht, zóódanige voor de hand liggende, onnoodige fouten vertoont, dat van beleid niet meer kan worden gesproken, hetgeen ten deze niet het geval is:

Rechtdoende: Verklaart eischer niet-ontvankelijk; enz.

*(Overgenomen uit het Weekblad van het Recht van 9 April 1941.
No. 306 — Red. M.R.T.)*

MILITAIRE RECHTSPRAAK.

Hoog Militair Gerechtshof.

Sententie van 4 November 1820.

President: Moorrees.

Leden: de Jonge, van der Velden, Raeber, Noot, van Oldenbarneveldt genaamd Witte Tullingh, Bijl, Hora Siccama en von Schwartz.

Proces tegen den kapitein-luitenant ter zee Pfeil, eerste officier van Zr. Ms. „Prins Frederik”, naar aanleiding van een 20-tal punten van beschuldiging (ongehoorzaamheid, insubordinatie, dienstweigering), tegen hem ingebracht door zijn commandant.

Elf punten der aanklacht behooren enkel en al tot de discipline of krijgstuicht en leveren alzoo geen object van rechterlijk onderzoek of decisie op.

Ten aanzien van acht punten staat tegenover de ontkenenis van den beschuldigde alléén het beëdigd getuigenis van zijn commandant. Het Hof acht dezen getuige echter, onder meer om een zestal in de sententie vermelde redenen reprochabel (art. 160 Crim. Wetb. krijgsvolk te water), zoodat geen bewijs van schuld noch door confessie, noch doch convictie aanwezig is.

Wat betreft het 20e punt der aanklacht, door den beschuldigde erkend, heeft hij „alle misdaad of wanbedrijf opgeruimd”, hoewel dit feit in het afgetrokkene beschouwd, geacht kan worden dienstweigering te behelzen.

Ten aanzien van geen der punten van beschuldiging blijft alzoo schuld of strafwaardigheid over.

Algeheele vrijspraak met compensatie der kosten (conform voordracht van den advocaat-fiscaal ¹).

Alzoo aan het Hoog Militair Gerechtshof van het Koninkrijk der Nederlanden door den Advocaat-Fiscaal voor 's Konings Zee- en Landmagt is voorgedragen:

dat hij ambtshalve op den 21en April 1820 heeft verzogt en geobtineerd 's Hoves mandament van dagvaarding in persoon tegen Justus Hendrik Pfeil, Kapitein-Luitenant ter zee, gediend hebbende aan boord van Zijner Majesteits Schip „Prins Frederik”, bestemd naar de Oost-Indiën, onder het bevel van den Kapitein ter zee W. H. van Senden, disponeerende ter zake:

¹) Men leze in verband met deze even merkwaardige als droevige zaak ook de interessante beschouwingen van J. C. Mollema, „Proeve van discipline in 1816” in Marineblad Februari 1941, blz. 39—62, welke ons aanleiding gaven deze oude, maar historisch belangrijke sententie alsnog aan de Lethe te onthouden.

1. dat gedaagde gedurende dezen zijnen dienst, zonder voorkennis van gemelden kommandant en zonder dat daarvan aan denzelfden rapport was gedaan, chaloupen van boord had gezonden en aan lieden van de equipage permissie gegeven om den nacht over te blijven, zooals op den 22en Augustus 1816 aan den victualie-meester, hoezeer hij, gedaagde, alleen vrijheid had om dit aan de officieren toe te staan, en de andere schepelingen uit hoofde van het op handen zijnde vertrek aan boord moesten worden gehouden;

2. dat gedaagd gedurende dezen zijnen dienst zich niet had gehouden aan de orders en instructiën van zijnen kommandant, alle rapporten als chef had ontvangen en dezelve niet aan zijnen kommandant had overgebracht, geene rollen volgens die ordre had overgegeven en zijnen kommandant in alles onkundig had gehouden tot lang daarna, en nadat zijn kommandant hem er dikwijls om had gevraagd;

3. dat gedaagde niet had voldaan aan de ordre om, terwijl zijn kommandant van boord was, de nieuwelingen met de zeilen te exercereen, de touwen te leeren kennen, ook niet om de rollen in order te brengen, alzoo deeze eerst twee dagen voor het uitzeilen bij den kommandant zijn ontvangen;

4. dat de gedaagde de oorzaak was van het tot twee malen toe scheuren van het grote marszeil, vermits hij, order hebbende van het laatste rif er in te neemen, de loefmars schoot niet had doen opsteeken, terwijl de loefrifi talie werd doorgehaald, waardoor het marszeil moest scheuren;

5. dat de gedaagde zich volstrekt tegen de orders van zijnen kommandant en tegen de goede orde en politie aan boord had aangekant, daar hij niet in acht had genomen hetgeen waarvoor hij het eerste moest waken, door de losbandigste vreugde van de officieren in de longroom, die zelfs naar desorde zweemde, na het opzetten der wagt voorgestaan en voorgesproken te hebben en aan zijnen kommandant op diens verzoek om naar omlaag te gaan en zulks die Heeren eens onder het oog te brengen, ten antwoord had gegeven, dat het officieren waren en men hun dit niet kon beletten;

6. dat de gedaagde zich niet had ontzien van zijnen kommandant op het dek openlijk te insulteeen op den dag van het ten anker komen voor Doever, zoodat de kommandant het niet langer konde aanhoren en den gedaagde een arrest met een schildwacht voor de hut had moeten opleggen, vermits gedaagde had gedeclareerd geen ander dan een geforceerd arrest te zullen of te willen aannemen;

7. dat gedaagde op den 6en November 1816 even naar vier glazen in de dagwacht zijnen kommandant was komen waarschuwen, terwijl de kommandant opstond en bezig was met zich te kleeden, dat het eerst stil was geweest, de wind vervolgens naar het Zuidwesten was geloopt, voorts tot Zuid ten Westen was geschraald en het schip om de West lag; dat de kommandant daarop had geantwoord over dien boeg te moeten blijven liggen en bedacht te zijn op het eensklaps doorschieten van de wind, en dat, nadat de kommandant

zich vervolgens op het dek begeven had, de wind van voren uit het Westen gekomen was en de kommandant het schip over bakboord om de Zuid willende laten vallen en weder hunnen koers doen sturen, deze manoeuvre geordonneerd en bevolen had de agterzeilen om te halen en op de voorzeilen te doen draaijen, en dat de gedaagde nochtans, toen de kommandant naar het omhalen van de agterzeilen keek, deszels orders compleet had tegengewerkt, latende het roer stuurboord aan boord leggen, als wanneer het schip in eenen tweestrijd lag en noch naar het een noch naar het ander luisterde, terwijl de wind eensklaps uitschoot naar het Noordwesten met een vliegende stormbui, waardoor de zeilen, in welke de wind nu ruim inviel, van steng afwoeijen, en dat het aan den gedaagde, door het niet eerder doen vastmaken van het groote bramzeil en de kluiver, te wijten was, dat twee matrozen over boord waren geslagen;

8. dat de gedaagde, op den 11en November 1816 door zijnen kommandant uit het arrest ontslagen zijnde, eerst daaraan niet heeft willen obedieeren, doch op de herinnering, dat hij dan dienst weigerde, den 14en dier maand dat ontslag aangenomen en weder dienst had gedaan;

9. dat de gedaagde order had gehad om, indien het droog en mooj weder was, de zeilen los te maken en te luchten, doch dat dit niet gedaan was om het voortdurende mistige weder, en dat de kommandant, ziende dat de gedaagde kort voor de Parade, wanneer de mist nog niet was opgeklaard, de zeilen wilde doen losmaken, aan den gedaagde order gegeven had om daarmede te wachten en integendeel met de Parade de bramraas op te brengen, doch dat de gedaagde eerst geheel onwillig was geweest en volmaakt geweigerd had die order op te volgen, en voorts op het zeggen van zijnen kommandant, dat, wanneer hij daaraan niet voldeed, hij dan weder in arrest konde gaan, aan zijnen kommandant bedreigenderwijs had geantwoord, *dat hij hem, kommandant, wel zou vinden en zijne mesures daarna nemen*, tevens de zeilen doende losmaken;

10. dat de gedaagde op den 27en Februari 1817 een etmaal voor het vertrek van de Kaap des avonds bij het doen van het rapport van de ronde zijnen kommandant op eene verregaande wijze gebrutaliseerd en daartoe gemeene en lage uitdrukkingen gebruikt had, die verre beneden den stand van een fatsoenlijk man en een officier van eer waren, zijnen kommandant willende dwingen om den eersten Lieutenant Verveer, die in arrest was, te ontslaan, waarbij gedaagde zich onder anderen had bediend van de woorden: *ik zal het je bakken, ik zal je laten plakken, ik zal je wel leeren, gij handelt tegen de wet door eenen officier zoolang in arrest te houden*, en dat de gedaagde zig bij die gelegenheid nog eenige onbetamelijke uitdrukkingen had veroorloofd en op de aanzegging van zijnen kommandant de kajuit niet had willen verlaten dan nadat hij zag, dat de kommandant wilde bellen om hem met een kommando soldaten in de hut te doen brengen;

11. dat de gedaagde, na verscheidene malen de orders van zijnen kommandant te hebben tegengewerkt om denzelven in de war te brengen, bij het binnenvallen en vertuijen op de reede van Portsmouth zich eensklaps en midden onder het werk van het dek had begeven en in zijne hut gegaan was, zich aldaar ziek had gehouden en daarvan noch zelf noch door den doctor eenig rapport aan zijnen kommandant had gedaan, zoodat deeze zulks slechts toevallig, toen hij den gedaagde niet op het dek vond, had vernomen, gelijk ook de gedaagde almede bij het onder zeil gaan van Portsmouth des daags daaraanvolgende zich wederom ziek had gehouden;

12. dat de gedaagde op den 16en Maart 1817, door het zwaar zeilen en met stampen de groote kluiver gedurig bij te zetten, de orders van zijnen kommandant daaromtrent vrugteloos gemaakt en de officieren daarover niet gecorrigeerd had, waardoor de beugel van het kluihvout gebroken was en gesjord was moeten worden, en dat de gedaagde naderhand gezocht had, den boel nog meer in de war te brengen, door toe te staan, dat de kluiver wierd bijgezet en door zijnen kommandant daarom gedurig te laten vragen, zoodat dezelve zich genoodzaakt had gevonden een schriftelijke order te geven, dat dezelve niet mogt worden bijgezet zonder zijne voorkennis, tegen welke order de gedaagde nogthans den volgenden dag weder had gehandeld, door aan den officier van de wacht toe te staan, dat dezelve bijgezet wierd;

13. dat de gedaagde den 12en Maart 1817 zijnen kommandant wederom had gebrutaliseerd, daar hij volgens zijne gewoonte bij deszels komst zich van het dek verwijderd hebbende, op het dek was teruggekomen en in tegenwoordigheid van zijnen kommandant tegen den stuurman van de wacht en den waarschouwer, die aan het roer stond, was uitgevaren, omdat hoger lag als zijne koers, ofschoon dit op order van den kommandant was gedaan en men op deszels order bezig was het roer tot dat einde op te halen, zooals gedaagde konde zien;

14. dat gedaagde den 23en Maart 1817 wederom oorzaak was geweest van het scheuren van het groote marszeil, daarbij order hebbende van er nog een rif in te neemen, en de schoten daarom waren opgestoken, de loefschoot had laten voorhalen, terwijl de loefrifstalie nog vast stond en de dempgording niet genoeg was afgeviert en uitgeschaakt;

15. dat de gedaagde op den 1en April 1817 den bootsmansmaat A. Bije krom in de boeijen had gesloten, alleen omdat dezelve, zooals aan den kommandant was gerapporteerd, slecht gereefd en uit de mars niet geantwoord had, en dat de gedaagde, toen de kommandant begreep dat die bootsmansmaat reeds genoeg gestraft was en daarom bij het doen van het rapport der avondronde order hadgegeven om dien bootzman in plaats van krom regt te sluiten, al wederom den kommandant in de kajuit gebrutaliseerd en allerhande vernederende en gemeene uitdrukkingen gebruikt had;

16. dat de gedaagde het wacht- en orderboek, hetwelk in handen van den officier der wacht moest zijn en hetwelk hem door zijnen kommandant tot twee herhaalde reizen was afgevraagd, geweigerd had om over te geeven, totdat de kommandant bij de tweede keer den gedaagde had laten aanzeggen, dat, indien hij het nu niet gaf, hetzelfde als dan met geweld zoude worden gehaald;

17. dat de gedaagde zich bij iedere gelegenheid tegen zijnen kommandant verzet en de boel in de war gestuurd had, door de orders van den kommandant niet op te volgen of dezelve verkeerd te doen uitvallen, waaronder behoort de weinige zorg, welke de gedaagde voor het bewaren van gescheurde zeilen had gedragen, die somwijlen weeken lang in wind en weder bleeven rond swerven, niettegenstaande zulks de pligt van den gedaagde was;

18. dat de gedaagde meermalen dienst geweigerd en onder anderen tot twee malen toe geweigerd heeft het schippersboek aan te neemen, hetwelk volgens eene schriftelijke order van den kommandant door den gedaagde moest worden gehouden;

19. dat de gedaagde zijnen kommandant van alles onkundig gehouden en slegts kleinigheden, naar zijne verkiezing aan denzelven gerapporteerd had, mitsgaders alle respect en subordinatie uit het oog had verlooren, om zijn ongemakkelijk humeur en verregaande pretensiën, welke niets minder aanduiden als om zich van het opperzegag aan boord meester te maken en zijnen kommandant als figurant te doen verschijnen;

20. dat de gedaagde eindelijk nog had kunnen goedvinden in eene missive, gedagtekend 12 Meij 1817, waarbij hij verslag doet van hetgeen aan boord van de Prins Frederik verrigt was, en verder nog verrigt zoude worden, aan zijnen meermalen genoemden superieur, den Kapitein-Kommandant W. H. van Senden, te kennen te geeven:

„Voor het overige ben ik UEdG. volgens Uw schrijven wachtende, „zoo ik hoop met mijn ontslag, of demissie; ik moet het belijden, „dat het mij onbegrijpelijk voorkomt, dat U Mijnheer de Kolonel, „wanneer Uwe aanklagten, volgens of op Uw geweten af, omtrent „mij zoo regtmatig zijn, gij U zoo kunt laten bidden om van mij „ontslagen te worden; ik herhale het, deze handelwijze, als ook die „van den Heer Schout-bij-Nacht, die mij niet eens een antwoord „waardig keurt, gaat mijn verstand te boven; *ik zal egter tot over- „morgen blijven voortvaren, waarna ik UEdG. declareere, dat ik, „zoo U niet aan boord mogt komen, of dat ik geen antwoord van „den Heer Schout-bij-Nacht zal ontvangen hebben, ik zal ophouden „dienst te doen.* Mijn eer is een meubel, waarover ik alleen te be- „schikken heb, en ik heb mij, nadat ik in Uwe handen ben gesteld, „om naar het Vaderland te worden opgezonden, voorgenomen, om „ten kosten van alles, daaraan alleen gehoor te geeven; mijne ge- „zondheid, die eenmaal reeds door Uw gedrag geleden heeft, is mij „ook veel waard en ik kan deeze met mijne eer niet aan UEdG. „zelfgevoel en *heerschezugt* opofferen.”

En dat overzulks de gedaagde door al hetzunt voormeld zich zoude hebben schuldig gemaakt aan herhaalde beledigingen en bedreigingen aan zijnen superieur, den Kapitein ter zee W. H. van Senden, Kommandant van Zijner Majesteits schip van oorlog „Prins Frederik”, onder wiens orders de gedaagde diende, mitsgaders aan uitdrukkelijke weigeringen en opzettelijke nalatigheeden omtrent de uitvoering en het nakomen der door voormelden Kapitein-Kommandant gegevene orders, en de gedaagde alzoo schuldig zoude zijn aan herhaalde misdaad tegen den dienst en de subordinatie;

alle welke punten van beschuldiging door den heer Advocaat-Fiscaal woordelijk zijn overgenomen geworden uit de originele schriftelijke aanklagte, door den Kapitein ter zee W. H. van Senden tegen den gedaagde opgemaakt, en welke alzoo tot het fundament van het tegen den gedaagde gedaane verzoek om provisie van Justitie verstrekt heeft, hoezeer dan ook eenige punten van deeze aanklagte hem, Advocaat-Fiscaal, dadelijk bleeken tot zijn officie, als openbaar aanklager in materie van misdaad en wanbedrijf, geene betrekking te hebben, dan welke hij echter heeft geoordeeld niet te moeten passeeren, eensdeels om het verhaal van den klager niet uit deszels geheel te brengen, en andersdeels om het gewigt, hetwelk de klager zelv aan de minstbeduidende punten zijner klage scheen te hechten;

dat de gedaagde ten dage dienende in persoon ter Rolle van deezen Hove is gecompareerd en alstoen op de door den Advocaat-Fiscaal geëxhibeerde vraag-articulen voor Commissarissen uit deezen Hove is gehoord en alstoen in substantie heeft geantwoord;

Met relatie tot het 1e punt der aanklagte:

dat hij, gedaagde, zich deze zaak niet herinnert, als daarvan eerst in de Oost-Indiën uit de klage van den Kapitein van Senden iets vernomen hebbende, en dat, zoo het waar was, die Kapitein hem daarover zeker zoude gestraft hebben, hetgeen bij zijn weeten niet gebeurd is, maar wel te weeten, eens aan den victualiemeester, ter gelegenheid dat dezelve nog eenig comaliewant moest afhalen, permissie gegeven te hebben om 's nagts aan wal te blijven, indien het te laat mogt worden om weder aan boord te komen, terwijl hij, gedaagde, den victualiemeester, die tot den Etat-Major behoorde, als officier considereerde;

Met relatie tot het 2e punt:

dat hij, gedaagde, de orders van zijnen kommandant niet miskend, en geene rapporten als chef heeft aangenomen, maar die, welke hij als eerste officier ontvangen moest altoos op de gewone tijden aan den kommandant heeft overgebracht, en dat hij bij het arrivement van den Kapitein aan boord, toen het schip zeilree lag, aan denzelven alle de rollen in het net in een boekje geschreeven heeft overhandigt, en dat ten bewijze dat de Kapitein daarover voldaan was, strekt dat dezelve hem, gedaagde, toen nog een verlot gegeven heeft om zijne vrouw te gaan halen, hetgeen de Kapitein hem niet zoude gepermitteerd hebben, indien de rollen niet in order waren geweest;

Met relatie tot het 3e punt:

dat de geheele equipage bestond uit bevaren matrozen en de enkele nieuwelingen, volgens gewoonte, aan den schipper ter fine van onderwijs zijn gerecommandeert geweest en dat hij, gedaagde, niet weet waar de Kapitein die beschuldiging vandaan haalt, daar hij bij het klaarmaken van het schip niet aan boord is geweest, terwijl hij zich ten aanzien der kwestie over de rollen tot zijne vorige antwoorden refereert;

Met relatie tot het 4e punt:

dat, hoezeer de Kapitein den tijd van dit geval niet opgeeft, hij, gedaagde, zich herinnert, dat er op den 4en September 1816 een groot marszeil gescheurd is, doch dat zulks niet veroorzaakt is door de verkeerde manier van reeven, maar door de manoeuvres, welke de Kapitein met het roer deed maken door het gestadig roepen: *haal op je roer*, en *laat zakken je roer*, waardoor het schip zoodanig aan het gieren geraakte, dat het niet mogelijk was om het marszeil levendig te houden, en hetzelfde eenen keer vol komende, het riftalie wel breeken moest;

Met relatie tot het 5e punt:

heeft gedaagde gezegd, dat deze beschuldiging ten aanzien van tijd, plaats en omstandigheden zoodanig onbestemd is, dat hij, gedaagde, de vragen, zooals die liggen, niet kan beantwoorden zonder zich misschien in zijn wettige defensie te praejudicieeren, en dus zich van die beantwoording moet excuseeren tot zolang dit punt in de vragen nader gepraeciseerd zoude zijn;

Met relatie tot het 6e punt:

dat hij, gedaagde, zijnen kommandant niet heeft geinsulteerd; dat hij destijds wel een arrest forc e heeft gehad, maar niet omdat hij, gedaagde, geen ander dan een geforceerd arrest wilde aannemen, maar omdat de blauwe vlag van den voortop niet spoedig genoeg was neergehaald, of opgeheeschen;

Met relatie tot het 7e punt:

dat, toen hij, gedaagde, op den 6en November 's morgens ten vijf uren op het dek kwam, het schip om de Zuidwest over stuurboord lag, zijnde de wind aan het Z.O. en Z.Z.O., bij hebbende de drie marszeilen, van twee reeven, de fok, het grootzeil en het groot bramzeil, voorts de kluiver, groote stengestagzeil, aap en bezaan; dat tusschen de drie en vier glazen de lucht onder de lij begon op te zetten, met weerlicht in het Zuidwesten; dat hij, gedaagde, toen den Lieutenant der wacht gelaste, het groot zeil te gijen en het bramzeil vast te maken, gaande inmiddels den Kapitein waarschuwen, die ook spoedig op het dek kwam, zich bij het nachthuis plaatste en hem, gedaagde, vraagde, waar is nu die buy?, welke de gedaagde hem toen aanwees, doch waaraan de Kapitein geen geloof sloeg en geene orders tot voorzorg gaf; dat kwart over zes uren de wind eensklaps flauw werd, met den wind van voren, merkende hij, gedaagde, toen dat de buy op het uitbreken was; dat de Kapitein toen zeide: de wind schraalt, haal op je roer, 't geen de gedaagde

beantwoorde met zeggen: „Neen, mijnheer, dat is geen schraalen van den wind, maar zoo aanstonds zult gij die buy met een vlieden storm zien opdagen”, terwijl hij, gedaagde, aan den opperstuurman, dien hij uit voorzorg zelve aan het roer geplaatst had, gelaste het roer stuurboord aan boord te leggen, om met de vaart, die nog in het schip was, voor de aankomende buy af te houden;

dat zulks nauwlijks gelast hebbende, de buy met een onderzeils koelte al harder en harder kwam doorzetten; dat de Kapitein, die zulks niet verwagte, als verstomd stond en een geruimen tijd bleef, zonder een woord te spreken of zig ergens meede te bemoeijen;

dat hij, gedaagde, reeds bij voorraad het volk agter op had doen komen en aan de brassen geplaatst, als ook aan de bezaan en bezaanstagzeilsgijtouwen, gelastende dadelijk dezelve neer te halen en te gijen, en tevens de agterzeilen om te halen, overal fluiten en de officieren waarschouwen; dat de boel van agter nogal spoedig omgehaald zijnde, het groot bramzeil onder het omhalen, strijken en gijen van het groot marszeil eenigszints was losgegaan, zoodat het begon te slaan; dat hij, gedaagde, daarop een paar man gasten naar boven zond om het beter vast te maken en het waarschijnlijk is, dat bij die gelegenheid die twee matrosen daarvan zijn afgeslagen en verdronken, hoezeer hij, gedaagde, zulks niet zeker wist omdat lang nadat de buy voorbij en de boel opgeredderd was en hij, gedaagde, reeds in arrest zat, die matrosen eerst vermist wierden;

dat het volk nu al langzamerhand bovenkwam en hij, gedaagde, hetzelve plaatste aan de fokke- en voormarszeilsbras, om voor af te halen en naar voren order gevende om de kluiver en voorstengestagzeil neer te halen, en dat onder dit manoeuvre de Kapitein wederom begon te spreken en het volk, dat aan de laatstgemelde brassen haalde, aan te moedigen;

dat hij, gedaagde, ziende dat de kluiver, welke men niet neer had kunnen krijgen, aan stukken langs de boegspriet sloeg, naar voren ging om daar order op te stellen, zoowel als om het volk aan de fokken en voormarszeilsgijtouwen te plaatsen; dat vóór levendig gebrast zijnde, de Kapitein kommandeerde het voormarszeil te gijen en te strijken, hetgeene geschiedde; dat hij, gedaagde, toen aan stuurboordzijde op het bordesje ging staan, om de verdere commando's van den Kapitein te repeteeren;

dat de Kapitein hem, gedaagde, daar ziende, hem toeriep: „Waar zijt gij geweest, mijnheer, ik heb U den gantschen tijd niet gezien; gij zijt beneden geweest en laat mij voor den boel optornen; de schade, die wij gehad hebben, is Uwe schuld.”; dat hij, gedaagde, den Kapitein kennende, wel gevoelde, dat die beschuldiging geen ander doel had dan om zijns, Kapitein's, eigen contenance voor de equipage en de troepen te verbergen en zich voor de verantwoording der schade te dekken; dat, hoezeer ook deeze beschuldiging hem, gedaagde, bevreesde en griefde, hij echter koel ten antwoord gaf: „Mijnheer, ik kom van voren, daar heb ik den boel geredderd.”;

dat de Kapitein in éenen adem voortvoer, zeggende: „Ziet gij niet,

dat de riftinge vóór onklaar is”, waarop gedaagde had geantwoord: „Neen, Mijnheer, die is niet onklaar; dat schijnt U maar zoo toe”, waarop de Kapitein hem, gedaagde, al verder toevoegde: „Het is wel waar, gij zijt een windbuil, een leven- en oproermaker”; dat hij, gedaagde, zich daarop omkeerde, naar den Kapitein toeging en vroeg: „Spreekt gij tegens mij, Mijnheer?”, en de Kapitein daarop repliceerden: „Ja, gij zijt een weetniet en alleen goed om den boel in confusie te brengen; gij weet er geen donder van; ga maar na Uw hut”, aan welk bevel hij, gedaagde, ook had voldaan;

Met relatie tot het 8e punt:

dat hij, gedaagde, het ontslag wel heeft willen accepteeren, maar toen verzogt heeft zich opnieuw in arrest te mogen begeeven, omdat hij ten onrechte gestraft was, aannemende zulks nader door des Kapiteins eigene brieven op te helderen;

Met relatie tot het 9e punt:

dat, vermits uit de klagte van den Kapitein van Senden blijkt, dat dit een en ander zoude hebben plaats gehad op den 13en November en hij, gedaagde, volgens dienzelve klagte eerst op den 14en November uit zijn arrest ontslagen is geworden en zijn dienst weder aanvaard heeft, dit punt van aanklagt alzoo vanzelfven komt te vervallen;

Met relatie tot het 10e punt:

dat hij, gedaagde, wel wil avoueren, dat hij den Kapitein om het ontslag van den Lieutenant Verveer uit deszelves arrest verzocht heeft, maar dat hij alle de overige onbehoorlijke uitdrukkingen en bejegeningen, welke hem door den Kapitein aangetijgd worden, stellig ontkend; dat ook, indien zulks alzoo gebeurd ware als de Kapitein voorgeeft, de Generaal de Kok, op wien de Kapitein zig bij zijne klagte beroept, zulks zoude hebben moeten horen, terwijl hij, gedaagde, door het getuigenis van dienzelve Generaal bewijzen zal, dat de zaak alzoo niet gebeurd is, gelijk hij dat bewijs alsmede aanvoeren kan door zijn, gedaagdens, brief aan den Kapitein om ontslag voor den Lieutenant Verveer en des Kapiteins antwoord op dien brief;

Met relatie tot het 11e punt:

dat het eerste gedeelte van dit punt nopens het gedurig tegenwerken der orders, om den Kapitein in de war en den boel in confusie te brengen, zulk eene vague en ongetermineerde beschuldiging en zonder allegatie van daadzaken is, dat hij gedaagde, zich daarop niet anders dan bij eene generale denegatie kan explicceeren, en dat, wat het gebeurde bij het komen ter reede van Portsmouth betreft, de zaak aldus gelegen is:

dat de Kapitein alstoen verboden had enig ander kadraijer aan boord te laten komen, dan die met een certificaat van den Heer Bakker voorzien was; dat hij, gedaagde, toen ook alle de kadraijers heeft afgewezen behalve éene vrouw, welke een certificaat van den Heer Bakker had; dat deze vrouw aan boord gekomen zijnde, daarna de Generaal de Kok en de Heer Bakker mede aan boord zijn ge-

komen; dat de Kapitein vervolgens gevraagd hebbende, waarom de kadraijster tegen zijne order aan boord was, hij, gedaagde, daarop heeft gerepliceerd, dat zij volgens des Kapiteins eigene ordre met een certificaat van den Heer Bakker voorzien was geweest, toen zij de eerste maal zich had geadresseerd; dat de Kapitein toen dit certificaat wilde zien, hetgeen zij bij haar retour aan wal had gelaten, waarop de Kapitein vorderde, dat zij het zoude halen;

dat hij, gedaagde, alstoen op zijne eer verklaarde het certificaat gezien te hebben, en verzocht dat de Kapitein hem die onaangenaamheid zoude besparen, terwijl de Heer Bakker daarbij present zijnde, zelv getuigde, dat deeze vrouw een certificaat van hem gekregen had; dat de Kapitein echter op het gaan halen bleef aandringen en op het gezegde van den Heer Bakker zich de uitdrukking permitteerde, *dat gedaagde wel liegen konde*; dat de gedaagde zijne gevoeligheid op dit gezegde gaande gemaakt gevoelende, om zig te herstellen en verdere onaangenaamheden te praevenieeren, zich naar zijn hut heeft begeven; dat al het overige door den Kapitein bij dit punt van beschuldiging aangehaalde onwaar is, en dat hij, gedaagde, zich noch toen, noch bij het onder zeil gaan van Portsmouth des daags daaraanvolgende ziek gehouden heeft en zich ook nimmer heeft ziek gehouden, tenzij hij waarlijk ziek was, in welk geval de Doctor verplicht was hem op het ziekenrapport te brengen, terwijl hij, gedaagde, nimmer order heeft gegeven om hem van dat rapport af te laten, al was het ook dat hij medicijnen gebruikte en tevens zijnen dienst deed, en dat hij zich ook niet herinnert gedurende de reis van Augustus 1816 tot Meij 1817 door elkander meer dan acht dagen zijne hut, zonder dienst te doen, gehouden te hebben; dat hij wel gedurende zijn langdurig arrest forcé, doordien de Kapitein hem zelf niet wilde permitteren om aan de Kaap de Goede Hoop voor zijne gezondheid aan wal te gaan of op het dek te wandelen en de lucht te scheppen, waarlijk ziek is geworden, maar zich nimmer ziek heeft geveinsd;

Met relatie tot het 12e punt:

dat hij, gedaagde, bij zijn weten nimmer noch kluiver noch eenig ander zeil heeft laten bijzetten zonder daartoe van te voren van den Kapitein order te hebben gevraagd of laten vragen of eene volle authorisatie gehad te hebben, om naar wind en gelegenheid zeil te maken, hetgeen des morgens vroeg wel eens gebeurde;

Met relatie tot het 13e punt:

dat in het algemeen hij, gedaagde, nimmer zijnen Kapitein brutaliseerde en evenmin de gewoonte had om zich bij de komst van zijnen Kapitein van dek te verwijderen, zonder echter juist aldaar altoos zoolang te vertoeven, als de Kapitein er bleev, wanneer hij, gedaagde, andere dingen te doen had, en dat, wat het speciale punt van beschuldiging betreft, uit zijn, gedaagdens, journaal blijkt, dat hij op dien tijd wel degelijk op het dek is geweest, aangezien hij destijds aan den Kapitein diverse vragen heeft gedaan, doch dat hij met relatie tot de reflecties, welke hij aan den stuurman over

het hoger liggen dan zijn cours was, gemaakt zoude hebben, zich niet rappelleert:

Met relatie tot het 14e punt:

dat in de dagwacht van den 23 Maart 1817 de wind was ZW.t.Z. met eene gereefde marszeils- en ongestadige, dog afnemende koelte. met buijen en bewolkte lucht en somtijds regen; dat men ten half zes uren een klein scheurtje zag bij het onderlijk van het grote marszeil;

dat hij, gedaagde, hetzelfde liet opgijen en repareeren, in welken tusschentijd de Kapitein op het dek kwam en ordonneerde er nog een rif in te nemen, hetgeen gedaan werd, waarna het, nadat de lijshoot was voorgehaald, onder het voorhalen van de loefshoot bij de leuver van het derde rif scheurde; dat gedaagde dadelijk de loefruffalie liet ophalen, onder welken tijd het zeil bij de loefruffalie ook scheurde; dat hetzelfde toen opgegijd, vastgemaakt en afgeslagen werd; dat de zaak aldus in zijns, gedaagde's, journaal aangeteekend is; dan zich niet te herinneren, of de Kapitein zelve heeft gecommandeerd, of zig met het kommando van gedaagde of dat van den officier der wacht, die het reeven kommandeerde, bemoeid heeft;

Met relatie tot het 15e punt:

dat het waar is, dat hij, gedaagde, den bootmansmaat A. de Bije krom in de boeijen heeft doen sluiten, omdat dezelve, zooals aan hem, gedaagde, gerapporteerd was, slegt gereefd en uit den mars niet geantwoord had; dat het ook waar is, dat de Kapitein order heeft gegeven, om dezelve in plaats van krom, regt te sluiten, aan welke order hij, gedaagde, ook dadelijk voldaan en daarvan aan den Kapitein rapport heeft gedaan en bij die gelegenheid op eene bescheiden wijze aan den Kapitein heeft geobserveerd, dat het aan hem, gedaagde, leed deed, dat deeze bootmansmaat, welke zich speciaal tegen hem, gedaagde, altoos brutaal gedroeg (en hetwelk een gevolg was van de wijze, waarop de Kapitein gewoon was hem, gedaagde, in presentie van het volk op het dek te behandelen) met zulk een ligte straf vrijgelaten wierd, maar dat hij, gedaagde, noch toen noch immer zijnen kommandant gebrutaliseerd of vernederende en beleedigende uitdrukkingen tegen denzelven gebezigd heeft;

Met relatie tot het 16e punt:

dat hij, gedaagde, in de daad heeft geweigerd het wacht- en orderboek over te geven, maar dat de reden deezer weigering hierin bestond, dat de Kapitein in den avond van den 28en Maart in dat orderboek schriftelijk had bepaald, dat bij het ruimen van den wind een streek hoger en nu N.O.t.O. gestuurd moest worden, waaraan gedurende de nachtwachten voldaan was; dat echter de Kapitein 's morgens in de dagwacht, die order in dat orderboek heeft veranderd met het woordje *nu* uit te schrappen en in *dan* te veranderen, waardoor er kwam te staan: „bij het ruimen der wind moet een streek hooger en *dan* N.O. t.O. gestuurd worden.”, welke verandering voor hem, gedaagde, altoos eene gevaarlijke beschuldiging konde worden, alzoo bij het verzijlen van het schip of bij het stuuren van eerstgemelde koers

alle ongelukken, welke daardoor mogten veroorzaakt worden, door den Kapitein uit kracht deezer omstandigheid als een bezwaar tegens hem, gedaagde, als eersten officier konden worden ingebracht, hebbende ook, om die reden de beide Lieutenants *Verveer* en *Hoyneck van Papendrecht* van deeze omstandigheden ter hunner verantwoording in het logboek aantekening gehouden, terwijl hij, gedaagde, echter naderhand op verzoek van den Generaal *de Kok* en de dreigementen van den Kapitein, het orderboek overgegeeven heeft;

Met relatie tot het 17e punt:

Dat wat de algemeene beschuldiging van verzetten tegen des Kapiteins orders, het verkeerd doen uitvallen van dezelve en het in de war sturen van den boel betreft, hij, gedaagde, op die vague gezegdens niet dan een algemeen ontkennend antwoord kan geven, en wat het verwaarlozen der zeilen aangaat dit nimmer dan op order of met toestemming van den Kapitein kan geschied zijn. Alzoo wanneer de Kapitein zulks gezien had, hij den gedaagden of een ander officier, order had moeten geven, om die zeilen te doen bergen;

Met relatie tot het 18e punt:

Dat wat het weigeren van dienst betreft hij, gedaagde, den Kapitein verzocht daadzaken op te geven, en wat het weigeren van het schippersboek aanging, dat hetzelfde met alle de verantwoording der bijzondere details op den 11den November door den Kapitein bij eene missive van hem is afgevraagd en eerst een geruimen tijd daarna door den Kapitein is teruggezonden; dat hij, gedaagde, toen aan den Lieutenant *'t Hooft*, die hem hetzelfde bragt, heeft verzocht, het aan den Kapitein terug te geven, om reden, het door de terughouding van den Kapitein was verachterd, en de lijsten, om hetzelfde bij te maken mankeeren; — dat er ook nog eene reden voor zijne weigering toen bestond, welke hem, gedaagden, nu niet bijviel, dog welkers opgave hij, zoo hem die mogt te binnen komen reserveerde;

Met relatie tot het 19e punt:

had gedaagde letterlijk dit antwoord gegeeven: „omtrent deze en dergelijke artikelen, welke kapitale misdaden inhouden, waardoor mijn eer en Leven word bedreigd, en welke zoo veelvuldig in des Kapiteins aanklagte tegens mij voorkomen zonder dat zij door daadzaken of bepalingen van tijd, worden opgeklaard, refereer ik mij tot mijne op soortgelijke vague accusaties reeds gegeevene antwoorden; ik beveel mij omtrent deeze beschuldigingen te vollen aan het onpartijdig onderzoek en ik vertrouw in allen deelen op de regtvaardigheid der regters die na dit onderzoek over deze klagten zullen oordeelen.”;

Met relatie tot 20e punt:

erkent gedaagde den hem vertoonden brief geschreeven te hebben in antwoord op eenen bij hem ontvangen brief van den Kapitein en zegt verder:

Dat deeze brief, *na de ingeleverde beschuldiging* van den Kapitein, nog als tweede beschuldiging tegen hem, gedaagde, daarbij schijnt gevoegd te zijn; dat deeze brief echter niet op zichzelf staat, maar tot het geheel behoort;

dat indien alle de voorgaande gebeurtenissen geen plaats hadden gehad, deeze brief nimmer te pas had gekomen, maar dat de schreeuwende mishandelingen welke gedaagde op de reis ondergaan had en de noodlottige vooruitzigten, welke hij, gedaagde, uit de order van den 7 Mey 1817 te wagten had, waarin duidelijk gezegd word „en wanneer wederom het minste of geringste komt voor te vallen, zal hij wederom dadelijk worden in arrest gesteld en met het eerste repatrieerende Zijner Majesteits Schip of Schepen, naar het Vaderland worden opgezonden”, hetgeen des gedaagden ongelijk voor al zijn leven moest naar zich sleepen, hem deezen brief hebben doen schrijven; dat zijn, gedaagdes, brieven en vooral eene van den 8en Meij aan den Schout-bij-Nacht *Buyskes* het daarin voorkomende verzoek, en andere verzoeken, door hem bij Rekwest gedaan, om zijne demissie van het schip, of zoo niet, finale demissie uit Zijner Majesteits dienst ten duidelijksten de vrees bewijzen, welke de vooruitzichten van gemelde order hem inboezemde, tonende ook de inhoud van deezen brief zelfs zulks klaarlijk aan in de woorden: „ik heb mij, nadat ik in Uwe handen ben gesteld, om naar het vaderland opgezonden te worden enz.”;

dat voorts de periode in dien brief, waarin hij, gedaagde, zegt: „van tot overmorgen te zullen voortvaren enz.” en waaruit de beschuldiging, ingevolge de order van Suspensie is ontleend, alsof gedaagde daardoor bedoeld had dreigementen aan zijnen Kapitein te doen, slechts eene verkeerde uitdrukking is, welke, indien men bij des Kapiteins komst aan boord hem, gedaagde, niet dadelijk had gesuspendeerd, maar afgewacht op welke wijze hij, gedaagde, zich van den dienst zoude ontslaan (gemerkt hij toen nog dienst deed) zich van zelve zoude ontwikkeld en men ondervonden zouden hebben, dat hij ten aanzien van de wijze hoe, overeenkomstig Art. 9 en 10 van de Regtspleging voor de zeemacht of art. 15 en 16 van de Regtspleging voor de Landmacht zig zoude gedragen hebben; hetgeen hem, gedaagde, voorkwam het eenigste middel te zijn om in de gegeevene omstandigheden zich te onttrekken aan het gevaar, waarin hij door de order van den 7en Mey, bij welke hij onbepaald aan de vervolging van zijnen Kapitein werd blootgegeven, was gebracht;

dat er dus in gedaagde's geval dienstweigering noch onttrekking aan den dienst bestaat, en dat in regten de wil niet voor de daad kan gehouden worden en veel minder nog eene min duidelijke uitdrukking, welke door de daad zelve bewezen wordt, niet alzo gemeend te zijn;

dat, zoo na deeze verklaring er nog eenige beschuldiging ten opzichte van deezen brief overblijft, hij, gedaagde, zich reserveerde om zich deswege nog nader te verantwoorden, doch dat men wel in alle deelen onderrigt moet zijn van al hetgeene hij, gedaagde, gedurende de reis geleden heeft, wil men de vrees, welke voormelde order van den 7en Mey hem, gedaagde, inboezemde, naar waarde appretieeren;

dat de gedaagde dan ook ten gevolge van deze zijne responsiven de hem voorgestelde vragen, of hij zich niet heeft schuldig gemaakt aan

herhaalde bedreigingen en beledigingen tegens zijnen superieur, den Kapitein van Senden, aan uitdrukkelijke weigeringen en opzettelijke nalatigheden omtrent het nakomen der door dien Kapitein aan hem gegevene orders en aan herhaalde misdaden tegen den dienst en de subordinatie, stellig met *neen* heeft geantwoord en op de gewone slotvraag gezegd, bij zijne gegevene antwoorden niets speciaals te hebben bij te voegen, maar in het algemeen te insteeren, dat de Kapitein van Senden op het nadrukkelijkste moge worden gehoord en gesommeerd om de door denzelfden tegens hem, gedaagde, ingebragte beschuldiging voldoende te bewijzen, en dat bij ontstentenis van zoodanig bewijs aan hem, gedaagde, dat regt en die voldoening wederware, waarop hij, gedaagde, vermeent alsdan aanspraak te hebben; zich verder reserveerende alle zoodanige nadere bewijzen en inligtingen te geven, als het Hof of Commissarissen ten deezer zake nodig of dienstig zullen oordeelen.

Na afloop van welk verhoor de gedaagde onder belofte desistende vertrokken is.

Dat vervolgens de Kapitein ter zee W. H. van Senden voor Commissarissen als getuige *onder eede* insgelijks is gehoord over alle de vorenstaande punten van beschuldiging, door hem bij voormelde aanklagte tegen den gedaagden in persoon ingebragt, en in substantie heeft geantwoord als volgt, na vooraf de gemelde, door hem bij zijne komst op het eiland Java tegens den gedaagden ingeleverde klagte na gedane voorhouding en zijne daaronder staande handteekening erkend te hebben:

Met relatie tot het 1e punt:

Ja, en op den gevraagde datum, zoover hij zich herinnert, en dat de victualiemeester destijds niet onder de officieren werd gerekend.

Met relatie tot het 2e punt:

De gedaagde heeft in zooverre mijne orders miskend, dat hij dezelve niet naar de form uitgevoerd heeft; vrij dikwijls heeft hij de rapporten als chef ontvangen; verscheidene daaronder, niet alle, en wel te verstaan eenige rapporten, hiervoren genoemd, en dat zulks ook omtrent eenige der rollen de waarheid is.

Met relatie tot het 3e punt:

Ja, voor zooverre het niet beoeffenen der nieuwelingen betreft, en ja, voor zoover getuige zich herinnert ten aanzien van het te laat in order brengen der rollen.

Met relatie tot het 4e punt:

Zegt getuige: ik kan het daaraan attribueeren, omdat gedaagde niet attent genoeg op die manoeuvre geweest is.

Met relatie tot het 5e punt:

Zegt getuige: Ja, naar mijne gedagten heeft de gedaagde zich ten dien aanzien niet gedragen, zooals het behoorde.

Met relatie tot het 6e punt:

Zegt getuige: Ja, dit is de waarheid.

Met relatie tot het 7e punt:

dat de zaak alzo gebeurd is, dog dat hij zich den praecisen tijd

niet kan herinneren; dat de wind van voren kwam, waarschijnlijk uit het Westen; dat hij gedaagde geordonneerd heeft, om het schip om de Zuid over bakboord te doen vallen, als de beste boeg zijnde en het naaste aan de koers, terwijl de wind van voren kwam en bevolen had de agterzeilen om te halen en op de voorzeilen te doen draaien, maar dat gedaagde die order heeft tegengewerkt, door het roer stuurboord aan boord te laten liggen, waardoor het schip in eenen tweestrijd lag en noch naar het een noch naar het ander luisterde; dat, zoover hij zich kan herinneren, de wind toen eensklaps is uitgeschoten naar het Noordwesten, met een vliegende stormbuy en daardoor de zeilen, in welke de wind nu ruim inviel, van steng zijn afgewaaid, en dat dit nog verder door het journaal zoude kunnen worden uitgemaakt en dat het verongelucken der twee matrozen aan de manoeuvres van gedaagde zoude kunnen worden toegeschreeven, en dat, indien de zeilen vroeger vastgemaakt geweest waren, het ongeluk waarschijnlijk niet zoude hebben plaats gehad.

Met relatie tot het 8e punt:

Zegt getuige: Ja, zoover als ik mij dat geval kan herinneren; het geval is gebeurd, maar den praecisen datum herinner ik mij niet; dezelve zoude nader kunnen opgegeeven worden.

Met relatie tot het 9e punt:

Zegt getuige: Ja, voor zoover hij zich zulks herinneren kan, met betrekking tot het verbod om de zeilen niet los te maken, terwijl de mist nog niet was opgeklaard, en integendeel met de parade de bramraas op te brengen.

Met relatie tot het 10e punt:

Dit geheele punt wordt door getuige op alle de vragen, daartoe betrekkelijk, met ja, zonder eenige bijvoeging, beantwoord.

Met betrekking tot het 11e punt:

Zegt getuige ook ja, met bijvoeging alleen ten aanzien van het ziek houden van den gedaagde bij het onder zeil gaan van Portsmouth, zoover hij zich den tijd herinneren kan.

Met relatie tot het 12e punt:

Zegt getuige te moeten veronderstellen, dat gedaagde zijne orders, met relatie tot het niet bijzetten van de kluiver, vrugteloos heeft gemaakt, omdat de kluiver bijgezet is geweest; dat naar alle gedagten de beugel van het kluivhout gebroken is door het te lang bijstaan van de kluiver en het te zwaar stampen; dat hij moet veronderstellen, dat gedaagde naderhand gezocht heeft den boel nog meer in de war te brengen en dat hij dat inzicht gehad heeft, omdat het schip te veel stampte om het te kunnen voeren;

dat hij schriftelijke order gegeven heeft, om de kluiver zonder zijne voorkennis niet bij te zetten, en dat gedaagde nogthans tegen getuige's order den volgenden dag het bijzetten van den kluiver weder aan den officier der wacht heeft gepermitteerd, maar dat hij, getuige, op het ogenblik niet weet, wie toen officier van de wacht geweest is.

Met relatie tot het 13e punt:

Zegt getuige enkel: ja, het is gebeurd.

Met relatie tot het 14e punt:

Zegt getuige mede eenvoudig ja.

Met relatie tot het 15e punt:

Ook dit punt wordt door den getuigen affirmatief beantwoord, met bijvoeging, dat gedaagde hem gebrutaliseerd heeft, toen hij rapport kwam maken, dat de bootsmansmaat regt in de boeijen gesloten was.

Met relatie tot het 16e punt:

Zegt getuige: Ja, en ik heb hem door een officier laten zeggen, dat, zoo hij, gedaagde, het orderboek niet afgaf, het met geweld zoude worden gehaald.

Met relatie tot het 17e punt:

Zegt getuige, dat gedaagde *dikwijls* zich tegen hem verzet, den boel in de war gestuurd heeft, door zijne orders niet op te volgen of verkeerd te doen uitvallen, en speciaal ook ten aanzien van het verwaarlozen der zeilen.

Met relatie tot het 18e punt:

Zegt getuige eenvoudig: ja.

Met relatie tot het 19e punt:

Zegt getuige: Ja, dikwijls, te weeten, dat gedaagde hem van alles onkundig hield en slegts kleinigheden na zijne verkiezing rapporteerde.

Op de vraag, of gedaagde alle respect en subordinatie uit het oog heeft verloren, om zijn ongemakkelijk humeur en verregaande pretensiën, zegt getuige: Ja, aangezien hij anders niet in staat zoude geweest zijn, mij zoo dikwijls te mankeren; en op de vraag, of die pretentiën niets minder aanduiden als om zich van het oppergezag aan boord meester te maken en zijnen Kommandant als figurant te doen verschijnen, zegt getuige: Dat zoude daaruit kunnen gezogt of gevonden worden of zeer waarschijnlijk te vermoeden zijn.

Met relatie tot het 20e punt:

Zegt getuige, na voorhouding van de daarbij vermelde missive van gedaagde: Ja, dat zal dezelve brief zijn, maar ik heb er geen kopij van gehouden, voorts den inhoud van dien brief affirmeerende, waarmede dan ook dit verhoor van den getuige is afgelopen, uit hetwelk, als met dat van den gedaagde in bijkans alle punten in oppositie staande, noodwendig eene confrontatie tusschen den getuigen en den gedaagden moest resulteren, welke dan ook vervolgens heeft plaats gehad.

Dan alvorens in de ontwikkeling deezer meer omslagtige dan wel duistere of gewigtige zaak voort te gaan, heeft de Advocaat-Fiscaal zich nog vooraf uitgelaten:

dat het den Hove misschien eenigszints vreemd zoude voorkomen, dat hij de antwoorden, zoo van den gedaagde als van den getuige, hierboven zoo breedvoerig heeft uiteengezet en daardoor het Hof eene herhaalde lectuure van een en dezelve zaken bereid heeft, dan

hij had zich daartoe verplicht gevonden door de volgende consideratiën:

dat, aangezien de gedaagde en getuige elkander bijkans op alle punten tegenspreken en dus evenzeer op bijkans alle punten moesten worden geconfronteerd, het wel te voorzien was (gelijk dan ook het geval is geweest) dat *en* gedaagde *en* getuige zich dikwerf tot hunne vorige antwoorden zouden refereeren en hij, Advocaat-Fiscaal, alzoo nog meer omhaling zoude hebben moeten maken om bij de ontwikkeling van het confrontatieverhoor telkens tot den inhoud dier antherieure verhoren te recurreeren, en ten andere omdat dit confrontatieverhoor in de daad voor geene geregelde ontwikkeling vatbaar is:

1°. omdat het gedeeltelijk bestaat uit onderlinge recriminatiën, waaronder er veele zijn, welke op nietigheden uitloopen, en de meeste, wanneer men alleen het oog op het punt van misdaad of wanbedrijf vestigt, hetgeen tog het eenig object aan 's Regters onderzoek en decisie is, geen misdaad of wanbedrijf tot object hebben, maar gesteld dat zij waar en bewezen waren, tot de discipline behoren;

2°. omdat zommige der antwoorden van wederzijden eerder naar deductiën, dan naar antwoorden gelijken en dus natuurlijk aan veele herhalingen laboreeren;

3°. omdat de gedaagde bij dit confrontatieverhoor eene menigte van stukken, als brieven, memoriën, verklaringen enz., heeft overgelegd, welke in derzelver geheel moeten gelezen worden, voor zooverre dezelve ter materie dienende zijn, terwijl er natuurlijk ook veel onder gevonden wordt, hetgeen gedaagde veilig had kunnen terughouden, zonder zijne defensie te benadeelen, en

4°. omdat sommige der breedvoerige antwoorden van den getuige zoo verward zijn, dat zijn tijd niet toelaat dezelve te ontcijfferen.

Hij, Advocaat-Fiscaal, zoude zich dus bepalen om ten aanzien van die punten van beschuldiging, met relatie tot welke hetzij door den gedaagde, hetzij door den getuige iets wezentlijks ter materie dienende is voorgebragt (hetgeen bij den getuigen zeer zeldzaam het geval is) zulks zoo kort mogelijk aan te stippen; En dient dus met relatie tot de algemeene vraag nopens het punt van recusatie:

dat gedaagde den getuige recuseert als partijdig zijnde en onwaarheden tegens hem, gedaagde, hebbende voortgebragt en dat de getuige die onwaarheden ontkent en verlangt die te weeten, ten einde dezelve te kunnen wederleggen met relatie tot het artikel der niet door den gedaagden aan getuigen overgegevene rollen in het 2e punt: zegt getuige, dat zulks waar is, met relatie tot de geschut- en stuwagie-rollen.

De gedaagde zegt, dat, zoo de getuige geen geschutrollen had gehad, hij niet in zee zoude gegaan zijn; dat het wel mogelijk is, dat de Lieutenant Verveer, terwijl de gedaagde in arrest zat, order van den Kapitein gehad heeft om de geschutrol te veranderen.

Met relatie tot het 5e punt persisteerd de getuige bij zijne klagt en antwoorden; de gedaagde doet een breedvoerig narré van deze gebeurtenis en ontkent 1°. stellige order van den Kapitein gehad te hebben om de Engelsche officieren van boord te doen gaan, en 2°. dat er, zoolang hij, gedaagde, op de *Prins Frederik* heeft gediend, immer of ooit oproerigheden of naar desorders zweemende omstandigheden hebben plaats gehad.

Met relatie tot het 7e punt blijft de getuige hoofdzakelijk bij zijne klagte en in het verhoor gegevene antwoorden persisteeren, met bijvoeging dat gedaagde hem, getuige, al dadelijk, toen hij op het dek kwam, gebrutaliseerd en de schuld op hem, getuige, heeft willen werpen, daar integendeel gedaagde, die het weer had zien aankomen, door intijds alles te strijken en te bergen, de schade en het ongeluk had kunnen praevenieeren.

De gedaagde persisteert ook bij zijne gegevene antwoorden en legt ter bevestiging van dezelve over twee verklaringen, eene van den Lieutenant Hoyinck van Papendrecht, waarmede zich de Lieutenant Gunst heeft geconformeerd, en de andere van den opperstuurman Pieterse, welke verklaringen met de antwoorden van den gedaagde op dit respect coincideren en bevestigen, dat de geuige destijds den gedaagde ten aanhoren deezer officieren en dus natuurlijk, als op het dek plaats hebbende, ook ten aanhoren van andere schepelingen, voor een *windmaker*, *levenmaker* en *oproermaker*, die maar goed was om den boel in de war te stuurén, heeft uitgemaakt, waarop de gedaagde volgens die verklaringen ten antwoord gaf: „Mijnheer, gij weet er niets van” en daarop door getuige in arrest gezet wierdt.

Met relatie tot het 8e punt refereerd zich de getuige tot zijn gegeven antwoord, met bijvoeging, dat de waarheid daarvan uit de brieven van den gedaagde zal kunnen bewezen worden.

De gedaagde legt de bij die occasie gevoerde correspondentie, bestaande in zeven stuks brieven, over, zich daartoe refererende.

De getuige legt van zijne zijde over eene door hem, getuige, op den 8en Augustus 1816 aan den gedaagde gegevene instructie, mitsgaders eene door J. Lindeman, opperzeilmaker, en D. Adriaansze, tweede zeilmaker, afgegevene verklaring, welke laatste egter niet tot dit maar tot het 14e punt van beschuldiging relatief is.

De gedaagde zegt op het 1ste stuk niets te hebben aan te merken en met relatie tot het andere stuk het aan des regters decisie over te laten, in hoeverre de zeilmakers bevoegd zijn de manoeuvre van een Kapitein-Lieutenant te beoordeelen.

De getuige zegt, dat de zeilmakers zoodanige manoeuvres zeer goed kunnen beoordeelen en dat anders ook een opperstuurman de manoeuvres van een Kapitein geenszints kan jageeren.

Met relatie tot het 9e punt: avoueerd getuige zich in den datum vergist te hebben, maar er bij te blijven, dat de zaak zelve alzoó gebeurd is.

Gedaagde zegt, dat ook hier, evenals de geheele klagte door, de onjuistheid van des getuiges opgaven doorstraalt.

De getuige zegt, de klagte aan wal te hebben opgemaakt en toen alle de stukken niet bij zich gehad te hebben.

Met relatie tot het 10e punt:

legt gedaagde wederom drie stuks correspondentie over ten betooge van onjuistheid in tijdsopgaven van den getuige.

Getuige zegt, dat naar zijn beste onthoud dit geval gebeurd is op den 27en Februari 1817, en dus drie dagen na gemelde correspondentie, en dat de Generaal de Kok, destijds daarover door gedaagde gesproken zijnde, wegens dit geval zal kunnen getuigen.

Gedaagde zegt, dat, daar getuige zich op zijn beste weten en aantekeningen beroept, zulks zijn, gedaagde's, reflectiën over onjuistheid van getuige's opgaven staaft en dat, daar getuige zich op het getuigenis van den Generaal de Kok beroept, hij, gedaagde, vertrouwt door den bij het slot van het verhoor door hem over te leggen brief van den Generaal de Kok zich genoegzaam tegen de aanklagte van den getuige te zullen kunnen verdedigen.

De getuige zegt, dat, hoezeer hij geen brief van den Generaal de Kok kan produceeren, het echter zulks is, dat de Schout-bij-Nacht Buyskes met zijn, getuige's, klagte bij den Generaal de Kok is geweest en denzelven daarover heeft onderhouden, en dat de gemelde Schout-bij-Nacht zoude kunnen getuigen, dat de Generaal de Kok die klagte niet *ten eenemaal* heeft gedesavouéerd.

De gedaagde zegt, dat, overmits de getuige zich op den Generaal de Kok beroept, 't getuigenis van dien Generaal voor hem dus ook bij getuige geloof moet verdienen.

Bij voorlezing repeteerd getuige, dat de Generaal de Kok die klagte niet *geheel en al* heeft gedesavouéerd.

Met relatie tot het 11e punt is tusschen den gedaagde en getuige eene opereuse discussie ontstaan over het langdurig arrest van den gedaagde, op den 22en December 1816 aanvang genomen hebbende, en over de oorzaken, omstandigheden en gevolgen van dat arrest, hetwelk een van die verhalen heeft opgeleverd, waarvan hij, Advokaat-Fiscaal, hierboven gezegd heeft, dat dezelve voor geen uittreksel vatbaar zijn, en bij welke gelegenheid door den gedaagde ook wederom zijn overgelegd 17 stuks brieven en verklaringen, waaronder behalve andere, eene verklaring van vijf officieren der zich aan boord bevindende landtroepen, door gedaagde als een staal van getuige's inconsequente handelwijs overgelegd, daarin bestaande, dat getuige den gedaagden in het openbaar op het dek scherpelijk had gecorrigeerd wegens het openleggen van de roosters, die op het halfdek boven het agterspil behoren, waarop gedaagde ten antwoord had gegeven, dat zij die roosters bij elk anker winden open hadden gehad, omdat men anders niet kon zien of het volk draaijde, noch hetzelfde daartoe konde aanmoedigen, noch aan den Lieutenant, die daarbij geplaatst was, eenige orders kon geven; dat getuige daarop zeide, dat de gedaagde hem altoos contrarieerde en den gedaagde gelaste de roosters dicht te laten leggen, waarop gedaagde had gerepliceerd, dat getuige hem altoos prostitueerde, wanneer hij orders had gegeven;

dat de getuige daarop den gedaagden gelast had naar zijne hut te gaan, waaraan deeze voldeed, en dat na gedaagde's vertrek het draaijen aan het spil geordonneerd zijnde, de getuige zich nu willende overtuigen, of er gedraaid wierd, bij de roosters ging en toen gelaste dezelve open te leggen, zijnde dezelve toen gedurende het anker winden open gebleven.

Met relatie tot het 16e punt avoueert de getuige het woordje *nu* in het woordje *dan* in het orderboek naderhand verandert te hebben, maar zegt tot zijne defensie, dat hij den volgenden morgen ontdekt hebbende, dat dit *nu* een schrijffout was, vermeend had hetzelfde wel te mogen veranderen en dat gedaagde ook zelv had kunnen zien, dat het eene schrijffout was en deeze verandering den gedaagde niet qualificeerde om de afgave van het orderboek te weigeren.

Met relatie tot het 17e punt nopens de daarbij in het algemeen aan den gedaagde te laste gelegde desobedientie heeft getuige een nieuw feit in het midden gebragt, namentlijk dat gedaagde de *nieuwelingen*, welke van de *Braband* op de *Prins Frederik* waren overgeplaatst, tegen alle scheepsgewoonte en tegens de stellige orders van hem, getuige, aan de roeijersbakken had geplaatst, waardoor aan deze nieuwelingen bij het aan wal komen gelegenheid tot desertie wierd gegeven, zooals dan ook op Teneriffe het geval was geweest.

De gedaagde, door Kommissarissen zijnde afgevraagd, of hij verkoos dit punt dadelijk te beantwoorden, dan wel verlangde, dat hetzelfde als een nieuw punt van accusatie door het Officie in den gewonen form wierd behandeld, heeft hij verklaard bereid te zijn om én op dit punt én op alle andere punten van beschuldiging, welke getuige verkiest in het midden te brengen, dadelijk te antwoorden, en heeft hij, gedaagde, dientengevolge tot debath deezer beschuldiging in substantie gezegd:

1° dat door den Heer Minister van Marine de last gegeven was, om de *beste* matrosen van de *Braband* over te neemen; dat de *Braband* reeds een jaar met dezelve equipage te *Portsmouth* had gelegen; dat dus de matrosen, die van de *Braband* werden overgenomen, geene *nieuwelingen* waren, en de vrees voor desertie uit dien hoofde ongegrond was;

2° dat ook niet hij, gedaagde, die overgenomen manschappen aan de roeijersbakken heeft geplaatst, maar dat getuige *zelve*, na die manschappen, welke op het halfdek stonden, geinspecteerd te hebben, de bakken gedesigneerd heeft, waaraan zij moesten worden geplaatst;

3° dat de weggelopene op *Teneriffe* teruggekomen zijnde vóór het vertrek, niet als deserteurs zijn gestraft,

op welke drie punten van defensie de getuige heeft gerepliceerd:

1° dat hij toch de matrosen van de *Braband* als *nieuwelingen* op de *Prins Frederik* beschouwde;

2° dat hij ontkent de order tot plaatsing aan de roeijersbakken gegeven te hebben, en

3° dat hij de weggelopene op *Teneriffe* op verzoek van den Consul van straf heeft vrijgelaten.

Terwijl met relatie tot het niet bergen der gescheurde zeilen in datzelve 17de punt voorkomende, de getuige dit nader heeft gedetailleerd, om te bewijzen, dat zulks het geval is geweest, edoch in den loop van dat detail geavanceerd heeft, dat er wegens de volte op het schip maar eene zeilkooij disponibel was en de zeilen niet alle konden geborgen worden, hetwelk door gedaagde dadelijk is opgevat met te zeggen, dat daardoor die beschuldiging verviel en dat daarenboven, zoo dezelve gegrond was geweest, getuige hem, gedaagde, wel gestraft zoude hebben, terwijl getuige dan ook wel de order tot het bergen dier zeilen aan een ander officier zoude hebben gegeven.

Met relatie tot het 18e punt:

Dit punt heeft wederom tot eene langdurige discussie tusschen getuige en gedaagde aanleiding gegeven, welke voor geene uittrekking vatbaar is, met relatie tot welke de Advocaat-Fiscaal alleen aanvoert:

dat de gedaagde zich in den loop dier discussie refereert tot zekere bij hem overgelegd wordende *Nota*, behorende als bijlagen tot het verhoor, door hem, gedaagde, voor Kommissarissen uit den Krijgsraad van Soerabaja den 5en September 1817 deezer-zaaks-halve ondergaan. ¹⁾ En dat getuige van zijne zijde zich beroept en overlegt een brief van den 5en met een P. S. van den 9en November 1816 aan gedaagde geschreeven, doch welken brief gedaagde ontkent ontvangen te hebben, en eenige redenen opgeeft, welke hem dien brief voor gefingeerd doen houden, refereerende zich van zijne zijde tot een brief van getuige van den 11en November, reeds overgelegd, terwijl de getuigen de echtheid zijner missive en deszels ontvangst bij den gedaagde staande houdt.

Met relatie tot het 19e punt:

De getuige, door den gedaagde gesommeerd zijnde om in eene zoo vague beschuldiging daadzaken op te geven, heeft de getuige wederom van nieuws opgegeeven de reeds afgehandelde punten van het orderboek, het schippersboek en de scheepsrollen, maar zegt verder geene praecise feiten te kunnen opgeeven, welke zouden kunnen bewijzen, dat gedaagde zijne orders niet heeft nagekomen, enkel latende volgen de historie van een nietig mondeling dispuut, tusschen hem en gedaagde over het al of niet inruimen van de hut des Hofmeesters aan den zieken Lieutenant Arends, hebbende plaats gehad.

Het 20e punt als natuurlijk tusschen partijen in confesso zijnde, heeft geen verdere reflectiën opgeleverd, dan daarentegen heeft de gewone slotvraag, wat getuige en gedaagde noch bij hunne verklaringen en antwoorden te voegen hebben, stof tot eenige bladzijden geschrift opgeleverd, welke voor geen geregeld uittreksel vatbaar

---

¹⁾ Het is niet duidelijk, om welke reden de hoofdofficier Pfeil, die als zoodanig in eerste instantie voor het H.M.G. moest terechtstaan, gehoord is door commissarissen uit den Krijgsraad te Soerabaja.

zijn en waarvan dus de Advokaat-Fiscaal maar enkele marquante bijzonderheden opgeeft.

De getuige sommeert den gedaagde om de order te produceeren, welke hij, getuige, op last van den Schout-bij-Nacht *Buyskes* op den 7en Meij 1817 aan gedaagde heeft doen ter hand stellen, waarbij gedaagde op zijne verantwoordelijkheid gelast wordt tot nader order te blijven dienst doen, aan welke sommatie door gedaagde is voldaan.

De gedaagde beklagt zich over de vernederende wijze, waarop de getuige de order van zijn, gedaagde's, suspensie heeft geëxecuteerd.

De getuige zegt, dat dit alzoo de intentie van den Schout-bij-Nacht *Buyskes* is geweest.

De gedaagde legt verder over de nota, behoorende tot zijn verhoor te *Soerabaya*, hierboven reeds geciteerd, mitsgaders de minute eener missive, door hem aan den Generaal *de Kok* geschreven, en eene origineele missive, door hem aan den Generaal *de Kok*, aan hem, gedaagde, in antwoord toegezonden en omtrent welke missive de getuige getragt heeft te demonstreeren, dat, indien de zaak in Oost-Indiën had kunnen worden afgedaan en hij, getuige, den Generaal *de Kok* had kunnen spreken, deze Generaal dien brief niet zoude geschreeven hebben. Gedaagde voert voorts ter adstructie van zijns, gedaagde's, beklag over getuige's ondraaglijk humeur en lastige handelwijs met zijne inferieuren aan:

- 1°. dat de Lieutenant *de Bruin* zich ziek heeft gehouden om niet bij getuige geplaatst te worden;
- 2°. dat de Kapitein-Lieutenant *Bolken* om die plaatsing te eviteeren verklaard heeft zijne demissie in dat geval te zullen vragen;
- 3°. dat de 1e Lieutenant *van den Hove* door getuige als oproermaker aan den Minister is opgezonden;
- 4°. dat de 1e Lieutenant *Verveer* al mede dezelve beschuldiging van getuige heeft ondergaan, maar zich voor een Krijgsraad heeft gejustificeerd;
- 5°. dat de 1e Lieutenant *Kicherer* al mede door den getuige als oproermaker bij den Schout-bij-Nacht *Buyskes* is verklaagd, door diens last in arrest gesteld en aan den Krijgsraad gervevoerd, doch hangende het onderzoek zijner zaak gestorven is, — op het getuigenis van welke officieren, voor zoover zij in leven zijn, hij zich vrijmoedig durft beroepen.

Voorts zegt gedaagde, dat, zoo hij al eens nu of dan zich al te gevoelig tegen zijnen chef getoond of geëxpliceerd heeft, zulks moet toegeschreven worden aan de aanhoudende minachting en mishandelingen, welke hij van den getuige heeft moeten ondergaan, leggende wijders noch acht stuks brieven tot adstructie zijner defensie over.

De getuige zegt, dat alle deeze aanhalingen van die officieren niets tot deeze zaak doen en afgedane zaken zijn; dat evenzoo de Kapiteins *Hofmeijer*, *Twent* en *Jager*, onder welke gedaagde gediend heeft, toen zij hem leerden kennen, spoedig van hem wenschte ontslagen te zijn en ongunstige rapporten over hem bij den Minister der Marine hebben uitgebragt.

Waarmede dan eindelijk deze opereuse verhoren en confrontatiën, welke hem, Advokaat-Fiscaal, tot zulk een breedvoerig narratief gedeelte van dezen voordragt, zijnes ondanks, verplicht hebben, zijn afgelopen en hij dus alsnu zal overgaan tot het juridiek onderzoek van den uitslag, welke deze actie, zijnes oordeels, zal moeten hebben;

Om dit onderzoek in zulk eene meenigte van beschuldigingen van allerlei aart, met eenige orde en tevens zooveel mogelijk kort te behandelen, heeft hij, Advokaat-Fiscaal, de beschuldigingen verdeeld in twee soorten, de eerste behelzende alle die punten van accusatie, welke naar zijn inzien manifest tot de discipline behooren en welke dus, al waren dezelve én waar én bewezen én onverschoonbaar, geene materie van actie aan het Officie zouden opleveren, en de tweede die punten van accusatie, welke waar en bewezen zijnde, aan hem, Advokaat-Fiscaal, de last van actie wegens misdaad of wanbedrijf zouden opleveren, terwijl hij nog deze preleminaire reflexie moet vooraf zenden, dat de volstreckte onmogelijkheid, waarin men in den zeedienst zoo dikwerf verkeert, om tot een Krijgsraad te geraken, het voor den bevelhebber van een schip even dikwerf noodzakelijk maakt, vergrijpingen als disciplinair te beschouwen en te straffen, welke misschien op de keper beschouwd, materie tot onderzoek voor eenen Krijgsraad zouden opleveren en welke ook bij de Landmagt, waar altoos een Krijgsraad geformeerd kan worden, voor denzelfden misschien zoude worden gebracht, terwijl het aan boord van een schip hoogst ongesaisonneerd en gevaarlijk zoude kunnen worden met het straffen van zommige vergrijpen lang te supercederen, tot een krijgsraad verkrijgbaar was en men vaak evenmin den schuldigen tot zoolang in detentie kan houden, dat er gelegenheid is, hem aan eenen Krijgsraad over te geeven, omdat zijn dienst aan boord niet kan gemist worden. ¹⁾

De Advokaat-Fiscaal vermeent dan de volgende punten van accusatie tot de manifest disciplinaire te mogen brengen:

Het 1e punt over de permissie van den victualiemeester door gedaagde gegeven, om van boord te gaan, als alleen resideerende in het onderscheiden begrip van den getuige en den gedaagde of de victualiemeester als officier moest worden geconsideerd, *ja* dan *neen*.

Het 2e punt voor het niet op zijn tijd geeven der rollen, als behoorende tot artikel 12 van 't Reglement van Krijgstucht voor de Zeemagt, terwijl, wat de bij ditzelve punt voorkomende algemeene beschuldiging van het onkundig laten van zijnen Kommandant en het ageeren als chef betreft, de Advokaat-Fiscaal vermeent deze vague beschuldigingen, welke gedurig wederkeeren, wanneer bij dezelve geene bepaalde feiten worden geallegueerd, waardoor een beschuldigde buiten de mogelijkheid gesteld word zich te verdedigen, als geheel irrelevant en geener ontwikkeling waardig te kunnen beschouwen en stilzwijgend passeeren.

¹⁾ Deze beschouwingen van den A.F. zijn zeer opmerkelijk, hoewel niet duidelijk is wat zij in *dit* geding, waar het een hoofdofficier betreft, te beteekenen hebben.
Red. M.R.T.

Het 3e punt over het niet exerceeren der nieuwelingen enz., als mede in de termen van Art. 12 van het Reglement van Krijgstucht vallende.

Het 5e punt over het gebeurde in de longroom, hetwelk in effecte niets anders schijnt te zijn geweest dan eene misschien te vrolijke parthij van jonge zeelieden onder elkander, van welke meening een minder difficiel capitein geene notitie zoude genomen hebben.

Het 8e punt over het niet dadelijk willen aannemen van het ontslag uit het arrest, vermits volgens des klagers eigen aveu de gedaagde op zijne reflectie, dat hij dan dienst weigerde, het ontslag aangenomen en alzoo geobedieerd had.

Het 11e punt over het ziekhouden te *Portsmouth*, daar getuige toch nooit stellig beslissen kon, dat gedaagde inderdaad *niet* ziek was, zonder zulks door den scheepsdoctor vooraf te laten onderzoeken, hetgeen hij niet gedaan heeft.

Het 13e punt over het uitvaren van gedaagde tegens den stuurman over het hoger liggen dan zijn koers was, niettegenstaande dit op getuige's order was gedaan, aangezien volgens getuige's eigen aveu gedaagde dit deed, toen hij op het dek kwam en dus niet wist, wat de getuige geordonneerd had, en er dus enkel een different van opinie tusschen hun beiden over het al of niet te hoog liggen bestond.

Het 15e punt over het gebeurde van de bootmansmaat de Bijze, als hebbende gedaagde aan de hem door getuige gegeevene order voldaan.

Het 17e punt over het niet zorgen voor de gescheurde zeilen, hetwelk almede, zoo deze accusatie gegrond was, in de termen van meergemeld Art. 12 zoude vallen en daarenboven door getuigen zelve opgeruimd is met te avoueerden, dat er geen genoegzame plaats tot berging der zeilen was.

En eindelijk het naderhand door getuigen in het proces gebragt punt van het plaatsen der van het schip *Braband* overgenomene matrosen aan de roeijersbakken, vermits in de daad de *beste* matrosen van eene equipage, welke reeds meer dan één jaar in dienst was geweest, niet wel als *nieuwelingen* konde beschouwd worden.

Dat volgens oordeel van den Advokaat-Fiscaal de navolgende punten van beschuldiging van eenen anderen en meer ernstigen aard zijn:

Het 4e punt, de door verkeerde manoeuvre van gedaagde veroorzaakte scheuring van het groot marszeil.

Het 6e punt, het insulteeren van den getuigen opentlijk op het dek op den dag van het ten anker komen voor Doever.

Het 7e punt, de op den 6en November 1816 plaats gehad hebbende tegenwerking van getuige's orders, het kommandeeren van eene verkeerde manoeuvre, waardoor schade aan het tuig en het verdrinken van twee matrosen veroorzaakt zouden zijn.

Het 9e punt, de insolente taal, door gedaagde tegens getuigen ter gelegenheid van deszelvs orders over het losmaken der zeilen gezegd.

Het 10e punt, de brutale expressiën: *ik zal het je bakken, ik zal je laten plakken*, enz., door gedaagde op den 27en Februarij 1817

ter gelegenheid van de kwestie over het ontslag van den Lieutenant *Verveer* tegens getuigen uitgebragt.

Het 12e punt, de op den 16en Maart 1817 plaats gehad hebbende vilipendie van getuige's orders met relatie tot het bijzetten van den groten kluiver.

Het 14e punt, de op den 23en Maart 1817 door een verkeerde manoeuvre van gedaagde veroorzaakte tweede scheuring van het groot marszeil.

Het 16e punt, het weigeren der teruggave van het wacht- en orderboek.

Het 18e punt, het weigeren van het aannemen van het schippersboek.

Het 19e punt, het onkundig houden van getuige van alles, het rapporteeren slegts van kleinigheden naar verkiesing, het uit het oog verliezen van alle respect en subordinatie door den gedaagde en deszelvs pretentie om zich van het oppergezag aan boord meester te maken en zijnen kommandant als figurant te doen verschijnen, zijnde het 20e of laatste punt hierna speciaal door den Advocaat-Fiscaal behandeld.

Dat deeze *tien* alzoo voorgedragen laatstgemelde punten van beschuldiging aan den Advocaat-Fiscaal volgens deszelvs begrip als, de een meer de andere minder, in de termen van misdaad of wanbedrijf vallende, aan hem R.O. materie tot het doen van eenen Crimineelen Eijsch opleeveren. indien dezelve:

- 1°. waren bewezen of beleden,
- 2°. door den gedaagde bij zijn verhoor geheel onopgelost of ongerescontreerd waren gebleeven, of
- 3°. geheel en al van gronden van verschoning ontbloot waren.

Dat wat het eerste deezer voorwaarden betreft, het Hof uit het hierboven omstandig opgegeeven verhoor van den gedaagde genoegzaam zoude hebben opgemerkt, dat, met uitzondering van het 20e punt, waarvan straks nader, de confessie van gedaagde op alle de punten, voorzooverre die tot zijn bezwaar ten dezen ontbreekt, en dat, voorzooverre er confessie omtrent *daadzaken* aanwezig is, dezelve altoos zoo gecircumstantieerd en geclausuleerd is, dat alle confessie van het *misdadige* totaal ontbreekt.

Daar er alzoo geene confessie aanwezig is, zal het onderzoek zich moeten bepalen tot de quaestie, of er door getuigenis bewijs van de aan den gedaagde ten laste gelegde beschuldigingen bij deeze *tien* punten van accusatie, vervat in het proces, aanwezig is, en zoo ja, welk gewigt dit getuigenis volgens de gronden van het regt bezit.

De eenige in het proces voorkomende getuige is de Kapitein ter zee *W. H. van Senden*, des gedaagde's onmiddelijke superieur aan boord van Zijner Majesteits schip van oorlog en tegelijk de onmiddelijke aanklager van gedaagde.

Deeze superieur moet volgens art. 160 van het Krimineel Wetboek voor het krijgsvolk te water in deeze accusatie, in deze klagte van desobediëntie, tegenspraak, honen, dreigen, in dienstzaken, door

zijnen inferieur gepleegd, op zijnen eed geloofd en zijne getuigenis alleen in dat opzigt voor een volledig bewijs gehouden worden „ten ware de persoon van den getuige om bijzondere redenen reprochabel mogt zijn, of zijn getuigenis door andere omstandigheden „mocht worden verzwakt of tegengesproken”.

En de quaestie is dus enkel, of deze reservatoire en aan de validiteit van het getuigenis van eenen superieur derogeerende clause der wet in het onderhavig geval aanwezig zij, ja dan neen, en welke vraag de Advocaat-Fiscaal niet aarselt volmondig *affirmatief* te beantwoorden op de navolgende gronden:

1°. omdat de getuige in zijn verhoor, wanneer men hetzelfde met de door denzelfven overgeleverde klagte vergelijkt, meermalen vacielleerd, sommige zaken, welke hij bij de klagte positief had opgegeven, bij het verhoor met een *te geloven, te vermeenen, te veronderstellen, af te leiden, naar zijn beste weten* en dergelijke ontwijkende bijvoegselen vergezelt;

2°. omdat sommige punten van beschuldiging, in de klagte vervat, en daaronder zoodanige welke voor den gedaagde zoo al niet de doodstraf, immers zeker cassatie met infamie naar zich moesten sleepen, in algemeene bewoordingen gesteld heeft, zonder bij het verhoor eenige positieve daadzaak tot staving van zulke zware beschuldigingen te kunnen aanvoeren, schoon daartoe door de gedaagde gesommeerd zijnde, waaruit noodwendig tegens den getuigen een hevig vermoeden van partijdigheid resulteert, als maar zonder onderscheid alles hebbende opgezocht, om zijne klagte uit te breiden;

3°. omdat getuige (en hier beroept zich de Advokaat-Fiscaal op de wetenschap van Commissarissen) in den loop van het confrontatieverhoor dikwerf eene contenance heeft gehouden, welke in de eerste plaats meer eenen aanklager, dan eene getuige paste, en ten anderen niet onduidelijk des getuige's verlegenheid ten aanzien van sommige door hem bij de klagte voortgebragte punten van beschuldiging aan den dag legde, en

4°. omdat getuige in enkele punten ten aanzien van tijd en omstandigheden zijne klagte als het ware geretracteerd heeft.

Om alle welke redenen dan ook Kommissarissen zwaarigheid hebben gemaakt om den getuige (gelijk de manier van Regtspleging dit vordert) bij de confrontatie andermaal den eed af te neemen, en weshalven dan ook hij, Advokaat-Fiscaal, R.O. heeft verklaard, dat hij het getuigenis van den Kapitein *van Senden*, het eenige dat in het proces voorhanden is, op het respect deezer tien punten van beschuldiging *niet* voor irreprochabel, volledig en concludent kan aanneemen en dus de daarbij den gedaagde ten laste gelegde feiten *niet* voor ten genoegen regtens bewezen houdt.

De bij deze *tien* punten aan den gedaagde te laste gelegde misdaden of wanbedrijven, alzoo *noch* beleden *noch* bewezen zijnde, vloeit daaruit dus al reeds van zelve voort, dat deswege aan het Officie geene actie tegens den gedaagden geschapen kan zijn; dan

in de tweede plaats, al was dit bewijs minder gebrekkig, zoo zoude hier aan de gedaagde nog te stade komen, dat het én bij zijn verhoor én bij de confrontatie er verre van daan is, dat hij alle deeze beschuldigingen onopgelost of ongerescontreerd zoude gelaten en zich enkel agter de negatieve gerebrancheerd hebben; dat hij integendeel meest alle zijne antwoorden met redenen bekleed en op sommige respecten zoodanige solutiën heeft gegeven, welke, vooral ten aanzien der aan hem te laste gelegde fautive manoeuvres, het vrij twijffelachtig maken, of de door verkeerde manoeuvres veroorzaakte schaden en ongelukken niet eer aan den getuige, dan aan den gedaagde te wijten zijn, terwijl in de derde plaats het den gedaagde ook niet aan verschonende omstandigheden in sommige gevallen heeft ontbroken, doch welk punt de Advokaat-Fiscaal hierna bij de behandeling van het 20e of laatste punt van beschuldiging, waartoe hij vervolgens overgaat, breeder heeft uiteengezet.

Dit punt dan is de missive, door den gedaagde op den 12en Mey 1817 aan zijnen superieur, den Kapitein *van Senden*, geschreeven.

Omtrent dit punt, zegt de Advokaat-Fiscaal, is er naar geen bewijs, wat het *materieele* betreft, te zoeken, de origineele brief is in het proces, en de gedaagde heeft dien brief en deszelvs inhoud, als door hem geschreeven, erkend.

Wanneer men deze brief enkel als *materieel* stuk en in het afgetrokkene wilde beschouwen, zoude zekerlijk de gedaagde aan eene gegronde beschuldiging van de misdaad van insubordinatie niet kunnen echapeeren.

Dan wij hebben hier ook met de moreele imputatie te doen, en het zijn omstandigheden van meer dan eenen aart, welke naar het inzien van den Advokaat-Fiscaal in het oog moeten worden gehouden, om het *al* of *niet misdadige* van deze *daad* van gedaagde in het ware licht te stellen en regt te waardeeren, en tot deeze omstandigheden brengt hij:

1°. het antwoord, door gedaagde op dit respect gegeven;

2°. het character van zijnen superieur en diens gedrag tegen den gedaagde te voren gehouden;

3°. de positie van gedaagde op *Java*, toen hij dien brief schreef, in alle deszelvs omstandigheden beschouwd, zoo met relatie tot den Kapitein *van Senden*, als met relatie tot den Schout-bij-Nacht *Buyskes*, destijds Zijner Majesteits Zeemagt in de Oost-Indiën kommandeerende, en

4°. de invloed, welke langdurige ondergane verdrietelijkheden en tegenspoeden op het hoofd en hart van elken mensch hebben, en te meer op een mensch van driftigen aard, waarvan de gedaagde niet vrij is te spreken.

Wat dan het eerste punt, des gedaagdes antwoord, betreft, is er vroeger aangewezen, dat dit antwoord hoofdzakelijk behelst, dat die brief niet op zichzelf staat, maar in verband met voorgaande gebeurtenissen en ondergane mishandelingen moet beschouwd worden;

dat die brief een gevolg is van een order aan gedaagde van den 7en Mey 1817, waarin hem ingevolge last van den Schout-bij-Nacht *Buyskes* bij het minste of geringste, dat er voorviel, gevangenis en opzending naar het Vaderland en dus zijn totaal ongeluk wordt bedreigd;

dat hij al meermalen bij gemelde Schout-bij-Nacht zijn ontslag van dit schip, ja zelfs zijne demissie had gevraagd wegens het gevaar, dat hij voor zich uit die order voorzag;

dat het eenig middel, waardoor hij zich aan dat gevaar konde onttrekken, was, om zich in arrest te stellen en Krijgsraad te vragen, waartoe hem de wet vrijheid gaf; dat hij alzoo zich van dat regt willende bedienen, verklaard had, nog twee dagen te zullen blijven dienst doen, en dus niet direct dienst geweigerd had; dat *dit* zijne intentie is geweest, welke hij mogelijk niet duidelijk genoeg aan den dag heeft gelegd, en dat hij ook dan, zelfs wanneer men hem dienstweigeren had willen ten lasten leggen, men het tijdstip van het consommeeren dier *daad niet* heeft afgewacht, daar men hem nog vóór den afloop dier twee dagen heeft gesuspendeerd.

Wat dit antwoord betreft, vervolgt de Advokaat-Fiscaal, zoo is het zeker, dat, wanneer de gedaagde niet in *zeer bijzondere omstandigheden* had verkeerd, deze gronden van verschoning tot zijne justificatie ongenoegzaam zouden zijn, wegens den in den krijgsdienst altoos moettende gelden stelregel: *eerst gehoorzamen en dan zich beklagen*, maar deze gronden van verschoning krijgen een aanzienlijk gewicht, wanneer men in de tweede plaats het character van des gedaagdes superieur en deszelvs te voren tegen den gedaagde gehouden gedrag in aanmerking neemt, als wanneer hij in dien superieur ontmoet eenen man, die, gelijk wij hier boven zagen, wegens zijne vacillatiën, het vague en onbestemde zijner klagten, zijne contenance in het verhoor en zijne partieele retractatiën, door den Advokaat-Fiscaal als een reprochabel getuige is beschouwd:

die bij zijne klagte eene beschuldiging aanvoert, welke misschien kapitale gevolgen konde hebben, zonder volgens eigen aveu eene enkele daadzaak ter staving van zulk een gewichtige beschuldiging te kunnen aanvoeren;

die niet schroomt, in zijne klagte opnieuw punten van beschuldiging in te brengen over zaken, weswege *hijzelf* den gedaagde (hetzij dan teregt of te onregt) reeds met minder of meerder en soms met zeer zware arresten disciplinair gestraft heeft, alzoo den billijken regtsregel van *non bis in idem* uit het oog verliezende ¹⁾, en zichtbaar van het uitloopen uit Texel af tot de komst op Java toe alles bijeenverzameld heeft, wat strekken konde om den gedaagde in een schuldig daglicht te plaatsen, zelfs nietigheeden niet voorbijziende en beschuldigingen voortbrengende, welke in de daad *ongerijmd* zijn, als bij voorbeeld het plan, dat gedaagde zoude

¹⁾ Hier wordt dus aangenomen, dat de regel *non bis in idem* ook geldt voor eene strafrechtelijke vervolging na eene disciplinaire bestraffing.

gehad hebben, om hem, getuige, het oppergezag aan boord te benemen, iets waartoe in het onderhavige geval gedaagde niet alleen over de scheepsequipage, maar ook over de aan boord zijnde Landtroepen en den Generaal, die deeze troepen kommandeerde, moest kunnen disponeeren, om zijn oogmerk te bereiken;

die door den gedaagde (volgens getuigschriften, door den gedaagde geproduceerd) op het dek openlijk voor een *wectniet*, *windmaker* en *oproermaker* uit te schelden, de dikwerf ook door gedaagde geëmployeerde oneerbiedige repliques of geprovoceerd of in plaats van zijne superioriteit met deftigheid en gezag te handhaven, dit gezach moedwillig weggegoorpen heeft, door zich van zulke onhebbelijke expressiën te bedienen; die zich veroorlooft, in eene geschreevene en aan zijne inferieuren ter executie ter hand gestelde ordre naderhand eigenmagtig verandering te maken, zonder die verandering vooraf bekend te maken aan dien inferieur, welke dezelve order, zooals die *vóór* de verandering was ingerigt, ter goeder trouw had geëxecuteerd;

de man eindelijk, wiens gedrag en handelwijs door den Generaal-Majoor *de Kok*, welke de geheele reis heeft medegedaan, niet alleen vis à vis den gedaagden, maar ook vis à vis de andere onder zijne orders dienende officieren, bij den hierboven aangehaalden brief zoo ongunstig is afgeschilderd, dat daardoor in de daad het geavanceerde van den gedaagde nopens de weigering van sommige officieren, om onder getuige's orders te dienen, een hogen graad van waarschijnlijkheid niet alleen, maar bijkans van moreele zekerheid verkrijgt, terwijl de Generaal *de Kok* zijne waarheidsliefde en onpartijdigheid in dienzelvde brief daar doet, door den gedaagde insgelijks te reprocheeren, dat hij zich niet altoos zoo respectueuselijk vis à vis zijnen superieur gedragen heeft, als hij had behoren te doen.

En was het dan wel, zegt de Advokaat-Fiscaal, te verwonderen, dat gedaagde schrikte op het denkbeeld, om langer te blijven dienen onder eenen man, van wiens ongunstige gezindheid te hemwaarts hij zooveele en zoo doorslaande bewijzen had, en zulks na het ontvangen eener order, waarbij hem de strengste bedreiging op last van eenen hogeren superieur gedaan was, wanneer er wederom het *minste* of *geringste* voorviel, daar tog elk weet, hoe weinig moeite het aan een superieur, welke rancune tegen zijnen inferieur heeft opgevat, kost om meer of minder geringe bezwaren tegen dien inferieur te vinden of doen geboren worden.

En deeze grond klemt te meer, wanneer men in aanmerking neemt de positie van gedaagde op *Java* na het ontvangen der orde van 7 Mey 1817, als hebbende hij, gedaagde, de gevaarlijke gevolgen inziende, welke uit die order konden resulteren, dadelijk den volgenden dag schriftelijk en bij herhaling zich aan den Schout-bij-Nacht *Buyskes* geadresseerd met verzoek om van onder de orders van den Kapitein *van Senden*, of zoo dit niet zijnde konde, zelfs uit 's Rijks dienst ontslagen te worden, doch op welk verzoek hij, gedaagde, geen antwoord heeft bekomen, waardoor des gedaagdes toe-

stand zoo scabreus werd, dat hij het eerste middel, hetwelk hem voor den geest kwam om uit die positie ontslagen te worden, gretig en op eene onvoorzigtige wijze arripieerde en hetgeen bij den gedaagde te ligter moest gebeuren, die, van een zeer driftig temperament zijnde, ook te ligter wrevelig en geëxaspereerd was geworden, daar al hetgeen tusschen hem en den Kapitein *van Senden* op deezen langdurige togt was gepasseerd, en welke drift en exasperatie hem dan ook zekerlijk en tot eene demarche geleid en tot enkele uitdrukkingen, zoo in deze als in andere door hemzelfden openhartig geproduceerde brieven, heeft verleid, welke een meer kalm en bedaard man niet zoude hebben gebezigd of immers niet zelf aan den dag gebragt zoude hebben, terwijl in allen gevallen, zoo uit des gedaagdes altoos openhartige antwoorden, als uit de geheele toedragt der zaak, naar des Fiscaals oordeel blijkt, dat gedaagdes intentie met het schrijven van dezen brief in de daad niets anders is geweest, dan het niet volkomen behoorlijk ingerigt plan om gebruik te maken van het regt, hem bij Art. 9 en 10 van de Regtspleging bij de Zeemagt¹⁾ toegekend, en waartoe hij op *Java* bij gebrek aan de nodige hoofdofficieren der Zeemagt tot het formeeren van een krijgsraad niet geraken konde, waardoor dan ook de Advokaat-Fiscaal dit punt van beschuldiging, hoezeer gedaagde in de wijs, om zijn oogmerk te bereiken, onvoorzigtig en niet overeenkomstig de voorschriften der krijgstuicht gehandeld heeft, uit het oogpunt van *misdaad* of *wanbedrijf* beschouwd, voor opgeruimd houdt, en voor welk verzuim en onvoorzichtig gedrag de gedaagde door zijne langdurige suspentie gedugt geboet heeft, 't geen te meerder weegt, wanneer men nagaat, dat alles te samen genomen, de eerste oorzaak van al het gebeurde, naar des Advokaat-Fiscaals inzien, in het gedrag van den Kapitein *van Senden* moet gezocht worden.

Na alzoo deeze opereuse zaak behandeld te hebben, heeft de Advokaat-Fiscaal te kennen gegeven, dat bij hem R.O. gene redenen bestaan om den gedaagde aan de hem te laste gelegde beschuldigingen schuldig te houden of uit dien hoofde tegen denzelfden eenigen eisch te doen, weshalve hij aan den Hove voordroeg om overeenkomstig artikel 163 van de Regtspleging bij de Zeemagt den gedaagden van de tegen hem ingebragte beschuldigingen te absolveeren, met compensatie der kosten.

Zoo is het, dat welgemeld Hoog Militair Gerechtshof, gezien en geëxamineerd hebbende die memorie, door den Advokaat-Fiscaal overgelegd, alsmede *alle* de daarbij onder behoorlijke notitie overgelegde stukken van den processe, en voorts met rijpe deliberatie van

¹⁾ Deze artikelen handelden over beklag over arrest of over een opgelegde krijgstuichtelijke straf. Ook hier wordt weer aangenomen dat een *krijgsraad* — en dan nog wel een, bestaande uit hoofdofficieren — de bevoegde rechter zou hebben kunnen zijn. Aan eigen bevoegdheid schijnt de Advokaat-Fiscaal niet te hebben gedacht. Of meende hij door aan de letter van art. 9 R.Z. vast te houden, de beslissing van deze disciplinaire zaak in Nederlandsch-Indië te hebben kunnen bespoedigen?

rade overwogen hebbende, waarop in dezen te letten stond, en konde en mogte moveeren,

O. in het bijzonder, dat de 1e, 2e, 3e, 4e, 5e, 8e, 11e, 13e, 14e, 15e en 17e punten van beschuldiging, alsmede het nader bij de verhoren opgegeven punt van *nieuwelingen*, van het schip de *Brabant* overgenomen, aan de roeijersbakken geplaatst te hebben, door den Kapitein ter zee *van Senden* bij zijne aanklagte ten laste van den gedaagde in persoon ingebracht, enkel en geheel en al tot de discipline of krijgstuicht behooren en alzoo geen object van regterlijk onderzoek of decisie opleveren;

O. dat en met relatie tot de voormelde twaalf en met relatie tot de 6e, 7e, 9e, 10e, 12e, 16e, 18e en 19e punten van beschuldiging, bij de gemelde aanklagte voorkomende, door den gedaagde in persoon in de meeste gevallen de daadzaken of in het geheel of zooals die door den klager zijn opgegeven worden genegeerd, en ten aanzien van alle het misdadige dier daadzaken wordt ontkend, en dat alzoo ten aanzien van deze twintig punten van beschuldiging alle crimineele confessie ontbreekt;

O. dat alzoo om ten aanzien der bij het vorig considerans vermelde zeven punten van beschuldiging eenige schuld ten laste van gedaagde in persoon te kunnen in het midden brengen, dezelve punten van beschuldiging door behoorlijk getuigenis ten genoegen regtens zouden behoren bewezen te zijn;

O. dat tot het daarstellen van zoodanig bewijs in deze zaak geen ander getuigenis dan dat van den Kapitein ter zee *van Senden* aanwezig is;

O. dat de Kapitein ter zee *van Senden* als militair superieur van den gedaagde in persoon, ingevolge art. 160 van de Regtspleging bij de Zeemagt¹⁾ in deze klagte over ongehoorzaamheid, dienstweigering en insubordinatie van zijnen inferieur, op zijn woord zoude moeten worden geloofd, ten ware zijn persoon als getuige om bijzondere redenen reprochabel mogte zijn of zijn getuigenis door andere omstandigheden mogt worden verzwakt of tegengesproken;

O. dat de persoon van den Kapitein ter zee *van Senden* ten aanzien van zijn getuigenis tegen den gedaagde in persoon is reprochabel, onder meer andere om de volgende redenen:

- 1°. dat hij, getuige, voor Commissarissen uit den Hove onder eede over zijne tegen den gedaagde in persoon ingebrachte klagte gehoord zijnde, in zijne responsive zichtbaar heeft gevaccilleerd, diverse omstandigheden en feiten, welke hij bij zijne klagte als positieve waarheden had opgegeven, bij zijne depositiën twijfelagtig heeft gesteld, en sommige omstandigheden en positiven zelf eenigermate heeft geretracteed;
- 2°. omdat sommige punten van aanklagte zoodanig vague en onbestemd en zonder allegatie van daadzaken zijn voortgebracht, dat

---

¹⁾ Lees Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Water.

de gedaagde in persoon zich daarop in geene defensie, zonder mogelijk gevaar van praejudicie dier defensie, konde inlaten, en deeze onbestemdheid speciaal ook plaats heeft in die punten van beschuldiging, welke, zoo des getuige's verklaring voor bewijs konde worden aangenomen, onder allen voor den gedaagde in persoon als van den misdadigsten aard geacht moesten worden en alzoo voor hem van de meest bezwarende gevolgen moesten zijn;

- 3°. omdat de Kapitein *van Senden* de in deze zijne aanklagte voorkomende punten van beschuldiging onnodig en onbetamelijk heeft gemultipliceerd, door daaronder opnieuw te mengen diverse zaken, waarover hij, Kapitein, *zelf* den gedaagde in persoon reeds met meerder of minder zware disciplinaire correctien, hetzij dan terecht of te onrecht, had gestraft en welke dus afgedaan waren;
- 4°. omdat er onder deeze punten van beschuldiging gevonden worden, aan welke bij de oppervlakkigste inzage, in de gegeven omstandigheden, de waarschijnlijkheid zelf ontbreekt;
- 5°. omdat het gebleken is, dat er door den klager behalve de klagte, die aan gedaagde in persoon voorgehouden heeft kunnen worden en waarop hij dus zijne defensie had, nog eene klagte bij separate missive bij gedaagde's superieuren is ingeleverd, op welke gedaagde niet heeft kunnen worden gehoord;
- 6°. omdat èn uit de contenance van getuige èn uit die van den gedaagde in persoon bij de verhooren en confrontatiën en tevens uit de ten processe voorhanden zijnde correspondentie evident blijkt, dat er tusschen den getuige en den gedaagden in persoon eene werkelijke vijandschap bestaat, aan wie hunner dezelve dan ook te wijten moge zijn;

O. dat alzoo ten aanzien der hierboven vermelde punten van beschuldiging in effecte geen bewijs van schuld ten laste van gedaagde in persoon noch door confessie noch door convictie aanwezig is;

O. dat, voorzoover ten aanzien van deze of geene bijzonderheid, in de laatstgemelde acht punten voorkomende, het een of ander als *materieele daadzaak* door den gedaagde in persoon mogt beleden of toegestemd zijn, het misdadige 't geen daaruit bij mogelijke gevolgtrekking zoude kunnen worden afgeleid, door de antwoorden, solutiën en elucidatiën van den gedaagde in persoon zoodanig is opgeruimd, dat in alle deze punten geen misdaad of wanbedrijf ten laste van gedaagde in persoon te vinden is;

O., met relatie tot het 20e punt van beschuldiging, dat de gedaagde in persoon in confesso is, op den 12en Mey 1817 den hierboven in het narrative gedeelte deezer sententie breder omschreven brief aan zijnen superieur, den Kapitein ter zee *van Senden*, geschreven te hebben;

O. dat deeze brief, in het afgetrokkene beschouwd en zonder regard te slaan op de bijzondere omstandigheden, waarin de gedaagde in persoon zich bevondt op het tijdstip, toen hij dien brief schreef, geagt

kan worden te behelsen dienstweigerings, en alzoo misdaad tegen den dienst en de subordinatie, waartegens bij art. 97 van het Krimineel Wetboek voor het krijgsvolk te water is voorzien;

O. egter, dat in de waardeering van het al of niet misdadige eener daadzaak de omstandigheden, waarin de dader zich bevindt op het oogenblik, dat hij de daad begaat, alsmede zijne bedoelingen, in aanmerking moeten genomen worden, om over die daadzaak een juist en regtmatig oordeel te vellen;

O. dat deeze brief van den gedaagde in persoon geenszints op zichzelf staat en in het afgetrokkene beschouwd moet worden, maar een gevolg is eener missive van den 7en Mey tevoren, aan hem, gedaagde in persoon, door den Kapitein *van Senden* geschreven, waarin gemelde Kapitein, op last van den Schout-bij-Nacht Buyskes, Zijner Majesteits zeemagt in de Oost-Indiën kommandeerende, den gedaagde in persoon gelast om tot *nader order* te blijven voortdienen, met bijgevoegde bedreiging, dat, zoo er weder *het minste* of *geringste* voorviel, hij, gedaagde in persoon, weder in arrest gesteld en als zoodanig naar het Vaderland opgezonden zoude worden, eene bedreiging, welke voor den gedaagde van de verderffelijkste gevolgen moet zijn;

O. dat de manifeste vijandschap, welke op dat tijdstip tusschen den gedaagden in persoon en zijnen aanklager, den Kapitein *van Senden*, bestond, aan den gedaagden in persoon de regtmatige vrees moest inboezemen, dat, wanneer het bevel van *tot nader order* onder den Kapitein *van Senden* voort te dienen, niet spoedig wierd opgeheven, er welligt al rasch een of ander *minst* of *geringst* zoude ontstaan of gevonden kunnen worden, om de aan hem, gedaagde in persoon, bij die order gedane bedreiging te realiseeren;

O. dat gedaagde in persoon, door die vrees gedreven, ook dadelijk na het ontvangen van die order schriftelijk en herhaald aanzoek heeft gedaan om van onder de orders van zijnen aanklager, den Kapitein *van Senden*, of zelfs zoo dit niet konde, geheel uit den dienst ontslagen te worden, doch in welk verzoek hij niet heeft kunnen reusseren, daarop geen antwoord bekomen hebbende;

O. dat gedaagde in persoon hieruit en niet ten onrechte heeft geconcludeerd, dat zijne positie van dien aart geworden was, dat hij verplicht was gebruik te maken van het regt, hem bij art. 9 en 10 van de Regtspleging bij de Zeemagt toegekend, om zich in arrest te stellen en krijgsraad te verzoeken, ten einde langs dien weg van onder het bevel van den Kapitein *van Senden* ontslagen te worden en het gevaar, hetgeen hem uit langeren dienst onder het bevel van dien superieur te wagten stond, te ontwijken;

O. dat, hoezeer gedaagde in persoon in de wijs om van dat regt gebruik te maken, niet volkomen letterlijk volgens den inhoud dier beide voormelde artikelen van de Regtspleging bij de Zeemagt heeft gehandeld, hij egter bij zijn verhoor op dit respect met alle fiducia heeft staande gehouden, dat zijn oogmerk bij het schrijven van gemelden brief van den 12en Mey 1817 geen ander is geweest dan

gebruik te maken van het regt, hem bij de wet toegekend, en hij met de uitdrukking *van nog tot overmorgen te zullen dienen* alleen bedoeld heeft te verklaren, dat hij zich niet dadelijk in arrest begaf, waardoor de dienst aan boord konde lijden, maar de nodige ruimte overliet, ten einde in dien zijnen dienst konde voorzien worden, en dat het enkel bij gebrek van praecise kennis der formen is, dat hij zich verkeerdt heeft uitgedrukt;

O. dat deeze verklaring en explicatie van gedaagde in persoon in den aart der zaak gegrond en overzulks volkomen aannemelijk is, aangezien gedaagde in persoon als officier van veeljarigen dienst en ondervinding niet konde ignoreren, dat een dienstweigering op zichzelf en in het afgetrokkene beschouwd eene misdaad tegen den dienst en de subordinatie uitmaakte, waartegens bij de strafwet ten strengsten was voorzien, en hij dus nimmer kan worden gepresumeerd, zulk eene misdaad te hebben willen begaan, daar de wet zelve hem een middel aan de hand gaf, om zijn oogmerk, zonder eenig gevaar of vrees voor straf, te bereiken;

O. dat alzoo ook met relatie tot dit punt alle misdaad of wanbedrijf door den gedaagde in persoon is opgeruimd;

O. eindelijk dat alzoo ten aanzien van *alle* de punten van beschuldiging, door den Kapitein ter zee *van Senden* ten laste van den gedaagde in persoon ingebracht, er tegens denzelven gedaagde in persoon geene schuld of strafwaardigheid overblijft;

Gezien artikel 163 van de Regtspleging bij de Zeemagt,

Regt doende in naam en van wegens Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz., enz.;

Spreekt den gedaagde in persoon *Justus Hendrik Pfeil*, Kapitein-Lieutenant ter zee in dienst van Zijne Majesteit, vrij van *alle* de door den Kapitein ter zee W. H. van Senden tegen hem ingebrachte beschuldigingen, en compenseert de kosten dezer procedure, om redenen den Hove daartoe moveerende.

Hoog Militair Gerechtshof.

President: Mr. J. W. H. Conrady.

Zitting van 14 Mei 1838.

Purge-proces. Openbare schennis der eerbaarheid.

J. B. M., Kapitein-Luitenant, kommandeerende een van Zr. Ms. schepen van oorlog in de West-Indiën, werd door het openbaar gerucht beschuldigd, dat hij in den nacht van den 15 op den 16 Maart 1837 zich zoude hebben schuldig gemaakt aan eene schennis der eerbaarheid met eenen der schepelingen van zijne onderhoorige equipage en dientengevolge, op last van den Kommandant van Zr. Ms. Zeemagt in de West-Indiën, voorloopig van zijn kommando

van zijn schip ontzet, met last om zich naar het vaderland te be-
geven ten einde zich aldaar van de tegen hem gerezene vermoedens
te zuiveren.

In het vaderland teruggekeerd, werd hem van wege het Departement voor de Marine op zijn verzoek de gelegenheid vrijgelaten om zich te dier zake voor het Hoog Militair Geregts-hof terecht te stellen en werd, op het door gemelden Kapitein-Luitenant ingediend request, door gemeld Hof verleend een mandament van purge, tengevolge van welk geobtineerd mandament gemelde Kapitein-Luitenant en impetrant van mandament van purge bij trommelslag en indaging in de dagbladen elk en een iegelijk die zoude vermeenen zich in deze partij te moeten stellen, en inzonderheid den Advocaat-Fiscaal voor 's Konings zee- en landmagt, dagvaardde om op zekeren bepaalden dag ter rolle van den Hove voor Raden-Commissarissen te verschijnen.

Ten dage in regten beteekend (17 October 1837) heeft nu de impetrant, geadsisteerd met zijnen Procureur, bij de middelen in zijn mandament voormeld en andere, in der tijd en wijle desnoods nader te allegueren, ter rolle van den Hove eisch gedaan en geconcludeerd, dat hij zoude worden verklaard puur, zuiver en innocent van het pretense delict in voorschreven mandament breeder gemeld, en dat hij bij voorraad zoude worden ontslagen van de personele comparitie en geadmitteerd om te mogen occuperen bij procureur, onder belofte van ten allen tijde, des gerequireerd zijnde, wederom te zullen compareren in persoon, *sub poena confessi et convicti*, doende tevens in cas van contradictie eisch van kosten enz., en verzoekende verder ten aanzien van de non-comparanten default en voor het profijt van dien, dat de impetrant bij den Hove te hunnen opzigte zoude worden verklaard puur, zuiver en innocent van de pretense delicten bij des impetrants mandament vermeld.

De Advocaat-Fiscaal, die mede ten voorzegden dage ter rolle van den Hove was gecompareerd, verzocht r.o., alvorens in deze voort te procederen, dat de impetrant *in judicio* present, zoude worden geordonneerd te antwoorden op artikelen den Hove overgegeven, waarop de Procureur van den impetrant verklaarde te consenteren in het verzoek van den Advocaat-Fiscaal, mits na het voltrokken verhoor aan hem impetrant zoude worden gegeven kopy zoowel van de aan hem te rigten vragen als van de daarop gegevene antwoorden, terwijl de Advocaat-Fiscaal het consent van den impetrant accepteerde en nopens de *mits* zich aan de beschikking van den Hove refereerde.

Raden-Commissarissen van de rol hebben daarop namens het Hof gelast, dat de impetrant zoude antwoorden op de artikelen door den Advocaat-Fiscaal overgegeven, de dispositie omtrent de *mits* in advies gehouden, en voorts verleend ten aanzien van de non-comparanten default, en voor het profijt van dien, den impetrant te hunnen aanzien verklaard puur, zuiver en innocent van het pretense delict bij des impetrants mandament gemeld.

Nadat vervolgens voor Raden-Commissarissen de verhooren van

den impetrant, der getuigen, en de confrontatie tusschen den impetrant en de getuigen waren voltrokken, heeft de Procureur van den impetrant, met denzelven *in judicio* present (vermits door den Advocaat-Fiscaal r.o. was gedeclareerd, dat hij het examen, in deze gedaan, hield voor voldongen), verzocht dispositie op het verzoek door of van wege hem impetrant op den 17 October l.l. ter rolle van den Hove gedaan, alsmede alsnog bij voorraad ontslag van de personele comparitie en admissie om te mogen occuperen bij procureur, onder handtasting en belofte van ten allen tijde, des vermaand zijnde, weder te zullen compareren *sub poena confessi et convicti*.

De Advocaat-Fiscaal, ten opzigte van het eerste verzoek verklaard hebbende zich te referen aan de dispositie van den Hove, en ten opzigte van het verzoek om ontslag der personele comparitie enz. daarin geconsenteerd hebbende, hebben Raden-Commissarissen van de rol namens het Hof geordonneerd, dat aan den impetrant zoude worden gegeven kopij van de artikelen waarop hij was gehoord en van de daarop door hem gegevene antwoorden en voorts den impetrant ontslagen van de personele comparitie en hem geadverteerd van te mogen occuperen bij procureur, onder de voorzegde handtasting en belofte, welke staande de rol door den impetrant is gedaan en afgelegd.

De Advocaat-Fiscaal, de verzochte kopij hebbende overgeleverd, betoogde thans, dat, wel verre dat de impetrant zich zoude gezuiverd hebben van de te zijnen opzigte bestaande verdenking, de gevoerde procedure daarentegen de volledigste bewijzen had opgeleverd, dat de impetrant op onderscheidene tijdstippen zich aan de onzedelijkste handelingen met eenige manschappen zijner equipage had schuldig gemaakt en dat eenige dezer handelingen, gepleegd zijnde aan boord van een landsschip in de kajuit van den Kommandant van hetzelfde — eene plaats, niet slechts dienende tot het houden van vergaderingen, maar waartoe de bevolking van het schip ieder oogenblik den toegang had of hebben moest om rapporten te brengen en de bevelen van den Kommandant te vragen; eene plaats bovendien die zoodanig was gelegen, dat men van het halfdek, zijnde het algemeene vereenigingspunt en de paradeplaats der equipage, door de koekkoek in dezelve konde zien, gelijk ook de impetrant aldaar werkelijk gezien was geworden — als openlijk gepleegd en aan anderen ergernis gegeven hebbende moesten worden beschouwd, weshalve hij, alvorens te antwoorden in conventie, doende eisch in reconventie, concludeerde dat de impetrant in conventie en verweerder in reconventie zoude worden schuldig verklaard aan eene openbare schennis of aanranding der eerbaarheid en derhalve op grond en naar aanleiding van art. 330 van het algemeen Wetboek van Strafrecht, Art. 16, 20, 37, 44 en 45 van het Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Water zoude worden gecasseerd, met verklaring van te zijn onbekwaam om in het vervolg eenige militaire charge in 's Konings dienst te kunnen bekleeden, en voorts veroordeeld tot de straf van gevangenis voor den tijd van een jaar en daarenboven drie weken arrest of dententie bij den concierge van den Hove in plaats der

geldboete; en voorts in conventie, afslaande de middelen van des impetrants en verweerders voorzeggd mandament, bij expresse denegatie, impertinentie en irrelevantie, concludeerde de Advocaat-Fiscaal ten fine van niet-ontvankelijkheid en mitsdien dat aan den impetrant en verweerder zijn eisch en conclusie in cas van purge op ende jegens den gedaagde en eischer in reconventie gedaan en genomen, zoude worden ontzeggd, doende mede wel expresselijk eisch van kosten, zoo in conventie als in reconventie enz.

Nadat vervolgens de impetrant in conventie en verweerder in reconventie bij eene ampele memorie van antwoord in reconventie de middelen en positiven van den eisch in reconventie waren afgeslagen, waarbij hoofdzakelijk was betoogd, dat de hem ten laste gelegd wordende feiten niet waren bewezen, als steunende op de verklaringen van niet geloofbare en omtrent ieder feit op zichzelf staande getuigen, alsmede op eene gebrekkige en onvolledige instructie, en dat daarenboven, al waren deze feiten bewezen — des geenszins — dezelve echter niet als in het openbaar gepleegd konden worden beschouwd, en hij diensvolgens had geconcludeerd tot ontzegging van des eischers r.o. in reconventie genomen eisch *cum expensis*; nadat daarop beide partijen hadden geperstiseerd voor een dupliek in conventie en reconventie en gewisseld van inventaris en stukken, met renunciatie aan de pleidooyen en referte aan de van beide zijden in te dienen schriftelijke memoriën, heeft het Hof in deze zaak de navolgende sententie gewezen:

HET HOOG MILITAIR GERECHTSHOF,

Gezien en geëxamineerd hebbende de stukken van den processe, door de wederzijdsche partijen onder hetzelfde gefourneerd, en voorts, met rijpe deliberatie van rade doorzien en overwogen hebbende al hetgeen ter materie dienende was en konde of mogte moveren, en speciaal mede in aanmerking hebbende genomen:

Dat door de ten processe overgelegde verklaringen der getuigen, welker niet-geloofbaarheid of reprochabiliteit in geenen deele door den impetrant van mandament van purge en verweerder in reconventie is aangetoond of bewezen, en door de verdere ten processe overgelegde stukken het voldoende is bewezen, dat de impetrant van mandament van purge en verweerder in reconventie niet slechts onder vermoeden ligt, maar overtuigd moet worden gehouden, eene neiging te bezitten tot het plegen van daden, strijdig met de eerbaarheid en goede zeden, en tot derzelver volvoering. tijdens hij het bevel voerde over Zijner Majesteits Brik de M. . . . , bij de aan hem ondergeschikte schepelingen pogingen te hebben aangewend en een gedrag jegens dezelve te hebben gehouden, onbestaanbaar met de goede zeden en de pligten van eenen bevelvoerenden officier in 's Konings dienst;

Dat echter deze pogingen en dit onzedelijk en pligtverzakend gedrag door den impetrant van mandament van purge niet geacht

kunnen worden op eene openbare plaats of in het openbaar te zijn aangewend en gehouden en de impetrant alzoo niet kan worden gezegd zich aan eene *openbare schennis der eerbaarheid*, wanbedrijf voorzien bij art. 330 van het Algemeen Wetboek van Strafrecht, te hebben schuldig gemaakt;

Dat toch daartoe niet kan worden gebragt hetgeen door den gedaagde en eischer in reconventie wordt bijgebragt, dat door eenen schepeling door de koekkoek der kajuit zoude zijn gezien, dat de impetrant des nachts in de kajuit eenen schepeling zoude hebben aangepakt, omhelsd en in de slaapkamer getrokken, daar eensdeels dat zien niet meer dan een vermoeden oplevert van hetgeen verder is gebeurd, en hetgeen gezien is, *op zich zelf genomen*, geene zoodanige daad uitmaakt, welke, al ware dezelve ook ten aanzien en in tegenwoordigheid van anderen gepleegd, eene *openbare schennis der eerbaarheid* zoude daarstellen, en anderdeels een in de kajuit, zijnde een voor den Komandant van een schip geschikt bijzonder verblijf, gepleegd bedrijf, en hetwelk heimelijk *door slechts een enkel persoon* wordt bespied, niet onder een *openbaar wanbedrijf*, voorzien bij art. 330 van het Algemeen Wetboek van Strafrecht, kan worden gerangschikt;

Dat, hoe laakbaar dan ook het gedrag van den impetrant van mandament van purge en verweerder in reconventie moge zijn geweest, er echter zoo min eenige bewijzen alsook eenige vermoedens bestaan, dat de impetrant zich aan eene bij de bestaande wetten strafbare daad zoude hebben schuldig gemaakt en alzoo van zoodanige daad of vermoedens tot dezelve niet zoude kunnen worden gezuiverd;

Regt doende in naam van wege Zijne Majesteit enz.,

Verklaart den impetrant in cas van purge en verweerder in reconventie puur, zuiver en innocent van de tegen hem bestaande verdenking, dat hij zich aan het wanbedrijf van **openbare schennis der eerbaarheid** zoude hebben schuldig gemaakt;

Ontzegt aan den gedaagde en eischer in reconventie r.o. deszelfs genomenen eisch en compenseert de kosten van den processe om redenen den Hove daartoe moverende.

Deze oude sententie vonden wij gepubliceerd in een vergeten juridisch tijdschrift Het Regt in Nederland, Regtsgeleerd Tijdschrift, uitgegeven door Mr. C. J. van Vleuten en Mr. C. H. Perk, advocaten voor de Criminele Regtbank in Holland, deel II blz. 10-12. (1841). Deze redactie teekende hierbij aan:

„De actie van purge bij de tegenwoordige manier van procederen „in strafzaken ten eenenmale onbekend en afkomstig zijnde van de „oude manier van procederen bij den Hove van Holland, welke als „nog, krachtens 's Hofs provisionele instructie, bij het Hoog Militair „Geregtshof moet worden gevolgd, hebben wij gemeend onzen lezers „geenen ondiens te doen met hun in het kort den geheelen loop van

„zoodanig proces mede te deelen, terwijl wij tevens den wensch uiten, dat door eene wijziging in de strafvordering bij gemeld Hof spoedig zoodanige gedingen, strijdig met den geest en de beginselen van het hedendaagsch strafregt, en waarbij geen bewijs van schuld, maar een bewijs van onschuld wordt gevorderd, zullen worden afgeschafte of in overeenstemming gebragt met de thans in burgerlijke zaken ingevoerde wijze van strafvordering.”

Wij namen deze beslissing met de uitvoerige inleiding over de gevolgde procedure over, omdat het purge-proces thans niet meer de algemeene afkeuring ondergaat, welke er vroeger, kort na de invoering van de nieuwe strafvordering in 1838, aan ten deel viel. Men leze hierover in de dissertatie van Dr. A. Spruijt, *Militaire procedures*. Leiden 1940, de bladzijden 228-235, waarbij men in het oog mag houden dat art. 52 van de Provisionele Instructie als eenige voorlooper slechts gekend heeft art. 66 van het ontwerp 1814 van deze Instructie. Noch het C.W. van 1799 noch de ontwerpen 1807 tot 1810 hebben dit rechtsmiddel opgenomen. Ook de Instructie voor de Hooge Militaire Vierschaar van 1802 kende het niet. De wensch naar overneming uit de burgerlijke strafvordering is dus tusschen 1810 en 1814 ontstaan. Hing die wellicht samen met de inrichting en organisatie van onze weermacht na 1813?

Na lezing van de sententie rijst ook de vraag of de puur, zuiver en innocent verklaarde impetrant met dit eerherstel bijzonder ingenomen zal zijn geweest. Het is ons niet bekend of zijn verdere carrière in de Marine hiervan invloed heeft ondervonden, maar wel zou men tusschen de regels door kunnen lezen de teleurstelling van het Hof, dat de Crimineele Wetboeken van 1814 en 1815 zijn vastgesteld zonder dat daarin opgenomen waren de Titels „van onnatuurlijke ontugt” (zie van der Hoeven, *Onze militaire strafwetgeving*, 1884, blz. 128 en 232). Deze titels, welke nog voorkwamen in de ontwerpen 1814, werden geschrapt ingevolge de adviezen onderscheidenlijk van den Raad van State en van den Eersten President van het Hoog Gerechtshof Mr. C. F. van Maanen, beide verwijzende naar de komende — doch voor dergelijke gevallen niet gekomen — strafbaarstelling in het algemeen strafwetboek. Te goed van vertrouwen gebleken en dat nog wel terwijl de Code Pénal gold en was blijven gelden.

STRAFZAKEN VAN MILITAIREN AARD.

Arrondissements-rechtbank te 's-Gravenhage.

(Kamer, belast met de behandeling van strafzaken van militairen aard).

Vonnis van 27 Mei 1941. ¹⁾

Voorzitter: Prof. Mr. J. M. van Bemmelen.

Rechters: Mrs. A. J. Veldman en Jhr. C. L. van Beyma thoe Kingma (plv.)

Militaire Leden: Luitenant-kolonels W. F. Hennink en L. P. Schmidt.

Officier van Justitie: Mr. D. J. van Gilse (subst.)

Artt. 153 en 157 Wetb. v. Mil. Strafr.

Plundering. Wegneming van een zaklantaarn uit een in verband met den oorlogstoestand verlaten perceel. Vrijspraak, nu de Rechtbank met name niet bewezen acht dat verdachte heeft gehandeld met het oogmerk van wederrechtelijke toeëigening. Motiveering.

Heling. [Als militair (dienstplichtig sergeant) opzettelijk eenige door plundering verkregen ringen, een zakschaartje, armbandhorloge en horlogearmband als geschenk aannemen.]

Verdachte op grond van het begane feit onwaardig geacht in den door hem bekleeden rang van onderofficier te blijven dienen. Verlaging tot den stand van soldaat.

De Arrondissements-Rechtbank te 's-Gravenhage, rechtdoende in strafzaken, heeft het navolgende vonnis gewezen in de zaak van den Officier van Justitie tegen Th. van D., geboren te Grevenbicht 20 September 1918, wonende te Hoek van Holland, destijds dienstplichtig-sergeant bij de 3e Compagnie, IIIe Bataljon van het 14e Regiment Infanterie, verdachte.

DE RECHTBANK,

Gelet op het ter terechtzitting gehouden onderzoek;

Gehoord de vordering van den Officier van Justitie;

Gehoord verdachte;

O. dat aan verdachte is te laste gelegd:

dat hij:

1°. als militair, behoorende tot de op voet van oorlog gebrachte krijgsmacht, in of omstreeks den nacht van den 10en op den 11en Mei 1940 te Grave, althans in de omgeving van die plaats, met het

¹⁾Bij arrest van het Gerechtshof te 's-Gravenhage (Kamer, belast met de behandeling van strafzaken van militairen aard) d.d. 11 Juli 1941 is dit vonnis ten aanzien van de opgelegde straf vernietigd en verdachte veroordeeld tot zes maanden gevangenisstraf (zonder aftrek van de voorloopige hechtenis) met verlaging tot den stand van soldaat.

oogmerk van wederrechtelijke toeëigening heeft weggenomen een elektrische zaklantaarn met batterij, een nikkelen zakschaartje, een tabaksdoos, een armbandhorloge en een horlogearmband, toebehoorende aan Antonius Marius Kuerten, althans aan een ander dan aan hem, verdachte, bij het plegen van dien diefstal misbruik makende van de gelegenheid, hem als militair geschonken, doordat het perceel, waarin die goederen zich bevonden, in verband met den oorlogstoestand verlaten was en dat het horloge met armband onbeheerd in zijn kwartier lag, zijnde deze diefstal althans gepleegd bij gelegenheid van oorlogsnood;

2°. als militair, immers als sergeant, in of omstreeks den nacht van den 10en op den 11en Mei 1940 te Grave, althans in de omgeving van die plaats, opzettelijk van den gewoon dienstplichtig-soldaat A. M., althans van den gewoon dienstplichtig-soldaat J. W., althans van een of meer militairen, eenige door plundering, althans door diefstal, verkregen ringen, een nikkelen zakschaartje, een tabaksdoos, een armbandhorloge en een horlogearmband als geschenk heeft aangenomen;

O. dat verdachte ter terechtzitting heeft verklaard:

dat hij op 10 Mei 1940, den eersten oorlogsdag, als dienstplichtig-sergeant bij de 3e Compagnie, IIIe Bataljon van het 14e Regiment Infanterie in de functie van menagemeester te Grave diende; dat in den middag van dien dag de burgerbevolking van Grave de stad had verlaten; dat, toen het 's avonds donker werd, er geen licht mocht worden ontstoken, doch hij als menagemeester onder die omstandigheden niet buiten een zaklantaarn kon, welke hij echter niet had en ook nergens kon krijgen; dat hij toen dien avond met getuige M. in de stad op zoek is gegaan naar een elektrische zaklantaarn; dat zij toen zijn beland in een verlaten winkel, een soort bazar, waar zij door een openstaand raam aan de achterzijde van het gebouw zijn binnengeklommen; dat hij uit dien winkel heeft meegenomen een elektrische zaklantaarn met batterij en lampje; dat hij geen andere voorwerpen heeft meegenomen, hoewel daar in dien winkel nog allerlei zaken voor het grijpen waren; dat hij wel geen toestemming had om die zaklantaarn mee te nemen, doch hij het eigenlijk meer zoo heeft beschouwd, dat hij die zaklantaarn vorderde ten behoeve van den dienst, omdat hij op geen enkele andere wijze zich dit onmisbare voorwerp kon verschaffen; dat bij den troep algemeen de overtuiging heerschte, dat de vijand Grave elk oogenblik kon bezetten;

dat hij dienzelfden avond van de soldaten M. en W. als geschenk heeft aangenomen twee ringen, een nikkelen zakschaartje, een armbandhorloge en een horloge-armband; dat hij wist, althans begreep, dat deze voorwerpen door die soldaten uit de verlaten winkels te Grave gestolen waren;

O. dat ter terechtzitting onder eede hebben verklaard de getuigen:

1°. A. M., 24 jaar, wonende te Westeremden:

dat hij op 10 Mei 1940, den eersten oorlogsdag, als soldaat te

Grave diende; dat in den middag van dien dag de burgerbevolking van Grave de stad had verlaten; dat hij des avonds met den soldaat W. naar een bazar in de Hamstraat is gegaan, welke bazar, gelijk de geheele stad, ook was verlaten; dat zij door een raam naar binnen zijn geklommen en hij toen in den winkel verschillende voorwerpen, welke hem niet toebehoorden, heeft weggenomen; dat hij later op dien avond nog eens in dien winkel is teruggeweest in gezelschap van verdachte; dat hij toen ook weer voorwerpen uit dien winkel zich heeft toegeëigend; dat hij gezien heeft, dat verdachte bij die gelegenheid uit den winkel een electriche zaklantaarn heeft meegenomen; dat hij later in de kazerne verschillende van de door hem gestolen voorwerpen aan andere militairen heeft cadeau gegeven; dat in de kazerne ook aanwezig was de verdachte D.; dat hij zeer waarschijnlijk ook aan dezen iets van het gestolen goed heeft gegeven; dat bij den troep de overtuiging heerschte, dat Grave ieder oogenblik door de Duitschers kon worden bezet;

2°. A. M. K., 55 jaar, wonende te Grave:

dat hij winkelier te Grave is; dat op 10 Mei 1940, den eersten dag van den oorlog, alle inwoners van Grave bevel kregen om de stad te verlaten; dat hij aan dit bevel heeft voldaan en dien dag, na zijn winkel in de Hamstraat te hebben afgesloten, de stad heeft verlaten; dat hij op 13 Mei 1940 naar Grave is teruggekeerd en toen ontdekte, dat in zijn winkel was ingebroken en talrijke goederen waren verdwenen; dat hij later bij de politie als uit zijn winkel afkomstig en als hem toebehoorende onder meer heeft herkend twee ringen, een nikkelen zakschaartje en een armbandhorloge, welke voorwerpen, naar hij toen vernam, bij verdachte in beslag waren genomen;

O. dat de Rechtbank niet bewezen acht, dat verdachte het hem sub 1° te laste gelegde feit heeft begaan, met name niet, dat hij heeft gehandeld met het oogmerk van wederrechtelijke toeëigening;

dat toch verdachte's verklaring, als zou hij de door hem meegenomen zaklantaarn voor den dienst noodig hebben en hij zich op geen enkele andere wijze zoo'n zaklantaarn hebben kunnen verschaffen, in de gegeven omstandigheden, waar de stad Grave geheel door de bevolking was verlaten en regelmatige aanschaffing van zoo'n artikel niet wel doenlijk was, mede in verband met het feit, dat de overtuiging heerschte, dat de stad ieder oogenblik door den vijand kon worden bezet, de Rechtbank niet geheel ongelooftwaardig voorkomt, althans ruimte voor twijfel op dit punt openlaat, welke twijfel, nu van elders geen feiten zijn komen vast te staan, die op een bij verdachte bestaand hebbend oogmerk van wederrechtelijke toeëigening duiden, ten voordeele van verdachte moet strekken;

O. dat de Rechtbank op grond van den inhoud der vorenstaande bewijsmiddelen echter wel bewezen acht en de overtuiging heeft gekregen, dat verdachte het hem sub 2° telastgelegde heeft begaan, met dien verstande, dat verdachte als militair, immers als sergeant, in of omstreeks den nacht van den 10en op den 11en Mei 1940 te Grave opzettelijk van een of meer militairen eenige door plundering

verkregen ringen, een nikkelen zakschaartje, een armbandhorloge en een horlogearmband als geschenk heeft aangenomen;

O. dat tot deze beslissing reden geven de in vorenstaande bewijsmiddelen voorkomende feiten en omstandigheden;

O. dat de Rechtbank niet bewezen acht hetgeen verdachte meer of anders is te laste gelegd, dan hierboven is bewezen verklaard;

O. dat het aldus bewezene oplevert het misdrijf van: „heling”, strafbaar gesteld bij artikel 157 van het Wetboek van Militair Strafrecht;

O. dat verdachte deswege strafbaar is, zijnde toch niet gebleken van eenige omstandigheid, die de strafbaarheid van verdachte zoude opheffen of uitsluiten;

O. dat na te melden straf is in overeenstemming met den aard van het gepleegde feit en de ter terechtzitting gebleken omstandigheden, waaronder het is begaan;

O. dat de Rechtbank voorts verdachte op grond van het begane feit onwaardig acht, in den door hem bekleeden rang van onder-officier te blijven dienen;

Gezien, behalve bovenaangehaald artikel, de artikelen 1, 6, 25, 60, 62, 153 en 157 Wetboek van Militair Strafrecht, 76 en 93 der Invoeringswet Militair Straf- en Tucht recht, 27 Wetboek van Strafrecht, alsmede het Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie van 19 Maart 1941 (Verordening No. 56/1941); ¹⁾

Recht doende in naam van het Recht,

Verklaart verdachte schuldig aan het hierboven bewezen verklaarde en gequalificeerde misdrijf en hem deswege strafbaar;

Veroordeelt verdachte te dier zake tot gevangenisstraf voor den tijd van vier maanden;

Bepaalt, dat de tijd, door den veroordeelde vóór de tenuitvoerlegging van deze uitspraak in voorloopige hechtenis doorgebracht, zijnde 31 dagen, bij de uitvoering der hem opgelegde gevangenisstraf in mindering zal worden gebracht;

Verlaagt hem tot den stand van soldaat.

Verklaart niet bewezen hetgeen aan verdachte meer of anders is te laste gelegd, dan hierboven is bewezen verklaard;

Spreekt hem daarvan vrij.

---

¹⁾ M.R.T. XXXVI, 388.

AMBTENARENRECHTSPRAAK.

Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage.

Rechtsprekende in militaire ambtenarenzaken.

Uitspraak van 13 Juni 1941.

Voorzitter: Mr. H. van Haeringen.

Militaire leden: J. A. Sonnenberg en H. F. J. M. A. von Frijtag
Drabbe, leden: Mr. F. A. van Dijken en E. G. de Wijs.

Beroep van een op 16 Maart 1940 uit den zeedienst ontslagen sergeant-machinist tegen niet voldoen aan klagers verzoek om den uitslag te mogen vernemen van zijn beklag over eene hem in December 1939 opgelegde krijgstuchtelijke straf, alsmede om „voorlezing conduite” die in verband met die straf gewijzigd zou kunnen zijn.

Het eerste gedeelte van klagers beroep is niet-ontvankelijk, aangezien dit betreft een onderwerp van krijgstuchtelijken aard, waartegen ingevolge het bepaalde bij art. 3 der Militaire Ambtenarenwet 1931, beroep ingevolge deze wet niet kan worden ingesteld.

Het beroep gericht tegen de weigering om hem zijn eventueel gewijzigden conduite-staat voor te lezen is ongegrond, nu niet is gebleken, dat een dergelijke weigering in strijd zou zijn met eenig te dezen toepasselijk algemeen verbindend voorschrift. Ook geen verkeerd gebruik van bevoegdheid, reeds daarom niet omdat verweerder in de absolute onmogelijkheid verkeerde om te dezen opzichte aan klagers verlangen te voldoen.

Het Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage, rechtsprekende in militaire ambtenarenzaken, heeft de navolgende uitspraak gegeven in zake: J. L. wonende te Schiebroek, klager, in persoon verschenen ter openbare terechtzitting, tegen het Hoofd van het Afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie, te 's-Gravenhage, verweerder, voor wien te openbare terechtzitting als gemachtigde is verschenen Mr. P. Smit, officier van administratie der 1ste klasse bij de zee-macht, wonende te 's-Gravenhage.

HET AMBTENARENGERECHT TE 'S-GRAVENHAGE,

Gezien de stukken;

Gehoord den klager en den gemachtigde van verweerder;

Gelet ook overigens op de behandeling der zaak ter openbare terechtzitting van 26 Mei 1941;

Wat de feiten betreft:

O. dat klager bij op 28 Januari 1941 ingekomen klaagschrift heeft medegedeeld, dat hij in December 1939, als sergeant-machinist der

Koninklijke Marine aan boord van Hr.Ms. „Sumatra”, gestraft is met 2 dagen streng arrest wegens het indienen van een onmilitair verzoek; dat hij zich over straf en strafreden heeft beklagd; dat hij in Juli 1940 zich tot verweerder heeft gewend met verzoek om den uitslag van zijn beklag te mogen vernemen, benevens „voorlezing conduite” die in verband met de laatste straf gewijzigd zou kunnen zijn; dat aan dit verzoek niet is voldaan;

dat klager bij klaagschrift kennelijk bedoelt in beroep te komen tegen de uit het niet voldoen aan klagers verzoek gebleken weigering van verweerder;

O. dat verweerder bij wijze van contra-memorie het volgende heeft medegedeeld: „L., destijds dienende als sergeant-machinist aan boord van Hr.Ms. „Sumatra”, werd in December 1939 door den Commandant van dien bodem gestraft met 2 dagen streng arrest wegens het indienen van een onmilitair verzoek, van welke straf eerstgenoemde zijn beklag heeft ingediend bij den commandant der marine te Willemsoord. Op 16 Maart 1940, den datum van ontslag uit den zeedienst van L., waren om dezerzijds niet bekende redenen, doch die vermoedelijk verband hielden met de overstelpende drukte bij het commandement der marine te Willemsoord als gevolg van den mobilisatietoestand, de informatiën in de klachtzaak nog niet beëindigd. Toen L. later tot afdoening van vorenvermelde klachtzaak verzoek deed, was een nader c.q. een nieuw onderzoek daarvan niet mogelijk, aangezien zoowel de strafoplegger als de getuigen zich in het buitenland bevonden en het archief van den commandant der marine te Willemsoord niet meer was te raadplegen. Van een en ander werd aan betrokkene mededeeling gedaan.

Blijkens het door L. ingezonden bezwaarschrift vermeent hij door vorengenoemden gang van zaken nadeel te ondervinden bij het zoeken naar een werkkring; naar mijne meening ten onrechte. Werkgevers, die inlichtingen verzoeken aangaande de bekwaamheid, het gedrag enz. van gewezen marine-schepelingen, kunnen desgewenscht — doch alleen na bekomen instemming van den betrokken schepeling — inzage verkrijgen van het conduiteboekje, waarin o.m. alle opgelegde straffen zijn vermeld. Echter is het conduiteboekje van L. door de oorlogsomstandigheden in het ongereede geraakt, zoodat te zijnen aanzien alleen de over hem uitgebrachte conducerapporten kunnen worden geraadpleegd. Het laatst over hem ingediende conducerapport loopt over het tijdvak van 11 Juli 1938—9 December 1938, zoodat ook uit de aanwezige conducerapporten niet van de in December 1939 opgelegde straf blijkt.

Opgemerkt worde nog, dat tot nu toe geen enkel werkgever inzage van klager's conducerapporten heeft genomen.”

In rechte:

O. dat klager in zijn beroep, voor zoover gericht tegen de door hem gestelde weigering van verweerder om hem den uitslag van het door hem ingediende beklag mede te delen, niet-ontvankelijk is, aangezien deze weigering betreft een onderwerp van krijgstuuchtelijken aard,

waartegen ingevolge het bepaalde bij artikel 3 van de Militaire Ambtenarenwet 1931, geen beroep ingevolge die wet kan worden ingesteld;

O. dat klagers beroep, voorzoover gericht tegen door hem gestelde weigering hem zijn eventueel gewijzigde conduitestaat voor te lezen, ongegrond is, aangezien aan het Gerecht niet is gebleken, dat een dergelijke weigering in strijd zou zijn met eenig te dezen toepasselijk algemeen verbindend voorschrift, of dat daardoor verweerder van zijn bevoegdheid kennelijk een ander gebruik zou hebben gemaakt dan tot de doeleinden, waarvoor die bevoegdheid is gegeven, dit laatste reeds daarom niet, omdat blijkens de gedingstukken verweerder in de absolute onmogelijkheid verkeerde om te dezen opzichte aan klagers verlangen te voldoen;

Uitspraak doende in naam van het Recht!

Verklaart klager in zijn beroep niet-ontvankelijk, voor zoover gericht tegen de door klager gestelde weigering van verweerder om hem den uitslag van zijn beklag mede te deelen;

Verklaart het beroep overigens ongegrond.

Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage.

Rechtsprekende in militaire ambtenarenzaken.

Uitspraak van 13 Juni 1941.

Voorzitter: Mr. H. van Haeringen.

Militaire leden: J. A. Sonnenberg en H. F. J. M. A. von Frijttag
Drabbe, leden: Mr. T. A. van Dijken en E. G. de Wijs.

ARTT. 36 EN 16 DIENSTPLICHTWET; ART. 24 AMBTENARENWET.

Beroep van een, thans met groot verlof zijnden, matroos 1e klasse der Marine-reserve tegen de afwijzing van een door hem op 29 Mei 1940 ingediend verzoekschrift om de hem van 17 April tot en met 25 Mei 1940 uitbetaalde kostwinnersvergoeding ook met terugwerkende kracht van 25 Augustus 1939, toen hij in werkelijken dienst is gekomen, te mogen ontvangen.

Krachtens het bepaalde in art. 36 der Dienstplichtwet komt de kostwinnersvergoeding uitsluitend toe aan de in art. 16 dier wet genoemde personen, niet aan den dienstplichtige zelf. Klager is derhalve door de afwijzende beslissing niet rechtstreeks in zijn belang getroffen (art. 24 Ambtenarenwet), en voor zoover hij mocht bedoelen de vergoeding voor zijne echtgenoot te vorderen en namens haar het beroep in te stellen, moet het beroep worden geacht te zijn ingesteld namens iemand die niet is ambtenaar in den zin der

Ambtenarenwet of militair ambtenaar in den zin der Militaire Ambtenarenwet. Het beroep is derhalve onbevoegdelyk ingesteld en moet daarom uit dien hoofde reeds niet-ontvankelijk worden verklaard.

Het Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage, zitting houdende voor militaire ambtenarenzaken, heeft de navolgende uitspraak gegeven in zake: P. R., wonende te Almelo, klager, in persoon verschenen ter openbare terechtzitting, tegen het Hoofd van het Afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie, te 's-Gravenhage, verweerder, niet verschenen ter openbare terechtzitting.

HET AMBTENARENGERECHT TE 'S-GRAVENHAGE,

Gezien de stukken;

Gehoord den klager;

Gelet ook overigens op de behandeling der zaak ter openbare terechtzitting van 26 Mei 1941;

Wat de feiten betreft:

O. dat klager, matroos 1e klasse der Koninklijke Marine-Reserve, thans met groot verlof, zich op 29 Mei 1940 schriftelyk tot verweerder heeft gewend met verzoek de geldelyke vergoeding (kostwinnersvergoeding), welke hem van 17 April tot en met 25 Mei wel werd uitbetaald, ook met terugwerkende kracht van 25 Augustus 1939 te mogen ontvangen;

O. dat verweerder bij schrijven, d.d. 24 Januari 1941, klagers verzoek heeft afgewezen;

O. dat klager tegen verweerdere in voormeld schrijven vervatte beslissing in beroep is gekomen, daarbij kennelyk bedoelende te vorderen, dat deze beslissing worde vernietigd en worde bepaald, dat de kostwinnersvergoeding ook over het tydvak van zyn verplicht verblijf in werkellyken dienst, loopende van 25 Augustus 1939 tot en met 16 April 1940, hem moet worden uitbetaald;

In rechte:

O. dat de vergoeding, die door verweerder bij de beroepen beslissing is geweigerd, is de kostwinnersvergoeding, bedoeld in artikel 36 der Dienstplichtwet;

O. dat deze vergoeding krachtens genoemde wetsbepaling uitsluitend toekomt aan de artikel 16 der Dienstplichtwet genoemde personen en niet aan den dienstplichtige zelf;

O. dat klager derhalve door de bestreden beslissing niet rechtstreeks in zyn belang wordt getroffen en, voor zoover hij mocht bedoelen voormelde vergoeding voor zyn echtgenoot te vorderen en namens haar het beroep in te stellen, het beroep moet worden geacht te zyn ingesteld namens iemand, die niet is ambtenaar in den zin der Ambtenarenwet 1929 of militair ambtenaar in den zin der Militaire Ambtenarenwet 1931;

O. dat derhalve het beroep op grond van het bepaalde bij artikel 24 der Ambtenarenwet 1929, juncto artikel 2 der Militaire Ambtenaren-

wet 1931 onbevoegdlijk is ingesteld en daarom uit dien hoofde reeds niet-ontvankelijk moet worden verklaard;

Uitspraak doende in naam van het Recht!

Verklaart het beroep niet-ontvankelijk.

Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage.

Rechtsprekende in militaire ambtenarenzaken.

Uitspraak van 12 Juli 1941.

Voorzitter: Mr. H. van Haeringen.

Leden: Mr. Th. G. Donner en M. J. Jansen; militaire leden: S. G. Nauta Pieter en J. Th. Heins.

Ontslag uit den dienst van een opperwachtmeester der Maréchaussée, als zijnde wegens zijn gedrag en wijze van dienen ongeschikt voor den dienst bij het wapen, bij beschikking van den Inspecteur d.d. 25 Maart 1941.

De bevoegde Deutsche bezettingsautoriteit heeft de landmacht hier te lande grootendeels ontbonden en aan het gehandhaafde wapen der Maréchaussée met ingang van 5 Juli 1940 het militair karakter ont-nomen, zoodat klager niet meer is militair ambtenaar, en ook de be-streden beschikking hem niet heeft getroffen in hoedanigheid van militair ambtenaar, of gewezen militair ambtenaar. Het beroep moet mitsdien niet worden behandeld door het militair ambtenarengerecht, doch door het ambtenarengerecht van klagers standplaats. Nu de voorzitter verzuimd heeft het klaagschrift naar het bevoegd gerecht te zenden, heeft het gerecht, dit verzuim herstellende, die toezending alnog te bewerkstelligigen.

Het gerecht verklaart zich onbevoegd, bepaalt dat het klaagschrift met de bijbehorende stukken zal worden gezonden naar het ambte-narengerecht te Groningen en dat het geding zal worden terugge-bracht in den toestand waarin het zich bevond, toen de voorzitter het klaagschrift naar dat gerecht had moeten zenden.

Het Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage, rechtsprekende in mili-taire ambtenarenzaken, heeft de navolgende uitspraak gegeven in zake J., wonende te Klazienaveen, klager, verschenen ter openbare terechtzitting, bijgestaan door zijn raadsman Mr. R. A. James, advo-caat, wonende te Apeldoorn, tegen den Inspecteur der Maréchaussée te 's-Gravenhage, verweerder, voor wien ter openbare terechtzitting als gemachtigde is verschenen W. C. H. van Reede, 1e luitenant der Maréchaussée, wonende te 's-Gravenhage.

HET AMBTENARENGERECHT TE 'S-GRAVENHAGE,

Gezien de stukken;

Gehoord klager, zijn raadsman en den gemachtigde van verweer-der;

Gelet ook overigens op de behandeling der zaak ter openbare terechtzitting van 23 Juni 1941, waarbij zijn gehoord als getuige, ambtshalve opgeroepen, Hendrika Roelfina Heyes, vroedvrouw, wonende te Oude Pekela, en als getuige-deskundige, door klager medegebracht, Albertus Sissingh, Inspecteur der Directe Belastingen, Invoerrechten en Accijnzen, wonende te Winschoten;

Wat de feiten betreft:

O. dat aan klager in zijn hoedanigheid van opperwachtmeester der Maréchaussée bij de VIIIe Divisie, met standplaats Klazienaveen, door verweerder bij beschikking, d.d. 25 Maart 1941, met ingang van 30 Juni 1941 ontslag uit den dienst is verleend en zulks, omdat hij wegens zijn gedrag en wijze van dienen ongeschikt zou zijn voor den dienst bij het wapen der Maréchaussée, en bij diezelfde beschikking door verweerder is geschorst met ingang van 1 April 1941;

O. dat klager tegen deze beschikking bij dit Gerecht in beroep is gekomen, en bij daartoe strekkend klaagschrift heeft verzocht de beschikking te willen nietig verklaren, als zijnde genomen in strijd met de toepasselijke algemeen verbindende voorschriften, althans in strijd met artikel 58 der Ambtenarenwet 1929;

In rechte:

O. dat klagers beroep door dit Gerecht slechts kan worden behandeld, indien de bestreden beschikking hem getroffen heeft in hoedanigheid van militair ambtenaar of gewezen militair ambtenaar, als bedoeld in artikel 1 der Militaire Ambtenarenwet 1931;

O. dienaangaande, dat de bevoegde Deutsche autoriteit, na de bezetting van het Nederlandsch grondgebied in Europa, de landmacht hier te lande grotendeels heeft ontbonden en aan het gehandhaafde wapen der Maréchaussée, met ingang van 5 Juli 1940 het militair karakter heeft ontnomen;

O. dat derhalve klager sinds 5 Juli 1940 niet meer is militair ambtenaar, als bedoeld in artikel 1 der Militaire Ambtenarenwet 1931, en ook de bestreden beschikking klager niet heeft getroffen in hoedanigheid van militair ambtenaar, of gewezen militair ambtenaar;

O. dat klagers beroep mitsdien niet moet worden behandeld door het Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage, zijnde het bij artikel 4 der Militaire Ambtenarenwet 1931 aangewezen Gerecht voor de behandeling in eersten aanleg van militaire ambtenarenzaken, doch door het krachtens het bepaalde bij artikel 59 der Ambtenarenwet 1929 bevoegd Ambtenarengerecht, in het onderhavige geval het Ambtenarengerecht van klagers standplaats Klazienaveen;

O. dat de voorzitter van dit Gerecht dan ook het klaagschrift ingevolge het bepaalde bij artikel 66, lid 2, der Ambtenarenwet 1929, juncto artikel 2 der Militaire Ambtenarenwet 1931, had moeten zenden naar het Ambtenarengerecht te Groningen, en het gerecht dit verzuim ingevolge het bepaalde bij artikel 70 der Ambtenarenwet 1929 herstellende, deze toezending alsnog heeft te bewerkstelligen;

Uitspraak doende in naam van het Recht!

Verklaart zich onbevoegd van het beroep kennis te nemen;

Bepaalt, dat het klaagschrift met de bijbehorende stukken zal worden gezonden naar het Ambtenarengerecht te Groningen;

Stelt daartoe de stukken in handen van den voorzitter;

Bepaalt, dat het geding wordt teruggebracht in den toestand, waarin het zich bevond, toen de voorzitter het klaagschrift had moeten zenden naar het Ambtenarengerecht te Groningen.

Bij uitspraak van denzelfden datum is eene gelijke beslissing gegeven naar aanleiding van het beroep van een maréchaussée, door den Inspecteur bij beschikking van 4 Februari 1941 ontheven van zijn op 15 Augustus 1940 aangegane verbintenis bij het wapen der Maréchaussée, zulks omdat hij wegens zijn gedrag ongeschikt was voor den dienst bij het wapen.

Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage.

Rechtsprekende in militaire ambtenarenzaken.

Uitspraak van 12 Juli 1941.

Voorzitter: Mr. H. van Haeringen.

Leden: Mr. Th. G. Donner en M. J. Jansen; militaire leden: S. G. Nauta Pieter en J. Th. Heins.

ART. 14, LID 3 REGL. V. ADM. LANDMACHT.

Beroep van een majoor der infanterie tegen de beslissing van het Hoofd van het Afwikkelingsbureau, waarbij hem een bedrag van f 600 is toegekend als schadevergoeding wegens verlies van zijn dienstpauze tengevolge van oorlogshandelingen, en met verzoek dat hem boven dat bedrag nog f 150 zal worden uitgekeerd.

Art. 14 Regl. v. Adm^{ie} laat de bepaling van het bedrag der vergoeding, behoudens een maximum, geheel aan den Minister over. Er is dus geen strijd met eenig toepasselijk algemeen verbind voorschrift. Evenmin verkeerd gebruik van bevoegdheid.

Beroep ongegrond verklaard.

Het Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage, rechtsprekende in militaire ambtenarenzaken, heeft de navolgende uitspraak gegeven in zake: H., wonende te 's-Gravenhage, klager, verschenen ter openbare terechtzitting, tegen het Hoofd van het Afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie, verweerder, niet ter openbare terechtzitting verschenen.

HET AMBTENARENGERECHT TE 'S-GRAVENHAGE,

Gezien de stukken;

Gehoord den klager;

Gelet ook overigens op de behandeling der zaak ter openbare terechtzitting van 23 Juni 1941;

Wat de feiten betreft:

O. dat verweerder, naar aanleiding van klagers verzoekschrift om schadevergoeding wegens het buiten zijn schuld verloren gaan van zijn dienstvaard tengevolge van de oorlogshandelingen in Mei 1940, bij schrijven, d.d. 27 Januari 1941, aan klager heeft medegedeeld, dat hem te dezer zake een schadevergoeding wordt toegekend van f 600;

O. dat klager tegen de in dat schrijven vervatte beslissing beroep heeft ingesteld en bij daartoe strekkend klaagschrift heeft verzocht, dat hem alsnog boven het bedrag van f 600 worde uitgekeerd een bedrag van f 150;

O. dat verweerder bij contra-memorie de bestreden beslissing heeft verdedigd en heeft geconcludeerd tot ongegrondverklaring van het beroep;

In rechte:

O. dat klager, toen hij als majoor der infanterie in de oorlogsdagen van Mei 1940 bij de Nederlandsche landmacht dienst deed, zijn dienstvaard tengevolge van de oorlogsomstandigheden heeft verloren, voor welk verlies hem bij de voormelde beslissing een schadevergoeding van f 600 werd toegekend, zijnde 80% van het bedrag, waarvoor klager zijn paard had verzekerd;

dat klagers aanspraak op een hogere schadevergoeding geen grond vindt in eenig te dezen toepasselijk voorschrift, met name niet in artikel 14, lid 3, van het Reglement van administratie bij de Koninklijke Landmacht, luidende:

„Aan een militair, ongeacht of hij tot het beroeps- dan wel tot het verlofspersoneel behoort, kan voor elk dienstvaard, dat hij ten gevolge van bevolen dienstverrichtingen verliest, een vergoeding worden toegekend tot een door Onzen Minister voor elk geval te bepalen bedrag, met dien verstande nochtans dat de vergoeding nimmer meer mag bedragen dan het bedrag, dat ten hoogste als voorschot voor het aanschaffen van een dienstvaard kan worden verleend”;

aangezien hierbij de bepaling van het bedrag der vergoeding geheel aan den Minister wordt overgelaten en slechts aan een maximum wordt gebonden;

O. dat mitsdien de bestreden beslissing niet strijdt met eenig toepasselijk algemeen verbindend voorschrift, terwijl evenmin gebleken is, dat bij het nemen daarvan verweerder van zijn te dezen bestaande bevoegdheid een ander gebruik heeft gemaakt dan tot de doeleinden, waarvoor die bevoegdheid is gegeven;

O. dat mitsdien het beroep tegen de bestreden beslissing bij gebreke van gronden, als genoemd in artikel 58, lid 1, der Ambtenarenwet 1929, juncto artikel 2 der Militaire Ambtenarenwet 1931, ongegrond behoort te worden verklaard;

Uitspraak doende in naam van het Recht!

Verklaart het beroep ongegrond.

BURGERLIJKE STRAFRECHTSPRAAK.

Arr.-Rechtb. Assen (Strafkamer), 6 Sept. 1940. (Mrs. v. d. Bijtel, Terwindt, Servatius, plv.).

Geen wetsbepaling belet, dat een akte van uitreiking van een gerechtelijk schrijven ook kan worden opgemaakt door een (wachtmeester der) maréchaussée.

(Vern. vonnis Kantong. Emmen).

(Sv. art. 586.)

De Rechtbank, enz.;

O. dat de Kantonrechter (bij vonnis van 9 Mei 1940 N. J. 1940 No. 791, *Red.*) de inleidende dagvaarding nietig heeft verklaard op grond, dat blijkens de aan die dagvaarding gehechte akte van uitreiking deze aan verdachte in persoon is geschied door den wachtmeester der Koninklijke Marechaussee te E., C. v. K. en dat de ter plaatse van uitreiking door laatstgenoemde persoonlijk opgemaakte akte door dezen is opgemaakt op den eed, afgelegd bij de aanvaarding zijner bediening, welke eed, door dien dienaar der openbare macht als opsporingsambtenaar en als hulpofficier van Justitie afgelegd, geenerlei element bevat, waarvan eenigerlei bevoegdheid voor voornoemden dienaar der openbare macht met betrekking tot het uitreiken van dagvaardingen kan worden ontleend;

O. dat de Rechtbank dit standpunt van den Kantonrechter niet deelt;

O. toch, dat de uitreiking van een gerechtelijk schrijven krachtens art. 586 Sv. kan worden opgedragen aan een dienaar der openbare macht en mitsdien ook — gelijk in dit geval is geschied —, aan een wachtmeester der Koninklijke Marechaussee, die van die uitreiking krachtens art. 587 Sv. een akte opmaakt op den eed, afgelegd bij de aanvaarding zijner bediening;

dat de Rechtbank het opmaken van zoodanige akte door zoodanigen ambtenaar op ambtseed aldus opvat, dat die ambtenaar op ambtseed verklaart, dat die akte overeenkomstig de waarheid is opgemaakt;

dat, al vermeldt nu de ambtseed van een wachtmeester der Koninklijke Marechaussee, omschreven in het K.B. v. 13 Febr. 1845 S. 8, niet de opdracht tot het uitreiken van gerechtelijke stukken, deze omstandigheid hem geenszins de bevoegdheid ontnemt tot het uitreiken van gerechtelijke stukken en tot het opmaken op ambtseed van een akte van die uitreiking, aan dienaren der openbare macht onderscheidenlijk in de artt. 586 en 587 Sv. opgedragen en der Rechtbank geen enkel wettelijk voorschrift bekend is, krachtens hetwelk in bedoelden ambtseed, ten einde dien ambtenaar die bevoegdheid te verleen, die opdracht speciaal zou moeten worden vermeld;

O. dat de inleidende dagvaarding derhalve geldig moet worden verklaard;

Rechtdoende in hooger beroep enz.;
 Vernietigt enz.;
 Verklaart de inleidende dagvaarding geldig;
 Verwijst enz.

*(Overgenomen uit het Weekblad van het Recht
 van 16 April 1941, No. 333. — Red. M.R.T.)*

Verbetering van drukfouten in de Juli-aflevering:

- Blz. 11. Regel 14 v. b. De „ aan het begin van den regel moeten
 vervallen.
 „ 17. „ 3 v. b. staat: „geheim”; lees: „geheim-”.
 „ 20 v. b. staat: „om dit verzoek”; lees: „om op dit
 verzoek”.
 Noot 4 staat: „283. v”; lees: „283 v”.
 „ 22. „ 2 te lezen: „Dagverhaal I, blz. 391, 587 v”.
 „ 54. Regel 21 v. o. staat: „slechts”; lees: „slecht”.
 „ 65. Noot 3 staat: „902.”; lees: „902 v.”.
 „ 74. Regel 11 v. o. staat: „kunnen”; lees: „, „kunnen”.
-

REDACTIONEEL GEDEELTE.

Verordeningsbladen voor het bezette Nederlandsche gebied.

Vervolg van Deel XXXVI, blz. 391.

1941. Stuk 31 Nos 133 en 134.

Deze Verordeningen van den Rijkscommissaris gedateerd 25 Juli 1941, hebben beide betrekking op het Nederlandschap.

In No 133 is bepaald dat militaire of civiele dienst in den strijd tegen het bolsjewisme niet is vreemde krijgs- of staatsdienst als bedoeld in art. 7, lid 1, onder 4° der Wet op het Nederlandschap. Door zoodanigen dienst gaat derhalve het Nederlandschap *niet* verloren.

Blijkens het bepaalde in art. 1 der Verordening 134 is de evengenoemde wetsbepaling (verlies van het Nederlandschap) op den Nederlander die in Duitschen dienst treedt slechts dan van toepassing wanneer de betrokkene (voor een minderjarige diens wettelijke vertegenwoordiger) binnen een jaar nadat hij in Duitschen dienst is getreden, verklaart dat hij afstand doet van zijn Nederlandschap.

1941. Stuk 32 No 147.

Ook deze Verordening betreft het Nederlandschap. Zij bepaalt dat het verkrijgen van de Deutsche nationaliteit door Nederlanders het Nederlandschap slechts dan doet verliezen, wanneer de betrokkene, bij minderjarigheid diens vertegenwoordiger, binnen een jaar na het verkrijgen van de Deutsche nationaliteit verklaart dat hij afstand doet van zijn Nederlandschap.

1941. Stuk 31 No 135.

Deze Verordening bepaalt:
„Het verrichten van diensten door Nederlanders bij de Deutsche Weermacht, de „Waffen SS” of het Vrijwilligerslegioen Nederland levert niet een der feiten, omschreven in de artikelen 101 tot en met 103 van het Wetboek van Strafrecht, op.” Ten behoeve van dezelfde categorieën van personen worden in Verordening 136 verschillende sociale voorzieningen getroffen.

1941. Stuk 31 No 138.

Deze uitvoerige Verordening, gedateerd 25 Juli 1941, verdeeld over XIV Afdelingen en 56 artikelen bevat voorschriften betreffende de handhaving van de openbare orde. Om eenig inzicht aangaande haar veelzijdigen inhoud te geven, drukken wij hier de opschriften der verschillende afdelingen af:

I. Het ernstig in gevaar brengen van de openbare rust. II. In gevaar brengen van den arbeidsvrede, verboden uitoefening van een beroep. III. Ongeoorloofde politieke propaganda. IV. Bescherming tegen onjuiste berichten. V. Vorming van korpsen (*Mannschafsvērbānde*). VI. Vereenigingen. VII. Vergaderingen. VIII. Openbare geld- en goedereninzamelingen. IX. Verkeersbeperingen, tijd van sluiting, dansvermaak en verkoop van alcoholhoudende dranken. X. Andere overtredingen. XI. Uitvaardiging en afkondiging van politievoorschriften. XII. Strafvervolgving. XIII. Oplegging van prestaties. XIV. Overgangs- en slotbepalingen.

Tegelijk met het inwerkingtreden van deze Verordening is een aantal vroegere Verordeningen, enz. en is ook art. 435a Wetb. v. Strafr. buiten werking gesteld (art. 56).

1941. Stuk 31 No 139.

Deze Verordening („Wapenverordening”) eveneens van 25 Juli 1941, houdt verschillende, over 22 artikelen verdeelde, bepalingen in betreffende wapenen, munitie, springstoffen en ontstekingsmid-delen.

Buiten werking zijn gesteld de wet, houdende verbodsbepalingen tegen het dragen van wapenen (Stbl. 1890, No 81), de Vuurwapen-wet 1919 en het tweede lid van art. 13 der Jachtwet 1923.

1941. Stuk 34 No 156.

Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie houdende de instelling van vrederechters en van een vrede-gerechtshof.

Op grond van § 1 der Verordening No. 23/1940 en in overeenstem-ming met de §§ 2 en 3 der Verordening No. 3/1940 van den Rijks-commissaris voor het bezette Nederlandsche gebied wordt bepaald:

TITEL I.

Gewone strafzaken.

AFDEELING I.

De vrederechters.

Bevoegdheid en geding.

Artikel 1.

1. Bij de arrondissements-rechtbanken te 's-Hertogenbosch, Arn-hem, 's-Gravenhage, Amsterdam en Leeuwarden worden uit één lid bestaande (enkelvoudige) kamers ingesteld; de leden dezer kamers dragen den titel „vrederechter”.

2. Het rechtsgebied van elken vrederechter valt samen met het

rechtsgebied van het gerechtshof, waarmede hij den zetel gemeen heeft.

3. De Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie bepaalt het aantal der bij elk van de in lid 1 genoemde rechtbanken aan te stellen vrederechters. Hij benoemt de vrederechters en hun plaatsvervangers; artikel 52 van de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie is hier niet van toepassing.

Artikel 2.

1. De vrederechters zijn, voor zoover dit besluit niet anders bepaalt, bij uitsluiting bevoegd in eersten aanleg kennis te nemen van alle misdrijven en overtredingen, welke den politieken vrede binnen de volksgemeenschap in gevaar brengen of de hoogste politieke belangen van de volksgemeenschap raken of uit politieke beweegredenen zijn begaan, en voorts van de strafbare feiten, welke met zoodanige misdrijven of overtredingen door deelneming of samenloop verband houden.

2. De bepalingen der artikelen 92 en 93 van de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie blijven onverminderd van kracht.

Artikel 3.

Op het rechtsgeding voor den vrederechter vinden de bepalingen betreffende het rechtsgeding voor den politierechter overeenkomstige toepassing, behoudens de navolgende afwijkingen:

1. de artikelen 369, 375, 376 en, in geval van een gerechtelijk vooronderzoek, artikel 238, leden 2 tot en met 5, van het Wetboek van Strafvordering blijven buiten toepassing;

2. noch tegen de kennisgeving van verdere vervolging, noch tegen een dagvaarding wordt een bezwaarschrift toegelaten;

3. in geval van berechting, van overtredingen vinden de artikelen 383 tot en met 393 en 398, lid 1, onder 9° tot en met 11°, van het Wetboek van Strafvordering overeenkomstige toepassing.

Artikel 4.

Een bevel tot inverzekeringstelling is gedurende ten hoogste vier dagen van kracht en kan éénmaal voor ten hoogste een gelijken termijn worden verlengd.

Artikel 5.

1. Ter zake van de genoemde feiten kan voorloopige hechtenis worden bevolen, indien tegen den verdachte ernstige bezwaren zijn gerezen.

2. De bevelen tot voorloopige hechtenis worden gegeven door den vrederechter.

Artikel 6.

1. De verdachte kan hooger beroep instellen in de gevallen waarin vrijheidsstraf of geldboete van meer dan tweehonderd gulden is op-

gelegd; het openbaar ministerie kan hooger beroep instellen in de gevallen waarin een dezer straffen is gevorderd.

2. Tegen vonnissen van den vrederechter bestaan geen andere rechtsmiddelen.

AFDEELING II.

Het vredegerechtshof. Bevoegdheid en geding.

Artikel 7.

1. Bij het gerechtshof te 's-Gravenhage wordt een met drie leden rechtsprekende bijzondere kamer ingesteld, welke den naam „vrederechtshof” zal dragen.

2. De Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie benoemt de leden van het vrederechtshof ten getale, als door hem bepaald, en hun plaatsvervangers; artikel 63 van de Wet op de Regterlijke Organisatie en het Beleid der Justitie is hier niet van toepassing.

3. De procureur-generaal bij het gerechtshof te 's-Gravenhage is tevens procureur-generaal bij het vrederechtshof.

Artikel 8.

Het vrederechtshof is bij uitsluiting bevoegd in hooger beroep kennis te nemen van de zaken, welke in eersten aanleg door den vrederechter zijn berecht.

Artikel 9.

1. Het vrederechtshof is in eerste en in hoogste ressort bij uitsluiting bevoegd kennis te nemen van alle tot de bevoegdheid van de vrederechters behorende misdrijven, ten aanzien waarvan de procureur-generaal bij het vrederechtshof van oordeel is, dat zij onmiddellijk bij het vrederechtshof aanhangig gemaakt dienen te worden.

2. De procureurs-generaal bij de gerechtshoven en de officieren van justitie zijn verplicht den procureur-generaal bij het vrederechtshof in alle strafgedingen ter zake van misdrijven, als in lid 1 bedoeld, op diens verzoek het dossier toe te zenden, opdat deze de vervolging op zich neme, dan wel beslisse, of hij de vervolging op zich wil nemen.

Artikel 10.

In de gevallen, in artikel 9, lid 1, bedoeld, vinden bij het rechtsgeding voor het vrederechtshof de voorschriften van het Wetboek van Strafvordering over het rechtsgeding in eersten aanleg voor de rechtbank overeenkomstige toepassing, voor zoover hieronder niet anders is bepaald.

Artikel 11.

De bepalingen der artikelen 4 en 5 vinden bij het rechtsgeding in eersten aanleg voor het vrederechtshof overeenkomstige toepas-

sing, met dien verstande, dat de bevelen tot voorloopige hechtenis, bedoeld in artikel 5, lid 1, door het vrederechtshof gegeven worden. Voor zoover er overeenkomstig artikel 13 een raadsheer-commissaris benoemd is, worden door dezen de bevelen tot bewaring gegeven en de beslissingen over de verlenging van deze bevelen genomen.

Artikel 12.

Het vrederechtshof kan zitting houden op elke plaats binnen het bezette Nederlandsche gebied. De beslissing, of het buiten de plaats waar zijn zetel is gevestigd, zitting zal houden, ligt bij dit hof zelf.

Artikel 13.

1. Op vordering van den procureur-generaal bij het vrederechtshof benoemt dit hof uit zijn midden een raadsheer-commissaris voor het leiden van het gerechtelijk vooronderzoek.

2. De in lid 1 bedoelde raadsheer-commissaris is binnen het geheele bezette Nederlandsche gebied tot ambstverrichtingen bevoegd.

3. De raadsheer-commissaris en de procureur-generaal bij het vrederechtshof kunnen zich bij huiszoeking en schouw doen vervangen door den rechter-commissaris, onderscheidenlijk den officier van justitie bij de arrondissements-rechtbank binnen welker rechtsgebied bedoelde ambstverrichtingen moeten plaats hebben.

Artikel 14.

Het vrederechtshof beslist steeds in hoogste ressort; tegen zijn beslissingen bestaan geen rechtsmiddelen.

AFDEELING III.

Overgangsbepalingen.

Artikel 15.

De op het tijdstip van inwerkingtreding van dit besluit bij eenig gerecht aanhangige strafzaken, welke voortaan tot de kennisneming van den vrederechter behooren, gaan in den stand, waarin zij zich op dat tijdstip bevinden, op den vrederechter over, voor zoover niet overeenkomstig artikel 9, lid 1, het vrederechtshof bevoegd is. Het voorgaande geldt niet, wanneer in zulk een strafzaak bij de inwerkingtreding van dit besluit de behandeling ter terechtzitting voor het tot dusver bevoegde gerecht reeds een aanvang had genomen.

Artikel 16.

1. Is in een strafzaak, welke ingevolge artikel 2, lid 1, tot de kennisneming van den vrederechter zou behooren, vóór de inwer-

kingtreding van dit besluit vonnis gewezen door een kantonrechter, of zal daarin, op grond van het feit, dat bij de inwerkingtreding van dit besluit de behandeling ter terechtzitting reeds een aanvang genomen had, door een kantonrechter vonnis gewezen worden, dan beslist over het tegen zoodanig vonnis ingestelde hooger beroep de vrederechter, tot wiens rechtsgebied het kantongerecht, waar de behandeling der zaak in eersten aanleg plaats vond, behoort.

2. Is in een strafzaak, welke ingevolge artikel 2, lid 1, tot de kennisneming van den vrederechter zou behooren, vóór de inwerkingtreding van dit besluit vonnis gewezen door een arrondissementsrechtbank, of zal daarin, op grond van het feit, dat bij de inwerkingtreding van dit besluit de behandeling ter terechtzitting reeds een aanvang had genomen, door een arrondissementsrechtbank vonnis worden gewezen, dan beslist het vredegerechtshof over het tegen zoodanig vonnis ingestelde hooger beroep.

3. De bepalingen der leden 1 en 2 blijven buiten toepassing, voor zoover de behandeling ter terechtzitting voor de tot dusver bevoegde beroepsinstantie bij de inwerkingtreding van dit besluit reeds een aanvang had genomen.

Artikel 17.

1. Is een strafzaak, welke ingevolge artikel 2, lid 1, tot de kennisneming van den vrederechter zou behooren, vóór de inwerkingtreding van dit besluit beëindigd door een uitspraak, in kracht van gewijsde gegaan, dan kan het vredegerechtshof op vordering van den procureur-generaal de zaak opnieuw behandelen.

2. Hetzelfde geldt, wanneer in een strafzaak, als bedoeld in het eerste lid, bij de inwerkingtreding van dit besluit de behandeling ter terechtzitting reeds een aanvang had genomen voor het gerecht, dat tot dusver van het beroep van zoodanige zaken kennis placht te nemen, en de uitspraak inmiddels in kracht van gewijsde is gegaan.

3. De nieuwe behandeling geldt met betrekking tot de uitspraak, in kracht van gewijsde gegaan, als hooger beroep.

4. De bepalingen betreffende hooger beroep in het Wetboek van Strafvordering en de artikelen 12 tot en met 14 van dit besluit vinden overeenkomstige toepassing.

TITEL II.

Bijzondere voorschriften voor militaire strafzaken.

Artikel 18.

1. Onder de in artikel 9, lid 1, gestelde voorwaarden is het vredegerechtshof ook bevoegd om in eerste en hoogste ressort kennis te nemen van misdrijven, welke strafbare feiten van militairen aard zijn, als bedoeld in Afdeling II van het Besluit No. 56/1941 betreffende

de opheffing van de militaire gerechten en de overbrenging van aanhangige strafzaken naar den gewonen strafrechter ¹⁾.

2. In strafgedingen ter zake van misdrijven, als in artikel 9, lid 1, bedoeld, neemt het vredegerechtshof kennis van het beroep, ingesteld tegen vonnissen, welke vóór de inwerkingtreding van dit besluit door de ingevolge het Besluit No. 56/1941 bevoegde gerechten zijn geweest, indien de procureur-generaal bij het vredegerechtshof van oordeel is, dat de zaak in hooger beroep bij dit hof aanhangig gemaakt dient te worden. Dit geldt niet voor zoover de behandeling ter terechtzitting door de tot dusver bevoegde beroepsinstantie bij de inwerkingtreding van dit besluit reeds een aanvang had genomen.

3. Op strafgedingen ter zake van misdrijven, als in artikel 9, lid 1, bedoeld, vindt artikel 17, lid 1 tot en met 3, overeenkomstige toepassing.

Artikel 19.

1. In de in artikel 18 bedoelde gevallen beslist het vredegerechtshof met twee raadsheeren en een militair lid, voor zoover mogelijk van hooger rang dan de verdachte, of van gelijken rang, doch van oudere ancienniteit.

2. De Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie benoemt de militaire leden van het vredegerechtshof ten getale, als door hem bepaald.

3. Artikel 6, lid 4, van het Besluit No. 56/1941 vindt overeenkomstige toepassing.

Artikel 20.

Voor het overige blijven de bepalingen van het Besluit No. 56/1941 onverminderd van kracht.

TITEL III.

Slotbepalingen.

Artikel 21.

Ten aanzien van misdrijven en overtredingen, welke door den vrederechter of door het vredegerechtshof worden behandeld, is de bevoegdheid van iedere andere rechterlijke instantie uitgesloten.

Artikel 22.

Dit besluit treedt in werking op den dag zijner afkondiging.

's-Gravenhage, 12 Augustus 1941.

*De Secretaris-Generaal
van het Departement van Justitie:*

SCHRIEKE.

---

¹⁾ Zie M.R.T. XXXVI, 388.

Mr. W. M. van Lanschot †

In den ouderdom van 72 jaren is op 4 October j.l. in huize Jagersbosch te Vught overleden *Mr. W. M. van Lanschot*, tot verleden jaar president van den Krijgsraad voor de Landmacht te 's-Hertogenbosch. Gedurende 27 jaren heeft Mr. van Lanschot in die functie de militaire justitie gediend en groot kan de invloed genoemd worden dien hij als zoodanig op de praktijk van die rechtspraak heeft uitgeoefend.

Toen, na de herziening van de militaire rechtspleging in 1912, bij Kon. besluit van 6 October 1913 het Rijk verdeeld werd in drie militaire arrondissementen ('s-Gravenhage, Arnhem en 's-Hertogenbosch) werd Mr. van Lanschot benoemd tot president van den Krijgsraad welke in laatstgenoemde plaats zijn zetel kreeg. Het Kon. besluit van 23 Mei 1922 handhaafde die indeeling doch het volgend jaar, nadat bij de bezuinigingswet van 13 Januari 1923 (Stbl. no. 6) de bestaande krijgsraden bij de landmacht waren ontbonden, bepaalde het Kon. besluit van 12 Maart 1923 dat het Rijk in Europa één militair arrondissement zou vormen, terwijl als hoofdplaats voorloopig werd aangewezen 's-Hertogenbosch. Dat de keuze viel op deze geografisch wat excentrisch gelegen plaats zal wel hierdoor verklaard moeten worden dat de toenmalige Regeering er prijs op stelde Mr. van Lanschot, ter plaatse woonachtig, als voorzitter te behouden. Die waardeering bleek niet minder uit de bereidwilligheid waarmede de Ministers van Justitie en van Oorlog (Defensie) gevolg gaven aan zijne adviezen of voorstellen op het gebied der militaire rechtspraak. ¹⁾ Zij bleek ook uit de hooge onderscheiding welke den Heer van Lanschot bij zijn, onder groote belangstelling herdachte 25-jarige ambtsvervulling ten deel viel en weder in 1939, toen bij art. XIII der Wet van 30 November 1939 (Stbl. 206) de mogelijkheid geopend werd, om met afwijking van art. 121 R.L. gedurende de mobilisatie den eisch te doen vervallen, dat aan een krijgsraadpresident ontslag verleend moet worden bij het bereiken van den ouderdom van 70 jaren. De Regeering had daarbij toen met name het oog op den „eenigen ingewerkten krijgsraadpresident, waarover het Rijk op het „oogenblik beschikt”, n.l. Mr. van Lanschot. ²⁾

Blijkens zijne in Noot ¹⁾ aangehaalde rede was de nu heengegane president geenszins blind voor de gebreken welke onze militaire rechtspleging aankleven, de samenstelling der krijgsraden, zooals deze sinds 1912 geregeld is, had echter zijn volle instemming. Daarbij hechtte hij intusschen ook groote waarde aan de juridische vorming van den officier, zooals deze te Amsterdam geschiedde, om hem voor de waarneming van militair-rechtelijke functies geschikt te doen zijn.

¹⁾ Verg. de rede van Mr. van Lanschot op den Eersten Militairen Juristendag. M.R.T. XV, blz. 265 v.

²⁾ Zie de Nota naar aanleiding van het Verslag der Tweede Kamer. M.R.T. XXXV, blz. 495.

Wanneer men de velerlei functies nagaat welke Mr. van Lanschot, naast zijne hoofdbetrekking, gedurende zijn leven heeft vervuld, wij denken daarbij wel in de eerste plaats aan zijn veeljarig lidmaatschap der Eerste Kamer en zijn voorzitterschap der R.K. fractie, dan krijgt men eerbied voor zijn buitengewone werkkraft en scherpzinnigheid, ook op het gebied van finantieele en internationale aangelegenheden.

Aan een welbesteed leven is een einde gekomen.

Hij ruste in vrede.

‘t Gedrogt der ongelimiteerde militaire jurisdictie”

door

Dr. L. M. ROLLIN COUQUERQUE.

Met bovenstaanden titel veroordeelde de doopsgezinde Predikant *Fr. Adr. van der Kemp* in zijn nog steeds bekende verzameling: „Magazijn van stukken tot de militaire jurisdictie betrekkelijk”, de instelling, welke in dien tijd het eerste strijdpunt was geworden van de in kracht toenemende patriotten-partij tegen het in hare oogen verouderde stadhoudelijk bestuur en tegen den persoon van den Erf-stadhouder Prins *Willem V.* Zijn Weleerwaarde heeft tijd noch moeite gespaard om in die, negen deelen tellende, verzameling bijeen te brengen en te laten drukken al wat hij in onze Nederlandsche provinciën had opgespoord over aard en omvang van de militaire rechtspraak, met het doel om aan te toonen, hoe weinig vastheid er voor een beroep op wettelijken grondslag voor deze in elke weermacht onmisbare instelling bestond en daardoor te komen niet tot erkenning van de noodzakelijkheid van goede wettelijke regeling hiervan, maar tot het verschaffen van steun aan hen, die de afschaffing ervan wilden bewerken, omdat zij er een machtsmiddel tot versteviging van het stadhoudelijk gezag in zagen, een middel tot het verkrijgen en behouden van een goed georganiseerden sterken arm voor gebruik niet alleen tegen een buitenlandschen maar ook tegen een binnenlandschen vijand, een „privative jurisdictie” van den Stadhouder over zijn weermacht.

Deze strijd tegen een rechtspraak, welke de krachtigste waarborg bevat voor handhaving van een goede krijgstucht in de weermacht en daardoor een militair belang was en is van de eerste orde, werd toen ontketend door een partij, welke de hoogste macht in den Lande uit de handen van het stadhoudelijk bestuur in andere handen — en dan bij voorkeur in de hunne — wilden doen overgaan, een middel dat in politieken strijd met dergelijken opzet niet ongewoon is. Maar die strijd tegen de deugdelijkheid van den sterken arm van het centraal gezag in een land en door een partij, welke te velde zou gaan trekken tegen het federalisme en de gewestelijke en locale soevereiniteiten en welker argumenten in dien strijd juist steunden op dit gebrek aan die eenheid en die ondeelbaarheid, welke zij later in haar vaandel zou schrijven, maakt het aannemelijk, dat men voor de ware bedoeling niet wilde uitkomen, dat, toen dit doel bereikt was, die strijd bleef rusten en vergeten werd en dat de wetgeving van onzen eenheidsstaat zich in de eerste plaats met dit onderwerp bezig hield en er nieuwe wegen voor opende.

Die strijd begon en werd geleverd in de jaren 1782 en 1783 en het „Magazijn” van Van der Kemp verschafte daarvoor het materiaal. Wel ontbrak het niet aan gegevens om dit onderwerp te overzien. De „Historische verhandeling van het gesag over de Militie van den „Staat der Vereenigde Nederlanden” van den op 1 December 1736 overleden Raadpensionaris van Holland *Mr. Simon van Slingselandt*

wijdde er een hoofdstuk aan ¹⁾ en ook de Verklaring der Unie van Utrecht van Mr. *P. Paulus*, schonk er in het in 1776 verschenen tweede deel ²⁾ voldoende aandacht aan. Maar dit materiaal was te neutraal, te wetenschappelijk en onze Leidsche voorvechter der patriotten-partij zocht en vond andere en meer voor dezen strijd te gebruiken stof en verzuimde niet de tijdens dien strijd ontstane en daarmede verband houdende gegevens als een tropee in het achtste deel van zijn „Magazijn” samen te brengen en nog in 1783 in druk te doen verschijnen. Hij legde daarbij het volle gewicht op het element van rechtspraak, dat in de militaire jurisdictie vervat is, en had in het geheel geen oog voor den daarin in de eerste plaats besloten, aan het militair belang ontleenden grondslag: de handhaving van de krijgstucht in de weermacht. Deze grondslag interesseerde uit hoofde van zijn functie als kapitein- en admiraal-generaal van land- en zeemacht — en dus niet privatim — den Erf-prinsstadhouder en deze grondslag vormde dan ook de schering en den inslag van diens ambtelijk verweer. Zoo werd het tweevoudig karakter van de militaire justitie uiteengerukt en werd het minder belangrijk element, de rechtspraak, opgeblazen en vervormd tot een strijdmiddel, dat over het hoofdelement heen gericht werd tegen den persoon van den Erf-prins, die er zich ambtshalve van bediend had. Daarbij waren de aanvallers, mirabile dictu, te eenenmale blind voor hetgeen zij rakelings moesten passeeren en dat zij, ook in het belang van hunne plannen omtrent de inrichting van het staatsfinanciënwezen, hadden kunnen gebruiken als krachtigen steun voor hun eigen verlangen naar eenheid en centralisatie in de Staatsadministratie.

De justitie was evenals de wetgeving te onzent van oudsher, als een lappendeken, lokaal georganiseerd geweest. Eerst later ontstonden gewestelijke hoven en provinciale staten, uitoefenende de hoogere rechts- en wetgevende machten. De bevoegdheden van de hoven werden zooveel mogelijk beknipt door de op hun handvesten, privilegien en costumen najverige locale besturen, welke, voor wat de zogenoemde stem-hebbende steden betrof, daartoe gebruik maakten van den invloed van hunne vertegenwoordigers in de provinciale staten. Deze colleges stelden immers de veelal uitvoerige instructien voor de hoven vast.

De zeven provinciën hadden als zeven gewestelijke souvereinen, in den oorlog tegen Spanje behoefte verkregen aan onderlinge aaneensluiting en unificatie van hunne weermachten. Deze behoefte vond uiting in de Unie van Utrecht van 1579, in welke acte het samenbrengen van krachten ter gemeenschappelijke verdediging des lands en de financiering van wat voor de landsdefensie noodig was uit landsmiddelen omschrijving vond. Wel was de tijd voor invoering van landsgeldmiddelen nog niet rijp — de convooien en licenten waren en bleven voorloopig de eenige; de accijnzen op verbruiks-

¹⁾ Uitgave 1785, blz. 228-263, 273-286.

²⁾ Blz. 121-135.

artikelen, welke de Unie hiervoor geschikt achtte, werden, als zijnde hoofdbronnen van locale inkomsten, niet aan de algemeene financiën afgestaan — maar een landsweermacht kwam er wel en bleef bestaan, door den oorlog mobiel en niet dan zeer tijdelijk vastgekoppeld aan eenig territoir. Daarbij kwam, dat een zeer groot deel van deze weermacht bestond uit huurtroepen van vreemde nationaliteit, voor welke herhaalde wisseling van wetgeving en rechtspraak als gevolg van troepenverplaatsingen door oorlogsnoodzaak een onduurbare rechtsonzekerheid zou hebben opgeleverd en bovendien de marschvaardigheid en beweeglijkheid van die troepen ernstig zou hebben kunnen schaden. De meeste van deze huurtroepen hadden dan ook bij de vaststelling van den inhoud der capitulatiën met de landsoverheid eigen rechtspraak bedongen door uit officieren samengestelde krijgsraden, welke evenals de van misdrijf verdachten met den troep, waarbij zij behoorden, meetrokken. Recht werd dan gesproken volgens militaire strafwetgeving, strafbaar stellende tal van in het militaire leven voorkomende maar daarbuiten niet bestaande dan wel op andere wijze of minder zwaar strafbaar gestelde feiten. De grens tusschen deze als militaire en commune onderscheiden delicten was, hoe men ook trachtte juiste afbakingen te vinden, vaag en de groep van gemengd militaire delicten toont aan, hoe men, ook al van oudsher, er op uit is geweest, de militaire strafwetboeken zoo volledig mogelijk te maken en daarmee de bevoegdheidsgrenzen van den in beginsel mobielen militairen rechter uit te breiden. Dit stelsel was uit disciplinair oogpunt noodzakelijk: militaire rechtspraak was en is in de eerste plaats een belang van de weermacht, welker grondslagen, uitgaande van het beginsel dat haar leiding en daardoor ook de handhaving, door middel van belooningen en bestraffingen, van orde en tucht in eigen hand, destijds in die van den kapitein- en admiraal-generaal met zijn officieren, moest berusten, gelegd werden door den centralen wetgever van de Republiek, de Staten-Generaal. Deze wetgever werkte echter traag en stond onder den invloed van de provinciale staten, op hun beurt bestaande onder anderen uit vertegenwoordigers van de stem-hebbende steden, zoodat de naijver op locale privileges alle gelegenheid had om inbreuken daarop en hetgeen men daarvoor hield, op de lange baan te bestrijden.

Zoo ontstond een meestal stille strijd tusschen het militaire en het civile gezag. Het militaire gezag, geconcentreerd in den kapitein- en admiraal-generaal, had groote behoefte aan een krachtige en snel reageerende tuchthandhaving ook door de militaire justitie. Het burgerlijk gezag beschouwde de militaire justitie als een inbreuk op locale privileges, niet zelden dateerende uit een tijd voorafgegaan aan dien, waarin de militaire justitie uit oorlogsnoodzaak was ontstaan, en, de militaire zijde van de zaak niet kunnende of niet willende overzien, vocht dat gezag tegen wat het aanranding noemde van eigen rechtspraak over burgers en andere inwoners van de locale ressorten.

Eenerzijds trachtten krachtige stadhouders de macht van de militaire justitie uit te breiden, wat bijvoorbeeld in de generaliteitslanden door het ontbreken van een gewestelijke overheid, zeer gemakkelijk ging. Anderzijds legden gewestelijke en stedelijke overheden het erop toe om wat dergelijke krachtige figuren in het belang van de weermacht hadden opgebouwd, zonder zelfs te vragen naar dat nut, weder af te breken zoodra minder krachtige en deskundige figuren de militaire leiding in handen kregen. Zij spraken dan van een „universeele en privative jurisdictie over alle militaire personen”, als ware die jurisdictie een particuliere liefhebberij, alias willekeur, van den stadhouder.

Van dergelijke willekeur was intusschen geen sprake.

Zoo had Stadhouder *Willem III* onder dagteekening van 27 October 1700 vastgesteld een Summiere Instructie voor den Hoogen Krijgsraad der Vereenigde Nederlanden ¹⁾ waarbij hij uitging van het beginsel dat de handhaving van de ordonnantien op de discipline en andere wettelijke voorschriften, door de Staten-Generaal en door hem gegeven, met zoo kort mogelijke procedures moest geschieden. Met name handhaafde hij het Reglement op de proceduren der militairen in zaken van geringe importantie van 24 Februari 1687, het eerste reglement van krijgstucht. Overigens schreef hij voor, te volgen de Instructie voor het Hof van Holland van 1531 voor zoover nog „in usantie”, zonder de zaken met onnoodige termijnen of „dilayen” op te houden, maar „alles te dirigeeren tot korte expeditie „van de justitie”. Daartoe mocht de Hooge Krijgsraad zaken, welke bij subalterne Krijgsraden slepende werden gehouden, aan zich trekken. De eisch van den advocaat-fisikaal moest schriftelijk geschieden en met de informatien ter terechtzitting worden voorgelezen, opdat de deliberatien in raadkamer vruchtdragend voor een juiste beslissing zouden zijn. Schuldigen moesten gestraft, onschuldigen vrijgesproken worden, terwijl contrôle op de rechtsprekenden niet vergeten werd. Maar den immobiliën Raad van State als militair rechtscollege zette hij op zijde.

Een ander voorbeeld is het Reglement omtrent het appelleeren van crimineele vonnissen bij subalterne krijgsraden geweest, op 28 Augustus 1750 door *Willem IV* vastgesteld. ²⁾ De Hooge Krijgsraad had er de aandacht van den Stadhouder op gevestigd, dat alle crimineele vonnissen van subalterne krijgsraden tot nu toe aan hem, stadhouder, ter approbatie werden gezonden, waardoor aan dengene, die zich door dergelijk vonnis bezwaard achtte, het recht van hooger beroep aan den Hoogen Krijgsraad ontnomen werd. Dientengevolge stelde de Stadhouder eene regeling voor het instellen van dergelijk hooger beroep vast in denzelfden geest als toen ook voor burgerlijke strafzaken gold en welke in 1814 in onze militaire rechtsplegingen hernieuwd werd.

¹⁾ Gr. Plac. Boek VIII, blz. 838 v.

²⁾ Gr. Plac. Bk. VII, blz. 1050.

Daarentegen werden niet-militairen, die zich door het bevorderen van desertie of het verbergen of voorthelpen van deserteurs strafschuldig hadden gemaakt, ter berechting aan hun gewonen rechter overgelaten.

Onzekerheid bleef echter in hooge mate bestaan, gaf aanleiding tot tal van moeilijkheden, voor de oplossing waarvan geen vaste grond bestond en zoo bleef de bevoegdheid van den militairen rechter, welke Stadhouder *Willem III* in een brief van 19 Mei 1675 aan het Hof van Holland wat nauwkeuriger had omschreven, ¹⁾ bij gebreke van een wettelijk voorschrift daaromtrent een vruchtbaar veld voor partijtwisten.

Toen dan ook in de tweede helft van de achttiende eeuw de ontevredenheid over het stadhoudelijk bestuur toenam, uitten die gevoelens zich al spoedig met betrekking tot „'t gedrogt der ongelimiteerde militaire jurisdictie”, zooals deze materie in patriottenstijl genoemd werd. Onder den Stadhouder Erfprins *Willem V* was het gezag van de militaire jurisdictie weder sterk gestegen en vele militaire rechters beschouwden den Stadhouder als het hoofd daarvan, min of meer in navolging van Prins *Willem III*, die na het militaire rampjaar 1672 aan de militaire rechtspraak voor zijne weermacht nieuw gezag had gegeven door instelling van den hem te velde volgende Hoogen Krijgsraad en zich zelf als legeraanvoerder ook als algemeen hoofd van de militaire justitie scheen te hebben beschouwd. ²⁾

Het is mijne bedoeling in de volgende bladzijden een overzicht te geven van het verloop van dezen strijd niet alleen omdat het onderwerp van geschil als zoodanig bij de lezers van dit Tijdschrift op belangstelling mag rekenen, maar ook om te laten zien op welke ingewikkelde wijze bij ons federalistisch staatsbestel politieke actie gevoerd werd via officieele colleges en personen, welker souvereiniteit zich uitte in besluiten, na ruggespraak met lastgevers tot stand gebracht. It was a long way to Tipperary . . .

De onmiddellijke aanleiding tot dezen strijd was eene strafzaak van betrekkelijk ondergeschikte beteekenis, welke zich afspeelde in het najaar van 1782. Zekere *J. F. Witte* of *de Witte*, vaandrig van het Regiment van IJsemburg, werd, van het plegen van verraad verdacht, gearresteerd en met grooten spoed door den Hoogen Krijgsraad ter dood veroordeeld. Deze procedure bracht vele pennen in beweging en de zaak werd weldra opgeblazen tot eene politieke gelegenheid waarin vele, zoo niet alle gewestelijke besturen der Republiek belang stelden. Het resultaat was reeds lang bekend ³⁾, maar er zijn sedert vrij korten tijd gegevens aan den dag gebracht, welke over het verloop van dien politieken strijd licht verspreiden. Deze gegevens zijn te vinden in de Gedenkschriften van *G. J. van Harden-*

¹⁾ Gr. Plac. Bk. VIII, blz. 837.

²⁾ Zie *Prof. Mr. M. S. Pols*, Het Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Lande, 1876, blz. 30, noot 1.

³⁾ *Pols*, t.a.p. blz. 32.

broek, uitgegeven door Dr. *A. J. van der Meulen* in de werken van het Historisch Genootschap deel IV, welke ik hierna heb ingelascht.

Ik wil eerst vermelden eene mededeeling over het voorgevallene in een brief van omstreeks Februari 1783 van *G. K. Van Hogendorp* aan zijn vader over allerlei netelige zaken. Zij luidt als volgt:

„De klagers over landverraad waanden zich al dadelijk omtrent „vele geheimen ingelicht, toen in October een aanslag ontdekt was „om, door omkoopning van den vaandrig *de Witte*, het eiland Schouwen aan Engeland over te leveren, doch *de Witte*, terstond door „den Hoogen Krijgsraad ter dood veroordeeld, werd door de Staten „van Holland en Zeeland opgeëischt. Landverraad wilde men voor het „Hof brengen. De zaak zelve blijft onbekend door al de geschillen „over den vorm, en men weet er niets zekers van. Maar de Hooge „Krijgsraad neigt tot zijn ondergang, als hebbende, met verlof „Hunner Hoog Mogenden, *de Witte* overgegeven”.¹⁾

Veel Uitvoeriger waren de Gedenkschriften van *G. J. van Hardenbroek*. Een relaas van hetgeen tot de procedure tegen *Witte* aanleiding gaf, wordt daarin medegedeeld onder dagteekening van 20 October 1782. Die aanleiding was eene ontmoeting van *Witte* en van een boomkweeker *Van Brakel*, die bekend was met den Raadspensionaris Mr. *P. van Bleiswijk*. Het gesprek liep over de familie *Witte* en hare moeilijke geldelijke omstandigheden. *Van Brakel* had den vaandrig toen onder aanbod van honderd ducaten en „vrij grotere beloften voor 't vervolg” trachten over te halen tot het geven van zijne medewerking om den oorlog tegen Engeland spoedig te doen eindigen. Hij zou bij een Engelschen aanval hetzij op Goedereede, hetzij op Schouwen, hetzij op Walcheren zich van de vervulling van zijn plicht als Nederlandsch militair onthouden. Daar *Witte* commandant was van eene batterij bij Goedereede, stelde *Van Brakel* hem voor om die batterij te doen zwijgen indien aldaar een landing werd ondernomen. *Witte* verbond zich hiertoe schriftelijk; bovendien maakte hij nog andere mondelinge afspraken.

Omstreeks half September 1782 lekte dit voorval uit. *Witte* werd door zijn commandant in arrest gesteld en uit zijn garnizoen te Zierikzee naar den Haag overgebracht. Kortom tijd daarna veroordeelde de Hooge Krijgsraad hem ter dood.²⁾

Ziehier de feiten, welke als een steen, geworpen in het tamelijk stille water der militaire jurisdictie, vele kringen deden ontstaan.

De eerste openlijke reactie was een voorstel van de gedeputeerden van Amsterdam ter vergadering van de Staten van Holland namens hunne committenten, om, uit overweging dat deze veroordeeling in den Haag plaats had, dat de berechting door den Hoogen Krijgsraad van deze zaak „de hoogheid en soevereiniteit van deese Provincie „in allen gevalle door een soodanig attentaat ten sterkste is geattacqueert geworden” en dat bovendien een nader onderzoek gewenscht

¹⁾ Brieven en gedenkschriften, deel I (1762-1786) blz. 242.

²⁾ Zie ook het gratieverzoek van *Witte* bij Van der Kemp, t.a.p. VIII blz. 475-500.

was „aangaande de waare omstandigheden van het voorsz. verraad „en allen dengeenen, die daarin gewikkeld souden mogen zijn”, de voor den Hoogen Krijgsraad gevoerde procedures, als zijnde dit college „notoirlijk incompetent, mogen worden verklaart nul en onbestaanbaar te zijn”, om uit dien hoofde het Hof van Holland te gelasten *Witte* uit handen van den Hoogen Krijgsraad over te nemen en tegen hem overeenkomstig de wet te procederen en eindelijk om, in afwachting van een en ander, de uitvoering van het doodvonnis op te schorten.

De beslissing op dit voorstel was, dat het ten onderzoek en om advies werd gezonden aan „de Heeren van de Ridderschap en de „gecommitteerden uit de Staten tot de zaken der justitie met commissarissen van den Hove van Holland”; voorts werd eene commissie benoemd om aan den Prins van het voorstel kennis te geven met het verzoek om, hangende dit onderzoek, de zaak te houden „in „state en surchéance.”¹⁾

Deze commissie rapporteerde op 17 October, dat de Prins haar had medegedeeld, de processtukken reeds in de vorige week aan het Hof van Holland te hebben doen overbrengen „ten einde dat Hof „met betrekking tot de verdere personen, die in deselve zaak ge„raakt souden mogen zijn, soude konnen disponeeren soodanig als „bevonden sal worden in goede justitie te behooren, waarvan dan „ook het noodwendig gevolg moest zijn eene provisioneele surchéance „van de executie der sententie tegens dien gevangen vaendrig ge„weesen tot soolang volkomen blijken soude, dat die vaendrig niet „meer soude behoeven te worden gehoord of geconfronteert ter over„tuiging van een of meer andere personen”. Doch de Prins achtte den vaendrig door zijn daartoe bevoegden rechter geoordeeld en vertrouwd dat de Staten hiermede zouden instemmen. Mocht dit niet het geval zijn, dan hoopte Zijne Hoogheid tijdig in de gelegenheid te worden gesteld, zijn standpunt ten deze nader toe te lichten.

Zoo waren de schermutselingen geopend en had de Prins stelling genomen niet alleen ten aanzien van de competentie van den Hoogen Krijgsraad maar ook met betrekking tot zekere geruchten, welke, nadat bijzonderheden over het voorgevallen de ronde deden, waren ontstaan. De gebleken relatie van *Van Brakel* met den Raadpensionaris had, in verband met de toezegging van *Witte* aan eerstgenoemde, al aanstonds het vermoeden doen rijzen, dat *Van Brakel* en wellicht ook de Raadpensionaris zelf hieromtrent meer zouden weten. Toen de Hooge Krijgsraad zoo spoedig zijn doodvonnis geveld had, namen die geruchten nog in omvang toe. Op 11 October vermeldde *Van Hardenbroek* „dat men nu seyde, dat de gevangene „*de Witte* door de adjudant *Bentink* was beloofd vrijdom van de „doot, als hij maer terdeeg klapte; dog kwam hij vrij, het gemeen „hem uit de gevangenis soude halen om hem te stenigen”. Ook zou degenen, die hem beschuldigd had, gearresteerd worden.²⁾ Omtrent

¹⁾ Van der Kemp, Magazijn enz., VIII blz. 2 v.

²⁾ Gedenkschriften IV, blz. 151.

den Raadpensionaris deelde dezelfde zegsman mede, „dat die meer „wiste door den boomkweeker *Van Brakel*, als hij seyde. Ook soo „nopens den jonge *de Witte*. Enfin, elkeen oordeelde gemelde Raidpensionaris een grote guit te sijn en te blijven”. Bovendien kon hij een potje breken want: „ook hadde niemant thans sin in 't raidpensionarisschap”. Deze hooge ambtenaar zou in die zaak „geensints „soo suiver als sneeuw sijn. ¹⁾

Ook de Prins deed vreemd. Hem werd nl. toegedicht de meening dat de opschorting van de tenuitvoerlegging van de doodstraf te danken zou zijn aan de verwantschap van *Witte* met den Amsterdamschen Burgemeester *Mr. E. de Vrij Temminck*. Indien hij zich werkelijk in dien zin zou hebben uitgelaten, nam het publiek hiervan geen nota, doch hield vast aan zijne mededeeling aan de commissie uit de Staten van Holland, dat het Hof tegen mogelijke medeplichtigen zou kunnen optreden als het dit raadzaam zou achten: „dat men meerder suspecteerde en daerom hem soo schielijk niet „wilde expedieren”. ²⁾

Niet alleen de geruchten maar ook de belangstelling in het geval breidden zich uit. De Zierikzeesche vroedschap had op 26 September van de overbrenging van *Witte* naar den Haag vernomen zonder „eenige zekere bewustheid (te) hebben, waarin de waare oorzaaken „van zijne apprehensie zouden gelegen zijn”. Wel hadden de nieuwsbladen en allerlei geruchten melding gemaakt van verraderlijke verstandhouding met den vijand, voor welken hij teekeningen en plans zou hebben gemaakt om zoo mogelijk „dit eiland vijandelijk te attaquereen en te overrompelen”. Ook zou er reeds een crimineele vervolging tegen hem zijn ingesteld. Deze geruchten veroorzaakten een algemeen gevoel van onveiligheid in verband met „den slegten staat „van onse batterijen en de daartoe behoorende amunitie” en ook met het geringe garnizoen van niet meer dan 550 officieren en minderen. Dies verzocht het college op 18 October aan Gecommitteerde Raden van Zeeland om den Prins te wijzen op „den wezenlijken zwakken staat van defensie van dit ons eiland” en op de groote kans op ernstige gevolgen indien hierin niet afdoende zou worden voorzien. Ook ware te vragen om opschorting van de procedures tegen *Witte* en om toezending van de processtukken ten einde te beoordeelen, of „de „judicature over de gepleegde misdaad van den voorn. vaandrig *de „Witte*, als zijnde daardoor de Heeren Staaten dezer Provincie in „haare hooge souvereiniteit ten hoogsten beleedigt, aan den militairen dan wel den politicquen rechter competeerd.” ³⁾

Tegelijk met dezen brief ontvingen Gecommitteerde Raden van Zeeland nog eene missive van de Vlissingsche vroedschap dd. 19 October, in welke ook over het geval gehandeld werd: zij vernam reeds dat er een „capitalen eysch” tegen hem zou zijn uitgebracht. Doch zij wilde niet verzwijgen, dat haars inziens „de Hooge Krijgs-

¹⁾ T.z.p. IV, blz. 160 v.

²⁾ T.z.p. IV, blz. 163.

³⁾ Van der Kemp, Magazijn enz. VIII, blz. 9 v.

„raad met geen schijn zelf van regt eene sustenue van competentie „in dezen zoude kunnen voeren”, hetgeen zij meende uit den oorsprong en de oprichting van dien Krijgsraad eenerzijds en uit den aard van het misdrijf anderzijds te kunnen aantoonen. Die misdaad was „een crimen laesae majestatis, begaan tegen de hoogheid en veyligheid van *deze* Provincie en geperpetreerd op *haar* territoir door „een perzoon ter harer bescherming gezonden”. Daarom zouden de Staten zijn persoon moeten reclameeren ter berechting door een door dat college bevoegd geachten rechter. Bij het reces van deze Staten zouden Gecommitteerde Raden zich de zaak als spoedeischend behooren aan te trekken, om zich ter zake tot den Prins te wenden en de vraag te stellen om de voltrekking van het doodvonnis op te schorten. ¹⁾

Blijkens het antwoord van Gecommitteerde Raden van Zeeland aan de vroedschap van Zierikzee dd. 21 October was het vraagstuk onder de aandacht van den Prins gebracht met verzoek de bezetting van Schouwen te willen versterken. De batterijen zouden zijn „op„gemaakt van behoorlijk geschut en met ten minsten 50 schooten per „stuk voorzien”. Ware dit anders, dan komt de schuld op de leidende officieren, „aan welke *nooyt* geweygert is, op hunne remonstrantien, „de weezentlijke defecten te doen repareren.” Niettemin zou er een onderzoek naar worden ingesteld. ²⁾

Aan den Prins schreven Gecommitteerde Raden dienzelfden dag, dat de zaak-*Witte* aanstonds veel sensatie en onrust had verwekt, niet het minst wegens de geringe getalsterkte der bezetting van Schouwen. Wat de competentie van den militairen rechter betreft, daarover zouden de Staten van Zeeland „als souverainen van het „territoir daar de misdaad geperpetreerd is en wier hoogheid zoude „gelaedeerd zijn”, moeten oordeelen, waartoe zij inzage van de processtukken noodig achtten. Zij vroegen daarom voorziening in de onvoldoende bezetting en afschrift van de bewijsstukken en verhooren in de strafzaak benevens opschorting van de executie van het doodvonnis. De zaak werd verder op de agenda voor de aanstaande Statenvergadering gebracht ³⁾.

Intusschen zat men in Holland ook niet stil. Reeds 15 October 1782 had het Hof van Holland en Zeeland machtiging verleend om den boomkweeker *Pieter van Brakel* te arresteren. De Procureur-Generaal rapporteerde den volgenden dag diens aanhouding en overbrenging naar de casteleny van den Hove, daarbij voegende dat hem nog niet gebleken was van andere medeplichtigen. Deze openbare aanklager ontving daarop de opdracht, zijne consideratien mede te deelen „over het gansche beloop van het werk, bij welke „gelegenheid ook bedenkingen gevallen zijn over de jurisdictie be„trekkelijk den vaandrig *de Witte*”. Den 17den October rapporteerde de Procureur-Generaal, dat *Van Brakel* drie brieven had ge-

¹⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 16 v.

²⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 14 v.

³⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 21 v., 24 v.

schreven en ter verzending had afgegeven. Het Hof liet *Van Brakel* vragen of hij er bezwaar tegen had, dat die brieven vóór de verzending geopend en gelezen werden. Toen hij daarop antwoordde, dat hij tegen de opening van twee van die brieven, aan zijne vrienden gericht, geen bezwaar had maar wel tegen kennismeming van den derden, aan den Raadpensionaris gericht brief, werd dienovereenkomstig gehandeld en de beide geopende brieven met den ongeopenden derden in een omslag verpakt en verzegeld ter bewaring in de „furneerkamer” van den Hove. Daarbij zouden worden gevoegd andere papieren, welke *Van Brakel* nog in een portefeuille bij zich bleek te hebben, eveneens na te zijn verzegeld. Voorts werd besloten, aan den Prins voor te stellen om, in afwachting van eene beslissing over het door Amsterdam aangevoerde, *Witte* aan het Hof te doen overgeven om de zaak in zijn geheel te houden.

Dit geschiedde den 18en October. De Prins wilde daartoe zijne medewerking nog niet verleen, daar ook de Staten-Generaal in de zaak betrokken waren geworden en hij bovendien het betoog van Amsterdam niet voor juist hield. *Witte* was, zoo meende de Prins, een Brabander, staande ter repartitie van Utrecht, en het delict, dat een militair delict was, werd gepleegd in Zeeland. Daarover zouden ook de Staten van Holland het wel eens zijn. Het Hof was verder vrij om *Witte* zooveel als noodig bleek te ondervragen ten einde tegen mogelijke medeschuldigen te procederen.

De Procureur-Generaal had het Amsterdamsche betoog overwogen. De Hooge Krijgsraad der Vereenigde Nederlanden noemde zich zoo, waarschijnlijk uit overtuiging een generaliteits-college te zijn; zou nu de souverain van eene provincie bevoegd zijn „om ex plenitudine „potestatis suae te annulleeren procedures voor een generaliteits-collegie gevoerd en een sententie bij dienzelfen rechter daarin ge„slagen””? Deze moeilijkheid zou zijns inziens „vooraf op gevoeg-„zaamste wijze geapplaneerd” dienen te worden.

De verhooren van *Van Brakel*, op 3 October t.v. in het geding voor den Hoogen Krijgsraad gehouden, zouden aan den Advocaat-Fiscaal en aan den raadsman, den Advocaat *Mr. David de la Douespe*, ter bevestiging worden voorgelegd; zij waren beiden daarbij tegenwoordig geweest. Intusschen zou aan *Van Brakel* worden aangezegd, dat hij nog niet gehoord kon worden en dat hem voorloopig de gelegenheid geboden werd om aan commissarissen in zijne zaak mededeelingen te doen.

Op 21 October bleek *Van Brakel* niet anders te hebben verzocht dan om in vrijheid te worden gesteld onder belofte van terugkeer des noodig. De raadsman *de la Douespe*, die Secretaris van den Raadpensionaris van Holland bleek te zijn, meende dat het relaas zeer duister was, zoodat het zonder uitleg en opheldering niet betrouwbaar was. Het plan bleek te bestaan dat commissarissen uit den Hove eerst eenige informatien wilden inwinnen over „zekere voorgewende „zaake en gebeurtenissen zo binnen Zierikzee als te Brouwershaven.” Den Procureur-Generaal werd nog verzocht zijn meening te zeggen

over de mogelijkheid, „dat *Pieter Van Brakel* tot het verraad heeft „geseduceed een jongeling van negentien jaaren, en of dit zelfs niet „als een misdaad moest geconsidereerd worden.”¹⁾

Intusschen ging ook de belangstelling uit Amsterdam haar weg. Zoo vermeldde *Van Hardenbroek* in zijne gedenkschriften²⁾ onder dagteekening 20 October, dat de Pensionaris van Amsterdam, Mr. *C. W. Visscher*, in de vorige week plotseling uit den Haag naar Amsterdam was teruggegaan om over de zaak-*Witte* en diens aanklager, den boomkweeker *Van Brakel*, met burgemeesteren te spreken en hun te vragen, of zij niet van oordeel waren, dat *Witte* niet voor den militairen maar voor den burgerlijken rechter zou hebben moeten terechtstaan. Men voorzag nl. door de gedragingen van *Van Brakel* tegenover den Raadpensionaris en de houding van dezen laatste, „dat er meerder agter die saak schulde als men tot nog „toe hadde ontdekt”. De Amsterdamsche burgemeesters hadden Mr. *Visscher* opgedragen om aan de Staten van Holland mede te deelen, dat Amsterdam den vaandrig meende te moeten doen reclameeren. Deze mededeeling zou hij moeten doen zonder er den Prins en den Raadpensionaris van te verwittigen. In den Haag teruggekeerd sprak hij hierover met den Amsterdamschen Burgemeester *Huygens*, die alleen ter dagvaart was, maar dien men niet geheel vertrouwde en daarom voor deze zending niet in den arm genomen had. Deze meende dat de Prins en de Raadpensionaris er tevoren wel in gekend moesten worden, aan welke meening, na ruggespraak met het Amsterdamsche college, geen gevolg gegeven werd en het verzoek om overgave van *Witte* aan den burgemeester rauwelijks in de Statenvergadering werd gedaan. Dit had ten gevolge dat de gedeputeerde *van der Does* en de Raadpensionaris in allerijl zich naar den Prins begaven (blz. 163 v.).

De Prins liep, ondanks veler verwachting, niet warm over deze zaak. Een in het laatst van September t.v. ontvangen bericht had hij, ofschoon het van den Raadpensionaris afkomstig was, meer dan acht dagen laten liggen (blz. 153) zoodat *Van Bleiswijk* wel verplicht was geweest hem erover te rappelleeren. Intusschen wist men te vertellen dat de Raadpensionaris aan *Van Brakel* „een goede „quantiteydt goude ridders” had uitbetaald en dat deze boomkweeker dus wel meer zou kunnen verklaren indien men hem over zijne verhouding tot den Raadpensionaris zou ondervragen. Een dergelijk plan tot landverraad kon immers niet alleen in het brein van dezen eenvoudigen boomkweeker zijn opgekomen; daarover moest noodwendig overleg hebben plaats gehad „met desulken, die meerder „weten als soo een particulier mensch”. Mr. *Visscher* was als tegen-

¹⁾ De gegevens over de procedure voor het Hof van Holland en Zeeland zijn, indien geen andere bron is vermeld, ontleend aan een dossier stukken over deze zaken, te vinden in het Algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage onder de Aanwinsten 1905, XLII, no. 7.

²⁾ Bij aanhaling van passages uit deze gedenkschriften zal verder in den tekst de bladzijde uit het IVde deel tusschen haakjes worden vermeld.

stander van de militaire jurisdictie wel teleurgesteld over het gering verzet, dat de Prins bood tegen het overgeven van *Witte* aan den burger-rechter: aldus ontging hem een goede gelegenheid om in de bevoegdheden van den militairen rechter een bres te schieten. Bovendien deed de omstandigheid, dat de onderhandelingen tusschen *Van Brakel* en *Witte* hadden geloopt niet alleen over Goedereede maar ook over Schouwen en Walcheren, „natuurlijk gissen, „dat er meerder menschen of hoofden in die zaak moestte of konde „geïmpliceert wesen, als tot hiertoe was ontdekt geworden.” (blz. 165 v.).

Op 23 October ontvingen de Staten van Holland een brief van den Prins ter bevestiging van de mededeelingen, welke hij op 17 t.v. aan de commissie uit hun midden mondeling had gedaan. Hij had, naar hij schreef, de zaak nog eens overwogen en alles gedaan om nadeelige gevolgen voor den lande af te wenden. Het verraad van *Witte* had zijns inziens „niet meerder relatie tot de eene Provincie „dan tot de andere”, het was gepleegd tegen de geheele Republiek. *Witte* had alleen erkend behulpzaam te hebben willen zijn bij een vijandelijke landing op Schouwen; hij ontkende dat er ook over Goedereede of Walcheren met hem gesproken was. Bijzondere betrekking tot Holland had *Witte* niet; hij was geboren te 's-Hertogenbosch, had geen woonplaats in Holland, had zijn misdrijf niet in Holland gepleegd en was er ook niet gearresteerd. De zaak betrof het algemeen bondgenootschap en de Prins had haar dus aangebracht bij de Staten-Generaal.

De Staten van Holland stelden dezen brief ook in handen van de op den 16den t.v. benoemde commissie tot onderzoek van deze zaak. ¹⁾

Op dienzelfden dag, 23 October, legde de Raadpensionaris in de Staten-Generaal een brief van den Prins over waarin hij uitvoerig berichtte, dat er eenigen tijd geleden een plan zou zijn gesmeed om in een langen Octobernacht bij donkere maan met vijftienhonderd man te landen op het noordelijk deel van Schouwen en het zuiden van Goedereede. De vaandrig *Witte* had plans verstrekt van de batterijen en had van de batterijbezettingen als ook van de bewapening de sterkte opgegeven. Hij zou voorts als commandant van Brouwershaven de landing hebben willen faciliteren.

Twoe hoofdofficieren werden aanstonds tot onderzoek en inbeslagneming van papieren en tot aanhouding van *Witte* uitgezonden. Zoo werd *Witte* gearresteerd en naar den Haag gebracht.

In het proces, dat daarna tegen hem aanving, erkende *Witte*, dat hij aan den boomkweeker *Van Brakel* deze medewerking had beloofd en de Prins beschreef verder, wat *Witte* hiertoe had gereed gemaakt. Ook zeide *Witte* er alleen met *Van Brakel* over gesproken te hebben. Daarna volgde de sententie van den Hoogen Krijgsraad, welke de Prins ter approbatie ontving met het voorstel om het aan-

¹⁾ V. d. Kemp, t.a.p. VIII blz. 27 v.

deel van *Van Brakel* in deze zaak door den te zijnen aanzien bevoegden rechter te doen onderzoeken. De Prins achtte dat alleszins noodig en zond de stukken aan het Hof van Holland. Aan de commissie, die hem op 17 October namens de Staten van Holland was komen vragen, dat tijdens de discussiën over deze zaak daaraan geen praejudicie zou worden toegebracht, verklaarde hij, dat naar zijn oordeel, *Witte* door den bevoegden rechter was gevonnisd. De Prins wees tot rechtvaardiging van dit oordeel op het bepaalde bij de artikelen vijf en zes van den Articulbrief van 9 Mei 1705, waarin stond, dat, wie geconspireerd heeft tegen de Staten, het Land, de Steeden of plaatsen daarvan, waardoor voor die landen schade of gevaar zou kunnen ontstaan, zonder genade zoude worden opgehangen. Daarom was een militair, die hiervan verdacht werd, justiciabel voor den militairen rechter: aan dezen rechter toch dient deze wet tot richtsnoer. Dit misdrijf, dat door een burger zeker niet in dier voege kon worden gepleegd, was dan ook pure militair. Bovendien betrof het misdrijf niet in het bijzonder Holland maar ook de zes andere Provinciën, terwijl noch zijn geboorteplaats, noch zijn woonplaats, noch de plaats des misdrijfs eenigen grondslag voor vervolging door den Hollandschen rechter kon opleveren.

Daar de Staten van Holland niettemin over de rechterlijke competentie wilden beraadslagen, waarschuwde hij de Staten-Generaal.

Dit college stelde dezen brief om praeadvies in handen van de op 16 October ingestelde onderzoekingscommissie van de Staten van Holland. ¹⁾

Verder overhandigde de Raadpensionaris aan de Staten-Generaal op dienzelfden 23 October een adres van den Advocaat-Fiscaal der Generaliteit, waarbij hij zich beriep op het bepaalde bij de artikelen 1, 2, 3 en 11 van zijne instructie van 15 November 1602 ²⁾, hem opgedragen hebbende „der Landen en gemeene zaaken geregtigheeden „waar te neemen en voor te staan”, zich partij te stellen of te voegen in alle zaken, welke voor de Staten-Generaal of voor den Raad van State zouden dienen, en verder de wetten en in het bijzonder den Articulbrief en andere militair-rechtelijke voorschriften te helpen onderhouden en om „de justitie militair in het civiel en crimineel zoo te doen belijden, dat de boosen gestraft en de goeden voor„gestaan mogen worden”. Hij verzocht op dien grond instructie hoe te handelen indien de gevangene *Witte* mocht worden gereclameerd en van hem diens overgave zou worden gevorderd. Deze gevangene zat sedert den avond van 27 September in het Provoosthuis, de procedure was snel verlopen, op 5 October werd de beschuldigde ten derden male, toen in de volle vergadering van den Hoogen Krijgsraad gehoord, welk verhoor eindigde met volledige confessie. Zijn conclusie van eisch volgde spoedig evenals de sententie, welke ter approbatie aan den Prins was overgelegd. Spoedig recht was hier zeer in het belang des lands en de terechtstelling ware zooveel moge-

¹⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 31 v.

²⁾ Gr. Plac. Bk. II, blz. 1190 v.

lijk te verhaasten. De Prins had echter eerst willen gezocht zien naar medeplichtigen, hetgeen het Hof van Holland zou bewerkstelligen, en nu wilden de Staten van Holland de zaak ook nog aan een onderzoek onderwerpen. Wat zou hem nu te doen staan, indien de Staten van Holland van oordeel zouden zijn, dat het Hof van Holland de zaak in onderzoek zou moeten houden en dat de veroordeelden aan dat Hof moest worden overgegeven?

Ook dit adres werd naar de Hollandsche commissie om advies gezonden. ¹⁾

Nog voordat de beslissingen over deze brieven bekend waren geworden kwam de zaak wederom in het Hof van Holland en Zeeland ter sprake. Op denzelfden 23sten October bespraken de leden welk standpunt het Hof zou moeten innemen met betrekking tot het besoigne over de propositie van Amsterdam. Het Hof besloot toen, „dat door Heeren Commissarissen in het besoigne van wegens den „Hove met redenen ter materie dienende, zal worden geadviseerd „dat voor rapport ter vergadering van Hun Ed. Groot Mog. zoude „worden uytgebracht, „dat de consideratiën van Zijne Hoogheyd op „de voorsz. propositie behoorden te worden gevraagd, alvorens „dezelve in het voorsz. besoigne wierd geëxamineerd en de ver- „gadering daarop gedient van consideratiën en advis; en dat dien „onvermindert de zaak bij Zijne Hoogheyd daarheen werde ge- „dirigeerd, dat in aanmerking van het algemeene nut in de tegen- „woordige tijdsomstandigheden den gevange *de Witte* werde te- „rechtgesteld voor dienzelfden rechter, welke zoude moeten oor- „deelen over diegeenen, welke op de eene of andere wijze als zijne „complices of ter dezer zake eenigzins schuldig zouden kunnen ge- „considereerd worden, en waartoe het Hof van Holland en Zee- „land wel het meest in aanmerking zoude kunnen komen, onge- „praejudiceert de wederzijdsche sustenuen ten dezen gevoerd wor- „dende en zonder dat uyt die schikking de minste consequentie ten „nadeele van eenige derzelve zoude mogen worden getrokken”, „wordende aan de prudentie van Heeren Commissarissen overgelaten „om hetzij bij de middelen, hetzij bij de conclusie van hun advis, „van het houden van het op den 15 Mey 1772 bij Hun Ed. Groot „Mog. op de missive en memorie van Zijne Hoogheyd en missive „van het Hof over de militaire jurisdictie gedecerneerde besoigne „melding te maken.”

's Avonds van dien dag berichtte de Secretaris van den Raad-pensionaris aan een der commissarissen, dat het besoigne over het Amsterdamsche voorstel dien dag niet gehouden was omdat er bij de Staten van Holland ingekomen waren twee brieven van den Prins over dezelfde zaak, een ter begeleiding van een request van den Advocaat-Fiscaal, welke stukken commissoriaal waren ge- maakt.

De Procureur-Generaal rapporteerde den Hove op 24 October dat

---

1) Van der Kemp, t.a.p. VIII blz. 39 v.

naar zijn oordeel *Van Brakel* de hoofdschuldige in het verraad was, die zich van *Witte* tegen belofte van veel geld en groote belooningen bediend had. *Witte* zelf was van de gevoerde onderhandeling met een Engelsch officier onkundig gebleven. Tot het nemen van verdere informatiën werd machtiging gegeven.

Op 28 October verzocht de Procureur-Generaal om in verband met de tegen *Van Brakel* in te stellen vervolging, hem naar de Voorpoort te doen overbrengen.

Door wijziging van „de aanhouding in de Casteleny in een crimineele detentie” werd deze machtiging verleend.

De houding van het Hof ten aanzien van het Amsterdamsche voorstel werd toen aldus omschreven, dat commissarissen in dit besoeigne, na voordracht van de gronden daartoe, namens het Hof zouden adviseeren: „dat voor rapport van het voorsz. besoeigne ter „vergadering van Hun Ed. Groot Mog. zoude behoren te worden „uytgebracht, dat hoezeer de propositie van Amsterdam, zoals dezelve „is liggende, niet kan worden geamplecteed, egter ook geenzins „kan worden geavoueerd hetgeen Zijne Hoogheyd bij de respectieve „missivens aan Hun Ed. Groot Mog. en aan Hun Hoog Mog. heeft „voorgedragen, alsof de zaak van den vaandrig *de Witte* tot de „bondgenooten in het algemeen zoude behoren; gelijk mede geenzins „kan worden geavoueerd, dat het delict, waarvan gemelde vaandrig „is beschuldigt, zoude zijn pure militair, nochte ook dat de militaire „rechter 'tzij uyt hoofde van den geallegeerden Articulbrief, 'tzij „uyt eenigen anderen hoofde ten aanzien van dit delict als een „commune delictum geconsidereerd wordende, competent zoude zijn, „verondersteld zijnde, dat soortgelijk recht als door Hun Ed. Groot „Mog. bij resolutie van 1654 omtrend de communia delicta van „militairen ten aanzien van Holland is gestatueerd, mede in alle „plaatsen van Zeeland stand grijpt.

„Dan dat, dewijl aan de eene zijde hetgeen Zijne Hoogheyd nopens „de competentie van den militairen rechter bij de voorsz. missivens „heeft voorgedragen, gedeeltelijk coïncideert met de gronden, welke „bij Hoogstdesselfs missive en memorie op de missive van het Hof „van 't jaar 1772 nopens de militaire jurisdictie zijn geavanceerd, „en Hun Ed. Groot Mog. moeten geagt worden over de voorsz. „memorie alsnog te delibereren als zijnde daarover bij Hun Ed. „Groot Mog. in het voorsz. jaar gedecerneerd een besoeigne, 'twelk „nog niet gehouden is, en de discussie van deze materie is van de „uyterste delicatessse, en aan de andere zijde de belangen van de „Provintie van Holland en van Zeeland en allerbijzonderst die van „Zeeland als zijnde de locus delicti commissi, grootelijks in deze „zaak zijn geconcerneerd, en men van terzijde geïnformeerd word, „dat bij de Heeren Staten van Zeeland waarschijnlijk mede over de „judicature van den gemelden vaandrig word gedelibereerd; Hun „Ed. Groot Mog. in aanmerking van het algemeene nut en van al „hetgeen voorsz. is, met concurrentie van de Heeren Staaten van „Zeeland bij Zijne Hoogheyd minnelijk persuasiën zouden behoren

„aan te wenden ten eynde het daarhenen mogte worden gedirigeerd,
 „dat de zaak van *de Witte* en van alle, die daarin eenigzins mogten
 „zijn geconcerneerd, waaronder ook ligtelijk ingezetenen van Hol-
 „land en van Zeeland zouden kunnen zijn, ongepraediceert het-
 „geen voor en tegen de militaire jurisdictie zoude kunnen worden
 „geallegeerd, en zonder dat hieruyt eenige consequentie hoe ook
 „genaamd zoude mogen worden getrokken, ter judicature worde
 „overgelaten aan het Hof van Holland en Zeeland; en dat bijaldien
 „de voorsz. minnelijke persuasiën onverhooptelijk niet mogten reüs-
 „seeren, Hun Ed. Groot Mog. met de Heeren Staaten van Zeeland
 „nader omtrend de judicature over de zaak van den gemelden *de*
 „*Witte* zouden kunnen delibereeren en resolveeren, en dat voorts het
 „voorgemelde besoigne in den jaare 1772 gedecerneerd, bij bekwaame
 „gelegenheyd zoude kunnen gehouden worden en daarin gedelibe-
 „reerd over convenable schikkingen omtrend de gansche materie
 „van de militaire jurisdictie te maken.”

Over de brieven en andere stukken zouden de commissarissen naar den loop der discussiën hebben te adviseeren.

Deze bespreking had plaats op 30 October. De Raadpensionaris verklaarde zich bereid om den Prins in de richting van 's Hof's advies te raden. Onderscheidene leden van de Staten van Holland wilden zich eerst met hunne committenten verstaan. Zij verzochten echter schriftelijke bevestiging van 's Hof's oordeel en advies.

Wat er bij den Hove omging was intusschen ook elders bekend geworden.

Den 25en October vermeldde *Van Hardenbroek* reeds den inhoud van een door *Baron Van Lynden van Lunenburg* ontvangen brief, welks schrijver over de zaak-*Witte* de meening was toegedaan, dat deze, als officier een strafbaar feit begaan hebbende, voor den nog altijd als militairen rechter erkenden Hoogen Krijgsraad behoorde terecht te staan. Hij achtte de reclame van de Staten van Holland dus ongegrond. *Van Hardenbroek* meende ook dat in deze meer de aard van het misdrijf dan de persoon des daders invloed mocht uitoefenen. Met *Lunenburg* was hij het eens dat het misdrijf van *Witte* „geensints pure militaire” was. Dergelijke misdrijven van verraad waren als een crimen laesae majestatis te beschouwen, „waaromtrent wel degelijk den souverain konde en moeste cognos-
 „ceren.” (blz. 168 v.)

En reeds denzelfden dag vernam hij „dat de Prins nu wel in Hol-
 „landt het gehele point der militaire jurisdictie zoude kwijt raken” (blz. 169) en „dat het point rakende *Witte* bij Hollandt ernstig
 „wierde opgenomen” (blz. 170).

De geruchten over den Raadpensionaris namen in kracht toe. De „historie met de boomkweker *Brakel*” was „seer seldsaem, heb-
 „bende die meer dan eens gelt van den Raadpensionaris ontfangen,
 „en toens hij wierde naa de cassellannye gebragt, was hij seer per-
 „plex geweest en hadde terstont gevraagd, of den Raadpensionaris
 „daervan wisten en of die daertoe ordre hadde gegeven.” Niettemin

dacht men dat de Raadpensionaris wel zou aanblijven; een ander zou niet te vinden zijn.

Ten aanzien van de houding van den Prins vernam *Van Hardenbroek* opnieuw, hoe wonderlijk deze de zaak-*Witte* „opzigtelijk het „militaire sooverre pousseerde, want dat soodoende de gehele Hoge „Krijgsraad konde te niet gedaen worden”.

Voorts vernam hij, dat ook de Staten van Zeeland den vaandrig zouden hebben opgeëischt (blz. 171 v.) en eenige dagen later, 2 November, bleek hem uit gesprekken met Utrechtsche vrienden, dat men ook in dit gewest aan de zaak aandacht schonk. Deze vrienden hadden in zooverre een ander licht op den loop van de zaak geworpen, dat men te hunnent het uitstellen van de executie van het doodvonnis toeschreef aan den wensch om ook alle andere schuldigen aan het verraad te treffen en te voorkomen, dat door den dood van *Witte* de gelegenheid zou ontstaan dat deze de schuld van alles zou krijgen en de anderen vrijuit zouden gaan. Daarom zou het Hof van Holland in zijn te verwachten advies over de zaak de toepasselijkheid van den in 1705 herziene Articulbrief van 1590 niet aanroeren evenmin als het hoogheidsrecht van den Prins (blz. 175).

Dit aan de Utrechtsche zegslieden nog niet bekend advies van het Hof van Holland was reeds op 30 October vastgesteld. In de schriftelijke bevestiging daarvan werd de aan het Hof toegeschreven opzettelijke leemte niet gevonden; integendeel bleek dat alle zijden van dit voor dien tijd moeilijk vraagstuk in beschouwing waren genomen.

Na medegedeeld te hebben, dat de processtukken van den Prins in de week vóór 17 October waren binnen gekomen en dat reeds op 15 October de boomkweeker *Van Brakel* gearresteerd was, ving het Hof zijne beschouwingen aan met de beoordeeling van den inhoud van het Amsterdamsche voorstel, hetwelk gerechtvaardigd werd met een beroep op het feit, dat het verraad van *Witte* betrekking zou hebben op Goedereede, dat een gedeelte zou uitmaken van de Provincie Holland. Die grondslag achtte het Hof niet juist. Zooals de Prins reeds had vermeld en de processtukken uitwezen, had *Witte* slechts erkend behulpzaam te zullen zijn bij een landing van de Engelschen op Schouwen. Wel was gebleken dat *Van Brakel* met een Engelsch officier had gesproken over een aanval op Goedereede of op Schouwen maar dan met de bedoeling om naar Goedereede te gaan, voor welk laatste doel de kaarten moesten dienen, maar *Van Brakel* had hierover niet met *Witte* gesproken. *Wittes* erkentenis d.d. 5 October liep dan ook alleen over een landing op Schouwen. Wel had *Van Brakel* als mogelijk, onderstellenderwijze alzo, gesproken over landingen op Walcheren, op Schouwen of hierover (d.i. Goedereede, aan de overzijde van de Grevelingen), doch zijn toezegging betref alleen de voorafgaande landing op Schouwen, welk eiland tot Zeeland behoorde.

De Heeren van Amsterdam meenden voorts, dat de Hooge Krijgsraad onbevoegd zou zijn over dit delict te oordeelen. Is het delict

van *Witte* een puur of gemengd militair delict of wel een commun delict? De Prins achtte het misdrijf puur militair: de begunstiging van de landing zooals die voor een officier mogelijk was, kon, zoo meende de Prins, niet door een burger geschieden.

Op dergelijke wijze omschreef *Van Bynkershoek* een gemengd militair misdrijf. Maar het misdrijf was bij een bereidverklaring gebleven en het verschaffen van gegevens over en teekeningen van batterijen en bezetting kon ieder burger even goed. Om deze laatste reden achtte het Hof het delict een commun delict. Bovendien was de kennisneming van strafvervolgingen over verraad of hoogverraad bij art. VIII van zijn Instructie aan het Hof opgedragen ¹⁾. Maar ook dit zou niet voldoende zijn om de competentie van den Hove te doen steunen, nu de plaats des misdrijfs niet in Holland maar in Zeeland was gelegen en *Witte* hier niet woonde maar slechts als gevangene verbleef. Zelfs al zou men aannemen, dat overeenkomstig het Amsterdamsche voorstel de geheele procedure voor den Hoogen Krijgsraad nietig en als niet bestaan hebbende werd verklaard, dan zou het vervallen van het arrest toch nog niet meebrengen dat *Witte* in den Haag domicilie had.

Het Hof verwierp de „universeele en privative militaire jurisdictie van de Hoge en andere Krijgsraaden”, maar achtte het bekend en vaststaand, dat de Hooge Krijgsraad, onder het oog van den Raad van State en van de Staten van Holland ongeveer 35 jaren lang over crimineele strafzaken van militairen gevonnisd had, dat de Prins bij eene memorie zijne meening daarover aan de Staten van Holland had medegedeeld, dat die Staten deze memorie en een brief van het Hof in Mei 1772 commissoriaal hadden gemaakt „tot „een groot besogne”, dat „bij bequaame gelegenheid” zou kunnen, maar nog niet was gehouden en dat daarin beraadslaagd zou worden „over convenabele schikkingen omtrent de gantsche materie van de „militaire jurisdictie te maken.”

Hier was aan de orde een sententie van den Hoogen Krijgsraad, gewezen tegen een militair wegens een delict dat die Krijgsraad als een militair delict had beschouwd, gepleegd onder zoodanige omstandigheden dat het, naar de meening van dien Krijgsraad, door niemand anders dan door een militair kon worden begaan (de belofte om een hem onderhoorige batterij niet te laten werken), welk verraad gericht zou zijn tegen de geheele Republiek en strafbaar gesteld bij den Articulbrief.

Dat verraad tegen de geheele Republiek gepleegd kon worden was slechts indirect juist te achten, wanneer er direct maar een of meer provinciën bij betrokken zijn. Welke rechter zou dan, gesteld de militaire rechter bestond niet, bevoegd zijn? De Raad van State zeker niet; dan zou art. 8 van de Instructie van het Hof vervallen. Er waren voorbeelden genoeg dat delicten, tegen de generaliteit begaan, door provinciale rechters waren berecht. Was het dan niet

¹⁾ Zie De Blécourt en Japikse, Klein Plakkaatboek blz. 34 v.

teekend, dat de Prins voor het zoeken naar mede-schuldigen de processtukken in handen van het Hof van Holland had gesteld?

Thans nog het aan den Articulbrief ontleend argument. Is die Articulbrief een wet van de Staten-Generaal? Zij werd ondertekend „Ter ordonnantie van den Raad van Staate” ¹⁾. Bovendien was het den Hove niet duidelijk hoe dit voor generaliteits-troepen vastgesteld wetboek in gewesten gelden kon, in welke de Staten-Generaal geen jurisdictie bezaten, zonder dat de Staten van die gewesten dat overgenomen hadden. En, indien men de jurisdictie over commune delicten ook in vreedstijd aan den militairen rechter zou willen toekennen, zou dat dan niet beperkt moeten blijven tot die steden „welke „in het civile niet onder het ressort van den Staat behooren, als „Mastricht etc.”.

Bij al wat in den Articulbrief aan den militairen rechter werd opgedragen, moest men zich herinneren de toevoeging in de instructien van den Raad van State van 1588 en van 1651 „zonder iet te mogen „doen of onderneemen tot nadeel van voorrechten, gerechtigheeden, „usantiën, politie of justitie, met hetgeen daaraan kleeft van de „voorsz. Landen in 't gemeen of van eenige steden of leden van „dien in het particulier.” Dit beteekende, dat de in den Articulbrief vermelde misdrijven wel door den militairen rechter *konden* maar niet *moesten* of *behoorden* gestraft te worden. Strafofflegging dus b.v. in het leger, op marsch en in het algemeen indien een burger-rechter niet bevoegd was.

Met andere woorden, zoo formuleerde het Hof deze stelling, „dat „de Articulbrief niet kan werken daar de militaire jurisdictie niet „werkt, ofte dat de Articulbrief aan de militairen geen jurisdictie „geeft maar wel een norma is om zich na te reguleeren daar en in „de gevallen, daar zij jurisdictie hebben.”

's Hof's advies luidde dan ook, dat, hoewel het Amsterdamsche voorstel niet aanvaardbaar was, ook het standpunt van den Prins in diens brieven aan de Staten van Holland en aan de Staten-Generaal, als zou de zaak-*Witte* de Republiek in het algemeen raken, niet houdbaar zou zijn; dat het delict niet puur militair was en dat de militaire rechter noch op grond van den Articulbrief noch uit anderen hoofde bevoegd was om dit commun delict te berechten, waarbij uitgegaan werd van de onderstelling dat het beginsel van

---

¹⁾ Bedoeld is waarschijnlijk de in Gr. Plac. Bk. II, blz. 170, opgenomen tekst, waaronder het hier vermelde onderschrift met de onderteekening Chr. Huygens voorkomt. Uit den aanhef en uit art. LXXXII blijkt echter zeer duidelijk dat deze regeling werd vastgesteld door de Staten-Generaal op advies van den Raad van State. Aangezien men echter blijkens het slotartikel gewenscht had, dat deze regeling bij de monsteringen zou worden voorgelezen en de Raad van State aan deze bepaling uitvoering moest laten geven, is het stuk waarschijnlijk op zijn last herdrukt en aan de regimentscommandanten toegezonden met het ook afgedrukt onderschrift van dien Raad; dit onderschrift is gedagteekend Arnhem 13 Augustus 1590. De Articulbrief zelf moet vroeger zijn vastgesteld, maar staat onder deze dagteekening bekend.

de Hollandsche resolutie van 1654 ten aanzien van de berechting van door militairen gepleegde commune delicten ook in Zeeland gold. Wat de Prins verder aanvoerde over de bevoegdheid van den militairen rechter, maakte sedert 1772 en in afwachting van het in uitzicht gestelde besogne nog altijd een punt van overweging uit bij de Staten van Holland. De discussie over deze materie was „van „de uiterste delicatessen”; de belangen van Zeeland als zijnde locus delicti waren hierbij in hooge mate betrokken en ook de Staten van Zeeland zouden waarschijnlijk het geval bespreken. De Staten van Holland met die van Zeeland zouden dan bij den Prins „minnelijke „persuasiën” moeten aanwenden om de zaak-*Witte* over te laten aan het Hof van Holland en Zeeland, daarbij nog niet beslissende over de bevoegdheid van den militairen rechter. Mochten deze „minnelijke „persuasiën onverhooptelijk niet reussieren”, dan zouden de Staten van Holland en van Zeeland in onderling overleg eene beslissing over de judicature der zaak behooren te nemen. Eindelijk ware het in 1772 uitgeschreven groot besogne over de militaire jurisdictie niet langer uit te stellen doch te houden ¹⁾.

Intusschen hadden de Staten van Utrecht zich de zaak-*Witte* ook aangetrokken en daarover het advies gevraagd van het Hof van Utrecht. Dit advies, dat met eene zeer kleine meerderheid was vastgesteld, luidde gansch anders dan dat van het Hollandsche Hof: het achtte het delict zuiver militair en meende dat de Hooge Krijgsraad bevoegdelijk uitspraak had gedaan. Reeds op 10 November vernam *Van Hardenbroek*, dat de Utrechtsche raadsheer *Mr. H. Oosterdijk* behoord had tot de vóorstemmers, iets wat deze later tegenover zijn vader, die medisch hoogleeraar te Utrecht was, zou hebben ontkend (blz. 181). Ook de adjunct-secretaris van de Staten van Utrecht, *Mr. H. H. van den Heuvel*, zou hierbij „een seer lage „en slegte rol” gespeeld hebben door zijn broeder, den raadsheer in het Utrechtsche Hof *Mr. J. A. van den Heuvel* en diens collega *Mr. A. Roelands* tot datzelfde „sentiment” te doen overhellen. De adjunct-secretaris zelf zou veertien dagen tevoren nog van andere meening zijn geweest en *Mr. Roelands* was den volgenden dag naar den Haag gegaan en had zich daar nieuwsgierig getoond naar de strekking van het advies, tot de vaststelling waarvan hij had medegewerkt (blz. 183 v.).

Het advies van het Hof van Utrecht droeg de dagteekening van 29 November 1782. Daaruit bleek dat de Staten van dat gewest op 30 October t.v. aan het Hof advies hadden gevraagd over den brief van den Prins van 23 t.v. aan de Staten-Generaal. Het Hof stelde zich aan diens zijde: het delict was puur militair en dus geheel ter competentie van den militairen rechter. *Witte* had zich schuldig gemaakt aan „een verraderlijk engagement om Brouwershaven met „de batteryen bij gelegenheid als ’tzelve aan zijn commando zoude

¹⁾ Zie het advies bij Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 45-63.

„zijn toevertrouwd, aan den vijand over te geven.” Ook niet-militairen konden gegevens over en teekeningen van bewapening en bezetting verschaffen, maar de verbintenis om tijdens zijn commando te Brouwershaven een landing op Schouwen te begunstigen en aldus zijn post te verraden, kon slechts door een commandant worden aangegaan. Dat er nog geen landing beproefd was, deed, naar 's Hofs meening, niet ter zake. Bij dergelijke zware delicten werd toch, volgens de oude leer, de poging even zwaar gestraft als het misdrijf en hier had hij zich schriftelijk tot het begaan van het feit verbonden, terwijl het verschaffen van gegevens omtrent de waterhoogten als een begin van uitvoering kon worden beschouwd.

Over de opgelegde straf en over de toepasselijkheid van den Articulbrief wilde het Hof evenmin oordeelen als over de vraag „in „hoeverre de Artikelbrief in zijn geheel in alle tijden, plaatsen en „omstandigheden den militairen regter al of niet zouden kunnen „bevoegd maken om over alle delicten daarbij uitgedrukt te oordeelen”. Het was den Hove ook niet bekend of de Hooze Krijgsraad wel bevoegd was over dezen vaandrig te oordeelen, daar het college zich „niet genoeg geïnformeerd” rekende „in hoeverre de judicature „over militairen door de hoge bondgenoten aan den Hogen Krijgsraad buiten het leger van den Staat gedemandeert is geworden”.

In elk geval stond vast dat een zuiver militair delict was begaan, hetwelk ter beoordeeling stond van den militairen rechter, onverschillig welken ¹⁾.

Ook in Zeeland had de behandeling van de zaak voortgang gemaakt. Zij zou behandeld worden in de Staten-vergadering van 5 November en in afwachting daarvan hadden de heeren van Middelburg, van Zierikzee en van Vlissingen van hun gevoelen doen blijken.

Die van Middelburg stemden geheel in met de vroeger door Zierikzee geuite meening, dat de Hooze Krijgsraad „met geen schijn zelfs „van regt eene sustenue van competentie in dit geval zoude kunnen „voeren”. De oprichting van dat college was niet op legale wijze geschied en aan dien krijgsraad was geen andere bevoegdheid gegeven dan aan garnizoenskrijgsraden: rechtspraak over zuiver militaire delicten, zooals bij de bekende resolutie der Grootte Vergadering van de Staten-Generaal van 25 Maart 1651 was geschied. Het delict van *Witte* was er een van majesteitsschennis, tot de beoordeeling van hetwelk geen militair rechter bevoegd was verklaard; want de Articulbrief stelde er voor militairen wel straf op maar regelde de rechterlijke bevoegdheid niet. Voorts betrof het misdrijf de veiligheid van Zeeland en was op Zeeuwsch territoir begaan; alleen de Staten van Zeeland waren bevoegd den vaandrig van hunnentwege te doen berechten. Ook achtten zij de arresteering en wegvoering van *Witte* even onwettig als de terechtstelling voor den Hoogen

¹⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 63-68.

Krijgsraad. Hij moest derhalve ten spoedigste worden gereclameerd ten einde voor het Hof van die Provincie terecht te staan ¹⁾).

Zierikzee's praeadvies ging in dezelfde richting. Ook zij meenden, dat de hooge bondgenooten nergens aan den militairen rechter hadden opgedragen de kennismeming van commune delicten. In Zeeland was slechts bekend een resolutie van de Staten van 23 Mei 1597, waarbij die rechter competent werd verklaard indien „eenige quaestie „was ontstaan tusschen twee soldaaten” en dan nog alleen wanneer de burger-rechter hem niet vóór was. Het misdrijf van hoogverraad was gericht tegen den souverain des lands, in dit geval de Staten van Zeeland, en niet tegen een militair persoon; ook hierom behoorde *Witte* voor den burger-rechter terecht te staan, in casu burgemeesters en schepenen van Zierikzee „ter maaning van den stedelijken „bailliu”, onder wier jurisdictie de zaak was voorgevallen. In dezen geest schreven hunne voorgangers reeds aan Prins *Frederik Hendrik* bij brief van 21 Maart 1631. Ook over de gevangenneming gevoelden zij zich bezwaard. Deze geschiedde op last van den Prins buiten eenige voorkennis van burgemeesteren van de stad; daarbij werden de stedelijke privilegien geschonden en dit moest voortaan worden voorkomen ²⁾). Trouwens de geheele defensie der stad was buiten de stedelijke overheid om geregeld, ofschoon deze meende, dat de burgemeesteren als gouverneurs der steden behoorden beschouwd te worden en van de gegeven orders kennis behoorden te dragen. Nog steeds hadden zij geen officieel bericht ontvangen van de arrestatie van *Witte*. Ook ten aanzien van al deze zaken ware op verandering aan te dringen ³⁾).

De regeerders van Vlissingen achtten de incompetentie van den Hoogen Krijgsraad zoo notoir, dat zij betoog hiertoe als tijdverspilling beschouwden. Zelfs de Raad van State, aan welk lichaam vroeger de militaire rechtspraak was opgedragen over zuiver militaire misdaden en commune delicten, begaan door militairen op marsch, zou zich niet bevoegd mogen achten de zaak-*Witte* te berechten. De Hooge Krijgsraad ontleende zijn gezag grootendeels aan den Raad van State; het college werd niet met eenige rechterlijke bevoegdheid in militaire zaken bekleed. Het misdrijf van *Witte* was, volgens de regeerders van Vlissingen, niet tegen de Unie gericht, maar tegen Zeeland en moest door rechters van Zeeland worden gestraft. Daartoe ware *Witte* op te eischen en aan het Hof van Holland en Zeeland ter berechting in verband met art. 8 van zijne instructie van 1531 over te geven. Dit ware aan de Staten van Holland mede te deelen ook met het oog op mogelijk mede-schuldigen. De Staten van Zeeland zouden eindelijk wel willen overwegen, vast te stellen de „bornes der militaire jurisdictie zowel in 't „civile als crimineele”. Ongeacht de Zeeuwsche resolutie van 23 Mei

¹⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 69 v.

²⁾ Vgl. art. 49, tweede zin, der P.I., vervallen door de Inv. M.S.T.

³⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 72-77.

1597 en de resolutie der Grootte Vergadering van 25 Maart 1651, achtten zij een meer nauwkeurige omgrenzing zeer noodig ¹⁾).

Intusschen had ook de Prins den Staten van Zeeland bericht doen toekomen. Onder dagteekening van 3 November schreef hij hun, dat reeds lang vóór de ontvangst van hun verzoek de processtukken van de zaak-*Witte* aan het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland waren toegezonden om tegen mogelijke mede-schuldigen te kunnen procederen; dat daartoe de executie van *Witte* was uitgesteld; dat een bataillon soldaten en eenige artilleristen ter versterking van het garnizoen waren gezonden, waarvoor behoorlijk logies werd verwacht. Voor versterking van verdedigingswerken mochten zij zich wenden tot Generaal-Majoor *Dopff*, commandant van 's Lands troepen in Zeeland ²⁾).

Met deze gegevens voorzien werd de Staten-vergadering gehouden. De Vlissingche gedeputeerden verklaarden, dat men niet over reclame van den persoon van *Witte* moest spreken. Er ware slechts een brief te zenden aan het Hof van Holland en Zeeland om dit college te machtigen *Witte* over te nemen uit handen van den Hoogen Krijgsraad ten einde met zijn medeplichtigen voor den Hove te worden terechtgesteld. Deze beslissing ware den Prins mede te deelen in het vertrouwen dat hij aan de tenuitvoerlegging van dat plan zou medewerken. Over de competentie van den Hoogen Krijgsraad verklaarden zij, dat het misdrijf van hoogverraad ter berechting aan den hooger burgerlijken rechter was voorbehouden (art. 8 van de Instructie van den Hove). Op dien grondslag stonden ook art. 7 van de Hollandsche ordonnantie van 18 September 1576 ³⁾, art. 11 der Unie tusschen Holland en Zeeland van 4 Juni 1575 en art. 7 van dergelijke Unie van 25 April 1576 ⁴⁾. Daarmede zouden de Zierikzeesche regeerders hun wensch om den stedelijken rechter over de zaak te laten gaan moeten loslaten. De Articulbrief legde geen gewicht in de schaal. Die wettelijke regeling werd, naar hun oordeel, gemaakt „door den Raad van Staten op den naam van Hun Hoog „Mogenden”; zij kon zich dus „onmogelijk verder uitstrekken dan „de autoriteit van den Raad volgens haare instructien zig uit- „streckte, terwijl volgens het 32 art. der instructie van den 12 April „1588 ⁵⁾ uitdrukkelijk bedongen is dat alle zaken van staat, policie „en justitie, niet expresselijk ter dispositie van den Raad gestelt, „zouden blijven ter dispositie van de Staten-Generaal, de Staten „van de particuliere Provinciën, de magistraten van de steden en „andere wettelijke overheden. Maar nu kan de dispositie over het „volk van oorlog en de discipline militair, aan den Raad van Staten „bij haare instructiën opgedragen, niet anders verstaan worden als „van de cognitie van pure militaire delicten mitsgaders van zodanige

¹⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 77-82.

²⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 83 v.

³⁾ J. Rendorp, Militaire Jurisdictie, Bijlage A, blz. 2.

⁴⁾ Gr. Plac. Bk. II, blz. 2124 v.

⁵⁾ De Blécourt en Japikse. Klein plakkaatboek p. 182 v.

„commune delicten, door militairen bedreven, die in het leger of op „march voorgevallen waren.” Ruimer uitlegging liet art. 7 van de aangehaalde Unie van 1576 niet toe, vooral niet aan den Hoogen Krijgsraad „van wiens existentie zelf zij geen legale kennis hebben.” Men houde zich ook aan de beperkingen van de militaire jurisdictie bij de resolutiën van Holland dd. 30 September 1654, van Zeeland dd. 23 Mei 1597 en van de Groote Vergadering van 25 Maart 1651, welke laatste de Raad van State nog bij circulaire van 9 Februari 1703 in afschrift en ter opvolging had toegezonden aan alle commandanten en krijgswaarden.

Verder voerde de Vlissingsche magistraat nog aan, dat Prins *Maurits* in 1591, dus het jaar na dat van de totstandkoming van den Articulbrief, zich bij de in Zeeland gerezen geschillen over de militaire jurisdictie niet beroepen had op die regeling, maar de stedelijke rechten wilde gehandhaafd zien om zonder uitzondering van alle in de stad gepleegde misdaden kennis te nemen. Waarom zouden anders de Zeeuwsche steden in 1597 geweigerd hebben de militaire jurisdictie te erkennen in andere gevallen dan indien de eene militair tegen een anderen had misdreven en de militaire rechter er het eerst van had kennis genomen? Waarom zouden de Staten van Zeeland dit recht in 1631 tegenover Prins *Frederik Hendrik* zoo krachtig verdedigd hebben? En zou Prins *Willem III* in 1675 aan de Provinciën het voorstel hebben gedaan om ten aanzien van commune delicten van militairen de praeventie in te voeren, indien de Articulbrief die kennisneming al zonder beperking aan den militairen rechter had toegekend? De Articulbrief had hierin geen gezag, zeker niet ten gunste van den Hoogen Krijgsraad; die brief gaf strafposities aan voor gevallen waarin de militaire rechter competent was, doch gaf geen jurisdictie-opdracht ten koste van andere rechtbanken, aan welker rechten noch de Staten-Generaal noch de Raad van State mochten tornen ¹⁾).

De moeilijkheden zoo in Holland als in Zeeland gemaakt omtrent de bevoegdheid en rechtsmacht van den militairen rechter leken, bij gebrek aan eenige principieele regeling, welke voldoende details gaf, bijna onoplosbaar nu er ter wille van het geval-*Witte* haast bij eene oplossing was. Moest eerst beslist worden over de oorspronkelijke instelling en over de rechtsmacht van den Hoogen Krijgsraad, over het verschil tusschen gemeene misdrijven en militaire, zoo zuivere als gemengde, en dan misschien nog over de vraag of er misdrijven waren, en, zoo ja, welke, „die uit hoofde van dervvelver atrociteit „per se tot de cognitie van 't Hof van Justitie behooren”, dan opende men een discussie van langen duur. Werd daaraan nog toegevoegd de beslissing of het delict van *Witte* thuis behoorde voor een Hollandschen of voor een Zeeuwschen rechter, dan zou de rela-

¹⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 86-92. Ook Veere had gepraeadviseerd (blz. 96); dit advies is in de verzameling niet opgenomen. Het advies van Goes blz. 111.

tieve competentie althans van onderscheiden Zeeuwsche rechters nog in debat moeten komen in verband met de plaats waar het misdrijf gepleegd was.

De Raadpensionaris vond „alle deze discussiën zeer delicaat en „van eenen grooten omslag”, welke einde niet zoo spoedig te verwachten was als de beslissing in de zaak-*Witte* vorderde, „daar eene „prompte en rigoureuse justitie tot afschrik van anderen behoord „plaats te hebben en geene vertraginge of uitstel van straf door „tusschenwerpsels van jurisdictie-quaestiën”. Hij eigende zich toen in een op 12 November in het „Staatsbesogne” voorgedragen „con„ciliatoir” de eer toe van de door het Hof reeds omschreven regeling als die, welke nu nog in art. 81 van de Inv. M.S.T. voorkomt. Hij overwoog, „dat de militaire delinquant de eenige niet is, welke in „deze zaak gemêleerd is, zelfs dat een burgerlijk persoon word be„schuldigt de voornamelijk aanleider en instigateur tot die misdaat te „zijn en misschien meerdere complices geen militairen zijnde”. Daarin ware wellicht aanleiding te vinden „dat de militaire persoon *ob „continentiam causae*” (wegens samenhang van hun zaak) „zouden „kunnen overgegeven worden aan den politiken regter, welke tot „de judicature over den beschuldigten burger competent is, namelijk „het Hof van Justitie over Holland en Zeeland; dat zulks zoude „kunnen geschieden ongepraedjudicieerd de deliberatien welke over „de magt van den Hoogen Krijgsraad kunnen gehouden worden en „dat dit expedient ook zoude afsnijden de differenten, welke tus„schen de Provinciën van Holland en Zeeland over de judicature „in deze zaak zouden kunnen ontstaan, dewijl het Hof van Justitie „een superieuren regter is aan beide Provinciën gemeen.”

Daarna zouden de Staten van Holland met die van Zeeland bij den Prins „mannelijke persuasiën” kunnen aanwenden om de moeilijkheden omtrent de militaire justitie principieel tot oplossing te brengen: de weg daartoe was geheel vrij gebleven.

Mocht deze schikking onverhoopt mislukken, dan zou de zaak moeten blijven rusten totdat de Staten van Zeeland over de reclame van den persoon van *Witte* eene beslissing zouden hebben genomen ¹⁾.

In de vergadering van de Staten van Zeeland van 14 November kwam de zaak ter sprake. Overgelegd waren ontwerpen van brieven aan het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland, aan den Prins en aan de Staten van Holland en West-Friesland.

Aan het Hof van Holland zou geschreven kunnen worden dat de ten onrechte door den Hoogen Krijgsraad behandelde zaak een aanslag beteekendé op de hoogheid van Zeeland en dat de Staten het Hof machtigden om *Witte* uit hun naam te reclameeren en uit handen van den Fiscaal der Generaliteit over te nemen om hem en

¹⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 92 v. Het praeadvies van Goes was gelijkkluidend, p. 111.

zijne medeplichtigen voor hun college te doen terechtstaan „onge-,praejudicieert de voorregten dezer Provincie en Steeden”¹⁾).

Aan den Prins wilden de ontwerpers eerst een zacht verwijt richten dat de Staten geen legale kennis van de zaak hadden gekregen. Daarna wilden zij als het oordeel der Staten medegedeeld zien, dat de zaak als hoogverraad ter beoordeeling stond van den hooger burgerlijken rechter krachtens art. 8 van de Instructie van het Hof van Holland en Zeeland; de zaak was ook zonder een beroep te doen op de Hollandsche ordonnantie van 18 September 1576 niet pure militair. De artikelen 5 en 6 van den Articulbrief deden hieraan niet te kort omdat deze bepalingen de competentie niet regelden; zij zouden zich daartoe eerder op de Zeeuwsche resolutie van 23 Mei 1597 willen beroepen. Het verraad van *Witte* was ook gericht tegen Zeeland en niet tegen de Unie.

Debat over de militaire jurisdictie en de stelling daarover van den Prins wilden de Staten vermijden, evenals over de Zierikzeesche klacht betreffende de aanhouding en overbrenging van *Witte*. Zij deelden daarom slechts mede wat zij aan het Hof van Holland zouden schrijven en dat zij daarvan ook aan de Staten van Holland kennis zouden geven. Deze beslissing diende slechts tot handhaving van de hoogheid en de rechten van Zeeland en, daar de Prins als eerste lid der Staten hiertoe eveneens verplicht was, vertrouwden zij, dat de Prins in dezen gang van zaken geen obstakel zou brengen²⁾).

Eindelijk hield het ontwerp van een brief aan de Staten van Holland in een dankbetuiging voor de Hollandsche activiteit in deze zaak, vooral omdat zij niet begrepen hadden, wat Holland met die zaak te maken had. Verder was het onmogelijk dat een militaire rechter van deze de Zeeuwsche hoogheid rakende zaak mocht kennis namen; art. 8 van de Instructie van het Hof van Holland en Zeeland wees hiertoe een anderen weg aan. Zij hadden het Hof gemachtigd als in den in afschrift bijgevoegden brief omschreven stond. Doordat het Hof ook een Hollandsche rechter was, rekenden de Staten op alle medewerking van het Hollandsche provinciaal bestuur³⁾).

De Heeren van Vlissingen gaven nog in overweging in die ontwerpen eenige redactiewijzigingen aan te brengen en meenden, dat ook over het arresteren van *Witte* zonder medeweten van de burgemeesteren van Zierikzee in gepaste termen iets gezegd moest worden. Hetzelfde gold ook voor de klacht over het gering overleg over de stedelijke verdediging: ook Vlissingen had hiertoe reden. Eindelijk zouden zij gaarne zien overgebracht hun wensch tot juiste afpaling van de grenzen van militaire jurisdictie⁴⁾).

De overheid van Zierikzee en die van Veere betuigden meer uit-

1) Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 99 v.

2) Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 100-104.

3) Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 105-107.

4) Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 108-110.

voerig hare instemming met de ontwerpen, al achtten zij ook harerzijds eenige wijzigingen in de ontwerpen wenschelijk ¹⁾).

Op 2 December zou eindelijk de beslissing van de Staten van Zeeland vallen. Ongetwijfeld waren de aanwezigen benieuwd naar het standpunt, dat de eerste edele bij monde van zijn vertegenwoordiger, den Heer *van Lynden*, zou kenbaar maken. Deze spreker begon met vast te houden de meening van den Prins, dat het misdrijf een puur militair delict was, waarvan de cognitie aan den militairen rechter behoorde. Met leedwezen had hij gezien dat de meeningen der leden in andere richting gingen. Aangezien de meerderheid voorstander was van het denkbeeld om *Witte* voor het Hof van Holland en Zeeland te doen terechtstaan, was de eerste edele bereid om aan die meening voortgang te helpen geven ter bevordering van eene snelle afdoening van de zaak. Maar deze bereidverklaring liet onaangetaast de beslissing over de bevoegdheid van den militairen rechter en strekte niet ten praesudice van alle neven-quaestien. Wat de gedeputeerden ter vergadering van de Staten-Generaal betrof, ook deze zouden geheel op de hoogte moeten zijn om ook daar over de zaak mee te spreken.

Ten slotte resumeerde de Raadpensionaris om de deliberatiën te doen eindigen, de volgende beslissing. Ofschoon de Staten van Zeeland goede gronden meenden te hebben om de judicature over *Witte* van hunnentwege te doen geschieden, waren zij spoedshalve bereid alle neven-quaesties te laten rusten en de kennisneming van de zaak over te laten aan het Hof van Holland en Zeeland. Daarvan zou den Hove worden kennis gegeven. Ook de Staten van Holland zouden hiervan worden geïnformeerd met verzoek om de „persuasiën”, welke die van Zeeland over de overgave van dien vaandrig aan den Prins wilden doen, zoo goed mogelijk te steunen. Aan den Prins zou gevraagd worden om bij de overgave van *Witte* aan het Hof van Holland en Zeeland te blijven volharden. Mocht deze schikking niet worden aanvaard, dan achtten de Staten zich vrij om verder over de judicature te delibereeren tot bescherming van de rechten der Provincie.

Deze conclusie werd ten slotte onder protest van enkele leden aangenomen ²⁾). De brief aan de Staten van Holland was 2 December gedateerd en kwam 11 December in de vergadering ter tafel met de daarbij gevoegde afschriften van de brieven aan den Prins en aan het Hof van Holland, eveneens op 2 December gedateerd. Zij werden evenals de vorige stukken commissoriaal gemaakt ³⁾). De Staten van Holland antwoordden op 27 December dat, nu die van Zeeland zonder voorafgaand overleg eene resolutie hadden genomen, ook zij hun rechten uitdrukkelijk moesten voorbehouden. *Witte's* „dessey-,nen” waren toch ook tegen Hollands territorium gericht en hij zelf bevond zich, hoewel als gevangene, in hun Provincie ⁴⁾).

¹⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 114-122.

²⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 122-130, 142-156, 159-185.

³⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 131-141.

⁴⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 190-194.

Het verschil van meening in Zeeland gaf aanleiding tot benoeming in de Statenvergadering van 12 December van een commissie tot het uitbrengen van advies over de vraag „hoedanig het staatsregt „zij der Provincie Zeeland omtrent de militaire jurisdictie zoo in het „crimineel als civil”. De Secretaris van Staat Mr. L. P. van den Spiegel bracht hierover op verzoek van die commissie praeadvies uit, een zeer belangwekkende memorie, welke een goed inzicht geeft in de moeilijkheden in dien tijd aan dergelijke vraagstukken verbonden. ¹⁾

Hij ging uit van het beginsel, dat gevraagd en gezocht moest worden naar bestaande wettelijke voorschriften, waarbij noch het Romeinsche recht noch regelingen uit andere Provinciën pasten. Ook moest men voorzichtig zijn om bij een onderzoek als dit te steunen op beslissingen in voorgekomen gevallen, daar deze slechts aanwijzen hoe men destijds „de zaaken naar het heerschend belang be„schouwd en geschikt heeft”. Slechts op „zoodanige oude en welher„gebragte costumen, die door haar wettig, langduurig en frequent „gebruik de kragt van wetten verkreegen hebben”, mocht een beroep worden gedaan.

Alle krijgsvolk, dat een bezetting uitmaakte, moest in orde gehouden worden o.a. door straf toe te passen wegens misdrijven tegen de openbare orde; die toepassing geschiedde door zekere rechtspleging over militairen en hunne delicten in handen van de krijgsoversten, niet als privilege maar omdat er geen andere magistraat bij de hand was, zoolang die krijgsmacht bijeen en mobiel bleef. De eerste legers waren leemmannen en burgers, die voor een veldtocht bijeen kwamen en gedurende dien veldtocht onder deze militaire jurisdictie stonden. Hunne steden verdedigden zij als en met alle burgers, „die „hun eigen vuur en haarstede bewaaren”.

Daarna ontstonden vaste krijgsbenden, na het afloopen van een veldtocht in dienst gehouden en in garnizoenen gelegerd. Rechtspleging en strafwetgeving moesten sedert voortdurend onderhouden worden, maar de noodzakelijkheid om de rechtspleging aan militaire bevelhebbers toe te vertrouwen, verviel indien er in de garnizoenen een burgerlijke rechter was. Dit gaf strijd tusschen stedelijke en militaire overheden. De magistraat bezat doorgaans de volle civiele en crimineele rechtspraak ter plaatse en in dien strijd stond de landsheer of de stadhouder aan de zijde der militairen. Zoo ontstond de grondslag voor de meening, dat de militaire jurisdictie, noodig voor het onderhouden van een goede discipline, was universeel, territoriaal en een privilegium personae; een militair mocht, waar hij zich ook bevond, niet voor een anderen rechter ter verantwoording worden geroepen dan voor zijn eigen.

Tot den strijd hierover werkten mede eenerzijds de geringe geneigdheid van de steden om garnizoenen in te nemen en anderzijds de noodzakelijkheid voor het centraal gezag om die bezettingen.

---

1) Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 332-401.

ondanks tegenkanting van de burgerij, toch te doen opnemen en wel zoodanig dat die bezetting niet verstoord kon zijn over de toepassing op haar leden van locale privilegiën. Dit laatste woog zwaar bij het kiezen van een standpunt en zoo wilden de Staten in beginsel geen verandering maken „in de voorregten aan het militaire lighaam door „de laatste vorsten vergund” maar wel zorgen „dat deeze vergunningen zig niet uitstrekten buiten het oogmerk en niet tot personeele privilegiën wierden gemaakt.”

Militairen in het leger of in een garnizoen samen zijnde, waren in crimineele gevallen gewoonlijk onderworpen aan den militairen rechter en het „krijgsregt”; hun misdrijven schonden de krijgstucht, welke een troep krijgsvolk in orde moest houden. Waren zij buiten het gezag van hun chef, vagabondeerende of met verlof, dan zou de „ordinaire justitie” bevoegd zijn; hun misdrijven waren dan doorgaans commune delicten; indien er niettemin militaire misdrijven voorvielen, b.v. desertie, overlast plegen met fourageeren of „op den „huisman te leeven” e.d. dan bleef de militaire rechter hiertoe bevoegd. Dit stelsel kwam voor in de ordonnantie van Karel V van 12 October 1547 ¹⁾. De locale overheid mocht alle militairen, die op heeterdaad betrapt waren, berechten, wanneer die militairen zonder chef of vaandel zijn. Is er wel een chef of vaandel, dan moesten de verdachten aan de militaire justitie worden uitgeleverd. Ook nam de militaire overheid kennis van alle geschillen en andere zaken al of niet „capitaale misdaden zijnde” van militairen, in het garnizoen begaan. Was de militair gedeserteerd, dan zou de locale magistraat bevoegd zijn om zich met ter plaatse gepleegde strafbare feiten in te laten. Eindelijk stonden strafbare feiten, begaan vóór de indienst-treding als militair, ter cognitie van den lokalen rechter zoolang de daders nog buiten het garnizoen en buiten hun vaandel waren en indien het een capitaal misdrijf betrof; in alle andere gevallen moest deze locale rechter wijken voor den militairen.

In dezen geest luidt ook art. 68 van de Crimineele ordonnantie van 5 Juli 1570 ²⁾ welke bepaling alle zaken van krijgshandel, alles wat in het leger en in het garnizoen geschiedde en alles wat op marsch en van den eenen militair tegenover den anderen voorviel, ter kennisneming van den militairen rechter deed komen en voor den burger-rechter overliet de commune delicten buiten het leger, buiten het garnizoen en tusschen militairen en burgers begaan. Ook misdrijven, vóór het in dienst treden begaan, zouden voor den militairen rechter komen. Deze ordonnantie gaat door voor een consolidatie van wat bestond en van wat men verstond onder militaire delicten: die welke militairen onder het vaandel plegen dus in het garnizoen en in het leger; wat daarbuiten viel waren commune delicten. Deze opvatting

¹⁾ Placaaten van Vlaanderen, II, blz. 735, Rendorp, Verhandeling over de Militaire Jurisdicctie, en P. Paulus, Verklaring der Unie van Utrecht, II, blz. 311 v.

²⁾ Prof. B. Voorda, De Crimineele Ordonnantien van Koning Philips van Spanje, Leiden. 1792, blz. 34.

vindt men ook in het hier te lande niet van kracht geweest zijnde placaat van denzelfden Vorst van 22 Februari 1582¹⁾, artt. 4 en 5.

De regelingen onder de vrije regeering der Republiek waren niet zoo duidelijk, maar bedoelden toch niet in het stelsel iets te veranderen. In de eerste plaats art. 7 van de Unie van Utrecht, dat slechts spreekt van het houden van orde en tucht onder de soldaten der garnizoenen op zoodanige wijze, „dat de burgers en inwoonders van „de steden en het platteland daarbij boven redenen niet bezwaard „worden, noch eenige overlast lijden zullen”. Indien men meende, dat de locale rechters orde onder de militairen zouden kunnen houden, was deze terminologie niet juist, zelfs onnoodig. Hier doelde men tegenover de burgerij op een krachtige handhaving van de tucht ook door den militairen rechter. Daarbij sloot de Bestaltbrief van 28 Februari 1579 aan, in het bijzonder in art. IV, waar duidelijk allerlei commune delicten aan het oordeel van den militairen rechter werden onderworpen²⁾. Aan deze ordonnantie heeft ook Zeeland medegewerkt.

Weinig jaren daarna deed zich een nieuw bezwaar gevoelen. Onder de deelen waaruit onze weermacht destijds bestond, waren vele vreemde regimenten. Van deze was de Engelsche bezetting van Vlissingen hevig gekant tegen berechting van hare leden door den lokalen rechter, zoodat Gecommitteerde Raden van Zeeland zich genoodzaakt achtten, de Staten van dat gewest te wijzen op de dagelijks voorkomende zwaarigheden ter zake „meest van de delicten „van het oorlogsvolk zoo te water als te lande, allegeerende het „oorlogsvolk privilegiën en declinatoire van hunne ordinaire magistraten, zoo aan die van de admiraliteit als andersins, uit respecte „van hunnen dienst en eed”. Daarin zou moeten worden voorzien en de Staten, die gewacht hadden met de behandeling van dat voorstel totdat Prins Maurits in hunne vergadering aanwezig kon zijn, besloten op 18 April 1591, dat de kennismeming van delicten van het krijgsvolk te water en te lande zou toekomen aan de locale stedelijke rechters, tenzij die steden „met garnizoen bezet waren en het delict „geperpetreerd ware bij één of eenigen van het garnizoen en niet „van andere soldaaten van den garnisoene niet zijnde, maar van „elders in de voorsz. steden gekomen.” Prins Maurits had verklaard, zich hiermede te kunnen vereenigen, zoodat de steden „bij haar oud „gebruik en possessie (daarin zij maintineeren te zijn) blijven en „continueeren.”

Aldus werd „middagklaar” bevestigd wat bestond sedert den graventijd: van hunne jurisdictie waren uitgezonderd het garnizoen, „omdat het krijgsvolk onder het vaandel, en dus ook in het garni- „soen, altoos is geconsidereerd als een universitas op zig zelve, aan „een bijzondere discipline en regt onderworpen”. In dat landrecht had Prins Maurits, blijkens de resolutie zelve, berust.

¹⁾ Placaaten van Vlaanderen II, blz. 679, 684.

²⁾ Zie Mr. J. C. van Oldenbarnevelt, genaamt Tullingh, Onderzoek over den Bestaltbrief, Utrecht 1783, blz. 136.

Deze berusting duurde echter niet lang en de Prins stelde in 1591, 1592, 1596 en speciaal in Maart 1597 verder gaande eischen. Op 23 Mei 1597 kwam de zaak ter sprake en werd eene commissie benoemd om in Holland daarover te „besogneeren”. Middelburg meende „onverminderd hun privilegie, in judicio contradictorio ge„confirmeerd, van dat zij vermogen zonder eenige exceptie kennisse „te neemen van alle delicten binnen hunne stad gecommiteerd „zijnde”. Dit zou blijven aan de steden, tenzij die delicten waren geschied tusschen twee soldaten of bootsgezellen, in welk geval preventie zou plaats vinden. De andere steden voegden zich hierbij, behalve Zierikzee, dat van een uitzondering niet hooren wilde. Er zou dus overleg met den Prins gehouden worden op den grondslag van dit advies aan de steden. Een resolutie is hierop niet gevolgd. Wel werd eveneens in 1597 vastgesteld eene nieuwe instructie voor de collegiën ter admiraliteit, in welker derde artikel de jurisdictie over alle door het bootsvolk buiten boord begane misdrijven, niet wezende militair, ter cognitie staan van de locale overheden. Dat was als van ouds: eene „continuee possessie”. Even onbestemd en zonder wettelijken achtergrond is het beroep van de Staten op eene resolutie van 1631, welke niet nader wordt aangewezen en niet bekend is.

Afwijkingen van de vermelde grondregels waren er zeker geweest, doch deze mochten niet dienen als steun voor een nieuw jus publicum. Zoo resolveerden die van Zierikzee 3 Augustus 1690, „dat alle „delicten van soldaaten, zoo militaire als andere, zullen staan ter „judicature van den Krijgsraad en wanneer dezelve in flagranti „delicto door de bedienden van de ordinaire justitie worden geap„prehendeerd, dat de delinquanten aan den Krijgsraad zullen over„gegeeven worden.” Op dergelijke beslissingen steunde geen nieuw recht.

De resolutie van de Groote Vergadering van 25 Maart 1651 bedoelde, volgens Mr. *van den Spiegel*, niet te zijn een algemeene regeling maar bepaalde zich alleen tot de militie in Gelderland. De andere provinciën behielden hun recht ongewijzigd en Zeeland in het bijzonder nam haar inhoud niet over als codificatie van eigen recht, al werd zij ter opvolging aanbevolen aan de garnizoenscommandanten van Veere en Zierikzee in 1652 en 1653. Doch in een dergelijke instructie voor den garnizoenscommandant van Tholen van 1665 kwam zij niet meer voor. Een vaste meening daarover bestond niet.

Na den dood van Prins Willem III kwam zij weder voor in een resolutie van den Raad van State van 9 Februari 1703, gericht aan commandeurs en krijgsraden in steden, stem in de Staten hebbende, om „precieselijk te agtervolgen de resolutie van 25 Maart 1651”. Deze krijgsraden mochten niet verder gaan en dientengevolge werd het verschil tusschen militaire en commune delicten, dat tot dusverre nog niet vastgesteld was, ingevoerd, terwijl in de garnizoenen

der groote steden alle door militairen begane misdrijven aan de krijgswaarden waren voorbehouden. Dit was blijkens resolutiën van 25 Juli 1719 en 5 September 1742 ook de meening van den Raad van State.

Wat tot nu toe als Zeeuwsch recht werd beschreven, is „oneindig „beter geschikt tot bewaaring van de militaire discipline en aan „minder inconveniënten onderheevig dan de distinctie tusschen militaire en commune delicten”. De krijgsman, die wist dat al zijn misdrijven in het garnizoen of onder het vaandel ter berechting bij den krijgswaad zouden komen, zou stipter letten op de subordinatie dan wanneer hij in sommige gevallen dat oordeel van zijn officieren kon ontwijken door terecht te staan voor een anderen rechter. Voorts zou de Articulbrief, op welke de militairen werden aangenomen, wijziging behoeven indien sommige van de daarin genoemde delicten naar een ander recht moesten beoordeeld worden en met andere, doorgaans lichtere straf gestraft zouden worden dan de Articulbrief meebracht. Hoe zou het dan gaan bij samenloop van een militair met een commune delict? Dan zou een misdrijf ongestraft blijven of dubbel gestraft worden indien een der twee bevoegde rechters eene vervolging achterwege zou laten dan wel het andere feit bij de strafmeting als verzwarende omstandigheid deed meewegen.

De militaire jurisdictie was dus niet universeel, noch territoriaal noch een persoonlijk privilege van den militair. Zij was een gevolg van „de noodige krijgswaard, welke overal plaats heeft, daar de „krijgsbende actueel dienst doet, en geen plaats heeft, daar dezelve „buiten dienst is”. Zij was een jurisdictio specialis. Derhalve gold zij niet voor vrouwen, kinderen of dienaren van militairen, die niet in actueelen krijgsdienst waren. Ook behoorden misdrijven van militairen, gepleegd vóór hunne indiensttreding, te worden berecht door den burger-rechter.

Eindelijk gold ook in Zeeland de algemeene exceptie, dat militairen „in cas van fraude van 's Lands gemeene middelen” voor den burger-rechter moesten terechtstaan „en wij voegen erbij om de „gelijkheid van rede, in alle verkortingen van 's Lands domeinen, „strandroof, jagt, visscherij en dergelijke misdrijven, die tot be„nadeeling der regalia van den souverain strekken”.

Ten aanzien van de zaak-*Witte* vestigde de schrijver van deze memorie er nog de aandacht op, dat noch de Staten-Generaal, noch de Staten der Provinciën als souverainen „bij het concederen van „eenige directie, discipline of jurisdictie militair aan wien het ook „zij, nooit hebben geabdiceerd het inhaereerend regt van de souverainiteit om in cas van nood en als de zaaken van het Land zulks „vereischen, zelfs ordres te mogen stellen, maar dat zij hetzelfde „speciaal hebben gereserveerd”; men zie bv. art. 32 van de Instructie voor den Raad van State van 1588 en art. 50 van de Instructie van 1651. Op grond hiervan hadden de Staten van Zeeland „het hoogste „regt” om *Witte* uit handen van den Hoogen Krijgsraad te reclameeren; de militaire rechter mocht zich hiertegen „met geen schijn „van rede” verzetten.

Na eenige beschouwingen te hebben gegeven over rechtspraak in civiele zaken van militairen, liet de schrijver nog volgen eenige opmerkingen over hoogere en lagere militaire rechtscolleges. De stadhouders hadden voor militaire zaken aanvankelijk naast zich den Raad van State. Toen Prins *Maurits* stadhouder werd, had dit college in zake de militaire jurisdictie zooveel aan dien Prins overgelaten als maar mogelijk was. Zoo erkende de Raad de facto een Hoogen Krijgsraad nevens den Prins, oorspronkelijk een krijgsraad te velde omdat tot 1648 de troepen te velde waren. Was er geen krijgsbedrijf gaande, dan vestigde de Hooge Krijgsraad zich in den Haag, ontving ook vonnissen van garnizoenskrijgsraden in de frontieren in appèl, zonder dat de Raad van State hiertegen anders protesteerde dan toen dat college zich wilde gaan noemen „Krijgsraad der Vereenigde Nederlanden” en bij arrest wilde vonnissen.

In stadhouderlooze tijden verviel de Hooge Krijgsraad om bij het optreden van een nieuwen stadhouder weder te verrijzen.

De Raad van State had wettelijk de superintendentie over de militaire justitie; daarin moest Zeeland hebben toegestemd. Zeeland had de opkomst van den Hoogen Krijgsraad niet afgekeurd, daar men met Prins *Maurits* over de militaire jurisdictie heeft willen accordeeren. De onwettigheid, welke men tegen den Hoogen Krijgsraad aanvoerde, betrof niet den oorsprong of het bestaan ervan, maar de macht, welke het college naar zich toe trok. Het college was „een intermediair Hof van militaire justitie en gesubdelegeerd „door den Raad van Staate”, de president, de fiscaal en de griffier werden benoemd door de Staten-Generaal en alle gewesten droegen uit hunne consenten bij in de betaling van die bezoldigingen, welke in den staat van oorlog voorkwamen.

Doch de beslissingen moesten gesubordineerd blijven aan den Raad van State en behoefden voor de tenuitvoerlegging van vonnissen de goedkeuring van den hoogsten bevelhebber, die de gelegenheid moest hebben om in daartoe leidende gevallen gratie-verleening uit te lokken of toe te passen.

Ook in Holland vervolgde de zaak-*Witte* haar loop. Op 12 November rapporteerde de Procureur-Generaal aan den Hove van Holland en Zeeland, dat de boomkweker *Van Brakel* bekend had, door een Engelsch Heer en knecht, hem onbekend, te zijn overgehaald tot het plegen van daden van landverraad. Die daden had hij volbracht „alvorens hij, *Van Brakel*, van deze zaak aan den Raad „pensionaris van Holland kennisse hadde gegeven.” De Procureur-Generaal meende, dat *Van Brakel* verder voor den Hove zou moeten vervolgd worden. Den 18den November wees de Procureur-Generaal den Hove andermaal op gehouden verhooren en op tegenstrijdigheden, welke daarin voorkwamen. Hij verzocht den Hove, die door confrontatie-verhooren tot oplossing te brengen, tenzij het Hof zou verkiezen, eerst de beslissing van de Staten van Holland over het Amsterdamsche voorstel af te wachten. Den volgenden dag

werd *Van Brakel* op de Voorpoort van den Hove nader verhoord. Op 20 November besloot het Hof, den Procureur-Generaal op te dragen aan den Raadpensionaris te verzoeken „schriftelijk te willen „opgeven, wat tussehen hem, Raadpensionaris, en *Pieter van Brakel* „is gepasseerd en verhandelt, particulierlijk mede nopens de om- „standigheid met relatie tot de brief in cijffer, waarvan in 't kort „narrement werd gemaakt”. Met verdere verhooren van *Van Brakel* wilde het Hof nog wachten.

Den 21sten November liet het Hof zijn commissarissen bij *Van Brakel* informeeren, of het waar was, wat *Witte* beweerde, dat hij, *Van Brakel*, met *Witte* niet over het eiland Goeree gesproken had.

Het antwoord van den Raadpensionaris bracht de Procureur-Generaal op 25 November aan het Hof over: hij had van de besprekingen met *Van Brakel* „geen particuliere aantekeningen” gehouden en refereerde zich aan vorige verklaring dienaangaande; de „brief in cijffer”, bestaande in drie à vier regels, had niet kunnen worden ontcijferd en berustte onder „den Secretaris der cijffers van „Hun Hoog Mog. Mr. *Pieter Lyonet*”. Mocht *Van Brakel* nog feiten mededeelen, waaromtrent het Hof zijn meening wenschte te vernemen, dan zou hij die gaarne mededeelen. Voorts werd aan commissarissen het onderzoek opgedragen van eenige papieren, welke met machtiging van den Hove te Boskoop in beslag waren genomen.

Op 3 December verkreeg het Hof de toezegging van den Raadpensionaris, dat hij zou zorgen voor de toezending van een „copie „van de brief in caracters, welke onder den Secretaris van Hun „Hoog Mog. Mr. *P. Lyonet* en *Croiset*, die aan hem was geadjun- „geert, berustende was”. Aan hem, Raadpensionaris, vertoonde kaarten van Schouwen had hij wel gezien in handen van *Van Brakel*; of die dezelfde kaarten waren, kon hij niet verklaren. De Heeren *Lyonet* en *Croiset* zouden nu nog onder eede moeten verklaren dat de geleverde transscriptie juist was.

De brief van de Staten van Zeeland van 2 December ontving het Hof op den 11den d.a.v.; voorshands werd daarover geen beslissing genomen. Twee dagen later kwam het bericht van de Staten van Holland in over een gelijksoortigen brief uit Zeeland. Op 17 December, toen het Hof zijn commissarissen naar de op den volgenden dag te houden bespreking, „het besoigne”, in de Staten van Holland had te instrueeren, bleek dat het Hof met het Zeeuwsche voorstel dat — zonder prejudice voor de militaire jurisdictie — de zaak-*Witte* en die „over alle, die in dezelve zaak eenigzins mogten ge- „concerneerd zijn, bij delegatie” aan den Hove zou worden „gede- „mandeert”, kon instemmen, met dien verstande dat de woorden „bij delegatie” zouden behooren te vervallen.

Op 19 December vernam het Hof den uitslag van het „besoigne”. De Heeren van de Ridderschap pleitten voor de totstandkoming van eene schikking met den Prins over de militaire jurisdictie.

Van de stedelijke gedeputeerden mengden zich voornamelijk die van Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam en Gouda in

het debat. De argumenten waren onder meer, dat het misdrijf van *Witte* was een commun delict; dat Holland zoowel als Zeeland in hun souvereiniteit daardoor aangetast waren; dat het Hof de bevoegde rechter was omdat *Witte* zich als vreemdeling op Hollands territoir bevond, en ook voor Zeeland als rechter optrad; dat, voor wat Holland betrof, delegatie onnoodig was daar het Hof eeniglijk bevoegd was; dat het hier niet gold een jurisdictiegeschil tusschen twee colleges onder denzelfden soeverein maar „de zaak tusschen een „soverain en een zogenaamden Hoogen Krijgsraad, welke inden „dent was van die soverain”; dat een dergelijke onafhankelijke rechter geen kennis mocht nemen van een tegen dien soverain gesmeed verraad; dat dit nooit toegestaan was; dat de Raad van State wel de tucht had te handhaven, maar dat de provinciën blijkens art. 43 van de Instructie van 1566 en art. 50 van die van 1651 hierin bevoegdheid bezaten en dat de vaststelling van den Articulierbrief niet insloot beperking van Provinciale rechtsmacht. Overigens waren velen van meening dat het in 1772 voorgenomen besoinne zoo spoedig mogelijk moest worden gehouden.

De commissarissen rapporteerden ten slotte dat ten onrechte aangenomen was „dat het nu in volkomen daglicht was gesteld en ten „vollen consteerde, dat het delict van *de Witte* was een attentaat „tegen de Provincie van Holland”; dit had het onderzoek van de strafzaak nog niet opgeleverd.

Over het besluit van de Staten van Holland om den vaandrig ter berechting door den Hove op te eischen, was de Prins, volgens de aantekeningen van *Van Hardenbroek*, „seer verwoed, vloekende en „rasende op soo eene brutale en onbeschofte wijze als nimmer eenige „lieden van lage rang en sig onderling seer bekend, met den anderen „souden doen, seggende van *Gijsselaar*, dat hij een schoelje, een „blixemsche schurk was, etc.”. Hij was, zooals *J. G. Baron van Pallandt* dat later uitdrukte, precies „als een harssenloos mensch „en dat geheel en al deraisonneerde”, wat nog toenam, toen hij tegenspraak ondervond; over welke houding hij den volgenden dag zich verlegen betoonde (blz. 254). In die booze stemming vervolgde de Prins, dat de ondervonden moeilijkheden eigen schuld waren; hij had aanstonds moeten begrijpen, dat men hem wilde zien weggaan. Na eenige oogeblikken werd hij weer kalm en een van de aanwezigen, die daartoe medegewerkt had, liet zich tegenover *Van Hardenbroek* uit, dat „deze gantsche historie” hem voorkwam te zijn „eene gemaakte comedie, die de Prins meermalen speelde”. Wat den Raadpensionaris betrof „was de gantsche waerelt bij continuatie „overtuigd, dat hij een schurk is.” (blz. 215 v.).

Dat 's Prinsen houding vreemd was, bleek weldra uit diens in de vergadering van de Staten-Generaal van 24 December gedaan voorstel om te voldoen aan het verzoek tot overgave van *Witte* „ter „judicature van den Hove Provinciaal van Holland, Zeeland en „Westvriesland”. Doch hij vervolgde: „Niet dat ik begrijpe, dat

„de judicature van den Hoogen Krijgsraad omtrent den persoon of „het delict van den vaandrig *de Witte* ongefundeert is, maar alleen „om een blijk te geeven, dat ik niet schroomde van door den Hove „of welken regter het ook zij te doen examineeren hetgeene omtrent „het plaats hebbende verraad voorgevallen is.” De zaak eischte spoed en een jurisdictie-conflict zou aan dien spoed schaden. De Prins wilde echter het oordeel der Staten-Generaal vernemen en vroeg machtiging om „bij inschikkelijkheid in dit singulier geval, onge- „praejudiceert een ieders regten en zonder dat zulks in eenige con- „sequentie zal worden getrokken, den Hoogen Krijgsraad de nodige „ordres te geeven om den meergemelden vaandrig *de Witte* na de „Voorpoorte van den Hove te doen transporteeren en hem over te „laten op voorgemelde wijze ter judicature van welgemelden Hove.”

Deze machtiging werd in dezelfde bewoordingen verleend, al bleek ook dat niet alle vertegenwoordigde Provinciën — met name Hol- land en West-Friesland, Friesland, Overijssel en Stad en Lande — opdracht hadden gegeven om op deze discussien in te gaan. Aller rechten werden dan ook uitdrukkelijk gereserveerd ¹⁾.

De Prins deed van deze beslissing den volgenden dag, 25 Decem- ber, mededeeling aan de Staten van Zeeland, onder toevoeging, „dat, „hoezeer wij van begrip zijn, dat de judicature van den Hoogen „Krijgsraad omtrend den perzoon en het delict van den vaandrig „*de Witte* ten vollen gefundeert is, zoowel op fundament der rede- „nen, bij onze missive van den 23 October laatstl. aan H.H. Mog. „voorgedragen, als op andere solide gronden, wij nogthans met veel „genoege ons geauthoriseerd hebben gezien, om in dit geval aan 't „verlangen van Uw Ed. Mog. te kunnen defereeren, opdat blijken „kan, dat wij niet schroomen van door den Hove of welken regter „het ook zij te doen examineeren hetgeen omtrend het gesmeede „verraad heeft plaatse gehad en hoezeer wij verlangen, dat deze zaak „met alle vigeur werde doorgezet en dat daarin eene prompte en „rigoureuse justitie, ten afschrik van anderen plaats hebbe, waar- „aan een conflict van jurisdictie niet dan nadeel of trainissement „zoude kunnen geven” ²⁾.

Een bericht in gelijken geest zond de Prins op denzelfden dag aan het Hof van Holland en Zeeland en dit college liet op 31 Decem- ber aan de Staten van Zeeland weten, dat *Witte* op 26 t.v. naar de Voorpoorte van den Hove was overgebracht en dat thans, uit naam van beide Provinciën, Holland en Zeeland, „ook zonder delegatie, „als welke wij met eerbied en behoudens de voorrechten der Pro- „vintie van Zeeland, vertrouwen ten onzen opzichte niet nodig te „zijn”, ter zake recht zou worden gedaan ³⁾.

De reserve van rechten voor Holland en West-Friesland gaf aan- leiding tot eene nadere bespreking van deze zaak in de Staten van dat gewest op 9 Januari 1783. De Raadpensionaris maakte van het

¹⁾ Van der Kemp, t.a.p. VIII, blz. 186-189.

²⁾ Van der Kamp, t.a.p. VIII, blz. 226 v.

³⁾ Van der Kamp, t.a.p. VIII, blz. 228-232.

verhandelde een résumé, dat op den volgenden dag gearresteerd en aan de Staten-Generaal verzonden werd. Dit résumé begon met in herinnering te brengen het verband tusschen de berechting van *Witte* en de hoogheid en de gewichtigste belangen van een soeverein lid van het bondgenootschap, alsmede „de uiterste surprise en be-„vreemding” met welke zij vernomen hadden, dat een geringe meerderheid in de vergadering van de Staten-Generaal, ondanks protest van de Hollandsche gedeputeerden had aanvaard „de gansch irregu-„liere en alleszins onbestaanbaare wijze” om „overrijlings en met alle „precipitance te convoleeren tot een praetens besluit”, dat aan het gezag der Staten „eene gevoelige atteinte” gaf, omdat de aan den Prins gegeven machtiging eene zaak betrof, welke beslissing aan de Provincie als soeverein, als tot dat hoogheidsrecht onafscheidelijk behoorende, was voorbehouden. De Unie van Utrecht had hierin geen verandering gebracht en de misdaad van hoogverraad behoorde onbetwistbaar tot de groep misdaden, staande ter berechting van rechters, die recht deden uit naam van de Provinciale overheid, welke hoogheid geschonden was. Voor Holland was die rechter zijn Hof en dit recht was niet afgestaan aan een anderen rechter, met name niet aan den Hoogen Krijgsraad of eenig college, dat vanwege de Generaliteit recht deed. De uitlokking van de machtiging had ten doel om de beraadslagingen over dit onderwerp in de Staten van Holland te verstoren, de handhaving van hun hoogheidsrecht te voorkomen of vruchteloos te maken en de kleine meerderheid in de vergadering der Staten-Generaal had zich laten overhalen om daartoe mede te werken.

Dit was alzoo, ondanks de reserve van ieders rechten, ook naar het oordeel van den Raadpensionaris geen jurisdictiegeschil, doch een aantasting van de provinciale soevereiniteit, waartegen de Provinciale Staten moesten waken. Bovendien hadden twee van de vier voorstemmende provinciën verklaard zich onbevoegd te achten om tegen de overgave van *Witte* te stemmen, met voorbehoud van het hoogheidsrecht der provinciën. Deze twee stemmen mochten niet als geldig worden beschouwd; het tegendeel zou voedsel geven aan de opvatting als zou van dat hoogheidsrecht afstand zijn gedaan, iets wat niet geschied was. Dergelijk wanbegrip mocht niet post vatten en er moest derhalve geprotesteerd worden tegen deze beslissing, met de hoop dat de bondgenooten hun ongenoegen hierover zouden willen uitspreken, het hoogheidsrecht der provinciën zouden bevestigen en verdere aanvallen daarop zouden tegengaan, met aanschrijving aan het Hof van Holland en Zeeland „te doen alsof de sooeven gemelde resolutie (in de zaak-*Witte*) „nimmer genoomen was”.

De Ridderschap van Holland verklaarde zich hiermede niet te kunnen vereenigen en volhardde bij haar vroeger advies ¹⁾.

Dit protest werd in de vergadering der Staten-Generaal van 13 Januari ter tafel gebracht. De zaak werd op de lange baan geschoven

¹⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 253-260.

door te besluiten dat dit protest aan de gedeputeerden van de andere provinciën in afschrift zou worden uitgereikt om dit met hunne lastgevers te bespreken. Een afschrift zou ook worden gezonden aan de gedeputeerden tot de zaken van de plakaten en reglementen¹⁾.

Ondanks deze vertraging had de zaak-*Witte* verderen voortgang. Zoo teekende *Van Hardenbroek* op 5 Januari aan, vernomen te hebben, dat het Hof van Holland den Adjudant van den Prins *Bentinck van Schoonheeten* in verhoor genomen had (blz. 234). Dit was inderdaad juist. Op 2 Januari legde de Procureur-Generaal aan den Hove voor de informatiën genomen van den kolonel *Bentinck* en den luitenant-kolonel *van de Graaff*, aan wie *Witte* het eerst zijn geval zou hebben verhaald. Het Hof stelde toen ook het van den Hoogen Krijgsraad afkomstig dossier in diens handen, ten einde van de daarin voorhanden stukken, bij nadere verhooren gebruik te kunnen maken.

(Wordt vervolgd).

INGEKOMEN BIJDRAGEN.

De Criminaliteit der militairen in 1939

door Mr. P. J. COFFRIE.

Vooropgesteld zij, dat de omvang van de misdadigheid noch van burgers noch van militairen nauwkeurig bepaald kan worden. Een groot gedeelte der gepleegde strafbare feiten wordt niet ontdekt. In vele gevallen is bovendien bij ontdekking en vervolging het wettelijk en overtuigend bewijs niet te leveren, wie de dader van het gepleegde strafbare feit is. Al dergelijke gevallen ontsnappen aan de statistische waarneming.

En toch is het mogelijk een betrouwbaren indruk te krijgen omtrent stand en beweging van de criminaliteit. Voortdurend wordt daartoe als uitgangspunt genomen de onherroepelijke veroordeeling. Door de cijfers betreffende alle onherroepelijke veroordeelingen te verzamelen, te groepeeren, te bestudeeren en over verschillende tijdvakken met elkaar te vergelijken, worden uit de representatieve uitkomsten waardevolle aanwijzingen verkregen omtrent omvang en aard der misdadigheid.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek ontvangt van de parketten der rechterlijke colleges van elke onherroepelijke veroordeeling een telkaart, waarin tal van bijzonderheden omtrent strafbaar feit, veroordeelde en straf worden vermeld. Aan de hand van de verschafte gegevens worden driemaandelijks voorloopige cijfers gepubliceerd en later meer uitvoerige cijfers in de jaarlijks verschijnende Crimineele Statistiek.

De volgende gegevens betreffende de criminaliteit der burgers en der militairen zijn grotendeels ontleend aan de statistiek over 1939, welke onlangs het licht zag.

Crimineele Statistiek.

Het aantal onherroepelijke veroordeelingen en veroordeelden wegens misdrijven, bedelarij, landlooperij, overtreding van het soute-neursverbod, zonder belastingovertredingen en *zonder die van de militairen*, bedroeg in de jaren 1930 tot en met 1939 als volgt:

Jaar van veroordeeling.	Onherroepelijke veroordeelingen		Onherroepelijk veroordeelden	
	absoluut.	per 10000 inw.	absoluut.	per 10000 inw.
1930	16706	21.2	15800	20.0
1931	16995	21.2	15979	20.0
1932	17142	21.1	16169	19.9
1933	18751	22.8	17694	21.5
1934	19960	23.9	18789	22.5
1935	20941	24.8	19680	23.3
1936	22241	26.1	20922	24.6
1937	23444	27.3	22056	25.7
1938	22529	25.9	21309	24.5
1939	21875	24.9	20831	23.7

De daling van de aantallen veroordeelingen en veroordeelden, welke na een reeks van jaren van toeneming in 1938 intrad, duurde in 1939 voort. Het aantal onherroepelijke veroordeelingen liep terug van 22529 tot 21875, dat der veroordeelden van 21309 tot 20831. De vermindering der totaalcijfers werd uitsluitend veroorzaakt door de afnemende der aantallen betreffende strafbare feiten genoemd in het Wetboek van Strafrecht.

Per 100 veroordeelden bedroeg het aantal recidivisten in 1939 39.5 (in 1938 40.4).

Uit de specificatie der totaalcijfers van de criminaliteit der burgers naar den aard der strafbare feiten blijkt, dat een betrekkelijk groot aantal veroordeelende vonnissen werd uitgesproken ter zake van strafbare feiten, welke rechtstreeks met de bijzondere gebeurtenissen samenhangen.

Wegens het niet voldoen aan een verplichting als bedoeld in art. 12 der wet van 23 April 1936 betreffende bescherming tegen lucht-aanvallen werden in 1939 282 meerderjarigen en 33 strafrechtelijk minderjarigen veroordeeld. Het aantal veroordeelingen ter zake van de wet 4 Aug. 1914, verboden uitvoer, vervoer en nederlage, bedroeg 43, distributiewet 322, prijsopdrivings- en hamsterwet 189.

Een belangrijke vermindering vertoont de economische misdrijven. Wegens eenvoudigen diefstal werden 4075 veroordeelingen onherroepelijk d.i. 520 of ruim 11 pct. minder dan in het voorafgegane jaar. Nog sterker was de daling t.a.v. gequalificeerden diefstal nl. van 1959 tot 1535 d.i. 424 of 21.7 pct. lager. Verder waren de aantallen lager voor valsheid in geschrifte, gequalificeerde strooperij, verduistering en heling.

Al is het beeld ten aanzien van de agressieve criminaliteit niet onverdeeld gunstig, in elk geval verminderde het aantal veroordeelingen wegens mishandeling van 3503 tot 3288.

Het in 1938 zoo ongunstige cijfer voor moord (8) verminderde tot 3, terwijl wegens kindermoord geen enkele veroordeeling onherroepelijk werd. Daarentegen steeg het aantal veroordeelingen wegens doodslag van 20 tot 33 en van kinderdoodslag van 3 tot 6. Mishandeling met zwaar lichamelijk letsel of doodelijk gevolg vermeerde weliswaar (1938 81, 1939 87), doch in vroegere jaren was het cijfer veelal hooger. Terwijl het cijfer van het veroorzaken van dood door schuld terugliep, ging dat van zwaar lichamelijk letsel door schuld met een sprong omhoog (1938 368, 1939 529).

Wat de zedenmisdrijven betreft bleef het cijfer hoog (1683 tegen 1669 in 1938). Helaas stegen de cijfers van eenige zware delicten op dit gebied: feitelijke aanranding der eerbaarheid en ontucht met bewusteloozen of kinderen. Ontucht met minderjarigen van hetzelfde geslacht geeft voor 1939 een laag cijfer (69).

Blijkens de reeds bekende voorloopige cijfers van 1940, aan de hand waarvan de zoogenaamde indexcijfers werden berekend en ge-

publiceerd, steeg in genoemd jaar de gerechtelijk geconstateerde criminaliteit.

Het totaal aantal onherroepelijke schuldigverklaringen van strafrechtelijk meerderjarigen bedroeg in 1940 20718 tegen 19658 in 1939. T.a.v. de strafrechtelijk minderjarigen waren de cijfers van veroordeelingen en schuldigverklaringen 3013 en 2878.

Het totaalindexcijfer, waarbij rekening is gehouden met den bevolkingsaanwas, bedroeg voor veroordeelingen en schuldigverklaringen met toepassing der artt. 38 en 39 Swb. voor 1940 111 (1935 t/m 1939 resp. 105, 113, 118, 112 en 107; gemiddelde van de jaren 1911 t/m 1913 = 100). Vooral droeg het grooter aantal veroordeelingen ter zake van de distributiewet, prijsopdrivings- en hamsterwet en luchtbeschermingswet bij tot de stijging van het totaalcijfer. Voor de economische misdrijven was het indexcijfer 2 punten hooger (1939 146, 1940 148).

De cijfers betreffende de vrijheidsstraffen gevangenis en hechtenis waren lager dan in 1938; geldboete, tuchtschool en berisping werden vergeleken met het voorafgegane jaar in ruimer mate opgelegd. Voor een gedeelte is de stijging van de geldboete toe te schrijven aan de vermeerdering van het aantal veroordeelingen wegens overtredingen van distributiewet, prijsopdrivings- en hamsterwet en luchtbeschermingswet, ter zake van welke delicten in verreweg de meeste gevallen geldboete werd opgelegd. Als de veroordeelingen wegens de genoemde overtredingen niet worden meegeteld, vormen de gevangenisstraffen 43.7 pct. en de geldboete 43.6 pct van het totaal aantal opgelegde straffen.

Het aantal gevallen, waarin met toepassing van art. 37a, laatste lid, W.v.Str. veroordeelde psychopathen ter beschikking van de Regeering werden gesteld, verminderde van 122 tot 94. Een derde gedeelte der terbeschikkingstellingen werd voorwaardelijk opgelegd. In een groot aantal gevallen ging oplegging van gevangenisstraf van 2 maanden tot 1 jaar met den maatregel gepaard.

In 1939 is de toepassing van voorwaardelijke veroordeeling ten aanzien van de geheele straf wederom iets teruggelopen. Per 100 veroordeelingen, waarbij voorwaardelijke oplegging der straf wettelijk mogelijk was, bedroeg het aantal voorwaardelijk opgelegde straffen 15.7 tegen 16.7 in 1938.

Het aantal gevallen, waarin een gedeeltelijk onvoorwaardelijke, gedeeltelijk voorwaardelijke straf werd opgelegd of een combinatie van onvoorwaardelijke geldboete met voorwaardelijke vrijheidsstraf is in de jaren 1932 t/m 1939 (met uitzondering van 1938) voortdurend gestegen; in percenten van het totaal aantal veroordeelingen, waarbij oplegging van deze straffen mogelijk was, in de jaren 1935 t/m 1939 7.9, 8.9, 9.8, 9.8 en 11.8.

De afloop van gevallen van voorwaardelijke veroordeeling was in 1939 bijzonder gunstig. In 89.9 pct, van de in dat jaar beëindigde

gevallen, verliep de proeftijd zonder dat tot tenuitvoerlegging der straf moest besloten worden.

Kantongerechtscriminaliteit. Voor het eerst sedert 1931 vertoonden de totaalcijfers van schuldigverklaringen en gevallen van voorkoming der vervolging in 1939 vermindering: het aantal schuldigverklaringen bedroeg in laatstgenoemd jaar 205799 of 21627 minder dan in 1938, het aantal gevallen van voorkoming der vervolging 315376 of 6220 minder. Per 100000 inwoners bedroeg het totaalcijfer 593.5. Meer dan de helft van het totaal aantal schuldigverklaringen en gevallen van voorkoming der vervolging had betrekking op de Motor- en Rijwielwet: 1939 291275. T.a.v. openbare dronkenschap was er een zeer geringe stijging (van 10723 tot 10930).

De gegevens betreffende *de criminaliteit der militairen*, die wij na deze beschouwingen over de door den gewonen rechter berechte delicten behandelen, vallen in twee groepen uiteen, nl. die welke betrekking hebben op de berechting van militairen ter zake van misdrijven in burgerlijke strafwetten genoemd en anderzijds de gegevens omtrent misdrijven, welke uitsluitend door militairen gepleegd kunnen worden. Vooropgesteld zij nog, dat buiten het onderzoek vallen de misdrijven door militairen gepleegd, die disciplinair werden afgedaan (art. 2, 2°—4° van de Wet op de Krijgstucht).

De aantallen onherroepelijke veroordeelingen en veroordeelden wegens misdrijven in burgerlijke strafwetten genoemd, de zoogenaamde commune delicten, zijn in het volgende overzicht vermeld over de jaren 1930 tot en met 1939.

Jaar.	Veroordeelingen.	Veroordeelden.
1930	154	139
1931	151	144
1932	174	162
1933	152	137
1934	224	185
1935	172	160
1936	221	201
1937	204	185
1938	253	235
1939	389	362

Weliswaar nam in 1939 het aantal veroordeelingen toe met 136 en het aantal veroordeelden met 127, toch zijn deze cijfers niet ongunstig te noemen. Immers van eind Augustus af waren leger en vloot gemobiliseerd. Doordat cijfers betreffende de gemiddelde sterkte van het leger niet werden verschaft, kunnen deze ter vergelijking met de cijfers der veroordeelden niet meer zooals dit in vroeger jaren geschiedde, worden opgenomen.

Uit de specificatie van de veroordeelde militairen naar den aard der gepleegde commune delicten blijkt, dat de toeneming van het totaalcijfer vooral veroorzaakt is door de vermeerdering van het aantal veroordeelden wegens economische delicten (1938 145, 1939 228). Verder stegen wederom de cijfers betreffende de misdrijven tegen de zeden en tegen lijf en leven.

Aard der strafbare feiten.	Totaal aantal individuen.					
	Jaar van veroordeeling.					
	1913	1935	1936	1937	1938	1939
Misdrijven tegen het openbaar gezag (Titel VIII Swb.)	28	5	8	6	9	10
Misdrijven tegen de zeden (Titel XIV Swb.). ¹⁾	6	16	15	11	23	35
Misdrijven tegen lijf en leven (Titels XIX, XX, XXI Swb.)	²⁾ 50	⁴⁾ 24	³⁾ 31	⁵⁾ 24	³⁾ 36	⁶⁾ 51
Economische delicten (Titels XII, XXII t/m XXVI, XXX Swb.)	83	108	132	125	145	228
Vernieling (Titel XXVII Swb.)	7	2	5	4	10	6
Artt. 229 en 231 Swb.	—	—	1	—	2	2
Artt. 278, 279, 281 t/m 285 Swb.	—	1	3	3	1	5

¹⁾ Hieronder 2 dierenmishandeling.

²⁾ Hieronder 1 doodslag.

³⁾ Hieronder 2 veroorzaken van dood door schuld.

⁴⁾ Hieronder 1 doodslag en 1 veroorzaken van dood door schuld.

⁵⁾ Hieronder 3 veroorzaken van dood door schuld.

⁶⁾ Hieronder 7 dood door schuld.

Wegens diefstal werden 174 militairen veroordeeld, waarvan 27 wegens gequalificeerden diefstal (1938 resp. 111 en 10); verduistering 23 (1938 24), oplichting 7, opzettelijke heling 6, schuldheling 3, valsheid in geschrifte 15.

Van de 51 militairen in het overzichtje onder de misdrijven tegen lijf en leven vermeld, werden er 17 veroordeeld wegens eenvoudige en 3 wegens gequalificeerde mishandeling, 7 wegens het veroorzaken van dood door schuld en 24 ter zake van art. 308 Sr. (zwaar lichamelijk letsel door schuld).

Het aantal veroordeelde militairen, die reeds vroeger werden veroordeeld, bedroeg in 1939 84 of 23.2 pct. van het totaal aantal (1938 27.2 pct.).

De totaalcijfers betreffende de misdrijven, welke uitsluitend door militairen gepleegd kunnen worden en uitsluitend door den militairen rechter worden berecht, waren als volgt:

Jaar.	Veroordeelingen.	Veroordeelden.
1930	373	342
1931	382	366
1932	345	311
1933	554	529
1934	480	464
1935	353	329
1936	361	334
1937	347	316
1938	476	440
1939	1047	1002

De stijging van de aantallen veroordeelingen en veroordeelden is sterk. Doch ook hierbij moet gedacht worden aan de veel grootere vermeerdering van het aantal militairen in werkelijken dienst in de laatste vier maanden van het jaar.

Het aantal recidivisten onder de veroordeelden wegens militaire misdrijven bedroeg 228 of 22.8 pct. van het totaal aantal (1938 25.2 pct.).

Hieronder volgt een opgave van de strafbare feiten ter zake van welke in de jaren 1936 tot en met 1939 militairen veroordeeld werden (aantallen veroordeelde individuen):

	1936	1937	1938	1939
Ongeoorloofde afwezigheid door schuld (art. 96)	—	1	—	2
Opzettelijke ongeoorloofde afwezigheid (art. 97)	41	23	17	210
Desertie in tijd van vrede (art. 98)	6	15	18	7
Desertie in tijd van oorlog (art. 98)	—	—	—	14
Overige desertie (art. 98)	—	—	—	3
Opzettelijk door een samenweefsel van verdichtsels zich voor goed aan de vervulling zijner dienstverplichtingen onttrekken (art. 101)	—	2	—	1
Opzettelijke belediging of bedreiging van een meerdere (art. 108)	30	23	43	48
Een geschrift tentoonstellen wetende dat daarin een belediging voor een meerdere voorkomt (art. 109)	—	—	—	1
Opzettelijk een meerdere door eenige feiteheid beledigen (art. 110)	1	—	—	—
Smaad opzettelijk tegen een meerdere gepleegd (art. 111)	—	—	—	1
Opzettelijke ongehoorzaamheid (art. 114)	121	119	171	268

	1936	1937	1938	1939
Opzettelijke ongehoorzaamheid gepleegd door twee of meer personen gezamenlijk (art. 114, 3°)	—	—	35	64
Opzettelijk een meerdere feitelijk met geweld bedreigen (art. 116)	3	2	—	1
Feitelijke insubordinatie (art. 117)	25	17	32	17
Feitelijke insubordinatie, gepleegd door twee of meer vereenigde militairen (munitierij, art. 119)	—	2	—	—
Feitelijke insubordinatie in tijd van oorlog (art. 120)	—	—	—	49
Als belhamels deelnemen aan een militair oproer (art. 125)	—	—	6	—
Als schildwacht eigendunkelijk zijn post verlaten (art. 129)	25	39	61	164
Gelijke handelingen gepleegd door militairen behorende tot eenige wacht, ronde of patrouille (art. 129, lid 5)	—	—	8	61
Opzettelijk aan de overheid een onjuiste ambtelijke medeeling doen (art. 132)	1	2	—	1
Als meerdere een mindere overhalen iets te doen, waaruit eenig nadeel kan ontstaan (art. 138)	—	—	—	2
Als militair een stuk of aangelegenheid onthouden aan de kennisneming van den bevoegden meerdere (art. 139)	—	2	—	3
Als militair in dienst opzettelijk een mindere slaan (art. 142)	2	—	2	—
Als militair opzettelijk toelaten, dat een mindere een misdrijf pleegt (art. 143)	3	—	1	8
Opruiing (art. 146)	4	—	1	5
Ondermijning van de tucht onder de krijgsmacht (art. 147, lid 1 en 2)	5	1	—	2
Een regimentsvaandel beschimpen (art. 147, lid 3)	—	—	—	1
Opzettelijk niet voldoen aan een wettige oproeping voor den werkelijken dienst (art. 150, lid 1)	1	4	2	5
Idem door schuld (art. 150, lid 3)	64	58	41	43
Diefstal bij inkwartiering (art. 151)	—	—	—	10
Diefstal door een militair gepleegd op een onder zijn bijzondere bewaking gestelde plaats (art. 152)	2	5	2	11
Wederrechtelijk en opz. een dier, dat t.b.v. de krijgsmacht wordt gebezigd, dooden, beschadigen enz. (art. 159)	—	1	—	—

In 1939 werd een betrekkelijk groot aantal veroordeelingen onherroepelijk ter zake van opzettelijke ongehoorzaamheid, opzettelijke ongeoorloofde afwezigheid en als schildwacht eigendunkelijk zijn post verlaten.

In de twee volgende staatjes zijn vermeld de straffen door den militairen rechter opgelegd.

Allereerst de straffen in de jaren 1935 tot en met 1939 opgelegd aan de veroordeelden wegens commune misdrijven.

Straffen opgelegd aan de veroordeelden wegens <i>commune misdrijven</i> 1935—1939.													
ar.	Hoofdstraffen.						Bijkomende straffen.						
	Levenslange gevangenisstraf.	Tijdelijke gevangenisstraf.	Hechtenis.	Tuchtschool.	Geldboete.	Berisping.	Ontslag uit den militairen dienst		Ontzegging voor een bepaalden tijd van het recht om bij de gewa- pende macht te dienen.	Degradatie. (Verlaging).	Ontzetting van bepaalde rechten.	Verbeurdverklaring van voorwerpen.	Vernietiging of on- bruikbaarmaking van voorwerpen.
							met ontzetting	zonder ontzetting					
van de bevoegdheid om bij de gewapende macht te dienen.													
1935	—	¹⁾ 133	1	—	²⁾ 39	—	—	20	—	11	—	—	—
1936	—	³⁾ 158	6	—	⁴⁾ 59	—	—	20	—	6	1	—	—
1937	—	⁵⁾ 148	5	—	⁶⁾ 51	—	4	13	—	3	1	—	—
1938	—	⁷⁾ 192	—	—	⁸⁾ 62	—	6	26	—	11	—	—	—
1939	—	⁹⁾ 292	12	—	¹⁰⁾ 86	—	5	21	—	17	6	—	—

Hieronder 1 gedeeltelijk voorw. met 1 jaar proeftijd; in 1 geval werden bij hetzelfde vonnis hoofdstraffen opgelegd. ²⁾ Hiervan 4 krachtens art. 24 Sr. ³⁾ In 1 geval werden bij hetzelfde vonnis 3 hoofdstraffen opgelegd (1 gev. straf en 2 geldboeten). ⁴⁾ Hiervan tevens voorw. verdeeld: 1 tot 1 maand en 2 tot beneden 1 maand gev. straf, alle met 1 jaar proeftijd. ⁵⁾ Hiervan gedeeltelijk voorw. met bijzondere voorwaarden en opdracht a/e instelling, waarvan 1 met 3 en 1 met 2 jaar proeftijd. ⁶⁾ Hieronder 4 tevens voorw. tot gev. straf, waarvan 1 tot 1 maand, jaar proeftijd en bijz. voorwaarden, 3 beneden 1 maand, waarvan 1 met 3 en 2 met 2 jaar proeftijd, 1 tevens tot 14 dagen hechtenisstraf met 1 jaar proeftijd. In 8 gevallen werd art. 24 toegepast. ⁷⁾ Hiervan 4 gedeeltelijk voorw. met 3 jaar proeftijd, bijzondere voorwaarden en opdracht a/e instelling. ⁸⁾ Hiervan 16 krachtens art. 24; in 1 geval werden bij hetzelfde vonnis 2 hoofdstraffen opgelegd en in 1 geval werd tevens voorw. veroordeeld tot 14 dagen hechtenis met 1 jaar proeftijd. ⁹⁾ Hiervan 2 gedeeltelijk voorw. met 3 jaar proeftijd, bijzondere voorwaarden en opdracht aan een instelling. ¹⁰⁾ Hiervan 10 krachtens art. 24; in 1 geval werd tevens voorw. veroordeeld tot 6 weken hechtenisstraf met 1 jaar proeftijd.

Per 100 opgelegde hoofdstraffen bedroeg het aantal gevangenisstraffen in de jaren 1935 tot en met 1939 resp. 76.9, 70.9, 72.5, 75.6 en 74.5. De duur der opgelegde gevangenisstraffen was voor 1939: 122 beneden 1 maand, 76 1 maand tot beneden 2 maanden, 84 2 maanden tot beneden 1 jaar, 5 van 1 jaar (waarvan 2 bijz. strafgevangenis

voor jonge mannen), 1 van 1½ jaar, 2 van 2 jaar (waarvan 1 jeugd-gevangenis) en 1 van 3 jaar wegens valsheid in geschrifte, verduistering en oplichting bij één vonnis veroordeeld).

Wegens militaire misdrijven werden in de jaren 1935 tot en met 1939 de volgende straffen opgelegd:

Straffen, opgelegd aan de veroordeelden wegens *militaire misdrijven* 1935—1939.

Jaar.	Hoofdstraffen.						Bijkomende straffen.						
	Doodstraf.	Levenslange gevangenisstraf.	Tijdelijke gevangenisstraf.	Militaire detentie.	Tuchtschool.	Geldboete.	Berisping.	Ontslag uit den militairen dienst		Ontzegging voor een bepaalden tijd van het recht om bij de gew. macht of als militair geëmployeerde te dienen.	Verlaging.	Plaatsing in eene strafklasse.	Ontzetting van
								met ontzetting	zonder ontzetting				
								van de bevoegdheid om bij de gewapende macht te dienen.					
1935	—	—	309	—	—	¹⁾ 44	—	2	39	—	4	—	—
1936	—	—	³⁾ 307	1	—	¹⁾ 54	—	—	33	—	3	1	—
1937	—	—	⁴⁾ 291	—	—	²⁾ 57	—	—	34	—	10	—	—
1938	—	—	436	3	—	¹⁾ 37	—	—	25	—	6	—	—
1939	—	—	⁵⁾ 780	235	—	⁶⁾ 33	—	2	29	—	29	—	—

¹⁾ Alle krachtens art 24 Sr.

²⁾ Alle krachtens art. 24. In 1 geval werden bij hetzelfde vonnis 2 hoofdstraffen opgelegd.

³⁾ In 1 geval werden bij hetzelfde vonnis 2 hoofdstraffen opgelegd: gev.straf en geldboete.

⁴⁾ Hiervan 1 gedeeltelijk voorw. met 2 jaar proeftijd en opdracht aan een instelling.

⁵⁾ Hiervan 1 gedeeltelijk voorw. met 3 jaar proeftijd, bijz. voorwaarden en opdracht aan een instelling; in 1 geval werden bij hetzelfde vonnis 2 hoofdstraffen opgelegd: gev.straf en geldboete.

⁶⁾ Hiervan 32 krachtens art. 24.

Het aantal gevangenisstraffen vormde 74.4 pct. van het totaal aantal hoofdstraffen tegen resp. 83.6 en 91.6 pct. in de jaren 1937 en 1938. De daling van het percentage der gevangenisstraffen is veroorzaakt door de oplegging van een groot aantal detentiestrafen nl. 235 tegen 3 in het voorafgegane jaar. Bij samenstelling van de aantallen opgelegde vrijheidsstraffen blijkt echter, dat deze straffen te zamen 96.9 pct. van alle straffen uitmaakten. Slechts in 3.1 pct. der gevallen werd geldboete opgelegd.

Eigenaardig is het feit, dat, terwijl sinds de inwerkingtreding van het Wetboek van militair strafrecht (1 Jan. 1923) bijna geen

militaire detentie werd opgelegd, in 1939 in 235 gevallen of 22.4 pct. van het totaal deze straf werd uitgesproken.

Lezenswaardig is in dit verband het artikel „Militaire detentie”, opgenomen in aflevering 5, deel XXXV van dit Tijdschrift. Blz. 550.

Speciale maatregelen voor de tenuitvoerlegging der militaire detentie werden niet genomen. Vele gevallen werden geëxecuteerd in huizen van bewaring.

Het volgende staatje bevat een specificatie van de opgelegde gevangenisstraffen ter zake van militaire misdrijven.

De gevallen, waarin bij één vonnis wegens meer dan één feit werd veroordeeld, zijn afzonderlijk gehouden (gezamenlijke gevallen).

Strafbare feiten. Artt. Wetb. v. fil. Strafrecht.		Opgelegde gevangenisstraffen ter zake van militaire misdrijven: 1939																Totaal			
		Beneden 1 week		1 week tot beneden 14 dagen		14 dag. tot beneden 1 maand		1-2 maanden		2-4 maanden		4-6 maanden		6 maan- den tot 1 jaar		1 jaar				meer dan 1 jaar	
		v.	onv.	v.	onv.	v.	onv.	v.	onv.	v.	onv.	v.	onv.	v.	onv.	v.	onv.			v.	onv.
Art. 96	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
” 97	—	3	7	33	14	61	—	4	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	109
” 98	—	1	2	2	—	5	—	1	—	6	—	1	—	3	—	—	—	—	—	2	19
” 101	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
” 108	—	1	5	9	2	14	2	9	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	33
” 109	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
” 111	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
” 114	—	4	10	54	13	47	2	6	—	7	—	2	—	—	—	—	2	14	25	136	
” 117	—	1	—	1	—	—	1	2	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	5
” 120	—	3	1	8	2	—	—	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	16
” 129	—	1	4	26	14	54	6	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	82
” 138	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
” 139	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
” 143	—	—	1	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1
” 146	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
” 147	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
” 150 lid 1	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
” 150 lid 3	—	10	—	7	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20
” 151	—	—	—	—	—	4	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	6
” 152	—	1	—	—	—	1	—	2	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	7
tezam. gevallen	1	5	9	29	7	111	3	47	3	15	—	4	—	1	—	—	2	—	—	23	214
Totaal . . .	1	31	39	174	54	304	19	82	5	39	—	7	1	6	—	2	16	—	—	119	661

Van 603 gevangenisstraffen of 77.3 pct. van het totaal aantal was de duur korter dan een maand, waaronder 32 van minder dan 1 week en 213 van 1 week tot beneden 14 dagen.

Ter zake van art. 114 werd in 1 geval 1 jaar en 3 maanden ge-

vangenisstraf opgelegd, 5 maal 1 jaar en 6 maanden en 8 maal 2 jaar en 6 maanden.

Een volledig overzicht van de toepassing van voorwaardelijke veroordeeling geeft het volgende staatje.

Jaar.	Toepassing van voorwaardelijke veroordeeling bij gevangenisstraffen ter zake van :			
	Commune delicten		Militaire delicten	
	absoluut.	% ¹⁾ .	absoluut.	% ¹⁾ .
1935	25	19,1	43	14,0
1936	33	21,2	48	15,6
1937	38	26,2	73	25,1
1938	52	27,1	101	23,2
1939	51	17,8	119	15,6

¹⁾ Percentages, welke de voorwaardelijk opgelegde straffen vormden van het totaal der opgelegde, voor voorw. veroordeeling in aanmerking komende gevangenisstraffen.

De verhoudingscijfers betreffende de toepassing van voorwaardelijke veroordeeling daalden in vergelijking met de van het voorafgegane jaar belangrijk.

Wegens commune misdrijven werd in 1939 bovendien 3 maal voorwaardelijke hechtenis opgelegd en wegens militaire misdrijven 38 maal voorw. militaire detentie.

Het aantal gevallen van voorwaardelijke veroordeeling, waarin de proeftijd eindigde, bedroeg in 1939 91. In slechts 3 gevallen eindigde de proeftijd door tenuitvoerlegging van de voorwaardelijk opgelegde straf.

Afloop van de gevallen van voorwaardelijke veroordeeling in 1935 t/m 1939.

Jaar.	Totaal aantal gevallen, waarin de proeftijd eindigde.	Gevalen, waarin de proeftijd verstreek, zonder dat de voorw. opgelegde straf werd ten uit- voer gelegd.		Gevalen, waarin later last werd gegeven tot tenuitvoer- legging van de voorwaardelijk opgelegde straf.	
		absoluut.	in % v.h. totaal.	absoluut.	in % v.h. totaal.
1935	85	76	89,4	9	10,6
1936	83	76	91,6	7	8,4
1937	91	88	96,7	3	3,3
1938	103	103	100	—	—
1939	91	88	96,7	3	3,3

Volledigheidshalve zijn in het volgende overzichtje cijfers opgenomen van gevallen van schuldigverklaring en gevallen van voorkoming der vervolging ter zake van overtredingen door militairen gepleegd. Hierbij valt te bedenken, dat tal van overtredingen disciplinair worden afgedaan krachtens art. 2, 5° en 6° van de Wet op de Krijgstucht.

Jaar.	Gevallen van schuldigverklaring.	Voorkoming der vervolging.	Totaal.
1935	236	1133	1369
1936	264	1162	1426
1937	239	1071	1310
1938	317	1491	1808
1939	545	2604	3149

Justitiele Statistiek.

Omtrent den omvang der werkzaamheden van de colleges met militaire rechtspraak belast, verschaft de Justitiele Statistiek eenige gegevens. Bij de crimineele statistiek is de onherroepelijke veroordeeling de teleenheid, bij de justitiele statistiek de per instantie afgedane zaak.

Het aantal strafzaken door de militair-rechterlijke colleges hier te lande bij proces afgedaan, verdubbelde in 1939 bijna.

Jaar.	Aantal zaken bij proces afgedaan	Zaken buiten proces afgedaan (art. 74 Swb.)
1935	862	1138
1936	934	1164
1937	867	1071
1938	1138	1491
1939	2210	2604

Een gedetailleerd overzicht betreffende de afgedane zaken in 1939, waarbij bovendien de cijfers van de colleges in Ned. Indië, wat betreft de zeemacht, vermeld zijn, volgt hieronder.

1939	Zaken in den loop van 1939 afgedaan.		Personen, op wie de zaken van de kolommen 1 en 2 betrekking hebben.		Personen, vermeld in kol. 3 en 4, zijn te verdeden als volgt:							
					1.	2.	3.	4.	5.	6.	Veroordeelden.	
	bij vonnis	buiten proces (art. 74 W. v. Sr.)	Officieren.	Onderofficieren en manschappen.							Ter terechtzitting verwezen naar den gewonen strafrechter.	Ten aanzien van welke geen straf werd opgelegd, doch aan den commandoerenden officier werd overgelaten of termen voor toepassing van een krijgsmatige bestraffing aanwezig zijn.
RECHTERLIJK COLLEGE.												
Hoog Militair Gerechtshof.	252	2	8	262	2	5	215	37	10	2		
Krijgsraad Landm.'s-Bosch.	1826	2233	175	4027	1	63	1)1618	171	66	2283		
Krijgsraad Zeemacht Willemsoord	132	319	32	427	1	5	2)113	16	6	319		
Totaal Nederland	2210	2604	215	4716	4	73	1946	224	82	2604		
Hoog Militair Gerechtshof Ned.-Indië	21	—	3	56	—	2	17	2	—	—		
Krijgsraad Zeemacht Soerabaja	74	—	3	73	—	2	64	9	1	—		
Totaal Ned.-Indië	95	—	6	129	—	4	81	11	1	—		
Totaal Generaal	2305	2604	221	4845	4	77	2027	235	83	2604		

¹⁾ Hieronder 4 gedeeltelijk onvoorwaardelijk, ged. voorw. veroordeeld.

²⁾ Hieronder 1 gedeeltelijk onvoorwaardelijk, ged. voorw. veroordeeld.

Voor alle colleges hier te lande namen de aantallen afgedane zaken sterk toe: Hoog Militair Gerechtshof 1938 107 bij vonnis afgedaan, 1939 252; Krijgsraad Landmacht resp. 948 en 1826, Krijgsraad Zeemacht 83 en 132.

Het aantal vrijgesprokenen was nog geringer dan in vorige jaren: 1938 6.4 pct., 1939 3.5 pct.

Het aantal strafzaken in Ned. Indië afgedaan bedroeg 95 tegen 90 in 1938. Het cijfer van het Hoog Militair Gerechtshof was gelijk aan dat van het voorafgegane jaar (21), dat van den Krijgsraad Zeemacht 5 hooger (74).

Omtrent de eindbeslissingen van het Hoog Militair Gerechtshof in Nederland en Ned. Indië inzake beklag over krijgsmatige straffen geeft het volgende staatje eenige cijfers.

1939	De klacht werd bevonden				Straffen en strafredenen :					
	Aantal behandelde klachtzaken.	Gegrond.	Gedeeltelijk gegrond.	Ongegrond.	Niet ontvankelijk.	Straf en strafredenen gehandhaafd.	Straf gewijzigd.	Strafreden gewijzigd.	Straf en strafredenen gewijzigd.	Straf en strafredenen nietig verklaard.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	
and.	33	9	15	9	—	7	5	6	6	9
ndië.	5	1	1	3	—	3	—	—	1	1

In de justitieele statistiek worden jaarlijks tal van gegevens betreffende *administratieve rechtspraak* gepubliceerd. Een onderdeel daarvan vormt de rechtspraak in ambtenarenzaken.

De Centrale Raad van Beroep te Utrecht oordeelt in eersten en eenigen aanleg: *a.* over besluiten in administratief beroep genomen; *b.* over besluiten door administratieve organen genomen, nadat krachtens algemeen verbindende regels optredende commissiën in de zaak een advies of uitspraak hebben gegeven (art. 3, sub 2, Ambtenarenwet).

De Centrale Raad van Beroep is ook belast met rechtspraak in ambtenarenzaken in hooger beroep (art. 3, 1) t.a.v. in eersten aanleg door Ambtenarengerechten gewezen vonnissen.

Onderstaand staatje geeft cijfers betreffende rechtspraak in militaire ambtenarenzaken van den Centralen Raad van Beroep in 1935 t/m 1939, zoowel in eersten en eenigen aanleg als in hooger beroep.

Jaren.	CENTRALE RAAD VAN BEROEP; MILITAIRE AMBTENARENZAKEN.									
	Beroepen op 1 Jan. aanhangig.	Beroepen gedurende het jaar ingesteld door		Afgedane beroepen						Beroepen op 31 Dec. onafgedaan.
		den militair (nagel. betr. of rechterkrijgende).	den Minister van Defensie.	Totaal aantal	bij beschikking niet-ontvankelijk of ongegrond verklaard.	bij uitspraak				
						niet-ontvankelijk of onbevoegdverklaring.	ongegrondverklaring.	nietigverklaring van aangevallen besluiten.	geheel of gedeeltelijk nietigverklaring uitspraak ambtenarengerecht.	
<i>a.</i> Rechtspraak in eersten en eenigen aanleg.										
1935	2	5	—	7	2	4	1	—	—	—
1936	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
1937	1	2	—	3	1	—	1	1	—	—
1938	—	2	—	1	—	—	1	—	—	—
1939	—	5	—	4	1	—	2	1	—	1

CENTRALE RAAD VAN BEROEP; MILITAIRE AMBTENARENZAKEN.											
Jaren	Beroepen op 1 Jan. aanhangig.			Afgedane beroepen							Beroepen op 31 Dec. onafgedaan.
				Beroepen gedurende het jaar ingesteld door	Totaal aantal	bij beschikking niet-ontvankelijk of ongegrond verklaard.	bij uitspraak				
	den militair (nagel. betr. of rechterverkriggende).	den Minister van Defensie.	niet-ontvankelijk of onbevoegdverklaring.				ongegrondeverklaring.	nietigverklaring van aangevallen besluiten.	geheel of gedeeltnietigverklaring uitspraak ambtenarengerecht.	bevestiging uitspraak ambtenarengerecht.	
<i>b.</i> Rechtspraak in hooger beroep.											
1935	1	7	3	10	1	—	—	—	2	7	1
1936	1	1	1	3	—	1	—	—	1	1	—
1937	—	2	2	4	—	—	—	—	—	4	—
1938	—	14	—	13	1	—	—	—	—	12	1
1939	1	6	—	4	—	—	—	—	—	4	3

Voorzover niet de Centrale Raad van Beroep in eersten aanleg in ambtenarenzaken rechtspreekt, zijn met de rechtspraak in eersten aanleg belast de Ambtenarengerechten. T.a.v. de beroepen ingesteld ter zake van militaire ambtenarenzaken, oordeelt in eersten aanleg steeds het ambtenarengerecht, tot welks rechtsgebied de gemeente 's-Gravenhage behoort.

AMBTENARENGERECHT TE 'S-GRAVENHAGE; militaire ambtenarenzaken.									
Jaren.	Beroepen op 1 Jan. aanhangig.	Beroepen gedurende het jaar ingesteld.	Door intrekking vervallen.	Afgedane beroepen					Beroepen op 31 Dec. onafgedaan.
				Totaal aantal.	bij beschikking beroep niet-ontvankelijk of ongegrond verklaard.	bij uitspraak			
	niet-ontvankelijk of onbevoegdverklaring.	ongegrondeverklaring.	nietigverklaring van aangevallen besluiten, enz.						
1935	3	14	2	14	—	4	6	4	1
1936	1	14	1	10	4	4	1	1	4
1937	4	16	—	13	4	—	7	2	7
1938	7	22	1	26	2	—	24	—	2
1939	2	17	4	11	1	3	7	—	4

BURGERLIJKE STRAFRECHTSPRAAK.

HOF 'S-HERTOGENBOSCH (Strafkamer), 30 December 1940.
(Mrs. Jhr. van Meeuwen, van der Veen en van Schuylenburch.)

De verhouding tusschen den zoon en de ondergeschikte van den vader is niet een verhouding van ondergeschiktheid als bedoeld in art. 249 Sr., d.i. van een op eenige rechtsverhouding berustend gezag; dergelijke verhouding kan hoogstens leiden tot een „uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht” als bedoeld in art. 248 ter Sr.

Misdrijf begaan door militair in werkelijke dienst. Onbevoegdheid.

(Sr. art. 249; Invoeringswet Mil. Straf- en Tuchtrecht,
1921 S. 841, art. 76.)

Het O. M., appellant en geappelleerde van een vonnis van de Arr.-Rechtbank te Maastricht van den 4 Nov. 1940,

tegen:

H. M. N., landbouwer, wonende te Vaals.

O. dat de verdachte in prima heeft terecht gestaan ter zake: dat hij:

1. in of omstreeks Augustus 1939 te Vaals ontucht heeft gepleegd met de minderjarige ondergeschikte van zijn vader A. M. D., geboren 28 Juli 1922, die, daar verdachte als landbouwer in het landbouwbedrijf van zijn vader werkzaam was, ook de ondergeschikte van verdachte was, door met haar vleeschelijke gemeenschap te hebben;

2. in of omstreeks November 1939 te Gulpen opzettelijk eene vrouw, A. M. D., in behandeling heeft genomen, althans eene behandeling heeft doen ondergaan, haar te kennen gevende en bij haar de verwachting opwekkende dat daardoor zwangerschap kon worden verstoord, door opzettelijk haar een fleschje, inhoudende een vloeistof, ter hand te stellen haar daarbij zeggende, dat zij den inhoud met water of koffie moest opdrinken en dat dan haar zwangerschap wel zou overgaan, althans woorden van die strekking;

O. wat het sub 1 aan verdachte te laste gelegde feit betreft:

dat het Hof dit feit niet wettig en overtuigend bewezen acht, zoodat verdachte daarvan moet worden vrijgesproken;

dat het Hof n.l. in het bijzonder niet bewezen acht, dat verdachte ontucht pleegde met zijn ondergeschikte, gelijk hem dit bij inleidende dagvaarding is te laste gelegd;

dat immers de ondergeschiktheid van A. M. D. aan verdachte's vader nog niet — zooals de dagvaarding wil — de ondergeschiktheid van haar aan „verdachte zelf” medebrengt, ook al was verdachte als landbouwer werkzaam in het landbouwbedrijf van zijn vader;

dat door een dergelijke betrekking tusschen den zoon en de ondergeschikte van zijn vader hoogstens zou kunnen ontstaan een „uit

feitelijke verhouding voortvloeiend overwicht”, gelijk art. 248 *ter* Sr. dit bedoelt, doch niet een verhouding van ondergeschiktheid, dat is van een op eenige rechtsverhouding berustend gezag, zooals dit door art. 249 Sr. wordt vereischt;

dat dit ook duidelijk volgt uit de Memorie van Toelichting op het ontwerp van wet, houdende de „wijziging en aanvulling van de bepalingen, betreffende de zeden in het Wetboek van Strafrecht ter betere bescherming van minderjarigen;

dat daarin immers bij de bespreking van het bij art. 248 *ter* Sr. bepaalde, n.l. het bewegen van minderjarigen van onbesproken gedrag tot het plegen van ontuchtige handelingen door misbruik van „uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht”, met zooveel woorden wordt gezegd, dat daarbij is gedacht aan het geval van „een inwonende zoon, die ontucht pleegt met een minderjarige dienstbode”, terwijl de Minister van Justitie bij zijn Memorie van Antwoord uitdrukkelijk tegenover elkaar stelt het overwicht, dat uit feitelijke verhoudingen voortvloeit, gelijk bij art. 248 *ter* Sr. bedoeld, en dat, hetwelk onmiddellijk uit het rechtsstelsel voortvloeit, het zoogenaamde „gezag”, dat art. 249 Sr. voor het begrip van bediende of ondergeschikte vereischt;

dat dan ook, naar het oordeel van het Hof, het mede aan verdachte te laste gelegde feit, dat A. M. D. aan verdachte ondergeschikt was, niet naar eisch van Rechte bewezen is;

O. wat het sub 2 aan verdachte te laste gelegde feit betreft:

dat verdachte ter 's Hofs terechtzitting uit eigen wetenschap en zulks niet weersproken, heeft verklaard:

dat hij van 29 Aug. 1939 en met 9 Nov. 1939 als hospitaal-soldaat bij de tweede Roode Kruis Compagnie 5e Sectie te Amsterdam in werkelijken militairen dienst is geweest;

terwijl uit het ter terechtzitting van eersten aanleg voorgelezen ambtseedig procesverbaal d.d. 29 Jan. 1940 door J. op het Veld, wachtmeester der Maréchaussée, opgemaakt, blijkt, dat A. M. D. o. m. aan hem, verbalisant, heeft opgegeven: enz.;

dat hieruit volgt, dat voorschreven sub 2 aan verdachte te laste gelegde feit, indien door hem gepleegd, door hem is begaan, terwijl hij in werkelijken militairen dienst was, weshalve — naar luid van art. 76 der Wet van 5 Juli 1921 tot invoering van het Wetboek van Militair Strafrecht en van de Wet op de Krijgstucht — de Militaire Rechter bij uitsluiting bevoegd is om van voorschreven feit kennis te nemen, zoodat het Hof zich daartoe onbevoegd moet verklaren;

O. enz. (volgt vrijspraak en onbevoegdverklaring, *Red.*).

*Overgenomen uit het Weekblad van het Recht
van 26 Juli 1941, No. 596. Red. M.R.T.*

OFFICIEEL GEDEELTE.

Bij besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie van 4 October 1941 zijn benoemd tot militair lid van het Vredegerechtshof:

1. de luitenant-generaal b.d. H. A. SEYFFARDT, te 's Gravenhage;
2. de luitenant-generaal b.d. W. J. D. HAVELAAR, te Ede.

Bij besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie van 15 October 1941 zijn benoemd tot militair lid van het Vredegerechtshof:

1. de kapitein der infanterie T. C. VAN DIERENDONCK, te Bloemendaal;
2. de kapitein der infanterie n.a. J. E. HOFMAN, te Amsterdam.

Bij besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie van 22 October 1941 is A. VAN MENS, luitenant-generaal b.d., op zijn verzoek, als militair lid van het Gerechtshof te 's Gravenhage eervol ontslagen.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

De jongste herziening van het Deutsche Wetboek van Militair Strafrecht.

Het Deutsche Wetboek van Militair Strafrecht dateert van 1872. Wel zijn daarin herhaaldelijk wijzigingen aangebracht, gedeeltelijk als gevolg van veranderde politieke toestanden, dan wel in verband met de praktijk der rechtspraak of met de in 1914-1918 opgedane oorlogservaringen, doch een herziening bleef gewenscht. Dat men daarbij ook het oog richtte naar het gemeene strafrecht ligt voor de hand. Toen dan ook in de jaren 1933 en 1934 een vernieuwing van het gewone Wetboek van Strafrecht werd voorbereid en in ontwerp gereed was, stelde de toenmalige Minister van Defensie kort daarop, begin 1935, eene commissie in, die een nieuw „Wehrmachtstrafgesetzbuch” ontwierp, waarbij ook van de waardevolle suggesties van de Akademie für Deutsches Recht een ruim gebruik gemaakt werd en waarin aan een zóó nauwe aansluiting aan het gewone strafrecht was plaats gegeven, dat de vaststelling hiervan noodzakelijkerwijze moest voorafgegaan. En hoewel de Minister van Oorlog er op wees, dat het militaire Wetboek binnen zoo kort mogelijken tijd moest uitgevaardigd worden en daarom op bespoediging van de vernieuwing van het gemeene recht aandrong, kon deze laatste herziening nog niet tot stand komen.

Het militair recht kon echter niet wachten en zoo werd dan, als noodmaatregel, in de spannende zomerdagen van 1938, onder dagteekening van 17 Augustus, vastgesteld eene „Verordnung über das Sonderstrafrecht im Kriege und bei besonderem Einsatz” (Kriegs-sonderstrafrechtsverordnung; KSSVO.) welke 26 Augustus 1939 in werking is getreden, daarna nog meermalen gewijzigd. ¹⁾

In hoofdzaak bleef echter het oude wetboek met de aan zijn leeftijd verbonden gebreken van kracht. Herziening bleef dringend noodig. Zij is dan ook, in vollen oorlogstijd, tot stand gekomen, en wel door eene verordening van den Ministerraad van 10 October 1940, waarbij de nieuwe tekst van het Wetboek is vastgesteld en tevens is bepaald dat deze met 1 December d.a.v. in werking treedt. ²⁾

De toelichting op deze novelle wijst verschillende gebreken van het oude wetboek aan. „Es verwertet Begriffe, die durch neuzeitlichen Formen der Kriegführung überholt sind. So is Feigheit, Gehorsamsverweigerung und militärischer Aufruhr „vor dem Feinde”

---

¹⁾ Zie ook M.R.T. XXXVI, blz. 222 en 331.

²⁾ Deutscher Reichsanzeiger 11 November 1940, Reichsgesetzblatt 16 October 1940, Nr. 181. De nieuwe tekst met de „Begründung” van de wijzigingen is ook te vinden in „Gesetzesdienst für die Wehrmachtgerichte”. Berlin 1940. E. S. Mittler & Sohn. Zie verder nog „Das Militärstrafgesetzbuch mit Erläuterungen von Dörken—Scherer, 2e druk, Berlin 1941 Verlag Franz Vahlen.

erhöht strafbar. Nach § 11 ist als „vor dem Feinde“ eine Truppe zu betrachten, „bei der in Gewärtigung eines Zusammentreffens mit dem Feinde der Sicherheitsdienst gegen ihn begonnen hat“. Es erhellte ohne weiteres, dass das Anwenden dieser Bestimmung in einem Kriege Schwierigkeiten bereitet, indem der Einsatz der Luftwaffe das gesamte Land zum Kriegsgebiet macht.”

Een ander wezenlijk ouderdomsgebrek was de overdreven casuïstiek bij vele gronden voor strafverzwaring en bij vele strafposities. „Diese Vorschriften müssen dem neuen Rechtsdenken angepasst werden“. Verandering en vereenvoudiging drongen zich ook op ten aanzien der militaire eerestraffen „die so verwickelt, kasuïstisch und unübersichtlich sind, dass sich selbst der geschulte Wehrmachtrichter nur schwer zurecht finden kann.”

Verder werden vele strafposities ontoereikend geacht. Reeds in het begin van den oorlog was dit gebleken. Dikwijls is dan ook in het Tweede deel het op de afzonderlijke misdrijven gestelde strafmaximum verhoogd en met name ook oplegging van de doodstraf in meer gevallen dan tot dusver mogelijk gemaakt, vooral „im Felde” ¹⁾

De herziening heeft zich beperkt tot die veranderingen welke de praktijk als noodzakelijk had doen kennen. Uit algemeen strafrechtelijk oogpunt beschouwd zijn de verbeteringen eigenlijk slechts van technischen aard. De oplossing van de groote beginselen op strafrechtelijk gebied die thans in Duitschland aan de orde zijn, moet wachten op het nieuw vast te stellen gemeene recht. De novelle „sicht bewusst davon ab, zu den groszen grundsätzlichen Fragen Stellung zu nehmen, deren Lösung der allgemeinen Strafrechtserneuerung und der endgültigen Gestaltung des Strafrechts der Wehrmacht vorbehalten bleiben muss.“ Dit sluit echter niet in een algemeene goedkeuring van de thans bestaande rechtspraak betreffende de ongewijzigd gebleven voorschriften. „Es bleibt — aldus de Toelichting in gespatieerde druk — die Pflicht des Richters, auch die alten Vorschriften im Geist der nationalsozialistischen Rechtserneuerung ausulegen und fortzubilden.”

Beschouwt men de wijzigingen aangebracht in het tweede deel, eerste titel van het wetboek, bevattende de verschillende speciale delicten, dan treft, naast de verhooging der strafmaxima, de groote, sterk uitgebreide vrijheid van den rechter, zoowel ten aanzien van de toepassing der normen als bij de bepaling van de strafsoort en de strafmate.

Herhaaldelijk ontmoet men na de omschrijving van een misdrijf de toevoeging dat „in besonders schweren Fällen” ook tot de doodstraf veroordeeld kan worden. Welke die ernstige gevallen zijn is aan des rechters vrije oordeel overgelaten. Anderzijds mag ook worden ge-

---

¹⁾ De uitdrukking „im Felde” heeft een veel meer uitgebreide beteekenis dan de woorden grammaticaal aangeven. Zie § 9, waaruit blijkt dat met die woorden in de eerste plaats bedoeld is de tijd „des mobilen Zustands der Wehrmacht oder einzelner ihrer Teile”.

wezen op de meermalen voorkomende bepaling dat bij geringe schuld straf achterwege kan blijven. Zoo bijv. bij handelen op bevel (§ 47)¹). Ook wel: „Es kann auch von Strafe abgesehen werden.” (§ 60). Soms tijds is het strafmaximum verlaagd „in minder schweren Fällen”.

Het hierboven reeds vermelde doel, vermindering van casuïstiek, heeft geleid tot een in ruime termen omschrijven van het grondmisdrijf, waardoor de rechterlijke bevoegdheid ook weer grooter is geworden. Verder zijn, met ditzelfde gevolg, verschillende bepalingen niet meer imperatief, doch, ter beoordeeling van den rechter, facultatief gesteld. („Kannvorschrift”).

Wij zullen hieronder eenige grepen doen uit de talrijke wijzigingen die de novelle gebracht heeft. Misschien kan ook de Nederlandsche wetgever daarmede te zijner tijd zijn voordeel doen. Immers ook ons wetboek is, gelet op de in de laatste halve eeuw sterk veranderde oorlogstechniek en oorlogsorganisatie, niet vrij van ouderdomsgebreken, terwijl ook overigens de praktijk wel heeft aangetoond de wenschelijkheid om verschillende artikelen weer eens opnieuw onder de loupe te nemen.

§ 60. (Verg. art. 144 W.v.M.S.) Het niet tijdig kennisgeven van een voorgenomen krijgsverraad was volgens den ouden tekst slechts strafbaar, en wèl met gelijke straf als de dader, indien het misdrijf of een strafbare poging daartoe begaan was. Deze laatste voorwaarde is nu, in overeenstemming met § 139 van het gewone strafwetboek, vervallen. Evenwel is een tweede lid aan de paragraaf toegevoegd, waarbij een lichtere straf is gesteld, zelfs van straf kan worden afgezien, als het tot het misdrijf van krijgsverraad of een poging niet is gekomen.

Bij de vaststelling van ons artikel 144 is wel de vraag ter sprake gebracht of, met het oog op militaire verhoudingen, ook niet eenige straf behoorde te worden opgelegd wanneer het misdrijf niet is gevolgd. De Regeering meende echter dat alsdan disciplinaire bestrafing voldoende zou zijn.²)

§ 61. (Verg. art. 83 W.v.M.S.) Deze par. verzekert straffeloosheid aan een deelnemer in een voornemen tot het plegen van krijgsverraad „wenn er von ihm zu einer Zeit und in einer Weise Anzeige macht, dasz die Verhütung des Verbrechens möglich ist.” Te voren was ook nog als voorwaarde voor straffeloosheid gesteld dat „die Dienstbehörde nicht schon anderweit davon unterrichtet ist.” Die eisch is vervallen. De Toelichting motiveert dit als volgt: „Nach der bisherigen Fassung würde § 61 nicht für den Täter gelten, der seine Tat ehrlich bereut und dementsprechend handelt, der aber das Unglück hat, aus unvorhergesehenen Gründen zu spät zu kommen”³).

¹) De Toelichting zegt hier: „Es entspricht soldatischem Denken, den Untergebene, der durch das Verschulden des Vorgesetzten in einen solchen Konflikt geraten ist, nur dann strafrechtlich zur Verantwortung zu ziehen wenn ihm ein ernsthafter Vorwurf zu machen ist.”

²) Van der Hoeven, II, 374.

³) Ook in § 105 (aangifte door een deelnemer aan een afspraak tot muiterij) is een gelijke wijziging aangebracht.

In ons recht (art. 83 W.v.M.S.) wordt eveneens nog de eisch gesteld dat de kennisgeving van de samenspanning moet hebben plaats gehad „vóórdat de overheid met het bestaan daarvan bekend is”.¹⁾

De uitzondering in het tweede lid, dat n.l. de denunciant, die blijkt aanlegger van het complot te zijn geweest, niet strafvrij wordt, is in het Duitsche recht niet bekend.

Het doen vervallen van den bovengenoemden eisch heeft aan de straffeloosheid voor de deelnemers-aangevers eenige uitbreiding gegeven; dit was echter *ter voorkoming* van het staatsgevaarlijk misdrijf niet noodzakelijk; immers de overheid was toch reeds met het misdadig voornemen van andere zijde bekend geworden en kon dus toen reeds dadelijk haar maatregelen nemen. Toch kan de schrapping haar nut hebben. De deelnemer die het complot wil aanbrengen, behoeft niet te aarzelen en zich het hoofd te breken met de vraag: Zou het voorgenomen misdrijf al niet ontdekt zijn? Hij zal dus eerder tot aangifte overgaan. Het aantal deelnemers wordt daardoor reeds verkleind, het gevaar dus minder groot. Wèl zal tegen kwade trouw gewaakt moeten worden, opdat niet strafvrij uitgaat de deelnemer die weet of vermoedt dat het voornemen reeds is uitgelekt, zich haast om nog gauw, ten einde zich te dekken, mededeeling te gaan doen.

In § 64 zijn de termijnen voor eene strafrechtelijke vervolging wegens ongeoorloofde afwezigheid, opzettelijke en culpose, verkort, in tijd van vrede van 7 dagen tot 3 dagen, in tijd van mobilisatie van 3 dagen tot één dag.

§ 81 (Verg. artt. 101 en 131 W.v.M.S.) stelde in hare oude redactie strafbaar hem die zich „durch Selbstverstümmelung oder auf andere weise *zur Erfüllung seiner Verpflichtung zum Dienste* untauglich macht oder durch einen anderen untauglich machen lässt”, terwijl § 82 hem trof die een ander op diens verlangen daartoe ongeschikt maakte. Beide feiten zijn nu vervat in de nieuwe § 81, met dien verstande dat de gecursiveerde woorden vervangen zijn door den term „zum Dienst”. De bedoeling is om buiten twijfel te stellen, dat ook omvat worden die gevallen, dat de schuldige zich ongeschikt maakt, wel niet voor den dienst in het algemeen, maar slechts voor een bepaalde dienstverrichting, bijv. een marschoefening, een dienstvlucht. Zoo valt onder de bepaling ook hij, die zich bedrinkt met de bedoeling om zich van tijd tot tijd ongeschikt te maken voor den dienst. Eene soortgelijke wijziging is eveneens aangebracht in § 83, welker bepaling hem treft die zichzelf of een ander „dem Dienst entzieht und dabei ein auf Täuschung berechnetes Mittel anwendet oder sonst arglistig handelt”.

¹⁾ Deze restrictie is bij de totstandkoming van art. 83 wel in debat geweest; de Regeering voelde echter niet voor de schrapping. Van der Hoeven II, blz. 53 en 54. Het artikel heeft trouwens geen gemakkelijke geboorte gehad en vond, naast krachtige verdediging, vooral in de pers ook felle, o.i. overdreven bestrijding. In de ontwerpen tot herziening van het Wetboek van Strafrecht van de Ministers Cort van der Linden (1900) en Loeff (1904) werd voorgesteld eene gelijke bepaling ook in dat Wetboek (bij artt. 96 en 103) op te nemen.

§ 84 en 85. De oude bepalingen van de §§ 84 t/m 87 betreffende „Feigheit”, zijn, als te casuistisch en te veel gebaseerd op een vroegere wijze van oorlogvoering, nu vervat in twee artikelen: § 84 „Dienstpflichtverletzung aus Furcht” en 85 „Feigheit”. De oorlogservaring heeft bovendien ook aangetoond dat de gestelde straffen ontoereikend waren. De beide paragrafen verschillen niet in wezen, alleen in graad; § 84 omvat de lichte, § 85 de zware gevallen. Het scheen niet gepast den schuldige die slechts onder § 84 valt, al dadelijk als „Feigling” te brandmerken.

Gehandhaafd, in eenigszins andere bewoordingen, is de bepaling (§ 88 oud, 86 nieuw), dat van straf kan worden afgezien of niet zwaarder dan met gevangenis kan worden gestraft, indien de schuldige na zijne daad „hervorragenden Mut bewiesen hat.”

§ 94. *Gehorsamsverweigerung*. De omschrijving van dit ernstige militaire misdrijf is aanmerkelijk verruimd en de straf verzwaard. Norm en straf zijn nu, met vermindering van casuïstiek, in zoodanig algemeene termen geformuleerd, dat de wet zoowel voor oorlogstijd als voor vreedstijd, aan de eischen voldoet.

§ 99. *Aufwiegelung*. De kring van personen die opgeruid kunnen worden is belangrijk uitgebreid. Moest dit vroeger een „Soldat” betreffen, nu kan het zijn een „Wehrmachtangehörige”¹⁾, een „Wehrpflichtige des Beurlaubtenstandes”, een „Schiffsangestellte”, een „Angehörige des Gefolges” of een „Kriegsgefangene”. Ook het aantal misdrijven, waartoe opgeruid kan worden is vermeerderd. Tevens zijn de straffen verscherpt. De rechterlijke vrijheid is ook hier weer zeer groot. Is de opruiing (Aufforderung oder Anreizung) zonder gevolg gebleven dan kan, als „die Schuld des Täters gering” is van straf afgezien worden. Anderzijds is oplegging van de doodstraf mogelijk, nl. als de opruier zich tot „mehrere” d.i. tot ten minste twee personen heeft gericht, zelfs in tijd van vrede en ongeacht of de opruiing gevolg heeft gehad. Een zoo strenge sanctie werd noodig geacht om de voorbereiding van een militair oproer in de kiem te kunnen smoren.

Als § 102a (Verg. art. 147 W.v.M.S.) is nieuw ingevoegd de bepaling:

„Wer es unternimmt, die Mannszucht in der Wehrmacht durch

¹⁾ Het Deutsche recht (§ 4) verdeelt de „Wehrmachtangehörigen” (vroeger „Militärpersonen”) d.w.z. *allen* die tot de weermacht behooren, in „Soldaten” n.l. de in actieven dienst zijnde officieren, onderofficieren en manschappen en in „Wehrmachtsbeamten” (vroeger „Militärbeamten”), dat zijn zij die wel een militairen rang hebben, doch niet „Soldaten” zijn, de „nicht im Waffendienste tätigen”.

Deze onderscheiding heeft gewichtige gevolgen: voor de „Soldaten” geldt het Wetboek algemeen, voor de „Wehrmachtbeamten” is het alleen van toepassing als dit uitdrukkelijk is bepaald. Zie § 153. De onderscheiding is ook van belang o.a. voor de beteekenis van het begrip „Vorgesetzter” en voor de bevoegdheid tot disciplinaire strafoplegging. Welken maatstaf men bij de rangschikking heeft gevolgd, is ons niet geheel duidelijk. Zoo zijn bijv. de militaire artsen en de paardenartsen „Soldaten”, de intendanten echter „Wehrmachtbeamten”.

hetzerische Reden oder in ähnlicher Weise zu untergraben, wird mit lebenslangem oder zeitigem Zuchthaus bestraft. In besonders schweren Fällen kann auf Todesstrafe erkannt werden."

Tegenover de bestaande en gehandhaafde § 102, waarbij het „erregen van Miszvergnügen" strafbaar is gesteld, werd § 102a als een ernstiger, veel gevaarlijker geval van tuchtondermijning omschrijvende, noodig geacht.

De ophitsing behoeft niet openlijk te zijn geschied of gelijktijdig tot verscheidene militairen te zijn gericht; voldoende is dat de dader zich tot „einzelne Wehrmachtangehörige" wendt.

Militärischer Aufruhr. (Verg. art. 124 W.v.M.S.) § 106 dient, in zeer vereenvoudigden vorm, ter vervanging van de oude paragrafen 106 tot 110a met hare op de spits gedreven casuïstiek. Voor de samenrotting zijn thans meer dan drie, vroeger slechts twee personen, noodig. De strafvermindering bij vrijwillige terugkeer tot de orde is niet meer *imperatief* voorgeschreven. Van belhamels (Rädelsführer) wordt geen gewag meer gemaakt. De strafmaxima maken dit overbodig.

Fledderei. § 134 (Verg. artt. 149 en 154 W.v.M.S.) De in deze paragraaf „in besonders schweren Fällen" thans zelfs met de doodstraf bedreigde berooving van een in den strijd gevallene, van een zieke, een gewonde of een krijgsgevangene is, blijkens den nieuwen tekst, eveneens strafbaar, ingeval de beroofde behoorde tot de *vijandelijke* krijgsmacht. Tevoren moest de gesneuvelde deel uitmaken van de Deutsche of bondgenootschappelijke troepen. De nieuwe redactie is nu geheel in overeenstemming met de bedoeling van het verdrag van Genève van 27 Juli 1929. (Stbl. 1932, No. 514).

§ 142. De in deze § strafbaar gestelde culpose beschadiging van een tot de marine behoorend vaartuig is uitgebreid tot vliegtuigen.

§ 153 betreft de „Wehrmachtbeamten". De oude bepaling noemde een aantal misdrijven uit het Wetboek waaraan ook deze categorie van „Wehrmachtangehörigen" zich schuldig kon maken, maar stelde daarbij zonder uitzondering den beperkenden eisch dat die feiten gepleegd waren „im Felde" (zie boven). Prof. Schwinge¹⁾ typeerde de grondgedachte van het Wetboek met de woorden: „Die Wehrmachtbeamten sind im Frieden Beamte, im Krieg Soldaten." De nieuwe tekst geeft aan het voorschrift verdere uitbreiding en noemt bovendien eenige strafbepalingen op, o.a. betreffende „Miszbrauch der Dienstgewalt", waaraan de „Wehrmachtbeamten" die als „Vorgesetzten über Soldaten bestellt worden sind", onderworpen zijn, óók in gewone tijden.

§ 155. (Verg. art. 77 Inv. wet Mil. Straf- en tuchtrecht) *Gefolge.* Deze § luidt thans: „Während einer gegen das Deutsche Reich ausgebrochenen Krieges sind alle Personen, die sich in irgendeinem Dienst- oder Vertragsverhältnis bei der Wehrmacht befinden oder sonst sich bei ihr aufhalten oder ihr folgen, den Strafvorschriften

1) Militärstrafgesetzbuch, 3e druk 1940, ad § 153.

dieses Gesetzes, insbesondere den Kriegsgesetzen,¹⁾ unterworfen, soweit die Oberbefehlshaber der Wehrmachtteile oder der Chef des Oberkommandos der Wehrmacht es für ihren Befehlsbereich bestimmen."

Het verschil met den ouden tekst bestaat hierin, dat daaruit is vervallen het woord „kriegführenden" vóór „Wehrmacht", terwijl aan het slot de woorden „soweit..." enz. zijn toegevoegd. Eenerzijds heeft dus de § een belangrijke uitbreiding ondergaan anderzijds is hare werking door de slotwoorden beperkt geworden.

§ 159. *Wortbruch als Kriegsgefangener.* (Verg. art. 79 W.v.M.S.) Volgens de oude § was met den dood strafbaar o.a. een kriegsgevangene „welcher unter Bruch des gegebenen Ehrenworts entweicht". Thans de kriegsgevangene „der sein Ehrenwort, nicht zu entweichen, bricht". Duidelijk wordt door deze wijziging, dat de grond voor de straf niet is het ontvluchten als zoodanig, maar de woordbreuk. Ofschoon het praktisch wel niet veel verschil zal maken, is theoretisch de nieuwe redactie ongetwijfeld juister. Immers volgens art. 50 van het verdrag betreffende de behandeling van kriegsgevangenen van 27 Juli 1929 (Stbl. 1932 No. 514) is ontvluchting van kriegsgevangenen slechts kriegstuchtelijk strafbaar.

Ten slotte vestigen wij er de aandacht op dat naast het thans geldende Wetboek toch ook de „Kriegssonderstrafrechtsverordnung" van 17 Augustus 1938, zij het eenigszins gewijzigd, van kracht blijft.

---

¹⁾ „Kriegsgesetze" zijn volgens § 9 de in het Wetboek „für strafbare Handlungen im Felde gegebenen Vorschriften".

„t Gedrogt der ongelimiteerde militaire jurisdictie”

door

DR. L. M. ROLLIN COUQUERQUE.

(*Vervolg van bladz. 195.*)

Maar ook in Utrecht begon de zaak-*Witte* de aandacht te trekken. Reeds had het Utrechtsche Hof op verzoek van de Staten van dat gewest advies uitgebracht, dat gunstig luidde voor het standpunt van den Prins. Maar er was veel tegenstand en *Van Hardenbroek* noteerde al op dienzelfden 5den Januari, dat de zaak in de vroedschap besproken was en dat de oud-Burgemeester *Van den Bogaert* in strijd met zijne meening gestemd had vóór de berechting van *Witte* door den burger-rechter, omdat hij anders vreesde „met de vinger te worden „gewesen”. Ook de raadshoor in het Hof *Van den Heuvel* zat nog steeds verlegen met zijn ten Hove gegeven advies en verkondigde overal, nog altijd te meenen, dat de daad van *Witte* „voor pure militair „kan worden gehouden”, waarop *Van Hardenbroek* de critiek liet volgen: Een bewijs van „swakheydt en eygen gevoel” (blz. 234 v.).

De Utrechtsche vroedschap had zich namelijk op 3 Januari 1783 vereenigd met het op haar verzoek aan haar uitgebracht advies van het stedelijk gerecht, dat het volgende inhield. *Witte* had, zooals de Prins in zijn brief van 23 October had medegedeeld, zoowel mondeling als schriftelijk gegevens over en opgaven van defensie-middelen op Schouwen ten behoeve van den vijand verstrekt. Aangezien een eigenlijk militair misdrijf niet anders kon zijn dan een vergrijp tegen militaire wetten door een militair gepleegd, achtte het gerecht het overduidelijk, dat het misdrijf een commun delict was, daar iedereen, militair of niet, het plegen kon. Voorts had *Witte* beloofd een landing te zullen begunstigen. Een belofte betreffende de veiligheid van Brouwershaven, waarvan het bevel niet aan een vaandrig maar aan een kapitein of luitenant toekwam, welker uitvoering dus maar zeer geringe kans van slagen zou hebben gehad. Een onbezonnen belofte alzoo. Hield men dus rekening met wat werkelijk was geschied, dan was dat een commun delict, hoogverraad, waarvoor ook militairen voor den burger-rechter moesten terechtstaan. In dit geval, nu het misdrijf in Zeeland gepleegd was, hadden de Staten van Zeeland dan ook terecht de bevoegdheid van het Hof van Holland en Zeeland aangenomen.

De afgelegde doch niet in vervulling gegane belofte zou wel tot een militair misdrijf hebben kunnen leiden, indien er niet het verraderlijk oogmerk was bijgekomen. Dit zou ook dan slechts hoogverraad opleveren, dat hij als staatsburger gepleegd zou hebben in strijd met de burgerlijke wetten. Dit oordeel vond bevestiging in de

Hollandsche ordonnantie van 18 September 1576 ¹⁾, en in de Zeeuwsche resolutie van 23 Mei 1597. Met de opvatting, dat het plan tot begunstiging gelijk zou staan met een poging daartoe, was het Utrechtsche gerecht het niet eens. Wat hier werkelijk geschied was viel onder het misdrijf van hoogverraad, een commun delict, dat niet ter cognitie stond van den militairen rechter.

Het gerecht ontried ten slotte de aansluiting bij het advies van het Hof van Utrecht, dat de meening van den Prins steunde ²⁾.

Dit laatste, reeds eerder uitgebrachte advies, was het gevolg van eene uitnoodiging van de Staten van Utrecht van 30 October t.v. en werd in de vergadering van 20 November ter tafel gebracht. Aangezien, volgens een bij *Van Hardenbroek* opgeteekend gesprek met *B. C. Baron van Lynden van Lunenburg*, lid van de Utrechtsche Ridderschap, een kleine meerderheid in de Staten zich had verklaard vóór het innemen van dit standpunt, liet men de zaak rusten. Doch de stedelijke overheid waagde nog een poging om de Statenvergadering om te krijgen (blz 228). Derhalve schreef het stadsbestuur op 2 Januari 1783 aan de Ridderschap van Utrecht, of op hunne medewerking daartoe mocht worden gerekend. Deze besloot in hare bijeenkomst van 13 Januari, dat zij in de eerstvolgende vergadering van de Staten zou doen zeggen, dat in het advies van de stad Utrecht terecht onderscheid was gemaakt tusschen het werkelijk gebeurde en het beloofde doch nog niet gebeurde; dat het werkelijk gebeurde een commun delict was; dat zij zich dus in beginsel met het door de stad overgenomen advies van het Utrechtsche gerecht konden vereenigen. Doch „de hooge rechten der souvereiniteit aan elk der Vereenigde „Provinciën eygen” en van welke zij ook in zake de rechtsoefening geen afstand of overdracht hadden gedaan aan de Staten-Generaal, gedoogden niet in te gaan op het geval-*Witte*, omdat dit gericht was tegen eene andere provincie, welker justitie de zaak berechten moest. Andere gewesten hadden daarmede niet maken. In dezen geest zou namens de Ridderschap worden gesproken ³⁾.

Daarbij sloot zich de stad Amersfoort op 20 Januari aan ⁴⁾.

De Staten-Generaal zouden eveneens op 13 Januari de zaak-*Witte* verder bespreken en het is weder merkwaardig, hoe weinig krachtig de Prins in dien tijd voor zijn meening uitkwam. Zoo relateerde *Van Hardenbroek* op 4 Januari, dat de Prins aanleiding had gevonden om aan den commandant van het Utrechtsch garnizoen, die aan de stedelijke overheid de overgave had gevraagd van een wegens houtdiefstal gearresteerden militair, te verzoeken om zich niet te verzetten tegen berechting van dien militair door het Utrechtsche gerecht, dat den delinquent zeker niet zou willen afstaan (blz 232). Men voorpelde uit deze slapheid met leedwezen, dat 's Prinsen „crediet en

¹⁾ J. Rendorp, Militaire Jurisdictie, Bijlage A, blz. 2.

²⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 195-207.

³⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 208-211.

⁴⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 211 v.

„invloed dagelijks meer en meerder stonde te verliesen,” en meende, dat hier verkeerde raadslieden aan het werk waren geweest.

Dit was niet de eenige stem in die richting. De zaak-*Witte* werd meer en meer in den lande bekend en de critiek op hetgeen langzamerhand de hoofdzaak bleek, en op den Prins, die langzamerhand de hoofdpersoon van dit verpolitiekt drama was geworden, kwam van alle zijden los.

Op 13 Januari relateerde *Van Hardenbroek*, dat de Zwolsche Burgemeester Mr. *L. G. Rouse*, onlangs met den Prins „een vrij lang en „ernstig gesprek over de militaire jurisdictie” gevoerd had. Hij had er Z.H. op gewezen, „hoe dat stuk dagelijks meerder wierde ingesien „en geapprehendeert bij alle de bondgenoten; hoe het insgelijks in „Overijssel daeromtrent gesteld was en hoe de Prins dagelijks zijn „invloed soude verliesen en teruggaan, bijaldien niet tot billijke schik- „kingen 't oor leende, vermits er niets sooseer aen brave en eerlijke „regenten voor 't hoofd stotede dan te moeten sien, dat hunne borgers, „gestadig twistende met militairen, derselver saken, van wat aert „die ook waren, moesten ter beoordeeling en beslissing overlaten „van een regtbank, die nog territoir hadde, nog kennis, nog weten- „schap besat van regten, privilegiën etc. der ingesetenen des landts; „Dat ook alle gemakkelijckheydt nopens 't vermeerderen en verbe- „teren van de landmagt ophoudende, bij elk meerder opsien moeste „geven naermate die miserabile militaire jurisdictie in gesag toenam „of maer vervolgde op de voet als sij jegenswaardig plaats hadde. „Des hij door sijne raisonnementen de Prins sooverre hadde gebracht, „dat Sijn Hoogheydt, bleek wordende, aen hem gesegt hadde: „Wel- „„nu, al het *civiele wil ik wel laten*, dog in 't *criminele*, daer kan ik „„niet van afgaen.” Waerop *Rouse* repliceerde: „Als dat laatste op „„eene billijke voet kan worden bepaalt, sal denkelijk geen een re- „„gent iets tegens hebben van dat aen Uw Hoogheydt te cederen, „„vermits er niemant in de waereld sal gevonden worden, die niet „„liever eene criminele beslissing aen een ander overlaet als die „„selves te moeten uitoeffnen; dog dan neemt Uw Hoogheydt ook „„selves die last en verantwoording geheel op sig.””

Raadslieden van den Prins waren volgens *Rouse*, zijn kamerheer *S. P. A. Graaf van Heiden-Reinestein*, zijn adjudant *R. Baron Bentinck van Schoonheeten*, en soms ook de schout bij nacht *J. H. van Kinsbergen*. Die adviseurs zouden den Prins „soms tijts zoo brutaal „en sterk” behandelen, dat zij aan Z. H. de woorden toevoegden: „Soo „gij het voor den donder of blixem dus niet doen wilt, dan laten wij „uw er voor zitten of trekken er onse handen af.” *Rouse* voegde er verder nog aan toe dat de resolutie over de zaak-*Witte* dien dag in de vergadering der Staten-Generaal genomen was en dat „de laatste periode” — de reserves over rechten van anderen — er op voorstel van den Amsterdamschen pensionaris Mr. *E. F. van Berckel* aan was toegevoegd (blz. 244 v.).

De Prins zelf deed dienzelfden dag aan *Van Hardenbroek* de vraag of de Utrechtsche Ridderschap zich evenals de Utrechtsche vroed-

schap voorstander zou verklaren van de overgave van *Witte* aan den burger-rechter of dat zij de zaak zou laten liggen. *Van Hardenbroek* meende, dat, nu de vroedschap eenmaal beslist had, ook de Ridder-schap zou moeten volgen. De Prins ging daarna voort met beschouwingen over de militaire jurisdictie en vroeg of deze ook in Utrecht als bijzondere rechter voorrang had boven den burger-rechter, welke vraag *Van Hardenbroek* bevestigend beantwoordde. Dat Holland zich de zaak had aangetrokken vond zijn verklaring hierin dat het strafbaar feit zou geschied zijn op Overflakkee. De Prins zeide met nadruk, dat deze Hollandsche pretentie steunde op het beginsel, dat *le droit du plus fort* het beste decideert: „soo er evenswel ooit een „puur militair delict is begaan, soo moet het immers dit wesen”. *Van Hardenbroek* sprak ook deze stelling tegen: „dit als een crimen „majestatis of perduellionis, selfs als een commune delictum be„schouwende, soo mene ik, dat het direct den souverain raakt en „geensints de militaire rechtbank.” De Prins zweeg eenige oogeblikken en vroeg daarop „plaisanterender wijze” of *Van Hardenbroek* hem niet „vrij tranquil” vond, waarop deze bevestigend antwoordde en er aan toevoegde dat de Prins hiermede verder zou komen dan met het zich moeilijk maken (blz. 246 v.).

Maar de militaire jurisdictie liet de Prins niet los. Op Zondag 19 Januari vroeg hij Burgemeester *Rouse* ter audientie te komen en sprak hij bijna een half uur lang met hem over dat onderwerp. *Rouse* deelde den volgenden dag aan *Van Hardenbroek* mede, dat hij den Prins „nooit soo wel en soo bedaert hadde gevonden, als gevende „genoegsaem — gelijk men segt — handen en voeten los, te weten: „al wat de vrouwen of kinderen der militairen raakte, daarvan af„siende, ook van 't civile, teffens van 't criminele, tensij 't te seer 't „militaire raakte, ten einde daer de subordinatie niet te veel leyde.” (blz. 259). Er kwam meer en meer water in den wijn. Maar *Rouse* bleef voorstander van het behoud van de militaire jurisdictie, terwijl *Van Hardenbroek* vóór de afschaffing was (blz. 261). En de Raadpensionaris bleef men „een onbegrijpelijk mensch” noemen „die „men niet vertrouwen konde, blijkens nog wederom zijn laatst gedrag „in de zaak van de *Witte* ter vergadering van H.H. Mogende.” (blz. 292).

Ook in Friesland vonden de gevolgen van de zaak-*Witte* belangstelling. Op 11 November 1782 vroegen de Staten van Friesland daarover advies aan het Hof van Friesland, welk college zich op 6 Januari 1783 van die taak kweet. Het Hof gaf eerst een overzicht van wat vroeger bestaan had en noemde in de eerste plaats art. 13 van eene ordonnantie van 1521. waarbij Keizer Karel V aan de militaire jurisdictie opdroeg de kennisneming van die geschillen „onder de souldeniers, terwijl zij onder hun vaentgen uit zijn.”¹⁾ Na

¹⁾ Wagenaar, Vaderl. Hist. IV, blz. 434. Volgens art. 7 zouden de militairen, die in garnizoenen op de frontieren zijn ondergebracht, hier ook onder vallen.

nog genoemd te hebben een placaat van 1547, vermeldde het Hof als „de grondslag der tegenswoordige militaire jurisdictie” art. 68 der crimineele ordonnantie van 5 Juli 1570, waaromtrent eerst zou moeten worden nagegaan of die ordonnantie in Friesland en andere provinciën wel gegolden had. Daarna kwam in 1576 eene ordonnantie, waarbij verraad en dergelijke delicten, als rakende de algemeene rust en orde in den lande, werden verstaan niet te behooren tot de pure militaire delicten, welke bepaling wel in overleg met Prins *Willem* I zou zijn gemaakt. Na de Unie van Utrecht was „het „hooge opzigt over de troupes” opgedragen aan den Raad van State, bij de nadere instructie van 1584 gebonden aan eerbiediging van „de privilegiën, gerechtigheeden, costumen, usantiën, politieën ofte „justitieën met hetgeene daaraan kleeft.” In de instructie van 1588 werd die macht aanmerkelijk verminderd en werd de militaire jurisdictie, welke nog in die van 1584 voorkwam, niet meer vermeld. Dergelijke jurisdictie, zelfs niet over pure militaire delicten, werd ook later niet meer aan den Raad van State opgedragen. De provinciën wilden de soevereiniteit ongerept behouden en niet meer „onder el- „kanderen te vermengen en aan een gemeen collegie op te dragen, „dan ter onderhouding der Unie en ter defensie tegens den gemeenen „vijand nodig scheen.” Het Hof nam dus aan, dat de macht van den Raad van State wel omvatte militaire jurisdictie „wegens de „noodzakelijkheid om lieden, meest in 't leger zig op dien tijd ont- „houdende en gedurig zwervende”, maar niet zoo groot dat zij „de „oorspronkelijke magt van jurisdictie, yder der bondgenoten in den „zijnen competeerende, destrueerde.”

Na tijdens *Leicesters* bewind groot te zijn geweest nam zij af toen de vrees voor oorlog verminderde en zoo ontstond de resolutie der Groote Vergadering van 25 Maart 1651, welke de militaire jurisdictie beperkte tot militaire delicten en delicten tusschen militairen onderling, zaken, welke eer aan militaire discipline dan aan militaire jurisdictie doen denken. Maar de Hooge Krijgsraad had nooit „eeven „sterke praetensie als de Raad van Staate op de militaire judicature „kunnen maken.”

Deze Hooge Krijgsraad was oorspronkelijk een krijgsraad bij een leger te velde „nevens Zijne Excellentie”, zooals er dikwijks bijgevoegd werd. Dit college nam kennis van in het leger voorvallende zaken, met deze restrictie, dat zaken, welke tijdens den veldtocht niet konden worden afgedaan, beëindigd werden bij den Raad van State of een saamgeroepen extraordinaris krijgsraad. Allengs werd de Hooge Krijgsraad permanent en te 's Gravenhage gevestigd buiten tijd van expedities maar „zonder instelling, gezag en instructie der „bondgenoten.” Reeds vóór 1650 behandelde deze Raad ook appèl- zaken van gewone krijgswaarden. Uit een aan den Raad van State uitgebracht rapport van eenige leden uit 1703 blijkt voorts dat de Hooge Krijgsraad tusschen 1650 en 1672 niet zou gewerkt hebben. Maar onder *Willem* III verkreeg het college in 1700 eene instructie. Na diens overlijden verminderde zijn macht totdat *Willem* IV die

weer verstevigde, alles „zonder publicq gezag der bondgenooten.” Bij resolutie van den Raad van State van 9 Maart 1748 werd aan den Prins verzocht, aan den Hoogen Krijgsraad te gelasten, „zich te „onthouden van de exercitie van alle civile jurisdictie, zolang de „zelve haar op eene wettige wijze niet zal zijn geconcedeerd”. Weenige dagen later, 21 Maart, liet de Raad van State, op voorstel van den Prins, aan den Hoogen Krijgsraad weder over „de civile jurisdictie over militaire personen op zoodanige voet als die aan den „Hoogen Krijgsraad ten tijde van Koning *Willem* heeft gecompeteerd.”

Een andere opdracht van jurisdictie, zoo civiel als crimineel aan dezen Krijgsraad was den Hove van Friesland niet bekend. Het Hof meende dan ook dat zonder dergelijke opdracht het onmogelijk zou zijn „dien zogenaamden Hoogen Krijgsraad eenige jurisdictie, veel „min den titul van Krijgsraad der Vereenigde Nederlanden toe te „kennen.”

Wel had meermalen „eene vergadering der bondgenoten, de Raad van Staaten”, aan het bestaan van dezen Krijgsraad „een glimp van „wettigheid in zommige deelen bijgezet”, doch die Raad heeft zich telkens verzet tegen het gebruik van den naam van Krijgsraad der Vereenigde Nederlanden en een afstand van rechtsmacht door dien Raad kon niet wettig zijn. Alleen de soeverein kon dat doen en alle niet aldus opgedragen rechtspraak zou zijn „publicq geweld”.

De Hooge Krijgsraad had dus geen wettige bevoegdheid. Dit te constateeren was te meer noodig nu er een streven bestond om de militaire rechtsmacht uit te breiden. De samenleving had immers ten doel het erlangen van meer zekerheid voor leven, lijf, eer en eigendom. Daartoe deed men afstand van een deel der natuurlijke vrijheid en onderwierp zich aan wetten en rechters, die het algemeen vertrouwen genoten. In de militaire justitie spraken recht lieden „wier „onweetenheid de wetten zelve veronderstellen en toelaten”. Wel was het gehalte der leden van den Hoogen Krijgsraad niet zoo onbevredigend als dat der leden van subalterne krijgswaarden, maar de verplichting om „de onderscheidene regten, de verschillende wetten, „ordonnantien en privilegiën van zoveele landen te moeten kennen” onderstelde „een trap van kundigheid nauwelijks voor den grootsten „regtsgeleerden te bekomen”, en daarin faalden allen. Alle bezittingen, rechten en eigendommen der ingezetenen liepen hierdoor gevaar, te meer waar deze rechters niet zelden vreemden waren. Men denke aan het lot van klachten over geleden hoon, toegebrachte wonden of schade, beoordeeld door rechters die door „veele reedenen van „eigenbelang” het delict „gansch anders dan 't waarlijk is, kunnen „doen aanzien”. Indien de militaire rechtsmacht zich bleef uitbreiden, zou het gezag van en de gehoorzaamheidsplicht aan de burgerlijke overheid afnemen, tengevolge waarvan de inwendige rust van het land bedreigd zou worden. Militair eigenbelang wilde soldaten in dienst behouden en dan zouden lichte straffen de militairen brutaler maken in het insulteeren van burgers en het schenden van hun

rechten. Wat weder tot het plegen van eigen richting zou leiden.

Het misdrijf van *Witte* beoogde verraad door het overgeven van Brouwershaven aan den vijand. Dit misdrijf was niet volbracht en er bestond in zooverre geen puur militair delict. Wat hem verder ten laste werd gelegd, het verklappen van geheime gegevens, kon ieder burger ook plegen. Deze feiten behoorden thuis bij den burger-rechter. Zoo hebben schepenen van Leiden berecht een delict van een kapitein *Maulde* wegens een verraderlijk bevorderden doch mislukten aanslag op die stad.

Wel stelden artt. 5 en 6 van den Articulbrief hierop straf. De Articulbrief beschouwde het Hof echter als „eene verzameling van „militaire ordonnantien door den Raad van Staate gemaakt in een „tijd van oorlog en daarvoor voornamentlijk geschikt”¹⁾. Zou die verzameling ook in vredesgarnizoenen van de stemmende provinciën hebben moeten gelden bij niet-militaire delicten, dan had zij in alle provinciën moeten zijn afgekondigd opdat de burger-rechter zou weten, welk deel van zijn macht hem ontnomen was. Doch dergelijke bevoegdheid hadden ook de Staten-Generaal niet, omdat de soevereine provinciën deze niet hadden afgestaan.

De Articulbrief werkte dus alleen in het leger en in het ressort der generaliteit doch niet in de soevereine provinciën. De Staten-Generaal waren „nooit nog nimmer” een rechter, bevoegd om te beslissen over berechting van een delict, gepleegd in eene stemmende provinciën, tenzij ingevolge eene — hier niet aanwezig zijnde — opdracht.

De militaire rechtspraak behoorde te worden herzien. Een garnizoenskrijgsraad was vaak een vergadering, in welke „lieden, welke „de wet nog veniam aetatis weigerd in het administreeën hunner „goederen, zomtjids vreemden en uitlanders en genoegzaam altijd „lieden, in regten geheel onkundig, die over zaken van de uiterste „importantie, de aangeleegenste eigendommen, eer en leeven tanquam „e tripode regt spreken”.

In Overijssel had men reeds beslist, dat hooge noch laage krijgsraden noch iemand anders zich rechtsmacht mocht aanmatigen. Laten de Staten van Friesland in denzelfden geest besluiten²⁾.

De Staten van Friesland vergaderden hierover op 27 Januari 1783 en besloten om aan hunne gedeputeerden ter vergadering van de Staten-Generaal op te dragen te verklaren, dat zij zich niet zouden uitlaten over de vraag, welke rechter bevoegd was te oordeelen over de zaak-*Witte*, maar dat zij van oordeel waren, dat „de zig noemende „Hooge Krijgsraad der Vereenigde Nederlanden”, ook al zou hij — des neen — door de bondgenooten formeel zijn ingesteld, „ten eene- „maal onbevoegd is, om zig voor wettigen rechter over den delinquant „in quaestie op te werpen, gelijk mede aan de gezamentlijke bond- „genooten, de Generaliteit uitmaakende, geenszins de faculteit toe-

¹⁾ Zie de noot op blz. 176.

²⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 233-252.

„komt, om over een delict, in een der stemmende provinciën geperpe-
„treerd, judicature te oeffenen.”

Het crimen van hoogverraad behoorde in het algemeen aan den burgerrechter, doch de wijze waarop de Prins een andere meening uitsprak, maakte het dienstig en noodig eene commissie uit de Staten-Generaal te benoemen „om opzettelijk te besogneeren over de tegen-
„woordige exercitie der van tijd tot tijd zig extendeerende militaire
„jurisdictie en de abusen, daaruit proflueerende, ten einde na inge-
„koomen rapport, daaromtrent zodaanige resolutien te neemen als
„tot betere bepaaling van de grenzen deezer jurisdictie en tot bevei-
„liging van het regt hunner ingezeetenen en geëtablisseeerde regt-
„banken zullen verstaan te behooren.”

Wat de beslissing van de Staten-Generaal dd. 24 December t.v. betrof tot het overgeven van *Witte* aan het Hof van Holland, deze achtten zij gansch vreemd en ongehoord, daar Hun Hoog Mog. daartoe niet bevoegd waren en bovendien blijkens de notulen, daarvoor „geen zweemsel van pluraliteit der provinciën tot deze overgave voor-
„handen was.” Deze resolutie hielden zij dus „voor onwettig, nul en
„van geener waarde.”¹⁾

Ten einde te beoordeelen welke richting de Staten van Friesland bij de gedachte herziening van de militaire jurisdictie wenschten te zien gevolgd, leze men het advies van eene commissie van twee leden uit het Hof van dat gewest.

Hoe zou men moeten komen tot een opdracht van jurisdictie aan militaire rechtscolleges? Daarbij mocht men de souvereiniteit der provinciën niet passeeren en de Generaliteit niet beschouwen als souverein ten aanzien van het gansche militaire wezen. Hier te lande is, evenals bij alle beschaafde volkeren, recht gesproken door bevoegde rechters naar plechtig bezworen wetten en costumen volgens opdracht door den souverein. De wijze waarop de militaire rechter zijn gezag uitoefende, was hiermede strijdig en dus onwettig. Ook had hij de privilegiën en costumen des lands niet bezworen, ofschoon hij daarnaar recht zou moeten spreken. Bovendien achtten zij dien rechter gevaarlijk, omdat hij den souverein van deze landen niet als de zijne erkende.

Indien men bezwaar zou hebben om de vroegere Friesch-Nassauische krijgsgerechten volgens instructie van 1748 te herstellen, ware te bepalen, dat de krijgsraad te Leeuwarden in zooverre onder de Friesche souvereiniteit zou worden gebracht „dat de auditeur en ver-
„dere leeden van dien gehouden zouden zijn den behoorlijken eed te
„doen aan den landschappe en te bezweeren de rechten, privilegiën
„en costumen aan de ingezeetenen deezer Provincie toekomende.” Daarbij zouden de instructie en de rechtsoefening, zoo in het crimineele als in het civiele, door de Staten moeten worden overwogen. De Provinciën waren toch bij de Unie als zelfstandig en souverein in eigen kring erkend gebleven „zonder ooit de dispositie daarover en

¹⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 261-265.

„omtrent de militie te hebben gedefereert aan het gemeen lichaam van de Generaliteit.” Er waren dus zeven soevereine bondgenooten, van dewelke de eene over den anderen niet en heeft te disponeeren, „nog ook bij pluraliteit eenige superioriteit te exerceeren”. Uit dit alles bleek dat het gezag over de militie in beginsel toekwam aan de Staten der provinciën, dat deze daarvan geen afstand hadden gedaan ten behoeve van de Generaliteit en dat zij dat gezag dus nog inderdaad bezaten.¹⁾

Deze ultra-conservatieve en, wat het militair gezag betreft, desorganiseerende opvatting werd in versterkte mate gehuldigd bij een praeadvies van het kwartier van Oostergoo, dat de vroegere Friesche krijgsgerechten volgens de instructie van 28 December 1748 hersteld wilde zien ten aanzien van militaire delicten en contracten met of tusschen militairen, den dienst rakende of ook daarbuiten bij willige submittie van partijen, met speciaal verbod van inmenging van uitheemsche bemoeiingen in het bijzonder van den Hoogen Krijgsraad. Ongewenscht achtte het praeadvies dan ook de approbatie, afkeuring of wijziging van vonnissen van dit krijgsgerecht. Deze zou inderdaad de beslissing in hoogste ressort brengen bij een niet-Frieschen rechter.

Recht gesproken behoorde te worden uit naam en van wege „de „heerlijkheid dezer landschappen”. Dat deed de militaire rechter niet. Of zou men de militaire rechtscolleges in hun aard en oorsprong alleen maar moeten beschouwen „onder de gedaante van krijgsgestigt, „van regiments- of garnisoens-discipline en niet van eene eygentlijk „gezegde jurisdictie?”

Werd recht gesproken op naam of van wege den capitein-generaal van Friesland zonder vermelding van de provinciale overheid, zelfs niet als hebbende den Prins daartoe gemachtigd, dan zou ook dit moeten veranderen.

Oostergoo zou echter willen gehandhaafd zien elke praeventie, aan het krijgsgerecht toegestaan bij zijne oprichting of daarna door de Staten van Friesland, een en ander volgens nader in te stellen onderzoek door het Hof van Friesland²⁾.

Bij dit advies sloot dat van het Kwartier der Zevenwouden zich aan: eerst regele men den grondslag en daarna werke men dien uit. De militaire justitie moest, wilde zij wettig zijn, haar macht ontleenen aan den soeverein. Doch hier hield de overeenstemming op. De uitwerking zou met veel omzichtigheid moeten geschieden en men zou een ontwerp moeten maken om alles behoorlijk te kunnen overzien³⁾.

De Friesche steden kwamen er echter rond voor uit, dat zij niet instemden met het commissoriaal rapport. Aan de commissie was nl. niet opgedragen om den Krijgsraad, „zooals dezelve bij resolutie van „den 24 February 1775 vastgesteld en gewettigd is, af te schaffen

¹⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 266-270.

²⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 270-274.

³⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 274 v.

„of te veranderen, maar om de militaire jurisdictie van de bij voor-
 „schreven resolutie gewettigde krijgsraad op een vaste en zekere voet
 „te brengen, de exercitie en extensie daarvan, voor zooverre onwettig
 „mogte bevonden worden, te vernietigen en die in het vervolg voor te
 „komen”. Voorts meenden de steden, dat ten onrechte niet gerept
 werd over drie resolutien, een over het vernietigen van de praeventie,
 een over de behandeling in 't crimineele en een over de goedkeuring
 van den tegenwoordigen krijgsraad, aan welke laatste resolutie de
 krijgsraad zijn gezag ontleende ¹⁾).

Bij een nader advies gaven de steden in overweging om te bepalen,
 dat voor den krijgsraad burgers niet mochten worden terechtgesteld;
 zij zouden echter wel over schulden militairen voor den krijgsraad
 mogen aanspreken; de krijgsraad zou zich echter niet mogen inlaten
 met actiën over zakelijke rechten, over erfrecht, met boedelredding
 e.d. ²⁾).

Het kwartier van Westergoo wilde ook het commissoriaal advies
 verworpen zien. Het ging er toch niet om, de militaire rechtbank van
 1775 te wijzigen, maar het kwartier wilde de militaire justitie, voor
 zooverre die aan de burger-maatschappij hinderlijk mocht zijn, be-
 perken. Delicten waren militaire of gemeene. De eerste behoorden om
 hun aard bij den militairen rechter thuis en over de gemeene gold
 de praeventie tusschen krijgsgerecht en Hof, met dien verstande „dat
 „de kleine delicten, geene lijfstraffe meriteerende, aan het krijgsge-
 „richte wierden overgelaten.” Deze praeventie was vervallen bij de
 resolutie der Staten van 28 December 1748, waarbij alle misdaden
 van militairen, zoo militaire als gemeene, gebracht zijn bij den mili-
 tairen rechter. Deze wijze van behandeling werd ter opheffing van
 gebleken inconvenienten, gereguleerd bij resolutie van 5 Juli 1753.
 Sedert is in het kwartier geen enkel ongemak gebleken. Herstel van
 de praeventie zou verwarring geven ten aanzien van gemengd mili-
 taire delicten, misdrijven, welke uit hun aard behoorden tot de ge-
 meene delicten maar uit noodzaak bij militaire wetten onder zwaarder
 straf waren gesteld, zooals duël en grof spelen. Het effect van de
 militaire wet zou achterwege blijven indien het Hof de zaak volgens
 de burgerlijke wet zou berechten en de militaire wet niet zou toepas-
 sen. Op dien grond ware bij den bestaanden toestand te persisteeren
 voor wat het crimineele betreft. Over de civiele competentie repten
 de resolutien van 1748 en 1753 niet en hier behoorde ingegrepen te
 worden: het is „eene volstreckte ongerijmdheid, dat een regtbank, ge-
 „componeerd uit personen, der burgerlijke wetten ten eenenmaal on-
 „kundig, vonnissen zouden over goederen en vastigheden van per-
 „soonnen, die geen militairen zijn.” Tijdens het Nassausch Krijgsge-
 recht werden de civiele processen van militairen berecht door presi-
 dent en assessoren, alle drie burgerlijke juristen met uitsluiting van
 officieren, volgens de proces-regeling van het Hof. Hieraan was in

¹⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 276 v.

²⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 277-279.

1775 bij de afschaffing van het Nassausch Krijgsgericht niet voldoende aandacht geschonken.

Westergoo zou de civiele rechtspraak aldus willen geregeld zien:

1. personeele actiën, meestal wegens kleine schuldvorderingen, bij den militairen rechter op min-formeele en min-kostbare wijze en op zeer korte termijnen te regelen en te beëindigen.

2. zakelijke actiën bij den burgerlijken rechter, evenals opzegging van landen of huizen, curateelen, boedelbereddering bij nalatenschap of insolventie en boedelafstand.

3. Beneficie van inventaris bij het Hof.

4. Registratie van hypotheken bij den militairen rechter.

Als militairen zouden te beschouwen zijn allen „die wezentlijk in „militairen dienst zijn, daaronder begreepen recruten, gepensionneerde officiers en appointeerden, dog geen dienstboden, ook voor zo verre het crimineel aangaat, geen vrouwen en kinderen.”

In civiele zaken zouden vrouwen en kinderen het forum van den man en vader volgen, omdat zij zonder diens bijstand niet in rechten betrokken konden worden. Daarbij zouden engagementen tot den militairen dienst van jongelieden beneden 20 jaren buiten toestemming van ouders of voogden voor „onwettig, nul en van geener „waarde” moeten worden gehouden ¹⁾.

Op 2 Februari 1783 noteerde *Van Hardenbroek*, dat, volgens *Mr. Rouse*, „het besogne aanstaande Donderdag nopens de militaire „jurisdictie in Hollandt soude worden gehouden en sulks dat daartoe „soude moeten dienen sekere ampele memorie in 1772 — soo wel „mene — reets opgesteld ²⁾ en toens commissoriaal gemaakt; dat men „wel gewenscht hadde alvorens nog eens met de stadt Amsterdam „deswegens te konnen spreken of handelen, dan dat sulks seer moeyelijk „was, aangesien 'tselve sonder *Van Berkel* niet konde geschieden; en „hoe die met de Prins op eene betamelijke wijze te doen spreken, sulks „was niet minder bedenkelijk, vermits er niemand was, die tusschen „beyde konde gaan om die saak te prepareren en de Prins de bût en „blanc die saak niet konde beginnen, nogte ook sig selfs te veel wagen „vis à vis van hem, *Van Berkel*; dat *Visscher* insgelijks daertoe niet „konde worden gebruikt, eerstelijk omdat *Berkel* hem al eenigermate „hadde mistrouwt, ten tweede omdat niet genoeg op hem in dese dagte „te konnen vermogen; des de stijfhoofdigheydt van dat mensch thans „veel ongemak verschafte en de reconciliatie tusschen Amsterdam en „de Prins nog vrij wat terugsettete.” (blz. 294 v.).

Den volgenden dag teekende *Van Hardenbroek* weder aan, dat er thans twee belangrijke zaken aan de orde waren, onder welke die van de militaire jurisdictie, „waeromtrent de Prins sig geheel wilde „schikken” (blz. 299).

Op 6 Februari volgde eene aantekening, volgens welke de Prins

¹⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 279-284.

²⁾ Zie over deze memorie van 14 Mei 1772: noot 1 op blz. 368 van deel IV van Van Hardenbroeks Gedenkschriften.

op eene verleende audientie omtrent de militaire jurisdictie „toege-
„velijker” was geweest, „want in ligte abuïsen was de Prins wel
„tevreden, bijaldien den regter die aan de militairen wilde overleveren
„onder een acte van non-prejudicie, 'tgunt ons Hof Provinciaal menig-
„male hadde gedaan of willen doen.

„„Welnu”, sij de Prins, „seg uit mijn naem, dat ik daer nimmer
„tegens soude hebben, dog bij het gerecht soude sulks niet lukken.””
(blz. 311).

Vier dagen later werd een bespreking vermeld over den Hoogen
Krijgsraad, die men gaarne zou zien „gemortificeerd”; men zou wel
willen weten, hoe de provinciën daarover dachten. *Lunenburg* had
daartegen geen bezwaar en meende, dat er van de andere provinciën
geen verzet hiertegen te wachten was. *Athlone* had hem zelfs gezegd
„dat die Krijgsraad een monster was” (blz. 323).

De zaak van *Witte* leek wel vergeten. Toch kwam zij, in verband
met de beslissing van de Utrechtsche Ridderschap, welke vóór de
overgave aan den burgerrechter uitviel, bij den Prins ter sprake.
Z.H. wenschte de zaak te laten rusten, waartegen *Lunenburg* op
11 Februari deed opmerken, dat dit niet gaan zou uit deferentie voor
de provinciale overheden (blz. 325).

Den volgenden dag, 12 Februari, verklaarde *Rouse* ten aanzien van
de militaire jurisdictie, dat hij den Hoogen Krijgsraad niet zou willen
zien afgeschafft maar dat zijn macht en jurisdictie binnen behoorlijke
grenzen moest worden gehouden (blz. 336).

Op 14 Februari kwam in Holland „de grote memorie over de
„militaire jurisdictie” aan de orde. Zij werd, commissoriaal gemaakt.
In deze memorie werd uitgegaan van het beginsel, „dat niets in regten
„aan de militaire competeerde alse 'tgene dat pure militair was,
„andersints alles voor civiel soude moeten worden gehouden. En” —
zoo vervolgde *Van Hardenbroek* — „gelijk *Rouse* met de Prins al
„hadde afgehandelt, dagte hij, *Brandenburg*, ook dat, wanneer 't
„civile bleef aan den ordinaris rechter en 't criminele aan den mili-
„tair, dat dan de saak dus behoorde te worden gevonden. Dog ik
„vermeende, dat, het pure militaire wel bepaalt sijnde, de rest aan de
„civile regter moeste gelaten worden” (blz. 341).

Op 25 Februari teekende *Van Hardenbroek* aan, dat de Prins ver-
diept was in de lectuur van eene memorie van *Van Berckel* over de
militaire jurisdictie (blz. 365). Ook vermeldde hij een brief van
G. F. Baron thoe Schwarzenberg en Hohenlandsberg, vermoedelijk
gericht aan *H. W. Van Aylva*, waarin de schrijver „te kennen gaf
„niet anders te wenschen dan dat de saken op een billijke voet konde
„worden gevonden, bysonder ook met opsigt tot de militaire juris-
„dictie, waeromtrent *Larrey* mede sterke hope voedede, dat er schik-
„king op soude worden gevonden, die de gehele Republicq door egael
„en naer genoeg konde sijn” (blz. 367). Deze *T. I. Baron de Larrey*,
secretaris van den Prins, herhaalde op 28 Februari deze meening:
„hij hoopte,” zoo zeide hij toen, „dat men in Hollandt wat aan de
„hand soude komen. Dan men hadde naauwlyks iemand omme tus-

„schenbeyde te gaan ten eynde die saak onderling te vinden. Ik, de „Raidpensionaris noemende, antwoorde *Larrey*: die is geheel niet „goed in die saak, want die werkt er tegen” (blz. 370).

Zoo bleef men protesteeren tegen wat gebeurd was, zich vastklam-
pende nu eens aan de provinciale souvereiniteit, dan weder aan locale
privileges, of zich bepalende tot de onwettigheid van den Hoogen
Krijgsraad, alles door of van wege gedeputeerden, die de meening
van hunne committenten op een administratief lager plan een ver-
dieping hooger moesten verdedigen en dienovereenkomstig daar hun
stem uitbrengen. Dat hierdoor de enkele meeningen, welke ten gunste
van een algemeen geldige regeling van de militaire justitie zelfs in
dezen tijd, toen de drang naar algemeen-geldende wetboeken begon
te ontwaken, werden overstemd, toont wel duidelijk aan, hoe hecht
geworteld de oude toestand nog stond.

Begin Maart was reeds een ontwerp-resolutie bekend geworden,
welke in de Staten van Holland in behandeling zou komen. Dit ont-
werp was eenerzijds met instemming ontvangen (blz 375), doch de
Raadpensionaris was daarover minder goed te spreken. Deze was
volgens eene aantekening bij *Van Hardenbroek* van 5 Maart, „thans
„geheel en al met het Hof gebrouilleert, bijzonder met opsigt tot de
„saak van *De Witte* of militaire jurisdictie, want de Hollandsche
„resolutie op dat subject is door hem opgesteld, naadat men hem met
„het mes in den buik daeromtrent heeft moeten sitten en daeromme
„durft hij daar nu niet tegens aan te gaan”. (blz. 376). Den volgende
dag boekte *Van Hardenbroek* nog eene uitlating van *W. Baron Van
Lynden tot Hemmen* „hoe dat de Raidpensionaris onse staatsresolutie
„rakende het geval van *De Witte* ontvouwde en uitleyde alsof wij
„alle militaire jurisdictie hoegenaemt den bodem daerdoor insloegen
„en hoe hij daeruit al wijders sig nog veel stroever gedroeg op dat
„point als ooit te voren, vresende *Lynden*, dat hij, Raidpensionaris,
„daer men besig was omme de saak der militaire jurisdictie tusschen
„de provincie van Hollandt en de Prins op eene goede en voor beyde
„seyde billijke voet te brengen, thans alles daardoor weder buiten
„sijn geheel stonde te brengen en dat hij, sulks soekende te doen,
„blyde was nu weder een pretext te hebben gevonden. Des hij mij
„versogte met den Raidpensionaris daarover te willen spreken. 't
„Gunt ik een oogenblik daerna in presentie van *Lynden* doende, soo
„haalde hij, Raidpensionaris, sijne woorden wel weder wat in, dan
„bleef hij met *Lynden* nog vrij wat haequeteren in opsigt van dat
„werk in de provincie van Hollandt.” (blz. 377 v.). Welke houding
van den Raadpensionaris de secretaris van den Prins *T. I. Baron de
Larrey* aldus verklaarde: „Jaa, die Raidpensionaris is thans soo bang
„als een wesel, want om de doodt niet gaern sijn ampt soude ver-
„liesen, evenswel merkt hij genoeg, dat hij risqueert. Maar wij hebben
„ons meer gesezt: Hij is de regten man niet. Voormaals is die man
„in alles gebruikt geweest; wat er geschreven of gestelt moeste wor-
„den. kwam uit sijne handen. Dat was toens den Hertog mij weg
„wilde hebben, omdat hij bang was, dat ik, te veel invloed bij de

„Prins krijgende, dan hem mogte ondermijnen, niet denkende dat een „eerlijk man volgens principes werkt en sentimenten heeft. Dog hij „heeft die nooit gehad en daarom veronderstelt hij die ook in geen „ander mensch. Want het was toens in die tijdt, dat hij, Hertog, van „mij seyde, dat ik een fraaye secretaris was, die nog lesen, nog „schrijven konde.” (blz 378 v.).

Op 7 Maart noteerde *Van Hardenbroek* nog eene uitlating van den Amsterdamschen pensionaris *Mr. C. W. Visscher*, die met betrekking tot de militaire jurisdictie hoopte, dat men geen bezwaar zou maken „dat de Hogen Krijgsraid werde gemortificeert, mits de leden hun „leven lang derselver appointementen behouden, sonder welke mortificatie al het overige werk daeromtrent niet dan een palliatif sal „wesen, vermits daerna de saken dan wederom in den ouden ver„derffelyken plooy sullen komen.”

Tien dagen later, op 17 Maart, vertelde *Mr. L. G. Rouse* dat hij weder met den Prins over de militaire jurisdictie gesproken had en erop had aangedrongen, dat in die zaak „iet algemeens” zou geschieden, „dat voor alle de provinciën egael konde dienen.” Dat zou alleen ter Generaliteit mogelijk zijn. *Van Hardenbroek* meende dat een Hollandsche resolutie ook wel door de andere provinciën zou kunnen worden overgenomen, zoodat dan de Generaliteit „in ’t geheel niet „behoefde daarbij te subintreren.” *Rouse* vreesde dat dit moeilijk zou gaan. De Raadpensionaris meende ook, dat Holland er de Generaliteit niet in zou willen betrekken; ook Utrecht meende dat de Generaliteit er niet mee noodig had. *Rouse* zelf bleef er anders over denken, alhoewel hij verwachtte dat Holland eene beslissing daarover zou nemen. (blz 400 v.). Den 20sten Maart vernam *Van Hardenbroek* al „dat het point der militaire jurisdictie genoegsaem afgedaen was”, hoewel „’t selve nu nog niet begonnen scheen.” (blz. 410).

Deze aantekeningen wijzen er op, dat de behandeling van de principiele moeilijkheden over den omvang van de militaire justitie kans op spoedige verwezenlijking had verkregen. In de Statenvergadering van Holland van 3 April 1783 rapporteerde de Raadpensionaris over een brief van het Hof van Holland van 4 Maart 1772 over het uitoefenen van jurisdictie over militairen door den burger-rechter, over de gevoelens van den Prins dienaangaande, geuit in eene memorie, en over een memorie over hetzelfde onderwerp van wege het Amsterdamsche bestuur. Het advies zijnerijds strekte ter ondersteuning van de Amsterdamsche memorie in hare conclusies. Eene beslissing werd aangehouden ter wille van noodig geachte ruggespraak met de lastgevers. ¹⁾

Dit advies van het Hof van Holland ving, evenals dat van het Hof van Friesland, welks inhoud hiervoor werd vermeld, aan met eene uiteenzetting van de bestaande wetgeving ter zake. Het Hollandsche Hof begon met de wetgeving vóór 1651, in de eerste plaats de ordonnantie van 1521; daarna de ordonnantie van 1547, welker inhoud uit-

1) Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 401 v.

voorig werd weergegeven; dan art. 68 van de ordonnantie van 1570, welke in Holland als wet is blijven beschouwd geworden; alles ook door het Friesche Hof vermeld. Vervolgens werd gewezen op het accoord tusschen de Ridderschap en de steden van Holland van 11 Juli 1575 ¹⁾, waarbij o.a. aan den Prins van Oranje de beschikking werd gelaten over alle krijgsszaken te water en te lande, over de weermacht „met al zulke goede en generale krijgsoordeninge en discipline als tot soulagement der ingezeetenen en ten minsten quetze „van den Lande in alder gelijkheid en eenparigheid zal kunnen geschieden. Syne Excell. zal doen nakomen alle zijne beveelen, ordonnantiën, wetten, discipline en articulen des krijgshandels met straf„finge van de overtreeders van dien.” Deze bepaling komt ook voor in de artikelen 2 en 6 van de Unie tusschen Holland en Zeeland van 25 April 1576. ²⁾)

Hierna volgden nog:

De ordonnantie op 't stuk van den Landraad, opgericht in 1575, waarin staat: „zullen verhoeden alle misbruyken, de gemeene zake „of de gemeene ruste hinderlijk weezende en aanraakende, en kennis „neemende bij praeventie mogen doen justitie ende straffen over alle „publicque mesusen en gewelden, zowel by huisluiden en burgers als „bij capiteinen en soldaaten gepleegt aan ofte tegens eenige burgers, „koopluiden, schippers en huisluiden geen soldaaten noch in dienst „weezende, en dit al onder de instructie en de authorisatie van Syne „Excellentie daartoe te geeven.”

De op 18 September 1576 vastgestelde provisioneele crimineele ordonnantie, waarschijnlijk dezelfde als die waarop het Hof van Friesland een beroep deed, volgens welke „de Procureur-Generaal by praeventie zoude mogen aantasten alle delinquanten, zo soldaten als anderen; dog dat de soldaten den capiteinen des verzogt zouden over„geleeverd worden indien het delict sua natura geheel militair was „of bij den eenen soldaat op den anderen geschied, en dat muiterijen „van het eene vaandel jegens het andere, verraderijen en diergelijke „delicten, concerneerende de generaale rust en verzeketheid van den „Lande, niet en zouden verstaan worden simpele militaire delicten „te zijn, dan zouden geheel komen en staan tot kennisse ende judicature van de hoogheid van Zyn Excell, den voorsz. Raaden van Holland en de Gedeputeerden van de Staaten.” Met de beteekenis van deze woorden moest men echter voorzichtig zijn.

De instructie voor de Admiraliteit van Zeeland van 22 September 1576 ³⁾, waarin wordt gezegd: „De judicature in crimineele zaaken, „raakende de capiteinen, officieren en scheepsvolk weezende in ordinaris dienst, zal naar oud gebruik staan en blijven bij den admiraal „en capiteinen ter zee en de admiraal mag zijn gevange stellen in „zulke steden, sterkten en plaatsen daar het hem gelieven, mits te„vooren daarom aansprekende de hoofdofficieren.”

¹⁾ Gr. Plac. Bk. VIII, blz. 1 v.

²⁾ Gr. Plac. Bk., II, blz. 2132 v.

³⁾ Bor, Boek IV, blz. 706.

De instructie van den Raad van State van 1584, art. 3: „Zyne Genade en voorn. Raad zoude hebben judicatuure . . . over collonellen, capiteinen en Krijgsvolk te water en te lande.” en art. 13: „Dezelve zoude mogen aanneemen, casseeren en reduceeren het krijgsvolk . . . en daarover mitsgaders over alle generaale en particuliere oversten, en officieren van der oorloge gehouden zijn te stellen en te onderhouden alle goede ordre en discipline, ook mede daarover straffe, recht en justitie doen en doen doen zulks zij bevinden zullen te behooren.” Deze opdracht tot rechtspraak was niet beperkt tot zuiver militaire misdrijven.

De instructie van den Raad van State van 12 April 1588, art. 43: De Staten-Generaal doen door de vaststelling van deze instructie geen afstand van het recht en de macht om zaken, welke hierbij aan den Raad van State zijn opgedragen, zelf te regelen voor wat aangaat de zaken van oorlog te water en te lande, zooals „het doen van de monstering, houden van de discipline militair, straffen van alle excessen”.¹⁾ Deze macht en dit recht was algemeen en was dus niet beperkt tot het leger en de garnizoenen in de Generaliteitslanden. Zij omvatten, gezien in het licht der vorige bepalingen, ook de jurisdictie over het krijgsvolk wegens alle delicten in het leger, op marsch en in de garnizoenen begaan zoowel tegen militairen als tegen anderen, indien de burgerlijke rechter den militairen niet gepraevenieerd heeft. In denzelfden ruimen geest luidden ook art. 3 van den Articulbrief van 13 Augustus 1590²⁾, artt. 1 en 2 van de Instructie voor de geweldige provoosten van 20 Maart 1591³⁾ en het Reglement voor de invalides van 9 Maart 1720.

De Instructie voor de Admiraliteiten van 13 Augustus 1597, art. 3: De delicten van scheepsvolk „buiten scheepsboort gepleegt en niet weezende militair” werden gestraft door den burger-rechter. Waaruit volgde dat alle andere delicten voor den militairen rechter moesten komen.⁴⁾

Het Hof van Holland nam aan „dat aan den Raad van Staaten en dus aan den militairen rechter in dien tijd toegekent was de judicatuure in 't civile wegens schulden en obligatien in 't guarnisoen gemaakt en gepasseerd, en in het crimineele over de delicten, welke de eene militair tegen den anderen begaat, schoon niet-militair, en over de gemeene delicten in het leeger, op marsch of in de guarnisoenen door militairen begaan; dog dit alles *niet abdicative*, maar zo dat de Staaten van de respective provinciën in geval van nood of als het belang van 't Land het vorderde, die judicatuure ook door de territoriaale rechters konden doen oeffenen en dat daar dan ook

¹⁾ De Blécourt en Japikse, Klein Plakkaatboek, blz. 188, De aangehaalde woorden luiden hier: „het doen van de monsteringen, houden van de discipline, militaire straffe van alle excessen”. Deze lezing heeft ook het Gr. Plac. Bk. IV blz. 120. De in den tekst gebezigde schijnt juist.

²⁾ Gr. Plac. Bk. II, blz. 170.

³⁾ Gr. Plac. Bk. II, blz. 355.

⁴⁾ Gr. Plac. Bk. II, blz. 1531.

„de praeventie zal geobtineerd hebben, immers wanneer de communia „delicta niet waren begaan tegen militairen.”

Deze omschrijving betrof, daar afwijkingen wel voorkwamen, „het „meest gerecipieerde systema van dien tijd”. De resolutie van de Grootte Vergadering in 1651 bracht hierin geen verandering. De oogenscheinlijk plausible interpretatie, welke de Amsterdamsche memorie hiervan gaf, als zouden de militaire rechtscolleges onderworpen blijven aan locale wetten, kwam niet juist voor omdat dit in de resolutie van 25 Maart 1651 niet werd opgenomen; dit was meer een bijkomende aansporing dan een wettelijk voorschrift. Die resolutie werd trouwens spoedig na hare vaststelling opgevat als bepallende de militaire jurisdictie in de stemmende steden in de provincie, waarvoor echter geen grond te vinden is. Die resolutie betrof alleen Gelderland en gold dus niet voor Holland.

Het Hof van Holland deed in 1772 een voorstel tot regularisatie van de militaire jurisdictie onder goedkeuring van de Staten der Provincie. Dit voorstel werd in 1779 herzien ten einde het gemakkelijker aanvaardbaar te maken voor den Prins. Aan den militairen rechter zou eene iets grootere bevoegdheid worden toegekend dan in de omschrijving van *Willem III* van 1675 was gegeven; daartegenover stond echter dat niet-militairen aan de rechtsmacht van dien rechter niet onderworpen werden, dus geen vrouwen, kinderen en bedienden van militairen. Dit advies werd gehandhaafd. Beperking van die rechtsmacht alleen tot militaire delicten zou te groote bezwaren opleveren: er zouden veel commune delicten ongestraft blijven. Bovendien had de militaire justitie meer vat op haar justitiabelen bij verandering van garnizoen. Ook waren misdrijven, waarop een infameerende straf niet gesteld was, met minder vrees om den soldaat voor den dienst onbruikbaar te maken, door den militairen rechter te berechten. Zoo zou de dienst door ingrijpen van den burgerrechter zonder voorkennis van de commandanten te sterk gestoord kunnen worden en zouden de zwaardere straffen van den Articulierbrief niet kunnen worden opgelegd. Uit vele arrestopleggingen, gijzelingen en proceskosten zouden allerlei inconvenienten ontstaan. Hoe zou men een proces moeten beëindigen, indien de verdachte naar een ander garnizoen werd overgeplaatst?

Besloten zou dienen te worden om, zonder eene universeele private militaire jurisdictie te aanvaarden, eene commissie te benoemen om met den Prins in overleg een Reglement samen te stellen, dat de Provinciale Staten zouden moeten arresteeren en hetwelk de militaire jurisdictie zou omschrijven in den geest van het advies van 1772 en 1779. De regeling van 1651 verwierp het Hof als om allerlei redenen onpractisch. ¹⁾

De neiging om tot een schikking te komen zat wel in de lucht: de gedenkschriften van *Van Hardenbroeck* getuigen ervan. Zoo ver-

¹⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 403-437.

nam hij van den oud-schepen van Amsterdam *Mr. J. E. Huydecoper van Maersseveen* op 4 April, dat het werk der militaire jurisdictie zijns inziens wel bij beschikking zou kunnen worden opgelost, „ofschoon „de conclusie gisteren in 't Besogne was geweest conform 't slot der „Amsterdamsche memorie; dat *Van Berkel* ook van dat gevoelen „was, namelijk van die saak bij schikking te behandelen, dat men „selfs in 't civile, als 't de militaire schulden raakte, ook nog wel „wat soude toegeven, dog de Hoge Krijgsraad scheen van selfs te „moeten vervallen, wanneer hun voornaam werk hun uit de handen „wierde genomen.” (blz. 437).

Den volgenden dag, 5 April, deelde *Baron De Larrey* aan *Van Hardenbroek* mede, wat er den vorigen dag in de vergadering van de Staten van Holland was voorgevallen. *Mr. E. F. van Berckel* en *Mr. A. Zeeberg*, pensionarissen onderscheidenlijk van Amsterdam en van Haarlem, hadden zich over de militaire jurisdictie „allersterkst” uitgelaten, waarop de Prins „sulks horende, in 't eerste ogenblik van „sijn ijver en aandoening daaromtrent sal hebben uitgevaeren.” *Mr. Huydecoper van Maersseveen* had niettemin volgehouden, dat eene schikking toch nog wel mogelijk zou zijn (blz. 433).

Het broeide intusschen op allerlei plaatsen.

Reeds hadden de Staten van Zeeland in hunne vergadering van 7 April het rapport aangehoord van eene commissie over het overgeven van *Witte* aan het Hof van Holland en Zeeland en allerlei daarop gevolgde verklaringen, daartoe strekkende om hun rapport van 21 Maart t.v. aan te vullen met een voorstel om aan de gedeputeerden ter Generaliteit op te dragen, in de vergadering van de Staten-Generaal te verklaren, dat de Staten van Zeeland niet erkenden de bevoegdheid van Hun Hoog Mogenden om in te grijpen in de rechtsmacht der provinciale rechtscolleges.¹⁾

In de vergadering van de Staten van Overijssel kwam op 9 April in behandeling een voorstel van de drie steden, om den Hoogen Krijgsraad af te schaffen. Besloten werd, dat, aangezien het voortbestaan van dat college afhing van het goedvinden der bondgenooten, aan de gedeputeerden ter Generaliteit zou worden opgedragen aan H.H.M. „in bedenking te stellen, of dezelve, zooals die sig thans gesitueerd „vindt, niet zoude behooren te cesseeren of dat zodanige mesures „worden beraamd, dat deese of dergelijke noodig geoordeeld worden „dende, alsdan over deselve inrigting nader zoude behooren te worden „overeengekomen en een berigtschrift geformeerd, waarna deselve en „hetgeene haar zoude worden gedemandeert, ofte aan derselver cognitie onderworpen, zig stiptelijk zoude hebben te reguleeren”²⁾.

Den volgenden dag verscheen nog een rapport van de gecommiteerden uit die Staten tot de finantien, die hadden onderzocht „in „hoeverre de militaire rechtsdwang zowel ter Generaliteit als in deeze „provincie plaats heeft of hebben kan”. Aan deze gecommiteerden

¹⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 438 v.

²⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 440 v.

was incontestabel gebleken, dat in Overijssel nooit een militaire rechtbank, noch in het civiele noch in het crimineele, was erkend of toegelaten ten praejuditie van de voorrechten en privilegiën van de territoriale rechters in de provincie; integendeel had men zich te allen tijde tegen zoodanige rechtspraak verzet. Dit beginsel worde ongewijzigd gehandhaafd. Daar echter ontegenzeggelijk ook de militaire discipline door een militaire rechtbank „conform de ordres „van de landen” behoorde te worden gehandhaafd en in de provinciën en de generaliteit bestaande verschillen behoorden te verdwijnen, was het te algemeenen nutte ontwijfelbaar noodig „dat daarop en overal „eene egaale en vaste voet worde beraamt en vastgesteld, waarbij „nominatim worde bepaalt, wat aan dezelve militaire rechtbank overeenkomstig de tusschen de bondgenooten op fundament hunner „voorregten en daarop gefundeerde staatsbesluyten, te concipieeren „en arresteerene voet in de respective provinciën en generaliteit kan „en zoude behooren toegelaten”, niet voor overschrijding of uitbreiding vatbaar, als algemeene wet. Daartoe ga men in de vergadering der Staten-Generaal over ¹⁾.

Ook een brief aan *Baron De Larrey* behelsde een ampel verslag van *Mr. Rouse* over hetgeen in de vergadering van de Staten van Overijssel over de militaire jurisdictie was voorgevallen, daarbij voegende, dat hij met verwondering gehoord had, hoeveel er in Holland hierover te doen was geweest. Daar zou men tot eene schikking bereid zijn. Zou er dan iets gebeurd zijn, dat schikking niet mogelijk maakte? (blz. 444). Drie dagen later, 13 April, verklaarde *J. A. Baron Van Heeckeren van Enghuysen*, dat hij geheel instemde met een regeling op egalen voet van de militaire jurisdictie in alle provinciën en dat de Hooge Krijgsraad nu nomine tenus na den dood der leden wel „geextingueert” zou zijn (blz. 449 v.). Den volgenden dag vernam *Van Hardenbroek* van *G. J. Baron Van Pallandt*, dat tot zijn verwondering de Prins berustte in de provinciale resolutien over de militaire jurisdictie en over den Hoogen Krijgsraad en dat ook *Rouse* nu zeer tevreden was, waarbij *Van Hardenbroek* aantekende, dat hij niet anders verwacht had (blz. 455).

Op 15 April was de Prins „weder seer perplex en needergeslagen” en *Van Pallandt*, die Z.H. in dien toestand vond, kon maar niet te weten komen, wat hiervan de oorzaak was. Had de Prins wellicht een brief van den Hertog ontvangen nopens de militaire jurisdictie? De Prins had hem daarover tot tweemaal toe gesproken, zeggende dat de Hertog niet vóór de militaire jurisdictie geweest was, zelfs niet vóór den Hoogen Krijgsraad, „citerende een voorbeeld van een vrouw, „die in 's Hertogs huis was gesuspecteert van haer kind te hebben „verdaan, dat zij bij een militair hadde, hoe die vorst nimmer gewilt „hadde, dat dat mensch aan den militairen regter, maer wel aan den „civile regter wierde overgegeven, schoon de Prins van andere ge„dagten was, steunende de Prins-Stadhouder niet op de wettigheydt

¹⁾ Van der Kemp, o.c. blz. 442-444.

„van den Hogen Krijgsraid, maer wel voornamelijk op 't gebeurde „nopens die regtbank bij Sijn Hoogheydts Vaders leven en d' aanschrijving, die gemelde Prins daeromtrent gedaan hadde. Soo swak „of bang bleef de Prins steeds op 't subject van den Hertog”. De Prins voegde daar nog bij „dat hij verscheyde officiers van de Schotsche „Brigade met reden suspecteerde van erger gedaan te hebben als *De „Witte*; zelfs dat die Cunningham, die thans de vaandels soude overnemen, daer bijzonder in geimpliceert was”. De Prins wilde dit niet aanbrengen, wat *Van Pallandt* afkeurde: deze achtte den Prins daartoe verplicht (blz. 458 v.).

Denzelfden dag vernam *Van Hardenbroek*, dat men te naasten bij zou willen weten, „waerhenen de saken nopens de militaire jurisdictie „in Hollandt stonde henen te gaan”. *Mr. J. E. Huydecoper van Maersveen* deelde in het algemeen mede, hoe hij dacht, dat men in Holland zou willen besluiten volgens de gronden van de Amsterdamsche memorie, waarna men wel tot een schikking zou willen komen en misschien wel „tot het middel der preventie op eene billijke wijze; „dat hij zelfs geloofde, dat daertoe andere voorname steden mede wel „souden de hand willen lenen” (blz. 461).

Op 16 April relateerde *Van Hardenbroek* dat *Baron Van Pallandt* de memorie nopens de militaire jurisdictie van *Van de Spiegel* gelezen had. Hij vond deze „veels te ingewikkelt en te politiq opgesteld, „ook niet klaer genoeg, nog in 't geheel niet naar sijn sin ingerigt; „voorts was hij voornemens, soo wanneer de Prins hem naar die „memorie vroeg, er niet veel op te antwoorden; *Lynden van Hemmen* „hadde hem daeromtrent alleen gesegt, dat er verscheyde goede saken „in waeren, dog meer niet; gemelde *Lynden* hadde die memorie eenige „dagen geleden naar Amsterdam gesonden aan den heer *Van Maersveen*. En *Larrey*, er mij gisteren over sprekende, vijselde die memorie „seer op, seggende, dat men sien konde, dat het stuk was opgesteld „door een oordeelkundig verstandig, doorkneedt en onzijdig mensch. „*Pallandt* hadde die memorie ter leen van *Lichtenberg* gekregen, die „deselve mede sterk bewonderde, dog die was met alles wat maer van „*Van den Spiegel* kwam seer ingenomen” (blz. 463 v.).

Denzelfden dag noteerde *Van Hardenbroek*, vernomen te hebben, dat de Raadpensionaris de Overijsselsche resolutie over de militaire jurisdictie en over den Hoogen Krijgsraad, niet wilde overnemen en er op had aangedrongen dat de afgevaardigden uit die provincie dat besluit niet direct zouden inbrengen maar bij wijze van voorstel ermede voor den dag zouden komen. Vermoedelijk wilde hij de Hollandsche resolutie laten voorgaan (blz. 464 v.).

Den 25sten April liet *Baron Van Lynden van Lunenburg* aan *Van Hardenbroek* lezen het advies van het Hof van Holland over de militaire jurisdictie, door den raadsheer in dat Hof *Mr. C. le Leu de Wilhem* uitgebracht. *Van Hardenbroek* vond dat „seer ingewikkelt, „hier en daer duister, meerder een critique of censure nopens verscheyde 's lants wetten en resolutiën alsse een behoorlijk advis”. *Van Lynden* gaf dat wel „in enige opsigten” toe, maar verzekerde

dat *De Wilhem* „altoos sterk tegens de militaire jurisdictie was ge-
 „weest en ook nog geloofde, dat hij in dieselve denkbeelden vol-
 „hardede”. Maar hij kende *De Wilhem* wel zoo goed, dat deze bij
 het opstellen van dat advies zijn medelijden met den Prins, die thans
 aan alle zijden scheen aangevallen te worden, had laten meespreken
 en „daerdoor sooveel mogelyk sijn saak tragtede voor te staan”. Doch
Van Hardenbroek meende „dat in een advis van sodanig Hof geen
 „particuliere mindere of meerdere gevoeligheid van een raidsheer
 „behoorden plaats te hebben” (blz. 465).

De nadere resolutie van de Staten van Holland volgde op 30 April.
 Zij overwoog dat de Staten nimmer de judicature over zaken, de
 ingezetenen betreffende, aan militaire colleges hadden afgestaan en
 dat niettemin verscheidene gevallen zich hadden voorgedaan dat
 militaire rechtbanken zich dergelijke zaken hadden aangetrokken.
 Derhalve verklaarden zij ter handhaving van privilegien der inge-
 zetenen dat militairen terecht moeten staan voor de ordinaris rechters
 van deze Provincie, tenzij aangetoond kon worden, dat de Staten alleen
 of met de bondgenooten rechtspraak aan militaire colleges zouden
 hebben overgelaten. De Ridderschap stemde hiermede niet in. Zij
 wenschte een andere regeling, waarbij allerlei inconvenienten, welke
 de regeling der Staten zouden meebrengen, zouden worden voorko-
 men, tot welk doel zij het voorstel van Prins *Willem* III van 1675
 geschikt achtte. In die richting verlangde zij overleg met den Prins-
 Erfstadhouder, het Hof van Holland gehoord ¹⁾.

De Staten achtten dit besluit echter nog niet voldoende. Den vol-
 genden dag, 1 Mei, kwamen ter tafel „de generaale petitie en staaten
 „van oorlog voor dit lopende jaar, door Zijne Hoogheid en den Raed
 „van Staate geformeert”. Deze provinciale bijdrage tot goedmaking
 van de uitgaven der generaliteit en deze begrooting van gewone en
 buitengewone uitgaven voor de weermacht te lande werden goedge-
 keurd „met afwijzing nogtans van de post voor den Hoogen Krijgs-
 „raad, ter repartitie van deeze Provincie op den ordinaris staat van
 „oorlog staande”. Bovendien zouden de Staten ten aanzien van de
 uitoefening van de militaire jurisdictie „op hun souverain territoir”
 zoodanige beslissing nemen als dit besluit zou meebrengen. Daaren-
 tegen waren zij wel bereid om met de bondgenooten „zoodanige billijke
 „arrangementen te beraaden, waardoor de praesident en leden van
 „het voorsz. collegie mitsgaders de ministers, bediendens en sup-
 „poosten wegens het gemis hunner tractementen en inkomsten op een
 „convenable wijze tegemoed gekoomen zullen kunnen worden.”

De Heeren van de Ridderschap lieten hierbij aantekenen, dat zij
 „in de afwijzing van de post voor den Hoogen Krijgsraad niet hebben
 „geconcurrert, maar een gaaf consent in de staaten van oorlog hebben
 „gedragen” ²⁾.

Ook Friesland liet weder van zich hooren. De Staten, op 9 Mei

¹⁾ Van der Kemp, o.c. blz. 445-449.

²⁾ Van der Kemp, o.c. blz. 463-465.

bijgeekomen, beraadslaagden naar aanleiding van hetgeen hun bericht was uit de vergadering van Hun Hoog Mogenden over de houding en het standpunt van Overijssel, welks gedeputeerden hadden voorgesteld om den Hoogen Krijgsraad „te doen casseeren”. De Friesche Staten overwogen, dat die Krijgsraad „tegens Hun Ed. Mogende „intentie is ingevoerd en, gelijk hooggemelde Heeren Staaten van „Overijssel aanmerken, de subsistentie daarvan van het goedvinden „der bondgenoten afhangt”. Daarom droegen zij hunne gedeputeerden ter vergadering van de Staten-Generaal op, „het daarheen te „dirigeeren, dat de voornoemde Hooge Krijgsraad koome te cesseeren „en in 't vervolg van den staat van oorlog werde afgelaten”. Niettemin waren zij bereid tot hetzelfde arrangement als Holland had voorgesteld ten aanzien van president en leden van dien Krijgsraad mitsgaders de ministers, bediendens en suppoosten ¹⁾.

Deze Friesche resolutie werd op haar beurt in Utrecht bekend en volgens *Van Hardenbroek*, voorspelde *Baron Van Lynden van Lunenburg* al, dat zij in de Staten commissoriaal zou worden gemaakt (blz. 481).

Maar daarbij bleef het niet.

Op 22 Mei vernam *Van Hardenbroek*, dat de Prins, die van plan was geweest om zijne bezwaren tegen het afschaffen van den Hoogen Krijgsraad aan den oud-burgemeester van Amsterdam, *Mr. P. C. Hasselaer*, mede te deelen, met de overlegging van die bezwaren zoolang getalmd had, dat „sij er in Amsterdam en in Hollandt maer door „hadde geslagen met deselve te mortificeren”, hetgeen, zooals gebleken is, bij resolutie van 30 April t.v. was geschied (blz. 482). Blijkbaar was het den Prins er slechts om te doen geweest om tijd te winnen „en intusschen de leden of steden in Hollandt maer uit „elkander te werken” (blz. 483).

Maar het naspel werd ingezet door geruchten, welke *Van Hardenbroek* op 30 Mei ter oore waren gekomen. Er zou namelijk op de volgende vergadering van de Staten van Holland „wel ietwes weder „nopens de Hogen Krijgsraid voor den dag komen, gemerkt men in „Holland niet wel tevreden was, dat die rechtbank voortging in „derselver functiën, onaangesien de genome resolutie van de Provincie „van Hollandt. 't Was waer, soolang die Krijgsraid gene legale kennisse kreeg nopens haere dimissie, soo moest sij blijven fungeren. „Dog Hollandt behoefde die op haer territorio niet langer te dulden „als goed vond” (blz. 486).

Ook vernam *Van Hardenbroek*, dat *Mr. Rouse* nog op de zaak zou terugkomen (blz. 487) en dat *Baron Van Lynden van Lunenburg* van den Prins bericht ontvangen had, waarin Z.H. zich beklaagde, hoe weinig de Hollandsche resolutie kon dienen om tot eene schikking te komen. De Prins had zich dan ook afgevraagd, wat de patriotten toch van hem verwachtten? (blz. 488). Met eene beslissing ter zake

¹⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 467 v.

wilde hij wachten tot na zijn terugkomst in den Haag, maar beslissen wilde hij stellig, „oordelende nog beter onder protest te lijden wat „ervan kwam en gunstiger tijden af te wagten, dan nu straks daerin „toe te geven”. *Baron Van Lynden* moest echter erkennen, dat de Prins weinig moeite deed om de zaak door eene schikking tot oplossing te brengen en „geen de minste soogenaemde sacrifice” deed „als ge„noegsaem gedwongen”. Ook bedierf hij veel door nieuwe incidenten (blz. 489). Het was echter voor den Prins te laat geworden.

Op 30 Mei rapporteerden de gedeputeerden van Dordrecht in de vergadering van de Staten van Holland, „dat zij met zekerheid waren „geinformeerd, dat, niettegenstaande Hun Edele Groot Mogende „resolutie en publicatie van 30 April laatstleeden, omtrent het werk „der militaire jurisdictie” en de schrapping van den post voor den Hoogen Krijgsraad van de oorlogsbegrooting, die „zogenaamde” Hooge Krijgsraad „nogtans kan goedvinden om op dit souverain „territoir actens justicieel te pleegen”. Dit achtten die van Dordrecht „direct strekkende tot vilipendie van de auctoriteit van den terri„toriaalen souverain” en derhalve stelden zij aan de Staten voor te besluiten, „om aan het praetense collegie, zig den Hoogen Krijgsraad „noemende, aan te schrijven en expresselijk te interdicceeren om col„legialiter of anderzints op het territoir van deeze Provincie eenige „justicieele actens of gezag te oeffenen, directelijk of indirectelijk, „en om voorts van deeze aanschrijving kennis te geeven aan het Hof „Provinciaal met ordre om zorgvuldig te waaken, dat aan deeze reso„lutie van Hun Edele Groot Mogende geen de minste atteinte worde „ingebragt” ¹⁾.

Dienovereenkomstig werd besloten. Nog denzelfden dag werd een mededeeling van dit besluit aan het Hof van Holland gezonden ²⁾. Ook werd aan den Hoogen Krijgsraad bericht „om provisioneel en „tot nadere aanschrijvinge geenerley actens van jurisdictie of geener„ley gesag te oeffenen op het territoir van de Provincie van Holland „en Westvriesland” ³⁾. Merkwaardig is, dat het bericht aan den Hoogen Krijgsraad op 2 Juni gedateerd, strekte in antwoord op een brief van dit college van den vorigen dag. De eerste mededeeling van deze verbanning was nl. gedateerd op 30 Mei maar werd eerst den eersten Juni na den middag bij den president aan huis bezorgd; deze brief werd, ondanks de door den Krijgsraad onbehoorlijk geachte adresseering, terstond geopend en daarna aan den Prins doorgezonden. Er was weder een strafzaak aanhangig tegen een soldaat, wegens „eene misdaad, waarvan de sekerheid van de post den Haak in het „Eyland van Walcheren gedeeltelijk kan afhangen”; de pleidooien in die zaak waren dien ochtend aangevangen en alvorens die te laten voortzetten, wilde het college nadere bevelen van den Prins afwachten ⁴⁾.

¹⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 470 v.

²⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 505 v.

³⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 507.

⁴⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 503 v.

De Prins berichtte op 12 Juni de ontvangst door den Hoogen Krijgsraad van den brief der Staten van Holland van 30 Mei „waarvan de „superscriptie luyde: Edele Gestrenge Vrome Discretee, onse Lieve „Getrouwe de Leden van het praetense collegie, sig den Hoogen Krijgsraad noemende”. Ook had Zijne Hoogheid vernomen de op dienzelfden dag aan het Hof van Holland verleende opdracht. Als Capitein-Generaal van de Unie had de Prins den Hoogen Krijgsraad opgedragen „om provisioneel en tot nader aanschrijven, geenerley gesag „te oeffenen op het territoir van de Provincie van Holland”. Maar de Prins had tevens niet kunnen verbergen, hoezeer hij over die resolutie was „aangedaan en gesurpreneerd”, vooral omdat die resolutie genomen was zonder zijn voorkennis.

De Prins deed uitkomen, dat de Hooge Krijgsraad reeds bestaan had onder „Onse Doorlugtige Voorsaat, de Heeren Princen *Maurits*, „*Frederik Hendrik* en *Willem* de tweede”; dat die Krijgsraad was hersteld door Prins *Willem* den derden en tijdens zijn leven „opentlijk „de gemelde jurisdictie en het voorz. gesag heeft uitgeoeffend”; dat hetzelfde geschied was toen aan Prins *Willem* IV het capitein-generaalschap was opgedragen en dat zulks vijf en dertig jaren had geduurd, terwijl dat college in den Haag gevestigd was, zoodat „nie- „mand in de Republicq daarvan onkundig heeft kunnen zijn” en er dan ook nooit verzet tegen aangeteekend was geworden. De kosten van dien Krijgsraad werden bovendien meer dan dertig jaren uit de credieten der oorlogsbegrotingen betaald zonder dat een der provinciën zich daartegen verzet heeft, zoodat de Staten van Holland getoond hadden, al dien tijd de wettige existentie van het college te erkennen en zijn werkzaamheden op Hollands territoir toe te laten.

Ook de Staten-Generaal hadden dien Krijgsraad als zoodanig erkend, door er herhaaldelijk aan te schrijven, opdrachten te geven, tot welk een en ander de gedeputeerden van Holland hadden medegewerkt. Er mocht dus worden aangenomen, dat die Krijgsraad was een generaliteits-college, welks president en griffier „commissie hebben van Hun Hoog Mog.”, terwijl de advocaat-fiscaal van de Generaliteit „uit kragte van de commissie en instructie, die hij meede van „Hun Hoog Mog. ontfangen heeft, voor meergemelden Hogen Krijgsraad ageert”. Uit dit alles en ook uit uitlatingen in de resolutiën van 24 December en 10 Januari viel niet anders te concludereen dan dat de Staten van Holland den Hoogen Krijgsraad hielden voor een Generaliteits-college, op het souverain territoir van deze provincie van wege de Generaliteit met hun medeweten optredende. Bovendien werd in de resolutie van 30 April de Hooge Krijgsraad niet genoemd en de militaire rechtsmacht erkend in gevallen, waarin haar bestaan kon worden bewezen; in de resolutie van 1 Mei werd nog gesproken van president en leden van dat college en van diens ministers, bedienden en suppoosten. Daarom kwam het den Prins voor, dat de bedoeling van de Staten niet kon zijn, dat alle gezag en daden van rechtspleging aan den Hoogen Krijgsraad op Hollands territoir werden verboden, althans niet zoolang de Staten-Generaal niet zouden

hebben beslist over het laten vervallen van het crediet uit de oorlogsbegroting. Handhaving van het gewraakte besluit zou „de grootste „inextricabelste swaarigheden en de nadeeligste gevolgen” meebrengen, „soo met relatie tot de administratie van de justitie in het „gemeen, als ten opsigte van de eere en discipline van de militie van „den Staat in het bijzonder”.

De Prins verzocht daarom aan de Staten instantelijk om goed te vinden, dat de Hooge Krijgsraad op Hollands territorium zijn functien mocht uitoefenen, althans totdat de Staten-Generaal over het schrappen van het crediet zouden hebben beslist.

Overigens verlangde de Prins niets liever dan *in overleg met hem* zoodanige schikkingen te maken, dat de veel besproken jurisdictievraag „eens en voor altoos tot voorkominge van alle jurisdictie-„quaestien op eene onwrikbaare wyse kan worden vastgesteld, sonder „dat de discipline en subordinatie, soo hoog nodig in den militairen „dienst, daardoor kome te lijden” ¹⁾.

Van dezen brief en van de bijlagen verzond de Prins den volgenden dag, 13 Juni, copie aan de Staten-Generaal. De gedeputeerden van Zeeland en van Utrecht namen hiervan afschrift om den inhoud „in „den haaren” te bespreken. Besloten werd voorts op 16 Juni, dat een ander afschrift gesteld zou worden in handen van de gedeputeerden tot de militaire zaken, om met gecommiteerden uit den Raad van State over den inhoud te raadplegen en ter vergadering te rapporteeren ²⁾.

In de Staten van Holland was deze brief ook commissoriaal gemaakt en deze commissie bracht ter vergadering van 2 Juli advies uit om te persisteren bij de op 30 April, 1 Mei en 30 Mei ten aanzien van den Hoogen Krijgsraad genomen besluiten. Zoowel de Ridder-schap als diverse Hollandsche steden kregen een afschrift daarvan om over den inhoud in ruggespraak te treden met hunne lastgevers ³⁾.

De houding van de Staten van Holland in deze zaak tegenover den Prins en den aan het werk gebleven Hoogen Krijgsraad had hier en daar afkeuring gevonden. *Van Hardenbroek* vernam reeds op 3 Juli dat *Baron Van Lynden van Lunenburg* gaarne zou hebben gezien „dat men in Hollandt wat bedaerder en gematigder te werk ging, „ook opsigtelijk den Hoogen Krijgsraad, want aan dezelve territorium „te wijgeren, der procureurs admissien in te trekken en dit alles sonder „prealabel met H.H. Mogenden of met de Prins daaromtrent te con-„certeren, was wat violent en soude dus somtijts gevolgen kunnen „hebben. 't Was waer, Hollandt soude sig onder water kunnen setten, „maer de landprovinciën, ook d'onse, lijden aan den aanstoot, soo er „een coup gemediteert wierde” (blz. 497).

Op 5 Juli noteerde *Van Hardenbroek* een uitlating van den secretaris van de Staten van Utrecht, *Mr. H. A. Laan*, die „vrij openlijk

¹⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 507-514.

²⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 501 v.

³⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 515 v.

„sprak over de mortificatie van den Hogen Krijgsraid als een saak, „die van niemant soude worden geblameert, en welk tribunal hem „ook scheen wel gemist te kunnen worden”, welk gezegde, naar men meende, met politieke bedoeling geschiedde om te hooren, hoe een ander daarop reageeren zou (blz. 500). En op 7 Juli spotte *Van Lynden van Lunenburg* dat, „nu de Hoge Krijgsraid territorium in Hol- „land was gewijgert, sij nu wel in Utrecht konde komen resideren”. Men zou er in Utrecht wel voor bedanken (blz. 502).

De Hooge Krijgsraad, de bekroning van het gebouw der militaire jurisdictie, was nu echter afgebroken, men zat bij het puin, dat Holland gemaakt had, en begon zich — wel wat laat — af te vragen, wat er verder met de militaire jurisdictie moest geschieden. Reeds hoorde *Van Hardenbroek* op 25 Juli dat de Thesaurier-Generaal der Unie *Mr. P. A. Gilles* „seer sterk geweest (was) omme loco den „Hogen Krijgsraid de militaire saken weder aan den Raid van State „te trekken, zooals voortijts plaats hadde gehad en waertoe [*F. C. „Baron Van Aerssen van*] *Sommelsdijk* sig mede seer beijvert hadde, „ofschoon in sijn eenvoudigheydt; sulks de Prins ten laatsten — „mede van dat besogne geweest en geene andere kans siende — sig „daerbij gevoegt hadde. Derhalven was de Secretaris [van den Raad „van State *Mr I. J.*] *van Hees* geheel alleen van dat besogne over- „gebleven in 't sentiment omme de saak van den Hogen Krijgsraid „te souteneren.” (blz. 516 v.). En *Mr. Pieter Paulus* zou volgens eene aantekening van 12 Juli, aan een Amsterdamschen pensionaris geschreven hebben „dat hij hoopte men in Amsterdam ras enig mid- „del zoude vinden omme die saak nopens den Hogen Krijgsraid tot „een einde te brengen, 'tsij die aan de Raid van State te deman- „deren of andersints.” Er zaten nog vele delinquenten in hechtenis, die zonder dit incident reeds lang gevonnisd zouden zijn geworden. Ook van andere zijde was op een schikking aangedrongen, waartoe „veel appaentie was”. Wat zouden de andere provincien doen? Holland had door dadelijk te beslissen „de saak uit sijn geheel” gebracht: de Staten hadden tegelijkertijd een andere regeling moeten aangeven, waarmede de andere provincien zouden moeten hebben ingestemd. In den Raad van State was de overdracht al ter sprake gekomen (blz. 532) en op 29 Juli noteerde *Van Hardenbroek*, dat de zaak „op goede „voet van vereffening stonde; dat sulks misschien deze week al ge- „daan soude zijn geweest, was *Gijsselaer* niet siek geworden.” (blz. 550).

Op 4 Augustus vernam *Van Hardenbroek* van *Rouse*, dat de Prins, als hij alleen sprak, vrij toegevend was, maar, wanneer anderen aan het woord kwamen, dan veranderde hij soms geheel en al, zooals bijvoorbeeld „opsigtelyk het werk der militaire jurisdictie, daer men „thans omtrent in Hollandt vrij redelyke denkbeelden voededen.” Daarin kwam de Prins niet genoeg tegemoet. De secretaris van den Raad van State zette den Prins aan om vol te houden, dat het werk niet anders kon geschieden dan ten tijde van *Willem III*. Mocht dit niet gelukken dan ried hij den Prins een recht van veto te bedingen

ten aanzien van beslissingen in militaire zaken. Doch dit had ook groote gevaren, daar dan stagnatie mogelijk werd (blz. 552).

De militaire jurisdictie bleef intusschen in opspraak. Nu was het niet meer de Hooge Krijgsraad, die van zich liet spreken, maar subalterne krijgswraden uit de garnizoenen. In Juni beklagde zich de magistraat van Middelburg over het optreden van den krijgswraad van het garnizoen tegen militairen, die zich aan strafbare feiten hadden schuldig gemaakt en door de militaire overheid in arrest waren gesteld. Pogingen van den Middelburgschen rechter om die delinquenten te mogen overnemen werden afgewezen. Verstoord over deze weigering, beklagde men zich bij de Staten van Zeeland met verzoek „de ongehoorde atteintes en verregaande infractions op hunne „wel verkreege en nimmer geïnterrumpeerde voorrechten, in de voor- „noemde gevallen door den militairen rechter te werk gesteld, thans „gebracht te hebben ter kennis van diegeene, die alleen in staat zijn „hun daartegen te maintineeren.”¹⁾

Ook de magistraat van Zierikzee vond in het voorgevallene aanleiding den aandrang te vernieuwen om te komen tot een regeling op vasten voet van de militaire justitie overeenkomstig de ware belangen der ingezetenen. Men bepale de „bornes, binnen welke de militaire rechter zal verplicht zijn zig te houden” en trede hier in overleg met de andere leden der Staten.²⁾

Daar de Staten niet bijeen waren, hadden Gecommitteerde Raden op 16 Juni deze klachten doorgezonden aan den Prins als capitein-generaal van Zeeland met „ernstig verzoek” de gearresteerde militairen aan de burgerlijke overheid te laten uitleveren. Zij teekenden daarbij aan, dat zij op grond van deze gevallen aan de Staten zouden verzoeken, den wensch van den Prins om tot een goede regeling hiervan te komen voor eene oplossing in aanmerking te brengen.³⁾

De Prins antwoordde hierop onder dagteekening van 2 Augustus. De militairen, over wier aanhouding geklaagd was, waren bestemd om „naar krijgsgebruik en krijgswregt tot maintien van de militaire „discipline” gecorrigeerd te worden. Aan het verzoek om hen over te laten aan den burger-rechter kon niet voldaan worden: de in het garnizoen door militairen gepleegde delicten stonden ter cognitie van den militairen rechter.

Daarmede wilde de Prins geen praejudice brengen aan de stedelijke privileges. De Prins had integendeel blijk gegeven door het doen schorsen van enkele vervolgingen bij den militairen rechter gelegenheid te willen openen tot rustig overleg. Doch dat overleg bleef uit en dit zou ten nadeel strekken aan het effect van een goede rechtspraak. In deze moeilijke tijden moesten, zoo meende de Prins, jurisdictie-geschillen met wederzijdsche toegevendheid worden behandeld, totdat er gelegenheid zou zijn „om eene generale cynosure vast te

¹⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 6-15.

²⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 16-26.

³⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 26-28.

„stellen, die alle diergelyke quaestien voor het vervolg kan afsnijden.”

De Prins stelde dus een wapenstistand voor in dezen vorm: de zich beklaagd hebbende steden zouden hun klacht intrekken en de krijgswraden „met de judicatuure laten geworden”; de Prins was zijnerzijds bereid om ingeval militairen door den burger-rechter waren gearresteerd, van een reclame door de militaire overheid te doen afzien. Men respecteere dus de praeventie zonder dat daaruit eenig gevolg mag worden afgeleid. Natuurlijk onverminderd de rechten van de Zwitsersche troepen op eigen rechtspraak.

Definitieve regeling met 's Prinszen medewerking ware door de bondgenooten zoodra mogelijk te treffen. Daartoe verzocht de Prins medewerking ¹⁾).

De medewerking ontbrak in Holland bijna geheel. De uitvoerige brief van den Prins met aanvaardbaar schijnende argumenten om de rechtmatigheid van het bestaan van den Hoogen Krijgsraad als het ware door verjaring aan te toonen en om tot een blijvende omschrijving van de militaire jurisdictie, mits met zijn „communicatie”, te geraken, leidde in de Statenvergadering van 6 Augustus tot de beslissing dat men bij de genomen resolutiën bleef volharden en dat het treffen van een schikking tot later werd uitgesteld. Zelfs hadden verscheiden leden bezwaar tegen inwilliging van den wensch van den Prins om in die schikking te worden gekend.

Deze beslissing werd echter genomen met een kleine meerderheid van stemmen. De Ridderschap en acht steden lieten, als minderheid, in de notulen aantekening houden van hun standpunt. De Ridderschap herinnerde er aan dat zij al geprotesteerd had tegen de resolutie van 1 Mei en bleef aan dit protest vasthouden: de Hooge Krijgsraad zou, naar haar oordeel, in zijn functie op Hollands territorio moeten worden hersteld althans hangende de beraadslaging in de Staten-Generaal over de royeering van het crediet door dat college van de oorlogsbegroting. Voorts drong de Ridderschap andermaal met kracht aan op overleg omtrent eene schikking betreffende de militaire jurisdictie in een „groot besogne met commissarissen uit den „Hove”, opdat eenerzijds de rechten der ingezetenen „in het stuk van „judicatuure volkomen geconserveert” zouden worden en anderzijds zouden worden voorkomen „de meenigvuldige inconvenienten en na„deelige gevolgen, welke uit eene al te enge bepaling der militaire „jurisdictie noodwendig moeten proflueeren.” Daarop zou eerst de Prins moeten worden gehoord. De gedeputeerden van de Steden, die geprotesteerd hadden, zouden over de inkleeding van hun protest ruggespraak houden met hunne lastgevers ²⁾).

Maar men bleef ook hier klagen over den Prins. Zoo vernam *Van Hardenbroek* van *Mr. P. A. Gilles*, dat de Prins hem op een poging tot toenadering tot zijn tegenstanders had geantwoord: „Nee, bij „schikking geve ik niets toe, want dan ben ik het kwijdt; maer dat

¹⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 30-34.

²⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 35-38.

„mij afgenomen werd, kan ik nu niet tegen en moet dus afwagten „totdat de tijden veranderen, wanneer mij het afgenomene misschien „dubbelt weder sal worden gerestitueert.” Dat viel *Mr. Gilles* tegen en op 4 Februari 1785 beriep hij er zich nog eens op als „een „allersekerst bewijs, dat de Prins seer hoofdig is en naar geen raed „luistert als naa die hem opstoken en sterken in die gevoelens.”¹⁾ Hij, *Gilles*, had liever gezien, dat de Prins vasthield wat hem wettig toekwam en eene schikking maakte over wat daarboven ging, dan kon de Prins er niet dan bij winnen (blz. 558).

Ook *Rouse* deed zijn best. Op 23 Augustus vermeldde *Van Hardenbroek*, dat *Rouse* den Prins had verzocht „tog te willen lesen het „Magasijn der stukken nopens de militaire jurisdictie en Hogen „Krijgsraid, op hoe zwakke gronden die steunden. Hoe, daervoor „werkende, hij, Prins, verdagt moeste worden gehouden van arbi- „traire handeling. Dat hij, *Rouse*, toekomende week de Prins weder „over die saak soude moeten spreken en waerschijnlijk haque- „teren, dan dat hij sig sulks getrooste.” Aan Baron *Van Lynden tot Heruwen*, dien *Rouse* hierover aansprak en die vroeg wat er nu gebeuren moest, had hij „ferm geantwoort”, waarop *Van Lynden* zeide, dat toegegeven en Holland gevolgd moest worden nu de Prins „niet uit „wil komen”. Hij schreef ook naar Zeeland, dat men zich maar zou voegen. Men was daar sterker gekant tegen de militaire jurisdictie dan ooit tevoren (blz. 573 v.). Daar had *Mr. N. C. Lambrechtsen* uit Vlissingen een resolutie ontworpen, welke „vrij nadrukkelijk en geen- „sints in de smaak van de memorie van *Van den Spiegel*” was. (blz. 581 v.).

Maar het hielp niet. Op 1 September teekende *Van Hardenbroek* aan, „dat Sijn Hoogheydt sonder ordre altoos werkte en in opsigten „van de militaire jurisdictie sig geheel kwalijk en verkeerdelijk ge- „droeg, jaa sodanig, dat er misschien geen helpen meerder aan soude „wesen.” (blz. 582).

De bijna vergeten procedure voor den Hove van Holland had ook voortgang. Op 13 Maart besloot het Hof den vroeger ongeopend opgeborgen brief van *Van Brakel* aan den Raadpensionaris aan dezen te doen ter hand stellen met verzoek „om na de lecture den inhoud „van dezelve missive aan den Hove te willen communiceeren”. Aldus geschiedde en den volgenden dag bleek, dat „de inhoud van geene de „minste essentie” was. Deze mogelijkheid tot verdenking was dus verdwenen.

Reeds op 24 Februari had de Procureur-Generaal uitvoerig verslag uitgebracht over den afloop van de instructie tegen beide gevangenen en verzocht om te mogen dienen van crimineele conclusie op de confessie. Het Hof beschikte eerst op 14 April op dit verzoek. Het college achtte eerst nog noodig een nieuw verhoor van *Van Brakel* over het bestaan van zekeren Engelschen ingenieur *Cresit*, op wien hij zich

¹⁾ Van Hardenbroek, Gedenkschriften, V, blz. 565.

beroepen had. Dit verhoor zou „voor den vollen Raad” gehouden worden op 17 April „en ingevalle dezelve alsnog bij zijne ten dien „opzigte gegevene responsiven mogt blijven persisteren, alsdan tot „een scherper examen, te weten eene geesseling in de pijnkelder, zal „worden gebragt, ten eynde hem de waarheyd te doen confesseeren.”

Dit is inderdaad geschied ¹⁾ en zoo werd aan den Procureur-Generaal op 22 April de machtiging verleend om crimineelen eisch te doen.

Op 1 Mei werd aan de practizijns van *Witte* op verzoek van diens familie ter bespreking van een in te dienen verzoek om gratie, tot dezen gevangene acces verleend. Overeenkomstig het bij brief van 27 December 1782 gedaan verzoek, meldde het Hof van Holland aan de Staten van Holland en West-Friesland bij brief van 20 Mei, dat de crimineele eisch en conclusie genomen was en dat de zaak zich in staat van wijzen bevond. Op 5 Juni volgden op daartoe ontvangen nader verzoek, de processtukken, met inventaris. De Staten zonden alles bij brief van 28 Augustus terug, goedkeurende dat thans het vonnis zou worden geveld. Het Hof besloot daarop den 23 September over de zaak te voteeren.

Intusschen had de vaandrig *Witte* aan den Prins een verzoek ingediend om hem „te verleen en brieven van abolitie in optima forma”. In dit verzoekschrift gaf hij een uitvoerige uiteenzetting van het met hem voorgevallene, hoe hij op 27 September 1782 in het provoosthuis der Generaliteit gevangen was gezet, daarna tweemaal voor commissarissen uit den Hoogen Krijgsraad en eens voor den vollen Krijgsraad was gehoord, daarna dag en nacht door twee hellebardiers was bewaakt, en gedurende het tijdvak van 14 October tot 26 December 1782 tweemaal per dag, waarschijnlijk als ter dood veroordeeld gevangene, bezoek van een ziekentrooster had gehad. Op 26 December was hij overgebracht naar de Voorpoort van het Hof van Holland, waar hij vele malen gehoord was zoo voor commissarissen uit den Hove als voor den vollen Raad en waar hij ook met *Van Brakel* was geconfronteerd. Bij die gelegenheden had hij de ten laste gelegde feiten rondborstig erkend, doch het opzet tot landverraad ontkend. Hij had dan ook niet verwacht hieraan schuldig te worden verklaard tot hij bezoek kreeg van den griffier van den Hoogen Krijgsraad, die hem kwam aanzeggen „dat syne saake seer „critieq stond, met bijgevoegde vraage, of hij, suppliant, niet eenen „ziekentrooster by sig wilde hebben?” Uit deze vraag meende hij te moeten vaststellen „dat hij, suppliant, eerstdaags de straffe des doods „soude moeten ondergaan”. Daarna bracht hij ruim twee maanden in „dood-angsten” door totdat hij, nadat hij zijn uniform had moeten uittrekken, naar de Voorpoort werd overgebracht, meenende daar den volgenden dag de doodstraf te ondergaan. Wel hadden daarop, na eenige dagen wachten, verhooren plaats gevonden, welke dien angst hadden verlicht, daar hij meende, dat van eenig contact van hem met den vijand niet gebleken was. Doch nu had de procureur-generaal

¹⁾ Zie hierna blz. 252.

eisch tegen hem gedaan, als gevolg waarvan hij, suppliant, veroordeeld zou kunnen worden en „een schandaal soude moeten ondergaan „en aan syne onschuldige familie een onuitwisbaare flétrissure soude „kunnen worden toegebracht.” Om dit te voorkomen beriep hij zich op de clementie van den Prins, daarbij aanvoerende zijne jeugdige onbezonnenheid en goed gedrag ook na de ontmoeting met *Van Brakel*, zijn „bittere doodsangsten” gedurende ruim twee en zijn gevangenschap gedurende ruim acht maanden. Door abolitie-verleening zou „de gedugte infamatoire sententie en flétrissure” kunnen worden voorkomen. ¹⁾

De Prins zond dit verzoek bij brief van 2 Juni door aan de Staten van Holland en West-Friesland, rekening houdende met de belangstelling, welke die Staten in deze zaak getoond hadden te bezitten. Daarom had de Prins afgezien van de beoordeeling van den inhoud van het verzoek en van de dadelijke uitoefening van zijn gratierecht, en eene beschikking aan het oordeel van de Staten overgelaten. De Prins voegde er nog bij, dat hij ook aan de Staten van Zeeland had overgelaten daarop te beschikken naar zij meenden te behooren.²⁾

De Staten van Zeeland beraadslaagden hierover in hun zitting van 11 Augustus. Het advies van het Hof van Holland en Zeeland ware nog niet te vragen, in afwachting van hetgeen de Staten van Holland en West-Friesland in deze zaak zouden blijken te hebben gedaan. Zij zouden in elk geval kennis willen nemen van de processtukken. ³⁾

De Staten van Holland en West-Friesland overwogen in hunne vergadering van 28 Augustus, dat het gratierecht in deze zaak aan hun college toekwam en dat zij den afstand van beschikking op het verzoek door den Prins konden billijken. Daar het verzoek echter aan den Prins en niet aan hun college was gericht, werd het voor notificatie aangenomen.⁴⁾

Het verzoek zelf werd ook in de omgeving van *Van Hardenbroek* besproken. Men wist al spoedig, 11 Juni, aan *Van Hardenbroek* te vertellen, welke de inhoud was van den brief van den Prins van 2 Juni t.v. aan de Staten van Holland. Maar, zoo meenden de Amsterdamsche pensionaris *Mr. C. W. Visser* en zijn Dordtsche collega *Mr. C. de Gyselaar*, de Staten zouden „aan de Prins in dezen „wel wat anders beduidt” hebben. (blz. 503 v.)

En op 17 September voorspelde *Mr. Visser* al, dat de vaandrig *Witte* „wel pardon soude bekomen, immers opsigtelijk de doodstraf „fe”. Maar *Van Brakel* wilde maar niet bekenen, „sulks die veelligt „nog wel in ordinaris-proces soude moeten worden aangenomen”. Ook wist men al, dat *Witte* zich, „en teregt”, tot de Staten van Zeeland om pardon had gewend. (blz. 592).

¹⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 475-500.

²⁾ Van der Kemp, o.c. VIII, blz. 472-474; IX bz. 6-8.

³⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 89-92.

⁴⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 107-109.

Witte richtte, na de seponering van zijn eerste verzoek, kort daarna een dergelijke aanvraag om abolitie in optima forma aan de Staten van Holland en West-Friesland en aan de Staten van Zeeland.

De Staten van Zeeland deden op 15 September twee brieven uitgaan, een aan de Staten van Holland en West-Friesland en een aan het Hof van Holland en Zeeland.

Aan de Staten van Holland en West-Friesland deelden zij mede, dat zij met leedwezen bemerkten hadden, dat de zaak-*Witte*, welke veeleer een Zeeuwsch dan een Hollandsch belang raakte, door die van Holland buiten hen om was behandeld. Gegevens over het verloop van deze zaak hadden zij niet ontvangen, ofschoon zij er aan den Prins om gevraagd hadden. Thans verzochten zij aan die van Holland „om in deze zaak communicatief te handelen”, in het bijzonder voor wat betrof de op het verzoek om abolitie te nemen beslissing, welk verzoek aan beide colleges was gericht. ¹⁾

Aan het Hof van Holland en Zeeland verzochten de Staten van Zeeland om, met opschorting van de behandeling van de zaak-*Witte*, spoedig en onder overlegging van de processtukken, over het abolitieverzoek van advies te dienen. Eene vroeger door het Hof gemaakte opmerking, dat het college voor het instellen van eene vervolging als die tegen *Witte* van de Staten van Zeeland geene bijzondere delegatie behoefde, werd weerlegd met de hooghartige terechtwijzing, dat zij, na de gronden, waarop dat oordeel steunde, te hebben overwogen, die gronden „alzints onvoldoende” hadden bevonden en dat zij den Hove derhalve „requireerden om zig in het vervolg van het „voeren van zodanig sustenne soigneuselijk te onthouden en ons niet „tot het nemen van nadere en ernstiger mesures te noodzaken.” ²⁾

De Procureur-Generaal, wiens advies het Hof gevraagd had, adviseerde op 26 September declinatorisch ³⁾, welk advies het Hof op 8 October overnam.

Het Hof begon met te vermelden de feiten, welke *Witte* in zijne op 6, 7 en 10 Januari 1783 afgelegde verklaringen had erkend en voegde daarbij de redenen, welke hij voor zijne „verschooning of excusatie” had aangevoerd. Deze gronden werden vervolgens besproken en de onwaarschijnlijkheid van vele aangetoond. Het Hof had zelfs op 4 April besloten om, indien *Van Brakel* bij zijne verklaring omtrent het bestaan van een agent-provocateur voor het volle college zou blijven volharden, hij „alsdan tot een scherper examen, te weeten „eene geesseling in de pijnkelder, zou worden gebragt ten einde hem „de waarheid te doen confesseeren; zooals hetzelve dan ook op den „17 daaraanvolgende ten effecte is gebragt.” Waarschijnlijk „door „hartnekkigheid van denzelfen *Van Brakel*” — zoo meende het Hof, dat blijkbaar nóg niet overtuigd was van de ondoelmatigheid van dit middel — met geen ander gevolg dan dat hij „tot twee-, driemaal toe

¹⁾ Van der Kemp, o.c., IX, blz. 112-115.

²⁾ Van der Kemp, o.c., IX, blz. 116 v.

³⁾ Van der Kemp, o.c., IX, blz. 211-230.

„aan de paal geconfesseert hebbende, dat hij gelogen had, . . . telkens die „zyne confessie weder heeft geretracteert.” *Witte* zelf kwam in zijne verontschuldigen niet zelden in strijd met zijne verklaringen, volgens welke hij ten volle erkend had, zich aan verraad te hebben schuldig gemaakt. Hij had het voornemen daartoe en had uitvoeringshandelingen verricht, wat in een officier ten sterkste af te keuren viel. Aannemende dat hij verraad gepleegd had, zou het dan, zoo vroeg het Hof zich af, geoorloofd zijn om tot het verleenen van abolitie te raden? Art. 25 van de Crimineele Ordonnantie van 5 Juli 1570 noemde met opzet gepleegde misdaden niet voor gratieering vatbaar.¹⁾ Bovendien was verraad een crimen atrocissimum, waarvan het verzwijgen even strafbaar was als de daad zelve. De mogelijkheid van gratie zou funeste gevolgen kunnen hebben en het Hof kende dan ook geen antecedent, tenzij dat een der deelnemers het verraad had uitgebracht. Het verzoek ware dan ook af te wijzen en er bestond voor het Hof ook geen politiek argument of gelegenheid om anders te raden.²⁾

Dit advies zou in de Staten nader worden overwogen.³⁾

Ongeveer een maand na de indiening van het verzoek van *Witte* volgde de indiening van een dergelijk verzoek ten behoeve van *Van Brakel*. Ook dit verzoek werd in handen van het Hof gesteld en het op 24 October daarover uitgebracht advies luidde eveneens afwijzend.

Intusschen was de brief van de Staten van Zeeland van 15 September in de vergadering van de Staten van Holland en West-Friesland in behandeling genomen, welke geleid had tot het verzenden van een op 16 October gedagteekenden brief aan die van Zeeland, waarbij medegedeeld werd, welke adviezen over het verzoek van *Witte* waren uitgebracht en dat eene beslissing hierover zou worden aangehouden totdat zij zouden weten, op welke wijze die van Zeeland met hen hieromtrent zouden willen samenwerken. Die van Holland en West-Friesland deden het voorstel om daartoe eene uit de leden van beide Staten te benoemen commissie in te stellen.⁴⁾

De Staten van Zeeland, die op 6 November eenzelfde advies van het Hof van Holland en Zeeland hadden ontvangen⁵⁾, beantwoordden d.d. 10 November den Hollandschen brief van 16 October met het voorstel, dat hunne gecommiteerden met die van Holland schriftelijk in overleg zouden treden tot het samenstellen van een gemeenschappelijk rapport, waarop beide colleges, elk voor zich, zouden beslissen. Eene bespreking van de zaak tusschen hunne gecommiteerden had ook hunne goedkeuring⁶⁾. De Staten van Holland en West-Friesland aanvaardden dit voorstel op 18 November⁷⁾. De eindbeslissing deelde

1) Voorda, Crim. Ordonn. blz. 15.

2) Van der Kemp, o.c., IX, blz. 195-210.

3) Van der Kemp, o.c., IX, blz. 194 v.

4) Van der Kemp, o.c. IX, blz. 232-237.

5) Van der Kemp, o.c. IX, blz. 251.

6) Van der Kemp, o.c. IX, blz. 255 v.

7) Van der Kemp, o.c. IX, blz. 265.

van der Kemp echter niet meer mede; daarover bleek nog het volgende.

Het duurde nog tot 19 Februari 1784 eer het afwijzend advies over het verzoek van *Witte* in de Staten van Holland en West-Friesland in behandeling kwam. De Pensionaris van Haarlem leidde de besprekingen in met de beschouwing van het Hof aan te halen, volgens welke „de atrociteit der misdaad . . . voor geene gratie, immers voor „geene absolute gratie was susceptibel en dat de verschooningen, door „denzelven geallegeerd, op zijn best zouden kunnen strekken tot „eenige mitigatie van straf en teffens van dien aart waren, dat daar- „op in judicando door den rechter zoude kunnen reguard genomen „worden”. Daarbij kwam de lange duur van *Witte's* hechtenis, welke noch aan den requestrant, noch aan den gewonen loop van de procedure was toe te schrijven, doch aan „een zamenloop van extraordinaire „omstandigheden en zelfs door de deliberatien van den souverain”. Op dezen grond ware het verzoek om abolitie af te wijzen doch hem ware te remitteeren „de doodstraf en alle andere straffe op een schavot”; het Hof zou dan verder bij zijn vonnis met de „verschooningen” rekening houden. De Staten van Holland en West-Friesland aanvaardden dit standpunt en zouden aan de Staten van Zeeland in overweging geven, zich hierbij aan te sluiten. Daarna werd het verzoek voor *Van Brakel* van de hand gewezen.

Blijkens brief van 19 April 1784 besloten de Staten van Zeeland in denzelfden zin.

Op 12 Mei 1784 viel in raadkamer van den Hove de beslissing.

Pieter van Brakel werd conform den crimineelen eisch en conclusie van den Procureur-Generaal veroordeeld om „gesteld te worden „onder de galg met de strop om den hals aan dezelve galge vastge- „maakt, aldus strengelijk met roeden te worden gegeesseld en ge- „brandmerkt en voorts geconfineerd voor den tijd van vijf en twintig „jaaren in een tugthuys binnen deze Provincie om aldaar met zijner „handen arbejd de kost te winnen en ten eeuwigen dage gebannen „uyt den Lande van Holland, Zeeland, Vriesland en Utrecht, zonder „ooit daar weder in te mogen komen op poene van de galge.”

Jacob Eduard Witte werd, uit overweging dat hem de doodstraf en elke schavotstraf was geremitteerd, „verklaard vervallen van zyne „militaire charge en inhabil om den Lande te dienen, voorts gecon- „demneerd om in een verzekerde plaats binnen deze Provincie ge- „confineerd te worden voor den tijd van ses jaaren en wijders ten „eeuwigen dage gebannen uyt den Lande van Holland, Zeeland, „Vriesland en Utrecht, zonder daar ooit weder in te mogen komen „op poene van zwaarder straf.”¹⁾

De vonnissen werden op 21 Mei uitgesproken. Daarbij werden bovendien beide veroordeelden verwezen in de kosten en misen van de

¹⁾ In de zitting van de Eerste Kamer van 11 September 1801 kwam een verzoekschrift van *Witte* ter tafel, waaruit beek, dat hij gevangen zat in de Voorpoort van den Hove wegens „het violeeren van bannissement”, tot hetwelk hij in 1784 veroordeeld was. Van hetgeen hij daardoor mocht hebben misdreven verzocht hij abolitie en hij herhaalde daarbij een vroeger

justitie. Waarlijk, een overdadig menu van uitgezochte straffen!

De verhoudingen spitsten zich meer en meer toe. De Prins hield het been stijf en wilde niet dan noodgedwongen van schikkingen weten, welke zijn gezag zouden aanranden. Toen de Hooge Krijgsraad „gemortificeerd” was, meenden de patriotten daarmede een succes te hebben behaald. Zij hadden echter, zij het ook ten koste van hun centralisatie-gedachte in de eenheid en ondeelbaarheid van den staat, bij dit vraagstuk de federalistische gewestelijke souvereiniteit op de spits gedreven. Bovendien was het vraagstuk der militaire jurisdictie daarmede geenszins opgelost. Reeds waren er uit Zeeland weder klachten gekomen over rechtspraak door subalterne krijgsraden, waarmede ook weder te kort zou zijn gedaan aan locale privileges. Deze uit Middelburg en Zierikzee afkomstige klachten, welke Gecommitteerde Raden van Zeeland bij ontstentenis van eene Statenvergadering aan den Prins op 16 Juni 1783 hadden doorgezonden, brachten weder het denkbeeld van een meer blijvende regeling van de verhouding van burgerlijke en militaire rechtspraak ter sprake en de Prins bleek daarvan in beginsel niet afkeerig, uitgaande van de disciplinaire noodzakelijkheid van het bestaan eener militaire rechtspraak en rustig overleg mogelijk willende maken door tijdelijke inachtneming van het praeventie-beginsel.

Dit geschil was wel een hoofdbeginsel, waaromheen het politiek krakeel zich groepeerde. Zoo had de oud-schepen van Amsterdam, *Mr. J. E. Huydecoper van Maersseveen*, volgens eene onder dagteekening van 22 September door *Van Hardenbroek* gemaakte aanteekening (blz. 596) in een brief verklaard te hopen, „dat de Prins nopens de „militaire jurisdictie sig soude laten vinden en een billijke schikking „admitteren sonder sig weder te laten omsetten, gelijk hij, *Maersseveen*, scheen te vresen, vermits hij andersints nog vele meerdere „abuizen voorsag.

„Evenswel kwamen hem de saken soo verwart voor en de pretensiën „van 't publicq soo verregaande, dat hij vreesde, men sig nog wel „beklagen konde de saken soo wijd te hebben laten komen.”

En op 3 October, toen *Van Hardenbroek* den vorigen dag weder met *Mr. Huydecoper van Maersseveen* een onderhoud had gehad, noteerde hij, dat zijn zegsman terecht afkeurde een in den *Courier* van Europa opgenomen opstel, waarin de schrijver als diens meening publiceerde „dat de saken thans in de Republiek sooverre waren ge- „komen, dat de republicainsche of de stadhouderlijke partij een van „beyde souden moeten succumberen, 'tgunt precise wegnam ofte uit „het oog dede verliesen alle middelen van reconciliatie, die alsnog in

---

ingediend verzoek om opheffing van die straf. Dit verzoek, dat in de zitting van het Wetgevend Lichaam van 13 November 1801 werd afgewezen, geeft eene aanwijzing omtrent den afloop van dit drama, welks hoofdpersoon toen blijkbaar nog niet geheel vergeten was. (Zie Dagverhaal, XIII blz. 519 en 574 en XIV, blz. 14).

„'t werk gestelt konden of mogten worden, 'tgunt nochtans het eenigste „waare wat er op was”.

Er bleef, en hiermede waren *Van Hardenbroek* en ook Baron *Van Lynden van Lunenburg* het eens, niet anders over „dan dat de Prins „hoe spoediger hoe beter een raad tot sig nam, samengesteld van „kundige en eerlijke regenten, of dat er een extraordinaris vergadering van enige wijnige gecommiteerden der bondgenoten wierde „belegt, waerinne de grieven over en weder en de voornaamste punten, „alsse de militaire jurisdictie, 't recht der patenten, de evenredigheyt „in de quataas der provinciën, 't werk der marine en der admirali- „teyten etc. wierden geregult en op eene billijke voet gebragt. Zoo „iets diergelyks, ofte dat de Prins eene sagte, bedaeerde en wel inge- „rigte circulaire missive aan de respectieve provincies hadde gesonden, „te kennen gevende 't hardseer, dat gevoelde over den staat der saken „en bysonder over de algemeene ontvredentheyt, die er heerschte „etc. alleen versogte en wenschte te mogen weten, door wat middelen „van sijn kant die te konnen wegnemen etc., was reets lang 't gevoelen „van *Lunenburg* geweest en waerdoor hij meende seker te zijn, dat „de Prins nimmer sooveel verloren soude hebben als thans reets kwijdt „was. *Maerssveen* wiste evenwel ook, dat de Prins moeijelijk tot „diergelyke middelen te brengen waere; integendeel dat die vorst „menigwerf seyde: „Ik hebbe liever dat sij 't mij afnemen dan dat „ik het afgeve, want dan kan ik of de mijne het naderhant nog eens „weder krijgen of eysschen.” (blz. 605 v.).

Maar op 8 October vernam *Van Hardenbroek* „dat de Prins even „hoofdig en onhandelbaar bleef nopens verscheyde saken en bysonder „tot de militaire jurisdictie”. (blz. 606). Een week later, 15 October, noteerde hij, dat de Prins „soo avers was van een raid of committé, „denkende steeds, dat hij, Prins, de directie alleen moet hebben en die „daerdoor soude verliesen. Dit project moet men waarschijnlijk toe- „schrijven daeraen, dat er thans door de soogenaemde patriotten eene „correspondentie is beraamt, die nu al eens in Amsterdam en vervol- „gens weder in Utrecht staat gehouden te worden.” (blz. 620). Kort daarna, 4 November, relateerde *Van Hardenbroek*, dat *W. Baron Van Lynden van Hemmen* dagelijks „ietwes nopens de militaire jurisdictie „in Hollandt” verwachtte. (blz. 638).

In Zeeland hielden de gerezen moeijikheden uit Middelburg en Zierikzee nog steeds de gedachten bezig. In de Staten-vergadering van 21 Augustus verzochten de gedeputeerden van de steden aan den Raadpensionaris om zich te verklaren omtrent het Middelburgsche voorstel, een tijd te bepalen, binnen welken de zaak van de militaire jurisdictie zou moeten worden afgedaan. De Raadpensionaris meende, dat „over een zaak van zoo een aanbelang en een zoo naauwe relatie „hebbende met de discipline militair, die zonder jurisdictie niet ge- „exerceert kan worden”, het oordeel van den Prins diende te worden gevraagd. De steden deden opmerken, dat de Prins zich reeds verklaard had, waartegenover de Raadpensionaris stelde, dat Z.H. zich nog niet over eene tijdsbepaling had uitgelaten en dat de beslissing

behoorde te worden aangehouden totdat de vertegenwoordiger van den Prins als eerste edele in de vergadering aanwezig zou zijn. Na heel wat heen en weer te hebben gepraat werd eindelijk 22 September aangenomen als eind-datum voor eene beslissing ter zake. De Raadpensionaris achtte dit besluit onwettig en protesteerde daartegen namens den Prins ¹⁾.

Een week later, 28 Augustus, bracht de Raadpensionaris namens de daartoe aangewezen commissie rapport uit over de gerezen moeilijkheden en over de mogelijkheid om eene schikking met den Prins tot stand te brengen. De commissie herinnerde aan het vroeger onderzoek omtrent de macht der militaire rechtspraak, waaruit gebleken was „dat de militaire jurisdictie op het staatsrecht van Zeeland niet „verder is gefundeert, als ten aanzien van pure militaire delicten en „dat mitsdien alle gemeene delicten door militairen, ofschoon in hun „guarnisoen gepleegt, door de burgerlijke vierscharen moeten worden „berecht, ten waarre het fait door den eenen soldaat tegen den anderen „ware begaan en dan nog maar alleen wanneer de militaire rechter „zig van den delinquant bij praeventie had meester gemaakt.” Dit zeer duidelijk geëtablisseed recht behoorde als richtsnoer aanvaard te worden.

Wat de klachten betref, deze waren gegrond op het provinciaale staatsrecht: de „geperpetreerde faiten” raakten niet alleen „de discipline militair in het afgetrokkene beschouwd”, maar liepen wel degelijk aan tegen „de gemeene ruste en burgerlijke veiligheid, door „gaans met den naam van commune delicten onderkend, en daaren „boven niet van den eenen soldaat tegen den anderen, maar tegen de „ingezetenen deezer provincie zijn geperpetreert, in welk geval de „militaire rechter zig geen recht tot de judicature door apprehensie „konde aanmatigen”. In het laatste geval uit Zierikzee had de militaire rechter de burgerlijke, die door praeventie de zaak behoorde af te doen, daarvan „op eene verregaande faitelijke wijze wederom „ontzet”.

Schikkingen, afwijkende van dit wel gefundeerd recht achtten de Staten ontoelaatbaar en de Prins behoorde last te geven „dat de thans „nog gedetineert zittende persoonen, bij de gevallen in bovengemelde „propositien vermeld, geconcerneert, aan de civile justitie, door wien „dezelve zijn gereclameert, ten spoedigsten overgegeeven werden”, voor zooveel die militairen niet voor abolitie in aanmerking kwamen. De Prins zou dan hebben te zorgen dat de krijgsraden en commandeerende officieren zich naar dien grondslag zouden gedragen. Aan den Prins ware dienovereenkomstig te schrijven, waartoe een ontwerp-brief werd bijgevoegd.

In dien brief werd, na de gevallen, waarover geklaagd was, te hebben beschreven, teleurstelling uitgesproken over het feit, dat die zaken niet aanstonds aan den burger-rechter waren overgegeeven. daar de militaire rechter zijn bevoegdheid tot die behandeling niet met een

¹⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 92-96.

beroep op eenig wettelijk voorschrift kon rechtvaardigen; het betrof toch commune delicten „die wel degelijk van de discipline militair „onderscheiden zijn.” Deze bewering steunde op een nauwkeurig onderzoek van het Zeeuwsche staatsrecht: er was geen wet gevonden, bij welke dergelijke zaken tot de kennisneming van een anderen dan den burger-rechter waren gebracht. De in de Statenvergadering reeds omschreven grenzen werden hier herhaald en een beroep op misbruiken, welke mochten hebben plaats gehad, bij voorbaat afgewezen. Wederzijds moest tegen misbruiken verder worden gewaakt en de bestaande grenzen worden in acht genomen. De Prins zou aldus ook medewerken om de stedelijke privilegiën te handhaven en behoorde die gedragslijn reeds aanstonds te volgen bij de nog hangende zaken. Het recht van de Zwitsersche regimenten, bij de capitulatiën bedongen, zou ongeschonden bewaard mogen blijven. Ook zou de door de Staten als noodzakelijk erkende militaire discipline en subordinatie er niet door lijden.¹⁾

De Prins was over dezen loop der zaak niet gesticht. Hij meende dat zonder zijne medewerking eene beslissing in de Staten — waartoe alle stemmen vereischt waren — niet geldig kon worden genomen. Dit was nl. geschied in de vergadering van 22 September, den laatsten dag van den gestelden termijn, waar aangenomen werd, dat militaire jurisdictie alleen erkend werd in crimineele zaken over pure militaire delicten of van andere delicten van den eenen militair tegen den andere in hun garnizoen indien de delinquent bij preventie door den militairen rechter was gearresteerd. Alles met dien verstande dat

1°. de Zwitsersche regimenten hun eigen, bij tractaat bedongen rechtspraak mochten behouden,

2°. hoogverraad in elk geval voor den burger-rechter zou komen,

3°. geschillen beslist zouden worden door de Staten of, indien die niet bijeen waren, door Gecommitteerde Raden binnen drie weken na ontvangst van een klacht.

In civiele zaken zou militaire jurisdictie niet zijn toegestaan.

Ter verzekering van de goede werking van deze regeling werd verder bepaald, dat het formulier voor den eed, af te leggen door in Zeeuwsche garnizoenen verblijvende militairen, aldus zou worden aangevuld, dat zij de orders en reglementen van de Staten van Zeeland omtrent de militaire jurisdictie, in het bijzonder die van 22 September 1783, zouden nakomen.

Eindelijk werd aan de Gedeputeerden ter Generaliteit opgedragen te bevorderen, dat aan den Raad van State verzocht zou worden den post voor den Hoogen Krijgsraad uit den staat van oorlog te lichten en verder „te vigileeren, dat door den voornoemden Hoogen Krijgsraad geenerlei acten van jurisdictie op het territoir der Generaliteit „gepleegd worden; dat al verder door een commissie uit de vergadering van H. H. M. mag worden nagegaan, op wat wijze de militaire „jurisdictie in de Generaliteitslanden actueel geëxerceert word, hoe-

¹⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 92-107.

„danig zulks volgens de grondwetten moet geschieden en welke voor-
„zieningen voor het vervolg daaromtrent nodig zouden zijn.”

Over schadeloosstelling van de leden en bedienden van den Hoogen
Krijgsraad ware met de bondgenooten te overleggen, terwijl over
voor dit college hangende procedures de beslissing van de Staten van
Holland ware af te wachten.¹⁾

Op deze wijze meenden de Staten alle mogelijkheden in andere
richting dan de hunne te hebben afgesneden. Doch zoover was het
nog niet. Zeer tot zijne teleurstelling zag het stadbestuur van Mid-
delburg zich verplicht aan zijne gedeputeerden in de Staten opdracht
te geven tot mededeeling van het volgende. Het stadsbestuur had
bericht ontvangen dat de in Zeeland ondergebrachte troepen uit die
provincie moesten vertrekken. In verband hiermede had het stads-
bestuur aan Gecommitteerde Raden van Zeeland op 4 October ver-
zocht te bevorderen „dat de militaire personen, welke zoo bij die
„van het guarnisoen alhier als te Vlissingen wegens het pleegen van
„commune delicten waren geapprehendeerd en alsnog in detentie ge-
„houden, . . . vóór het vertrek der gemelde guarnisoenen aan de jus-
„titie mochten worden geëxtraheerd”. Gecommitteerde Raden had-
den voor het doorgeven van dat verzoek zorg gedragen maar de com-
mandant had geantwoord, „buiten staat te zijn om aan de ordres van
„den Raad te voldoen, vermits des daags te voren de vier gearres-
„teerde alhier middel hadden gevonden om te echappeeren, schoon
„hij, lieutenant-collonel, op zijn woord van eer verklaarde niets daar-
„van geweten te hebben, en ook eenige manschappen, die gesoupeçon-
„neerd werden meedewetend of niet vigilant genoeg geweest te zijn,
„in arrest had doen zetten, terwijl de ontvlugte personen als deser-
„teurs had laten aanteekenen.” Gecommitteerde Raden hadden
daarop geantwoord dat het garnizoen niet zou mogen vertrekken voor-
dat deze vier vluchtelingen en twee gevangenen uit Vlissingen, die
ook ontvlucht waren, in handen der justitie zouden zijn gekomen.

Die van Middelburg „konden niet zonder de grootste surprise in
„verantwoording verneemen, dat de bewuste gevangenen op zulk
„eene singuliere wijze uit hunne detentie waren ontvlucht en daar
„juist *alle* dezelve gelijktijdig zoo hier als te Vlissingen waren ge-
„échappeerd kort nadat door UEd. Mog. eene efficacieuse resolutie
„in dezen was genomen en precies op het tijdstip, dat die van 't
„guarnisoen uit kracht der gemelde resolutie tot de overgave dier
„gevangenen stonden te worden genoodzaakt, moest dit geval H. E.
„A. niet alleen meede ten hoogsten singulier voorkomen, maar zij
„vermeenden uit alle deeze omstandigheden met grond te moeten be-
„sluiten, dat (hoezeer het mogelijk ware, dat de commandant van
„het guarnisoen binnen deeze stad daarvan niet geweten had) het
„een en ander echter geenzints aan eene enkele casualiteit kan wor-
„den toegeschreeven, maar veeleer aan een opzettelijk oogmerk om de
„zoo heilzaame ordres van den souverain, waartegen men zig niet

¹⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 185-193.

„opentlijk had durven verzetten, op eene indirecte wijze te eluderen.” Het stadsbestuur verzocht dan ook medewerking om „de uitvindere „of medehelpers van soorgelijke, in vilipendie en tot minachting der „nadrukkelijke ordres van de hooge overigheid gesmeede onderneemingen indien mogelijk te ontdekken en naar verdiensten te doen „straffen.” Daartoe zouden zijn op te geven namen, geboorteplaatsen en nauwkeurige signalementen van de vluchtelingen, noodig voor hunne opsporing, en voorts de namen van de officieren die tijdens de vlucht de wacht hadden. Eerst na ontvangst hiervan ware verlof tot vertrek te geven. Die opgaven en signalementen werden weldra ontvangen; een officier was niet aan de wacht bij het provoosthuis verbonden. Het stadsbestuur had nu geen bezwaar meer tegen het toestaan van het vertrek der garnizoenen ¹⁾.

Het is inderdaad kostelijk, deze in patriotten-stijl vervatte correspondentie te lezen, vooral den brief van den commandant dd. 8 October, welke in afschrift werd overgelegd. Deze officier droeg reeds „over langen tijd” kennis „van het verregaand misnoegen der voorsz. „gearresteerde wegens hunne langdurige detentie zonder recht ge„daan te worden.” Hij meende echter niet „te moeten verwagten, dat „dezelve occasie zouden hebben gezogt en ook weeten te vinden, om „zig door de vlugt aan eene langere detentie te onttrekken” en was dus „ten uittersten gesurpreneerd geweest” toen hij „successivelijk „de rapporten wegens de evasie van alle die persoonen ontving, „schoon het motif, waardoor die lieden tot sulc eene desperate resolutie en onderneeming zullen zijn gekomen, ligtelijk te penetreeren „is en dus meer dan waarschijnlijk moet toegeschreven worden aan „het op handen staande vertrek van hun regiment en eene niet on„gegronde vrees van hunne ongelukkige situatie nog langer geperpe„tueert en zelfs gedetereerd te zien.” De commandant had „in dit „facheuse geval” als gewoonlijk informatiën doen nemen en het officie-fiscaal ervan kennis gegeven. De twee Vlissingsche arrestanten profiteerden „van de nonchalence en absentie van de vrouw, welke „hier als provoost fungeert” en ontkwamen door een klein deurtje, dat aan de stadsgracht uitkwam. Gecommitteerde Raden zouden nu wel begrijpen dat hij, commandant in deze Provincie, zelfs zijne bevoegdheid om te gelasten dat aan de reclame van die gevangenen door en ten behoeve van de burger-justitie niet in overweging kon nemen, daar hunne zaken al geruimen tijd bij de krijgswraden onderscheidenlijk te Middelburg en te Vlissingen in onderzoek waren en zij reeds in arrest gesteld waren vóór den dag, waarop de resolutie van 22 September genomen werd. Het was hem dan ook onmogelijk „om eenige dispositien, hoedanig ook, omtrent de gearresteerde ge„weest dog nu geëvadeerd zijnde persoonen te neemen, zoolange de„zelve niet weder in handen zijn. Ik houde mij ook tegelijk verzeekerd, dat Uw Ed. Mog. te edelmoedig zijn, om het ondoenlijke van „mij te vergen en derhalven niet kwalijk zullen neemen, dat ik Uw

¹⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 238-250.

„Ed. Mog. met alle respect en onderdanigheid verzoeke om niet alleen „goedgunstiglijk af te zien van” hetgeen het vertrek van het garnizoen zou tegenhouden maar ook om hunne „goede officien . . . te „interponeeren” dat dit vertrek op tijd kon plaats vinden, opdat „door „dit retardement geene onaangenaamheden, confusiën en zelfs hardigheeden voor veele regimenten, die door eene interruptie van het „plan van changement zeer zouden souffreeren, werden geoccasionneerd.”

Is het wonder dat de Middelburgsche magistraat de zorgvuldig gekozen vleiende bewoordingen zuur-zoet ontving en protesteerde tegen enkele zinnen, welke blijk gaven van een in stilte bestaand verzet tegen de resolutie van 22 September?

Maar er kwam nog een andere moeilijkheid. Op 6 November rapporteerde het stadsbestuur van Goes aan de Staten van Zeeland, dat de voorzittende burgemeester, bij indispositie van den baljuw, het nieuwe garnizoen „in den eed der Provincie [had willen] nemen”. Na voorlezing van den eed in den laatst vastgestelden vorm, weigerden de officieren hem af te leggen, tenzij onder de reserve „behoudens den eed bevorens aan de Generaliteit gedaan”, terwijl een officier bepaaldelijk bezwaar had tegen de bij resolutie van 22 September toegevoegde clause. De eed is daarop niet afgelegd en de troep is weder ingescheept en vertrokken.¹⁾ Gelijk incident deed zich denzelfden dag te Tholen en te Zierikzee voor.²⁾ In Zierikzee hadden de officieren eerst nog om instructies gevraagd, in afwachting waarvan een voorloopig bericht aan de Staten werd toegezonden. De magistraat toonde zich „ten uitersten . . . aangedaan, dat het disrespect van 's Lands militie voor de bevelen van den souverain, ter „verdediging van wiens territorij zij werden afgezonden, tot die „maate was geklommen, dat door het weigeren van den eed invoegen „als aan hun werd voorgehouden, zij dadelijk betoonen ongezind te „zijn om zig behoorlijk te gedragen naar de ordres, welke H. E. M. „tot handhaving van het wettig gezag der burgerlijke Overheid en „ter beteugeling van de menigvuldige inbreuken, welke daarop bij „de militairen werden gepleegd, ten algemeenen nutte dienstig geoordeeld hadden te moeten stellen en tot welkers observantie de militie op het grondgebied dezer Provincie genomen werdende, buiten „allen twijfel is verpligt.” De resolutie van 22 September en de bij die gelegenheid vastgestelde aanvulling van den eed, moesten overal worden gehandhaafd en het wettig gezag van de Staten in hun territorij mocht niet worden aangetast „door eenige tergiversatie van „de militairen”. De provinciale eed moest in zijn tegenwoordige redactie worden afgelegd en garnizoenen, welke dat niet wilden doen, moesten overal worden teruggestuurd.

De Staten willigden op 10 November dat verzoek in. Bij aankomst van een troep zou het eedsformulier aan den commandant worden

¹⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 252.

²⁾ Van der Kemp, o.c. IX, bz. 253 v., 258 v.

voorgelegd. Maakte hij bezwaar dien eed gaaf af te leggen, dan werd de troep niet in de stad toegelaten. ¹⁾ Aldus geschiedde te Goes en te Zierikzee, waar de commandanten bij hunne weigering bleven volhardten. ²⁾)

Een commissie uit de Staten had middelerwijl deze moeilijkheid overwogen. Zij was van oordeel dat de eedsformule van 22 September moest worden in acht genomen, dat de reserve aan den eed voor de Generaliteit geheel overbodig was, daar de Staten de aan de Generaliteit beloofde trouw niet wilden schenden, doch dat de resolutie over de militaire jurisdictie moest worden bezworen. Ter bevordering van eene goede uitvoering van deze resolutie, werd 27 November besloten een afschrift te zenden aan den Prins als capitein-generaal, in het vertrouwen, dat Z. H. daaraan de hand zou houden en laten houden, ook door het doen afleggen van den aangevulden provincialen eed. Ten aanzien van aanwezige garnizoenen, welke dien eed nog niet hadden afgelegd, gaven de Staten vier weken tijd. ³⁾)

Een brief aan den Prins zoowel over de ontvluchte militairen als over de eedsweigeringen werd op 18 December vastgesteld. De Staten van Zeeland drongen er met kracht op aan, dat van ondersteuning van hunne soevereiniteitsrechten zoodra mogelijk zou blijken. ⁴⁾)

Maar de Prins liet niets hooren en *Van Hardenbroek* noteerde 22 Maart 1784 dat deze Zeeuwsche moeilijkheid ook in Friesland was voorgekomen. De Prins was opnieuw onverzettelijk gebleken, zelfs toen *Van Lynden*, „nu onlangs een goede buy bij den Prins vindende”, hem er over sprak en „hoopte, dat, volgens 's Princen gesegde „alsdoe, Zyn Hoogheydt aan dien officier of officieren, waarover de „Zeeuwen sig beklaagden, last soude geven omme den eedt conform „H. E. Mogende gerequireerde aan deselve af te leggen, gelijk mede „ook soo dagte bij Friesland te doen. Waarop ik remarqueerde, dat „immers sulks dan beter was geweest in den beginne gedaen als nu, „vermits er thans de gratie af is en het publicq moet oordelen dat de „Prins er niet dan genoegsaem gedwongen toe komt. Wat soortgelijke „gebeurtenissen niet voor effect deden etc. 't Gunt *Lynden* instemmende daarop liet volgen: „jaa, de Prins sal moeten een solemneel „ „adres maken aan de bijzondere provincie, of het sal niet lukken „ „met hem, want hij verliest dagelijks meer en meer” ” (blz. 177 v.).

In een aanteekening op 23 April d.a.v. vermeldde *Van Hardenbroek*, dat volgens *Mr. W. Boreel* in de vergadering van de Staten van Holland een brief van die van Zeeland besproken was, waarbij medegedeeld was, dat de Kolonel *R. Macalester* te Veere geweigerd had, den gewijzigden eed af te leggen. Er was zelfs een stem opgegaan om dezen hoofdofficier deswege te straffen met inhouding van zijn tractement. Algemeen oordeelden de leden, dat dit incident „al-

1) Van der Kemp, o.c. IX, blz. 262-264.

2) Van der Kemp, o.c. IX, blz. 266 v. , 271 v.

3) Van der Kemp, o.c. IX, blz. 274-278.

4) Van der Kemp, o.c. IX, blz. 328-331.

„weder niet veel goed aan 's Princen belangens dede.” (blz. 260 v.). Den volgenden dag sprak de Prins hem hierover. Zijne Hoogheid had zich daarin „seer neutraal” gedragen maar die officier gedroeg zich „als een gek” en zou er wel de dupe van worden, daar die van Holland waarschijnlijk zijn tractement zouden inhouden totdat hij „aan de ordres van Zeland hadde voldaan.” Echter, al zou deze officier gek geweest zijn, dan zou hij die handeling wel eens uit „leep-„heydt” kunnen hebben verricht om uit Zeeland weg te komen (blz. 268). Maar in Juli legde hij den eed volgens het gewijzigde model toch af (blz. 260, noot 5); het dreigement had geholpen.

Behalve deze besluiten van Holland en Zeeland, welke provinciën het nauwst bij de regeling van de militaire jurisdictie betrokken waren geweest, zijn nog enkele resolutien van andere gewesten bekend, genomen naar aanleiding van hetgeen ter zake in de Staten-Generaal was voorgevallen.

De Staten van Overijssel erkennen op 10 December het bestaan van eenigen twijfel onder de ingezetenen „omtrent de jurisdictie aan „de civile regtbanken over militaire personen in deeze Provincie „guarnisoen houdende of inwoonende”. In dat gewest was nooit eenige militaire rechtbank noch in 't civiele noch in 't crimineele erkend of toegelaten ten praejudice van de territoriale rechters. Alleen voor pure militaire delicten mocht als van ouds de jurisdictie aan den militairen rechter blijven. Alle andere rechtspraak competeerde aan de territoriale rechters ¹⁾.

Op 12 December gaven de Staten van Gelderland aan hunne gecommiteerden ter Generaliteit opdracht om te verklaren dat men had mogen verwachten dat de Staten van Holland over het afschaffen van den Hoogen Krijgsraad eerst overleg met de bondgenooten zouden hebben gepleegd. Niettemin mochten die gecommiteerden toch in die afschaffing toestemmen en andere schikkingen en arrangementen helpen maken, welke noodig mochten blijken ²⁾.

Veel werk van dit onderwerp werd ook in Friesland gemaakt. Bij resolutiën van 21 Januari en van 19 Juli 1783 was een commissie uit de Staten benoemd tot het uitbrengen van praeadvies over het vraagstuk der militaire jurisdictie. Deze commissie rapporteerde op 18 September over het werk, dat haar op 19 Juli was opgedragen, nl. het vaststellen van eenige punten, welke ten grondslag zouden kunnen dienen voor een plan nopens eene behoorlijke uitoefening van die jurisdictie. De commissie ontwierp hiertoe een reglement, volgens hetwelk de militaire jurisdictie zou kunnen worden uitgeoefend „op „eene wijze, zo niet geheel overeenkomstig met de grondbeginzelen „eener vrijheid aan deeze Provincie bijzonder eigen en door privi-„legiën, costumen en loffelike herkomen bevestigd, ten minsten op „eene wijze bestaanbaar met het welzijn eener burgerlijke maat-

¹⁾ Van der Kemp, o.c. IX, bz. 300 v., 332 v.

²⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 326 v.

„schappijje aan den eenen kant en teffens aan den anderen strokende „zoveel mogelijk met den geest van krijgstugt, den militairen stand „eigen en genoegzaam bij alle beschaafde volkeren in Europa aangenoomen”.

Meeningsverschillen in de Staten-vergaderingen van 21 Januari en van 19 Juli maakten eenige toelichting noodig.

Bedoeld was het brengen van de militaire jurisdictie op zekeren voet en den omvang daarvan, voor zoover die onwettig mocht zijn, te vernietigen en voor het vervolg te voorkomen. Daartoe zou het volgende kunnen dienen:

Het eerste en voornaamste abuis was de approbatie van sententiën door bijna alle capiteinen-generaal van Friesland, zelfs door het college van gedeputeerden bij minderjarigheid van een stadhouder en capitein-generaal. Deze approbatie werd niet zelden misbruikt tot een arbitraire verandering van een vonnis, zelfs tot benoeming van een nieuwen krijgsraad bij improbatie, met opdracht het vorige vonnis te vernietigen. Daargelaten dat dit in tijden van expeditie en bij een leger te velde in het belang van de krijgstucht noodig kon zijn, mocht dit niet geschieden in tijd van vrede in een Provincie „beroemd door „eene goede verzeekerde administratie der justitie”, waarbij ieder veilig en gerust de vruchten van zijn arbeid kon genieten. Die macht zou bovendien strijden met de laatste resolutie der Staten, waarbij de Krijgsraad provinciaal gemaakt werd. Hiermede werd in het ontwerp-reglement rekening gehouden.

Een tweede opmerking diende gemaakt te worden over het hooger beroep van krijgsraadsvonnissen. In de vergadering van 19 Juli werd aangenomen, dat van civiele vonnissen boven een bepaald bedrag volgens gewoonte appèl zou zijn op Gedeputeerde Staten. In het crimineele, waarin het gaat om de beoordeeling van „voornamen en „gequalificeerde delicten”, stelde de commissie voor om de vonnissen van krijgsraden, waarbij de doodstraf of een infameerende straf was opgelegd, te onderwerpen aan revisie door een college „zamen-gesteld uit politique en militaire regteren, hebbende aan hun hoofd „den capitein-generaal, wanneer en zo dikwils dezelve zoude goeden vinden deze vergadering met zijne teegenwoordigheid te vereeren”. Langs dezen weg zou men wellicht jurisdictiegeschillen over de vraag of strafbare feiten militaire of commune delicten zijn, geheel kunnen voorkomen. Revisie van vonnissen van krijgsraden waarmede eer en reputatie, leven of dood van de veroordeelden gemoeid zijn, door „een „opper, meer kundigen dog teffens aan deze Provincie gesubordonneerden regtbank” zou het gevaar verminderen om aan den militairen rechter de uitspraak over alle soorten van delicten over te laten; „dan „komt de distinctie, hiervoren gemeld, niet meer te pas, de militaire „persoon moet dan (uitgezondert eenige weinige excessen aan de „nederregters in de plaatzen, waar geen guarnisoen legt, overgelaten) „altoos over allerhande delicten door den militairen regtbank werden „gevonnist.”

Dat de commissie burger-leden bij de militaire leden wilde voegen,

motiveerde zij: „omdat men bij militaire personen die geoëffende „kunde in de beoordeeling der bewijzen niet kan nog behoord te ver- „wagten, welke eene gegronde kennis van regten, gepaard met eene „dagelijksche ondervinding in voorkomende neetelige gevallen aan „regtsgeleerden en civile regteren natuurlijk moet verschaffen.” De gedachte dat dergelijke leden in militair-rechterlijke colleges op hun plaats zouden zijn, kwam reeds tot uiting in de ordonnantie van Karel den Stoute, door Karel V in 1547 vernieuwd, waarbij aan militaire leden de bevoegdheid werd verleend in moeilijke zaken advies te vragen bij de Provinciale Hoven van Braband, Holland, Utrecht, Friesland e.d., aan welke verzoeken die Hoven verplicht waren te voldoen. De commissie werkte deze gedachte uit tot een samenvoeging, opdat elke revisie „behoorlijk recht en gerechtigheid” zou verschaffen en over de grootste menselijke belangen „op even onwankelbaare „grondbeginzelen” zou steunen als die van andere burgers.

Over de civiele zaken voegde de commissie zich bij de beperkingen van andere adviseurs; zij omschreven dit deel ook in het ontwerp-reglement. De omschrijvingen daarin zijn positief: zij geven weer de materie welke aan den militairen rechter wordt overgelaten.

Het „Reglement, volgens welke voortaan door den Krijgsraad in „de Provincie van Friesland over militaire personen recht zal worden „gesproken” bestond uit drie deelen, van elk waarvan de artikelen een eigen nummering hadden. Gemakshalve is die nummering in den hieronder volgenden afdruk doorlopend gemaakt.

Generaale articulen.

1. De troupes, thans in de Provincie van Friesland guarnisoen houdende of vervolgens komende te houden, zullen verplicht zijn, behalve het doen van den generalen eed van getrouwheid, naar inhoud van de Unie van Utrecht, nog specialyk in handen der Gedeputeerde Staaten deezer Provincie te zweeren, dat zij in 't spreken van regt, zig ten allen tijde zullen reguleeren naar de wetten, reglementen en statuten op het stuk der justitie en administratie van dien in Friesland gemaakt of nog te maken; behoudens nochtans in het straffen van begaane delicten, de kragt der op dato deezes existerende militaire wetten, mitsgaders der militaire ordres, door een superieur gegeven wordende; voor zooverre bij de eerste op misdrijven eenige zwaardere straffen of poenaliteiten mogten zijn bepaald; en voor zooverre de laatste niet inloopen tegen de wetten, reglementen en statuten deezer Provincie.
2. Dat ten dien einde de tegenwoordige commandant en auditeur-militair en vervolgens hunne successoren in officio zig daartoe mede onder eede aan de Provincie zullen moeten verbinden; gelijkerwijs de geweldige provoost ook onder eede van de Provincie zal moeten worden gebragt en steeds staan.

3. Dat voortaan tot auditeur-militair niemand zal mogen worden aangesteld dan een geboren Fries.
4. Dat de uitoeffening der justitie zal geschieden door een garnisoenskrijgsraad zoo en in dier voegen die thans geconstitueert is en form verkreegen heeft.
5. Dat gedagte Krijgsraad in het vonnissen hunne sententiën zullen uitspreken *in den naame en van wegens de heerlijkheid der Landschappe van Friesland*.
6. Dat voor militairen, die voor den Krijgsraad teregt moeten staan, gehouden zullen worden officieren en gemeenen, die wezenlijk in dienst zijn, daaronder meede begreepen de recruten.
7. Dat derhalven voor den Krijgsraad niet zullen zijn aansprakelijk gepensioneerde, van dienst gedispenseerde of bij de armée geplaatste officieren, ook geene appointeerden, evenmin dienstboden van militairen.
8. Dat van 's gelijken niet aansprakelijk zullen zijn vrouwen en kinderen van militairen (voor zooverre die kinders niet in krijgsveld dienst zijn) en zulks zoowel in 't crimineele als in 't civiele: zullende in civile zaken de mans en vaders derzelve verplicht zijn, hen voor den burgerlijken regter te assisteeren, wanneer daarvoor betrokken worden.
9. Dat meede geene militairen voor den Krijgsraad teregt zullen mogen staan over delicten, begaan voordat zij zig in krijgsveld dienst hebben begeben; maar overgegeven moeten worden ter cognitie en vonnissing aan den competenten burgerlijken regter.
10. Dat militaire personen verplicht zullen zijn om voor den burgerlijken regter in alle zaken, die tot desselvs regtbank behooren, gedagvaard zijnde, te sisteeren zonder eenig dilay voor te wenden.
11. Dat, bijaldien iemand, geen militair zijnde, zig uit onkunde voor den militairen regter hadde gesisteert, zonder exceptie te hebben gesteld, desniettegenstaande de sententie door den Krijgsraad in dat geval geveld wordende, van onwaarde zijn en geen effect sorteeren zal.
12. Welverstaande egter, dat alle buiten militairen dienst zijnde personen gehouden blijven om op requisitie getuigenisse der waarheid voor den krijgsraad te geeven; even gelijk militairen voor den burgerlijken regter moeten doen.
13. Dat alle engagementen tot den militairen dienst, aangegaan bij jongeluiden beneden de twintig jaaren buiten consent van ouders of voogden zullen zijn nul en van geene waarde.

Crimineele zaken, fraudes en injuriën.

14. Dat door den militairen regter zal worden gevonnisd over alle delicten, begaan door militaire personen, namelijk door dezulken, die (gelijk boven omschreven) actueel in dienst of recruten zijn, zonder onderscheid of die delicten gepleegd worden van militairen

- tegen militairen of van die tegen burgers en anderen, buiten dienst zijnde.
15. Dat zoo wanneer door militairen buiten het garnisoen of door verlofgangers gepleegd mogten worden eenige mindere excessen, waarvan volgens 's Lands ordonnantie de teregtstelling staat aan de nedergeregten zonder tusschenkomst van den Hove Provinciaal, zoodanige personen zullen worden gestraft door den regter der plaatze, indien aldaar geapprehendeert worden.
  16. Dat de sententiën door den militairen regter over delicten en mindere misdrijven geveld, vóór de pronunciatie zullen worden overgezonden aan Z. D. Hoogheid ter visie en approbatie; onverkort het regt aan Hoogstdezelve wettig competeerende om den patient, zoo daartoe moveerende redenen vind, te pardonneeren.
  17. Dat bovendien tot faciliteering van den dienst aan Zijn D. H. het regt gegeven word om de sententiën over gepleegde desertie aan Hoogstdezelve overgezonden, te mitigeeren, zoo zulks nodig oordeelt.
  18. Dat de sententien van den Krijgsraad zullen moeten worden geprononceerd uiterlijk vier weeken naa de overzending.
  19. Dat alle sententien van den Krijgsraad, inhoudende eene infamante straffe of den dood, zullen zijn onderworpen aan revisie, zoo de delinquant zulks begeert.
  20. Ten welken einde de auditeur-militair bij 't pronuncieeren der sententie aan den delinquant zijn regt tot verzoek van revisie zal moeten bekend maken en vervolgens voor denzelven, zoo revisie begeert, binnen tien dagen na de pronunciatie request aan 't collegie der Heeren Gedeputeerden praesenteeren met overlage der sententie, inhoudende verzoek van revisie over de tegen hem uitgesprookene sententie.
  21. Dat het daartoe bekoome appointement door twee Staatsboden zal worden geïnsinueerd aan den praesident van den Krijgsraad.
  22. Dat vervolgens binnen tien dagen naa de insinuatie het proces met alle de stukken gemunieerd en geïnstrueert, door den Krijgsraad zal worden gezonden aan de Heeren Gedeputeerden.
  23. Dat het den beklagde vrij zal staan om, voordat de besoignes over de revisie beginnen, eene memorie van regte ter zijner defensie in te leveren, om door het collegie bij 't proces gevoegt te worden.
  24. Gelijk meede aan den auditeur-militair toegestaan word om de redenen en motieven tot adstructie der gemelde sententie bij memorie op te geeven.
  25. Dat, zoo wanneer de auditeur-militair van zijn zijde tot het vragen van revisie over soortgelijke procedures reden meent te hebben, zulks aan hem ook vrij zal staan binnen gelijken tijd en op dezelfde wijze als boven aan den delinquant vergund is.
  26. Dat, zoodra het proces met de stukken aan het collegie door den Krijgsraad zal zijn overhandigd, hetzelfde daarvan aanstonds den

- Erfstadhouder zal verwittigen ten einde met Hoogstdezelve zoodra doenlijk te procederen tot het benoemen van regters in cas van revis.
27. Dat tot deeze revisie gekozen zullen worden tien regters, vijf politicquen door de Gedeputeerden en vijf militairen door den Erfstadhouder.
  28. Dat de politicquen daartoe te kiezen zullen zijn raden uit den Hove Provinciaal of andere goede en kundige inlandsche regtsgeleerden.
  29. Dat de militairen zullen moeten zijn hoofdofficieren, hier in de Provincie in guarnisoen leggende, zullende de praesident van den Krijgsraad der zake ter eerste instantie een der gekoozenen moeten zijn.
  30. Dat na gedaane benoeming deezer tien regteren, een derzelve aanstonds door de Gedeputeerden zal worden uitgelot, welk alles uiterlijk binnen zes weeken na 't ontvangen van 't proces bij 't collegie zal moeten verrigt worden.
  31. Dat het getal der regteren alzo op negen gebragt zijnde, de revisie haaren voortgang zal moeten hebben binnen vier weeken daaraan volgende.
  32. Dat overzulks door de Gedeputeerden aanstonds na de zes weeken of eerder zal worden geschreeven aan den Erfstadhouder de dag, waarop de besoignes zullen aanvangen, om van Hoogstdezelfen te verneemen, of genegen zij daarbij te wezen; met verzoek om in dien gevalle aldaar te verschijnen; dog de Stadhouder absent zijnde of niet verschijnende, zal op den gepraefigeerden tijd met de revisie voortgevaren worden.
  33. Dat insgelijks intijds aan de benoemde regters de verwittiging hunner aanstelling *ad istum actum* door het collegie zal geschieden met melding van den bepaalden dag tot de sessie.
  34. Dat vervolgens de benoemde regters 's morgens van de eerste sessie ten overstaan van den Erfstadhouder en commissaris van de Gedeputeerden op de groote vertrekkamer van 't collegie den eed zullen moeten doen *ad istum actum* om in 't revideren der proceduren naar hun beste kennisse volgens de wetten en statuten des Lands alsmeede volgens alhier erkende Krijgswetten zonder aanzien van persoon te besogneeren en te adviseeren.
  35. Dat daarop aanstonds de sessie ter gezeider plaatse zal beginnen en 't proces met de stukken door denzelven commissaris ten fine van praelectie worden overgeleevert aan den secretaris van de Gedeputeerden, welke bij deeze revisie zal fungeeren, of bij deszelvs absentie de eerste commis en zullen de verdere besoignes en eindelijke terminatie van 't proces zonder verwijlen geschieden.
  36. Dat aan de regters, zo zulks nodig oordeelen, regt gegeeven word om den delinquant voor zig te doen komen en nader over de zaken in quaestie te verstaan en het nodig onderzoek te doen.
  37. Dat na 't opneemen der stemmen volgens meerderheid gecon-

- cludeerd en daarna op 't collegie uitspraak zal worden gedaan uit de naam der Staaten van Friesland.
38. Dat aan yder der reviseurs gedurende de besoignes over het revis Landsweege betaald zal worden 's daags agt Caroli-guldens en aan den secretaris insgelijks agt Caroli-guldens.
  39. Dat de commissaris uit de Gedeputeerden zoolang de besoignes duuren voor zyne vacatien zal genieten 's daags agt Caroli-guldens.
  40. Dat aan den commis van 't collegie zal worden betaald, hetzij de revisie kort of lang duurt, eens voor al agt caroli-guldens. Aan de kamerbewaarders van 't collegie van 's gelyken agt Caroli-guldens te zamen en aan twee Staatsboden van 's gelyken ses Caroli-guldens zamen.
  41. Dat buiten deeze voorestaande daggelden en gespecificeerde summen niets meer zal worden goedgegaan onder wat naam het ook zou moogen weezen.
  42. Dat wat belangt de fraudes teegens de gemeene Landsmiddelen door militairen begaan wordende, dezelve zullen staan ter cognitie en regtsprake van den politicquen regter, dog daarin crimineels bevonden wordende, zal de fraudeur overgeleverd worden aan den kriegsraad om door denzelven geoordeelt en gevonnist te worden naar de wetten des Lands.
  43. Dat van gelyken alle misdrijven teegen de jagt en visscherij in deeze Provintie door militairen gepleegd, zullen staan ter judicature van het jagtgerichte des onder gelyke bepalinge als in 't naastvoorgaande artikel gemeld is.
  44. Dat alle injuriën, zowel zware als van minder atrociteit, hetzy met woorden of daden van militairen teegen militairen begaan, als met de behoorlyke kriegstugt strijdende, door den militairen regter zullen worden gestraft.
  45. Dat bijaldien een militair iemand buiten militairen dienst zijnde, met woorden of daden injurieert, de beleedigde het aan zijne keuze zal hebben, of hij den beleediger voor den militairen dan voor den burgerlyken regter wil dagvaarden. En zal de militaire regter, zo 't laatst verkoozen word, desniettemin verplicht zijn om, zo wanneer blijken mogt, dat de daader teegen kriegswetten gehandelt had, denzelven daarover teregtstellen en te straffen naar behooren.

Civile zaken.

46. Dat voor den militairen regter zullen moeten aangesteld worden alle actien teegen militairen en recruten wegens zaken, hun als militaire personen betreffende, ter oorzake verschot van leeningen, soldyen, monteering, wapenen en wat voorts tot de militia word gerequireerd.
47. Van 's gelyken alle actien ter bekoming van huishuuren en wegens verstrekt nodig voedsel. En zullen in dit bijzonder geval nopens die actien de vrouwen der militairen, zo zij die schulden

- meede opgelegd hebben, tegelijk met hunne mans voor den militairen regter betrokken kunnen worden.
48. Dat de arresten en kortingen wegens schulden op militaire personen, hunne roerlijke goederen en tractementen zullen gevraagd en verleend worden bij den militairen regter.
  49. Dat aan de keuze van den eischer gelaten wordt, of hij zyne actie teegens militaire wegens geleende of voorgeschootene penningen wil institueeren voor den militairen dan voor den burgerlyken regter; zullende bij verkiezing van het laatst de eischer na bekomene condemnatie teegen den gedaegden zig bij requeste adresseeren met overlage van authentique copia der sententie aan den militairen regter om te versoeken arrest of korting op den gedaegdens, zyne roerlyke goederen of tractementen, welke provisie dan door den militairen regter zal moeten worden verleend.
  50. Dat van de sententien in de voorzeide civile zaken door den krijgsraad geveld en meer bedragende dan vijftig Caroli-guldens appèl zal vallen aan het collegie der Heeren Gedeputeerden aan den succumbent den tijd van tien dagen na 't pronuncieeren der sententie om zijn appèl te interjecteeren.
  51. Dat wijders alle andere actien, aanspraken en regterlijke verrigtingen, van wat natuur ook, buiten hetgeen hierboven is uitgedrukt, zullen moeten geïnstitueerd worden en geschieden voor en door den competenten burgerlijken regter ¹⁾).

Over dit rapport gaf „een particulier” zijne meening en eenige opmerkingen ten beste, welke bij *Van der Kemp* onmiddellijk na het commissoriaal rapport zijn opgenomen ²⁾ en van voldoende belang zijn om ook hier te worden vermeld. Na zijne instemming te hebben betuigd met de wijze, volgens welke de omgrenzing van de militair-rechterlijke competentie in positieven zin had plaats gevonden, zijnde deze methode de juiste voor een uitzondering op de gewone, burgerlijke rechtspraak, wees hij er aanstonds op, dat de artt. 14 en 15, de eerste twee bepalingen omtrent crimineele zaken, hiermede in strijd waren: in art. 14 zou men kunnen lezen, dat er een algemeene militaire jurisdictie zou zijn, op welke art. 15 eenige uitzonderingen formuleerde. Er moest uitdrukkelijk worden omschreven, welke personen en zaken aan die rechtsmacht onderworpen zouden zijn.

Onder de generale artikelen bevatten de artt. 6—10 een juiste omschrijving van de personen, welke aan de militaire jurisdictie onderworpen zouden zijn en de uitzonderingen op den regel, waartoe, vooral ten aanzien van strafzaken, terecht, de vrouwen, kinderen en dienstboden van militairen gebracht zijn.

Met de approbatie van krijgsraadsvonnissen was de particulier het niet eens en hij verwonderde zich over de verkeerde redactie van

¹⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 118-141.

²⁾ O.c. IX, blz. 142-184.

art. 16, waarbij „de uiterlijke gedaante van rechtspleeging compleet „te dienst staat aan een heimelijk inkruipend *despotismus*”. Approbatie had moeten worden verboden om „dat gevaarlijk ding uit te „roeyen”. Bij resolutie van 6 Februari 1673 werd bepaald, dat krijgsraads-veroordeelingen aan den capitein-generaal zouden moeten worden medegedeeld. Er was toen nog niet van goed- of afkeuring sprake. Uit dit „gering beginzel” werd deze „ondeugende en allerschadelijkste gewoonte” geboren. Bij aanschrijving van 4 Juni 1767 werd de inzending ter approbatie voorgeschreven van alle civiele vonnissen. Om deze vonnissen was bij het appèl-reglement van 28 Augustus 1750 niet gedacht. Nu dit mogelijk bleek, zou het niet voldoende zijn te bepalen, dat crimineele vonnissen ter visie en approbatie moesten worden ingezonden; dit zou de inzending veeleer sanctionneeren. Daarom behoorde te worden bepaald: „Dat voortaan nog crimineele „nog civile sententiën door den militairen regter geveld, aan den „Stadhouder ter approbatie zullen gezonden worden, maar dat alleen „van crimineele en niet van civile sententiën bloote kennis aan den „Stadhouder vóór de pronuntiatie gegeven zal worden, wordende wel „uitdrukkelijk zoowel aan den Stadhouder als aan die van de Krijgsraad verboden, zig ter zaake van voorschreven kennisgevinge te „bedienen van de terme van *approbatie* en aan den auditeur-militair „geïnjungeerd hiervoor te waken en bevindende, dat daartegens geschied, daarvan aan ons kennis te geven.”

Door dergelijk verbod zou worden tegengegaan het in het appèl-reglement van 1750 en in de aanschrijving van 4 Juni 1767 omschreven afkeurenswaardig beginsel.

Bovendien was het approbeeren „zoodanig in de mode”, dat zelfs de Staten bij resolutie van 12 Juni 1755 hadden bepaald, dat de approbatie van krijgsraadsvonnissen gedurende de minderjarigheid van den Prins aan den Hertog van Brunswijk zou zijn opgedragen. Dat recht van approbatie bestond echter niet en men moest den Stadhouder *ordonneeren* zich daarvan te onthouden.

Bezwaar had de particulier ook tegen de voorgestelde revisie. waartoe de commissie besloten had ter vermindering van het onderscheid tusschen militaire en commune delicten. Bij de zwaarste commune delicten moest waarborg worden gegeven voor goed recht. Wel was dit niet — zooals de commissie toegaf — geheel overeenkomstig de wetgeving der Provincie, maar zij was bestaanbaar met het welzijn van eene burgerlijke maatschappij en met de handhaving van eene goede krijgstucht. Is dat juist en hebben dan onze voorouders dit alles zoo slecht begrepen? Zij schreven het tegendeel in de wetten en thans werd de burgerlijke vrijheid ondermijnd „door het gedrocht, de militaire justitie genaamd”. Dit gedrocht mocht niet worden gesterkt door invoering van zulk een revisie en men houde vast aan den bestaanden toestand.

De cognitie van gemeene delicten kwam toe aan het Hof. Hierop mocht geen inbreuk gemaakt worden. Jurisdictie-quaestien zouden voldoende voorkomen worden door het recht van praeventie van vóór

1748. Desgewenscht zou de burger-rechter ook de bij de militaire wetten gestelde straffen moeten kunnen opleggen. Waren er misdrijven, waarop de militaire wet wel doch de burgerlijke wet geen straf stelde, b.v. dobbelen, dan blijve de militaire rechter bevoegd. In Holland en in Zeeland ontnam men den militairen rechter de kennisneming van commune delicten. Het praeventie-stelsel zou dus gunstiger zijn voor den militairen rechter; dan zou er ook geen geschil kunnen ontstaan over de vraag of iets een militair of een commun delict was. De militaire rechter zou, als hij actief was, niets verliezen, de burger-rechter wel.

Om goede vonnissen te waarborgen was revisie onvoldoende. Waarom zou men de krijgsraden niet liever anders samenstellen? Karel V „was wijzer”. Hij liet niet „de militairen eerst met de zaken om„springen en naar hunne onkunde of verkeerde inzigten decideeren „en daarna de onrechtmatige sententiën corrigeeren door 't haggelijk „middel van revisie.” Hij wees den militairen in prima den weg tot een goed vonnis, dat geen reforme noodig had. Revisie is bovendien „een extraordinair middel, hetwelk in Friesland alleen in civile „zaaken gegund wordt aan hun, die het kunnen en willen betaalen, „maar nooit in criminalibus”. Zij moest op de bestaande processtukken rusten zonder toelating van nieuwe feiten en bewijzen. Dit observeerde men ook in Holland, waar men revisie ook in criminalibus toeliet. Doch dan kon revisie niet veel verbetering brengen en vandaar dat art. 36 nadere verhooren en nader onderzoek toeliet. Dan zou dus het onderzoek in prima aangevuld worden, wat veel tijd zou kosten en de revisie tot een unicum zou maken, te meer omdat ook, op één uitzondering na, alle rechters veranderen en het aldus nog meer op een hof van appèl zou gaan gelijken.

Bovendien zou de revisie ook gaan over militaire delicten, welke berechting een generaliteitsbelang zou zijn en tot de bevoegdheid van den Raad van State zou behooren. Revisie zou dan het beroep op den Raad van State niet mogen belemmeren; zou dit dan op de revisie volgen? Dan zou opnieuw de mogelijkheid ontstaan van geschil over de vraag, of een misdrijf militair of commun was. Daarbij zou dan nog komen, dat revisie alleen maar mogelijk zou zijn van vonnissen die eer of leven raakten en niet van de overige zaken. Deze zouden dan overgelaten blijven „aan de wijsheid van de militairen, geholpen „door hunnen auditeur-militair, die éénoog onder de blinden is”, terwijl ook de zorg voor geregeld verloop van accusatie en defensie, voor een vrije verdediging en rechtsbijstand van den beschuldigde in prima buiten elke contrôle zou blijven. Zonder dat er ook in eersten aanleg waarborgen voor goede rechtspleging gegeven worden, zou revisie bitter weinig helpen. Hoe zou het gaan als de rechtsgeleerde rechters weigerden recht te doen op „informatiën zo illegaal genomen „als thans bij de Krijgsraad plaats heeft? In de presente militaire „regtspleging verhoord men eerst de getuigen en na zulks neemt „men hen den eed af, hetwelk aanloopt tegen den stijl bij onze burger- „regtbanken gebruikelijk en op verre na zoo geschikt niet is om het

„oogmerk van den eed te bereiken en de zuivere waarheid te weeten „te krijgen, dan wanneer men de getuigen eerst beëdigd en daarna „verhoord, gelijk dit opzettelijk en overtuigelijk betoogd word door „U. Huber, in praelect. ad tit. D. de testib. § 25. Maar onze tegen- „woordige Stadhouder en zijnen auditeur-militair bezitten een geheel „andere regtsgeleerdheid en staatkunde als voormaals *Ulrik Huber*. „Ja, de getuigen worden bij de militaire regtbank verhoord voor „zogenaamde commissarissen, dog lang daarna op een simpele prae- „lectie geëdigd voor de volle krijgsraad. De informatien worden „geschreven door den auditeur-militair, dat is door hem, die niet „slegts aan de beschuldigde, maar vooral ook aan de regters ten „uitersten suspect moet zijn als zijnde partij *in causa*”. Dit streed met de practijk en zelfs ook met art. 27 van de Crimineele ordonnantie van 9 Juli 1570 ¹⁾, „die men voorgeeft quansuis te volgen en die men „zonder auctoriteit van den souverain en buiten zijn weeten alhier „den ingezetenen en aan de regtbank voor een wettige manier van „procedeeeren opdringd.” Hoe de reviseurs dus ook te werk zouden gaan, zij zouden de informatien in prima voor nul en van onwaarde moeten houden, evenals de sententie, welke daarop rust, en zij zouden van voren af aan moeten beginnen! Welke rechtsgeleerde zou daartoe willen meewerken?

De afschaffing van de praeventie in 1748 was in strijd met de wetten en thans was gebleken de omvang van dit verlies, dat tot verbazende uitbreiding der militaire jurisdictie en tot militair despotisme heeft geleid. Men herstelle dus de praeventie wegens gemeene delicten van militairen, dan zouden alle bezwaren verdwijnen. Zoo was het ook vóór 1748. Laat men voorts terugkeeren tot de oude krijgsgerechten met toevoeging van assessoren en gerechtscholt, dan heeft men tevens voor alle zaken en niet alleen voor die, welke eer en leven raken, waarborg voor goed recht en „men zal geen appelen aan de Heeren „Gedeputeerden, geene wanschepzels van revisiën nodig hebben om „die bollekalvers van regtspleeging en van sententien te verbeeteren. „En het is ten uitersten praejudiciabel voor de succumbent, bij provisie „een sententie tegen zig te hebben en die te moeten in cas d'appèl of „in revisie omver stooten, gelijk ieder lidt van Staat, als hij zelve in „'t geval kwam, zoude redeneeren”. In Holland, waar de crimineele procedure voor den burgerlijken rechter aan vele defecten leed, ging het bij de krijgswraden nog „onordelijker” toe. Daarom was den militairen rechter aldaar de jurisdictie in civiele zaken geheel ontnomen. Evenzoo ging het in Zeeland. Zouden dan de Friezen „die fraaie „guarnisoenskrijgsraad met zijn auditeur laten blijven zoals zij is”, en niet alleen een deel der civiele zaken, maar ook alle crimineele zaken zonder onderscheid aan dien rechter toevertrouwen? Die rechter zou niet eens de middelen hebben om misdrijven te ontdekken en te voorkomen en men zou de verdachten blootstellen aan de gevolgen

¹⁾ B. Voorda, Crim. Ordonn., blz. 61 v.

van onkunde, partijdigheid, willekeur „ja, van opzettelijke malver-
„satie.”

De Friezen zouden dus één van tweeën moeten doen. Óf het oude krijgsgerecht met zijne procesregeling herstellen en praeventie invoeren voor gemeene delicten tusschen Hof en Krijggerecht, óf bij behoud van krijgsraad met auditeur, daaraan onttrekken de cognitie van alle civiele zaken en gemeene delicten, den militairen rakende. Want „de geopperde vreeze voor jurisdictie-quaestien [was] niets „anders dan een bullebak, daarmee men weeke gemoederen en „zwakke geesten tragt voor in te nemen”. Die geschillen kwamen in Holland ook niet voor, omdat de Statenleden ten aanzien van de militaire jurisdictie eendrachtig en kloekmoedig waren en omdat de Stadhouder tegen wederinvoering van de praeventie minder bezwaar had dan men verwachtte. Hij wilde den Hoogen Krijgsraad begunstigen en langs dien weg alles tot zich trekken. Op dien weg moest Friesland volgen: de Hooge Krijgsraad worde vernietigd, de Krijgsraad worde provinciaal en de ap- en improbatie van vonnissen worde afgeschaft. „Wat kan 't hem dan in 't vervolg scheelen, of de prae- „ventie weder ingevoerd wordt dan of de militaire regter in gemeene „delicten van militairen competent zij? Wat kan 't hem scheelen, of „door 't oprichten van 't krijgsgerigte de vorige goede order van de „militaire regtbank hersteld worde, dan of het een samenweefzel van „ongeregeldheden blijve?” Zonder de bedoelde maatregelen zouden de Staten niet verzekerd zijn „dat de schadelijke invloed van de „militaire subordinatie van alle officieren aan den capitein-generaal „in 't stuk van de crimineele justitie voortaan cesseeren zal. Wat „heimelijke kunsten kunnen er al niet gebruikt worden om den offi- „cieren in den krijgsraad benoemd dus of zoo te doen stemmen, al is 't „dat het opentlijk approbeeren of improbeeren van gevelde vonnissen „worde afgeschaft? Ja, de recherche zelve van delicten door militairen „bedreven, de aanleg en de instructie van een crimineele zaak tegens „een militair wordt alleen door de afschaffing der approbatie van „sententiën gansch en al niet beveiligd tegens den verkeerden en „verderffelijken invloed van den capitein-generaal op het gemoed en „op de handelwijze van den auditeur-militair, van wiens kunde, eer- „lijkheid en vigilantie het niet alleen moet afhangen in een land, daar „justitie heet te vigeeren, of hij een delict wil of niet wil recher- „cheeren en hoe actief hij wil te werk gaan.” De militaire jurisdictie behoefde niet losgemaakt te worden van de Generaliteit, want de bondgenooten hebben te dien aanzien geen kwaad gedaan. Maar wel make men die los van den capitein-generaal, van wien alle kwaad gekomen is. Daartegen dienen de praeventie en het oude krijgsgerecht weder te worden ingevoerd. Hiertegen had zelfs de Raad van State nooit bezwaar, wat die Raad wel zou hebben tegen invoering van de revisie. Ook uit het rapport der commissie bleek weer overtuigend „dat geen menschelijke wijsheid in staat is om de militaire jurisdictie „behoorlijk te beteugelen en te regelen, dan door te herstellen in „pristinum statum, 'tgeen anno 1748 en 1775 verkeerdelijk gedaan is.”

De invoering van een revisie, gesteld zij ware niet in strijd met de Friese wetgeving, zou ook bij wetslagen een nieuwigheid zijn, welke schadelijk zou kunnen inwerken op andere onderdeelen van wetgeving. Bovendien zou de praktijk leemten moeten doen aanvullen en wijzigingen doen aanbrengen, alles haken en ooggen, en onaangenaamheden voor de Staten.

Bij de artikelen van de ontworpen regeling teekende de particulier het navolgende aan:

Artt. 1 en 2. De leden beloven bij eede te procederen volgens de landswetten. Dus een meened, als zij dat niet doen, hetgeen nog al eens voorkomt. Het beginsel was echter juist: krijgsraden procederen volgens den stijl van de plaats waar zij zitting hebben.

Art. 3. Hierbij voege men den eisch dat de auditeur gedurende ten minste vijf volle jaren als advocaat of als procureur werkzaam is geweest voor den Hove of voor vrederechters.

Art. 5. Rechtspraak in naam der Provincie zou juist zijn voor civiele zaken en gemeene delicten, niet echter voor militaire delicten, over welke in naam van de Staten-Generaal zou behooren te worden recht gesproken. Doch ter voorkoming van moeilijkheden ware de voorgestelde bepaling te aanvaarden voor alle rechtspraak.

Nog ingevoegd zou moeten worden een bepaling in dezen geest:

„Dat de auditeur-militair in zaken, die niet zijn amt betreffen, terecht zal staan niet voor den Raad van Staaten, maar zoowel in 't civile als in 't crimineele respectievelijk voor zijnen ordinaris burgerlijken regter. Dat hij aldaar insgelijks zal moeten terecht staan wegens malversatiën en excessen door hem in zijn ampt begaan: ten ware die excessen gepleegd waren nopens zuiver militaire delicten of personen van zulke misdaden betigd of berucht, in welk geval de correctie over hem toekomt aan den Raad van Staaten.”

Ter toelichting wordt aangevoerd dat men het forum moet kennen van den auditeur. Een resolutie van den Raad van State van 12 April 1728 verklaarde de auditeurs in particuliere zaken, b.v. injurie, onderworpen aan de rechtsmacht van dien Raad. Dit had groot bezwaar voor wie ver buiten den Haag woonde en in crimineele zaken niet zijn ambt rakende buiten de jurisdictie van het Hof zou blijven. Nam hij zijn ambt waar bij een gemeen delict, dan zou hij dienaar en ambtenaar zijn van de provincie en zou hij ook hiervoor justiciabel moeten zijn aan den Hove. Alleen ambtsdelicten bij militaire misdrijven behoorden bij den Raad van State.

Art. 14. De militairen en recruten zouden moeten behooren tot het garnizoen van deze Provincie. Dit ware nog in te voegen.

Art. 15. De aanhef zou moeten luiden: „Dat zoo wanneer door militairen, behorende wel tot het garnizoen deezer Provincie, maar nogtans buiten de plaatze van hun garnizoen gepleegd mogten worden etc.”

Achter dit artikel ware in te voegen dit nieuw artikel:

„Actueel in dienst zijnde militairen of recruten, niet behorende tot het garnizoen deezer Provincie en in deeze Provincie misdrij-

„vende, zullen respectievelijk voor 't Hof Provinciaal of nederregter „terechtstaan, mits in Friesland al is 't niet op de versche daad, geapprehendeerd wordende.”

Deze bepaling zou noodig zijn ter beveiliging van ingezetenen tegen „marodeurs” en verlofgangers, die na huisbraak en moord op hun gemak het hazepad zouden kiezen, daar ingezetenen van andere grietenijen dan die, in welke het feit bedreven was, doorgaans „geheel „inactief in de apprehensie zullen zijn”. Aan wien zouden die lieden na gevangenneming moeten worden overgeleverd? Als hun garnizoen daartoe bevoegd was, zou de burger-overheid hen moeten bewaren en voeden tot zij afgehaald werden en zouden de locale rechters nog moeten helpen bij de informatiën ten behoeve van elken krijgstraad in de Republiek. Wie zou de kosten daarvan dragen? De Provincie, terwijl de provinciale rechters geen jurisdictie over hen zouden hebben? Daarbij komt dat een militair van een buitenlandsch garnizoen, in Friesland misdrijvende, naar de Friesche wetten gestraft zou moeten worden, ook indien de Articulbrief een speciale straf stelde. De buitenlandsche officieren kenden de Friesche wetten niet. Bovendien overtuigde men een misdadiger beter ter plaatse waar hij misdreef dan ver daarvandaan.

Delicten bedreven vóór het engagement in militairen dienst, behoorden bij den burger-rechter. Het bewijs van dat engagement kon veel tijd kosten en ook de echtheid daarvan zou moeten worden onderzocht. De bestraffing ter plaatse zou den mishandelde tot troost strekken en hem sparen voor verderen overlast. Prins *Willem IV* schreef dan ook op 25 Maart 1749 dat militairen, buiten hun garnizoen misdrijf plegende, ter plaatse gestraft behoorden te worden.

Art. 14 en 15. In art. 14 werd eene universeele militaire jurisdictie ondersteld en in art. 15 maakte de commissie hierop een uitzondering: de correctie van „kleine mesures” zouden aan de berechting der grietenijen en steden worden teruggegeven. Dit zou een lokaas zijn voor hunne gevolmachtigden ter Staten-vergadering en voor de grietslieden-hoofden van gerechten, die men met de stedelijke regenten „cajoleeren” wilde. Dat zijn „looze strekken”; de „verdervende hand „heeft in weerwil van alle de oprechtheid en goede trouwe der Heeren „Commissarissen, merkelyk gewroet in dit reglement.” Beide artikelen dienden om tweedracht en jalouzie te zaaien tusschen het Hof en de lagere gerechten en om onder den schijn van wat af te staan, het militair despotisme vaster dan ooit te behouden. De vraag of een strafbaar feit aan den burger-rechter zou toevallen, zou in elk bijzonder geval ter beslissing staan van den militairen rechter „of op „zijn best aan mijn Heer de Prins, die men tog alles in allen wil doen „zijn.” De gerechten en de grietslieden zouden er veel erger aan toe zijn en de militaire rechter zou „eensklaps eene superioriteit en be„trekking van subordinatie krijgen op de geregten van grietenijen en „steden, die er tot nog toe niet geweest is en die veel ondragelijker „zoude worden als die aan 't Hof, zo iemand mogt deeze voor onge„makkelijk keuren.”

Bovendien zouden, blijkens art. 16, sententien van den militairen rechter over delicten en mindere misdrijven aan approbatie onderworpen zijn. Dat zou, zooals het er staat, ook gelden voor vonnissen van den burger-rechter over militairen. Dat is „*l'esprit* (de booze „geest) van dit artikel.” De Prins zou dan uiteindelijk te beslissen krijgen, of de krijgsraad al dan niet gepasseerd was. „Wee een grietman, die niet volstrekt naar de pijpen wilde dansen, die er zelfs maar „zuur over zien durfde. Met zulk een was het ten Hove voor altoos „gedaan.”

Art. 16. Hierin moest elke visie en approbatie van sententien verboden worden. Het slot over onverkort gratierecht was veel te algemeen gesteld. De Prins had, evenals in Holland, sedert 1748 dat recht alleen bij misdaden, welke „niet met opzetten wille of geleider „lage bedreeven zijn.” In het geval-*Witte* hebben de Staten van Holland dan ook verklaard, dat de Prins „voorzigtig gedaan had met aan „Hun Ed. Mog. over te laten het verleenen van gratie, want dat in „zulk een geval als dit dat recht aan Z.H. nooit opgedraagen was”. Er zou moeten staan: „onverkort het recht om den patient, de materie „daartoe gedisponeerd zijnde, de straffe quijt te schelden, voor zoo- „verre aan Z.H. dat recht is opgedragen.”

Art. 17. Komt over desertie als militair delict, het gratierecht niet toe aan de Generaliteit, zoodat deze en niet de Provincie de hier omschreven bevoegdheid aan den Prins zou moeten toekennen?

Art. 18. De sententie zou niet overgezonden behoeven te worden; er behoorde slechts kennis van te worden gegeven, indien zij een veroordeeling bevatte. Bij vrijspraak komt gratie niet te pas. Zendt men sententien met de processtukken toe, „dan loopt het weer op een „approbatie en improbatie uit”.

Art. 23. Wie zou de memorie voor den beklagde opstellen? De auditeur-militair? Maar hij zou volgens art. 24 een contra-memorie mogen indien en hij zou zeker „een kunstig persoon zijn, die twee „heeren beide evenzeer ter goeder trouwe, die teengestelde belangen hebben, dienen kan. Of zo die memorie in faueur van de reeds „gedoemde door een ander zal opgesteld worden, wie zal dat doen, wie „zal men daartoe kunnen constringeeren? Voorwaar niemand. En „niemand zal of kan het ooit vrijwillig op zig neemen, nademaal de „gedoemde ter eerster instantie geheel geen defensie gehad heeft en „dus geen copyen van informatiën etc. bezit. Die memorie, *ex nihilo* „*per neminem* gecomponeerd, zal wel een mirakel zijn, vooral zo zij „verandering in de sententie te wege brengd. Geen defensie in prima „instantia en wel in revisione, daar zij bijna geheel niet te pas komt, „te gunnen, is de paarden achter den ploeg gespannen.”

Art. 36. „Eene wanstaltige revisie voorwaar!”

Art. 37. „Uit naam der Staaten” moet zijn „op naam der Staaten”. Dit beteekent: „gezien bij de Staaten”.

Artt. 38, 39, 40. Negen rechters, een secretaris en een commissaris zouden dus 88 gulden per dag kosten. Wonen de rechters buiten Leeuwarden, dan zou men hun het presentiegeld voor Zondagen niet

mogen weigeren. Duurt een revisie 14 dagen, dan zou die den Lande 1300 Car. gulden kosten en, is er nog onderzoek noodig, dan zou dit bedrag aanzienlijk kunnen stijgen. Ieder tot zware straf veroordeelde militair zou wel in revisie gaan, daar het hem niets zou kosten en het Land alles zou betalen. Is dat bezuiniging? In Holland werden wel revisien pro Deo verleend maar niet aan op confessie veroordeelden en alleen aan hen, die in bijzondere gevallen in ordinair proces ontvangen zijn: zie het Reglement van 9 Maart 1728 ¹⁾. Dan trekken ook de reviseurs geen gelden van den Lande maar vaceeren op eigen kosten.

Art. 48. Spreekt van arresten welke „bij den ingang des rechts „of ten minsten vóór de condemnatie periculo petentis geschieden „debiti servandi causa.”

Art. 49. Spreekt van arresten na de condemnatie bij wege van executie. Indien het eerste, het conservatoir arrest aan den militairen rechter moet gevraagd worden, impliceert dit dat de kennisneming van alle schulden aan dien rechter toekomt. Waarom mag dit conservatoir en executoir beslag niet aan den burger-rechter worden toegedeeld? Het betreft toch „des militairs roerlijke goederen, zijn wapen en militaire plunje uitgezonderd”: deze laatste zijn zelfs voor den militairen rechter niet arrestabel. Zoo kon den burger-rechter de rechtspraak toekomen en den militairen rechter het beslag en de executie. Men heeft om de militaire justitie staande te houden alle wettelijke voorschriften ondersteboven te keeren en dat nog wel in het belang der burger-maatschappij! O tijden, o zeden!

Deze philippica van een anonymus bevat menige merkwaardige beschouwing over een goed bedoelde, doch naar den geest des tijds slecht geredigeerde poging om tot eene schikking te komen. Over het lot, dat aan een en ander te beurt viel, meldt het verzamelwerk van *Van der Kemp* niets. Slechts vermeldt de in die verzameling aan het einde wel opgenomen resolutie van de Staten-Generaal van 24 December 1783, dat gedelibereerd was over „de differente resolutien „der Heeren Staaten van de respective Provinciën rakende het werk „van den Hogen Krijgsraad, successivelijk alhier ter vergadering „ingekomen, en, in agting genomen zijnde, dat hoogstdezelve alle „daarin overeenkomen om den Hoogen Krijgsraad af te schaffen”, werd „goedgevonden en verstaan, dat gemelde Hoogen Krijgsraad zal „worden afgeschafft en buiten effect gesteld, zooals afgeschafft en „buiten effect gesteld word bij dezen. Zullende daarvan kennis ge- „geven worden aan den Raad van Staaten om te strekken tot der- „zelve narigtinge en om de post daartoe staande op den staat van „oorlog daarvan af te laten.” ²⁾.

Zoo kregen de patriotten ook in hoogste instantie hun zin: de Hooge Krijgsraad was gebroken en men staarde op de scherven. „Voor zoo-

¹⁾ Gr. Plac. Bk. VI, blz. 648. Zie ook het Reglement op de revisiën van 14 Maart 1796 bij Mr. J. v. d. Linden, Judicieele Practijcq, II, blz. 356 v.

²⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 333 v.

„veel de gevolgen en arrangementen daaruit resulterende aangaat,” werd het in dien tijd algemeen toegepast doch niet altijd vruchtbaar hulpmiddel aangewend: er werd eene commissie benoemd. Het was immers toen al duidelijk, dat de militaire justitie was blijven bestaan en haar loop moest behouden.

Wat had, *summa summarum*, de Hooge Krijgsraad misdreven? Het college had recht gesproken in een zaak, handelende over een in den Articulbrief genoemd delict, dat in enkele provinciale wetgevingen ook viel onder de misdaden waarvan de burgerlijke justitie had kennis te nemen en derhalve als een *commun delict* werd aange-merkt. Het college had snel recht gesproken over een zijner *justicia-belen* wegens een in de militaire strafwet genoemd misdrijf en had zich volkomen correct niet ingelaten met het instellen van een onderzoek naar niet-militaire medeplichtigen of aanstichters. Dat was alles.

Was het nu noodig zich daarom zoozeer op te winden, alsof het grootste onrecht had plaats gevonden? Alleen de politiek vermocht dat en de strafzaak verdween, werd bedolven onder de academische vraagstukken, met welke wij kennis hebben gemaakt en die in het proces voor den Hoogen Krijgsraad zelf geen rol hebben gespeeld.

Toch hoopten sommigen nog „de saak der militaire jurisdictie op „eene goede voet van wegens Hollandt te verkrijgen, als wanneer „[men] vertrouwde het bij de andere provinciën ook wel [sou] „lukken.”¹⁾ De pensionarissen hadden daarvan „haer sciboeth” gemaakt. (blz. 30 v.). Toch ried de Thesaurier *Gilles* aan de daarbij betrokken provinciën aan, „niet te schielijk daeromtrent sig te willen „uiten.” Men zocht namelijk „sooveel verwarring in alle de saken te „brengen als het mogelijk waere, omme des te beter sijn rol te kunnen „spelen.” Men wilde den Raad van State met de Staten-Generaal en zelfs met de provinciale staten in twist brengen. (blz. 74 v.).

De Prins bleef maar even onhandelbaar en vermeerderde de verwarring. Begin Februari 1784 liet hij zich al ontvallen: „ik sal niet „lang meerder Stadhouder zijn, of: men sal mij niet lang meerder „Stadhouder laten”, op den toon van iemand, „die 't hoofd omloopt „of niet geheel present is.” Alle papieren en consignatiepenningen van den Hoogen Krijgsraad zouden aan den Raad van State worden overgegeven, evenals de provoost, „die ten minste 5 mille guldens „'s jaers hadde gekost.” Echter had de Prins op een vraag „of nu „voortaan niet al het generaliteits-militaire” aan den Raad van State moest overgaan, geantwoord „of daar sooveel haast bij was, zulks die „vorst maer nietwes wilde afgedaan hebben, dat niet volkomen naar „sijn sin was.” (blz. 101).

Op 12 Februari teekende *Van Hardenbroek* aan, vernomen te hebben, dat de Raad van State aan den Prins had voorgesteld om aan alle garnizoenscommandanten op te dragen om voortaan aan dit college

---

¹⁾ *Van Hardenbroek*, Gedenkschriften V (1784-1785) i.d. 4 Januari 1784, blz. 8. De in het vervolg aangehaalde verwijzingen zijn in dit Ve deel te vinden.

„te besorgen en verslag te doen van al 'tgunt dat sy voormaals aan „de gewese Hooge Krijgsraïd versorgden.” De Prins die hier niet vóór was, wilde ook hiermede geen haast maken. Immers had de Fiscaal *Tulling* „alweder eene actie vervolgt en opgemaakt in deser voegen, „dat namelijk deselve soude worden getermineert door sodanig militair gerechtshof als de plaats van de gewese Hooge Krijgsraïd soude „remplaceeren.” (blz. 105). Zoo redde de practijk zich reeds!

De Prins bleef onverzettelijk, ongevoelig voor verlies aan prestige (blz. 165) maar het voorgevallene niet kunnende vergeten. (blz. 167). Op 25 Maart 1784 noteerde *Van Hardenbroek* dat *Pieter Ulbo Rengers*, gedeputeerde van Friesland ter vergadering van de Staten-Generaal, hem had medegedeeld, „hoeseer 't hem speet, dat de Prins „van de handt hadde gewesen de voorslag aan Sijn Hoogheydt gedaan „door sekere commissie der heren Staten van Frieslandt opsigtelijk „de militaire jurisdictie, als sijnde door die afwijzing de saken nu „daertoe betrekkelijk sooverre gepousseert, dat er Sijn Hoogheydt „alle invloed omtrent kwijt was, 'tgunt waerlijk de Prins aan sijn „eygen te wijten hadde.” De Hertog van Brunswijk had hieraan schuld, die den Prins opstookte om de verwarring in den lande te vergroten en aldus de belangen van Zijne Hoogheid daaraan offerde, ten einde ten slotte weer te hulp te worden geroepen om alles in het reine te brengen. De Prins was door veel tegenslag wantrouwend geworden, waardoor hij „oneindig veel verloor in sijn crediet „en gesag”, vooral in de provinciën, waar men zijn karakter niet kende en hem alleen als „hoofdige en vitieus” beoordeelde. (blz. 182 v.).

Intusschen had de Raad van State aan de provinciale besturen een „circulaire-brief” gezonden over de militaire jurisdictie. De andere provinciën wilden afwachten wat Holland te dezen aanzien zou doen. Ook liep het gerucht, dat de Raad van State de ap- of improbatie van door het college gevelde vonnissen aan den Prins zou willen overlaten, waarvoor de Prins gezegd had, te zullen bedanken. Daartegen voerde *Mr. L. G. Rouse* aan, dat Zijne Hoogheid zeker goede reden moest hebben om zich daaromtrent zoo spoedig en zoo stellig te uiten; zoo'n zaak zou anders bedaard en rijp overleg vorderen. (blz. 191). Daarentegen meende de Thesaurier-Generaal *Mr. P. A. Gilles* de wenscheijkheid te mogen aannemen dat elke provincie voor zich een besluit zou nemen als Friesland had overwogen. Indien de Raad van State wist, waaraan het college zich had te houden, dan zou hij dit niet meer aan de provinciën betwisten. Al zou de Prins maar genoegen nemen met de praeventie, zooals die in Utrecht werd toegepast, dan ware er reeds veel gewonnen en zou de Prins de moeilijkheden te boven zijn gekomen. Meer dan zes jaren geleden had hij dit aan den Prins reeds gezegd, maar de Hertog had alles tegengehouden, zeggende dat Prins *Willem III*, in verlegenheid zijnde, met de praeventie voorloopig genoegen had genomen. Dit kon de Erfprins, die reeds meer verkregen had, niet meer toestaan. (blz. 200).

Kort daarna, op 12 April, noteerde *Van Hardenbroek* dat de Prins geen ongelijk had te zeggen, dat het niet meer mogelijk zou zijn een

goede krijgstucht te onderhouden indien de bestraffing van militairen te veel naar den burger-rechter werd overgebracht. (blz. 234).

In de Staten van Gelderland kwam de militaire jurisdictie in April 1784 weder aan de orde. Zoo vernam *Van Hardenbroek*, dat men „die „saak daerhenen [wilde] dirigeren, dat gemelde jurisdictie gebragt „wierde op de voet als deselve was bepaalt geweest in den jaere 1651 „etc. dog met enige uitsondering relatief tot sodanige militaire saken, „die in garnisoensplaatsen voorvielen, mitsgaders tot de delicten, die „tusschen soldaat en soldaat gebeurden.” (blz. 279).

De behandeling ondervond echter, zooals op 21 Mei aangeteekend werd, vertraging. Het vraagstuk werd commissoriaal gemaakt met gecommiteerden uit het Hof van Gelderland. Zoo won men tijd omdat door deze „slingerslag” het rapport niet eerder kon verschijnen dan in de volgende Statenvergadering, en de zaak kans kreeg om in de war te worden gestuurd. (blz. 287). Maar *Van Hardenbroek* vermeldde er niets meer van.

Merkwaardig voor de overdrijving, welke het voorgevallene met den Hoogen Krijgsraad had doen ontstaan en die bij fanatici bleef voortbestaan, is eene uitlating van het lid der Eerste Kamer *Bleydenstein* in de zitting van 12 Februari 1799, toen hij eene beschouwing hield over de rechtspraak in eene zaak van convoyen en licenten en deze vergeleek met de militaire rechtspraak. Een koopman had zich verzet tegen een commies der belastingen, die, naar de koopman meende, ten onrechte aan hem toebehoorende goederen in beslag genomen had en betaling vroeg van belastinggeld, waarvan de koopman den belastingplicht ontkende. Dat verzet bestond hierin, dat de koopman den commies voor de locale magistraat liet dagvaarden of „zooals men „spreekt, bankvast gemaakt” had. De belastingrechter veroordeelde daarop den koopman tot een voor dien tijd hooge boete, hetgeen de verontwaardiging van *Bleydenstein* had gewekt. „Moet ik een commies” — zoo zeide hij onder meer — „die mij als een roover van mijn „eigendom ontzet, zich aan de wet niet kreund maar zich op geheime „instructien beroept, moet ik dien daarvan in het geruste bezit laten, „tot er tijd ik mijne satisfactie bij eene rechtbank op 30 of 40 uren „afstands krijge?” Was die straf gerechtvaardigd, waar met eene verklaring van onbevoegdheid van den lokalen rechter in het ergste geval had kunnen worden volstaan? Deze handelwijze van den belastingrechter kwam neer op het geven van een vrijbrief aan de belastingambtenaren, een „groot privilegie van vrijwaring”. „Dit recht,” zoo vervolgde hij, „oudtijds het regaal van zommige kloosters en kerken, „bepaalde zich nog binnen den omtrek der muuren. Hier ver- „klaard men de burgers commiesen onschendbaar voor alle rechters „en rechtbanken der Bataafsche Republiek. Wil men dan even zulk „een monster van rechtspleging voor de geemployeerdens der Marine¹⁾ „in werking brengen als bij de vernietigde militaire jurisdictie heeft

¹⁾ Deze waren met de invordering der convoyen en licenten belast.

„plaats gehad? . . . Dan vreeze ik, zal de natie zich niet minder over „deze rechtbank en over de insolentien en schraapzugt van zijne ge- „employeerdens te beklagen hebben, dan zij zich immer over het „monster van militaire jurisdictie en over den moedwil daarmede ge- „pleegd, beklaagd heeft.”¹⁾

Was het nog niet tot den spreker doorgedrongen, dat de militaire justitie niet vernietigd was en dat van moedwil, in de slechte betekenis, welke hij blijkbaar bedoelde hieraan te geven, geen sprake was geweest?

Maar het leven ging voort en er moest voor de militaire justitie omgezien worden naar middelen om zonder den Hoogen Krijgsraad de zaken te laten loopen.

(Wordt vervolgd).

---

¹⁾ Dagverhaal, III, blz. 987.

RECHTSPRAAK.

Strafzaken van militairen aard.

Arrondissements-rechtbank te 's-Gravenhage.

Kamer, belast met de behandeling van strafzaken van militairen aard.

Vonnis van 22 Juli 1941. ¹⁾

President: Mr. A. J. Veldman (fg.)

Rechters: Mrs. M. van Ginhoven (plv.) en P. Smit (plv.).

Militaire Leden: Luitenant-Kolonels P. J. van den Briel en G. Wegerif.

Officier van Justitie: Mr. C. W. baron van Dedem (plv. Substituut-Officier).

Raadsmans: Mr. R. A. James, te Apeldoorn.

Art. 143 W. v. M. S.

Als militair, getuige zijnde van een door een mindere gepleegd misdrijf, opzettelijk nalaten tegen den dader de door het belang der zaak gevorderde maatregelen van geweld naar vermogen aan te wenden (als compagnies-commandant, in het lokaal der politiewacht met woorden en feitelijk met geweld bedreigd wordende door een in zeer opgewonden toestand met een geopend mes in de hand en roepende: „waar is oome Jaap” (bijnaam van den verdachte) „die moet er aan”, op verdachte toetredenden soldaat, nagelaten maatregelen van geweld tegen dien soldaat te nemen, en het wachtlokaal verlaten).

Motiveering der straf: f 200 boete. Hoewel een misdrijf als het onderhavige in het algemeen niet geëigend is te worden vergolden met geldboete, kan niettemin i.c. met deze straf worden volstaan, waar de omstandigheden thans zeer verschillend zijn van die ten tijde dat het feit werd gepleegd en een gevangenisstraf thans na zoo'n lang tijdsverloop wel zeer zwaar door verdachte zou worden gevoeld, ook met de mogelijke gevolgen daarvan in diens huidige overheidsbetrekking (gemeente-ambtenaar te Amsterdam).

In Naam van het recht.

De Arrondissements-Rechtbank te 's-Gravenhage, recht doende in strafzaken van militairen aard, heeft het navolgende vonnis gewezen in de zaak van den Officier van Justitie tegen X., geboren te Y. 12 Juni 1895, destijds Reserve-Kapitein der Infanterie, van beroep Gemeente-ambtenaar, wonende te Amsterdam, verdachte.

---

¹⁾ Dit vonnis is bij arrest van het Gerechtshof te 's-Gravenhage (Kamer, belast met de behandeling van strafzaken van militairen aard) d.d. 27 September 1941 bevestigd.

De Rechtbank,
 Gelet op het ter terechtzitting gehouden onderzoek;
 Gehoord de vordering van den Officier van Justitie;
 Gehoord verdachte, bijgestaan door Mr. R. A. James, advocaat te
 Apeldoorn;

O., dat aan verdachte is ten laste gelegd:

dat hij op of omstreeks 12 November 1939 te Z. als militair, terwijl hij als compagnies-commandant van . . . . . op het bureau dier compagnie aanwezig was en de dienstplichtige soldaat T. van die compagnie in zeer opgewonden toestand het bureau binnenkwam met een geopend knipmes in de hand, roepende, doelende daarbij blijkbaar op verdachte: „Waar is hij? Ik steek hem kapot”, althans dergelijke woorden, tegelijkertijd zwaaiende met dat geopend mes, en aldus als militair opzettelijk zijn meerdere, den verdachte, in zijne tegenwoordigheid mondeling met woorden en feitelijk met geweld bedreigende, getuige zijnde van dit, door den dienstplichtige T., zijn mindere, gepleegd misdrijf, opzettelijk heeft nagelaten tegen T. de door het belang van de zaak gevorderde maatregelen van geweld naar vermogen aan te wenden en het vertrek, waarin het compagnies-bureau was gevestigd, heeft verlaten en vervolgens, nadat verdachte zich daarna naar het lokaal van de politiewacht, althans een lokaal, zich bevindende in de nabijheid van het compagnies-bureau, had begeven en de wacht had gelast om te hangen en de dienstplichtige T. daarna hetzelfde lokaal binnentrad, steeds met het geopende mes in de hand en, in dat lokaal binnengekomen zijnde, in verdachte's richting liep, roepende: „Waar is oome Jaap?”, daarmede verdachte bedoelende, en „Die moet er aan”, aldus zich weder schuldig makende aan het eerder genoemde misdrijf, ook toen opzettelijk heeft nagelaten tegen T. de door het belang der zaak gevorderde maatregelen van geweld naar vermogen aan te wenden en wederom het vertrek, waar hij zich toen bevond, heeft verlaten;

O., dat ter terechtzitting onder eede hebben verklaard als getuigen:

W. H.: dat op 12 November 1939 te omstreeks 20.30 uur, de soldaat Th. T. in zeer opgewonden toestand het soldatenkwartier in het K.J.V.-gebouw te Z. binnenkwam met een geopend knipmes in de hand en onder meer op dreigenden toon naar „Oome Jaap” vroeg, hetgeen de bijnaam van Kapitein X. was; dat, toen T. even later het vertrek weer uitliep, hij, getuige, met den soldaat van B. T. is gevolgd, daar hij uit T.'s uitingen opmaakte, dat deze Kapitein X. te lijf wou; dat zij T. het bureel van . . . . . zagen binnengaan, waarop ook van B. en hij dit bureau zijn binnengegaan; dat hij in het bureel den Kapitein X. aan zijn bureau zag zitten, terwijl de soldaat van M. aan een ander bureau tegenover den Kapitein zat; dat T. bij een tafel stond en opgewonden riep: „Wat moet er hier nu gebeuren?”; dat T. het geopende knipmes nog in zijn hand had; dat, toen de Kapitein opstond, hij, getuige, dezen met een wenk van zijn hoofd beduidde, dat de Kapitein beter deed het bureel te verlaten; dat vrijwel tegelijkertijd van B. en hij T. hebben aangegrepen;

dat de Kapitein in een eenigszins versnelde pas het bureel toen heeft verlaten; dat, toen van B. en hij, getuige, T. vastgrepen, deze zich trachtte los te rukken en daarbij met het geopend mes zwaaide; dat, toen Kapitein X. het bureel had verlaten, zij T. weer hebben losgelaten, waarop ook deze het bureel verliet en in de richting liep van de kantonnements-politiewacht, welke in de onmiddellijke nabijheid van het compagnies-bureel was gelegen; dat van B. en hij daarop ook achter T. aan naar de kantonnements-politiewacht zijn gegaan; dat T. nog steeds in zeer opgewonden toestand een zaal in het gebouw van de politiewacht binnenliep, waar ook Kapitein X. weer aanwezig was; dat T., met het geopende mes nog steeds in zijn hand, hevig vloekte en riep: „Waar is oome Jaap?"; dat hij, getuige, toen met het oog op de dreigende houding van T. wederom den Kapitein heeft beduid, dat deze maar liever weg moest gaan; dat de Kapitein daarop tegen hem, getuige, zeide, op T. doelende: „Pak hem beet", hetgeen niet zoo eenvoudig was, gezien de woeste houding van T.; dat de Kapitein tegelijkertijd het lokaal verliet; dat de Kapitein X., behoudens de woorden „Pak hem beet", geen bevel heeft gegeven en geen maatregelen heeft genomen;

M. van B.: dat op 12 November 1939, te omstreeks 20.30 uur, de soldaat T. in zeer opgewonden toestand het soldatenverblijf in het K.J.V.-gebouw te Z. binnenstormde, waar o.m. hij, getuige, zich bevond, en met een geopend knipmes in de hand onder hevig gevloek riep: „Ik moet naar oome Jaap."; dat „oome Jaap" de bijnaam was van den Kapitein X., den compagnies-commandant van . . . . .; dat hij, getuige, uit de houding en de woorden van T. afleidde, dat deze den Kapitein X. te lijf wilde; dat hij daarom, toen T. het vertrek weer uitstormde, met den soldaat H., achter T. is aangelopen om eventueele ongelukken te voorkomen; dat T. naar het compagnies-bureau liep en dit binnenging, waarop ook H. en hij, getuige, dit bureel binnenliepen; dat hij, in het bureel gekomen, zag dat Kapitein X. aan zijn bureau zat en tegenover hem de soldaat van M., terwijl T. naar een in het vertrek staande tafel liep en schreeuwde: „Wat moet hier gebeuren?"; dat hij niet weet, of T. toen het geopende mes nog in zijn hand had; dat de kapitein X. haastig opstond en het vertrek zonder iets te zeggen verliet; dat H. en hij, getuige, inmiddels T. hadden vastgegrepen, doch dezen weer hebben losgelaten, toen de Kapitein het bureel verlaten had; dat T. daarop naar buiten snelde in de richting van het gebouw van de kantonnements-politiewacht, dat in de onmiddellijke nabijheid van het compagnies-bureau was gelegen; dat H. en hij, getuige, weer achter T. zijn aangegaan; dat T. het gebouw van de politiewacht binnenliep en toen in een zaal kwam, waar ook Kapitein X. weer aanwezig was; dat T. al vloekende op den Kapitein toeliep en riep: „Waar is oome Jaap?"; dat de houding van T. zeer dreigend was en duidelijk gericht was tegen den Kapitein; dat Kapitein X. daarop zonder iets te zeggen in snellen pas door een zijdeur het lokaal heeft verlaten; dat hij den Kapitein X. geen enkel bevel heeft hooren geven en geen

maatregelen heeft zien nemen om T. onschadelijk te maken; dat de Kapitein den indruk maakte, geheel van zijn stuk te zijn door het gebeurde;

G. van D.: dat hij zich op 12 November 1939, te omstreeks 21.00 uur, als wachtcommandant bevond in het gebouw van de kantonnements-politiewacht te Z.; dat, toen de Kapitein X., commandant van . . . . ., blootshoofds het lokaal binnenkwam en riep: „Wachtcommandant, omhangen, de heele wacht”; dat, terwijl hij, getuige, bezig was dit bevel op te volgen, hij den Kapitein hoorde zeggen: „Pak dien man”, daarbij wijzende op iemand, dien hij op dat oogenblik nog niet zag; dat, toen hij wat naderbij kwam, hij den soldaat T. zag, die met een geopend mes in de hand in de richting van den Kapitein X. liep; dat T. daarbij vloekte, en schreeuwde: „Waar is oome Jaap, die moet er aan”; dat „oome Jaap” de bijnaam van Kapitein X. was; dat hij en nog eenige andere militairen T. trachtten tegen te houden, doch deze door hen heenbrak en verder de zaal inliep; dat Kapitein X. op dat oogenblik al niet meer in de zaal aanwezig was; dat Kapitein X. geen andere bevelen dan de bovengenoemde heeft gegeven en geen andere maatregelen tegen T. heeft genomen of doen nemen;

O., dat verdachte ter terechtzitting heeft opgegeven:

dat hij op 12 November 1939, dienende als Reserve-Kapitein, commandant was van . . . . . te Z.; dat dien dag omstreeks 21 uur, toen hij op het compagnies-bureel gezeten was, de soldaat van zijn compagnie T. in zeer opgewonden toestand het bureel binnenkwam, bij een tafel ging staan en op luiden toon riep: „Wat moet er nou vandaag of morgen gebeuren?”, daarbij kijkende in de richting van den soldaat van M., die ook in het bureel aanwezig was; dat vlak achter T. aan het bureel binnenkwamen de soldaten H. en van B.; dat H. hem, verdachte, beduidde, dat hij maar beter het bureel kon verlaten, waarop hij zich heeft begeven naar het in de onmiddellijke nabijheid gelegen gebouw van de kantonnements-politiewacht om de wacht te waarschuwen; dat hij, aldaar aangekomen, den wachtcommandant, dan korporaal van D., heeft bevolen, dat de wacht de uitrusting om moest hangen; dat op dat moment ook T. het lokaal der politiewacht binnenkwam en zoekend rondkeek; dat T. iets in zijn rechterhand had, dat hij met zijn wijsvinger bedekte; dat hij T. hoorde roepen: „Waar is de kapitein?”; dat het ook wel mogelijk is, dat T. heeft geroepen: „Waar is oome Jaap?”; dat hem, verdachte, bekend was, dat „oome Jaap” zijn, verdachte's, bijnaam bij de compagnie was; dat hij uit de woorden en de dreigende houding van T. begreep, dat deze het op hem, verdachte, gemunt had; dat hij tot den wachtcommandant heeft gezegd, doelende op T.: „Pak hem beet”; dat hij zich echter niet heeft vergewist, of aan dat bevel werd voldaan en T. werd overmeesterd, doch hij het vertrek heeft verlaten met de bedoeling om een dokter te waarschuwen, daar T. in een hoogst overspannen toestand verkeerde; dat hij geen ander bevel heeft gegeven of maatregel heeft genomen, dan hierboven is vermeld;

O., dat de Rechtbank op grond van den inhoud der vorenstaande bewijsmiddelen bewezen acht en de overtuiging heeft verkregen, dat verdachte op 12 November 1939 te Z., als militair, terwijl hij als compagnies-commandant van . . . . . op het bureau der compagnie aanwezig was en de soldaat Th. T. van die compagnie in zeer opgewonden toestand het bureau binnenkwam met een geopend knipmes in de hand, het vertrek, waarin het compagnies-bureau was gevestigd, heeft verlaten en vervolgens, nadat verdachte zich daarna naar het lokaal van de politiewacht, zich bevindende in de nabijheid van het compagnies-bureau, had begeven en de wacht had gelast om te hangen, en T. daarna hetzelfde lokaal binnentrad, steeds met het geopende mes in de hand en in dat lokaal binnengekomen zijnde, in verdachte's richting liep, roepende: „Waar is oome Jaap?“, daarmede verdachte bedoelende, en „Die moet er aan“, aldus den verdachte in zijn tegenwoordigheid mondeling met woorden en feitelijk met geweld bedreigende, getuige zijnde van dit, door T., zijn mindere, gepleegd misdrijf, opzettelijk heeft nagelaten tegen T. de door het belang der zaak gevorderde maatregelen van geweld naar vermogen aan te wenden en het vertrek, waar hij zich toen bevond, heeft verlaten;

O., dat tot deze beslissing reden geven de in vorenstaande bewijsmiddelen voorkomende feiten en omstandigheden;

O., dat de Rechtbank niet bewezen acht hetgeen verdachte meer of anders is ten laste gelegd, dan hierboven is bewezen verklaard;

dat de Rechtbank met name niet bewezen acht, dat verdachte het misdrijf van artikel 143 Wetboek van Militair Strafrecht reeds pleegde in het compagnies-bureau, daar het niet uitgesloten moet worden geacht, dat op dat moment verdachte zich nog niet bewust was, dat T.'s woorden en handelingen tegen hem, verdachte, waren gericht en niet tot den mede in het bureel aanwezigen soldaat van M., daar uit de door T. in het bureel gesproken woorden en zijn houding aldaar, voor zoover uit de bewijsmiddelen is komen vast te staan, op zichzelf niet zonneklaar valt af te leiden, dat hij, T., den verdachte bedreigde;

O., dat het aldus bewezene oplevert het misdrijf van: „Als militair, getuige zijnde van een door een mindere gepleegd misdrijf, opzettelijk nalaten tegen den dader de door het belang der zaak gevorderde maatregelen van geweld naar vermogen aan te wenden“, strafbaar gesteld bij de artikelen 143 en 116 van het Wetboek van Militair Strafrecht;

O., naar aanleiding van de aan verdachte op te leggen straf:

dat de Rechtbank, hoewel van oordeel, dat in het algemeen een misdrijf als het onderhavige niet geëigend is te worden vergolden met het opleggen van geldboete, in casu niettemin meent met de toepassing van laatstgenoemde straf te kunnen volstaan, waar de omstandigheden thans zeer verschillend zijn van die ten tijde dat het feit werd gepleegd en een gevangenisstraf thans na zoo'n lang tijdsverloop wel zeer zwaar door verdachte zou worden gevoeld, ook met

de mogelijke gevolgen daarvan in diens huidige overheidsbetrekking, tot de oplegging van welke straf de Rechtbank kan overgaan, daar zij bij toepassing van vrijheidsstraf gevangenisstraf van niet meer dan drie maanden zou hebben opgelegd;

dat na te melden geldboete is in overeenstemming met den aard van het gepleegde feit en de ter terechtzitting gebleken omstandigheden, waaronder het is begaan;

Gezien mede de artikelen 1, 6, 60, 61 en 62 van het Wetboek van Militair Strafrecht, 23 en 24 van het Wetboek van Strafrecht, 76 en 93 der Invoeringswet Militair Straf- en Tuchtrect, alsmede het besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie d.d. 19 Maart 1941, Verordeningenblad van 20 Maart 1941, Stuk II No. 56 ¹⁾);

Recht doende:

Verklaart verdachte schuldig aan het hierboven bewezen verklaarde en gequalificeerde misdrijf en hem deswege strafbaar;

Veroordeelt verdachte te dier zake tot betaling van een geldboete van tweehonderd gulden;

Bepaalt, dat de boete bij gebreke van betaling en verhaal zal worden vervangen door een hechtenis voor den tijd van één maand;

Verklaart niet bewezen hetgeen aan verdachte meer of anders is ten laste gelegd, dan hierboven is bewezen verklaard;

Spreekt hem daarvan vrij.

Arrondissements-rechtbank te 's-Gravenhage.

Kamer, belast met de behandeling van strafzaken van militairen aard.

Vonnis van 29 Juli 1941 ²⁾).

President: Mr. A. J. Veldman (fg.).

Rechters: Mrs. J. M. van Ginhoven (plv.) en P. Smit (plv.).

Militaire Leden: Luitenant-Kolonels J. F. de Ridder en G. Wegerif.

Officier van Justitie: Mr. C. W. baron van Dedem (plv. Substituut-Officier).

Raadsman: Mr. C. Smal, te Alkmaar.

Desertie in tijd van oorlog gepleegd (op 10 Mei 1940 zich van zijn korps verwijderd met het oogmerk het oorlogsgevaar te ontgaan en opzettelijk afwezig gebleven totdat hij op 16 Mei is teruggekeerd).

Op grond van de verklaring van den deskundige, prof. Carp, (zie diens in het vonnis opgenomen oordeel) neemt de Rechtbank een verminderde toerekeningsvatbaarheid bij verdachte aan om daarmede

---

¹⁾ M.R.T. XXXVI, blz. 388.

²⁾ Dit vonnis is bij arrest van het Gerechtshof te 's-Gravenhage, (Kamer, belast met de behandeling van strafzaken van militairen aard) d.d. 11 October 1941 bevestigd, behoudens t.a.v. de opgelegde straf, welke werd verzwaard tot drie maanden gevangenisstraf.

rekening te houden bij de strafmaat: een maand gevangenisstraf. In hooger beroep gewijzigd in drie maanden.

In naam van het Recht.

De Arrondissements-Rechtbank te 's-Gravenhage, recht doende in strafzaken van militairen aard, heeft het navolgende vonnis gewezen in de zaak van den Officier van Justitie tegen X., geboren te Y. 2 Maart 1909, destijds gewoon dienstplichtig-soldaat van het 3e Regiment Genietroepen, van beroep garagehouder, wonende te Z., verdachte.

De Rechtbank,

Gelet op het ter terechtzitting gehouden onderzoek;

Gehoord de vordering van den Officier van Justitie;

Gehoord verdachte, bijgestaan door Mr. C. Smal, advocaat te Alkmaar;

O., dat aan verdachte is ten laste gelegd, dat hij als militair, immers als gewoon dienstplichtig-soldaat, op of omstreeks 10 Mei 1940, derhalve in tijd van oorlog, zich van zijn korps te Zoetermeer heeft verwijderd met het oogmerk het oorlogsgevaar te ontgaan en sindsdien opzettelijk, ongeoorloofd en onafgebroken afwezig is gebleven, totdat hij op of omstreeks den 16den Mei 1940 is teruggekeerd;

O., dat ter terechtzitting onder eede hebben verklaard de getuigen:

D. B., wonende te Zoetermeer:

dat verdachte tijdens zijn verblijf als militair te Zoetermeer meer malen ten huize van hem, getuige, kwam; dat in den ochtend van den 10den Mei 1940 — den eersten dag van den oorlog — te ongeveer 7 uur verdachte in getuige's woning verscheen; dat hij aanvankelijk dacht, dat verdachte kwam goedendag zeggen, doch, toen verdachte geen aanstalten maakte om te vertrekken, hij hem vroeg: „moet je niet mee en moet je niet weg?“, waarop verdachte zeide: „ik ga weg“; dat verdachte echter niet wegging en dien geheelen dag bij hem thuis is geweest; dat verdachte, die in uniform gekleed was, aan hem, getuige, een burgerpak heeft gevraagd, hetgeen hij echter weigerde te geven; dat hij verdachte dien dag nog eenige malen heeft aangespoord om naar zijn troep te gaan en hem heeft gewaarschuwd voor de gevolgen, indien hij, verdachte, als deserteur zou worden gepakt; dat verdachte daarop antwoordde: „dat oorlogvoeren, daar kan ik niet tegen“ en „ik red me wel“; dat hij des avonds te 18.30 naar de kerk is gegaan en dat, toen hij terugkwam, verdachte was verdwenen; dat hij den volgenden morgen — dus op 11 Mei 1940 — in een schoorsteen op den zolder van zijn huis militaire kleedingstukken en onderdeelen van een karabijn vond, die, naar hij vermoedde, van verdachte waren; dat hij daarop kapitein van L. van zijn vondst en het verblijf van verdachte te zijnen huize heeft in kennis gesteld; dat hij dien dag ook nog ontdekte, dat er een burgerpak van een van zijn zoons weg was; dat hij in den nacht van 15 op 16 Mei 1940 den verdachte plotseling in diens ondergoed voor zijn, getuige's, bed zag staan; dat het bleek, dat verdachte zijn militaire kleeding en zijn karabijn kwam

terughalen; dat verdachte zich toen wederom in uniform heeft gekleed, zijn karabijn in elkaar heeft gezet en vervolgens in volle wapenrusting is vertrokken; dat verdachte op zijn vraag, waar hij, verdachte, al die dagen gezeten had, zeide, dat hij ergens achter in het land had gezeten en van rauwe aardappelen en slootwater had geleefd; dat hij, getuige, het burgerpak van zijn zoon kletsnat op het straatje bij de keuken vond; dat verdachte toegaf, dit te hebben gedragen;

G. v. L., wonende te Steenberg:

dat hij gedurende de oorlogsdagen als reserve-kapitein der Genie commandant van 1 — VI.A. te Zoetermeer was; dat tot zijn onderdeel ook behoorde als dienstplichtig-soldaat de verdachte X.; dat hij in den nacht van 9 op 10 Mei 1940 te 4.00 uur zijn onderdeel heeft gealarmeerd, daar hij begreep, dat het mis was; dat hij bij dat alarm aan al zijn manschappen — ook aan verdachte — 60 karabijnpatronen, een nooddrantsoen en een verbandpakje heeft laten uitreiken; dat er dien geheelen dag door zijn troep hard is gevochten; dat, toen hij om 23.30 uur appel hield, de verdachte mankeerde; dat den volgenden ochtend — op 11 Mei dus — getuige B. hem kwam vertellen, dat verdachte op 10 Mei te ongeveer 7 uur bij hem was gekomen en daar den geheelen dag had doorgebracht en dat hij, B., thans verdachte's uniform en gedemonteerde karabijn in een schoorsteen op den zolder van zijne woning had gevonden; dat hij op 16 Mei 1940 des morgens rapport kreeg, dat verdachte zich gedurende den afgelopen nacht had teruggemeld; dat hij verdachte toen bij zich heeft laten komen, doch dat deze zoo'n verwarden indruk maakte, dat hij hem naar den bataljonsarts heeft doorgestuurd;

P. Ph. 's-Gr., wonende te Dordrecht:

dat hij bij het uitbreken van den oorlog op 10 Mei 1940 als dienstplichtig-sergeant diende bij 1 — VI.A. te Zoetermeer, tot welk onderdeel ook verdachte behoorde; dat hij verdachte voor het laatst heeft gezien op 9 Mei 1940 en daarna niet meer, totdat verdachte in den nacht van 15 op 16 Mei 1940 te ongeveer 2 uur het wachtlokaal te Zoetermeer kwam binnenstappen, waar hij, getuige, als wachtcommandant aanwezig was; dat, toen hij verdachte vroeg, waar hij vandaan kwam, deze antwoordde: „Ik weet het niet, ik kan mij niets meer herinneren; ik ben in een schuur geweest en heb rauwe aardappelen en gras gegeten en slootwater gedronken.”; dat hij, toen verdachte erg vreemd deed, dezen, na hem eerst ontwapend te hebben, naar bed heeft gestuurd;

O., dat verdachte ter terechtzitting heeft opgegeven:

dat hij als dienstplichtig-soldaat op 10 Mei 1940 bij 1 - VI. A. diende te Zoetermeer; dat hij zich omtrent het hem ten laste gelegde niets kan herinneren; dat hij niet meer weet, wat hij gedurende de oorlogsdagen heeft uitgevoerd;

O., dat de Rechtbank op grond van den inhoud der vorenstaande bewijsmiddelen bewezen acht en de overtuiging heeft verkregen, dat verdachte het hem ten laste gelegde heeft begaan;

O., dat tot deze beslissing reden geven de in vorenstaande bewijsmiddelen voorkomende feiten en omstandigheden;

O., dat het aldus bewezen oplevert het misdrijf van: „desertie, in tijd van oorlog gepleegd”, strafbaar gesteld bij artikel 98 van het Wetboek van Militair Strafrecht;

O., dat verdachte deswege strafbaar is, zijnde toch niet gebleken van eenige omstandigheid, die de strafbaarheid van verdachte zoude opheffen of uitsluiten;

O. ten aanzien van de aan verdachte op te leggen straf:

dat als deskundige ter terechtzitting is gehoord Dr. E. A. D. E. Carp, hoogleeraar in de psychiatrie te Leiden, die aan de hand van een door hem opgemaakt rapport, behelzende het resultaat van een onderzoek naar verdachte's geestvermogens, als zijn oordeel heeft uitgesproken: dat verdachte verminderd toerekeningsvatbaar moet worden geacht; dat verdachte een hysterische persoonlijkheid is, die vermoedelijk in vrij sterke mate bewust voorwendt een stoornis in het herinneringsvermogen, doch mogelijk zich ook langs auto-suggestieven weg inbeeldt zich de voorgevallen gebeurtenissen tijdens de oorlogsdagen niet meer te herinneren; dat ongetwijfeld een hevige angst om doodgeschoten te worden de oorzaak is geweest van verdachte's handelwijze tijdens de oorlogsdagen; dat verdachte's persoonlijkheid hem belemmert om dezen angst op de normale wijze af te reageren, en hij er dus eerder toe komt om zich aan zijn verplichtingen te onttrekken dan een normaal mensch; dat er hier echter geen sprake is van een dwanghandeling of van een bestaan hebbenden schemertoestand bij verdachte;

dat de Rechtbank op grond van de verklaring van den deskundige een verminderde toerekeningsvatbaarheid bij verdachte aanneemt en daarmee bij de strafmaat rekening zal houden;

O., dat, gezien het boven overwogene, na te melden straf is in overeenstemming met den aard van het gepleegde feit en de ter terechtzitting gebleken omstandigheden, waaronder het is begaan;

Gezien, behalve voormeld artikel, de artikelen 1, 6, 10, 60 en 62 van het Wetboek van Militair Strafrecht, 76 en 93 der Invoeringswet Militair Straf- en Tucht recht, alsmede het Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie d.d. 19 Maart 1941, Verordeningenblad van 20 Maart 1941, Stuk II No. 56 ¹⁾;

Recht doende:

Verklaart verdachte schuldig aan het hierboven bewezen verklaarde en gequalificeerde misdrijf en hem deswege strafbaar;

Veroordeelt verdachte te dier zake tot gevangenisstraf voor den tijd van een maand.

BESCHIKKING VAN DEN LUITENANT-KOLONEL, INSPECTEUR DER
MARÉCHAUSSEE VAN 11 NOVEMBER 1941.

Verlaging van een wachtmeester te voet der Maréchaussee tot

¹⁾ M.R.T. XXXVI, blz. 388.

maréchaussee der 2e klasse (voor de uitvoerige strafreden zie de beschikking).

Omschrijving der strafreden juist; straf in goede verhouding tot den ernst van de gepleegde feiten. Nu echter volgens art. 16 W.K. de verlaging van een onderofficier bestaat in het terugbrengen tot den stand van soldaat, moet een onderofficier der Maréchaussee op wien deze straf wordt toegepast, worden teruggebracht tot de positie van maréchaussee der 3e klasse.

Na de oplegging van de straf op 20 September heeft klager d.d. 30 October het verzoek gedaan hem te willen terugstellen tot maréchaussee 2e klasse, daar hij zich voorloopig niet geschikt en bekwaam acht om als commandant van eene patrouille zelfstandig te kunnen optreden. Op dit verzoek, met de strekking om door terugstelling bij administratieve maatregel het opleggen van de straf van verlaging overbodig te maken, door den strafoplegger met gunstig advies doorgezonden, werd gunstig beschikt. In verband hiermede en wegens bovengenoemd onjuist gebruik van de strafbevoegdheid, bestaat er grond de opgelegde straf geheel te niet te doen.

Beklag gegrond verklaard met tenietdoening van straf en strafreden en met last dat de vermelding daarvan in klagers straflijst onleesbaar zal worden gemaakt.

DE INSPECTEUR DER MARÉCHAUSSEE,

Gezien het beklag d.d. 29 September 1941 van V., Wachtmeester te voet der Maréchaussee, behoorende tot de brigade A., thans gedetacheerd te D., houdende den wensch om zich te beklagen over de straf van verlaging tot Maréchaussee der 2e klasse, hem op 20 September 1941 opgelegd door J., Commandant der ...e Divisie Maréchaussee, met de strafreden: „Als commandant van een detachement, „uitgezet ter handhaving der openbare orde en rust, meermalen me- „gededaan aan nachtelijke drinkgelagen, zonder te betalen, in de „keuken van een café, waar de rustverstoring meest zijn oorsprong „vond. Hierbij twee jonge Maréchaussee's er toe gebracht aan boven- „staande mede te doen en een dezer uitgelokt tot het geven van val- „sche verklaringen bij het onderzoek door den Districts-Comman- „dant en zelf daarbij ook onwaarheid gesproken. Gedurende eenige „weken na het voorgevallene getoond geen besef te hebben van den „ernst van het gebeurde.

„Na belofte van beterschap, kort daarna in dienst wederom met „een jong Maréchaussee een nachtelijk drinkgelag gehouden, waar- „bij beiden dronken zijn geworden. Bij het zich daarna kazerne- „waarts begeven den Maréchaussee met zijn gummistok op het hoofd „geslagen en gepoogd den Maréchaussee er toe te brengen wederom „onware verklaringen af te leggen bij het onderzoek.

„Dien nacht in de kazerne aangekomen, de buitendeur open laten „staan.

„Herhaaldelijk als wraakneming getracht een burger, dien hij er „van verdacht te hebben gerapporteerd over zijn wangedrag, be „keuringen te geven.”

Gehoord te D. op 24 October 1941 den gestrafte en den strafop-
legger en als getuige O., 1e Luitenant, Districts-Commandant der
Maréchaussee te D., waarbij de gestrafte dezelfde bezwaren aan-
voerde, als in het beklag zijn vermeld;

Gelezen de verhooren en verdere informatiën te dezen reeds vroe-
ger genomen;

O., dat bij het onderzoek is komen vast te staan en door klager
is toegegeven, dat hij als commandant van een detachement, bepaal-
delijk uitgezet ter handhaving van de openbare orde en rust, in
Augustus 1941 meermalen zonder betaling in de standplaats van
bedoeld detachement heeft deelgenomen aan nachtelijke drinkge-
lagen in de keuken van een café, waar de rustverstoring meest zijn
oorsprong vond, twee jonge onder zijn bevel staande Maréchaussee's
er toe heeft gebracht daaraan mede te doen en een dezer heeft uit-
gelokt tot het geven van valsche verklaringen terzake bij het onder-
zoek door den Districts-Commandant, waarbij hijzelf ook onwaar-
heid heeft gesproken;

O., meer bepaaldelijk ten aanzien van de in het beklag opgenomen
eerste grief, dat klager bij het naar aanleiding van het den Maré-
chaussee K. op 12 September 1941 overkomen ongeval gehouden
onderzoek heeft verklaard, dat zij eerst ten huize van den Polizei-
meister M. te L. een paar cognacjes hebben gedronken en vervol-
gens met twee Deutsche grensbeambten nog verschillende glazen
bier en cognacjes, alles te zamen volgens de verklaring van klager
bij zijn verhoor naar aanleiding van zijn beklag negen cognacjes en
drie tot vier glazen bier, doch dat tegenover zijn ontkentenis daarbij
dronken te zijn geworden staat, dat de Maréchaussee K. bij het on-
derzoek heeft verklaard, dat zoowel hij als klager bij het vertrek
uit L. dronken waren en zij op den terugtocht een paar maal zijn
gevallen, doordat de sturen van hun rijwielen in elkaar kwamen,
terwijl klager bij zijn verhoor geen enkele aannemelijke verklaring
kon geven voor het feit, dat hij na terugkomst in de kazerne, vol-
gens zijn verklaring niet dronken zijnde, de buitendeur heeft laten
openstaan;

O. voorts ten aanzien van de in het beklag vermelde tweede grief,
dat uit de terzake gehouden onderzoeken en de verklaring van den
getuige O. is gebleken, dat de klachten over het wangedrag van
klager en zijn onderhebbend personeel te P. afkomstig zijn geweest
van anderen dan de kosthuishoudster R. en dat klager, abusievelijk
meenende, dat de klachten wel door laatstgenoemde waren inge-
diend, de Maréchaussee K. en S. op 3 September 1941 heeft aan-
geraden aangifte van verduistering van distributiebescheiden tegen
R. te doen, waarop K. heeft geantwoord hierover eerst met zijn
Brigadecommandant te A. te willen spreken, zoodat klager geen aan-

gifte ontvangen had en vervolgens desondanks aan genoemden Brigadecommandant is gaan mededeelen een aangifte tegen R. te hebben ontvangen, onder toevoeging van het tot dien door hem nooit gerapporteerde feit, dat hij eveneens bekend was met de verduistering van een jachtgeweer door R., zijnde later gebleken, dat bij den verkoop van het jachtgeweer geen onregelmatigheden zijn voorgevallen;

O., dat op grond van vorenstaande op onderscheidene geloofwaardige verklaringen berustende beschouwingen de omschrijving van de strafreden volkomen juist moet worden geacht en dat de opgelegde straf van verlaging in goede verhouding zou staan tot de ernst van de gepleegde feiten;

O. echter, dat volgens het bepaalde in het eerste lid sub *a.* van art. 16 van de Wet op de krijgstuicht de straf van verlaging voor een onderofficier van de landmacht bestaat in het terugbrengen van den gestrafte tot den stand van soldaat, zoodat een onderofficier van de Maréchaussee, op wien deze straf wordt toegepast, moet worden teruggebracht tot de positie van maréchaussee der 3e klasse;

O., dat de strafoplegger door de verlaging te beperken tot de terugbrenging van den klager tot de positie van maréchaussee der 2e klasse, het aangehaalde art. 16 niet met juistheid heeft toegepast;

O., dat klager intusschen onder dagtekening van 30 October 1941 het verzoek heeft gedaan hem te willen terugstellen tot maréchaussee der 2e klasse, daar hij zich voorloopig niet geschikt en bekwaam acht om als commandant van eene patrouille zelfstandig te kunnen optreden;

O., dat dit met gunstig advies van den strafoplegger doorgezonden verzoek de strekking heeft om door zijne terugstelling bij administratieven maatregel tot de positie van Maréchaussee der 2e klasse het opleggen van de straf van verlaging wegens bovenomschreven feiten, overbodig te maken;

O., dat er termen zijn gevonden om op dit verzoek gunstig te beschikken en dat er bovendien uit hoofde van het aangegeven onjuist gebruik van de strafbevoegdheid grond bestaat de opgelegde straf geheel te niet te doen;

Gezien de artikelen 50, 61, 62, 65 en 66 der Wet op de krijgstuicht;

Beschikkende op het beklag:

Verklaart dit gegrond;

Doet teniet de opgelegde straf en de omschrijving van de strafreden, met last, dat de vermelding ervan in de straflijst van den gestrafte onleesbaar zal worden gemaakt, onder verwijzing naar deze beschikking;

Beschikkende op het verzoek van klager tot terugstelling:

Staat het verzoek toe én bepaalt, dat klager gerekend van en met 20 September 1941 is teruggesteld tot de positie van Maréchaussee der 2e klasse;

Bepaalt, dat een exemplaar van deze beschikking zal worden uitgereikt aan den strafoplegger en aan den klager.

's-Gravenhage, 11 November 1941.

De Luitenant-Kolonel,
Inspecteur der Maréchaussee,
A. P. H. BOELLAARD.

GEWONE STRAFRECHTSPRAAK.

Arrondissements-Rechtbank Leeuwarden

(Strafkamer), 29 Januari 1941.

(Mrs. Baron van Imhoff, van Maanen en van Opstal, plv.).

Vordering gedaan krachtens de Inkwartieringswet 1866 S. 138. Vordering van transport en vordering van leverantie. Eigendunkelijk. Bewijs van „zonder geldige reden”.

(Inkwartieringswet art. 41; Sv. art. 359.)

De Rechtbank, enz.;

Rechtdoende in hooger beroep van strafzaken tusschen den O. v. J. bij die Rechtbank, ambtshalve optredende voor den Ambtenaar van het O.M. bij het Kantongerecht te Sneek, appellant en J. B., verdachte-geappelleerde, (gevolmachtigde Mr. A. W. Haan);

O. dat de verdachte in eerste instantie voor den Kantonrechter te Sneek is gedagvaard ter zake dat hij op 17 Febr. 1940, toen hij inwonner was der gemeente Gaasterland, te Oudeschoot, gemeente Heerenveen, en elders in Nederland, eigendunkelijk heeft nagelaten geheel of ten deele te voldoen aan een hem door den Burgemeester der gemeente Gaasterland krachtens de Inkwartieringswet 1866 (S. 138, later gewijzigd) op of omstreeks 15 Febr. 1940, althans vóór 17 Febr. 1940, onder uitreiking van een schriftelijken last, gedane vordering van den navolgenden inhoud: „De burgemeester der gemeente Gaasterland, gezien de artt. 4, 5 en volgende der wet van 14 Sept. 1866 (S. 138), zooals die laatstelijk is gewijzigd:

Gelast aan J. B. Pzn. van beroep fouragehandelaar, wonende te Sondel, ten behoeve van het leger te leveren: $\pm$ 11000 kg. goed paardenhooi, eerste kwaliteit, eerste snede (geen schimmel, geen walhooi e.d.), droog te leveren.

Het hooi moet op 17 Febr. 1940 (zoo vroeg mogelijk) worden geleverd franco op de pers, staande te Oudeschoot (Station). Een en ander tegen de schadeloosstelling, krachtens de wet toegekend.

Deze lastgeving is tevens vervoerbewijs.

Balk, 15 Febr. 1940.

De burgemeester voornoemd,
D. thoe Schwartzenberg”,

hebbende toch hij, verdachte, zonder eenige geldige reden nagelaten om de gevorderde $\pm$ 11000 kg. hooi op 17 Febr. 1940 ter plaatse, bij de vordering voorgeschreven, af te leveren, zulks terwijl in de maand Februari 1940 de staat van oorlog, althans de toestand van oorlogsgevaar in den zin, waarin dit woord in 's Lands wetten voorkomt, aanwezig was;

O. dat de Kantonrechter te Sneek bij schriftelijk, op tegenspraak gewezen, vonnis van 29 April 1940 het aan verdachte bij inleidende dagvaarding telastgelegde niet bewezen heeft verklaard en verdachte daarvan heeft vrijgesproken, zulks onder overweging: dat in het

bijzonder niet is bewezen, dat het aan verdachte telastegelegde nalaten eigendunkelijk of, zooals de dagvaarding dit juist omschrijft, zonder eenige geldige reden plaats had; dat de Kantonrechter in het midden kon laten, of de door verdachte aangevoerde reden een geldige reden is, immers ook wanneer dit niet het geval mocht zijn, daarmee niet het bewijs is geleverd, dat er geen geldige reden bestond; dat toch het „eigendunkelijk” is een element van het telastegelegde feit, als zijnde een overtreding van art. 41 aanhef en sub 1° van de inkwar-teeringswet 1866, S. 138, en dit, althans een omschrijving daarvan, dan ook in de dagvaarding niet kan worden gemist (zie arrest H. R. 10 Jan. 1918 W. 10301); dat uit geen der bijgebrachte bewijsmiddelen dit bewijs is te putten;

O. dat de Ambtenaar van het O.M. bij het Kantongerecht te Sneek van dat vonnis op 6 Mei 1940, alzoo tijdig, is gekomen in hooger beroep;

Ten aanzien van dit hooger beroep:

O. dat de Kantonrechter tot zijn vorenvermelde beslissing is gekomen op grond van de overwegingen, dat in het bijzonder het aan verdachte telastgelegde „eigendunkelijke” — ter dagvaarding juist omschreven als „zonder eenige geldige reden” — nalaten, hetwelk een element van het telastgelegde feit is, niet is bewezen, immers uit geen der bijgebrachte bewijsmiddelen het bewijs daarvan is te putten, doch daarbij tevens heeft overwogen dat door hem in het midden kon worden gelaten, of de door verdachte aangevoerde reden een geldige reden is, immers ook wanneer dit niet het geval mocht zijn, daarmee het bewijs niet zou zijn geleverd, dat er geen geldige reden bestond en de Kantonrechter dus klaarblijkelijk zonder de door verdachte aangevoerde redenen op hare geldigheid te toetsen tot de slotsom is gekomen, dat het ontbreken van eenige geldige reden niet is komen vast te staan;

O. dat deze motiveering echter niet houdbaar is, immers in feite hierop neerkomt, dat het O.M. ten deze een bewijs uit het ongerijmde zou moeten leveren, hetgeen, wanneer verdachte niet zelf zou bekenen dat hij geen geldige reden voor zijn nalaten had, onmogelijk zou zijn, en het bewijs van het niet bestaan van eenige geldige reden dan ook als geleverd is aan te nemen, wanneer de verdachte, tot het opgeven van redenen voor zijn nalaten in de gelegenheid gesteld hetzij geen, hetzij geen deugdelijke reden heeft opgegeven, en ook niet anderszins van eenige deugdelijke reden is gebleken;

O. dat het vonnis van den Kantonrechter mitsdien, als niet behoorlijk met redenen omkleed, behoort te worden vernietigd en opnieuw recht behoort te worden gedaan;

O. dat de verdachte bij monde van zijn gevolmachtigde Mr. A. W. Haan, adv. te Sneek, ter terechtzitting in hooger beroep heeft verklaard — en zulks ook te dier terechtzitting juist is gebleken — dat de betrokken $\pm$ 11000 kg. hooi zich bevonden te Oldeholtwolde in de gemeente Weststellingwerf; dat dit hooi door hem volgens de vordering van den Burgemeester van Gaasterland moest worden

geleverd franco aan het ongeveer 5 km. verwijderde spoorwegstation Oudeschoot, gelegen in de gemeente Heerenveen en dat zulks alleen door middel van transportmiddelen kon geschieden, welke de Burgemeester echter niet van hem heeft gevorderd, terwijl hem, verdachte, ook geen transportmiddelen door het Rijk beschikbaar waren gesteld, noch vanwege eenige gemeente terzake eenige schikking met bijzondere personen was getroffen noch ook hijzelf destijds in het bezit van transportmiddelen was, en verdachte heeft aangevoerd, dat hij derhalve niet verplicht was aan de vordering van den Burgemeester van Gaasterland, bij dagvaarding vermeld, te voldoen;

O. dat onder de genoemde omstandigheden, nu de Inkwartieringswet 1866, S. 138, zooals deze laatstelijk is gewijzigd, zoowel voor het geval van oorlog of oorlogsgevaar als voor tijden van vrede onderscheid maakt tusschen vorderingen van transporten en van leverantiën en de eerstgenoemde niet zonder meer onder de laatstgenoemde zijn begrepen, verdachte inderdaad niet verplicht was aan de bij dagvaarding bedoelde vordering te voldoen, en zijn desbetreffend nalaten mitsdien niet zonder geldige reden en alzoo niet eigendunkelijk is geschied, zoodat de telastlegging voor wat dit gedeelte betreft niet is bewezen;

O. dat uit het vorenoverwogene tevens volgt, dat niet is bewezen, dat de vordering van den Burgemeester van Gaasterland „krachtens de Inkwartieringswet 1866 (S. 138, later gewijzigd)” is geschied, aangezien onder die uitdrukking moet worden verstaan „met inachtneming der terzake betrekkelijke bepalingen dier wet”, hetgeen in casu niet het geval is geweest, nu de Burgemeester zonder eenig transport te vorderen, een vordering tot leverantie tot verdachte heeft gericht, waaraan zonder transportmiddelen niet was te voldoen, terwijl noch van Rijkswegen noch door gemeentelijke bemiddeling eenig transportmiddel ter beschikking van verdachte was gesteld;

O. dat, nu twee hoofdbestanddeelen der telastlegging rechtens onbewezen zijn gebleven, de telastlegging in haar geheel onbewezen behoort te worden verklaard en verdachte daarvan behoort te worden vrijgesproken.

*Overgenomen uit het Weekblad van het Recht van 15 October 1941,
No. 782.* Red. M.R.T.

OFFICIEEL GEDEELTE

Tuchtregelingsbesluit gekazerneerde gemeentepolitie.

Besluit van den Secretaris-Generaal van het
Departement van Binnenlandsche Zaken
betreffende de tucht bij de gekazerneerde gemeentepolitie ¹⁾.

Op grond van § 1 der Verordening no. 23/1940 en in overeenstemming met de §§ 2 en 3 der Verordening No. 3/1940 van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied wordt bepaald:

Artikel 1.

De tucht bij de gekazerneerde gemeentepolitie omvat de handhaving van de orde en de regelmaat in alle aangelegenheden, den politiedienst betreffende, zoomede stipte nakoming van alle terzake van den dienst gegeven voorschriften en bevelen. Zij eischt een voortdurend besef van ondergeschiktheid aan iederen hooger geplaatste, het nalaten van elk min voegzaam en met de waardigheid van de politie strijdig gedrag en in het algemeen onafgebroken plichtsbetrachting.

Artikel 2.

(1) Een ieder, die met eenig gezag bij de gekazerneerde gemeentepolitie is bekleed, is gehouden de tucht te handhaven; ieder ingedeelde is verplicht tot de instandhouding van deze tucht mede te werken.

(2) De meerdere, die nalaat op te treden tegen te zijner kennis gekomen vergrijpen tegen de tucht, maakt zich daardoor zelf aan een zoodanig vergrijp schuldig.

Artikel 3.

Wegens vergrijpen tegen de tucht bij de gekazerneerde gemeentepolitie, voor zooveel daartegen niet krachtens een andere wettelijke strafbepaling wordt opgetreden, kunnen de volgende tuchtstraffen worden opgelegd:

1. aan het politiepersoneel vanaf den rang van surnumerair tot en met den rang van hoofdinspecteur van politie:

a. berisping;

b. licht arrest van ten minste één dag en ten hoogste zeven dagen;

---

¹⁾ In verband met de groote overeenkomst welke de inhoud van dit besluit vertoont met de Wet op de krijgstucht en het Reglement betreffende de krijgstucht komt het ons wel gewenscht voor daaraan ook in het M.R.T. plaats te verleen. Red. M.R.T.

- c. verzwaard arrest van ten minste één dag en ten hoogste zeven dagen;
- 2. aan het politiepersoneel beneden den rang van surnumerair van politie, met uitzondering van de agenten van politie:
  - a. berisping;
  - b. licht arrest van ten minste één dag en ten hoogste veertien dagen;
  - c. verzwaard arrest van ten minste één dag en ten hoogste veertien dagen;
- 3. aan agenten van politie:
  - a. berisping;
  - b. strafdienst van ten minste één en ten hoogste twee uur per dag gedurende ten hoogste zeven dagen;
  - c. licht arrest van ten minste één en ten hoogste veertien dagen;
  - d. verzwaard arrest van ten minste één en ten hoogste veertien dagen.

Artikel 4.

- (1) De berisping geschiedt mondeling.
- (2) Een aanmerking of terechtwijziging, waarvan de tot straffen bevoegde meerdere niet uitdrukkelijk te kennen geeft, dat zij als berisping moet worden beschouwd, geldt niet als straf.

Artikel 5.

De strafdienst bestaat in het verrichten van door den strafoplegger te bepalen werkzaamheden buiten de diensturen van den gestrafte.

Artikel 6.

- (1) Het politiepersoneel vanaf den rang van surnumerair van politie tot en met den rang van hoofdinspecteur van politie, alsmede het gehuwde politiepersoneel beneden den rang van surnumerair van politie met uitzondering van de agenten van politie, ondergaat het licht en het verzwaard arrest in zijn woonverblijf.
- (2) Het ongehuwde politiepersoneel beneden den rang van surnumerair van politie, zoomede de agenten van politie, ondergaan het licht arrest in de kazerne; het verzwaard arrest ondergaan zij in het vertrek, waarin zij gehuisvest zijn of dat hun door den strafoplegger wordt aangewezen.
- (3) De ambtenaar van politie, wien licht arrest is opgelegd, is niet uitgesloten van het verrichten van den dienst. Het is hem verboden, anders dan voor dienstaangelegenheden de cantine te bezoeken.
- (4) De ambtenaar van politie, wien verzwaard arrest is opgelegd, is uitgesloten van het verrichten van dienst buiten de localiteit, waarin hij de straf ondergaat.

Artikel 7.

(1) De bevoegdheid, de straffen van berisping en licht arrest op te leggen aan het politiepersoneel, bedoeld in artikel 3, onder 1, komt bij uitsluiting toe aan den bevelvoerenden commissaris van politie en den commandant van de gekazerneerde gemeentepolitie; verzuurd arrest wordt aan dit politiepersoneel bij uitsluiting opgelegd door den bevelvoerenden commissaris van politie.

(2) De bevoegdheid, de in artikel 3, onder 2 en 3, bedoelde straffen op te leggen, komt toe aan elken commissaris van politie, zoomede aan den commandant van de gekazerneerde gemeentepolitie en aan de door dezen aan te wijzen commandanten van daartoe behoorende onderdeelen.

Artikel 8.

Geen tuchtstraf wordt opgelegd dan nadat de verdachte door den strafoplegger is gehoord.

Artikel 9.

(1) De straffen worden zoo spoedig mogelijk ten uitvoer gelegd.

(2) De dag, waarop de straf wordt opgelegd, geldt als eerste dag van den straftijd, tenzij op dien dag de tenuitvoerlegging van de straf nog niet wordt aangevangen.

(3) De straftijd wordt gerekend te zijn geëindigd met den tijd van reveille, volgende op den laatsten dag der ondergane straf.

Artikel 10.

(1) Licht arrest, verzuurd arrest en strafdienst worden opgelegd bij een met redenen omkleed besluit, hetwelk den gestrafte tegen bewijs van ontvangst wordt uitgereikt.

(2) Van de berisping wordt mededeeling gedaan aan den gestrafte met vermelding van de omschrijving van de strafreden.

(3) Van de opgelegde straffen wordt aantekening gehouden op de straflijsten.

Artikel 11.

(1) De gestrafte, die zich over de hem opgelegde straf of over de omschrijving van de strafreden bezwaard acht, is bevoegd binnen zes dagen, nadat de oplegging der straf te zijner kennis is gekomen, langs den hiërarchieken weg zijn beklag te doen bij den meerdere, onder wiens rechtstreeksch bevel de strafoplegger is gesteld, ten einde de opgelegde straf geheel of gedeeltelijk ongedaan te maken.

(2) Door het beklag wordt de uitvoering der straf niet geschorst.

Artikel 12.

De besluiten van de besturen der gemeenten, in wier onderwerp

bij dit besluit wordt voorzien, blijven van kracht voor zoover zij niet in strijd zijn met de bepalingen van dit besluit.

Artikel 13.

(1) Dit besluit treedt in werking met ingang van den dag, volgende op dien zijner plaatsing in de Nederlandsche Staatscourant.

(2) Het wordt aangehaald als: Tuchtregelingsbesluit gekazerneerde gemeentepolitie.

's-Gravenhage, 18 November 1941.

De Secretaris-Generaal van het
Departement van Binnenlandsche Zaken,

FREDERIKS.

*(Nederlandsche Staatscourant van Woensdag
14 Januari 1942, No. 9.)*

Bij besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie van 29 Januari 1942 zijn H. A. SEYFFARDT, luitenant-generaal b.d. en W. F. HENNINK, luitenant-kolonel der infanterie b.d., op hun verzoek, eervol ontslagen als militair lid van de Arrondissements-rechtbank te 's-Gravenhage.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

Het nieuwe Hongaarsche Wetboek van Militair Strafrecht.

In de serie „Rechtsvergleichende Untersuchungen zur gesammten Strafrechtswissenschaft” uitgegeven door *Dr. Erich Schwinge*, hoogleeraar aan de universiteit te Marburg, is onlangs, door hem voorzien van een summier overzicht, een Duitsche vertaling, voorafgegaan door eene historische inleiding, verschenen van het Hongaarsche Wetboek van Militair Strafrecht van de hand van *Dr. jur. Emil Schultheisz*, kapitein-auditeur bij het Ministerie van Defensie te Budapest en privaatchoort aan de universiteit te Debrecen ¹⁾.

Uit rechtsvergelijkend oogpunt kan het van belang zijn ook in ons aan het militair recht gewijd tijdschrift een en ander uit dat moderne wetboek mede te deelen.

In het belangrijkste deel van Hongarije, nl. in dat gedeelte hetwelk onder den scepter der Habsburgers stond, is het militair strafrecht gedurende niet minder dan vier eeuwen steeds op Oostenrijksche leest geschoeid geweest, weinig naar den zin der Hongaren. Het is te begrijpen, dat na den ongelukkigen afloop van den wereldoorlog en de ineenstorting van de dubbel-monarchie de wensch levendig werd om in het bezit te komen ook van een eigen nationaal militair strafwetboek, dat dan mede overeenkomstig de beginselen der hedendaagsche strafrechtsdogmatiek moest zijn ingericht en waarin ter dege rekening was gehouden met de opgedane oorlogservaringen, „da ja — zegt *Dr. Schultheisz* — für alle militärischen Institutionen „und Regeln der Krieg der eigentliche Wertmesser is”. De Regeering nam de voorbereiding dan ook spoedig ter hand. Zij werd opgedragen aan een commissie van deskundigen onder leiding van den Generalchefauditor *Julius Gerö*, een op militair-rechtelijk gebied op den voorgrond tredenden jurist, met het gevolg dat de toenmalige Minister van Defensie Gömbös in October 1929 aan het Parlement een ontwerp kon voorleggen, hetwelk met geestdrift werd ontvangen en na korten tijd, reeds het volgend jaar, 1930, als wet kon worden afgekondigd. Het Wetboek is 1 Februari 1931 in werking getreden. En zoo spreekt thans „im tausendjährigen Reich des heiligen Stephans seitdem der ungarische Militärrichter wieder nach ungarischem Gesetz Recht” ²⁾.

Het wetboek is ingedeeld als volgt:

I Teil. Allgemeine Bestimmungen.

Das Verhältnis des Gesetzes zu den allgemeinen Strafgesetzen.

I Abschnitt. Einleitende Bestimmungen . . . § 1— 4

¹⁾ Ludw. Röhrscheid Verlag, Bonn a. Rh., 70 bladzijden, 3.80 R.M.

²⁾ De militaire rechtspleging behoefde slechts een gedeeltelijke hervorming, omdat dit formeele recht reeds vroeger, laatstelijk in 1912, naar Hongaarsche opvattingen gevormd was.

II	Abschnitt.	Die räumliche und persönliche Geltung des Gesetzes	§ 5— 6
III	id.	Strafen	„ 7— 31
IV	id.	Versuch	„ 32— 33
V	id.	Teilnahme	„ 34— 36
VI	id.	Vorsatz und Fahrlässigkeit	„ 37
VII	id.	Die die Zurechnung ausschlieszenden Gründe, erschwerende und mildernde Umstände	„ 38— 54
VIII	id.	Zusammentreffen mehrerer strafbarer Handlungen	„ 55— 56
IX	id.	Gründe, die das Einleiten des Strafverfahrens und die Vollstreckung der Strafe ausschlieszen	„ 57— 65

II Teil. Die militärischen Verbrechen und Vergehen und ihre Strafen.

I	Abschnitt.	Subordinationsverletzung	§ 66— 76
II	id.	Meuterei und Aufwiegelung	„ 77— 85
III	id.	Verbrechen und Vergehen gegen die Militärwache	„ 86— 92
IV	id.	Desertion und eigenmächtige Entfernung	„ 93—101
V	id.	Verbrechen und Vergehen im Wachdienste	„ 102—106
VI	id.	Feigheit	„ 107—112
VII	id.	Verbrechen und Vergehen wider die Zucht und Ordnung	„ 113—125
VIII	id.	Dienstverbrechen und Dienstvergehen	„ 126—136
IX	id.	Selbstverstümmelung. Verstümmelung eines anderen und Simulation	„ 137—139
X	id.	Schlussbestimmungen	„ 140—141

Evenals het Nederlandsche is ook het Hongaarsche Wetboek van Militair Strafrecht in twee hoofddeelen gesplitst: het eerste deel betreft de algemeene leerstukken, het tweede bevat de speciale delicten. En evenals het onze, in overeenstemming trouwens met de meeste Wetboeken van Militair Strafrecht van den tegenwoordigen tijd, vormt het Hongaarsche wetboek niet een afgesloten op zich zelf staand geheel, maar een aanvullingswet, die zich aansluit aan de gewone strafwet. Voor *niet-militaire* delicten, ook al zijn zij gepleegd door aan de militaire rechtsmacht onderworpen personen, blijft het gemeene recht van kracht, terwijl ook de algemeene

leerstukken van dat recht van toepassing zijn op de speciale delicten in het *militaire* wetboek strafbaar gesteld, met deze restrictie echter „insofern dieses Gesetz — nl. het Militärstrafgesetzbuch — nicht anderes bestimmt”. Met deze grondbeginselen opent het Wetboek zijn eerste paragraaf, op gelijke wijze als ook de Nederlandsche wetgever in artt. 1 en 2 heeft gedaan.

Onder de „Einleitende Bestimmungen” vinden wij verder nog bepaald: in § 3, dat een tegen een militair van een verbonden staat, bij een gezamenlijk optreden, gepleegd militair delict evenzoo strafbaar is alsof het begaan was tegen een lid der Hongaarsche gewapende macht, onder voorwaarde echter van wederkeerigheid. (Verg. art. 75 Ned.) en

in § 4, dat de bijzondere, voor tijd van oorlog geldende voorschriften ook toepasselijk zijn bij onlusten aan de grens en bij opstanden waardoor de binnenlandsche vrede ernstig in gevaar wordt gebracht. De Ministerraad maakt alsdan bekend aanvang en einde van den tijd gedurende welken, alsmede het gebied waarvoor die uitzonderings-toestand zal gelden. (Verg. art. 71 Ned.). Ook bij onmiddellijk dreigend oorlogsgevaar mag de Ministerraad bepalen, dat de voor tijd van oorlog geldende voorschriften toepasselijk zullen zijn, § 4. (Zie art. 87, 3e lid, Ned. W. v. S.).

Die räumliche und persönliche Geltung des Gesetzes (2e Afd.).

Voorop gesteld is het beginsel dat het Wetboek van toepassing is op alle door militairen op het gebied van den Staat begane strafbare feiten. § 6 geeft hieraan uitbreiding ten aanzien van in het buitenland gepleegde delicten, en wel ingeval het feit een militair delict is of de dader militair is en ook als het feit op vijandelijk gebied binnen het bereik der krijgsmacht begaan is of de schuldige, ook buiten dat bereik, ter zake van verschillende misdrijven aan de militaire rechtsmacht onderworpen is. Dit laatste slaat terug op de bevoegdheid van den opperbevelhebber van het leger te velde om niet aan die rechtsmacht onderworpen personen tijdelijk daaraan te onderwerpen, § 6 en § 5, IV. (Verg. artt. 4 en 5 Ned.).

Wat betreft *de personen* geldt het Wetboek allereerst voor „die aktiven Militärpersonen”. Dit begrip omvat niet alleen hen die behooren tot den „Soldatenstand” (de combattanten), maar ook de militaire geestelijken, artsen, paardenartsen, auditeuren, intendanten, ambtenaren, enz. In het tweede deel wordt als dader van het delict gewoonlijk genoemd „die Militärperson”.

De heerschappij van het Wetboek valt samen met het onderworpen zijn aan de militaire jurisdictie blijkens de Militärstrafprozessordnung of andere speciale wetten. Behalve de groote groep van evenbedoelde „Militärpersonen” heeft de wetgever nog talrijke andere categorieën van personen daaronder gerangschikt. Wij vermelden:

„die *nichtaktiven*, in eine Rangklasse eingereihten Militärpersonen,

die sich in dieser Eigenschaft in was immer für einer Dienstverwendung befinden;"

de in militaire invalidenhuizen ondergebrachte invaliden;

personen die zich naar aanleiding van een tegen hen aanhangig militair strafproces in voorloopige hechtenis bevinden of een vrijheidsstraf ondergaan in een militaire strafinrichting; ¹⁾

de niet ontslagen militairen die een hun door een militair gerecht opgelegde vrijheidsstraf in een burger-strafgesticht uitzitten;

de deserteurs;

de burgerpersonen die behooren tot het gevolg van gemobiliseerde troepen enz. of die, op grond van wet of overeenkomst, onder militaire leiding dienst of arbeid verrichten, of die voor den bijzonderen luchtafweerdienst aangewezen zijn;

de krijgsgevangenen en de gijzelaars;

Verder:

zij die niet voldoen aan een oproepingsbevel of een ander daartoe overhalen;

„die nichtaktiven Militärpersonen wegen aller während Ausübung ihrer Schützenpflicht, die nichtaktiven Mannschaftspersonen weiters wegen aller während der Kontrollversammlung, und die nichtaktiven Offiziere (Gleichgestellten) ²⁾ wegen aller während des Hauptrapportes begangenen militärischen Delikte;"

„die pensionierten Militärpersonen und die nichtaktiven Offiziere und Gleichgestellten wegen derjenigen militärischen Delikte sowie derjenigen Ausschreitungen gegen das Verhältnis der militärischen Über- und Unterordnung, die sie in militärischer Uniform verüben, die nichtaktiven Offiziere und Gleichgestellten ausserdem noch wegen strafbarer Handlungen, die sie sich in militärischer Uniform gegen die anlässlich militärgerichtlicher Straffälle vorgehenden Militärgerichte, militärischen Kommandos oder Organe während deren Amtshandlungen zuschulden kommen lassen, endlich wegen derjenigen strafbaren Handlungen, die sie in militärischer Uniform durch Gebrauch ihrer zuständigen Waffe verüben;"

de anders aan de gewone strafrechtspraak onderworpen personen „wegen der durch Verrat oder Ausspähung militärischer Geheimnisse begangenen Treuebruchsverbrechen (d.i. landverraad) sowie wegen der durch solche Handlungen begangenen strenger zu ahnenden Delicte" (zulks „bis zur weiteren Verfügung der Gesetzgebung").

In tijd van oorlog kan de Ministerraad bij verordening aan de

¹⁾ De door de militaire rechtbanken opgelegde vrijheidsstraffen worden zoo mogelijk in een militaire strafinrichting ondergaan. Zoo noodig in een burger-strafgesticht, in welk geval de Minister van Justitie in overleg met den Minister van Defensie de met het oog op militaire verhoudingen noodzakelijke maatregelen treft.

²⁾ Officieren zijn behalve de officieren van den „Soldatenstand", de militaire artsen, de auditeuren, de intendanten, de economieofficieren en de paardenartsen. „Gleichgestellten" zijn de militaire geestelijken, de militaire ambtenaren en de aspirant-officier en -militair-ambtenaar.

militaire rechtsmacht onderwerpen burgerpersonen ter zake van: „durch unbefugte Werbung begangenen Aufstand, Teilname an militärischen Delikte sowie erfolgloser Anstiftung dazu, Treubruchsverbrechen die durch Verrat oder Ausspähung militärischer Geheimnisse begangen werden, Unterstützung eines Deserteurs, Hilfeleistung zur Flucht eines Kriegsgefangenen und aller durch die aufgezählten Taten begangenen strenger zu ahndenden strafbaren Handlungen.”

Van de bevoegdheden van den opperbevelhebber van het leger te velde maakten wij hierboven reeds gewag.

Men ziet dat de wetgever voor de rechtsmacht van den militairen rechter ruime grenzen heeft getrokken. De regeling lijkt echter wel wat specieus en is daardoor voor den buitenstaander, niet bekend met de Hongaarsche weermachtorganisatie, niet altijd even duidelijk.

Straffen. (3e Afd.). Evenals het Duitsche onderscheidt ook het Hongaarsche Wetboek van Strafrecht de strafbare feiten in:

Verbrechen, Vergehen en Übertretungen. In het militaire wetboek komen Übertretungen echter niet voor.

De hoofStraffen zijn:

Voor Verbrechen:

De doodstraf (door den strop, in het militair recht meestal door den kogel);

Zuchthaus, levenslang, of tijdelijk van 2—15 jaren;

Staatsgefängnis, van 5—15 jaren (niet voor militaire delicten);

Kerker, van zes maanden tot 10 jaren.

Voor Vergehen:

Staatsgefängnis, van één dag tot 5 jaren (niet voor militaire delicten);

Gefängnis, van één dag tot 5 jaren;

Geldstrafe, van 1 pengö tot 8000 pengö.

Voor Übertretungen: Haft en Geldstrafe.

Volgens § 2 der Militärstrafprozessordnung is het mogelijk om „Vergehen” waarop als hoofdstraf boete of eene vrijheidstraf van niet meer dan 6 maanden gesteld is, langs disciplinair weg af te doen „falls diese Art der Ahndung ausreichend erscheint und auf keine solchen Rechtsfolgen zu erkennen wäre, die im Disziplinarwege nicht ausgesprochen werden können”.

In tijd van oorlog kan de Ministerraad die mogelijkheid nog uitbreiden, zoodat ook daaronder kunnen vallen feiten waarop vermoedelijk geen zwaardere straf zou dienen te volgen dan 6 maanden Gefängnis.

Het militaire wetboek geeft geen opsomming van straffen; specifiek militaire hoofdstraffen bestaan dan ook niet. Men moet teruggrijpen naar het gemeene recht. De §§ 7—31 bevatten hierop echter een reeks van afwijkingen en aanvullingen.

Zoo mogelijk worden de vrijheidsstraffen in een militaire straf-inrichting ten uitvoer gelegd.

Kerker- en Gefängnisstrafen van niet meer dan één jaar, alsmede

Haftstrafen worden behalve bij officieren „unter Berücksichtigung der Individualität des Verurteilten durch Anwendung von Verschärfungen” ingekort.

Deze verscherpingen kunnen zijn: „das Fasten”, „das harte Lager”, „Einzelarrest”, ook gecombineerd.

Elke dag van elke verscherping geldt als een dag straf. § 8 werkt een en ander dan verder uit.

De door de militaire gerechten opgelegde geldboeten komen onder het beheer van het Ministerie van Defensie en worden „zu den Zwecken von Wohlfahrtsinstitutionen verwendet” ¹⁾.

De militaire rechtbank kan gelasten dat officieren, veroordeeld tot Gefängnis of Haft van ten hoogste één maand, die straf in hunne woning ondergaan (Hausarrest). De veroordeelde mag zijn woning niet verlaten en geen bezoek ontvangen. Bij overtreding van dit verbod moet hij de rest der straf in de gevangenis ondergaan (§ 12).

Verder stelt § 125 daarop als straf Gefängnis van één tot 3 maanden ²⁾. Officieren zijn tijdens het ondergaan van eene „Freiheitsstrafe” niet verplicht tot arbeid en „können sich selbst beköstigen”.

Voorwaardelijke invrijheidstelling is mogelijk bij veroordeeling tot eene vrijheidstraf van meer dan een jaar mits twee derde gedeelte van de straf is ondergaan. Over de invrijheidstelling, evenals over hare herroeping beslist de Minister van Defensie. Dit lijkt ons veel beter dan die beslissingen over te laten aan den Minister van Justitie. Blijkens art. 21 Ind. W.v.M.S. worden die beslissingen, terecht, aldaar door den Legercommandant genomen.

Bij veroordeeling wegens een „Verbrechen” verliest de veroordeelde zijne Hongaarsche orde- en ereteekenen en het recht tot het dragen van buitenlandsche orde- en ereteekenen, zelfs als hij niet met ontslag („Amtsverlust”) gestraft is. Als niet tevens ontslag is uitgesproken en van verlaging („Degradierung”), is afgezien, dan wel om andere zeer bijzondere redenen, kan de rechter in zijn vonnis bepalen dat de veroordeeling de evengoemde gevolgen niet zal meebrengen (§ 15).

Een eigenaardig voorschrift bevat § 18, nl.:

„Von Büchern, Zeitschriften und sonstigen Presseerzeugnissen können, wenn die Absonderung möglich ist, nur die Teile eingezogen und vernichtet werden, in denen die den Gegenstand der Anklage bildende Mitteilung enthalten ist.”

De eenige in het militaire wetboek voorkomende bijkomende straf

¹⁾ Verg. art. 25, 4e lid W.K. j° artt. 2 en 3 K.B. van 7 Juli 1922 Stbl. no. 441.

²⁾ § 80 van het Duitsche Militärstrafgesetzbuch stelt „Stubenarrestbruch” strafbaar met „Freiheitsstrafe” van ten hoogste twee jaren. De Nederlandsche wetgever heeft het niet noodig geacht dit feit, het z.g. violeeren van het arrest, afzonderlijk strafbaar te stellen. In verband met het bepaalde bij art. 56 W.K. valt het reeds onder artt. 114 of 135 W.v.M.S. Zie van der Hoeven II, 290 en III, 350.

is de verlaging („Degradierung”, „Rangverlust”). Zij kan toegepast worden op *allen*, dus ook op officieren, die een rang bekleeden ¹⁾ of tot een hoogere klasse behoren. De verlaagde verliest zijn rang, resp. wordt in de laagste klasse teruggesteld. De aanspraak op pensioen gaat verloren. Bijzondere, in het wetboek zelf niet voorkomende, voorschriften regelen de mogelijkheid om den ouden rang (klasse) weder terug te krijgen.

Verlaging moet worden uitgesproken: bij veroordeeling tot ontslag („Amtsverlust”); bij ontzetting van het recht tot het uitoefenen van ambten, bepaalde beroepen of bedrijven; bij veroordeeling wegens een „Verbrechen”; eindelijk als het strafbare feit of de omstandigheden waaronder het gepleegd werd, van zoodanigen aard zijn dat de dader zonder nadeel voor den dienst of „ohne Schädigung der Standesrück-sichten” in zijne functie niet gehandhaafd kan blijven.

Behalve bij ontslag en in *laatst*genoemd geval, kan de rechter van de verlaging afzien bij veroordeeling tot een geldstraf, tot „Haft” of „Gefängnis” of — mits het niet betreft een officier — tot den duur van één jaar niet te boven gaande kerkerstraf, tenzij dit in het tweede deel bij de speciale delicten wordt uitgesloten (§ 23). Dit is bijv. het geval bij desertie (§ 100).

Het Wetboek bevat vrij uitvoerige voorschriften (§§ 24—31) betreffende de voorwaardelijke veroordeeling (bedingter Strafaufschub), in afwijking dus en met terzijdestelling in zoover van de gemeenrechtelijke regeling.

De rechter kan de tenuitvoerlegging van „Haft” en „Gefängnis” van ten hoogste drie maanden, alsmede van geldboete uitstellen om redenen, „die besondere Würdigung verdienen, wenn dies die Rücksichtname auf die militärische Disziplin nicht hindert und wenn vom Aufschub für die Führung des Verurteilten mit Berücksichtigung seiner Individualität, seiner Lebensverhältnisse und sämtlicher sonstiger Umstände des Falles eine günstige Wirkung erhofft werden kann.” Het uitstel strekt zich niet uit tot bijkomende straffen als bijv. ontslag en verlaging. Het is uitgesloten, o.a. als de veroordeelde het feit „aus niedrigen Beweggründen” begaan heeft. De proeftijd belooft bij eene overtreding één jaar, overigens drie jaren.

Deelneming. (5e Afd.). Deze afdeling bevat enkele, ook voor ons zeer opmerkelijke bepalingen. Volgens § 35 zal hij die iemand tot een militair misdrijf „zu verleiten sucht”, wanneer zijn bedoeling zonder gevolg is gebleven, worden gestraft overeenkomstig de voor poning geldende bepalingen. Verder verklaart § 36 de algemeene bepalingen betreffende de deelneming ook van toepassing op hen „die zufolge

¹⁾ Gelijk bekend kan tegenwoordig na mobilisatie in Deutschland „Rangverlust” óók op officieren worden toegepast. Zie M.R.T. XXXVI, 223. De bepaling voorkomende in de daar aangehaalde § 7 van de Kriegssonderstrafrechtsverordnung is door de Verordnung van 10 October 1940 thans opgenomen in § 30 van het Militärstrafgesetzbuch.

ihrer persönlichen Verhältnisse nicht Täter eines militärischen Deliktes sein können". Volgens eene aantekening van Dr. Schultheisz gelden beide paragrafen ook voor de burgerrechtspraak.

In Duitschland wordt, min of meer buiten de wet om, in de rechtspraak en — hoewel lang niet eenstemmig — ook door vele schrijvers aangenomen dat deelneming, althans in den vorm van uitlokking en medeplichtigheid, niet van (mede of middellijk) daderschap, door niet-militairen aan een militair delict mogelijk en strafbaar is ¹⁾. Ten onzent is dat *niet* het geval, zeer ten nadeele van de tucht bij de krijgsmacht. Wij hebben er meermalen op gewezen ²⁾. Bij het Departement van Justitie klopte men echter voor verbeteringen op militairrechtelijk gebied, hoe noodzakelijk ook, steeds aan doovemans deur. Als dit eens anders wordt dan kan de Nederlandsche wetgever §§ 35 en 36 van het Hongaarsche wetboek ten voorbeeld nemen.

Die die Zurechnung ausschliessenden Gründe, erschwerende und mildernde Umstände. (7e Afd.).

Nadat in de 6e Afdeeling de regel is gesteld dat militaire delicten slechts opzettelijk begane handelingen kunnen zijn, tenzij de wet uitdrukkelijk ook een culpoos feit strafbaar stelt, opent de 7e Afdeeling in § 38 met de volgende strafuitsluitingsgronden:

„Die Handlung kann nicht zugerechnet werden:

1. dem, der sie auf den Dienstbefehl seines Vorgesetzten oder seiner Vorgesetzten Behörde in der Überzeugung begeht, dasz er dazu verpflichtet ist;

2. dem, der sie in der vorschriftmässigen Ausübung seines Berufes pflichtgemäsz begeht;

3. dem eine militärische Uniform tragenden Offizier (Offiziersaspiranten), der zur Verhinderung der Fortsetzung eines gegen seine Ehre in Gegenwart einer anderen Person gerichteten rechtswidrigen Angriffes die ihm zuständige Waffe auf der Stelle gebraucht, vorausgesetzt, dasz er dieses Ziel nicht auf eine andere Art erreichen konnte und dasz er in dem Gebrauche der Waffe die Grenzen unumgänglicher Notwendigkeit nicht überschritten hat.”

Blijkens punt 1 is hier een subjectief element geïntroduceerd: voldoende om vrijuit te gaan is reeds de *overtuiging* bij den mindere dat hij tot het begaan van het feit verplicht was. De rechter zal, dunkt ons, echter wel eenige motiveering voor die overtuiging vragen. Bovendien moet het bevel toch ook een *dienstbevel* zijn.

Punt 3. Anders dan ons recht, dat z.g. eerenoodweer niet kent ³⁾, geeft het Hongaarsche wetboek aan den officier in uniform een, overigens sterk beperkt, recht om ter afwering van een aanval op zijn

¹⁾ Zie daarover uitvoerig Schwinge „Militärstrafgesetzbuch” vor § 47. Eberhard Schmidt „Militärstrafrecht” blz. 43.

²⁾ Zie laatstelijk onze opmerkingen in M.R.T. XXXI, blz. 588. Verg. ook de noot W.P. in W.v.h.R. 1940, No. 219.

³⁾ Zie echter het vonnis van den Vrederechter te Amsterdam van 4 November 1941, W.v.h.R. 1942, No. 85.

eer van zijne wapenen gebruik te maken. Dit recht is tevens een plicht. Officieren die daarin te kort schieten, kunnen voor een raad van eer ter verantwoording worden geroepen en loopen dan veel kans die nalatigheid met ontslag te boeten.

De §§ 39—49 van de 7e afdeeling betreffen de behandeling van kinderen (tot 12 jaar) en jeugdige personen („Jugendlichen”) 12—18 jaar, die zich aan een strafbaar feit schuldig maken. Kinderen zijn niet strafrechtelijk vervolgbaar, „Jugendlichen”, mits voldoende ontwikkeld, worden, behalve als het een militair delict betreft, met minder zware straffen bedreigd. Militaire „Vergehen” kunnen, ongeacht de gestelde straf, tuchtrechtelijk worden afgedaan.

Een bijzonderheid van het Hongaarsche wetboek bestaat in de opsomming van een reeks de strafmate verzwarende of verzachtende omstandigheden. Verzwarend zijn in het bijzonder o.a.: herhaling en recidive; verwerpelijke motieven; verleiden van andere, in het bijzonder jonge mensen en deelneming van meerderen aan strafbare feiten van minderen; rijpelijk overleg en systematische voorbereiding, alsmede bij het begaan van het misdrijf gebleken hardnekkigheid of bijzondere ruwheid; de opzettelijk veroorzaakte grootte van de rechtschennis; onverschillig of onmenschelijk gedrag na het gepleegde misdrijf.

Verzachtend werken: de leeftijd onder 20 en boven 70 jaar; achterlijkheid in ontwikkeling; onberispelijk vroeger leven; uit zedelijk en maatschappelijk oogpunt te verontschuldigen beweeggronden; handelen onder den invloed van anderen, in het bijzonder van meerderen; verminderde toerekeningsvatbaarheid en hevige gemoedsbeweging; bijzonder gunstige gelegenheid; drukkende materiele omstandigheden; geringheid van rechtschennis; sterke dwang („schwere Zwangslage”); oprecht berouw en het pogen om de gevolgen van de daad af te wenden of goed te maken; eindelijk, als het een militair misdrijf betreft de omstandigheid dat de schuldige aangaande de door hem geschonden plichten van zijn stand of zijn dienst nog niet voldoende onderricht was.

Naar het ons voorkomt zullen vrijwel al de bovengenoemde redenen wel door elken verstandigen rechter, ook zonder dat de wet hem dit uitdrukkelijk voorhoudt, bij het bepalen van de straf in aanmerking worden genomen.

In de 8ste afdeeling, handelende over den samenloop, vonden wij bij § 55 voorgeschreven dat bij samenloop van een strafbaar feit met een krijgstuuchtelijk vergrijp dit laatste bij de toemeting der straf in aanmerking moet worden genomen. Dit is dus nog iets ruimer dan ons art. 60 W.K. ¹⁾). In Duitschland denkt men daar anders over en wordt de scheiding tusschen straf- en disciplinair recht ook in dit geval consequent volgehouden, ten einde ook dan den grondregel dat in het krijgstuuchtelijk recht de straf terstond op het vergrijp moet

¹⁾ Zie daaromtrent van der Hoeven III, 381.

volgen, te kunnen doorvoeren. Tevens wordt dan voorkomen dat het vergrijp verjaard zou kunnen zijn, hetgeen volgens § 33 der Disziplinarstrafordnung für das Heer na drie maanden het geval is.

Uit de 9e Afdeeling citeeren wij § 57, bepalende dat bij het misdrijf van desertie de verjaringstermijn, indien de dader niet eerder gevat is, aanvangt na het einde van zijn wettelijken dienstdtijd. § 76 van het Deutsche militaire wetboek is van gelijke strekking en ook te onzent had de Regeering, in Ontwerp 1897, een soortgelijke bepaling voorgesteld. Na een uitvoerige juridische discussie betreffende het karakter van het misdrijf van desertie in de Tweede Kamer ¹⁾, is echter een ander stelsel gevolgd, neergelegd in artt. 56 en 58 W.v.M.S.

Ten aanzien van in krijgsgevangenschap gepleegde militaire misdrijven loopt de termijn van vervolgingsverjaring niet tijdens den duur van de gevangenschap (§ 61).

De tenuitvoerlegging van eene bij in kracht van gewijsde gegaan vonnis opgelegde straf is uitgesloten wanneer de bevoegde commandeerende officier haar bij wege van gratie heeft kwijtgescholden (§ 63). (Volgens de Hongaarsche militaire rechtspleging kan in de standrechtelijke procedure en bij het leger te velde de bevoegde commandant gratie verleenen indien het Hoofd van den Staat hem dat recht overgedragen heeft.)

De strafverjaring werkt niet ten aanzien van de bijkomende straf van verlaging (§ 65).

Het tweede deel, de bijzondere militaire misdrijven omschrijvende, en waaruit wij hieronder eenige grepen zullen doen, opent zijn eerste afdeeling onder den titel „Subordinationsverletzung”. Hieraan maakt zich schuldig de militair die de aan zijn „Vorgesetzten oder Höheren schuldige Ehrerbietung beiseite setzt, oder den Dienstbefehl, sei es vorsätzlich, sei es aus Fahrlässigkeit nicht befolgt” (§ 66).

Op deze *inleidende* bepaling volgt dan in § 67 de straf op „Beiseitesetzung der Ehrerbietung” nl. „Gefängnis” van 8 dagen tot 6 maanden, „in schweren Fällen” ²⁾ van 6 maanden tot 3 jaren, in § 72 de culpose „Nichtbefolgung eines Dienstbefehles” (ook in tijd van vrede) en in § 73 de opzettelijke „Nichtbefolgung oder Verweigerung”.

Opmerkelijk is, bij verdenking van „Beiseitesetzung der Ehrerbietung” in den vorm van laster of belediging de uitdrukkelijke, hoewel beperkte, erkenning van het recht tot levering van het bewijs der waarheid. Slaagt de verdachte daarin, dan is „Subordinationsverletzung” uitgesloten, tenzij bijv. reeds uit den vorm of uit de gebezigde termen die opzettelijke „Beiseitesetzung” voortvloeit. Het bewijs der waarheid is behalve om de verschillende in het gemeene recht geldende redenen, ook niet toegelaten als daardoor de militaire dienstbelangen gevaar zouden kunnen loopen.

¹⁾ Van der Hoeven I, 450-472.

²⁾ Als zoodanig zijn te beschouwen de gevallen waarin de rechtsschennis of hare gevolgen in objectieven zin zwaar zijn. (§ 53).

Zoowel de culpose als de opzettelijke „Nichtbefolgung” wordt zwaarder strafbaar gesteld als het bevel „wichtig” was. Is de weigering op een beleedigende wijze geschied of is „ein erheblicher Nachteil” het gevolg geweest, dan zijn ook dit strafverzwarende omstandigheden, evenals uiteraard tijd van oorlog en het optreden tegen den vijand. Het wetboek vat opzettelijk nalaten en weigeren in één strafbepaling tezamen; dit heeft ook de Nederlandsche wetgever wel overwogen gedaan ¹⁾. In Duitschland daarentegen zijn die twee feiten gescheiden (§§ 92 en 94) en is de weigering als een ernstiger vorm van ongehoorzaamheid strafbaar gesteld.

Als „Insubordinationsverletzung” bevat de 1e Afdeeling verder o.a. nog het plegen van geweld, of bedreiging daarmede, tegen een meerdere, het naar aanleiding van eene dienstangelegenheid van een meerdere „auf ritterlichem Wege Genugtuung verlangen”, ook al is de verhouding onderwijl opgehouden. Van den meerdere die de uitdaging aanneemt of van getuigen en geneeskundigen wordt niet gesproken. (Verg. art. 112 Ned.).

„*Meuterei und Aufwiegelung*”. (2e Afd.).

„Meuterei” draagt een geheel ander karakter dan het gelijknamige militaire misdrijf in ons W.v.M.S. Terwijl art. 119 Ned. als „muitერი” qualificeert feitelijke insubordinatie gepleegd door twee of meer vereenigde militairen, geeft § 77 de volgende, wel in zeer ruime bewoordingen gestelde omschrijving.

„Wenn drei oder mehr Militärpersonen sich gemeinsam und im Einvernehmen gegen die Militärdienstordnung, gegen ihren Vorgesetzten oder gegen den Befehl ihres Vorgesetzten auflehnen oder sich hierzu verabreden, begehen sie eine Meuterei. Meuterei ist auch die zu diesem Zweck erfolgte Zusammenrottung.”

Gaat de muitერი gepaard met enig geweld, zij het slechts door één der deelnemers, tegen een meerdere of tegen degenen die tot herstel der orde zijn geroepen, dan is de doodstraf gesteld, ook in tijd van vrede. Die straf treft eveneens de „Anstifter” en „Rädelsführer” die in de samenrotting volharden.

De muitერი die een rang bekleedt wordt als de „Rädelsführer” gestraft, terwijl met den „Anstifter” wordt gelijkgesteld de militair die tot muitერი „auffordert” of zoodanige „Aufforderung” overbrengt, wanneer dientengevolge muitერი ontstaat ²⁾.

De qualificatie „Komplott zur Meuterei” betreft het geval dat twee militairen „die Herbeiführung einer Meuterei im gemeinsamen Einvernehmen beschlieszen”.

Verder is nog strafbaar gesteld de militair die niet tijdig kennis geeft van een hem bekend geworden voorgenomen muitერი als deze nog voorkomen kan worden; alsmede, wegens „Aufwiegelung”, de

¹⁾ Zie de Mem. v. Toel. op art. 114 bij van der Hoeven II, 219.

²⁾ Blijft de „Aufforderung” zonder gevolg, dan wordt zij als poging bestraft.

militair die, met korte woorden gezegd, de krijgstucht tracht te ondermijnen.

Als de miterij of het komplot tot miterij nog enkel in een afspraak bestaat, is niet strafbaar degene die daarvan, voordat zij ontdekt is, zoo tijdig kennis geeft dat alle nadeelige gevolgen voorkomen kunnen worden (§ 84; verg. art. 127 Ned.).

Het valt op dat het in vele militaire strafwetboeken als „militair oproer” bekende misdrijf in het Hongaarsche gemist wordt. Naar het schijnt kan dit misdrijf echter wel tevens omvat worden door de bepalingen betreffende „Meuterei” in hare verschillende verschijningsvormen.

De 3e Afdeeling, „*Verbrechen und Vergehen gegen die Militärwache*”, hoewel daaraan niet minder dan zeven paragrafen gewijd zijn, meenen wij te kunnen voorbijgaan. Im groszen und ganzen toonen die bepalingen overeenkomst met de regeling welke te onzent op eenvoudige wijze is getroffen in art. 128 W.v.M.S. Het wekt bevreemding dat de Hongaarsche wetgever die anders blijkbaar nog al eens een oog gericht had op het Duitsche recht, hier niet de met ons art. 128 corresponderende § 111 van het Militärstrafgesetzbuch als praktisch voorbeeld heeft gekozen.

Desertion und eigenmächtige Entfernung. (4e Afd.).

„Das Verbrechen der Desertion begeht diejenige Militärperson, die in der Absicht, sich ihrer Dienstpflicht oder wenigstens der Dienstleistung bei der Armee im Felde endgültig zu entziehen, ihre Einteilung oder ihren Bestimmungsort eigenmächtig verläßt oder ihnen fernbleibt.” (§ 93).

Verdere gelijkstellingen met het zuivere desertie-misdrijf komen niet voor. Vrijwillige terugmelding binnen 30 dagen vormt een verzachtende omstandigheid. Daartegenover staan verscheidene strafverzwarende omstandigheden, als 1e, 2e en 3e herhaling; tijd van oorlog; desertie van zijn post, waardoor belangrijk nadeel veroorzaakt kon worden; door drie of meer personen in onderling overleg; overloopen naar den vijand (als uitzondering strafbaar met den *strop*).

Als bijkomende straf is mogelijk ontslag en ontzetting van politieke rechten en steeds, imperatief, verlaging uit te spreken.

Als een lichtere vorm is strafbaar gesteld, met den naam „eigenmächtige Entfernung”, afwezigheid, zonder het voor desertie vereischte oogmerk, van meer dan 24 uren en als de dader zich bij het leger te velde bevond, ook zelfs als zijne afwezigheid minder dan 24 uren heeft geduurd (§ 101). Volgens de vroeger vermelde algemeene bepaling (Deel I, 6e Afd.) schijnt opzet noodig te zijn, dit blijkt ook wel uit het woord „eigenmächtig”. Culpose afwezigheid wordt niet vermeld.

Al verder is in deze afdeeling strafbaar gesteld komplot tot desertie van drie of meer militairen, met vrijstelling van den deelnemer die tijdig van het voornemen heeft kennis gegeven; en eindelijk het niet

tijdig kennisgeven van een zoodanig komplot of het niet zoo goed mogelijk trachten om de uitvoering te verhinderen, door iemand die daarmede op geloofwaardige wijze bekend is geworden. Dit feit is ook, gelijkelijk, strafbaar, indien het slechts aan schuld te wijten is.

De 5e Afdeeling, tot titel hebbende „*Verbrechen und Vergehen im Wachdienste*”, bevat eenige misdrijven min of meer overeenkomende met die welke in ons Wetboek zijn samengebracht in art. 129.

Evenals in Duitschland (§ 144), doch anders dan te onzent¹⁾ heeft de Hongaarsche wetgever het noodig geacht als speciaal militair misdrijf hier ook op te nemen het als wachthebbende opzettelijk laten ontvluchten van een gevangene (§ 105). Als de dader wist, dat het iemand betrof verdacht of veroordeeld wegens hoog- of landverraad en uit de ontvluchting belangrijk nadeel is ontstaan, kan hij zelfs met den kogel worden gestraft.

„*Feigheit*”. (6e Afd.). In de paragrafen 107 en 108 vinden wij eenige misdrijven omschreven corresponderende met onze artikelen 84—86 soms met bijvoeging van: „aus Besorgnis um ihre persönliche Sicherheit” of „aus Furcht vor persönlicher Gefahr”²⁾. De militair „die bei Gelegenheit von Feindseligkeiten zaghafte Worte äusert, Zeichen gibt oder ungünstige Kriegsnachrichten verbreitet und durch eine dieser Handlungen die Mutlosigkeit eines anderen oder die Gefahr der Mutlosigkeit hervorruft”, is ook strafbaar, en wel wegens „Verbrechen”, indien het feit aan schuld te wijten is. Indien dat gevaar niet is veroorzaakt, wordt het misdrijf een „Vergehen” met een minder zware straf. Verlaging is in dit geval niet imperatief voorgeschreven.

Het na eene daad van „Feigheit” betoonen van bijzondere bewijzen van moed, waardoor dan aanspraak op straffeloosheid of op een minder zware straf gemaakt zou kunnen worden, is evenmin als te onzent, overgenomen.

„*Verbrechen und Vergehen wider die Zucht und Ordnung*”. (7e Afd.). Vrijwel alle speciale militaire misdrijven zou men wel onder dezen titel kunnen samenbrengen; militair strafrecht heeft immers als doel de handhaving van tucht en orde, zulks niet minder dan het disciplinaire recht, waarvan het alleen verschilt door de quantitatief *ernstiger*e schending van de krijgstucht. In deze afdeeling ziet men de meest heterogene misdrijven ondergebracht, waarbij een systematisch beginsel moeilijk te ontdekken valt. Men krijgt den indruk dat de wetgever hier heeft gegroepeerd de misdrijven waarmede hij elders

¹⁾ De vraag of bevrijding van krijgsgevangenen, naast artt. 191, 367 en 413 W.v.S. als een speciaal militair delict in het W.v.M.S. moest worden opgenomen, heeft destijds tot verschil van meening aanleiding gegeven, doch is ten slotte ontkennend beantwoord. Zie van der Hoeven II, 26. De opmerking op blz. 27, dat ook de Crimineele wetboeken niet in dit geval voorzagen, is minder juist. Zie art. 73 Crim. wetb. zeemacht.

²⁾ Verg. te dien aanzien van der Hoeven II, 84.

niet goed weg wist. Zoo zien we, kort gekarakteriseerd, de volgende feiten strafbaar gesteld:

diefstal, brandschatting enz. in tijd van oorlog ten nadeele van de bevolking met misbruik van militair overwicht (§ 113, verg. art. 153 Ned.); gaat het feit gepaard met geweld, dan zijn de gemeenrechtelijke strafbepalingen betreffende „Raub” van toepassing (§ 114)¹⁾; beroving van in den strijd geblevenen, gewonden of zieken (ook vijandelijke) (§ 115, art. 154 Ned.); wederrechtelijke toeëigening van veroverden oorlogsbuit (§ 116); gebruikmaken van uitdrukkelijk verboden strijdmiddelen of strijdwijzen (§ 117, 1°, verg. art. 91 Ned.); misbruik van het Roodekruisteeken (§ 117, 2°, verg. art. 435bis Ned. W.v.S.); plegen van vijandelikheden tegen Roodekruis personeel en beschadiging van daartoe behoorend materieel (§ 117, 3°); vijandelikheden na het sluiten van den vrede of van een wapenstilstand of schending der voorwaarden van dezen (§ 117, 4°, art. 93 Ned.); dooden of verwonden van een tegenstander die de wapenen heeft gestrekt of weerloos is en zich op genade heeft overgegeven; vermindering van een dooden vijand (§ 118); mishandelen, beschimpen of wederrechtelijk terughouden van een vijandelijken parlementair of wie hem begeleiden (§ 119); het zich in of buiten dienst bedrinken en daardoor in bewustloozen toestand geraakt zijnde, een „Verbrechen” plegen (ook al is de dronkenschap aan schuld te wijten) (§ 120); zich door dronkenschap voor de vervulling van den dienst ongeschikt maken, ook culpoos (§ 121); tweede herhaling van dronkenschap of andere handelingen tegen orde en tucht, opzettelijk of culpoos, binnen twee jaren na de laatste bestraffing (ook krijgstuchtelijke) (§ 122); opzettelijke of culpose vergrijpen tegen algemeene op tucht en orde betrekking hebbende orders van een meerdere (§ 123); overtreding van reglementen en dienstvoorschriften valt hieronder niet, zij is slechts krijgstuchtelijk strafbaar (anders art. 135 Ned.); ongeoorloofde bijeenroeping van kameraden ter bespreking van militaire aangelegenheden, of het verzamelen van handteekeningen betreffende daarop betrekking hebbende voorstellen of bezwaren, alsmede het deelnemen aan zoodanige bijeenkomsten en het medeonderteekenen van die voorstellen of bezwaren (§ 124, verg. art. 17d R.K. Ned.); ten slotte het violeeren van de voor huisarrest gestelde regelen, waarover wij hierboven reeds spraken (§ 125).

„*Dienstverbrechen und Dienstvergehen*”. (8e Afd.). Ook deze afdeeling omvat strafbare feiten van nog al uiteenloopenden aard. Welke militaire misdrijven zijn eigenlijk geen „Dienstverbrechen” of „Dienstvergehen”? Allereerst ontmoeten wij hier een reeks van feiten strafbaar gesteld ter bescherming van den „Untergebener” tegenover zijn

¹⁾ Als bijzonderheid valt hier te vermelden, dat de rechter, waar het geldt vermogensdelicten naast de vrijheidstraf als bijkomende straf tot geldboete moet veroordeelen, mits de veroordeelde voldoende inkomsten heeft voor de betaling daarvan.

„Vorgesetzter”¹⁾, dezulke die het Deutsche Wetboek groepeerd onder den titel „Miszbrauch der Dienstgewalt”.

Strafbaar gesteld zijn dan achtereenvolgens:

Feitelijke mishandeling of het laten mishandelen van een ondergeschikte; zwaarder, als „Verbrechen”, strafbaar indien de handeling langeren tijd is voortgezet, met bijzondere ruwheid is begaan of bij tweede herhaling binnen drie jaren (§ 126, verg. art. 142 Ned.); laster of belediging tegen een ondergeschikte, weder met de verzwarende omstandigheid van tweede herhaling. Voor de mogelijkheid van het leveren van het bewijs der waarheid gelden overeenkomstige bepalingen als wij hiervoor reeds aanduiden bij de belediging van een meerdere door een mindere. Heeft de ondergeschikte aanleiding gegeven tot de belediging door zijn uitdagend of aanstoot gevend gedrag dan kan de rechter bij vaststelling van de schuld, van bestraffing afzien (§§ 127 en 129, verg. art. 141 Ned.); opzettelijke of culpose wederrechtelijke vrijheidsbeneming; toepassing van een krijgstuuchtelijke straf waartoe de meerdere in het geheel niet gerechtigd was of waarbij hij zijne bevoegdheid betreffende de strafmaat overschreed (§ 130, verg. art. 137 Ned.); dwang om den ondergeschikte te doen afzien van het doen van beklag of wel het nalaten of verhinderen van de afdoening of doorzending van het beklag; wederrechtelijke inhouding van inkomsten enz., of het opleggen van niet verplichte uitgaven, ook door schuld (§ 131, verg. art. 139 Ned.).

GEDetailleerd trefd § 132 den militair die voor den militairen dienst bestemd roerend of onroerend goed beschadigt, vernielt, onbruikbaar maakt, waarbij voor de strafmaat verschillende verzwarende omstandigheden, als grootere waarde dan 200 pengö, tijd van oorlog, doodelijke gevolgen, belangrijk nadeel voor de krijgsverrichtingen, vernietiging van eene groote hoeveelheid oorlogsmaterieel, van invloed zijn. Daarnevens wordt mede onder straf gesteld de militair die, hem van staatswege in gebruik gegeven uitrustingstukken enz., ook paarden, zich wederrechtelijk toeëigent of verloren laat gaan (verg. artt. 159—161 Ned.).

Opzettelijke of culpose schending van een tiental verschillende dienstplichten vinden wij opgesomd in § 133. Het zijn in het kort de volgende:

1. Niet zorgdragen voor de materieele verzorging van den ondergeschikte of het niet nemen van maatregelen bij hem dreigend gevaar.
2. Niet behoorlijk beveiligen of verzorgen van oorlogsmaterieel.
3. In dienstaangelegenheden onware rapporten uitbrengen of doorzenden; in een officieel stuk een onware daadzaak constateeren (verg. artt. 132 en 133 Ned.).
4. Niet rapporteeren „über einen wichtigen Umstand” (verg. art. 133 Ned.).
5. Niet onmiddellijk doorzenden van een drin-

¹⁾ Er moet hiervoor een directe verhouding van ondergeschiktheid bestaan, anders is het gemeene recht van toepassing. De begrippen zijn dus minder ruim dan in ons wetboek „mindere”-„meerdere”. Het Hongaarsche wetboek kent echter ook de begrippen „Höherer” en „Niederer”. Zie hiervoor bij „Subordinationsverletzung”.

gend dienstbevel. 6. Het aan hun dienst onttrekken van bij de weermacht behorende personen voor private doeleinden. 7. Handelen tegen een plicht tot geheimhouding („Dienstverschwiegenheit”); veroorzaken van het verlies van geheime dienstboeken, dienstvoorschriften, enz. of het niet onmiddellijk rapporteeren van een zoodanig verlies (verg. art. 82 Ned. en artt. 18 en 19 W.K.). 8. Onvoldoende controle op ondergeschikten en het niet nemen van passende maatregelen naar aanleiding van geconstateerd plichtverzuim. 9. Bij onlusten waardoor de militaire tucht of orde of de openbare veiligheid bedreigd worden, ter beteugeling daarvan niet aanwenden van de ter beschikking zijnde wettige middelen of zich daaraan onttrekken. 10. Het niet in acht nemen van behoorlijke voorzichtigheid in de nabijheid van munitie-magazijnen of van springstoffen.

In aansluiting aan deze enumeratie wordt in § 134 in het algemeen, nog als „Dienstverbreken” gestraft elke opzettelijke of culpose schending van dienstplichten, voor zoover niet onder een bijzondere of zwaardere strafbepaling vallende, begaan in tijd van oorlog indien daaruit nadeel is ontstaan. Verzwarende omstandigheden als bij § 132. Is het belangrijke nadeel voor de krijgsverrichtingen ontstaan door opzettelijk plichtsverzuim van een commandant, dan is de doodstraf gesteld.

Eene schending van een dienstplicht, opzettelijk of culpoos, welke anders slechts een disciplinair vergrijp zou zijn, wordt een „Dienstvergehen” indien de dader, zij het ook maar krijgstuuchtelijk, wegens een dergelijke schending al tweemaal is gestraft geworden en sedert het ondergaan van de laatste straf nog geen twee jaren verlopen zijn (§ 135).

Met de 9e Afdeling, tot titel hebbende „Selbstverstümmelung, Verstümmelung eines anderen und Simulation”, sluit het wetboek de reeks der speciale militaire delicten. Wij vinden hier vermeld:

Zelfverminking en benadeeling van zijne gezondheid, alsmede het een en ander door een derde laten veroorzaken, met het oogmerk om voorgoed ongeschikt te worden voor de vervulling van zijne dienstverplichtingen; het met diezelfde bedoeling verminken of benadeelen van de gezondheid van een ander. Lichter strafbaar zijn al die handelingen indien het oogmerk slechts was *tijdelijke* ongeschiktmaking. Is in dit geval echter toch blijvende ongeschiktheid het gevolg of is de handeling begaan in tijd van oorlog, dan werkt dat weer strafverzwarend (§§ 137 en 138, verg. art. 101 Ned.).

Op gelijke wijze is wegens „Simulation” strafbaar gesteld de militair die „Machenschaften anwendet” met het oogmerk om zich tijdelijk of voorgoed aan zijne dienstverplichtingen te onttrekken (§ 139). Art. 101 spreekt van „een listigen kunstgreep of een samenweefsel van verdichtsels”. Vermoedelijk heeft „Machenschaften” wel dezelfde beteekenis. In ons recht bestaat de handeling van het misdrijf in het zich onttrekken aan zijne dienstverplichtingen, in het Hongaarsch wetboek is het oogmerk daartoe voldoende. Wat daar te lande reeds

voltooid misdrijf is, zal te onzent dus somtijds nog maar poging kunnen opleveren.

Wanneer wij nu, om daarmede te besluiten, nog een terugblik op dit nieuwe Wetboek van Militair Strafrecht werpen en daarbij eene vergelijking trachten te maken met het onze, zooveel oudere, dan meenen wij dat die vergelijking in het algemeen niet ten nadeele van ons Wetboek zal uitvallen.

De systematiek bij de indeeling van het Hongaarsche wetboek schijnt ons toe nog al willekeurig te zijn en, ook praktisch, niet altijd duidelijk en logisch. Meermalen wordt wat veel in details getreden, bijv. bij de omschrijving der speciale misdrijven, zulks vooral betreffende de omstandigheden waaronder het delict gepleegd kan worden en dit weer in verband met de strafpositie, waarbij het opmerking verdient dat het Wetboek het stelsel van speciale minima huldigt. Ruime aandacht is gewijd aan de gevolgen van het strafbare feit en aan de mogelijkheid van gevaar. Het komt ons voor dat de wetgever wat te veel op het gebied der casuïstiek is getreden, een euvel dat ook tot voor kort in Duitschland werd gevoeld en daar een der redenen was voor de jongste herziening. Zie M.R.T. XXXVII, blz. 215.

Een navolgenswaardig voorbeeld van het Hongaarsche militaire recht vinden wij in den nauwen band die daar gelegd is tusschen strafrecht en tuchtrecht. (Bijv. in § 135, zie boven).

Gaarne sluiten wij ons ten slotte aan bij de woorden waarmede Prof. *Schwinge* zijn inleidend overzicht besluit:

„Insgesamt musz das neue ungarische Militärstrafgesetzbuch als eine in vielen Vorschriften originelle Leistung angesprochen werden, die in den anderen Ländern ernstester Beachtung wert is.”

„t Gedrogt der ongelimiteerde militaire jurisdictie.”

door

DR. L. M. ROLLIN COUQUERQUE.

(*Vervolg van bladz. 282.*)

Zoo was er ter vergadering van de Staten van Holland van 16 October 1783 ingekomen en aan het Hof van Holland om bericht, consideratien en advies gezonden, een brief van de gedeputeerden van Delft, waarbij zij mededeelden, dat een van desertie verdacht militair voor den Hoogen Krijgsraad had behooren terecht te staan en nu reeds bijna zes maanden in arrest had gezeten zonder eenig verhoor. Ook was een ander militair wegens desertie veroordeeld, maar deze sententie, welke ter approbatie aan den Prins was toegezonden, kon, door het niet vóór 30 Mei afkomen van de beslissing van Z. H., niet ten uitvoer worden gelegd. Wellicht waren er nog meer militairen in hangende processen betrokken, welke processen door het verbod aan den Hoogen Krijgsraad om in de Provincie jurisdictie uit te oefenen, op andere wijze moesten worden beëindigd. De Delftsche gedeputeerden deden daarom het voorstel om hierin te voorzien ¹⁾.

Het Hof van Holland en Zeeland bracht hierover op 5 December advies uit. Nagaande wat er vroeger geweest was, werd noch in de resolutiën van de Staten van Holland, noch in de brieven tusschen die Staten en het Hof eenige aanwijzing gevonden. De Raad van State besloot echter op 18 en 20 Januari 1703 dat zaken, welke bij den Hoogen Krijgsraad aanhangig waren, dien winter zouden worden afgedaan door een buitengewonen Krijgsraad, welke echter geen nieuwe zaken zou mogen aannemen en dat over de afdoening van zaken, welke bij het ingaan van de volgende campagne niet getermineerd zouden zijn, nader zou worden beslist. Recht zou worden gedaan in naam en van wege de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden. Van een zegel zou geen gebruik worden gemaakt op de vonnissen. Appèl op den Raad van State zou approbatie overbodig maken.

Kort daarop, 9 Februari 1703, besliste de Raad van State dat voorloopig totdat de bondgenooten definitief op de militaire justitie orde zouden hebben gesteld, gevolgd zou worden „de voet, die daar-, omtrent gehouden was tusschen de jaaren 1650 en 1672”, zoodat de Krijgsraad gevormd bij het leger te velde alleen maar van bij dat leger voorgekomen zaken zou kennis nemen en dat bij het scheiden van dat leger alle nog niet afgedane crimineele processen zouden overgaan aan den Raad van State, die op de verdere afdoening orde zou stellen, door doorzending van de stukken tot dat doel aan den

---

¹⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 322-325.

Krijgsraad van het garnizoen van den beklagde of aan dien van het meest nabij diens standplaats gelegen garnizoen. Daarbij ware de resolutie van de groote vergadering van 25 Maart 1651 in acht te nemen en zouden de vonnissen vrijgesteld zijn van approbatie maar onderworpen aan hooger beroep.

De sententiën van den Hoogen Krijgsraad van *Willem III* zouden na de opheffing van dat college op dezelfde wijze geëxecuteerd worden als vóór 1672 de sententiën van den Raad van State tegen in 's Lands dienst zijnde militairen.

Van de twee door het Delftsche bestuur genoemde desertie-gevallen was het eerstbedoelde in Namen en dus buiten Holland voorvallen. Daarover zou een bijzondere regeling te treffen zijn voor spoedige afdoening door den Hoogen Krijgsraad, zonder atteinte toe te brengen aan de resolutie van 30 Mei j.l. De andere desertiezaak ware met het oog op het langdurig vóór-arrest van den beklagde alsnog te begrijpen onder het generaal pardon.

Het advies beperkende tot de zaken voor den Hollandschen rechter, hetzij omdat de delicten in Holland zijn gepleegd, of omdat de beklagden in Holland woonden of in garnizoen lagen, moest in het oog worden gehouden, dat commune delicten ter kennisneming stonden van den Hollandschen burger-rechter en aan dezen zouden moeten worden overgedragen in verband met diens competentie. Wegens militaire delicten terechtstaande militairen zouden door den Raad van State verdeeld worden over dat college zelf en andere militaire rechtscolleges.

Civiele zaken waren als volgt te behandelen.

Nog niet geëxecuteerde vonnissen waren ten uitvoer te leggen als arbitrale uitspraken. Vonnissen op intendith (bij verstek) gewezen, zouden, tenzij de eischer nog de beslissing van het Hof zou willen inroepen, ook geëxecuteerd kunnen worden. Processen in staat van wijzen waren te brengen voor den competenten rechter van den gedaagde, ter beslissing, indien essentiele gebreken niet gevonden werden, in verstekzaken na nog een laatste citatie van den gedaagde. Loopende processen zouden moeten overgaan naar den rechter van den gedaagde om af te procedeeren, terwijl gedeponeerde of geconsigneerde gelden aan den griffier van het college zouden worden overgedragen.

Tot goede uitvoering van deze beginselen ware het Hof daarmede te belasten ¹⁾.

De beslissing van de Staten hieromtrent, welke *Van der Kemp* aan zijne lezers mededeelde ²⁾, is wederom een voorloopige, die waarbij dit rapport commissoriaal werd gemaakt. Zoo laat hij zijn lezers, die in de voortzetting van de militaire jurisdictie meer belang stellen dan in de tijdelijke vreugde over het neerslaan van den Hoogen Krijgsraad, in het onzekere, welke aanvulling van het dientenge-

¹⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 304-322.

²⁾ Van der Kemp, o.c. IX, blz. 302-304.

volge ontstaan vacuum gekozen is en wie daarover beslist heeft.

Moet men hierdoor vele détails missen, welke slechts door archiefstudie te verzamelen zouden zijn, vastgesteld mag worden, dat, in navolging van wat vroeger in stadhouderlooze tijdvakken geschiedde, de Raad van State de militaire jurisdictie weder heeft hervat in denzelfden geest als waarin die bij zijne instructie bedoeld was. Daarmede was dit voordeel verkregen, dat een college, dat zooveel mogelijk los was van gewestelijke en locale invloeden, deze macht kon uitoefenen in het algemeen landsbelang en dat dientengevolge argumenten ter bestrijding van die rechtsmacht, ontleend aan oude en langzamerhand verouderde bepalingen uit locale handvesten en privilegiën, minder vat kregen: de gewestelijke souvereiniteit begon plaats te maken voor die van de Republiek, de Statenbond zou op een Bondsstaat gaan gelijken. De een- en ondeelbaarheid van het centraal gezag, in beginsel door de Fransche revolutie ook aan de Nederlandsche toonaangevende kringen ter overweging gebracht, deed het omslachtige, onvaste en ongelijkmatig werkende stelsel der Staten-Generaal, welker leden in elke belangrijke quaestie moesten teruggaan tot de meening van ieders gewestelijke lastgevers, die op hunne beurt gebonden waren aan het oordeel van de standen en steden stem in staat hebbende, wijken voor een veel eenvoudiger systeem, dat daardoor grooter kracht zou kunnen ontwikkelen.

Op 4 Maart 1795 werd de Raad van State door de van nieuwe gedachten doortrokken Staten-Generaal ontbonden en voorloopig vervangen door een Committé tot de algemeene zaken van het Bondgenootschap te Lande. Deze algemeene zaken, tot de behandeling waarvan drie sub-committé's werden ingesteld, waren legerzaken, financiën en het samenstellen van een reglement voor het bijeenroepen van eene Nationale Vergadering. De vijf admiraliteitscolleges, welke de marinebelangen behandelden, elk in zijn ressort en dus alles behalve gelijk gericht, werden vervangen door een Committé tot de Zaken der Marine. Aan deze beide committé's, kortweg wel genoemd Committé te Lande en Committé der Marine, viel de militaire jurisdictie ten deel, welke tot dat tijdstip door den Raad van State was uitgeoefend.

Wij kennen hierover de zienswijze van *G. K. van Hogendorp*, die, in 1795 tengevolge van de omwenteling ambteloos geworden en, op een handelskantoor zijn toevlucht gezocht hebbende, in gedachten steeds met zijn tijd meeleeft en in den zomer van 1795 eene memorie had opgesteld, in welke hij zijne denkbeelden omtrent de komende reorganisatie van de landsadministratie uiteen zette. De wetgevende macht behoorde toe te komen aan een Hoogste Vergadering en hare besluiten zouden door deze en zoo noodig nog andere committé's onder leiding van één Hoofd, den Stadhouder, moeten worden uitgevoerd, terwijl eene Hooge Vierschaar der Unie, welker bevoegdheden in de grondwet zouden moeten worden omschreven, overtredingen van de wetten en besluiten der Bondgenootschappelijke Regeering zou te bestraffen hebben. Deze rechtsmacht zou zich moeten

uitstrekken „over alle leden der Hoogste Vergadering en der Departementen alsmede over alle de verdere ambtenaren des Bondgenootschaps in hunne respectieve qualiteiten, over alle de militairen bij „appèl van gewoone krijgsraaden, over de ontvangers in de Provinciën, welken haare lasten niet opbragten, en eindelijk over alle „ingezetenen en zelfs vreemden, welken de verdragen van den staat „met andere mogendheeden schonden. Het zij in het voorbijgaan gezegd, dat op deeze wijze het geschil over de militaire jurisdictie „ook een einde zal kunnen neemen, wanneer bij de grondwet van „het bondgenootschap het onderscheid tusschen burgerlijke en militaire misdrijven duidelijk beschreeven wierdt. De leden van deeze „vierschaar zouden niet door de Hoogste Vergadering, maar, zoals „de leden van deeze, door de bondgenooten moeten aangesteld worden en voor hunnen leeftijd, opdat zij de meest mogelijke onafhankelijkheid genieten en volstrekt onpartijdig blijven zouden. Zij zouden „zelve een Fiscaal moeten aanstellen, opdat ook deeze onder geen „invloed van de eene of andere zijde kwame” ¹⁾.

Doch dit alles bleef tot plannenmakerswerk behooren en vond geen verdere belangstelling.

Maar de tijd naderde, waarin de beginselen der revolutie zouden worden uitgewerkt en reeds kort na de opening van de Nationale Vergadering, aan welke het maken en tot stand brengen van eene constitutie was opgedragen, bleek uit eene in de zitting van 5 April 1796 voorgelezen memorie van het Committé te Lande, dat aan dit Committé was opgedragen een werk „van eenen uitgestrekten omslag, de jurisdictie over alle de militaire van 's Lands armée”. De leden, die zich hiermede bezig hielden, hadden er handen vol arbeids aan en werden soms „merkelijk van de andere bezigheden afgetrokken” ²⁾.

Zoo kwam in dezelfde zitting van 5 April ter sprake een gratieverzoek van een militair, die bij een door het Committé geaprobeerde krijgsraadsvonniss veroordeeld was wegens desertie ³⁾.

Niet ten onrechte meende dit Committé, zooals het dat in de zoeven bedoelde memorie uitdrukte, dat het in zekeren zin tot taak had eenheid te brengen in de uitvoerende macht van den Staat en omschreef het de werkzaamheden van de eerste afdeeling als „lopende „over den gehelen kring van alle militaire zaken”. Die afdeeling had dus „in zijnen boezem niet alleen de werkzaamheden en al dat „bestuur, hetwelk de geweze stadhouder in zijne hoedanigheid van „capitein-generaal uitoeffende, maar ook nog daarenboven die van „den gewezen Raad van Staate in dat vak” ²⁾.

Maar het duurde niet lang of de oude maar nog steeds niet opgeheven bezwaren tegen de militaire jurisdictie kwamen weder aan de orde.

¹⁾ Brieven en gedenkschriften, III (1788-1813) blz. 108 v.

²⁾ Dagverhaal, I, blz. 428.

³⁾ Dagverhaal, I, blz. 211.

In de zitting van 14 September 1796 bracht een der Representanten een commissoriaal verslag uit over een gratieverzoek van twee ter dood veroordeelde militairen. De feiten, waaraan zij schuldig waren bevonden, waren gequalificeerd als „vrouwenkracht”, thans als verkrachting bekend, „een dier euveldeeden, welke ingevolge het „2de articul des Articulbriefs van 1579 met de dood moet worden „gestraft”¹⁾. De veroordeelden hadden verzachtende omstandigheden aangevoerd, welke niet of slechts ten deele juist waren en, daar de commissie het voor een vasten regel hield, „dat men nimmer van „het regt van gratie moet gebruik maken dan in zulke gevallen, „waarin men veilig veronderstellen mag dat de wetgever, zoo hij „eenige uitzondering op de wet had willen maken, het geval in „questie daaronder zoude begrepen hebben”, welke regel hier niet opging, zoo was de commissie van oordeel, dat aan de letter van de wet uitvoering moest worden gegeven en het verzoek om gratie moest worden afgewezen.

Maar de Representant *van Beyma* gaf uiting aan een gevoel van juridischen twijfel door de vraag: hoe een *commun delict* door een militairen krijgsraad kan worden gevonnisd? Een exceptie van *Van Castrop* dat de delinquenten „geoffreerd waren aan de municipaliteit „van Middelharnis”, in welke gemeente het strafbare feit was voorgevallen, doch dat die municipaliteit hen geweigerd had te ontvangen, wees *van Beyma* terug met de opmerking, dat deze weigering den Krijgsraad nog niet bevoegd maakte om van de zaak kennis te nemen. Dit sedert vele jaren bestaand gewichtig vraagstuk, dat ook nu weder in deze periode van vernieuwe koersbepaling op menig gebied was aangeroerd, vereischte nadere overweging, zoodat verdere bespreking werd uitgesteld²⁾.

In de zitting van 21 September gingen hierover de sluizen der welsprekendheid open. De Representant *de Beveren* was de eerste die zich over dit punt deed hooren. Zijne redevoering begon met een historisch overzicht van wat er in deze materie was voorgevallen ten einde te komen tot de conclusie dat de beide gevangenen veroordeeld waren door een volstrekt onbevoegden rechter, te weten den garnizoenskrijgsraad van Middelharnis. De geheele procedure was dus „informeel en per se nul” en mocht niet door de Vergadering worden gesanctionneerd. „Hij herinnerde de Vergadering succinctelyk”, zoo gaat het Dagverhaal verder, „wat er binnen deze Republiek nu 13 à „14 jaren geleden ten opzichte der militaire jurisdictie was voorgevallen; hoe de militairen en inzonderheid de gewezene Hooge Krijgsraad zig van tijd tot tijd allezins ongemesureerd gezag hadde „aangematigd. Hij bragt diversche voorbeelden bij ten betooge, tot

¹⁾ Merkwaardigerwijze citeerde deze commissie geheel onjuist. Het jaar 1579 is dat van vaststelling van den Bestaltbrief. De Articulbrief is in zijn eerste lezing van 1590 en werd herzien in 1705. Van deze laatste strafwet had zij het 3de artikel moeten noemen. De herziening van 1705 noemde zij wel; men mag dus aannemen dat zij het goed bedoeld heeft.

²⁾ Dagverhaal, III, blz. 134 v.

„welke eene hoogte deze rechtbank deszelfs jurisdictie zoowel in het „civilen als crimineele door de allerabsurdste sustenuën had geëxten- „deerd, totdat eindelijk de Staten der respective gewesten, deze ge- „drogtelijke tyranny moede, vooral bij gelegenheid der beruchte zaak „van den vaandrig *De Witte*, de fermeteit gehad hadden om niet alleen „tegens alle de pogingen aan des doemaligen Capitein Generaal, den „Hoogen Krijgsraad geheel te vernietigen maar ook in hunne gewesten „de geheele militaire jurisdictie binnen hare bornes terug te brengen. „Hij bragt den inhoud bij van de placaten, door de meesten gewesten „dezen aangaande destijds gearresteerd en las vervolgens aan de ver- „gadering voor de publicatie der Staten van Holland van den 30 April „1783; dat deze publicatie tot hiertoe de locale landwet zijnde, dier- „halven in het geval voorhanden als zijnde op het territoir van Holland „voorgevallen, ter regel verstrekken moest en dus buiten alle beden- „king de gevangenen wegens het bij hen gepleegd *commune* delict „niet voor den militairen, maar voor den ordinairen politiquen rechter „hadden moeten terechtgesteld zijn.” De krijgsraad had, in overeen- stemming hiermede de gevangenen aan den baljuw van Middelharnis ter overneming aangeboden, welke plichtpleging op een weigering van de overneming uitliep. Dit „strafbaar gedrag” van den baljuw maakte den krijgsraad nog niet bevoegd; het had ter kennis moeten worden gebracht van den fiscaal bij den Hove, die tegen nalatige juistiteele ambtenaren mocht optreden, maar mocht niet leiden tot het van hun bevoegden rechter aftrekken van beide ter dood veroordeelden, die nu reeds zes maanden lang gevangen zaten. Het Provinciaal Bestuur van Holland ware van alles in kennis te stellen.

Nadat eenige representanten zich met de rede van *de Beveren* hadden accoord verklaard, werd de verdere behandeling der zaak tot den volgenden dag uitgesteld ¹⁾. Ook dien dag, 23 September 1796, werd er veel over deze zaak gesproken. De Representant *Van Leeuwe* meende dat een onbevoegdelyk gewezen vonnis vernietigd moest worden evenals de geheele daaraan voorafgegane procedure en dat de ten onrechte veroordeelden naar den bevoegden rechter moesten worden verwezen ²⁾. Daarbij voegde de Representant *Vreede* nog de gewaagde stelling dat, omdat de rechter onbevoegd was, ook de wetten, welke deze heeft toegepast, niet verbindend waren voor den veroordeelde, gewaagd en zelfs onjuist omdat het misdrijf waaraan zij schuldig waren verklaard en de daarop gestelde doodstraf voorkwamen in den ongetwijfeld op de veroordeelden toepasselijken Articulbrief, welke volgens de nieuwere opvatting als een nationale wet voorging boven provinciale of locale strafbepalingen en als een speciale wet de voorkeur had boven algemeene wetten zooals de Crimineele Ordonnantie van Philips II. Deze spreker deed ook uitkomen, dat hij niet begreep, hoe het Committé te Lande het krijgsraadsvonnis had kunnen approberen. Zijne conclusie was dan ook, dat de Vergadering de geheele

¹⁾ Dagverhaal, III, blz. 190, 201 v.

²⁾ Dagverhaal, III, blz. 206 v.

procedure zou moeten vernietigen; dat de rechterlijke autoriteiten, die zich onbevoegdlijk met de zaak bemoeid hadden, op haar last zouden moeten worden vervolgd; dat aan het Committé te Lande het ongenoegen der Vergadering zou worden betuigd over zijn advies omtrent een onbevoegdlijk gewezen en dus ongeldig vonnis, dat het had goedgekeurd, en dat de zaak ter verdere behandeling zou worden overgedragen aan het Provinciaal Bestuur van Holland met opdracht om aan verzachtende omstandigheden meer aandacht te doen schenken ¹⁾).

Drie dagen later, 26 September, deelde de Voorzitter de ontvangst mede van een brief van het Hollandsch bestuur, waarbij gevraagd werd om overlegging van de processtukken, ten einde de zaak te onderzoeken en ook naar het gedrag van den baljuw van Middelharnis te informeerden. Nu stond wel algemeen vast, dat men het vonnis onbevoegdlijk gewezen achtte en vele sprekers getuigden dan ook in dien geest. De Representant *Bacot* waarschuwde nog eens voor aanmatigheden van den militairen rechter. Zoo had hij gehoord, dat „nog kortst „de hoogste aangestelde macht van Stad en Lande op sterken aandrang „van een der hoofdofficieren onzer armée had verstaan, dat noch het „Hof noch eenig laagere gericht een *militair* om eenige misdaad zou „mogen vatten maar er den *generaal* of bevelvoerenden *officier* kennis „van zou moeten geeven ten einde deeze hem in *arrest* neemen en zij „hem eerst vervolgens uit deszelfs handen overneemen zouden” ²⁾. Dit besluit, dat wonderlijk veel bevatte van het hedendaagsche verwijzingsbeginsel, en dat zich hier zelfs uitstrekke over zaken van den burger-rechter, was wel een huishoudelijke regeling, welker goede oogmerken niet anders zouden veroorzaken dan vertraging van den loop der justitie. Een woord van lof aan het adres van den ongenoemden hoofdofficier, die begrip toonde te bezitten van de militaire, in het bijzonder van de disciplinaire belangen betrokken bij de afdoening van strafzaken, mag hier niet ontbreken; zou hij als baanbreker mogen worden beschouwd?

De President resumeerde daarna de uitgesproken gedachten in deze conclusie:

- 1°. om de procedures en het vonnis te casseeren;
- 2°. om het Committé te Lande te gelasten om aan den Krijgsraad aan te schrijven, de gevangenen op de eerste requisitie aan den baljuw van Middelharnis over te geven;
- 3°. om het Committé aan te manen, om zich nooit weer justitieele zaken aan te trekken, welke niet volstrekt van haar departement zouden zijn.

De voorstellen onder 1° en 2° werden aangenomen met dien verstande dat in 1° in plaats van casseeren zou worden gelezen: ab initio nul verklaren en dat in 2° den baljuw niet zou worden genoemd maar een meer algemeene redactie zou worden aangebracht.

In verband met het derde voorstel werd aan het Committé te Lande

¹⁾ Dagverhaal, III, blz. 209 v.

²⁾ Dagverhaal, III, blz. 214 v.

de les gelezen: het had niet alleen den krijgsraad van Middelharnis bevelen om bij weigering van den baljuw om de gevangen militairen over te nemen „zich eene judicature aan te maatigen, tot welken den „krijgsraad niet competent was”, maar bovendien had het van de approbatie, welke was toegestaan „zeekerlijk met geen ander oogmerk „dan om toe te zien, dat die rechters de paalen hun voorgeschreeven „niet overschrijden”, misbruik gemaakt om dit doodvonnis van een onbevoegden rechter te bekrachtigen. „Het Committé te Lande is dus „in dezen ten hoogsten strafbaar”, zoo meende de Representant *van Beyma* en dit zou, zoo zeide hij in tweeden termijn, „bij hem met eenen „moord bijna in denzelven rang” staan ¹⁾.

Dit ging velen te ver. De Representant *Hahn* meende, dat „strict „genomen het Committé een misstap heeft gedaan en dat men het dus „ook ter verantwoording zou kunnen oproepen; dat hij niet twijfelde „of het zou dan ook erkennen dat het gedwaald had en dat die dwaling „zodanige kwade gevolgen na zich zou hebben kunnen sleepen, dat „daardoor twee hunner medeburgers het leven hadden verloren, in „dien de Vergadering dit in haare wijsheid niet had voorgekomen; „maar dat hij nu van gevoelen is, dat, daar die gevolgen voorgekomen „zijn, men zou kunnen berusten bij het *ab initio nul* verklaren dezer „zaake”.

Nadat *de Beveren* nog had aangevoerd, dat het Committé, zoover gebleken was, den krijgsraad niet had opgedragen, de zaak na de weigering door den baljuw weder ter hand te nemen en daarin recht te doen, en dat ook van de approbatie van het vonnis niet bleek, trok *Van Beyma* zijn voorstel tot reprimandeering van het Committé in en berustte de Vergadering in de voorgestelde vernietiging zonder meer. Die zou al duidelijk genoeg den misgreep kenbaar maken ²⁾.

Dezelfde vraag deed zich nog eens voor bij de discussie in de zitting van 31 Januari 1797 over een gratieverzoek van een soldaat, waaronder de voorzitter aanstonds tot afwijzing adviseerde. De Representant *Vreede* was nl. niet overtuigd dat het vonnis door den bevoegden rechter gewezen was en verlangde een onderzoek dienaangaande. De voorzitter achtte dit buiten de bevoegdheid van de Vergadering te liggen, bij welk standpunt zich de Representant *Luyken* aansloot. Maar *Vreede* beriep zich aanstonds op het zooeven besproken gratieverzoek, welke gedragslijn thans onjuist werd geacht. Dit bracht *Bacot* tot de opmerking dat het hier minder ging omtrent de juistheid van het vonnis als wel over de vraag, of het Committé te Lande zich al dan niet terecht deze zaak had aangetrokken, waar het hier betrof een gemeen delict, moord, gepleegd door een nu uit den dienst ontslagen militair vóór zijn ontslag. Dit Committé mocht niet buiten de perken van zijn bevoegdheid gaan en hiertegen behoorde de Vergadering te waken. Spreker behield zich zijn oordeel over het op deze vraag te geven antwoord voor. Toen ook nog bleek dat de veroordeelde

¹⁾ Dagverhaal, III, blz. 215, 217.

²⁾ Dagverhaal, III, blz. 217 v.

in 1793 „zonder opzet de moord begaan heeft”, werd bij meerderheid besloten om het request om spoedig bericht aan het Committé te Lande te zenden.

Reeds den volgenden dag kwam het bericht van het Committé in de Vergadering ter tafel. Met referte aan de feiten dat de verzoeker iemand te 's-Hertogenbosch in zijn eigen huis van het leven had beroofd, in een ordinair proces, voor het Committé bepleit en „in alles „zijne plenaire defensie gehad heeft”, werd hij veroordeeld om met de koorde te worden gestraft dat er de dood op volgt. Het was niet „een homicidium casuale of mere culposum, maar een doodschuldig „delict”. Een mindere straf mocht het Committé hem niet opleggen en het hield der Vergadering voor de volgende passage uit *Beccaria*, *Traité des délits et des peines*: „Le souverain en faisant grace, livre „la sûreté publique au pouvoir d'un seul particulier et dans un acte „privé, dicté par une bonté aveugle, prononce un décret général „d'impunité”¹⁾. Gratie behoorde hier dan ook niet verleend te worden.

Wat nu betrof de bevoegdheid van den krijgsraad te 's-Hertogenbosch, het Committé herinnerde er aan, dat de krijgswraden in de Generaliteitslanden bevoegd waren om *bij praeventie* kennis te nemen van door militairen begane *commune delicten*. De Krijgsraad te 's-Hertogenbosch had dan ook, zoodra het corpus delicti behoorlijk geconstateerd was en getuigenverklaringen waren ingewonnen, recht gedaan zonder dat de burger-rechter aldaar zich daarmede had bemoeid. Wel was de veroordeelde door de Fransche bezetting van die stad losgelaten en had zijn kolonel hem eigenmachtig en wederrechtelijk administratief uit den dienst ontslagen, doch dat bracht in hetgeen vooraf gebeurd was geene verandering. De veroordeelde behoorde dus de hem rechtmatig opgelegde straf te ondergaan. Hij had zich trouwens ook niet op onbevoegdheid van zijn rechter beroepen.

Na eenige bijkomstige opmerkingen werd het verzoek afgewezen²⁾.

De vraag over het instellen van hooger beroep in militaire strafzaken bleef ook niet onbesproken.

Bij de discussie in de zitting van 25 October 1796 over een verzoek om gratie van een door den krijgsraad van het garnizoen te Hoorn ter dood veroordeelden militair, deelde de Representant *ten Berge* mede dat het vonnis, dat met de processtukken aan het Committé te Lande was toegezonden, aan dit committé aanleiding gegeven had tot eenig nader onderzoek en dat het daarna het vonnis had geapprobeerd. Aangezien de veroordeelde niet tot confessie was gekomen, was hier een geval aanwezig als voorzien in de ordonnantie van 28 Augustus 1750³⁾, bepalende dat, als er gedeeltelijk op de confessie en gedeeltelijk op getuigenverklaringen of andere bewijzen was gevonnist, of ook indien er zonder confessie alleen op getuigenverklaringen was recht gedaan, zooals in casu, het veroordeelend vonnis aanstonds na

¹⁾ Nederlandsche vertaling 1768, blz. 75.

²⁾ Dagverhaal, IV, blz. 701 v., 742 v.

³⁾ Groot Placaatboek van Holland en Zeeland VII, blz. 1050.

de vaststelling door twee commissarissen van den krijgsraad met den auditeur-militair aan den veroordeelde had moeten worden medege-
deeld en hem drie dagen tijd moeten zijn gelaten om te overleggen,
of hij al dan niet zou willen appelleeren. De gevangene mocht dan
overleg plegen met wien hij wenschte.

Deze wet was z.i. een heilzame wet, voor den militair van groot
belang. Wel was nu de Hooge Krijgsraad afgeschaff, wel was er
nu geen stadhouder of capitein-generaal meer en bestond er een
Committé te Lande, maar, zoo meende *ten Berge*, dat daardoor het
hooger beroep voor alle militairen van vonnissen over militaire mis-
drijven door krijgsraden gewezen tevens zou zijn afgesneden, zou „de
„ongerijmdheid zelve” zijn en zou voor de militairen de noodlottigste
gevolgen hebben.

In dit proces was bovendien een wachtmeester opgetreden als
auditeur-militair tevens secretaris, die informatiën inwon en deed be-
eedigen, welke soms niet eens door den deposant onderteekend werden.
Zoo iemand, hij moge dapper zijn in den strijd en nauwkeurig zijn in
het waarnemen van zijn dienst, miste de kunde noodig voor dit rech-
terlijk ambt, vooral waar het hier over dood of leven van den ver-
oordeelde ging.

In elk geval was de ordonnantie van 1750 ook volgens de erkenenis
van het committé nog steeds geldig en bestond de appèl-bevoegdheid
nog, een „wet, zoo overeenkomstig den regel door 't gezond verstand
„en de principes van billijkheid gedictteert, dat 't gehoor altoos favo-
„rabel is”. Deze wet moest worden in acht genomen ook in dit geval;
zelfs deze Vergadering mocht den veroordeelde dit recht niet ont-
nemen, juist waar het hier een der zwaarste delicten — insubordinatie
— betrof met de doodstraf als gevolg. Wel had het Committé te Lande
het vonnis nader bezien, doch dat was niet gelijk te stellen met eene
behandeling van de zaak in hooger beroep, waarbij de veroordeelde
het recht had zich door een deskundig raadsman te doen bijstaan en
nadere en nieuwe verhooren te doen houden.

Daartoe deed niet af de publicatie van het Committé dd. 8 Mei 1795,
op welke men zich heeft beroepen en waarbij niet anders werd bepaald
dan dat het vonnis tegen een wegens verzet tegen een meerdere ver-
oordeelden onderofficier of gemeen militair niet mocht worden ten
uitvoer gelegd, voordat het welmeenen van dat Committée vernomen
was. Deze publicatie raakte alleen de executie maar niet het appèl bij
het ontbreken van confessie, zoodat approbatie niet mocht worden
gevraagd en verleend zoolang appèl nog geoorloofd was; tot zoolang
was het vonnis nog niet in kracht van gewijsde gegaan en achtte hij
dus de approbatie van het Committé „nul en nietig”.

Voorts was niet gebleken, dat de veroordeelde van het recht van
beroep afstand had gedaan; hij had van het vonnis geen mededeeling
ontvangen en evenmin de gelegenheid gehad om beroep aan te teeke-
nen. Men mocht niet met vermoedens werken, waar het een zóo ge-
wichtigen vorm betrof, en niet uitgaan van de onderstelling dat de

veroordeelde toch wel niet in beroep zou gaan of dat er toch wel niet een andere uitspraak zou komen dan een doodvonnis.

De Vergadering zou dus de verleende approbatie als praematuur buiten effect moeten stellen en moeten gelasten, dat het vonnis overeenkomstig de ordonnantie van 1750 aan den veroordeelde zou worden medegedeeld en dat hem de voorgeschreven tijd van beraad zou worden gelaten of hij al dan niet zou willen appelleeren. Indien hij appèl zou instellen, zou de Vergadering dienen te bepalen, waar dit nader onderzoek zou moeten geschieden.

De volgende spreker, de Representant *Auffmorth*, achtte het eveneens bewezen, „dat de procedure informeel is gevoerd, dat hem het „recht van appel, volgens de wet hem competerende, is ontrukkt” en meende „dat het niet genoeg is, het proces te hervatten en de novo „te procederen, maar daar moet voorafgaan een dadelijk herstel en „vergoeding van het onregt, ’twelk de gevangene daardoor heeft geleeden. Deeze vergoeding kan nu niet wel anders geschieden als de „incarceratie voor de straf te houden”.

De Representant *Ploos van Amstel*, die als lid van de over het verzoek gerapporteerd hebbende commissie in dezelfde zitting van 26 October het commissoriaal standpunt verdedigde, deed uitkomen, dat de rapporteurs zich met de vraag, of het proces al dan niet behoorlijk was gevoerd, niet hadden ingelaten omdat het oordeel daarover niet aan de vergadering maar aan den rechter toekwam. Het bewijs van de feiten achtte de spreker behoorlijk geleverd. Maar om welke reden zou men dan in de procedure niet berusten? Verwachtte men soms dat de veroordeelde in hooger beroep of in een ordinaar proces nog een of anderen grond van verontschuldiging zou vinden, welke in eersten aanleg niet te berde zou zijn gebracht? Waartoe dan verder te procederen en de gevangenschap te verlengen?

Daaraan voegde Burger *van Leeuwen* nog toe, dat zijns inziens de termijn om in appèl te komen verstreken was, zoodat, indien men de zaak in appèl zou willen doen behandelen, „de gecondemneerde van „dat tijdsverloop in integrum zoude moeten hersteld worden”, iets waarom hij niet had gevraagd.

Dit laatste werd aanstonds daarop door *van Castrop* bestreden: die termijn begon eerst te loopen van het oogenblik af dat het vonnis aan den veroordeelde was medegedeeld met aanzegging dat hooger beroep voor hem open stond. Dit had niet plaats gehad en hiervan droeg alleen de krijgsraad de schuld.

Daarbij deed *Schimmelpenninck* nog opmerken dat de Vergadering, die zich niet als rechter mocht gedragen, „op eene eclatante wijze „behoort te toonen, dat zij nu nog nimmer zal dulden, dat er door „eenige rechtbank onder haar gezag in ’t minste afgegaan worde van „de voorschriften in de crimineele rechtspleeging geïntroduceerd”. De zaak behoorde dus voor een nieuwe rechtbank te worden gebracht, geïnstrueerd en beslist en er zou eene personeele commissie moeten worden benoemd om eene dergelijke rechtbank aan te wijzen. Na afloop hiervan behoorde de zaak weder bij de Vergadering te worden

voorgebracht om van haar gratierecht zoodanig gebruik te maken als zij met het oog op verzachtende omstandigheden en uit de opnieuw verlengde detentie zou meenen te behooren.

Besloten werd dat vooralsnog gratie niet zou worden verleend en — na veel discussie — dat de procedures van nieuws af aan zouden worden begonnen. Er werd echter tevens een commissie benoemd om te adviseeren, door welke rechtbank dit onderzoek zou moeten geschieden.

Voordat de commissie echter met haar taak gereed was, kwam in de zitting van 28 October 1796 een adres van den veroordeelde zelf ter tafel, die, zijne dronkenschap erkennende, verklaarde zich van het verder voorgevallene niets te herinneren en slechts vroeg om hem een tweede behandeling van zijne zaak te besparen door hem gratie te verleen. Op dit request volgde aanstonds een gunstige beschikking. Zelfs op een voorstel van *de Sitter* om hem te gratieeren maar hem dan aanstonds uit 's Lands dienst weg te zenden werd niet ingegaan. Men vreesde blijkbaar niet „dat zijn krijgskameraden met hem dage-, „lijks voor oogen en onder zig te zien, een vooruitzicht geopend wierde „voor alle derzelve eventueele disobedientien tegens hunne supe-, „rieuren, waardoor dan de noodige krijgsdiscipline alle klem benomen, „de invloed der officieren geweerd en derzelve autoriteit geheel „weggenomen zoude worden” ¹⁾. Zoo ging deze gelegenheid om den Hoogen Krijgsraad in eere te herstellen onbenut voorbij.

In November 1796 werd aan de Nationale Vergadering overgelegd het eerste ontwerp van eene constitutie, waarin eene afzonderlijke afdeeling gewijd was aan de rechtspleging over de militairen. Art. 702 legde als beginsel vast, dat het „oorlogsvolk” in commune delicten en in civiele zaken aan den dagelijkschen en competenten rechter onderworpen bleef. Het Wetgevend Lichaam werd echter bevoegd verklaard om „over commune delicten, welke niet aan den lijve straf-, „baar of door militairen onderling zijn gepleegd, de nodige bepa-, „lingen te maken en verders wanneer zij zullen te velde zijn of ander-, „zinds in tijde van oorlog”. Daarnaast bepaalde art. 703: „Met be-, „trekking tot militaire delicten, ofschoon dezelve met commune delic-, „ten vermengd zijn, of hierover geschil ontstaat, worden zij voor „zodanige rechtbank en op zulk een wijze terechtgesteld als het Wet-, „gevend Lichaam zal bepalen” ²⁾.

Deze twee bepalingen ontlokten, nog vóórdát zij in behandeling kwamen, aan den Representant *de Mist* de opmerking, dat hij die veel te schraal en te weinig uitgewerkt vond ³⁾. In de zitting van 2 December 1796 kwam de berechting te Amsterdam van twee hellebardiers ter sprake. Eene commissie, welke daarover verslag uitbracht, gaf in overweging om een van de twee onder handtasting te doen ontslaan

¹⁾ Dagverhaal, III, blz. 457-461, 476-479, 481 v., 493 v., 497.

²⁾ Dagverhaal, III, blz. 634.

³⁾ Dagverhaal, III, blz. 765.

en den ander aan het Committé der Marine te laten uitleveren. Dit laatste voorstel, dat gericht was tegen het Amsterdamsche Committé der Justitie, deed den Representant *Nuhout van der Veen* vuur vatten. „Het komt mij voor”, zoo sprak hij, „dat de handelwijze van het Committé der Marine zoude schijnen daarheen te strekken om weder „eene militaire jurisdictie in te voeren, waartegen deeze Vergadering „zoo zorgvuldig wil gewaakt hebben.” Nader onderzoek hiervan kwam hem gewenscht voor, „opdat door geene overhaasting voet gegeven „worde ter ondermijning der werkzaamheden van de justitie en mis- „schien tot onvoorzichtige decisie eener zaak, die van zooveel belang is.”

Tot het inwinnen van nader advies werd daarop besloten ¹⁾.

Niettemin werden over de ontworpen artikelen 702 en 703 discussien niet gevoerd. Zij werden, behoudens kleine wijzigingen, in de zitting van 1 Maart 1797 aangenomen en luidden toen:

Art. 702. „Het volk van oorlog te lande blijft met betrekking tot „alle civile zaken gelijk mede tot commune delicten alleen onderworpen aan den ordinair en competenten rechter van elk in zijn „regard; doch wordt aan het Wetgevend Ligchaam overgelaten, met „betrekking tot commune delicten, die niet aan den lijve strafbaar „zijn, of wanneer dezelve begaan zijn door militairen onderling, de „noodige bepalingen te maken en voorts in het algemeen wanneer de „militairen te velde zullen zijn of anderzints ten tijde van oorlog op „expeditie.”

Art. 703. „Met betrekking tot militaire delicten, ook wanneer „dezelve gepaard zullen gaan met een commune delict of wanneer „over de natuur van het begane delict geschil zoude kunnen vallen, „wordt het volk van oorlog te lande voor zodanige regtbanken en op „zodanige wijze teregtgesteld als door het Wetgevend Ligchaam dien- „aangaande zal bepaald worden” ²⁾.

Op grond waarvan en door welken invloed deze redactie-wijzigingen zijn aangebracht, blijkt niet. Ook is niet op te helderen, waarom de eerste lezing, welke op alle „oorlogsvolk” betrekking had, in tweede lezing beperkt werd tot „het volk van oorlog te lande”, zonder dat van de zeemacht gesproken werd. Daarentegen werd in art. 703 de mogelijkheid tot het maken van afwijkende regelingen van „(indien „hierover) geschil ontstaat” zonder dat blijkt waarom, uitgebreid tot „(indien hierover) geschil zoude kunnen vallen”.

Hoewel de vrees voor de militaire justitie nog niet geweken was — in de zitting van 18 Mei 1797 bleek die nog bij den Representant *Pompe van Meerdervoort* te bestaan ³⁾ — werd er verder niet meer over gesproken en toen in de zitting van 2 Juni d.a.v. een herzien ontwerp, gereed gemaakt voor de volksstemming, werd overgelegd, bleek de Afdeeling „Van de rechtspleging over het Volk van Oorlog” er aldus uit te zien:

¹⁾ Dagverhaal, IV, blz. 195.

²⁾ Dagverhaal, V, blz. 67.

³⁾ Dagverhaal, V, blz. 1108.

„Art. 736. Het volk van oorlog blijft met betrekking tot alle *civile* zaken alleen onderworpen aan den burgerlijken rechter.

„Art. 737. Niettemin wordt aan het Wetgevend Lichaam overgelaten om nopens het verleenen van kortingen op de tractementen en „gagiën van militairen en de wijze van procedeeën dienaangaande „zodanige reglementen te maaken als hetzelve ten meesten dienste „van den Lande en overeenkomstig de regelen van billijkheid zal „oordeelen te behooren.

„Art. 738. De cognitie over commune delicten door het volk van „oorlog te lande gelijk ook door het volk van oorlog te water buiten „scheepsboord gepleegd, blijft aanbevolen aan den burgerlijken rech- „ter der plaats, alwaar de misdaadigers guarnisoen houden of op „heete daad betrapt zijn.

„Art. 739. Aan het Wetgevend Lichaam wordt overgelaten, de „noodige schikkingen en bepalingen te maaken, voor hoedanig rech- „ters en op hoedanige wijze de militairen te lande en te water (zo ter „eerster instantie als in het hooger ressort) zullen worden terecht- „gesteld:

„1. Wanneer dezelve begaan zuivere militaire misdaden;

„2. Wanneer een begane misdaad niet aan den lijve strafbaar is;

„3. Wanneer een militair delict met een gemeen delict gepaard zal „gaan;

„4. Wanneer de militairen onderling of de een jegens den anderen „commune delicten begaan;

„5. Wanneer tusschen den burgerlijken en militairen rechter ver- „schil ontstaat over de natuur van het begaan delict;

„6. Wanneer de militairen te velde of op expeditie zijn, gelijk ook „wanneer dezelve binnen scheepsboord eenigerlei delicten begaan, „zonder onderscheid van commune of militaire delicten.

„Art. 740. Ook zal het Wetgevend Lichaam beslissen of en in welke „gevallen door den militairen rechter met opzigt tot commune delicten „bij *preventie* kan worden gevonnisd.

„Art. 741. Eindelijk zorgt het Wetgevend Lichaam, dat de Com- „mitté's tot de zaken van het bondgenootschap te lande en der marine „bij derzelver ontbinding daadlijk worden vervangen ten aanzien der „judicature over militaire personen, thands aan dezelve zo in cas „d'appèl als andersins competeerende, en zulks op zodanige wijze als „hetzelve na ingenomen consideratiën en advijs van het Hoog Natio- „naal Gerechtshof zal oordeelen te behooren”¹⁾.

Men ziet hieruit hoe groot de vrijheid was, welke de commissie voor de eindredactie van het ontwerp zich veroorloofde over bepalingen, waaraan schriftelijk noch mondeling eenige aandacht was besteed. De eindredactie zag er uit — om het modern uit te drukken — als een opgave van vraagpunten, over welke een juristenvergadering zou laten stemmen. Maar de opgave van art. 739 was wel een zoo goed als volledige resumptie van wat er in de vooraf-

¹⁾ Dagverhaal, VI, blz. 519.

gaande jaren op dit gebied aan de orde was geweest en zou, naar de opvatting van dien tijd een goede gids geweest zijn voor een commissie van representanten, aan welke de uitwerking van het vraagstuk in een ontwerp-wetboek zou worden toevertrouwd.

Toen bij de volksstemming op 8 April 1797 dit ontwerp bleek niet te zijn aangenomen, moest men zich op hervatting van dien arbeid bezinnen. Hiermede ging het verdere gedeelte van dat jaar verloren en naderde eene kentering in de politiek, welke de op dood spoor geraakte constitutioneele werkzaamheden opnieuw in beweging zou brengen. In overleg met den Franschen Gezant Delacroix werd het nemen van krachtige maatregelen overwogen en voorbereid, tot welker doorvoering in het begin van Januari 1798 besloten werd.

De Staatsgreep van 22 Januari 1798 bracht versterking aan het meer vooruitstrevend gedeelte van de leden van de Nationale Vergadering, welke voortaan den naam zou dragen van „Constitueerende „Vergadering representeerende het Bataafsche volk”. Nadat deze naamsverandering onder luide toejuichingen tot vreugdebetoon was aangenomen ¹⁾, volgde weldra het besluit om zoo spoedig mogelijk te geraken tot de samenstelling van een uit vijf leden bestaand intermediair Uitvoerend Bestuur en van eene voor dat bestuur bestemde instructie. Daarnaast besloot de vergadering o.a. om aan het Committé te Lande en aan dat der Marine op te dragen, tot nader order in hunne functiën voort te gaan ¹⁾.

Den volgenden dag, 23 Januari stelde de Vergadering een brief vast „aan de respectieve Gewesten”, waarbij werd vastgelegd, „dat van „dit oogenblik af ophouden alle Provinciaale Bestuuren zoals die „hebben gesubsisteerd in de geheele Republiek; wordende derhalven „de tot dusverre zogenaamde Provinciale en Quartierelijke Bestuuren „hiermeede verklaard voor ontbonden en provisioneel veranderd in „Intermediaire *Administratieve Bestuuren*, afhankelijk van en ver„antwoordelijk aan deeze Vergadering”. Bovendien liet de Vergadering nog aan het gewezen Provinciaal Committé van Holland schrijven „zich te onthouden van eenige daad van Provintiale Souverainiteit” ²⁾). Tegelijkertijd benoemde de Vergadering leden van het Intermediair Uitvoerend Bestuur, waardoor de scheiding van Wetgevende en Uitvoerende Machten een feit werd; de benoemden zouden, voor zooveel in loco present, den volgenden dag worden beëdigd en hunne taak aanvaarden. Eene instructie zou zoodra mogelijk volgen. Door ziekte van een der benoemden werd de beëdiging nog één dag uitgesteld, op welken 25sten Januari deze inderdaad met de noodige plechtigheid geschiedde ³⁾.

Hiermede was, vooruitlopende op de nieuwe constitutie, aan de scheiding van twee van de drie machten voldaan en was de souvereiniteit der provinciën verdwenen. Twee van de struikelblokken

¹⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 419.

²⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 434.

³⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 436 v., 438, 450 v., 481, 499.

op den weg van de militaire jurisdictie waren opgeruimd: van een overleg over de regeling hiervan enerzijds tusschen het Wetgevend Lichaam en den Stadhouders en anderzijds tusschen de vertegenwoordigers in het Wetgevend Lichaam van de souvereine provinciën kon geen sprake meer zijn en de zeer voorloopige handhaving van het Comité te Lande en van het Comité der Marine wees er wel op, dat ook de scheiding tusschen deze met uitvoerende macht bekleede colleges en de militaire rechtspraak spoedig tot eene oplossing zou moeten komen.

In aansluiting hieraan bevatte het door den Burger *Rant* mede namens 48 andere leden op 25 Januari aan de Constitueerende Vergadering ingediend en door de Vergadering aanvaard voorstel tot vaststelling van allerlei beginselen, welke in de te ontwerpen constitutie zouden moeten worden belichaamd, o.a. dit onderdeel „dat de „eenheid van het gouvernement worde ingesteld op eene wijze, dat „de oude verdeeling in provinciën voor eeuwig plaats maake voor „eene ééne en ondeelbaare Republiek”. Voorts zou de constitutie een uitvoerend Bestuur moeten in het leven roepen, bestaande uit vijf leden, belast met de uitvoerende macht, en zulks met regeling o.a. van de inwendige organisatie van dat bestuur en de benoeming en bediening van „deszelfs agenten”; zij zou de departementale en municipale administratiën ondergeschikt moeten maken aan het uitvoerend bestuur, „bij welke administratiën dit bestuur des benodigd „deszelfs agenten of commissarissen zal hebben, gelast met de be„waaking der wetten en het vorderen van derzelve uitvoering”¹⁾ en zou moeten doorvoeren eene „wel onderscheiden verdeeling der „drie machten, zo wetgevende als uitvoerende en rechterlijke”. Voegt men daar nog bij den eisch tot „hervorming der civile en crimineele „wetboeken en instelling van nieuwe uiterlijk binnen 3 jaaren”²⁾ en dat onder de zes aan het uitvoerend bestuur ondergeschikte agenten er één zou zijn „voor den Oorlog” en één „voor de Marine”³⁾, dan is het duidelijk dat de geheele achtergrond waartegen zich het drama van den Hoogen Krijgsraad had afgespeeld, grondig zou veranderen en dat alle toen gebleken scherpe kanten zouden verdwijnen.

In het in diezelfde vergadering aangenomen benoemingsbesluit van de leden van „het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek” was opgenomen de „ampele authorisatie omme de Comité's tot de „Algemeene Zaaken van het Bondgenootschap te Lande en tot de „Zaaken van de Marine . . . zolang dezelve zullen bestaan, op den „tegenwoordigen voet derzelve ordres te doen obedieeren en voorts „dezelve ten spoedigsten te ontbinden”⁴⁾.

Nadat op 26 Januari nog besloten was van het in functie treden van het Intermediair Uitvoerend Bestuur bij proclamatie den volke

¹⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 444.

²⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 445.

³⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 446. Hunne instructien zie men in Dagverhaal II, blz. 758, 907, 909, 923.

⁴⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 451.

kennis te geven ¹⁾, volgden op 27 Januari uit den mond des Voorzitters in een toespraak de woorden: „Gij weet het, Burgers! dat de „gewuande souverainiteit der provinciën niet alleen zeederd de „revolutie van 1795, maar ook vooral van het begin der Nationaale „Vergadering tot aan derzelve ontbinding — tot op laatstleeden „Maandag — de voornaamste hinderpaal is geweest, waardoor de „redding van het Vaderland onmogelijk wierd gemaakt”. En iets verder: „Wilden wij het Vaderland redden, was de eerste welmeenende stap die wij moesten doen, de wangedrochtelijke souverainiteit der provinciën af te schaffen. . . . Lang genoeg was die *despotique* macht door ons gevoeld en zij had reeds voor zeer lang behooren verpletterd te worden door hun die invloeds genoeg bezaten, „doch geen mannenmoed genoeg hadden om het monster onverschrokken aan te vallen en te neder te vellen” ²⁾. Zoo waren de rollen omgekeerd en de epitheta verlegd!

In de vergadering van 30 Januari werd voor kennisgeving aangenomen een brief van het Committé te Lande, verklarende dat het ingevolge de te zijnen aanzien gevallen besluiten „de rapporten en „andere stukken onder hen berustende, aan het Uitvoerend Bewind „zouden inzenden” ³⁾ en zoo mocht de voorzitter in de zitting van 2 Februari bij het nederleggen van zijn praesidium constateeren „dat *alle* de voormalige gewesten afstand van haare souverainiteit „gedaan en zich in *intermediaire administratieve bestuuren* verandering” hadden ⁴⁾. Ook diens opvolger bevestigde dit in de zitting van 5 Februari: „Zij die in den hare zooveel oppermacht uitoeffenden als alléén de eigenschap moest uitmaken van de vergadering „der vertegenwoordigers van het volk, hebben daarvan afstand gedaan en zich gesteld op die hoogte, waarop deeze Constitueerende „Vergadering de voormalige soevereine provinciale gewesten terecht „geplaatst heeft” ⁵⁾.

Doch het Committé te Lande bleef nog bestaan en zoo werd in de zitting van 6 Februari een verzoek om gratie van iemand te Aken, die twintig jaren geleden gedeserteerd was, aan dit Committé om advies gezonden. De opmerking van een der leden, dat het Committé te Lande niet meer aan deze vergadering mocht adviseeren, resconteerde de voorzitter onder instemming van de vergadering met de opmerking „dat, zolang het Committé nog exteerde, hetzelfde ook „deze vergadering mogt dienen van advys” ⁶⁾.

Deze weg werd nog bij andere verzoeken gevolgd ⁷⁾, maar in de zitting van 15 Februari verscheen, na verkregen toestemming daartoe, eene commissie uit het Committé te Lande, welke ook na de ten

¹⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 462, 466, 472, 484.

²⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 463.

³⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 474.

⁴⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 500.

⁵⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 519.

⁶⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 514 v.

⁷⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 540, 570, 594, 600, 605.

aanzien van het Committé genomen beslissingen, niet aan het Uitvoerend Bestuur rapport had willen uitbrengen over een tweetal daartoe in zijne handen gestelde gratieverzoeken, doch dit nog zelf aan de Vergadering wilden doen omdat alleen deze als souverain tot gratieering bevoegd was ¹⁾). Dit was tevens zijn zwanezang, daar onder de ter tafel gebrachte ingekomen stukken zich een brief bevond van het Uitvoerend Bewind, waarbij kennis gegeven werd, dat het Committé te Lande ingevolge de op 29 Januari verleende machtiging ontbonden was. Met de inwerkingbrenging van het nieuw gevormde Departement van Oorlog had het Bewind succes gehad in het vinden van geschikt personeel. Minder goed was het Bewind geslaagd bij de bezetting van de posten verbonden aan een nog in te stellen Departement van Marine: de daartoe geschikt geachten weigerden nl. die functiën te aanvaarden. De Vergadering verklaarde daarop, instemmende met een voorstel van den voorzitter, dat dergelijke weigering „in dringende oogenblikken” zonder voldoende bevonden redenen een misdaad was, waarop als straf zou staan onwaardigheid tot het uitoefenen van stemrecht en verbanning uit de Republiek ²⁾).

Op 16 Februari kwamen nog twee adviezen van het Committé te Lande op gratieverzoeken in behandeling. In een van die adviezen deed het Committé nog uitkomen, dat „ofschoon het hun als rechters „niet gepermitteerd is, favorabel op des requestants verzoek te „advyseeren”, hij toch in de clementie werd aanbevolen ³⁾). Het Committé had dus nog in de zaak van dezen requestant recht gedaan.

Nadat nog in het verslag van de zitting van 20 Februari melding was gemaakt van een ingekomen brief van „het Committé te „Lande” ⁴⁾, als ware dit Committé nog niet ontbonden, komt in het verslag van de zitting van 21 Februari een missive van „het gewezen „Committé der Marine” als ingekomen voor ⁵⁾, zonder dat van de ontbinding hiervan berichten zijn opgenomen.

Het Committé te Lande had intusschen, zijn lot voorziende of voorvoelende, gezorgd, niet geruischloos te verdwijnen en het is wel merkwaardig dat het hiertoe ook weder het terrein der militaire jurisdictie had uitgekozen. Reeds was in de zitting van 4 December 1797 van het Friesche bestuur een bericht ontvangen, dat het Committé te Lande besloten had dat militairen „zelfs in cas van civiele „misdaden, ter eerster instantie voor den militairen regter zouden „worden gehoord”. Het Provinciaal Bestuur verklaarde hiertegen bedenkingen te hebben, welke het nader uiteenzette. Dit bericht werd commissoriaal gemaakt ⁶⁾).

Wat voor Friesland mogelijk scheen, kon, naar het scheen, niet voor

¹⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 601.

²⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 607 v., 620, 655.

³⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 612, 613.

⁴⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 633.

⁵⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 652, 653.

⁶⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 65.

Gelderland. Het Committé zond nl. aan de Constitueerende Vergadering eene mededeeling, welke in de zitting van 24 Januari 1798 ter tafel kwam, dat het opdracht had gegeven om een militair op verzoek van het Hof van Gelderland aan dat college uit te leveren „zodanig nothans, dat het voorschreeven Hof informatiën had, dat „hij zich aan een commun delict zoude hebben schuldig gemaakt”. Dit bericht werd voor kennisgeving door de Vergadering aangenomen en werd besloten hiervan aan het Hof van Gelderland mededeeling te doen ¹⁾).

Maar hiermede was men niet van de zaak af. In de zitting van 5 Februari werd gelezen eene missive van het Geldersche Gerechtshof, waarbij het college er op aandrong, dat het uitleveringsverzoek zonder de zoeven vermelde voorwaarde zou worden toegestaan, dat het Hof schriftelijk zou verklaren dat tegen dien militair „over het „pleegen van commun delict werd geactioneerd”. Deze missive werd niet voor kennisgeving aangenomen, doch gesteld in handen van eene commissie om, na deswege met het Committé te Lande te hebben geconfereerd, der Vergadering te dienen van consideratiën en advies ²⁾).

Dit rapport werd uitgebracht in de avondzitting van 22 Febr. d.a.v. Het Geldersche Hof meende tegen den militair wegens ten hoogste strafbare delicten te moeten procederen en had hem gevangen laten nemen door bemiddeling van zijn commandant. Deze had den militair wel in de provoost doen sluiten maar beriep zich, vóórdat hij hem uitleverde, op een resolutie van het Committé dd. 21 Maart 1797. Deze resolutie hield in „dat, in agting genomen „zijnde, dat de wetten van den Lande en 't constant gebruik zouden „medebrenge, dat militairen, die zich in een militair arrest of militaire detentie bevinden, aan den burgerlijken rechter niet zouden „mogen overgegeeven worden voordat daarvan een omstandig rapport aan 't Committé was gedaan en 't Committé met genoegzame „kennis van zaken order tot zodanige overgave had gesteld.”

Het Hof achtte deze resolutie „onbestaanbaar” en vertrouwde dat de Vergadering het Committé zou gelasten haar in te trekken en in elk geval den bewusten militair te laten overgeven tot voortzetting van het onderzoek van diens strafzaak. Het Committé had aan deze opdracht reeds te voren voldaan echter onder de gestelde voorwaarde, welke voorzichtigheidshalve gesteld werd als voorbehoud voor eigen rechtspraak wegens militaire delicten. Deze voorwaarde had de Vergadering door hare beslissing van 24 Januari implicite goedgekeurd.

Bleef over de vraag of de resolutie van 21 Maart 1797 moest worden ingetrokken.

Was deze resolutie in overeenstemming met de landswetten en met het constant gebruik? en was het Committé tot het nemen van die resolutie bevoegd?

Vroeger waren er veel geschillen geweest over de militaire juris-

¹⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 440.

²⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 506.

dictie, waarop de vrijheid schipbreuk had geleden. Toen de vrijheid hier het hoofd opstak, gaf de betreurde overleden *Capellen tot de Poll* aanleiding om „het ondragelijke juk der militaire jurisdictie, „door de stadhouders doorgaans geïntroduceerd en zo vaak gemain- „tineerd en geamplieerd” te doen gevoelen en waren er, na menige debatten, commissiën en conferentiën en zelfs niet zonder medewerking van den laatsten stadhouder, die daartoe door overtuiging gedrongen werd, in 1786 beperkende placaten en reglementen gemaakt. Met deze was de resolutie van het Committé in strijd.

Zoo stond in art. 12 van het hier te pas komend Geldersch reglement, dat op 15 Nov. 1786 gearresteerd en op 22 Mei 1787 geëmanneerd was, dat de apprehensie van militaire delinquanten wegens strafbare feiten ter cognitie van den burgerlijken rechter, buiten dienst op plaatsen zonder garnizoen en in een garnizoensplaats op heeterdaad rechtstreeks mocht geschieden, maar dat voor een militair in dienst en buiten heeterdaad in zijn garnizoen (zooals in casu) de bemiddeling van den commandant gevraagd moest worden, die daartoe zonder uitstel verplicht was; de verdachte moest dan door een detachement gebracht worden naar de door den burgerlijken rechter aangegeven plaats. Met deze bepaling moest het gebruik overeenkomen; anders handelen was een misbruik, dat, zooals meer voorkomt, „zagtkens ingeslopen is”. Deze resolutie kon daaraan steun gegeven hebben en er moest dan nader perk worden gesteld aan het „zo stilletjes inkruipen” van „het wandrogtelijk stelzel van „alle militaire jurisdictie”, waartoe zeker het Committé van tijd tot tijd medegewerkt had. De wetgevende macht gaf daaraan geen steun.

Het Committé wilde wel eenig bewijs hebben dat er eene vervolging wegens een commun delict zou aanvangen. Dat zou geen groot bezwaar zijn indien de overgave op zulk een declaratoir onverwijld zou geschieden. Dat zou vrij wat eenvoudiger zijn dan eerst een omstandig verhaal te eischen voor het geven van de toestemming door het Committé.

Ook moest men onderscheid maken tusschen een door den militairen rechter aangehouden persoon, die, als ook schuldig aan een commun delict, door den burgerlijken rechter opgeëischt werd, en iemand die alleen wegens een commun delict gereclameerd zou worden.

Het is dus wonderlijk dat het Committé in deze dagen na de revolutie „waardoor men zig mogt voorstellen, dat tenminsten dit „gedrogtelijk stelzel van militaire jurisdictie meer dan ooit geheel „zoude zijn vervallen, en geen uitvoerende magt stout genoeg zoude „hebben durven zijn, om hetzelfde regtstreeks of zydelings weder te „introduceeren, zodanige resolutie, welke hetzelfde nog wel voor- „wendt, dat op de wetten van den Lande (doch waarvan ’t contrarie „hiervoor is aangetoond) zoude steunen, heeft durven nemen en „waarbij hetzelfde zig in commune delicten eene magt aanmatigt, „welke de vorige, zelfs de heerschzugtigste stadhouders op zulk eene „verregaande wijze nimmer hebben aangematigd, ten minsten waar-

„tegen men zig zoveel men in die tyden doen konde, heeft geoppo-
„seerd.”

Het Hof achtte deze resolutie dan ook terecht ingaande tegen alle gezonde begrippen omtrent eene goede administratie van justitie, met de wetten strijdig en tot stremming der justitie strekkende. Deze resolutie ware dan ook bij decreet der Vergadering te annuleeren, te vernietigen en buiten effect te stellen.

Daartoe werd besloten zonder dat eenig debat werd gevoerd ¹⁾.

Welke is de beteekenis van deze handelwijze van het Committé te Lande? Ondanks de aan den tijd, waarin zij voorviel, eigen breed-sprakigheid moet men naar die beteekenis raden. Vastgesteld mag worden dat in Friesland een poging was gedaan om de bevoegdheid van den militairen rechter te veralgemeenen en om het dualisme, dat aan het onderscheid tusschen militaire en commune delicten was vastgemaakt, op zijde te schuiven en overbodig te maken. Uit het optreden tegenover het Geldersche Hof valt af te leiden, dat de Friesche gedragslijn in Gelderland, dat van oudsher in den strijd tusschen het militaire belang en de handhaving van locale wetgevingen uit tijden vóórdat van militaire organisatie en tucht als van een algemeen landsbelang kon worden gesproken, een vooraanstaande plaats had ingenomen en bij de totstandkoming van de resolutie der Groote Vergadering van 25 Maart 1651 de hoofdrol had vervuld. niet vol te houden zou zijn zoolang die locale wetgevingen hun kracht en beteekenis nog hadden behouden. Daarom nam het Committé een minder sterken waarborg te baat in het stellen van eene voorwaarde, op grond van welke overschrijding van de bevoegdheidsgrens aan den burgerlijken rechter in Gelderland minder gemakkelijk werd gemaakt.

Beide zaken saamgenomen zou men geneigd zijn in de handelwijze van het eerlang op te heffen Committé te Lande een uiting te zien van eene juistere waardeering dan tot dien tijd gegolden had van de beteekenis van de militaire justitie voor de krijgstucht als algemeen landsbelang. De militaire justitie was wel rechtspraak maar vóór al en boven al *militaire* rechtspraak, dienende om in het militair verband in het gezamenlijk en georganiseerd optreden van leger en vloot als de sterke arm van de Overheid bij uitnemendheid en in de moeilijkste gevallen van uitgebreiden en eventueel ook georganiseerden tegenstand de hoogste belangen van den Staat te verdedigen en de openbare rust en orde met kracht van wapenen te handhaven. Dat georganiseerd en gezamenlijk optreden moet, wil het de hoogste uitwerking hebben, geschieden in strenge ondergeschiktheid aan het opperbevel, dat daaraan leiding geeft, en dat tot doorvoering en handhaving van die ondergeschiktheid zijne strafmaatregelen moet kunnen opleggen en ten uitvoer doen brengen onder verantwoordelijkheid van de lagere militaire overheid. De kracht van de strafrechtelijke repressie tegen overtredingen van de strafwet bij doorgaans vreemde huur-

¹⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 668-671.

troepen, welker aanvoerders of landsoverheid niet zoo verstandig geweest waren om voor die troepen eigen rechtspraak in de capitulatie-verdragen te bedingen, werd zeer belangrijk verminderd door het dualisme in de rechtspraak, afkomstig van lieden, die locale privileges plachten te verdedigen tegen hetgeen zij aanrandingen daarvan noemden, in 1590 bij invoering van hooger beroep in crimineele zaken op een gewestelijk gerechtshof, en later bij krachtiger doorvoering van militaire justitie. Toen nu de drang naar eenheid van wetgeving voor de geheele Republiek in steeds sterker mate gevoeld werd, nam de gehechtheid aan locale privileges in overeenkomstige mate af en verlevendigde het verlangen van de militaire overheid naar eene algemeene geldende en alles omvattende militaire strafwetgeving onvermijdelijk ook. Was aan het Committé te Lande toen wellicht reeds iets bekend van het plan van den auditeur-militair *Petrus Wiertsma* om een ontwerp van een dergelijke militaire strafwetgeving voor het krijgsvolk te lande te ontwerpen en dankte *Wiertsma* het aan dat initiatief, dat hij door het Uitvoerend Bewind in November 1798 in plaats van een op verzoek ontslagen lid, als zoodanig benoemd werd in de commissie ter vervaardiging van het civiele en crimineele wetboek? ¹⁾ Dan zou een nieuwe poging om de militaire jurisdictie nader te bepalen alleszins te verklaren zijn al was het resultaat niet anders dan men van eene daarvoor nog niet in alle opzichten ontvankelijke vergadering mocht verwachten. Dientengevolge zal het ontwerp-*Wiertsma* nog wel vastgehouden hebben aan de beperking van de militaire jurisdictie tot militaire delicten en was de beslissing van Koning Lodewijk Napoleon, die boven de partijen stond en er zich rekenschap van wist te geven, dat de provinciale souvereiniteit voor goed verdwenen was en ook de militaire rechtspraak eerst recht een militaire landszaak genoemd mocht worden, noodig om reeds in het ontwerp van een Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande, dat hem op 8 April 1807 door eene commissie ingevolge zijne opdracht werd aangeboden, de ruimere omschrijving aanvaard te zien ²⁾. Op dit succes heeft de militaire justitie gedurende haar verder bestaan voortdurend gesteund en het pleit voor de waarde ervan, dat de stadhouders, de Raad van State en het Committé te Lande, aan welk het legerbeheer was opgedragen, op de militaire zijde van het vraagstuk het meeste gewicht hebben gelegd.

Na het ontbinden van de Committé's te Lande en der Marine ging de aan die Committé's toekomende militaire jurisdictie over aan het College van Landsadvocaten te Amsterdam. Dit werd echter niet aanstonds vastgesteld, maar geschiedde naar aanleiding van een ter zitting van de Eerste Kamer van 3 September 1798 ingekomen brief van het Uitvoerend Bewind, daarbij inzendende de processtukken met een vonnis van den garnizoenskrijgsraad te Groningen tegen

¹⁾ Zie het Dagverhaal van de zitting der Eerste Kamer van 22 November 1798, Deel III, blz. 198.

²⁾ Vreede, Ontwerpen van strafwetten enz. 1842, blz. 44 bovenaan.

een militair, veroordeeld wegens diefstal. Van dit vonnis werd zijne approbatie gevraagd, doch het Bewind, zich beroepende op art. 107 der Staatsregeling, wees er op, dat het „geen vonnissen vermag „goed- of af te keuren” en verzocht te beslissen hoe te dezer zake gehandeld diende te worden. Deze brief werd commissoriaal gemaakt ¹⁾ en het rapport van deze commissie, dat 6 September werd uitgebracht, legde aan de Kamer een ontwerp-besluit voor, waarbij het Uitvoerend Bewind zou worden gemachtigd „s Lands Advocaten „te verzoeken om, hangende de deliberatiën van het Vertegenwoordigend Lichaam over de militaire jurisdictie, alle vonnissen door „de militaire krijgsraaden uitgesproken, te ap- of improbeeren en „wel op dienzelven voet en volgens dezelve instructie als zulks „tevorend door het gewezen Committé tot de Algemeene Zaaken „van het Bondgenootschap te Lande plag te geschieden.”

Nadat de Representant *Vitringa* de opmerking had gemaakt, dat hij „van het appèl der vonnissen tegen militairen ter zee uitgesproken, in het rapport geen gewag (had) hooren maaken”, werd overeenkomstig het voorstel van den voorzitter besloten, om wat de Marine betreft eene nadere voordracht van het Uitvoerend Bewind af te wachten en het ontworpen besluit te bekrachtigen ²⁾.

Omtrent de behandeling van dit besluit in de Tweede Kamer vermeldt het Dagverhaal niets. Uit een verzoek van de Landsadvocaten Mr. *L. J. Vitringa*, Mr. *F. J. Gallé*, Mr. *P. Sandifort* en Mr. *J. D. Kempenaar*, dat het Uitvoerend Bewind aan de Eerste Kamer had toegezonden en dat in de zitting van 28 September ter tafel kwam ³⁾, blijkt echter, dat zij bij decreet van 21 September t.v. belast waren met de waarneming van de militaire justitie. Menigmaal hebben zij dan ook in militaire strafzaken recht gedaan ⁴⁾.

Op 23 Augustus 1799, nadat bericht ontvangen was van *Admiraal Story*, dat een Britsche vloot ter hoogte van den Helder was waargenomen, welke bemanning zich voorbereidde tot het doen van eene landing in Noord-Holland, ging de Eerste Kamer er toe over, met grooten spoed eenige door het Uitvoerend Bewind voorgestelde oorlogsmaatregelen te sanctionneeren, onder welke de mobilisatie van de gewapende burgermacht ⁵⁾, de machtiging aan het Uitvoerend Bewind om de plaatsen en streken, waar het zulks noodig zou achten, in staat van beleg te verklaren ⁶⁾ en het bepalen van de tractementen „voor „den Fiscaal en verdere leden voor den Militairen Krijgsraad” ⁷⁾.

Nadat de Eerste Kamer deze voetstoots had aanvaard, kwamen zij dienzelfden middag in de Tweede Kamer ter tafel. Tegen de regeling

¹⁾ Dagverhaal, II, blz. 404.

²⁾ Dagverhaal, II, blz. 452.

³⁾ Dagverhaal, II, blz. 687.

⁴⁾ Zie b.v. Dagverhaal V, blz. 300.

⁵⁾ Dagverhaal, V, blz. 798.

⁶⁾ Dagverhaal, V, blz. 804.

⁷⁾ Dagverhaal, V, blz. 799.

der tractementen „voor den Fiscaal, Griffier en andere geëmployeerden bij de Hooge Vierschaar” bestond hier aanvankelijk eenig bezwaar: er zou een bedrag van *f* 14.800 mede gemoeid zijn en de Representanten *Siderius* en *Vitringa* begrepen niet, dat deze vaststelling zoo onverwijld moest plaats vinden. Een praeadvies van een kleine commissie zou er toch nog wel op kunnen overschieten. Maar de andere leden boden hun geen steun en zoo werd ook dit besluit in een decreet veranderd. Aangezien nu de weg vrij was voor het Uitvoerend Bewind om overeenkomstig de artt. 2, 4 en 9 van het Tweede Capittel van de Derde Afdeeling van het Crimineel Wetboek van 26 Juni t.v. ¹⁾ deze titularissen van of bij de Hooge Militaire Vierschaar te benoemen, geschiedde zulks blijkbaar nog denzelfden dag, 23 Augustus, en aanvaardden zij terstond hunne functiën, tengevolge waarvan 's Lands Advocaten van dit deel van hun taak werden ontheven. De commissie, die onder dagteekening van 8 April 1807 het eerste ontwerp van een nieuw Crimineel Wetboek voor het Krijgsvolk te Lande aan Koning Lodewijk Napoleon indiende, vermeldde althans te dezen aanzien: „Vermits aan [den Agent van Oorlog] *als een eenig persoon* zijnde, geen administratie van justitie kon worden gecommandeerd, zoo is de administratie der militaire jurisdictie overgegaan op het Collegie van 's Lands Advocaten tot op den 23sten Augustus 1799, wanneer bij decreet der Wetgevende Vergadering is besloten tot het oprigten van een permanent collegie onder den naam van Hooge Militaire Vierschaar, alleen bestaande uit hoofdofficieren, en is aan dezelve de militaire justitie wederom plenair „gedemandeerd” ²⁾. Formeel juist was deze voorstelling van de zaak echter niet.

Officieele molens malen langzaam en eene consequentie, welke aanstonds had behooren te zijn getrokken, viel eerst, toen in de zitting der Eerste Kamer van 3 Januari 1800 in behandeling kwam een brief van het Uitvoerend Bewind handelende over twee gratieverzoeken. Het Bewind adviseerde „om, daar thans de Hooge Militaire Vierschaar is opgericht, soortgelijke verzoeken aan de voornoemde Hooge Militaire Vierschaar te renvoyeren om consideratiën en advies”. Tot deze wijziging in de behandeling, welke de Kamer blijkbaar zelve nog niet had overwogen, werd toen aanstonds besloten ³⁾.

De Hooge Militaire Vierschaar, ingesteld bij het Crimineel Wetboek van 1799, bestond uit vijf hoofdofficieren, die voldeden aan de vereischen in de Staatsregeling gesteld. Wat hiermede bedoeld is, blijkt uit art. 301 der Staatsregeling, in welk artikel deze Hooge Vierschaar genoemd wordt, niet: daar was slechts sprake van vijf hoofdofficieren zonder meer. Art. 300 echter opende voor vreedstijd de mogelijkheid van „herziening” van krijgswaardvonnissen ter beoordeeling of de bij de wet bepaalde straf naar behooren was toegepast. Deze herziening zou geschieden door de vijf oudste hoofdofficieren van de brigade.

¹⁾ Zie M.R.T. XXXV, blz. 344 v.

²⁾ Prof. Mr. G. W. Vreede, Ontwerpen van Strafwetten enz. 1842, blz. 21.

³⁾ Dagverhaal, VII, blz. 12.

Verband tusschen deze vijftallen legde het Crimineel Wetboek echter niet. In het ter zitting van de Eerste Kamer van 27 Mei 1799 uitgebracht commissoriaal verslag over het ontwerp van het Crimineel Wetboek deed de commissie uitkomen¹⁾, dat deze herziening nog niet mogelijk zou zijn, aangezien het leger nog te velde was en er nog geene vaste garnizoenen waren. Tot zoolang liet het Wetboek de mogelijkheid open van hooger beroep op de Hooge Militaire Vierschaar ter zake van vonnissen van krijgswraden in crimineele gevallen, waaronder het wetboek verstond gevallen waarin was geëischt of opgelegd de doodstraf, geeseling, werken in een tucht- of rasphuis dan wel eenige andere infameerende straf, cassatie of wegzagen als schelm²⁾.

Deze vonnissen moesten met de dossiers aan de Hooge Militaire Vierschaar worden opgezonden ter herziening; de uitslag geschiedde door approbatie of door improbatie. Afgekeurd moesten worden vonnissen, door een niet-bevoegd geachten of niet-behoorlijk samengestelden krijgswaad geweest, of geveld na informeel gehouden informatie of instructie of eindelijk niet zijnde overeenkomstig de wet of de *mérite* van de zaak³⁾.

In het laatstbedoelde geval nam de Hooge Militaire Vierschaar de behandeling van de zaak over — en dit gold ook voor zaken waarin van het instellen van appél geen gebruik was gemaakt — en werd dus practisch hooger beroep mogelijk gemaakt. Deze mogelijkheid is blijven bestaan ook nadat de vreedstijd was teruggekeerd en bleef nog tot 1925 gehandhaafd.

De commissie achtte de vijf hoofdofficieren, die de Hooge Militaire Vierschaar uitmaken zouden, daartoe geschikt; deze zouden geen gepensionneerden mogen zijn en daarom was het goed gezien, dat de hoofdofficieren om de twee jaren voor andere zouden moeten plaats maken. Aldus werd ook voorkomen „dat die vierschaar haare macht „te verre zoude willen uitstrekken.”

Die geschiktheid werd weldra niet meer zoo gaaf aanvaard als toen geschiedde. In de zitting van de Eerste Kamer van 19 Januari 1801 bracht eene commissie verslag uit over een brief van de Hooge Militaire Vierschaar, welke op 19 Juni 1800 in hare handen was gesteld. Deze brief hield in eene klacht over het indienen van ongemotiveerde gratieverzoeken: „Al te wel gevoelt Uwe Vergadering (dusdanig luidt de „missive) dat het getal van dergelijke smeekschriften, die somtijds „met de ongehoordste verdichtselen doorweven zijn, van dag tot dag „zal toeneemen, naar mate op dezelve eene min of meer gunstige „dispositie verleend wordt en dat het derhalven te vreezen is, dat de „misdaad van desertie nimmer tot dien hoogen graad als thans ge- „pleegd is”; dat de justitie hierdoor noodeloos belemmerd zal worden.

De commissie kon zich met deze bedenkingen, welke ook het aandeel

¹⁾ Zie M.R.T. XXXV, blz. 322 v.

²⁾ Crim. Wetb. 1799, IIIe Afd., 6de Kap., artt. 19, 20 (M.R.T. XXXV, blz. 359 v., 394).

³⁾ Crim. Wetb. 1799, IIIe Afd., 2e Kap., artt. 24-29 (M.R.T. XXXV, blz. 346 v.).

van de rechterlijke macht in de gratieering raakten, niet vereenigen en voegde bij de bezwaren, welke zij hiertegen ontvouwde, nog deze slot-opmerking:

„Eindelijk zouden Uwe gecommiteerden, als een corollarium of „toegift (zonder echter, om de woorden der Vierschaar te bezigen, „zulks van eenige applicatie te maaken) aan Ul. attentie kunnen „brengen, dat, hoe oplettend, hoe door- en omzichtig de leden van de „Hooge Militaire Vierschaar in het vellen van vonnissen ook zoude „behooren geconsidereerd te worden (en het is er verre af, dat Uwe „gecommiteerden eenig twijffel deswegens zouden koesteren) het „echter niet onmogelijk is, dat mannen, welke zich met alle de bijzon- „derheden van de militaire tacticq van hunne vroege jeugd hebben „bezig gehouden, mannen, welker privative beroep niet zozeer tot het „rechterlijke dan wel tot uitoeffenen van militaire functiën bestemd „was, zich niet zozeer hebben toegelegd om in ieder geval de zoms „voorkomende favorabele omstandigheden altoos in den haak toe te „passen, ja, zoude het misschien van dusdanig collegie niet te veel „gevergd zijn, wanneer men door hun alle die dikwerf afgetrokken „en als het ware verhoolen adminiculen en indicieën zoude willen „hebben uitgepluist, welke nogthans, omdat het leven van een indi- „vidu daarmede dikwerf in verband staat, eene omzichtige navor- „sching aanprijzen.” Daarbij sloot een deel van de commissoriale conclusie aan: „dat Uwe gecommiteerden geenszins in twijffel hebben „getrokken, dat de Hooge Militaire Vierschaar te Lande ten eenen- „maal overtuigd en doordrongen kan zijn geweest van het begrip der „noodzaaklijkheid om dusdanige en in de bij deszelfs missive vervatte „termen voorkomende herinnering aan de representatieve souverein te „moeten doen; wij herhalen het, dat begrip, dat bezef, die overtuiging „kan, onzes erachtens, niet miskend worden; ofschoon Uwe gecom- „mitteerden in verre na niet zo geredelijk ten opzigte van de bevoegd- „heid der Hooge Militaire Vierschaar om dusdanig vertoog te doen „zouden durven instemmen.”

Overeenkomstig het advies werd besloten een afschrift van dat rapport te doen toekomen aan de Hooge Militaire Vierschaar te Lande „tot deszelfs informatie en narigt”¹⁾. Of de leden hierover, ondanks alle fluweele handschoenen, welke de commissie daarbij had aange- trokken, gesticht zullen zijn geweest, valt te betwijfelen.

Voor de Marine liepen de zaken door het ontbreken van eene over- eenkomstige regeling nog minder vlot. Nog altijd gold de op 26 Juni 1795 herziene doch verouderde Articulbrief en zoo kwam in de zitting van de Eerste Kamer van 3 October 1799 weder een voorstel aan de orde tot benoeming van een Hoogen Zeekrijgsraad „tot het onder- „zoeken van het gedrag van de opper- en mindere bevelhebbers van „'s Lands Vloot bij gelegenheid van derzelver overgave op de Vlieter”. Na eenige discussie werd dit voorstel aangehouden tot den volgenden dag. In deze zitting werd o.a. de noodzakelijkheid betoogd, dat in

¹⁾ Dagverhaal, XI, blz. 179-186.

een dergelijken krijgsraad zeeofficieren behoorden te worden opgenomen en dat niet tot officieren van de landmacht of tot andere rechters de toevlucht mocht worden genomen. Zoo sprak de Representant *Steyn Parvé* onder meer als volgt: „Elke zee-officier en ieder, die . . . „voor die krijgsraad zoude teregtstaan, heeft na mijn inzien, als het „waare een geacquireerd regt om in cas van wanbedrijf in den dienst „voor zee-officieren, maar niet ook voor die van de landmagt of een „uit officieren der land- en zeemagt gecombineerd collegie teregt te „staan. Ook zoude het, immers in mijn oog, een flétrissure voor het „corps zee-officieren involveeren, wanneer niet zij alleen, maar ook „gedeeltelijk de officieren der landmagt die krijgsraad mede zouden „uitmaaken, daar er geene redenen zijn om dezelve op die wijze door „anderen, welke voorheen nimmer daartoe geëmployeerd werden, ten „deze te doen remplacieren. Terwijl ik eindelijk met opzigt tot de „gemaakte remarque, alsof de officieren der landmagt evenzeer ge- „schikt zouden zijn om over deze zaaken te oordeelen als zee-officieren, „er alleen nog dit moet bijvoegen, dat, ja, misschien dit zoude kunnen „aangaan met relatie tot de overgaaf van het Texels esquader, maar „dat zulks geenzins doorgaat ten opzigte van alle die misdrijven van „pligtverzuim als anderzins, waarover de krijgsraad nu en in het „vervolg zoude moeten jugeeren.”

Hoewel met een beroep op mogelijk gebrek aan zeeofficieren en omdat men „zoo min mogelijk het *esprit de corps*, hetwelk tusschen „de land- en zeemacht plaats heeft, moet aankweken”, de geopperde combinatie werd verdedigd, werd zij toch, rekening houdende met de praktijk en met vroegere verwerping van dat denkbeeld, niet aanvaard ¹⁾.

De Tweede Kamer maakte er op 5 October 1799 een decreet van ²⁾ en op 19 October aanvaardde de Hooge Zeekrijgsraad zijn taak. Die taak bleek echter niet gering: er waren ongeveer tweehonderd gevangenen, wier zaken geïnstrueerd moesten worden en ongeveer een half jaar later kon de Krijgsraad nog niet benaderen, hoeveel tijd de algeheele afwerking van zijne opdracht zou moeten kosten. Dat gaf het Uitvoerend Bewind een verzoek aan de Eerste Kamer in de pen, dat op 26 Juni 1800 gelezen en commissoriaal gemaakt werd, ten doel hebbende om die opdracht zoodanig te wijzigen, dat deze alleen betreffen zou de zaken, welke „actueel voor denzelfen hangende” waren en voorts om 's Lands Advocaten, die belast waren met de rechtspraak, welke tevoren aan het Committé der Marine was toebedeeld, met de afwikkeling van de overige zaken te belasten ³⁾.

Deze commissie rapporteerde in de zitting van 4 Juli 1800, welk rapport in die van 8 Juli in behandeling kwam ⁴⁾. Het verzoek steunde, behalve op de zoeven vermelde groote hoeveelheid strafzaken op de overweging dat het nog niet te zeggen viel wanneer er op grond van

¹⁾ Dagverhaal, VI, blz. 262, 266 v.

²⁾ Dagverhaal, VI, blz. 279.

³⁾ Dagverhaal, VIII, blz. 757.

⁴⁾ Dagverhaal, IX, blz. 71, 92 v., 96.

art. 302 der Staatsregeling zou kunnen worden overgegaan tot de oprichting van een vasten Hoogen Zeekrijgsraad in den geest van de voor de landmacht bestaande Hooge Militaire Vierschaar en eindelijk op het practisch motief, dat het meest tot handelen drong, dat de leden van den Hoogen Zeekrijgsraad, welke nu nog voor onbepaalden tijd werk voor den boeg hadden, niet langer voor andere diensten konden worden gemist. Zij moesten naar de vloot terug.

De tweehonderd zaken leverden „zeer geëxtendeerde processen” op met uitvoerig gemotiveerde conclusiën van eisch, een „verbaazende „meenigte van stukken”, en dat bij een wellicht „omslagtige en lang- „wijlige manier van procedeeeren”. Een of andere maatregel moest dus worden genomen om deze onvoorziene moeilijkheden op te lossen en de berechting te doen geschieden van de „vlootelingen, zich onder bevel „van den Schout bij Nacht *Story* aan den vijand hebbende overge- „geeven”. Was hiertoe de juiste weg om, volgens het voorstel van het Uitvoerend Bewind, alleen de afdoening van de thans bij den Hoogen Zeekrijgsraad aanhangige zaken aan dat college over te laten en 's Lands Advocaten te belasten met volgende procedures krachtens de Instructie van 7 October 1799 aanhangig te maken?

De commissie meende tegen dit laatste bezwaar te moeten maken. Na de opheffing van het Committé tot de zaken der Marine werden 's Lands Advocaten belast met de afdoening van de bij dat Committé aanhangige strafzaken betreffende het Volk te Water. Deze rechtspraak „als gaande over gewoone en dagelijksche voorvallen” is van anderen aard dan die over de zaken bedoeld in het decreet van 5 October 1799, waartoe bijzondere Hooge Zeekrijgsraden werden benoemd. De „politieke personen”, uit welke het college van 's Lands Advocaten bestond, waren „niet zo geschikt of bevoegd” om over deze zaken „grondig” te oordeelen. Bovendien was het altijd „voor de militairen, „zo te water als te lande”, een voorrecht, waarop zij „eene billijke „aanspraak mogten maaken, in cas van beschuldiging terecht te wor- „den gesteld voor een collegie uit personen bestaande, der zaaken „waarover zij uitspraak moesten doen, volkomen kundig en uit dien „hoofde te meer bevoegd om daarover recht te spreken.”

Dit bezwaar der commissie zou nog zwaarder wegen voor wat betreft de zaken, welke nog *ab ovo* moesten worden onderzocht. Nu echter een militair college reeds verscheiden vonnissen had geveld „volgens eenen zekerer bij hetzelfde vastgestelden voet en aangenomen „cynosure”, zouden lichtelijk „dispariteiten in de uitspraak” ontstaan, indien eensklaps een burgerlijke rechter deze zaken overnam, welke mogelijkheid bij dergelijke zaken „niet te zorgvuldig kan vermijdd „worden”. Daarom stelde de commissie voor om zoo spoedig mogelijk in werking te brengen artikel 302 van de Staatsregeling, dat de vaststelling van eene rechtspleging voor het krijgsvolk te water in uitzicht stelde. Bespoediging hiervan zou op betere wijze tot het doel voeren dan het middel van het Uitvoerend Bewind. De thans bestaande Hooge Zeekrijgsraad zou dan moeten worden vervangen door „zodanig hoog

„rechterlijk collegie, hetwelk dientengevolge alsdan zal worden daar-
„gesteld”.

Voor verwezenlijking van dit voorstel zou tijd noodig zijn, maar „bijaldien men — waarin uwe gecommitteerden althans geene zwaarig-
„heid van eenig belang zien — zich tevreden hield met provisioneel
„te hebben eene vaste manier van procedeeeren en de exteerende crimi-
„neele wetten inmiddels nog tot richtsnoer hield, en dat vervolgens
„zonder uitstel een nieuw Crimineel Wetboek voor het Volk te Water
„wierde bewerkstelligd, zoude het tijdsverloop, naar de calcul, die
„uwe gecommitteerden dienaangaande maaken, niet zo groot weezen.”
In dien tijd zouden nog hangende zaken door den Hoogen Zeekrijgs-
raad kunnen worden afgedaan; daarmede zouden nog twee à drie
maanden gemoeid zijn, terwijl niet eens alle leden aanwezig behoefden
te zijn. Verschillende werkzaamheden zouden immers door commis-
sarissen worden verricht, gedurende welke de andere officieren weder
dienst zouden kunnen doen. Dan zou de Krijgsraad nieuwe zaken
moeten laten liggen en alleen ten spoedigste het loopende werk afdoen.

Aldus zou 's lands dienst ter zee het best verzekerd zijn en een
belangrijk artikel der Staatsregeling in werking zijn gebracht. Het
onderzoek van strafzaken „tot het militair zeeweezen per se behoo-
„rende” zou verder worden toevertrouwd „aan eene bevoegde en der
„zaaken kundige vierschaar, in allen deele aan de vorige gelijk en niet
„bestaande uit zodanige politieke persoonen, wier professie zoude
„kunnen geacht worden niet volledig te beantwoorden aan het hoofd-
„object hunner verrigtingen.”

Een in dezen geest opgemaakt ontwerp-besluit was bijgevoegd,
waarbij ten slotte aan het Uitvoerend Bewind zou worden opgedragen
„om ten spoedigsten aan de Eerste Kamer in te zenden de noodige
„voordragt tot het in werking brengen van den 302 articular der Acte
„van Staatsregeling, met bijvoeging tevens eener concept-manier van
„procedeeeren voor het Volk te Water, behoudens provisioneel de alsnog
„subsisterende wetten voor de Marine van den Staat; met verderen
„last om vervolgens almede zo spoedig als de aart der zaken zal toe-
„laaten, aan dezelve Kamer te doen toekomen zodanig concept van
„een permanent Crimineel Wetboek, als hetzelve Bewind voor 's Lands
„Zeevolk het meest geschikt en voor den prompten dienst van den
„Lande meest convenabel zal oordeelen.”

De President vroeg of de Vergadering met dit rapport kon in-
stemmen.

Van Galen zou in het belang van nog opkomende zaken overdracht
aan 's Lands Advocaten prefereeren. De commissie vermeldde niet,
welk motief bij het Uitvoerend Bewind hiervoor gegolden had. Hij
achtte de stelling dat 's Lands Advocaten geen bevoegde beoordee-
laars van die zaken zouden zijn, omdat zij vroegere zaken niet be-
handeld hadden en geen zeelieden waren, niet afdoende om die op-
komende zaken te laten „fluctueeren”. Zij konden inzage nemen van
vroegere processtukken en behoefden niet te oordeelen over de hoofd-
personen „die meestal in hechtenis of gevlucht zijn en waarschijnlijk

„niet terug zullen komen”¹⁾). Hun taak zou zich beperken tot zaken van minderen in rang, verdacht van plichtverzuim, disobedientie of ongeregeldheden, iets wat zij zeker wel konden berechten. Hij meende: „scheepskrijgsraaden, daar de hoofden allen mede in krijgsraad zijn getrokken, kunnen hier niet naar de Staatsregeling worden georganiseerd en de Hooge Zeekrijgsraad zal er nog zo spoedig „niet wezen”.

Van Royen antwoordde namens de commissie, dat deze, zooals het rapport reeds motiveerde, de opdracht van nieuwe zaken aan 's Lands Advocaten niet geschikt vond. De zwaarste zaken waren al afgedaan of aanhangig en deze zouden voor zooveel noodig, nog worden afgewerkt. Wat nieuw mocht komen was niet zoo belangrijk, dat dit niet wachten kon. De zaken van den Schout bij Nacht *Story*, *van Braam* en *Capelle* zou ook *van Galen* niet aan 's Lands Advocaten willen laten. Voor de militairen te land was reeds een regeling gemaakt; dat behoorde ook voor het zeevolk te geschieden en dan zou er ook een permanente Hooge Zeekrijgsraad komen, welke het meest bevoegd zou zijn om dergelijke zaken ter hand te nemen. Na gehouden bespreking met den Agent van de Marine kon de commissie verzekeren, dat voor het in het leven roepen van een constitutioneelen Zeekrijgsraad niet veel tijd noodig zou zijn. Deze zou dan ook min kostbaar wezen.

Na nog eenige discussie werd conform het rapport besloten.

Dit besluit werd in de zitting van de Tweede Kamer van 9 Juli 1800 onverwijld bekrachtigd²⁾).

De samenstelling van de militaire rechtscolleges kwam in de extraordinaire zitting van de Eerste Kamer op Zondag 3 Augustus 1800 bij de behandeling van de vraag, in hoeverre het pas gaf, dat de tot gratieverleening bevoegde Overheid afweek van een rechterlijk vonnis, nog eens aan de orde. De Representant *Auffmorth* stelde haar bij gelegenheid dat twee militairen, waarvan een nog maar dertien en een half jaar oud was en die beiden wegens desertie ter dood veroordeeld waren, gratie vroegen en hij zijne meening en stem daarover wilde motiveeren. Hij beschouwde den Hoogen Krijgsraad als te zijn samengesteld uit „braave, kundige en achtenswaardige „militairen, voor wien ik als militairen de grootste achting en als „rechters een groot vertrouwen heb; egter kan ik hen niet als on„feilbaar beschouwen, eensdeels omdat zij geobruerd zijn met zulk „een ballast van oud en loopend werk, dat het hun en welke werk„zaame mannen het ook wezen mogen, volstrekt onmogelijk is alles „met die naauwkeurigheid en voorzichtigheid te onderzoeken, als „het gewigt van elke zaak dikwerf vordert. Zij hebben tog al de „massa van werk, dat door het Committé te Lande op 's Lands „Advocaten overgegaan is, en hetgeen door deelen niet heeft kunnen „afgedaan worden, op hunne schouderen. Maar ook vloeit het uit

¹⁾ Zij zouden toch bij verstek veroordeeld kunnen worden. Eene bepaling als R.L. 181 bestond toen nog niet.

²⁾ Dagverhaal, IX, blz. 127.

„den aart der zaak, dat een militair de letter der wet stipt volgt
 „en die bijna niet kan leenigen. Mannen tog, die in den militairen
 „standt zijn grijs geworden, die altoos gewoon zijn de bevelen stip-
 „telijk te agtervolgen en te doen agtervolgen, die de subordinatie
 „als de basis van het geluk of ongeluk eener armée aanzien, zoals
 „ze ook inderdaad is, dat deeze door eene zeer loffelijke ingewor-
 „telde hebbelijkheid niet in staat zijn, van dien vasten regel af te
 „gaan, maar daarom ook juist voor geene onfeilbaare rechters kun-
 „nen gehouden worden.

„Te minder als er verschillen tusschen gemeene militairen en
 „superieuren in aanmerking komen, hoe ligt wordt men niet voor
 „zijne classe ingenomen; ziet men niet dagelijksch de kundigste en
 „geleerdste mannen daarin vervallen; ziet men niet zelfs de aan-
 „zienlijkste collegiën haaren roem aan een armhertig *esprit de corps*
 „compromitteren; hoe kan men dan eene volstrekte onfeilbaarheid
 „vorderen van mannen, die in een stand zijn grijs geworden, waarin
 „een *esprit de corps* als het ware een deugd is, en dat over het
 „algemeen de gemeene militair niet genoeg tegen de mishandelingen
 „van zijn overgestelde geseecureerd is, staaft de ondervinding. Waar
 „is het voorbeeld dat een officier of onderofficier wegens mishan-
 „deling, aan zijn inferieur gepleegd, opentlijk of exemplaar gestraft
 „wordt?

„Evenwel mangelt het niet aan gevallen, die zulk een straf vor-
 „deren. Kan of wil men den militair niet als een republikeinsch
 „burger beschouwen, dit is genoeg te beklagen, dat men het daar
 „niet naar ingericht heeft of heeft kunnen inrichten.

„Maar dat neemt niet weg, dat hij een mensch is; als zodanig
 „moet men hem doch elk respecteeren en dit wordt somwijlen niet
 „gedaan.”

Spreker had in den Haag gezien, dat een officier een beschonken
 militair verscheiden vuistslagen toediende in plaats van hem te arre-
 teeren en, zoodra hij weer nuchter zou zijn, te straffen. Er was „eene
 „foule van menschen” bij, maar van een aanklacht of straf is niets
 vernomen. Een ander geval: een militair van een op marsch zijnden
 troep vroeg aan zijn luitenant „om zich een oogenblik tot noodwen-
 „digheid op te houden”. Dit werd hem vergund, waardoor hij wat
 achter geraakte. Een hooger officier vroeg hem hoe hij zoo achter
 kwam „en zonder op zijn antwoord te letten, klooft hij hem met den
 „sabel in het hoofd, dat hij als dood ter aarde zeeg. Het geheele
 „corps, dat uit menschen bestond, trok zich deeze onmenselijke
 „daad aan en vroegen voor hun cameraad satisfactie; men beloofde
 „hun dit om den marsch te vervolgen en de gemeene militair heeft
 „een half jaar aan de wonde gesukkeld zonder dat men van satis-
 „factie of straf gehoord heeft.”

Men mocht dus de militaire vonnissen niet meer dan andere von-
 nissen voor onfeilbaar houden en de wetgever was verplicht om het
 harde dat daarin voorkwam naar billijkheid te lenigen. Daarbij
 kwam dan nog, dat de militaire rechters „door den invloed der chefs

„niet die onafhankelijkheid [bezitten] welke ik in een rechter wel „wenschte, en althans in civile rechtbanken oneindig meer existeert.”

Hoewel men erkende dat deze beschouwingen bij de behandeling van een gratieverzoek niet thuis behoorden, ging de Representant *van Galen* er toch op in. Volgens den Burger *Auffmorth* waren de leden van de Hooge Militaire Vierschaar „mannen, op wier deugd „en beproefde trouw wij kunnen staat maaken, ja, mannen die in „den dienst zijn grijs geworden, doch dat die mannen geen rechts- „kundigen zijnde, bij de wet niet genoeg voor de veiligheid der „justitie zoude zijn gezorgd, vooral ten opzichte van den gemeenen „militair”. De jurisdictie der krijgswraden strekte zich niet verder uit dan tot militaire delicten, een rechtspraak, welke overal aan der zake kundigen was toevertrouwd. De daarbij toe te passen wetten waren klaar, duidelijk en kort, zoodat zij door hoog en laag begrepen konden worden. Tegen overijling is nog meer gewaakt dan bij de burgerlijke justitie, welke in cas crimineel meestal bij arrest vonnist, terwijl de vonnissen van krijgswraden aan approbatie waren onderworpen. Deze approbatie waarborgde het erlangen van goede rechtspraak voor den militair. De voorbeelden, welke *Auffmorth* aanhaalde, waren res mali exempli, welke niet voor generalisatie mochten worden gebezigd. Men geve van die gevallen te bevoegder plaatse kennis opdat eene vervolging kunne worden ingesteld.

Hierop antwoordde *Auffmorth*, dat hij de leden van de Hooge Militaire Vierschaar of van eenigen Krijgsraad niet had willen „tauxeeeren” door aanhaling van die enkele gevallen, alsof zij hun plicht niet zouden hebben gedaan. Hij had slechts willen wijzen op ongelijkheid in de behandeling van zaken, waarop bij het uitoefenen van het gratierecht wel mocht worden gewezen.¹⁾

Zoo sukkelde men verder, zonder dat er nog een oplossing in uitzicht kwam.

Het college van 's Lands Advocaten zette intusschen zijne werkzaamheden te dezer zake rustig voort. In de zitting van de Eerste Kamer van 26 Augustus 1800 kwam in behandeling een voorstel van het Uitvoerend Bewind „om de declaratie van besoignes en vacatures van 's Lands Advocaaten, als waarnemende de administratie „der militaire justitie in zaaken betreffende 's Lands oorlogsvolk „te water, te betaalen uit de post no. 19 van de derde somma der „gearresteerde begrooting, waarbij voor extraordinaire en onvoor- „ziene uitgaven opzigtelijk de Bataafsche Zeemacht het beloop van „f 75000 is geaccordeerd geworden.” Dit voorstel werd in de zitting van 1 September goedgekeurd en in de zitting van de Tweede Kamer van 12 September in een decreet veranderd²⁾. Drie dagen later verzocht het Bewind nog te willen beslissen over de betaling

¹⁾ Dagverhaal, IX, blz. 334, 336, 337.

²⁾ Dagverhaal, IX, blz. 584, 674, 811.

van eene declaratie van den amanuensis van het college ¹⁾, die er blijkbaar ook wat aan verdienen wilde. Ook deze betaling werd op denzelfden post aangewezen ²⁾.

De commissie, welke praeadvies had uit te brengen over het voorstel betreffende het in de zitting van de Eerste Kamer van 25 September 1800, door het uitvoerend bewind ingediend en commissoriaal gemaakt om eenige bepalingen vast te stellen omtrent de werkzaamheden van den Hoogen Zeekrijgsraad, rapporteerde hierover in de zitting van 2 October. Dit rapport, dat in de zitting van 7 October in behandeling werd genomen ³⁾, resumeerde het voorgestelde aldus: „om de werkzaamheden van den tegenwoordigen Hoogen Zeekrijgsraad te bepalen tot de finale afvoering der zaaken van de zich in huisarrest bevindende commandanten alsmede van den thans latiteerenden Capitein *Kolff* en overleden eersten Lieutenant *Hugues*, in welken door denzelfden bereids is gesententieerd, ten dien effecte, dat van de pronuntiatie dier sententiën de voorn. Zeekrijgsraad worde gehouden voor te hebben gedefungeerd en dien tengevolge denzelfden te ontbinden; met last aan den tijdelijken President om alle stukken relatief de nog onafgedaane zaaken, onder gezegden Krijgsraad of den Fiscaal berustende, aan den Agent der Marine tegen renversaal over te geven, met last op laatstgemelden om die stukken onder zich te houden ten einde denzelfden aan den te benoemen vasten Zeekrijgsraad uit te leveren.”

De strekking was dus om vast te houden aan het oorspronkelijk voorstel om een einde te maken aan de „besoignes” der in den Hoogen Zeekrijgsraad vastgelegde zeeofficieren, de beslissingen omtrent de commandanten nog te laten afdoen en van de overige zaken de behandeling tot later te schorsen. De samenstelling van eene procesregeling voor de zeemacht werd niet besproken, vermoedelijk omdat ieder wel begrijpen kon, dat dergelijk ontwerp vrij wat tijd zou vorderen en de aanneming ervan door de beide Kamers niet te voorspellen viel. Schorsing van de behandeling der niet-afgedane zaken voor onbepaalden tijd, in de hoop dat van uitstel geen afstel zou komen, oordeelde men de eenig mogelijke oplossing. De behandeling van die onafgedane zaken zou bovendien „van zodanig een langen duur kunnen zijn, dat, door dezelve aan te vangen, welligt aan de intentie van het decreet van 10 July ⁴⁾ niet zoude kunnen worden voldaan”, te meer daar het gros der zaken tegen voortvluchtigen zoude loopen en dus bij „edictaale citatiën” op lange termijnen moest behandeld worden en andere zaken wegens krijgsgevangenschap van de verdachten moesten blijven rusten. Ook om der kosten wille ware dus zoodra mogelijk een einde te maken aan het bestaan van den Hoogen Zeekrijgsraad. Mocht aan den Capitein *de Jongh*

¹⁾ Dagverhaal, IX, blz. 829.

²⁾ Dagverhaal, X, blz. 62.

³⁾ Dagverhaal, IX, blz. 891, X, blz. 19, 46 vv.

⁴⁾ Bedoeld is vermoedelijk 9 Juli; zie blz. 349.

revisie worden toegestaan, dan zouden de leden voor dat geval opnieuw kunnen worden bijeengeroepen.

De commissie deed uitkomen dat het decreet van 10 Juli ¹⁾ reeds beoogde om nieuwe zaken niet meer aan te vangen en om de ahangige ten spoedigste af te doen.

Wat de inzending van een ontwerp-regeling ter uitvoering van art. 302 der Staatsregeling en tot vaststelling van een manier van procedeeën betref, de commissie had dit door de beide Kamers bekrachtigd voorstel gedaan „in het vooruitzicht, dat daaraan binnen „een zeer korten tijd zoude kunnen worden voldaan, waaromtrent „zij ook alstoen onderhandsche informatiën hadt, terwijl even daar „door geen tusschenvak zoude nodig zijn geweest na de dissolutie „van den tegenwoordigen Krijgsraad, tot de aanstelling van den „constitutioneelen, die denzelven zoude vervangen.” Tot aanvulling van dit tusschenvak, dat ontstaan was nadat de overdracht van de zaken aan 's Lands Advocaten was verworpen, deed het Uitvoerend Bewind thans een voorstel, daar aan de instelling nu reeds van een vasten Hoogen Krijgsraad allerlei „inconvenienten” verbonden zouden zijn, bv. ten aanzien van revisie-procedures van sententien van den ontbonden Hoogen Zeekrijgsraad.

Aangezien zich echter nieuwe gevallen voor de instelling van een Hoogen Zeekrijgsraad konden voordoen, was de commissie huiverig het voorstel van het Uitvoerend Bewind voor bekrachtiging aan te bevelen. Was nu het ontwerp, dat in de beslissing van 10 Juli verlangd werd, maar in de verloopende drie maanden tot stand gekomen, dan zou de overgang gemakkelijk te regelen zijn geweest. Al zouden de beide Kamers nu het gedane voorstel aannemen, dan zou men toch nog eenigen tijd moeten wachten op de verwezenlijking van de opdracht van 10 Juli: de inzending van een voordracht „tot de be „noeming van een constitutioneelen Zeekrijgsraad en eene provisio „neele manier van procedeeën, welke laatste meer en meer noodzaak „lijk wordt en door deeze Kamer reeds voor langen tijd is tege „moet gezien.” Zoolang de volstreckte onmogelijkheid hiervan niet zou zijn gebleken, ware het voorstel in advies te houden, met expresse bijvoeging aan het Uitvoerend Bewind van „het verlangen „dezer Vergadering, dat alsnog binnen den kortst mogelijken tijd „aan deeze Kamer door hetzelfde worde ingezonden de voordragt „ter invoering van den 302 articul der Acte van Staatsregeling „benevens concept eener provisioneele manier van procedeeën voor „den constitutioneel aan te stellen Hoogen Zeekrijgsraad, waartoe „aan welgemeld Bewind bij decreet van den 10 July laatstleden „aanschrijving is gedaan, en welk decreet bij deezen uitdrukkelijk „wordt geinshaereerd.”

Bij de beraadslagingen over dit praeadvies bleek *Huber* van meening te zijn, dat, nu de meest belangrijke zaken waren afgedaan

---

¹⁾ Zie noot 4) vorige bladzijde.

en er dus niet veel meer te doen viel, het voorstel van het Uitvoerend Bewind aanvaardbaar was.

Van Leyden leidde hieruit af, dat *Huber* toch het denkbeeld der commissie zou willen steunen om zoo spoedig mogelijk een constitutioneelen Hoogen Zeekrijgsraad in werking te brengen,

De President rectificeerde: het Uitvoerend Bewind wilde den bestaanden Hoogen Zeekrijgsraad ontbinden, de commissie wilde dat college doen blijven bestaan in afwachting van nadere voorstellen.

Van Galen wilde ook meegaan met het Uitvoerend Bewind, omdat de ontbindingsgedachte afkomstig was van de leden van dat college. Het laten voortbestaan ervan zou slechts dienen „om het „Land met onnoodige kosten te obrueeren en den Fiscaal met het „instituteeren van verhooren als anders tegens personen, waar- „tegens dikwerf niet eens aanklagten zijn, een vette beurs te doen „maaken en wel op grond van onze decreeten, zonder dat het Land „daarbij aanmerkelijk belang heeft.”

Steyn Parvé vereenigde zich met het advies der commissie. De zaken zouden moeten worden afgedaan en hij achtte het onverschillig of dit zou geschieden door 's Lands Advocaten of door „eenige „andere personen.”

Huber bleef bij zijn meening dat er voor den Hoogen Zeekrijgsraad niet voortdurend werk zou zijn en wilde dientengevolge onnoodige kosten voorkomen. De ontbinding van den bestaanden Hoogen Zeekrijgsraad zou voor het Uitvoerend Bewind een zeer sterke prikkel zijn om met de samenstelling van de verlangde regelingen spoed te maken, opdat nieuwe zaken voor den rechter zouden kunnen worden gebracht. De Lands Advocaten zouden zijns inziens weder tijdelijk kunnen „subintreren”: de weinige vacatiën vereischt tot uitvaardiging van edictale citatiën zouden veel minder kosten meebrengen dan diezelfde werkzaamheden van den Hoogen Zeekrijgsraad.

Van Leyden meende dat alle leden de instelling van een constitutioneelen Hoogen Zeekrijgsraad verlangden. Het afdoen van zaken door een Hoogen Zeekrijgsraad mocht dan wat meer kosten meebrengen, dit zou een stimulans zijn om met een blijvende constitutioneele regeling spoed te maken.

Na nog eenige discussie besloot de Kamer om aan het Uitvoerend Bewind eene aanschrijving te richten als in het commissoriaal advies was omschreven.

Dit besluit maakte de Tweede Kamer in hare zitting van 9 October 1800 tot een decreet ¹⁾.

(Slot volgt.)

---

¹⁾ Dagverhaal, X, blz. 82.

INGEKOMEN BIJDRAGEN.

Duitsch militair strafrecht en strafprocesrecht.

Onden dezen titel maakte ik in M.R.T. XXXVI, 222 enkele aantekeningen over de in den huidige oorlog van kracht zijnde Kriegs-sonderstrafrechtsverordnung (KSSVO) en Kriegsstrafverfahrensordnung (KStVO). Vervolgens wijdde de hooggeachte Redactie in M.R.T. XXXVI, 331 de noodige aandacht aan de in deze regelingen besloten tuchtrechtelijke beginselen. Uiteraard is deze rechtsstof ook sedertdien in beweging gebleven; er hebben verschillende partiële herzieningen plaats gevonden. De omstandigheid, dat onlangs de 4e druk van een tekstuitgave van de betreffende bepalingen, onder den titel *Kriegsstrafrecht* verzorgd door H. Dombrowski en in Juni 1941 verschenen ¹⁾, te mijner kennis kwam, is de aanleiding, dat ik hieronder op enkele vermeldenswaardige innovaties en de daaraan ten grondslag liggende gedachten zou willen wijzen:

1. De op 10 October 1940 vastgestelde nieuwe redactie van het Militärstrafgesetzbuch — welke in den bundel-Dombrowski in extenso is opgenomen — bracht niet alleen een verzwarening van vele strafposities, maar o.m. ook een sterke vereenvoudiging; met name is door het laten vallen van onderscheidingen het aantal strafbare feiten belangrijk verminderd.

2. § 155 Militärstrafgesetzbuch bepaalt thans, dat het z.g. „Gefolge” — dat zijn „alle Personen, die sich in irgendeinem Dienst-oder Vertragsverhältnis bei der Wehrmacht befinden oder sonst sich bei ihr aufhalten oder ihr folgen” — aan de militaire strafwetgeving is onderworpen, voor zoover de hoogste legerautoriteiten zulks bepalen. In vrij uitvoerige beschikkingen is dit in den loop van het jaar 1940 nader geregeld.

3. Hoogst merkwaardig is de nieuwe tekst, die bij Verordening van 18 Mei 1940 werd vastgesteld voor § 18 KStVO, en die neerkomt op een ruime, maar steeds facultatieve en herroepelijke, mogelijkheid om aan de militaire rechtspraak onderworpen personen naar den commonen strafrechter te verwijzen. De Gerichtsherr kan daartoe niet

---

¹⁾ In dit boekwerk is tevens de tekst van een zeer groot aantal wetten en verordeningen opgenomen, waarvan te voorzien is, dat zij te velde toepassing zullen moeten vinden, zooals de ausserordentliche Rundfunkmassnahmen, de Kriegswirtschaftsverordnung, de Verordnung gegen Volksschädlinge, de Verordnung zum Schutz gegen jugendliche Schwerverbrecher, de Verordnung gegen Gewaltverbrecher, een uittreksel uit de Vereinfachungsverordnung vom 1. Sept. 1939, enz.

Daarvan noem ik ook nog de Verordnung über eine Sondergerichtsbarkeit in Strafsachen für Angehörige der SS und für die Angehörigen der Polizeiverbände bei besonderem Einsatz. In die Verordening met uitvoeringsbepalingen wordt de rechtspraak van de SS-Gerichte en de SS- und Polizei-Gerichte geregeld; in hoofdzaak vinden de voorschriften betreffende de militaire justitie daarbij toepassing.

alleen in geval van connexiteit besluiten, maar ook bij „Zuwiderhandlungen gegen Steuer-, Zoll-, Devisen- oder sonstige Wirtschafts- oder Finanzvorschriften oder gegen Polizei-, Jagd- oder Fischereigesetze”. De bijbehorende amtliche Begründung motiveert dit met de wenselijkheid de Krijgsraden te ontlasten en met de op bepaalde gebieden gespecialiseerde kennis van de commune instanties.

Een bepaling als deze kan m.i. alleen dan in de practijk voldoen, wanneer op de militaire autoriteiten geen aandrang wordt uitgeoefend om er *steeds* gebruik van te maken; hadden wij in Nederland indertijd een dergelijk op zichzelf niet ondoelmatig voorschrift gekend, dan ware naar ik vrees zulk een aandrang niet uitgebleven.

Voor wat gevallen van connexiteit betreft, kwam een soortgelijke bepaling reeds voor in de Militärstrafgerichtsordnung, gelijk die was komen te luiden op grond van de Gesetz zur Änderung von Vorschriften des allgemeinen Strafverfahrens, des Wehrmachtstrafverfahrens und des Strafgesetzbuchs vom 16 Sept. 1939, ook opgenomen in het vermelde boekwerk. Die Wet heeft het tevens mogelijk gemaakt niet aan de militaire rechtspraak onderworpen personen in geval van connexiteit naar den militairen rechter te verwijzen.

4. Dezelfde Verordening van 18 Mei 1940 heeft, in verband met „der bisherige Verlauf des Krieges”, gebroken met het beginsel — door mij besproken in M.R.T. XXXVI, 227 en 228 — dat de executie van vrijheidsstraffen in den regel wordt uitgesteld tot na het einde van den oorlog. De nieuwe § 104 KStVO laat nu de beslissing aan den Gerichtsherr, die de tenuitvoerlegging kan uitstellen, geheel of gedeeltelijk kan doen plaats vinden, of ook den veroordeelde bij uitstel van de executie in een Straflager kan doen opnemen. Het laatste is de scherpste maatregel en is „nur bei voraussichtlich unerziehbaren Rechtsbrechern und Trägern wehrfeindlichen Geistes berechtigt”; de tijdsduur, waarvoor deze maatregel zal worden toegepast, wordt tevoren niet bepaald. Wijziging van deze beslissingen is toegelaten; ook kan de Gerichtsherr den in een Straflager doorgebrachten tijd geheel of gedeeltelijk van dien der opgelegde vrijheidsstraf aftrekken.

5. Dat men in Duitschland bedacht is gebleven op het codificeeren van wat her en der is verspreid, blijkt uit de in den bedoelden bundel ook opgenomen Verordnung über die Zuständigkeit der Strafgerichte, die Sondergerichte und sonstige strafverfahrensrechtliche Vorschriften vom 21 Febr. 1940, waarvan (afgezien van de verschillende noodig gebleken herzieningen van andere wettelijke bepalingen) de eerste uitvoeringsverordening een opsomming van vervallen wettelijke voorschriften bevat, die uit niet minder dan 36 nummers bestaat. In deze Verordening, welke naar ik meen te zien de militaire rechtspraak niet direct raakt, is thans de competentieregeling van het Volksgerichtshof en van de Sondergerichte te vinden.

6. Verder regelt deze Verordening o.m. het nieuwe instituut der Nichtigkeitsbeschwerde. § 34 luidt:

„Gegen rechtskräftige Urteile des Amtsrichters, der Strafkammer und des Sondergerichts kann der Oberreichsanwalt beim Reichsge-

richt binnen einem Jahr nach Eintritt der Rechtskraft Nichtigkeitsbeschwerde erheben, wenn das Urteil wegen eines Fehlers bei der Anwendung des Rechts auf die festgestellten Tatsachen ungerecht ist."

Een ander buitengewoon rechtsmiddel is de ausserordentliche Einspruch gegen rechtskräftige Urteile, geregeld in de reeds vermelde Gesetz zur Änderung usw. om 16 Sept. 1939. Met dat middel wordt niet zoo zeer, gelijk met de Nichtigkeitsbeschwerde, beoogd bij de sterk verminderde mogelijkheden om appèl en Revision in te stellen toch de eenheid in de rechtstoepassing te handhaven, maar het kan, zonder dat de tekst der Wet de doeleinden verder aanduidt, „wegen schwerwiegende Bedenken gegen die Richtigkeit des Urteils" worden ingesteld. Het is in den vorm eener overgangsbepaling terug te vinden in art. 17 (voor militaire zaken juncto art. 18 lid 3) van Verordening 156/1941 voor het bezette Nederlandsche gebied (regelende de vrede-rechtspraak), welke bepaling een nieuwe behandeling mogelijk maakt van vóór het in werking treden der Verordening berechte strafzaken¹).

Dezelfde Wet van 16 Sept. 1939 heeft dit laatstbesproken rechtsmiddel ook ingevoegd in de Militärstrafgerichtsordnung, en wel onder den naam „ausserordentliche Wiederaufnahme" in § 410a, luidende:

„Der Führer und Oberste Befehlshaber der Wehrmacht kann in einem durch rechtskräftiges Urteil geschlossenen Verfahren die Erneuerung der Hauptverhandlung anordnen."

Volgens de officieele „Erläuterungen" op de KStVO (ad § 91) kan op last van den Führer dit rechtsmiddel ook toepassing vinden in deze thans tijdelijk van kracht zijnde strafprocedure, en wel — naast de gewone Wiederaufnahme (herziening), waarover ik iets zeide in M.R.T. XXXVI, 227 — op grond van § 5 Abs. 1 KStVO, hetwelk luidt: „Oberster Gerichtsherr der Wehrmacht ist der Führer und Reichskanzler."

Zag ik niets over het hoofd, dan heeft de Nichtigkeitsbeschwerde evenwel nog geen analogon in het militaire strafprocesrecht verkregen.

P. J. A. CLAVAREAU.

's-Gravenhage, December 1941.

¹) M.R.T. XXXVII, 154. Vgl. hierbij de departementale aantekening in N.J.B. 1941, 817.

AMBTENARENRECHTSPRAAK.

Centrale Raad van Beroep.

Uitspraak van 27 November 1941.

Voorzitter: Mr. Dr. E. J. Beumer.

Leden: Mrs. J. H. Kuiper en W. H. van Basten Batenburg.

ART. 14, LID 3 REGL. v. ADM. LANDMAGT.

Beroep tegen de beslissing van het Hoofd van het Afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie, waarbij aan klager een bedrag van f 600 is toegekend als schadevergoeding wegens het buiten zijn schuld verloren gaan van zijn dienstvaard tengevolge van oorlogshandelingen, en met verzoek om te bepalen dat de Staat hem alsnog bovendien f 100, subsidiair f 150, schuldig is.

De bewoordingen van art. 14 zijn duidelijk en gedoogen geen andere uitlegging dan door den eersten rechter is gegeven, nl. dat de bepaling van het bedrag der vergoeding, behoudens een maximum, geheel aan den Minister wordt overgelaten. Geen strijd dus met eenig algemeen verbindend voorschrift; evenmin verkeerd gebruik van bevoegdheid, al zou dit onder bepaalde omstandigheden misschien wel zijn aan te nemen in het door eischer bij wijze van voorbeeld gestelde geval dat de vergoeding zou worden bepaald — niet zooals ten deze is geschied op 80 % van de verzekerde waarde van het vaard, maar — op 10 % van die waarde.

Uitspraak Ambtenarengerecht, houdende ongegrondverklaring van het beroep, bevestigd.

DE CENTRALE RAAD VAN BEROEP heeft de volgende uitspraak gegeven in zake: H., wonende te 's-Gravenhage, eischer in hooger beroep, in persoon ter openbare terechtzitting verschenen, tegen: het Hoofd van het Afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie, gedaagde in hooger beroep, niet verschenen:

DE CENTRALE RAAD VAN BEROEP,

Gezien de stukken en gehoord den eischer;

Wat aangaat de feiten van het twistgeding:

O. dat gedaagde, naar aanleiding van een door eischer ingediend verzoekschrift om schadevergoeding wegens het buiten zijn schuld verloren gaan van zijn dienstvaard tengevolge van de oorlogshandelingen in Mei 1940, bij brief van 27 Januari 1941 aan eischer heeft medegedeeld, dat hem te dezer zake een schadevergoeding wordt toegekend van f 600;

O. dat het Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage, rechtsprekende

in militaire ambtenarenzaken, bij uitspraak van 12 Juli 1941¹⁾ — naar welker inhoud hierbij wordt verwezen — het beroep, door eischer (toenmaals klager) tegen het in dien brief vervatte besluit ingesteld, ongegrond heeft verklaard;

O. dat eischer tegen die uitspraak tijdig in hooger beroep is gekomen en op de bij het beroepschrift aangevoerde gronden den Raad heeft verzocht, de uitspraak te vernietigen en te bepalen, dat de Staat der Nederlanden ter zake voormeld aan hem schuldig is een bedrag van *f* 100, subsidiair *f* 150;

In rechte:

O. dat blijkens het op verzoek van 's Raads voorzitter vanwege gedaagde toegezonden Reglement van administratie bij de Koninklijke Landmacht, artikel 14, lid 3, van dit reglement luidt als volgt:

„Aan een militair, ongeacht of hij tot het beroeps- dan wel tot het „verlofspersoneel behoort, kan voor elk dienstpaard, dat hij tenge- „volge van bevolen dienstverrichtingen verliest, een vergoeding wor- „den toegekend tot een door Onzen Minister voor elk geval te bepalen „bedrag, met dien verstande nochtans, dat de vergoeding nimmer „meer mag bedragen, dan het bedrag, dat ten hoogste als voorschot „voor het aanschaffen van een dienstpaard kan worden verleend.”;

O. dat eischer heeft aangevoerd, dat het in de aangevallen uitspraak gestelde, dat volgens voormeld voorschrift de bepaling van het bedrag der vergoeding geheel aan den Minister wordt overgelaten en slechts aan een maximum wordt gebonden, zeer zeker als juist moet worden beschouwd volgens de letter van het artikel, maar een dergelijke uitlegging zijns inziens niet de bedoeling kan zijn;

O. dat echter, nog daargelaten dat van een andere bedoeling ten deze niet is gebleken, de bewoordingen van het artikel duidelijk zijn en geen andere uitlegging gedoogen dan door den eersten rechter gegeven;

O. dat dan ook niet kan worden aanvaard, dat het bestreden besluit, waarbij aan eischer een schadevergoeding is verleend van *f* 600, met voormeld voorschrift zou strijden, zijnde ook overigens van strijd met eenig algemeen verbindend voorschrift niet gebleken;

O. dat evenmin kan worden gezegd, dat gedaagde, dat besluit nemende, van zijn bevoegdheid tot het bepalen van het bedrag der vergoeding kennelijk een ander gebruik heeft gemaakt dan tot de doeleinden, waarvoor die bevoegdheid is gegeven; zijnde een dergelijk misbruik van bevoegdheid onder bepaalde omstandigheden misschien wel aan te nemen in het door eischer bij wijze van voorbeeld gestelde geval, dat de vergoeding zou worden bepaald — niet, zooals ten deze is geschied, op 80 % van de verzekerde waarde van het paard, maar — op 10 % van die waarde;

O. dat in een geval als het onderhavige de ambtenarenrechter, ingevolge artikel 58, lid 1, der Ambtenarenwet 1929 in verband met artikel 2 der Militaire Ambtenarenwet 1931, slechts bevoegd is te

¹⁾ Zie M.R.T. XXXVII, blz. 144. Red. M.R.T.

onderzoeken, of het bestreden besluit feitelijk of rechtens met de toepasselijke algemeen verbindende voorschriften strijdt dan wel gedaagde bij het nemen daarvan van zijn bevoegdheid kennelijk een ander gebruik heeft gemaakt dan tot de doeleinden, waarvoor dezelve is gegeven; welk onderzoek, blijkens het hiervoren overwogene, ten deze heeft plaats gehad;

O. dat de Raad mitsdien het overigens door eischer aangevoerde als niet ter zake dienende moet voorbijgaan;

O. dat de Raad zich dan ook vereenigt met de gronden, waarop de aangevallen uitspraak steunt, zoodat de uitspraak moet worden gehandhaafd;

Uitspraak doende in naam van het Recht!

Bevestigt de uitspraak, waarvan beroep.

Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage.

Rechtsprekende in militaire ambtenarenzaken.

Uitspraak van 15 December 1941.

Voorzitter: Mr. H. van Haeringen.

Militaire leden: W. F. A. Hackstroh en J. Th. Heins, leden: S. P. Baart en Mr. P. Meijjes.

Tijdelijk buiten werking stellen, met ingang van 1 Januari 1941, krachtens het bepaalde in het Verordeningenblad voor het bezette Nederlandsche gebied van 15 Februari 1941, wat betreft de toekenning van een jaarlijksche algemeene toelage aan het reserve-personeel, aan klager in Februari 1941 medegedeeld.

Beroep op 20 September 1941 ingesteld door een reserve-majoor der Infanterie, tegen deze beslissing, met verzoek het intrekken van die toelage wel ongedaan te willen maken en te bepalen dat deze hem alsnog wordt uitbetaald van 1 Januari 1941 af.

Beroep niet-ontvankelijk verklaard, als zijnde ingesteld met verontachtzaming van den termijn van 30 dagen voorgeschreven in art. 60 der Ambtenarenwet 1929.

Het Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage, rechtsprekende in militaire ambtenarenzaken, heeft de navolgende uitspraak gegeven in zake: S., wonende te Leeuwarden, klager, niet verschenen ter openbare terechtzitting, tegen: het Hoofd van het Afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie, verweerder, voor wien ter openbare terechtzitting als gemachtigde is verschenen T. Paauwe, referendaris bij het Afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie, wonende te Voorburg:

HET AMBTENARENGERECHT TE 'S-GRAVENHAGE.

Gezien de stukken;

Gehoord voornoemden gemachtigde;

Gelet ook overigens op de behandeling der zaak ter openbare terechtzitting van 24 November 1941;

Wat de feiten betreft:

O. dat verweerder bij, in de tweede helft van Februari 1941 per post aan klager toegezonden brief, heeft medegedeeld, dat in het Verordeningenblad voor het bezette Nederlandsche gebied, stuk 6, van 15 Februari 1941, is bepaald, dat het gestelde in afd. M., Hoofdstuk III, der „Regeling bezoldiging Landmacht”, voor wat betreft de toekenning van een jaarlijksche algemeene toelage aan het reservepersoneel met ingang van 1 Januari 1941 tijdelijk buiten werking werd gesteld, en dat in verband hiermede van laatstvermelden datum af, deze toelage niet meer aan klager zou worden uitbetaald;

O. dat klager, reserve-majoor der Infanterie, bij op 20 September 1941 bij dit Gerecht ingekomen klaagschrift, tegen deze beslissing in beroep is gekomen, en heeft verzocht het intrekken van de toelage wel ongedaan te willen maken en te willen bepalen, dat deze hem alsnog wordt uitbetaald van 1 Januari 1941 af;

In rechte:

O. dat de mededeeling van verweerder, dat de toelage aan het reservepersoneel der landmacht, aan klager van 1 Januari 1941 af niet meer zal worden uitbetaald, klager in de maand Februari van het jaar 1941 heeft bereikt;

O. dat klager in zijn beroep tegen de in deze mededeeling vervatte beslissing niet-ontvankelijk moet worden verklaard, aangezien dat beroep eerst is ingesteld op 20 September 1941, alzoo met veronachtzaming van den termijn van 30 dagen voorgeschreven in artikel 60 der Ambtenarenwet 1929, j^o artikel 2 der Militaire Ambtenarenwet 1931;

Uitspraak doende in naam van het Recht!

Verklaart klager niet-ontvankelijk in zijn beroep.

Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage.

Rechtsprekende in militaire ambtenarenzaken.

Uitspraak van 15 December 1941.

Voorzitter: Mr. H. van Haeringen.

Militaire leden: W. F. A. Hackstroh en J. Th. Heins, leden: S. P. Baart en Mr. P. Meijjes.

Beroep van een adjudant-onderofficier tegen de beslissing dd. 22 Juli 1941 van het Hoofd van het Afwikkelingsbureau van het

Departement van Defensie dat hij niet bereid is den ontslagbrief dd. 3 April 1941 te wijzigen, waarbij aan klager met ingang van 1 November 1940 eervol ontslag is verleend, onder toekenning van wachtgeld, ter zake van opheffing van zijn betrekking, zulks als gevolg van de bevelen van den Duitschen Commissaris voor de demobilisatie van de Nederlandsche weermacht.

De bestreden beslissing strijdt niet met eenig toepasselijk algemeen verbindend voorschrift en evenmin is hier verkeerd gebruik van bevoegdheid, aangezien het een administratief orgaan vrijstaat niet terug te komen op een eenmaal genomen beslissing.

Beroep ongegrond.

Het Ambtenarengerecht te 's-Gravenhage, rechtsprekende in militaire ambtenarenzaken, heeft de navolgende uitspraak gegeven in zake: B., wonende te Utrecht, klager, niet verschenen ter openbare terechtzitting, tegen het Hoofd van het Afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie, verweerder, voor wien ter openbare terechtzitting als gemachtigde is verschenen T. Paauwe, referendaris bij het Afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie, wonende te Voorburg:

HET AMBTENARENGERECHT TE 'S-GRAVENHAGE,

Gezien de stukken;

Gehoord voornoemden gemachtigde;

Gelet ook overigens op de behandeling der zaak ter openbare terechtzitting van 24 November 1941;

Wat de feiten betreft:

O. dat verweerder bij ontslagbrief, dd. 3 April 1941, ter kennis van klager heeft gebracht, in zijn qualiteit van adjudant-onderofficier van de militaire administratie, dat krachtens de bevelen van den Duitschen Commissaris voor de demobilisatie van de Nederlandsche weermacht, het onderdeel, waartoe hij behoorde, met ingang van 15 Juli 1940 is opgeheven, blijvende een gedeelte van het militaire personeel belast met de afwikkeling der loopende werkzaamheden, en hem voorts in verband hiermede als adjudant-onderofficier van de militaire administratie met ingang van 1 November 1940 eervol ontslag uit den militairen dienst heeft verleend, en zulks met toepassing van artikel 19, tweede lid, c, j^o artikel 3 van het „Reglement voor de militaire ambtenaren der Koninklijke landmacht”, ter zake van opheffing van zijn betrekking, onder toekenning van wachtgeld, niet op verzoek;

dat klager zich bij schrijven, dd. 5 April 1941, tot verweerder heeft gewend met verzoek den datum, tegen welken voormeld ontslag is verleend, te wijzigen;

dat verweerder laatstvermeld schrijven van klager heeft beantwoord in een brief, dd. 22 Juli 1941, waarin aan klager o.m. wordt

medegedeeld, dat verweerder niet bereid is den ontslagbrief te wijzigen;

O. dat klager, tegen de in verweerders brief, dd. 22 Juli 1941 vervatte beslissing beroep heeft ingesteld en bij klaagschrift op de daarbij aangevoerde gronden heeft verzocht:

1. dat het hem verleende ontslag eerst ingaat op 22 Februari 1941, of, mocht hij daarin niet-ontvankelijk zijn,
2. dat het ontslag ingaat op 22 November 1940, of, zoo hij ook daarin niet-ontvankelijk mocht zijn,
3. dat het ontslag blijft gehandhaafd op 15 November 1940;

In rechte:

O. dat de beslissing dd. 22 Juli 1941, waartegen klager in beroep komt, tot inhoud heeft, dat verweerder niet terugkomt op de in den ontslagbrief, dd. 3 April 1941, neergelegde beslissing, waarbij aan klager met ingang van 1 November 1940 ontslag wordt verleend in zijn meergemelde qualiteit;

O. dat de beslissing van 22 Juli 1941 niet strijdt met enig toepasselijk algemeen verbindend voorschrift, en evenmin bij het nemen daarvan verweerder van de hem toekomende bevoegdheid een ander gebruik heeft gemaakt dan tot de doeleinden, waartoe deze hem is gegeven, aangezien het een administratief orgaan vrijstaat niet terug te komen op een eenmaal genomen beslissing;

O. dat mitsdien het beroep van klager, bij gebreke van gronden als bedoeld in artikel 58, lid 1, der Ambtenarenwet 1929, j^o artikel 2 der Militaire Ambtenarenwet 1931, ongegrond moet worden verklaard;

Uitspraak doende in naam van het Recht!

Verklaart het beroep ongegrond.

GEWONE STRAFRECHTSPRAAK.

Hooge Raad

(Strafkamer), 26 Mei 1941.

(Mrs. Taverne, de Menthon Bake, Servatius, Hijink en van der Flier.)

DIEFSTAL VAN ACHTERGELATEN NED. MILITAIR RIJWIEL IN DOOR HET DUITSCHE LEGER BEZET GEBIED. WIE WAS EIGENAAR VAN HET RIJWIEL? WELKE RECHTER IS BEVOEGD?

Uit art. 53 van het Verdrag nopens de wetten en gebruiken van den oorlog te land S. 1910 no. 73¹⁾ volgt duidelijk, dat de bezetter niet door het enkele feit van de bezetting eigenaar van de daar bedoelde goederen wordt, maar dien eigendom kan verkrijgen door ze in bezit te nemen, van hoedanige inbezitneming uit het bestreden arrest niets blijkt.

Ten onrechte gaat het middel ervan uit, dat het rijwiel in quaestie behoorde aan het Duitse leger en de Nederlandsche rechter onbevoegd was van dien diefstal kennis te nemen, nu niet gebleken was, dat de Commandant van het leger-onderdeel, waartoe de betrokken Duitse krijgsraad behoorde, verklaard had, van zijn bevoegdheid het onderhavige tegen het Duitse leger gericht delict te vervolgen, af te zien.

(Sr. art. 310; Landoorlogreglement S. 1910, No. 73 art. 53; Verordening Rijkscommissaris betreffende de bevoegdheid van den (Duitschen) Krijgsraad van 8 Juni 1940 § 1.)

Op het beroep van D. W. N., schilder, wonende te Dieren, requirant van cassatie tegen een arrest van het Gerechtshof te Arnhem van 24 Dec. 1940, waarbij — met vernietiging van een schriftelijk vonnis van den Politierechter bij de Arr.-Rechtbank te Arnhem, op 4 Oct. 1940 in deze zaak gewezen, requirant ter zake van „diefstal” met aanhaling van art. 310 Sr. is veroordeeld tot zes weken gevangenisstraf. (Gepleit door Jhr. Mr. P. J. W. de Brauw.)

De Hooge Raad, enz.;

Gehoord het verslag van den Raadsheer de Menthon Bake;

Gelet op het middel van cassatie, namens den requirant voorgesteld bij pleidooi, luidende:

„S., althans v. t. van de artt. 423, 348, 349 en 358 Sv., 1 en 2

---

¹⁾ Zie M.R.T. XXXVI, 115. Red. M.R.T.

van de Verordening van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied betreffende de bevoegdheid van den (Duitschen) Krijgsraad van 8 Juni 1940 (Verordeningenblad 3) ¹⁾ in verband met art. 53 van het op 18 Oct. 1907 te 's-Gravenhage mede door Nederland onderteevend verdrag nopens de wetten en gebruiken van den oorlog te land (Stbl. 1910 no. 73), goedgekeurd bij de Wet van 1 Juli 1909 (Stbl. 1909 no. 231),

doordien het Hof

op de overweging, dat op 13 Mei 1940 de Staat der Nederlanden den eigendom van zijn in een weide te Spankeren liggend rijwiel nog niet had verloren,

zulks ten onrechte, omdat het Duitsche leger, dat op dien datum — zooals ter terechtzitting is gebleken — het Nederlandsche gebied te Spankeren bezet had, genoemd rijwiel, dat voor de krijgsvrictingen kon dienen, in bezit had genomen,

het vonnis van den Politierechter te Arnhem vernietigende requirant heeft veroordeeld,

in plaats van, nu niet gebleken was, dat de Commandant van het legeronderdeel, waartoe de betrokken Duitsche Krijgsraad behoorde, verklaard had, van zijn bevoegdheid het onderhavige tegen de Duitsche weermacht gerichte delict te vervolgen, af te zien,

de onbevoegdheid van dien Politierechter uit te spreken;"

O. dat bij het bestreden arrest — met qualificatie en strafoplegging als voormeld — overeenkomstig de telastelegging is bewezen verklaard, dat requirant onder de gemeente Rheden op of omstreeks 13 Mei 1940 met het oogmerk van wederrechtelijke toeëigening heeft weggenomen een rijwiel, toebehoorende aan een ander dan hem;

O. dat deze bewezenverklaring onder andere berust op de ter terechtzitting van het Hof afgelegde verklaring van requirant luidende: dat hij op 13 Mei 1940 in een weiland onder Spankeren in de gemeente Rheden een rijwiel heeft zien liggen voorzien van een rood-wit-blauw balhoofd en grijs gelakt, dat hij daaraan herkende als toe te behooren aan den Nederlandschen Staat; dat hij zonder van dien eigenaar daartoe vergunning te hebben gekregen dat rijwiel heeft medegenomen ten einde het zich toe te eigenen; dat dat rijwiel, dat door hem bruin gelakt is en waaruit het framenummer door hem is verwijderd, door de politie bij hem is in beslag genomen;

Wat het middel betreft,

O. dat dit blijkens de toelichting berust op de stelling, dat het bewezen verklaarde misdrijf is gericht tegen de Duitsche weermacht, daar het Duitsche leger, toen dit misdrijf gepleegd werd, het Nederlandsche gebied te Spankeren bezet had, en derhalve het onderhavige rijwiel in bezit genomen had, vermits het enkele feit van de bezetting medebrenge, dat de in het bezette gebied door het terugtrekkende leger achtergelaten goederen eigendom worden van het bezettende leger;

¹⁾ M.R.T. XXXVI, 121. Red. M.R.T.

O. dat vaststaat, dat het gebied, waar requirant het rijwiel tot zich heeft genomen, door het Duitsche leger bezet was, en eveneens dat dit rijwiel behoorde aan het terugtrekkende Nederlandsche leger, aan den Staat der Nederlanden;

O. dat echter de stelling, dat door het enkele feit van de bezetting van Spankeren de daar door het terugtrekkende leger achtergelaten goederen eigendom waren geworden van de bezettende macht, geen steun vindt in art. 53 van het Verdrag nopens de wetten en gebruiken van den oorlog te land, S. 1910 no. 73, gesloten op 18 Oct. 1907 en goedgekeurd bij de Wet van 1 Juli 1909 S. 231;

O. dat, voor zoover hier van belang, dat art. 1ste lid luidt: „Het leger, dat een gebied bezet, kan slechts in bezit nemen. . . . de voermiddelen van den Staat (dit is ten deze van den Nederlandschen Staat). . . . die van zoodanigen aard zijn, dat zij voor krijgsverrichtingen kunnen dienen”;

O. dat uit dit artikel duidelijk volgt, dat de bezetter niet door het enkele feit van de bezetting eigenaar van de daar bedoelde goederen wordt, maar dien eigendom kan verkrijgen door ze in bezit te nemen, van hoedanige inbezitneming uit het bestreden arrest niets blijkt;

O. dat het middel derhalve is ongegrond;
Verwerpt het beroep.

[Gewezen overeenkomstig de conclusie van den Adv.-Gen. Holsteyn.]

Overgenomen uit het Weekblad van het Recht van 15 November 1941, No. 868. — Red. M.R.T.

OFFICIEEL GEDEELTE.

Voorloopig buiten toepassing blijven van de artt. 37, 3^e lid, en 37a, 2^e lid, W. v. Sr. bij bepaalde delicten.

Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie betreffende het ter beschikking van de Regeering stellen van personen, bij wie tijdens het begaan van een strafbaar feit gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke storing der geestvermogens bestond.

Op grond van § 1 der Verordening No. 23/1940 en in overeenstemming met de §§ 2 en 3 der Verordening No. 3/1940 van den Rijkscmissaris voor het bezette Nederlandsche gebied wordt bepaald:

Artikel 1. ¹⁾

De artikelen 37, derde lid, en 37a, tweede lid, van het Wetboek van Strafrecht blijven voorshands buiten toepassing ten aanzien van:

1) de misdrijven, omschreven in de titels XXII — met uitzondering van het misdrijf van artikel 312 —, XXIV, XXV en XXVI van het Tweede Boek en in de artikelen 416, 417 en 417*bis* van dat Wetboek;

2) de overtredingen, bedoeld in artikel 37, derde lid,

behoudens het geval, dat de verdachte voor de vierde of volgende maal eenig misdrijf begaat, ieder volgend misdrijf telkens gepleegd binnen een jaar — tijden van verzekerde bewaring niet inbegrepen — nadat de laatste uitspraak te zijnen laste onherroepelijk is geworden.

Artikel 2.

Dit besluit treedt in werking op 1 Januari 1942.

's-Gravenhage, 31 December 1941.

De Secretaris-Generaal
van het Departement van Justitie,

J. J. SCHRIEKE.

(*Stet. 13 Januari 1942 No. 8.*)

---

¹⁾ Een overeenkomstige tijdelijke bepaling vinden wij reeds, als financieelen noodmaatregel, in art. 1 der wet van 21 April 1933 Stbl. 179. Zie M.R.T. XXIX, blz. 168-200. De niet-toepasselijkheid was daarbij beperkt tot 1 Januari 1936. Die beperkende tijdsduur is daarna nog tweemaal verlengd, respectievelijk tot 1939 en 1942. Zie de wetten van 29 November 1935, Stbl. 685 (M.R.T. XXXI, blz. 200 vlgg. en 510) en van 30 December 1938, Stbl. 205 (M.R.T. XXXIV, blz. 559 vlgg.). Bij bovenstaand besluit is die tijdsduur niet meer beperkt en zijn de genoemde bepalingen van het W.v.S. „voorshands” buiten toepassing gesteld.

Red. M.R.T.

REDACTIONEEL GEDEELTE.

„t Gedrogt der ongelimiteerde militaire jurisdictie.”

door

Dr. L. M. ROLLIN COUQUERQUE.

(*Vervolg en slot van bladz. 354.*)

Het verzoek tot inzending van een ontwerp-wetboek voor de Marine werd in de zitting van de Eerste Kamer van 27 Januari 1801 herhaald; er was nog niet gebleken, dat er iets aan gedaan was. ¹⁾

Op 17 Februari d.a.v. berichtte het Uitvoerend Bewind o.a., dat het binnenkort in staat hoopte te zijn om aan dit verlangen te voldoen. Dit bericht werd op 25 Maart voor kennisgeving aangenomen ²⁾.

Maar dit was te veel beloofd. Want in de publicatie van 25 Juni 1802, waarbij eene Instructie werd afgekondigd voor de met rechtsgeleerde leden uitgebreide Hooge Militaire Vierschaar, moest in art. 44 nog worden gezegd, dat, zoolang er geen algemeen militair wetboek voor het Bataafsch Gemeenebest zou zijn vastgesteld en in werking gebracht, deze Vierschaar zich ten opzichte van het volk van oorlog te water, reguleeren zou „naar den laatsten Articulbrief, „rakende den oorlog ter zee, in dato 26 Juny 1795, welke mitsdien „vooralnog zal moeten worden naargekomen en van volkomen kragt „zal zijn, voor zooverre dezelve Articulbrief of Instructie door geene „latere wetten, publicatiën en ordonnantiën is veranderd, gealtereerd „of geamplieerd of met deze Instructie niet strijdig is, mitsgaders „naar den inhoud der resolutie van de Staten-Generaal der Vereenigde „Nederlanden in dato 20 October 1703.” ³⁾

Hierop volgde eene periode van afwachten. In het Vertegenwoordigend Lichaam bemerkte men niets van de militaire justitie dan de indiening en behandeling van gratieverzoeken van deserteurs, een algemeen pardon voor deze wegloopers en eene mededeeling dat de zittingen van de Hooge Militaire Vierschaar verplaatst waren naar het zoogenaamde Mauritshuis ⁴⁾.

In de zitting van 19 Mei 1801 werd als ontvangen vermeld een commissoriaal rapport over een voorstel van het Uitvoerend Bewind tot vervroegde herziening van de Staatsregeling van 1798, aan welke vele gebreken zouden kleven ⁵⁾. Dit voorstel kwam binnen in de zitting van 4 Maart t.v., ontmoette al dadelijk het verwijt van praematuur te zijn, maar werd niettemin commissoriaal gemaakt.

¹⁾ Dagverhaal, XI, blz. 313 v.

²⁾ Dagverhaal, XI, blz. 505, 805.

³⁾ Verzameling van Friesche placaten, VI, blz. 245 v. De resolutie van 20 October 1703 is te vinden in het Gr. Pl. Bk. deel V, blz. 282 v. De articulbrief van 26 Juni 1795 hoop ik eerlang in dit tijdschrift te publiceren.

⁴⁾ Dit laatste in de zitting van 20 Mei 1801, Dagverhaal, XII, blz. 268.

⁵⁾ Dagverhaal, XII, 265, 282 v.

Noch uit het voorstel, noch uit deze discussiën, noch uit het commissoriaal rapport bleek, aan welke gebreken de Staatsregeling zou laboreeren. Dit eerste rapport uitgebracht in de zitting van 17 Maart, had ten gevolge, dat het voorstel aanvaard werd als een onderwerp van bespreking en dat de commissie met het Uitvoerend Bewind in overleg zou treden en een nader voorstel zou doen. In haar zitting van 21 Maart nam de Tweede Kamer dit besluit voor notificatie aan¹⁾ en het is naar aanleiding van dit besluit van 17 Maart, dat de commissie uit de Eerste Kamer op 19 Mei rapport uitbracht en een ontwerp voor eene nieuwe staatsregeling overlegde²⁾.

In dit ontwerp kwamen de volgende bepalingen voor betreffende de militaire jurisdictie:

Art. 160. Het volk van oorlog blijft met betrekking tot alle civiele zaken onderworpen aan den burgerlijken rechter. Niettemin wordt aan het Wetgeevend lichaam op voordragt van het Staatsbewind overgelaaten, de nodige reglementen te maaken nopens de korting der gages en tractementen van de krijgsmacht te water en te lande.

De cognitie over commune delicten door het volk van oorlog te lande, wanneer de armée niet te velde is, en door het volk van oorlog te water, buiten scheepsboord gepleegd, blijft aan den burgerlijken rechter.

De wet kan echter op deezee algemeenen regel de nodige uitzonderingen vaststellen.

Art. 161. Er is eene Hooge Militaire Vierschaar voor het krijgsvolk te water en te lande, bestaande uit een gelijk aantal zee-officieren, land-officieren en rechtsgeleerden, met een fiscaal, griffier en verdere bedienden, waaromtrent zoowel als ten aanzien van de geheele terechtstelling van het oorlogsvolk het Wetgeevend Lichaam op voordragt van het Staatsbewind nadere bepalingen en de nodige verordeningen maakt³⁾.

De discussiën over dit ontwerp, geopend in de zitting van 3 Juni, stonden al aanstonds in het teeken van wantrouwen, voortvloeiende uit gebrek aan toelichting. De vele gebreken, welke de staatsregeling zou bevatten, waren nog steeds niet gespecificeerd; de wijze waarop het ontwerp daarin verbetering zou brengen, evenmin, terwijl onderwerpen, waar enkele sprekers wijziging wel noodig achtten, onveranderd waren gelaten. De Representant *Verbeek* noemde als tot de laatste groep sprekers behoorende, het armbestuur, de gemeentebesturen, de rechterlijke macht en de burgerwapenoefening⁴⁾. Was het te verwonderen, dat deze spreker zinspeelde op de mogelijkheid, dat op bedekte wijze een aanslag werd gepleegd op, gereageerd werd tegen de uitwerking van de door de revolutie verworven groote levensbeginselen? Dat een volgend spreker het ontwerp een „antirepubli-

1) Dagverhaal, XI, Bijlage blz. 1 v.

2) Dagverhaal, XII, blz. 290-296, 298-304, 308-311.

3) Dagverhaal, XII, blz. 310.

4) Dagverhaal, XII, blz. 380.

„cains maaksel” noemde ¹⁾? Er waren dan ook allerlei onderwerpen, b.v. juist de rechterlijke organisatie en het gemeenterecht, aan welker uitvoering nog gewerkt moest worden, zonder dat er van gebreken in de daarvoor geldende grondslagen in de Staatsregeling naar buiten gebleken was. Hoewel het staatsgebouw nog niet eens voltooid was, wilde men de fundamente al gaan wijzigen.

Ook den volgenden dag, 4 Juni, werden de beschouwingen van onderscheiden sprekers in denzelfden geest voortgezet. Moest men aannemen, dat de commissie in overleg met het Uitvoerend Bewind, wilde terugkeeren tot het foederalisme en tot begunstiging van de aristocratie ²⁾?

Doch daarna, op 5 Juni, kwam de Representant *Appelius* met een betoog om de onvolkomenheid van de verhoudingen tusschen de verschillende machten en organen aan te toonen ³⁾ en in de daarna volgende zittingen voegden andere sprekers zich aan zijne zijde, zich tot tolk makende van eene bij het volk in het algemeen bestaande ontevredenheid over de werking van de Staatsregeling en een niet ongunstig oordeel uitsprekende over verbeteringen, welke het commissoriaal ontwerp zou kunnen brengen. De Representant *Van Galen* kwam met een lange lijst voor den dag ⁴⁾. Daarbij kwam nog, dat de Representant *Steyn Parvé*, die het rapport der commissie verdedigde, betoogde, dat de volkstemming over de Staatsregeling van 1798 op onwettige wijze gehouden was omdat aan die stemming niet hadden deelgenomen burgers, die men vooraf stemrecht had ontzegd wegens het niet afleggen van eene verklaring, welke die Staatsregeling zelve nog moest vaststellen ⁵⁾.

In de zitting van 11 Juni 1801 kwam het tot stemming en bleek het voorstel van de commissie met de bijlage (het ontwerp van eene nieuwe Staatsregeling) met 50 tegen 12 stemmen te zijn verworpen. Daarop bracht de voorzitter in stemming de door het Uitvoerend Bewind gestelde vraag, of er nog iets anders met zijn voorstel kon worden gedaan, met name of aan het Uitvoerend Bewind zou worden opgedragen „aan de vergadering op te geven en open te leggen, „die gebreken en botsingen, welken er in de tegenwoordige Staatsregeling exteeren en waaromtrent de belangen van volk en vaderland naar hun inzien verandering noodzaakelijk maken”. Daarop werd met 33 tegen 29 stemmen beslist, „dat de voordragt van het „Uitvoerend Bewind verder een point van deliberatie zal uitmaken”. Na eenige discussie over wat er meer of anders zou kunnen worden besloten, werd eindelijk overeenstemming bereikt over de formule, dat aan het Uitvoerend Bewind zou worden kennis gegeven, dat zijne voordracht verworpen was „zoals hij is liggende”. ⁶⁾

¹⁾ Dagverhaal, XII, blz. 384.

²⁾ Dagverhaal, XII, blz. 400.

³⁾ Dagverhaal, XII, blz. 450.

⁴⁾ Dagverhaal, XII, blz. 490-494.

⁵⁾ Dagverhaal, XII, blz. 517.

⁶⁾ Dagverhaal, XII, blz. 547-550.

Het Uitvoerend Bewind nam goede nota van de hierin besloten aanwijzing en zond een in de zitting van de Eerste Kamer van 16 September 1801 als ingekomen vermelden brief met daarbij behoorend ontwerp van eene nieuwe Staatsregeling¹⁾. Hiervan waren de artikelen 86 en 87 gelijkkluidend met die van de Staatsregeling zooals die tot stand kwam. De President stelde voor den brief en het ontwerp, die door proclamatie te algemeener kennis zouden worden gebracht, voor kennisgeving aan te nemen, doch dit praeadvies werd met 28 tegen 26 stemmen verworpen, zoodat nu een andere beslissing moest volgen. Deze was, dat een en ander commissoriaal werd gemaakt²⁾. Het advies werd spoedig uitgebracht en nog in de zitting van 18 September besloot men met 27 tegen 25 stemmen om de volksstemming, welke het Uitvoerend Bewind door zijne proclamatie had willen uitlokken, op te schorten, daar deze wijze van oproeping inconstitutioneel geacht werd³⁾. Dezen maatregel beantwoordde het Uitvoerend Bewind met de vertrekken, waarin de beide Kamers vergaderden, door de politie te doen verzegelen, waarvan het Bewind eveneens bij proclamatie den volke kond deed⁴⁾. Alzoo had de volksstemming toch plaats, het ontwerp werd aangenomen en op 16 October 1801 afgekondigd.

De groote belangstelling in het Wetgevend Lichaam voor de militaire jurisdictie was hiermede voorbij. De oplossing, door het Uitvoerend Bewind in zijn ontwerp van eene nieuwe Staatsregeling overgenomen uit het vroegere commissoriale ontwerp, dat de Hooge Militaire Vierschaar zou moeten dienen voor land- en zeemacht en dat zij zou zijn samen te stellen uit een gelijk getal zee-officieren, land-officieren en rechtsgeleerden scheen te voldoen aan de laatstgebleken behoeften. Zoo stonden er in de Staatsregeling van 1801 die twee volgende artikelen:

„Art. 86. Het krijgsvolk te water en te lande blijft, met betrekking tot alle civile zaken en commune delicten onderworpen aan den burgerlijken rechter.

„Art. 87. Er zal eene Hooge Militaire Vierschaar zijn, voor welke het krijgsvolk te water en te lande op aanklagt van twee afzonderlijke fiscaals zal worden terechtgesteld. Dezelve zal bestaan uit een gelijk getal zee-officieren, land-officieren en rechtsgeleerden, waaromtrent zoowel als omtrent de geheele terechtstelling van het oorlogsvolk de wet nadere bepalingen en verordeningen vaststelt. De leden dezer Vierschaar benevens de fiscaals worden door het Staatsbewind benoemd.”

Nu moest er in de eerste plaats aan de bepaling van art. 87 uitvoering worden gegeven. De toestand, vooral voor het krijgsvolk te water werd hoe langer hoe meer onhoudbaar. Kort voor de afkondiging van de nieuwe Staatsregeling bleek er weer behoefte te be-

¹⁾ Dagverhaal, XIII, blz. 596-608.

²⁾ Dagverhaal, XIII, blz. 621-623.

³⁾ Dagverhaal, XIII, blz. 667-684.

⁴⁾ Dagverhaal, XIII, blz. 695 v.

staan aan een Hoogen Zeekrijgsraad. De Kapitein-Luitenant ter Zee *Pletz*, die commandant geweest was van 's Lands fregat de *Furie*, had zich, na in zijn positie geschorst te zijn, over zijn gedrag te verantwoorden. In de zitting van de Eerste Kamer van 25 Augustus 1801 werd aangenomen een voorstel van het Uitvoerend Bewind om tot dit doel den Scheepskrijgsraad te Hellevoetsluis te converteeren in een Hoogen Zeekrijgsraad, waarbij Mr. *J. G. van Oldenbarneveld* genaamd *Tulling(h)* als fiscaal zou optreden. Dit besluit verwierf de instemming van de Tweede Kamer op 27 Augustus d.a.v. ¹⁾ Aan dit college werd later nog de beoordeeling opgedragen van de zaak van den Kapitein-Luitenant *van Nierop* en andere zee-officieren ²⁾.

Kort daarna bleek nog eene leemte in de verouderde procesregeling voor de zeemacht. In eenige procedures tegen een zee-officier en eenige andere schepelingen waren informaliteiten begaan, had de bewijsvoering en de bewijsconstructie te wenschen gelaten en waren te lichte straffen opgelegd. Volgens art. 36 van den Articulierbrief van 26 Juni 1795 was er geen hooger rechtscollege aangewezen, bij hetwelk hooger beroep van deze krijgsraadsvonnissen kon worden ingesteld. Wel was approbatie van die vonnissen voorgeschreven doch daarbij was alleen toegelaten verlaging van opgelegde straf. 's Landsadvocaten, aan wier college de vonnissen waren toegezonden, zaten met de te nemen beslissing verlegen. Approbatie van die vonnissen zou naar buiten een geheel verkeerden indruk maken. Daarbij kwam dat in enkele van die zaken in den krijgsraad zitting moesten hebben een schipper, constabel, bootsman of tweede stuurman en voorts een matroos, welk voorschrift gegeven was ter aanmoediging van dienstneming ter zee: dit zou een waarborg kunnen zijn dat niet te zwaar gestraft zou worden. 's Landsadvocaten signaleerden al deze informaliteiten en gebreken en vroegen eene beslissing aan de wetgevende macht.

Het commissoriaal advies, dat over dit verzoek was uitgebracht, gaf in overweging om de gevoerde procedures te vernietigen, 's Landsadvocaten te machtigen om die zaken „raauwlijks en ab ovo” door den advocaat-fiscaal te doen onderzoeken en voor hen te instrueeren en er daarna opnieuw recht in te doen. In de zitting van 3 September 1801 werd dit advies commissoriaal gemaakt ³⁾.

Van een rapport van deze commissie wordt geen melding gemaakt. Waarschijnlijk is dat in verband met de beslommeringen en veranderingen als gevolg van de totstandkoming van de nieuwe Staatsregeling, in de pen gebleven. Slechts wordt in het verslag van de zitting van het Wetgevend Lichaam van 15 April 1802 als ingekomen vermeld een voorstel van het Staatsbewind om de zooven bedoelde procedures te vernietigen en aan „de eventueele Militaire Vierschaar” op te dragen ze opnieuw en ab ovo te doen instrueeren. Na een com-

¹⁾ Dagverhaal, XIII, blz. 413, 431.

²⁾ Dagverhaal, XIII, blz. 697.

³⁾ Dagverhaal, XIII, blz. 490-494.

missoriaal onderzoek van dit voorstel werd in de zitting van 28 April 1802 dienovereenkomstig besloten ¹⁾).

Het Staatsbewind, dat de taak van het Uitvoerend Bewind had overgenomen, liep bij dit voorstel vooruit op de zaken, welke komen zouden, nl. de indiening van eene Instructie voor de Hooge Militaire Vierschaar, zooals dat college zou worden samengesteld ingevolge art. 87 van de Staatsregeling van 1801. Deze indiening had plaats bij brief van het Staatsbewind van 14 Mei 1802; brief en ontwerp werden in de zitting van 21 Mei d.a.v. commissoriaal gemaakt ²⁾. Merkwaardig is, dat noch de brief, noch de ontworpen instructie in het Dagverhaal werden afgedrukt. Eveneens werd geen melding gemaakt van den uitslag van dat commissoriaal onderzoek. Blijkbaar waren er enkele opmerkingen gemaakt, welke aan het Staatsbewind waren overgebracht: op 9 Juni kwam bij het Wetgevend Lichaam een „nadere voordragt” hiertoe in, waarvan op 10 Juni eene daartoe benoemde commissie getuigde, dat „het Bewind overeenkomstig de „bedenkingen van 't Wetgevend Lichaam, de nodige veranderingen „in deze Instructie heeft gemaakt”. Daarop werd het ontwerp goedgekeurd ³⁾ en op 25 Juni 1802 door het Staatsbewind gepubliceerd. Dit sobere relaas van de behandeling van een toch altijd zeer belangrijke wet typeert wel, hoe de tijden veranderd waren en hoezeer de belangstelling in een onderwerp als het onderhavige verminderd was.

In deze Instructie was behoorlijk partij getrokken van de lessen van het verleden. Art. 38 legde vast, dat de Vierschaar het oppertoezicht had „over alles wat eenige betrekking heeft tot de administratie der militaire justitie betreffende het volk van oorlog te water „en te lande”. Zij moest zorgen voor de handhaving der „wetten en „ordonnantien van den Lande dienaangaande” en toezien dat schuldigen gestraft en onschuldigen geabsolveerd werden en „in dervveler „functiën, indien zij daarin eenigzints gesurcheerd of gesuspendeerd „mogten zijn, ten spoedigsten worden hersteld”. Merkwaardig ruime opdracht, waarbij wel even onderstreept moge worden dat nu landen zeemacht onder haar jurisdictie vielen en dat zij het oppertoezicht had over de militaire justitie zoodat contrôle van andere autoriteiten of rechterlijke colleges uitgesloten was. De uitvoerige omschrijving van hetgeen met onschuldig gebleken beklagden geschieden moest, stond ook wel in tegenstelling met vroeger gevolgde gedragslijn in andere richting.

Art. 39 omschreef in aansluiting aan de artikelen 86 en 87 der Staatsregeling van 1801 de rechterlijke bevoegdheid nader. De Vier-

¹⁾ Dagverhaal, XIV, 174, v. 191.

²⁾ Dagverhaal, XIV, blz. 200.

³⁾ Dagverhaal, XIV, blz. 248, 250. Deze Instructie is o.a. te vinden in de Verzameling van plaacaaten, proclamatiën, notificatiën enz., door het Wetgevend Lichaam, het Staatsbewind des Bataafschen Volks en het Departementaal Bestuur van Friesland, deel VI (1801-1803), blz. 238-265.

schaar oefende haar judicature over schepelingen uit „over alle misdaden en delicten, die binnen scheepsboord begaan worden alsmede „over zodanige misdaden en delicten, buiten scheepsboord gepleegd, „die uit hoofde der omstandigheden eene directe betrekking hebben „tot 's Lands dienst ter zee, zooals ook over zoodanige misdaden of „excessen als de schepelingen onderling of jegens elkanderen mogten „begaan”. Ten aanzien van tot de landmacht behoorenden sprak zij recht „over alle zoodanige misdaden, delicten of excessen, als door die „militairen, als de zoodanige en in derzelver onderscheidene militaire „qualiteiten of functiën mogten worden begaan en den militairen „dienst, discipline of subordinatie betreffen of die door hun onderling „of jegens elkanderen mogten worden gecommiteerd, alsmede over „alle misdrijven of excessen, door militairen begaan, die eene directe „betrekking tot 's Lands militairen dienst te lande hebben”. Hier werd een meer beknopte doch in hare strekking ruimere formulering aanvaard voor de omschrijving van de feiten, welke onder militaire delicten begrepen moesten worden geacht, dan die, welke in de artikelen 4-6 van de Eerste Afdeeling van het Crimineel Wetboek van 1799¹⁾ werd gegeven. Men zou zelfs op grond van art. 45 van deze Instructie kunnen aannemen, dat deze latere omschrijving de vroegere heeft vervangen.

Daartegenover staat echter de bepaling van art. 40 der Instructie, volgens welke de Vierschaar zich niet mag „toeëigenen de cognitie „of judicature van eenige andere excessen of delicten, die door het „volk van oorlog te water of te lande of ook door personen, geene militairen zijnde, zouden mogen worden begaan; ook zal deze Vierschaar „niet gedoogen, dat door eenige Krijgsraden daarvan kennis genomen „of daarover judicature uitgeoefend worde, onder welk voorwendzel „het ook zoude mogen zijn, maar integendeel gehouden en verplicht „wezen, om zoodanige delinquanten ten spoedigsten over te leveren „aan den burgerlijken rechter van de plaats, alwaar het misdrijf is „begaan of alwaar de delinquanten zouden mogen worden gevonden „om aldaar naar de wetten van den Lande te worden terecht gesteld.”

Moest men nu aannemen, dat de voor dien tijd redelijke bepalingen van de artikelen 9-11 van de Eerste Afdeeling van het Crimineel Wetboek van 1799 over samenloop van een „militair” met een „commun” delict door dit art. 40 tot een der ongeldig verklaarde „voorwendzels” werd teruggebracht? Men had nog niet begrepen het nut van de kunst van wetgeven: helderheid van zinsbouw, stijl en gedachtenuiting, voorkomen van verwarring door onnoodig gebruik van pleonasmen en door inpassing van wetswijziging in de bestaande wetgeving overal waar zij haar invloed moet doen gevoelen.

Bijzondere aandacht werd ook besteed aan art. 36 van den Articulierbrief voor de Zeemacht van 1795, welks leemten nog maar kort geleden in een helder licht werden gesteld en blijkbaar nog niet vergeten waren. Dit art. 36 was de eenige bepaling in dezen Articulierbrief over

1) Zie M.R.T. XXXV, blz. 325 en 385.

de rechtspleging bij de zeemacht. Zij hield in, dat over misdrijven, op welke lijfstraf gesteld was, een scheepsraad zou oordeelen. Deze scheepsraad zou zijn samengesteld uit den commandant en de oudste drie luitenanten van het schip en verder uit een schipper, een bootsman of tweede stuurman, een constabel en een matroos. De laatste vier ter keuze van den beklagde uit de bemanning van het schip, mits kundende lezen en schrijven en onder goedkeuring van den commandant.

Was echter de doodstraf op het gepleegde feit gesteld, dan werd de scheepsraad onbevoegd en benoemde de vlootvoogd een zee-krijgsraad, bestaande behalve uit hemzelf als voorzitter, uit twee capiteins en een luitenant of uit een capitein en drie luitenanten mitsgaders twee dek-officieren en twee matrozen, deze vier ook ter keuze van den beklagde „onder de mitsen alsvoren”. Binnengaats was de benoeming van den zee-krijgsraad aan het Committé der Marine, dat ook de sententie had te approbeeren voordat zij mocht worden ten uitvoer gelegd. Dit Committé had het recht om „de sententie te verzagten, „maar nimmer” — al klinkt dit vreemd bij delicten waarop alleen de doodstraf stond — „om dezelve te verzwaaren”.

De Instructie voor de Hooge Militaire Vierschaar bracht de benoeming van zee-krijgsraden binnengaats over op die Vierschaar „met overleg van den Raad der Marine” (art. 47) en schreef voor, dat de vonnissen van de zee-krijgsraden binnengaats aan deze Vierschaar ter approbatie moesten worden toegezonden; zonder deze approbatie was tenuitvoerlegging van die vonnissen verboden. De vonnissen van de scheepsraden zouden echter zonder approbatie kunnen worden geexecuteerd (art. 48).

Artikel 50 bevestigde voor de vonnissen van zee-krijgsraden binnengaats en van garnizoens-krijgsraden de approbatie-bevoegdheid der Vierschaar. Deze bevoegdheid had hetzelfde doel als de latere volgens P. I. 57, en ook de gevolgen van het niet-voldoen aan de voor approbatie gestelde eischen waren ongeveer dezelfde als die welke daaraan in de P. I. verbonden waren. Daaraan was de opdracht verbonden om de vonnissen met de processtukken, inclusief de notulen, zoo spoedig mogelijk te onderzoeken en alles „zoodra maar eenigszins „mogelijk is, aan de Krijgsraden terug te zenden” (art. 54). Voor „de „coloniën en bezittingen van den Staat” was de approbatie opgedragen aan den Gouverneur; de sententiën en processtukken zouden echter aan de Vierschaar moeten worden overgezonden (art. 56). Approbatie werd niet noodig geacht voor vonnissen van zee-krijgsraden buitenslands gewezen (art. 55) en voor vonnissen van krijgsraden te velde, zooals reeds bepaald was bij de artikelen 21 en volgende van het Reglement omtrent de subordinatie, krijgsdiscipline en verscheidene andere poincten, dienende tot onderhouding van goede orde in het leger van 15 Maart 1706.¹⁾ Ook deze vonnissen en processtukken

---

¹⁾ Gr. Pl. Bk. deel V, blz. 57 v.

zouden aan de Vierschaar moeten worden gezonden ter inlijving in het griffiearchief (art. 56).

Daarna volgde eene uitvoerige beschrijving van de procedure, zooals die in zaken van eersten aanleg voor deze Vierschaar behoorde te worden gevoerd. Nadat de advocaat-fiscaal de verhooren voltrokken achtte, moest hij aan de Vierschaar machtiging vragen om op confessie of op convictie eisch te mogen doen, dan wel vrijspraak of ontslag van de instantie vragen, al dan niet onder handtasting (art. 62). Voor het doen van eisch op confessie stond een termijn van veertien dagen; binnen gelijken termijn volgde dan de sententie (art. 63). Indien de Vierschaar tot het doen van eisch op convictie machtiging verleende, ontving de beschuldigde daarvan bericht, waarop hij een raadsman kon aanwijzen of door toevoeging aanvragen (art. 64). De conclusie van eisch volgde dan binnen acht dagen met overgave van een afschrift aan den beklagde of aan diens raadsman (art. 65). Aan den beklagde moest desverlangd tijd gelaten worden voor zijne bewijsvoering (art. 68) en voor indiening van een verweerschrift, dat in afschrift aan den advocaat-fiscaal moest worden medegedeeld (art. 69). De advocaat-fiscaal mocht daarop schriftelijk antwoorden (art. 70). Daarna of nadat de beklagde de voor zijn verweer gegeven tijd onbenut had laten verstrijken, vormde de Vierschaar zich een oordeel over den uitslag van het onderzoek en, indien dat oordeel tot het vellen van eene sententie leidde, moest die sententie binnen veertien dagen volgen (art. 72). Was de Vierschaar hetzij na het verzoek van den advocaat-fiscaal om te worden gemachtigd tot het nemen van een conclusie, hetzij na kennis te hebben genomen van de verdediging van den beklagde, van meening „dat de zaak duister en twijffelachtig „ware”, dan mocht de Vierschaar den beklagde ontvangen in ordinair proces, indien zij niet besluiten kon tot vrijspraak of tot absolutie van de instantie en indien „de zaak buiten dien niet zoude kunnen „worden afgedaan” (art. 73). Na deze beslissing verkreeg de raadsman „vrij acces tot den gevangen” (art. 74) en werden met tusschenpoos van acht dagen conclusien gewisseld tot en met dupliek (artt. 75-78), hetwelk in geval van nadere bewijsvoering voor herhaling vatbaar was (art. 79). Daarna volgden pleidooien uiterlijk binnen zes weken (art. 81).

In deze procedure herkent men den invloed van de bekende, algemeen bedoelde publicatie van 10 October 1798 met den omslag, welken de verdediging bij geschrifte in het extraordinaire deel van het proces doet volgen door een tweede en desnoods derde schriftelijke verdediging in ordinair proces. Deze overdaad is in latere ontwerpen van militaire rechtspleging en in de R.L. en R.Z. losgelaten, waardoor het dualisme: extraordinaire en ordinair proces, kon vervallen ¹⁾.

Daarna volgde een vooral voor de zeemacht noodige regeling van het hooger beroep van krijgsraadsvonnissen, op gedeeltelijke confessie of zonder confessie en dus geheel of ten deele op convictie geweest.

¹⁾ Zie M.R.T. XXXVII, blz. 70-79.

Evenals vroeger in de P.I., was het appèl van de zijde van den openbaren aanklager een uitvloeisel van het approbatie-onderzoek en afhankelijk van een machtiging of opdracht van de Vierschaar. Het appèl van de zijde van den veroordeelde kon ook uit het approbatie-onderzoek voortvloeien, indien de Vierschaar bijvoorbeeld van meening bleek te zijn dat een krijgsraadsvonnis ten onrechte was beschouwd als op confessie gewezen. De Vierschaar was dan bevoegd den weg van appèl alsnog aan den veroordeelde vrij te laten, van welke vrijheid hij op dezelfde wijze gebruik kon maken als bij een op convictie gewezen vonnis.

Wel merkwaardig is het ook, dat, na de ervaring met de talrijke instellingen van Hooge Zeekrijgsraden opgedaan, eene procedure als beschreven in P.I. artt. 65-74 in deze Instructie niet voorkwam en ook nog in het ontwerp-Crimineel Wetboek voor de Landmacht van 1807 was vergeten, hoewel het toelichtend rapport zich meermalen op deze „extraordinaire krijgsraden, waarin de procedures tegen de hoogere „militairen” of „ten aanzien van zeeofficieren plegen geventileerd te „worden”¹⁾ beroepen heeft.

Door deze Instructie mochten o.a. als vervallen worden beschouwd de daarmede strijdige bepalingen uit het Crimineel Wetboek van 1799. Welke dat zijn geweest, is niet altijd gemakkelijk uit te maken. Is b.v. het verlenen van fiat executie op niet aan approbatie of aan appèl onderworpen krijgsraadsvonnissen blijven bestaan?

Zoo nadert langzamerhand meer bekend terrein voor degenen, die in de studie van het militair procesrecht en de militair-rechterlijke organisatie thuis zijn. Want veel van principieele beteekenis is er in de negentiende eeuw niet veranderd en de rechtstreeksche bronnen voor de kennis van het hierbij behandeld onderwerp zooals dat is verwerkt in de wetgeving van 1814, zijn sedert korter of langer tijd gepubliceerd en in veler handen.

Nochtans mogen enkele gegevens hier nog in herinnering worden gebracht. In de eerste plaats worde vermeld, in hoeverre er in de Staatsregeling van 1805 aan de militaire jurisdictie aandacht is geschonken.

In art. 74 werd o.a. bepaald, dat de manier van procedeeeren voor de Hooge Militaire Vierschaar en „voor alle andere regtbanken” (dus ook voor de krijgsraden) door de wet zou worden vastgesteld.

Art. 75 nam onveranderd over de bepaling van art. 86 der Staatsregeling van 1801.

Art. 76 luidde aldus: „Er zal eene Hooge Militaire Vierschaar zijn, „voor welke het krijgsvolk te water en te lande, mitsgaders de com- „missievaarders, wegens militaire delicten zal worden teregtgesteld.”

Zooals bij vergelijking blijkt, werd aan den wetgever meer dan vroeger de vrije hand gelaten: de verplichting om twee fiscaals te hebben verdween evenals de drieledige samenstelling van de Vierschaar en het benoemingsrecht van leden en fiscaals.

¹⁾ Vreede, Ontwerpen van Strafwetten en regtspleging enz. blz. 24, 25, 29.

Ongeveer een jaar later volgde de instelling van het Koninkrijk Holland. De Keizer der Franschen garandeerde aan het volk van Holland bij tractaat van 24 Mei 1806 de handhaving van zijne constitutioneele wetten, zijne onafhankelijkheid, de integriteit van zijne bezittingen in de beide werelden, zijne staatkundige, burgerlijke en godsdienstige vrijheid, zooals die bij de vigeerende wetten verzekerd waren. In de vijfde afdeeling van de hier genoemde constitutioneele wetten was ten aanzien van de rechterlijke macht bepaald, dat de rechterlijke inrichtingen, zooals die bij de constitutie van 1805 waren vastgesteld, bewaard zouden blijven en dat alles wat betrekking had tot de uitoefening van de crimineele justitie in militaire zaken ¹⁾ door eene nadere wet zou worden geregeld.

Op 7 Augustus 1806 volgde de publicatie van de door het Wetgevend Lichaam gearresteerde constitutie voor het Koninkrijk Holland. In deze grondwet kwam als art. 70 voor dezelfde bepaling als in de Staatsregelingen van 1801 en 1805 opgenomen was onderscheidenlijk als art. 86 en als art. 75. Voorts zou volgens art. 79 alles wat betrekking had op de organisatie van gerechtshoven en rechtbanken, hetzij burgerlijke, hetzij militaire ter verandering en verbetering worden overgelaten aan den Koning en de Wetgevende Macht.

Daarnaast werd nog bij art. 10 van eene wet van 7 Augustus 1806 bepaald, dat alles wat betrekking had tot de uitoefening van de crimineele justitie in militaire zaken in eene bijzondere wet zou worden vastgelegd.

Zooals bekend is, benoemde Koning *Lodewijk Napoleon* bij decreet van 27 September 1806 eene commissie, met opdracht om, aan de hand van wat elders bestond en van wat te onzent historisch was gegroeid, voorstellen te doen, welke inrichtingen omtrent de militaire judicature voor het vervolg zouden moeten worden gemaakt en speciaal of de Hooge Militaire Vierschaar noodzakelijk zou zijn te achten ²⁾.

In het toelichtend rapport, waarbij een ontwerp-crimineel wetboek voor het krijgsvolk te lande aan den Koning werd aangeboden, deed de commissie uitkomen, dat zij het wenschelijk achtte om *alle* delicten, door militaire personen bedreven, onder de judicature van den militairen rechter te brengen. Die opvatting week af van de communis opinio, nog belichaamd in art. 70 der constitutie van 1806 en in art. 1 van het nog geldend Crimineel Wetboek van 1799. De commissie wees er echter op, dat sedert de Unie van Utrecht alle misdrijven door militairen in garnizoen bedreven door militaire rechters waren beoordeeld. Dit geschiedde omdat er veel vreemde troepen, hier zonder domicilair rechter, in 's lands dienst waren, omdat de locale wetten op dezelfde misdrijven soms zeer verschillende straffen stelden „en omdat

¹⁾ In de uitgave van de Nederlandsche Staatsregelingen en Grondwetten van Mr. W. J. C. van Hasselt staat in verschillende drukken „en militaire zaken“. Dit is, ook blijkens art. 10 van de Wet van 7 Augustus 1806 in diezelfde uitgave, onjuist: „en,“ moet „in“ zijn.

²⁾ Vreede, o.c. blz. 1.

„het met de militaire discipline niet overeen te brengen is, dat burgerlijke regters over misdaden, door militairen begaan, cognosceren, „als waardoor het gouvernement bij het verleggen der garnizoenen „als anderzins, dikwijls in het geval gebragt moest worden, om commandanten en officieren achter te laten en van dezelve geen gebruik „te kunnen maken”. De splitsing van de jurisdictie in die over militaire en die over commune delicten had veel tweedracht gezaaid tusschen de burgerlijke en de militaire machten. „De grond van dit geschil lag „voornamelijk in het gevoel van souvereiniteit bij de onderscheidene „Staten der Provinciën of steden, die uit dien hoofde node toegaven, „dat op hun territoir over eenige burgerlijke misdaden, door wien ook „begaan, anders geoordeeld wierd als door de regters, die hun gezag „en regtswang van hun ontleenden. De Raden van Staat daarentegen, „aan wien onwedersprekelijk het beleid over de militie ook in het regt „van straffen was opgedragen, hielden daarentegen hun gevoelen „staande en dreven met de stadhouders aan het hoofd, hetzelfde in „sommige tijden zoodanig buiten de palen van hun gezag, dat ook „de militaire regters over civile actiën en contracten, door militairen „ingegaan, oordeelden en vonnis velden, tot groot nadeel van de administratie der justitie en onder gedurige tegenkantingen van de „Staten der Provinciën of de groote steden.”

Wij hebben gezien, hoe juist deze schildering van den verleden tijd was en hoe de Erfprins-stadhouder reeds implicite de machtsoverschrijding had erkend door zijne bereidverklaring om bij eene schikking geen aanspraak meer te zullen maken op de berechting door den militairen rechter van civile zaken. De commissie kwam nu met het compromis, dat de Erfprins vermoedelijk wel zou hebben aanvaard: de civile zaken blijven aan den burgerrechter maar de berechting van alle door militaire justiciabelen gepleegde delicten blijve aan den militairen rechter. De commissie wees daarbij nog op de moeilijkheid om aan te geven, wat militaire en wat commune delicten waren; op het verschil dat placht gemaakt te worden tusschen berechting van militairen op marsch of te velde en in garnizoenen, en op de competentiegeschillen welke daaruit moesten voortvloeien en den gang der justitie moesten vertragen. Aangezien er eenheid zou komen in de landswetgeving, ware er nu ook eenheid in de militaire rechtspraak te brengen en bovendien kwam te vervallen het militaire vooroordeel dat ieder militair gedeshonoreerd zou zijn „zoodra hij in handen van de burgerlijke bedienden der justitie was geraakt”.

Toen dook eensklaps art. 70 der constitutie weer op en meende de commissie in art. 79 een weg gevonden te hebben om zich deze vrijheid te mogen veroorloven, daarbij gesteund door de ruime formulering van art. 10 der wet van 7 Augustus 1806. Alvorens verder te gaan had de commissie aan den Koning gevraagd, hoe Z.M. over haar standpunt oordeelde en het was haar „geen gering genoegen” te mogen vernemen, dat Z.M. dat standpunt deelde ¹⁾.

¹⁾ Vreede, o.c. blz. 35-44.

Ook de Hooge Militaire Vierschaar werd opnieuw aan eene beschouwing onderworpen. De commissie was ingenomen met en voldaan over de drieledige samenstelling. Bekend is hare conclusie: „Zooals de Hooge Militaire Vierschaar is ingerigt, schikt zich alles wel: hetgeen den regtsgeleerden ontbreekt vullen de militairen aan en hetgene de militair doorgaans mist bezit de regtsgeleerde. De zaken worden op die wijze behoorlijk onderzocht, de justitie rigtig geadministreerd en niemand vrijgesproken of veroordeeld dan door lieden, die de questieuse punten grondig kennen; terwijl de dikwijls zoo gevaarlijke ministeriële invloed geen plaats vindt en de publicken aanklager juist binnen de perken van zijn officie gehouden wordt”¹⁾.

Mr. *F. H. Moorrees*, die aan het samenstellen van het advies een groot aandeel heeft gehad, illustreerde deze passage nog als volgt: „Ook heeft de ondervinding geleerd, dat in tijden wanneer er een Hogen Krijgsraad in het land zonder politique leden heeft geëxteerd, den advocaat-fiscaal als het ware door zijn invloed zodanig over alle de militaire leden domineerde, dat hij niet alleen als publicquen aanklager maar bijna als enigen regter kon beschouwd worden. Want na zijn preëdis wierden de zaken gedecideert. Daarentegen zijn er nu meer regtsgeleerden en het officie-fiscaal word in de deliberatien niet gebruykt. Nu kunnen de militaire leden de advisen der regtsgeleerden over en weder horen en zig dan bij het gevoelen van de zodanige voegen, welke de zaak met de meeste klaarheyd voorstelt en met de meeste juistheyd na hunne begrippen beoordeelt.

„Hier komt bij, dat de ondervinding heeft geleerd, dat al de officieren, welke enen krijgsraad constitueerden, de zaak, waarover questie was, niet hebben kunnen decideren maar verplicht geweest zijn, dezelve te stellen in handen van neutrale regtsgeleerden om hun te dienen van advis, hetgeen zij hebben gevolgd en de alto de sententie dien conform opgemaakt, zooals gebeurd is in de zaak van den Schout bij Nacht *Meurer* alsmede in de zaak van den Lt. Coll. „Step.

„En eindelijk leveren ons de dagelijksche gebeurtenissen bij de subalterne krijgsraden de levendigste bewijzen op, dat officieren zonder invloed van regtsgeleerden niet weten de wetten te expliceren en daarvandaan de menigvuldige abuysen in de vonnissen, welke zo dikwijls moeten worden gecorrigeerd door de Hooge Militaire Vierschaar.”

Tegen samenwerking van officieren van zee- en landmacht in de Vierschaar had de Commissie geen overwegend bezwaar. Er waren toch twaalf leden en dan bleef er altijd een genoegzaam getal leden voor elk vak over om de zaken na behoorlijk en voldoende onderzoek af te doen.

Daarbij kwam nog, volgens eene andere aantekening van Mr. *Moorrees*, „dat de tegenwoordige inrigting dezer vierschaar” — n.l. die van 1802 — „de militaire leden geheel uit den dienst van den lande

¹⁾ Vreede, o.c. blz. 26.

„genomen worden en alleen beschouwd worden als regters met militaire „kundigheden begaafd. Hierdoor word de neutraliteyt, zo hoog nodig „in een regter, na mijn inzien meer bevordert als dat men officieren, „welke in actieven dienst zijn, van tijd tot tijd tot een krijgsraad com- „mandeerd. De ondervinding heeft wel geleerd, dat menschen, welke „door de condemnatie van een beschuldigden aanzien zouden kunnen „winnen, niet met die onzydigheyt oordeelen als wel de zodanigen, „welke door permanente leden van een Hogen Krijgsraad en dus „buiten den dienst van den Lande te zijn, van alle zodanige motiven „zijn gedestitueerd en al ware het dat zij neutraal geworden zouden „zijn, zo is hun te meermalen door de gecondemneerden deze beschul- „diging toegediend.

„Ook kan bij een permanente regtbank het geval niet existen dat „een minder officier, jugerende over zijn meerderen, behoevd bedugt „te zijn, dat dien meerdere in cas van condemnatie, waarbij hij egter „in den dienst blijft, zig op den minderen, tezamen in actieven dienst „zijnde, vroeg of laat kan vindiceren; welk geval hem huiverig kan „maken in het onzijdig ampt van regter.”

Het met de Instructie van 1802 bereikte, de approbatie en het hooger beroep van krijgsraadsvonnissen binnen het Rijk en niet bij een leger te velde gewezen, bleef bestaan. Slechts meende de commissie te moeten voorstellen, dat elk definitief vonnis van de Hooge Militaire Vierschaar voor tenuitvoerlegging het fiat executie van den Koning, als uitoefenende de hoogste macht in militaire zaken, zou behoeven. Op deze en andere bijzonderheden behoeft niet verder te worden ingegaan; zij werden reeds behandeld in hetgeen voorkomt in jaargang XXXV van dit Tijdschrift ter gelegenheid van het toen herdacht jubileum van het Hoog Militair Gerechtshof.

Nog even moge worden vermeld, dat de overgave van Curaçao aan Engeland door Koning *Lodewijk Napoleon* het besluit van 7 Augustus 1807, no. 3, deed bekrachtigen, waarbij hij bepaalde dat alle daarbij betrokken Nederlandsche officieren en voorts ook alle officieren, die een marine-vaartuig dat zij commandeerden, zouden verliezen, over hun gedrag zich tegenover de Hooge Militaire Vierschaar zouden hebben te rechtvaardigen. Deze procedures zouden met een vrijspraak of met een veroordeeling moeten eindigen. Zoo waren dan de zaken, waarvoor Hooge Zeekrijgsraden plachten te worden benoemd, ook weer onder dak.

Wellicht ging ook reeds in die richting eene op voorstel van het Staatsbewind door het Wetgevend Lichaam op de Hooge Militaire Vierschaar verleende machtiging, door het Staatsbewind bekend gemaakt bij publicatie van 22 November 1804, no. 2, om recht te spreken in zaken van militairen ter zee of te land, verdacht van zich in de koloniën en buitenlandsche bezittingen van Nederland, door den vijand geconquesteerd, aan eenig delict of wangedrag schuldig te hebben gemaakt, zoowel hogere officieren, ter judicature van de Vierschaar, als lagere officieren en minderen in de gevallen, waarin niet of bezwaarlijk garnizoenskrijgsraden konden worden gehouden.

Van het bestaan van verband tusschen deze en de vorige, meer duidelijk geformuleerde beslissing blijkt niet.

Ook bepaalde het Wetgevend Lichaam dd. 1 Maart 1805 dat kapiteins en officieren van kaperschepen wegens wandevoyr justiciabel zouden zijn voor de Hooge Militaire Vierschaar.

Vreemd, dat de Instructie van 1802 hierover ten eenenmale zweeg. Wel waren wij toen niet in oorlog, doch die mogelijkheid was wellicht nader bij dan men dacht en de ervaring had de behoefte toch duidelijk genoeg doen blijken.

Thans moge worden vermeld de tweede memorie van *G. K. van Hogendorp* over de toekomstige inrichting van ons staatsbestel, dagteekend uit de jaren 1799-1801. Deze was eene omwerking van de eerste uit 1795, welker inhoud over de militaire jurisdictie op blz. 322 is vermeld. In de tweede memorie maakte hij slechts even melding van dit onderwerp en wel tot besluit van hetgeen hij aantekende over de instelling van een Hoogen Raad, waar de volgende opmerking voorkomt: „De militaire jurisdictie ééns wel bepaald en afgebakend „zijnde, is hij” [d.i. de Hooge Raad] „de hoogste instantie voor „dezelve.”¹⁾ Deze opmerking is zonder gevolg gebleven, al mag worden aangenomen, dat deze memoriën de voorloopers zijn geweest van de Schets eener grondwet van denzelfden auteur, dateerende uit 1812²⁾.

Bij de komst van Koning *Willem I* — toen nog Souverein Vorst — in Nederland, overhandigde *G. K. van Hogendorp* hem den tekst van zijn Schets eener grondwet. Daarin kwam als art. 56 voor deze bepaling: „Voor de militaire misdaden wordt eene Hooge Militaire „Vierschaar opgerigt”³⁾. Deze bepaling kwam nog ongewijzigd voor als art. 50 in den tekst van de Schets, zooals die aan de leden der grondwetscommissie op 27 December 1813 is uitgereikt.⁴⁾

Op 19 Januari 1814 kwam het Hoofdstuk van de regterlijke magt in de commissie in behandeling. Het lid *Elout* begon met voor te stellen om eerst eenige algemeene grondstellingen aan het hoofd daarvan te plaatsen, waarvan hij als laatste noemde: „dat de militairen „in civilibus voor den ordinairen rechter moeten geconvenieert worden”. Deze beginselen moesten z.i. constitutioneel en onherroepelijk zijn. De commissie droeg hem op een redactie op te stellen⁵⁾. Deze werd den volgenden dag ingeleverd en na eenige discussie aangenomen; het zooveen bedoeld algemeen beginsel werd aldus omschreven: „Het krijgsvolk te water en te lande is, met betrekking tot alle „civiele zaken, onderworpen aan den burgerlijken regter”⁶⁾. Daarop vroeg het lid *Van Lynden*, hoe het gaan zou met de commune delicten

¹⁾ Brieven en gedenkschriften III, blz. 181.

²⁾ Brieven en gedenkschriften na 1813, II, blz. 5, 16.

³⁾ Colenbrander, Ontstaan der Grondwet, I, 1814, blz. 11.

⁴⁾ T.z.p. blz. 54.

⁵⁾ T.z.p. blz. 248, 252.

⁶⁾ T.z.p. blz. 254.

van militairen; deze moesten, zoo meende hij, voor den burgerlijken rechter worden gebracht. De President *G. K. Van Hogendorp*, onderstelde „dat dit bij het maken van het militair wetboek anders zal „begreepen worden en houdt dit ook voor het raadzaamst ter voor„koming van moeilijkheden”. Deze opvatting gevestigde *Van Aylva*, die eraan herinnerde, dat het tegengesteld gevoelen steeds een twist-appel geweest was tusschen burgerlijke en militaire rechters. Bij deze sprekers voegde zich *Van Maanen*; hij zeide bovendien nog niet te deelen „in de vrees van zommige lieden, alsof de militaire rechter „met de bedoelde delicten de hand zoude ligten”, maar hield zich overtuigd „dat juist het denkbeeld eener dergelijke inculpatie hem „steeds de nodige gestrengheid zal inboezemen”¹⁾.

Den Heer *Van Lynden* stond vermoedelijk voor den geest het Crimineel Wetboek van 1799, van hetwelk het gedeelte betreffende de qualificatie van misdaden en strafbepalingen bij besluit van den Souvereinen Vorst van 30 December 1813 (Staatsblad no. 19) voor de armée voorloopig weder in werking was gebracht — practisch de eerste en de tweede afdeelingen — in welke bepalingen het onderscheid tusschen militaire en commune delicten nog op de rechterlijke competentie van invloed was, en de drie andere sprekers waren zeer waarschijnlijk bekend met hetgeen de bij besluit van 18 December t.v. benoemde en bij besluit van 27 December d.a.v. aangevulde commissie tot het ontwerpen van eene nieuwe strafwetgeving voor leger en vloot²⁾ te dien opzichte zou voorstellen, welk ontwerp de Voorzitter van deze commissie, Mr. *F. H. Moorrees*, blijkens eene mededeeling in een brief van 28 December aan Mr. *Van Maanen*, binnen veertien dagen gereed kon hebben. De veertien dagen waren wat kort geraamd en zoo werd het 7 Februari 1814 voordat de noodige wetsontwerpen werden ingezonden.

In dezelfde bijeenkomst van de grondwetscommissie op 20 Januari 1814 diende *Elout* nog een voorstel in betreffende de samenstelling van de rechterlijke macht onder welke als no. 21 voorkwam: „Er zal „een Hoog Militair Gerechtshof zijn, voor hetwelk het krijgsvolk te „water en te lande, wegens delicten door hen gepleegd, zal worden „teregt gesteld volgens de nadere bepalingen, bij de wet vast te „stellen”³⁾.

De beraadslaging over deze bepaling geschiedde in de vergadering van 3 Februari en werd weder geopend door twee leden, *Van Tuyll* en *Humalda*, met het voorstel om duidelijk te doen uitkomen — zooals in art. 50 van de Schets — dat de jurisdictie van de Hooge Militaire Vierschaar zich alleen zou uitstrekken over militaire delicten. Andere leden, *Lampsins*, *Van Aylva*, *Röell*, *Van Maanen* en de Voorzitter gevoelden meer voor de ruime competentie, waarbij *Van Maanen* nog deed uitkomen, dat de Souverein Vorst zich tegenover de samenstellers van het Wetboek in dien zin had uitgelaten. Om deze reden achtte

¹⁾ T.z.p. blz. 255, 262.

²⁾ Van der Hoeven, Onze militaire strafwetgeving, blz. 23, 25, 28, 45.

³⁾ Colenbrander, Ontstaan der grondwet I, 1814, blz. 257.

hij het ook noodig dat de grondwet hierover eene bepaling zou inhouden en dat dit niet, zooals *Van Lynden* en *Heerkens* wilden, aan de wet zou worden overgelaten. Nadat de Voorzitter zich bij *Van Maanen* had aangesloten, trok *Humalda* zijn voorstel in. Evenzoo deed *Van Tuyll*, nadat hij zekerheid verkregen had, dat burgers, die in militaire delicten betrokken mochten zijn, daarvoor niet door den militairen rechter gevonnisd zouden worden. De bepaling werd daarop aangenomen ¹⁾.

Daarop kwam in behandeling de vraag, welke *Repelaer* had gesteld, of er ook van mindere militaire rechtbanken gesproken moest worden. De Voorzitter vroeg of men het noodig achtte in den aanhef van de bepaling achter het woord „Gerechtshof” in te voegen „en onderge-„schikte militaire krijgsraden”. *Van Lynden* meende dat dit aan den gewonen wetgever mocht worden overgelaten. *Humalda* meende dat de opneming noodig was om te voorkomen, dat het Hoog Militair Gerechtshof alle militaire jurisdictie zou reclameeren. Toen zich *Repelaer* daarbij gevoegd had, daarbij verwijzende naar hetgeen met betrekking tot de burgerlijke justitie ten dezen aanzien was aangenomen, meende *Elout* hem die vergelijking uit de hand te kunnen slaan met het merkwaardig argument, dat de militaire jurisdictie niet met de burgerlijke te vergelijken was omdat „de ware jurisdictie” alleen door het Hoog Militair Gerechtshof werd uitgeoefend: alle vonnissen van krijgsraden moesten immers vóórdat zij kracht van gewijsde kregen, door het Hof geaprobeerd worden. Blijkbaar wist deze spreker reeds, wat er te dien aanzien in de nieuwe militaire strafwetgeving zou voorkomen. In het besluit van den Souvereinen Vorst van 10 Januari 1814, no. 30 ²⁾, was toch bij art. 12 de approbatie tot nader order aan den Vorst voorbehouden. Dit hoofdstuk werd, omdat er veel in veranderd en bijgevoegd was, afzonderlijk aan den Souvereinen Vorst aangeboden.

Kort daarna werd het ontwerp in den tekst, zooals die tot nu toe was komen te luiden, herdrukt. Daarin kwamen de volgende bepalingen voor, welke voor de hier behandelde materie van belang zijn:

„Art. 70. Het krijgsvolk te water en te lande is met betrekking tot „alle civiele zaken onderworpen aan den burgerlijken regter.

„Art. 83. Er zal een hoog militair gerechtshof zijn, voor hetwelk „het krijgsvolk te water en te lande wegens delicten door hen gepleegd, „zal worden teregt gesteld volgens de nadere bepalingen bij de wet „vast te stellen.” ³⁾

Deze bepalingen werden onveranderd maar onder de artikelen 115 en 116 in het laatste ontwerp, zooals deze ten slotte zijn vastgesteld, overgenomen ⁴⁾.

Dit ontwerp werd onderworpen aan het oordeel van eene vergadering van notabelen gehouden op 29 Maart 1814. Een van deze nota-

¹⁾ Colenbrander, t.z.p. blz. 334-336, 341-343.

²⁾ Recueil Militair 1813-1814 blz. 56.

³⁾ Colenbrander, t.z.p., blz. 354 v.

⁴⁾ Colenbrander, t.z.p. blz. 464.

belen, *J. Both Hendriksen*, maakte toen ten aanzien van art. 115 de opmerking „dat het krijgsvolk wegens commune delicten buiten effectieven dienst gepleegd, aan den ordinairen regter” [zou moeten worden] „onderworpen”¹⁾. Deze opmerking bleef zonder gevolg.

Hiermede was het onweer overgedreven en de wetgeving op dit gebied van 1814 en 1815 kreeg ruim baan, waarvan de wetgever, een waarschijnlijk dankbaar maar niet overdreven, gebruik heeft gemaakt. Wel is de laatste donderwolk nog even merkbaar geweest bij de grondwetsherziening van 1815, waarbij drie sprekers uit de Zuidelijke Nederlanden, de Heeren *de Coninck*, *Leclercq* en *Dotrengé*²⁾, dit hier reeds volstreden onderwerp aanroerden. In de officieele notulen van de vergadering van 1 Juni 1815 wordt slechts vermeld, dat art. 115 van de Grondwet van 1814 wel goedgekeurd werd maar dat bij de nadere redactie daarvan „de samenstelling van het Hoog Militair „Geregtshof zooals hetzelve thans bestaat, en de bepaling dat de „leden van hetzelve hof op hun leven worden benoemd, zoude kunnen „worden gevoegd”. Art. 116 werd volgens die notulen eenvoudig goedgekeurd³⁾.

Volgens de aantekening van *Van Maanen* over hetgeen op dien dag voorviel, hadden de Heeren *De Coninck* en *Leclercq* gevraagd „of het principe wel goed is, volgens hetwelk commune delicten ook „in militaire personen door den militairen regter moeten gestraft „worden, te minder daar de militaire regters maar zeldzaam communia delicta straffen”. Zij noemden het „absurd, dat een burger „wegens hetzelfde delict door den burgerlijken regter en een militair „door den militairen regter worde gestraft”.

Van Maanen antwoordde hierop dat de militaire wetboeken het standpunt van de Grondwet van 1814 hadden aanvaard, doch erkende dat het ruime standpunt veel voor en tegen had. In de practijk is gebleken, dat er voor straffeloosheid van militairen geen vrees behoefde te bestaan nu de approbatie van de krijgsraadsvonissen is opgedragen aan een Hoog Militair Gerechtshof, dat voor een derde gedeelte — onder hetwelk de president behoorde — was samengesteld uit rechtsgeleerden en de overige twee derden uit zee- en landofficieren. *De Coninck* en *Dotrengé*, die niet overtuigd bleken, wilden dit in de grondwet vastgelegd zien; de wetgever mocht er eens anders over gaan denken. Waarop *Elout*, die het beginsel wilde behouden zien, nog deed opmerken, dat het in 1814 verkregen resultaat samenhangend met „voormalige dissensiën hier te lande, die de bron hebben „geopend tot groote moeilijkheden”. Dit beginsel ware te behouden maar de garantie — benoeming voor het leven van de leden van het Hoog Militair Gerechtshof en de pariteit der samenstelling van dat college — zou men eveneens in de grondwet kunnen vastleggen⁴⁾.

¹⁾ Colenbrander, t.z.p. blz. 500 v.

²⁾ Zie over hen: Colenbrander, *Ontstaan der Grondwet II (1815)* blz. XXXIV noten 2 en 5, en blz. XXXV, noot 2.

³⁾ Colenbrander, t.z.p. blz. 283.

⁴⁾ Colenbrander, *Ontstaan der Grondwet II (1815)* blz. 287 v.

De notulen van *Raepsaet* noemen geen namen maar geven de discussiën hierover nog iets uitvoeriger weer. „On a demandé aux Hollandais le motif de la disposition de cet article [115] en ce qu'elle „dévie des principes jusqu'ici suivis relativement aux délits purement militaires, ordinaires et mixtes.

„Ils ont répondu que l'expérience de tous les âges et de tous les „pays a fait connaître les contestations interminables sur la compétence entre le civil et le militaire, dans quelle lutte le civil avait „ordinairement le dessous; que pour déraciner une bonne fois cet „abus, ils ont cru qu'il convenait d'attribuer aux tribunaux militaires „la compétence exclusive de droit, attendu que d'une manière ou „d'autre ils l'obtenaient de fait, mais qu'il fallait organiser les tribunaux militaires de telle manière, qu'ils présentassent une garantie „réelle au civil; qu'en conséquence ils avaient composé ces tribunaux „militaires d'un président à vie, pris dans le civil; de trois militaires „de la marine et de trois de l'armée de terre.”

Hiermede werd ingestemd en het artikel naar de commissie van redactie gezonden ¹⁾.

De Noord-Nederlanders waren blijkbaar strijdensmoede en de Zuid-Nederlanders, voor welke de wetgeving op dit gebied reeds gold of zou komen te gelden, hebben daarin blijkbaar berust. Het belang van de weermacht had de overwinning behaald tegen een toegeven aan de bij diezelfde wetgeving ingevoerde gemengde samenstelling van het Hoog Militair Gerechtshof.

De vraag is echter blijven bestaan. Tot tweemaal toe heeft de Nederlandsche Juristen-Vereeniging er eene vergadering aan gewijd: in 1881 en in 1900. Beide malen was er eene meerderheid vóór inperking van de bevoegdheid van den militairen rechter. Wij mogen ons verheugen over het feit, dat de Regeeringen, die achtereenvolgens hebben medegewerkt aan de herzieningswetten van 1912 en 1924, het ruime beginsel hebben behouden. Bovendien is toen aan een ander dreigend misbruik — het eigenmachtig instellen van vervolgingen door de openbare aanklagers bij de militaire rechtscolleges — naar men mag hopen en vertrouwen voorgoed den pas afgesneden door de in de wet besloten verwijzing door de voor de tucht verantwoordelijk gestelde autoriteiten van ondergeschikten naar den militairen rechter te verduidelijken en daarvan de opening van eene strafvervolging uitdrukkelijk afhankelijk te maken. Dit opportuniteits-beginsel, insluitende de voornaamste bevoegdheid van het openbaar ministerie, zou in de toekomst, indien wij weder een eigen weermacht mochten verkrijgen, over de geheele strafvervolging voor den militairen rechter doorgevoerd moeten worden. Eerst dan komt de beteekenis van de tuchthandhaving in een moderne weermacht tot haar volle recht, eerst dan ontstaat de noodzakelijkheid om van militair-juridische zijde van die tuchthandhaving in vollen omvang veel meer dan tot nu toe het

¹⁾ Colenbrander, t.z.p. blz. 290 v.

geval was studie te maken, ook omdat de in de rechtszaken te nemen maatregelen naar buiten tegenover derden werken kunnen. Dan wordt eerst recht de behoefte gevoeld aan militaire juristen, die de thans op militair gebied ondeskundige burgerlijke collega's zullen moeten vervangen. Nog altijd is de militaire justitie in de eerste plaats bestemd tot handhaving van het militair gezag en van de militaire orde (welke de openbare, burgerlijke orde insluit); zij is in de tweede plaats rechtspraak, waartoe tal van in de rechtswetenschap bekwame officieren zullen moeten medewerken. Dit verlegt ook de keuze van die medewerkenden naar de militaire overheid; dit voorkomt dat de burgerjuristen — wat vroeger wel eens geschied is — gekozen werden uit hen, aan wie de burgerjustitie geen behoefte meer had of dat leden van onze hoogste burgerlijke rechtscolleges werden ingeschakeld, die nevens hun hoofdwerkzaamheden maar zeer weinig tijd aan eene dergelijke nevenbetrekking konden afstaan en zich dientengevolge van de beteekenis en van het doel der militaire justitie en van het militaire strafgeding geen duidelijke voorstelling konden maken. De administratieve leiding van het militaire rechtswezen moet zich in verband hiermede verplaatsen van het departement van justitie naar de militaire departementen, welker hoofden administratiefrechtelijk verantwoordelijk zijn voor de tuchthandhaving in de weermacht. Misstanden op dit wetgevend gebied, zooals in den loop van de laatste anderhalve eeuw zijn voorgekomen, zijn dan veel spoediger en zonder te wachten op het vóórgaan van de burgerlijke wetgeving door militair-rechtelijke deskundigen van de weermacht tot eene goede oplossing te brengen.

Eindelijk zou er dan gelegenheid ontstaan om de door ondeskundige handen voortijdig in de artikelen 11 en 12 van het W^b. v. M. Sr. neergelegde doch sedert verwaarloosde kiem van een militair gevangeniswezen onder militair-juridische leiding tot ontwikkeling te brengen, zoodat zou kunnen worden aangevangen met eene poging om van nog niet uit de weermacht verwijderde doch van den goeden weg afgedwaalde veroordeelden langs militair-penitentiären weg niet alleen goede staatsburgers maar bovendien goede soldaten te maken. De reclasseering van dergelijke afgedwaalden zou in de militaire samenleving waarschijnlijk gemakkelijker en met grooter kans op gunstigen uitslag kunnen geschieden dan tot nu toe mogelijk bleek en de militaire justitie zou eerst dan een meer afgerond onderdeel worden van de ook in de burgermaatschappij zeer gewaardeerde militaire opvoeding. Ook zou de taak van den militair-jurist eene meer algemeen maatschappelijke beteekenis verwerven en daardoor voor hen, die later mochten geroepen worden om mede te werken aan den opbouw van eene nieuwe, met het leven daarbuiten meer saamhoorige weermacht, ongetwijfeld grootere aantrekkelijkheid verkrijgen.

Krijgt de militaire justitie te onzent deze nieuwe levenskans, dan moge het aan jongere militair-juristen te beurt vallen om het in het

opschrift van deze verhandeling besloten predikants-oordeel omtrent de militaire jurisdictie in strafzaken tot een leugen te maken en om aan te toonen dat diens „gedrogt” te vergelijken is met het leelijke jonge eendje uit het sprookje van Andersen, dat, tot wasdom gekomen, een prachtige zwaan bleek te zijn. Maar dan moet de overheid, zooals gezegd, de voorwaarden voor den groei van deze instelling eerst grondig verbeteren.

INGEKOMEN BIJDRAGEN.

De Zwitsersche militaire strafwetgeving ¹).

Een tweetal eigenaardigheden kenmerken de Zwitsersche militaire strafwetgeving, nl. dat zij

a. reeds zeer lang bondswetgeving is, doch dat het commune strafrecht pas sinds 1 Januari 1942, en het commune strafprocesrecht nog tot op heden niet, aan de kantons is onttrokken;

b. is ingesteld op de zeer speciale Zwitsersche legerorganisatie, waarbij alles gericht is op de oorlogsorganisatie en de oorlogsonderdeelen reeds in vreedetijd het leger vormen ²).

Een gevolg van het laatste is, dat men in een typische terminologie tegenover elkaar plaatst den Instruktionsdienst (dat is de Dienst der Ausbildung; ook de Wiederholungskurse vallen daaronder) en den aktiven Dienst (dat is de Dienst zur Behauptung der Unabhängigkeit des Vaterlandes gegen aussen; sowie zur Handhabung von Ruhe und Ordnung im Innern). Aldus de definities, opgenomen in art. 8 der Militärorganisation, vastgesteld bij Bundesgesetz van 12 April 1907.

Een meer voor zichzelf sprekend begrip is Kriegszeiten; de daarvoor geldende bepalingen vinden op grond van art. 5 van de (zoo dadelijk te noemen) Militärstrafgesetz ook dan toepassing, wanneer de Bundesrat daartoe „bei unmittelbar drohender Kriegsgefahr” besluit (dit besluit wordt terstond van kracht, maar moet alsnog aan de goedkeuring der Bundesversammlung worden onderworpen).

Reeds in 1838 trad een eigenössisches Militärstrafgesetzbuch in werking, dat evenwel alleen voor oorlogstijd bestemd was. In 1851 werd het door een nieuw vervangen, dat in 1904 en gedurende de mobilisatie van 1914 werd herzien. De tegenwoordige Militärstrafgesetz, Bundesgesetz vom 13. Juni 1927, trad op 1 Januari 1928 in werking. Zij werd bij *tijdelijke* noodwetgeving gewijzigd (en ver-

---

¹) Ik steun bij deze beschouwingen naast de desbetreffende wetsteksten (die ik in hoofdzaak ontleen aan E. E. Lienhart, *Die schweizerische Militärgesetzgebung*, Zurich 1936) op een tweetal recente artikelen, geschreven met het oog op de thans in Zwitserland bestaande bijzondere verhoudingen: Grossrichter Oberst Pfenninger en M. C. àWengen in *Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht* 1941, 1 resp. 211.

²) Dit hangt ten nauwste samen met tal van karakteristieke eigenschappen van het Zwitsersche volk. Hoewel uit deze omstandigheid had moeten volgen, dat een hierdoor gekenmerkte legerorganisatie geen exportartikel kan zijn, is het algemeen bekend, dat in de jaren na 1919 in Nederland voor het „Zwitsersche systeem” een groote en zelfs overmatige belangstelling heeft bestaan. Het is hier niet de plaats om daarbij nader stil te staan; ik verwijs slechts (onder gevaar betere bronnen te passeeren) naar den lateren Lt. Gen. W. E. van Dam van Isselt in *Militaire Spectator* 1925, 41, naar den tegenwoordigen Kolonel M. W. L. van Alphen in *Wetenschappelijk Jaarbericht der Vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap* 1930, 331 en 1931, 360 en naar Lt. Gen. H. A. F. G. van Ermel Scherer in *Militaire Spectator* 1937, 15 en 16.

scherpt) bij Bundesratsverordnung van 28 Mei 1940. Hierop is nog gevolgd de omvangrijke Wet van 13 Juni 1941, die het militaire strafrecht met het nieuwe commune Wetboek, dat op 1 Januari 1942 in werking is getreden, in overeenstemming moest brengen. Laatstgenoemde Wet houdt grootendeels herzieningen in, waarbij het formeele karakter overweegt; zag ik goed, dan bevat zij ook enkele wijzigingen van meer actueelen aard; b.v. werd valsheid in geschrifte (art. 172) vatbaar gemaakt voor krijgstuchtelijke afdoening.

Van 1851 dateert ook een Bundesgesetz über die Strafrechtspflege für die eidgenössische Truppen, die echter reeds in 1889 door de tegenwoordige Militärstrafgerichtsordnung, sedert eenige malen gewijzigd, werd vervangen.

De Militärstrafgesetz is een vrijwel compleet wetboek van strafrecht; het bevat een volledig algemeen deel en een bijzonder deel met tal van niet-militaire delicten. De reden hiervan ligt voor de hand: voor de doctrine kon men niet naar een bondsstrafwetboek verwijzen en ten aanzien van de meer ernstige delicten was het ongewenscht de strafbaarheid van militairen te doen afhangen van de kantonnale wetgevingen.

De in de Militärstrafgesetz opgenomen niet-militaire delicten worden nog verdeeld in de z.g. uneigentlich militärische Delikte en de gemeine Delikte. Onder de eerste vallen „die Verbrechen und Vergehen gegen die Landesverteidigung und gegen die Wehrkraft des Landes, sowie die Verletzungen des Völkerrechts in Kriegszeiten”; zij zijn gericht tegen militaire belangen, maar als niet-militair zou men het feit even goed kunnen begaan.

Deze eigenaardige verhoudingen brachten mede, dat terwijl de Militärstrafgesetz in art. 7 bepaalt, dat militairen voor niet in die Wet vermelde strafbare feiten aan het commune strafrecht onderworpen blijven, art. 219 daar zonder al te veel bezwaar aan kon toevoegen, dat alsdan ook de commune strafrechter te hunnen aanzien bevoegd is; echter kan, indien „die strafbare Handlung mit dem militärischem Dienstverhältnis des Täters in Zusammenhang steht”, de vervolging slechts plaats vinden met machtiging van het eidgenössisches Militärdepartement of, indien een Legercommandant benoemd is, van dezen.

Verder wordt voor gevallen van connexiteit door artt. 6 en 220 bepaald, dat burgers als deelnemers aan rein militärische en uneigentlich militärische strafbare feiten overeenkomstig de Militärstrafgesetz strafbaar en aan de militaire rechtspraak onderworpen zijn. De tegenhanger hiervan is, dat militairen volgens deze bepalingen voor gemeine Delikte in geval van connexiteit krachtens besluit van den Bundesrat naar den communen strafrechter *kunnen* worden verwezen; deze past dan op hen het militaire strafrecht toe.

Hiermede kom ik aan de attributie van rechtsmacht en de afbakening van bevoegdheden tusschen civiele en militaire opsporingsambtenaren. Dat is een aangelegenheid, welke van groot belang is voor de beteekenis, waarop de militaire rechtspraak in een bepaald land kan

bogen, en vooral ook voor de feitelijke waarde, welke in critieke tijden aan die rechtspraak kan toekomen ¹⁾).

Voor ons gevoelen is het hoogst merkwaardig, dat art. 2 der Militärstrafgesetz onder cijfer 8 niet-militairen reeds in vreedstijd aan de militaire strafwetgeving onderwerpt voor „landesverräterische Verletzung militärischer Geheimnisse”, sabotage en „Schwächung der Wehrkraft”.

Verder bepaalt art. 3 der Militärstrafgesetz, dat de Bundesrat, wanneer het leger „aktiven Dienst” verricht, kan bepalen, dat niet-militairen voor verscheidene strafbare feiten, meest de veiligheid van den Staat betreffende, voor den militairen rechter terecht staan. Art. 4

¹⁾ Het gaat hierbij niet enkel om het bestaan überhaupt van militaire rechtspraak in vreedstijd en om de competentie van den militairen rechter ter zake van commune delicten. De oplossingen, waartoe men bij de uitwerking der grondgedachten komt, zijn voor de practijk van niet minder belang, al scheen het wel eens, of in Nederland de aandacht geheel was verflauwd, zoodra men over de „grootte” strijdvrage heen was.

Toch had juist ons de geschiedenis uit den tijd der Republiek anders moeten leeren. Het heeft wellicht zijn nut — historia docet — enkele verhandelingen te noemen, waarin men de attributie van rechtsmacht in vroeger tijden besproken vindt:

M. S. Pols, *Het Crimineel Wetboek voor het krijgsvolk te lande*, 2e dr. 's-Gravenhage 1876, blz. 15-33;

J. C. C. den Beer Pootugaël, praeadvies Nederlandsche Juristenvereniging 1881 (vooral blz. 192 vlgg.).

G. J. W. Koolemans Beijnen, praeadvies Nederlandsche Juristenvereniging 1900 (vooral blz. 227 vlgg.);

J. W. Wijn, *Het krijgswezen in den tijd van Prins Maurits*, diss. Utrecht 1934, blz. 83 vlgg.;

H. Hoogenberk, *De rechtsvoorschriften voor de vaart op Oost-Indië* 1595 - 1620, diss. Utrecht 1940;

L. M. Rollin Couquerque in M.R.T. XXXVII, 158 221, 230 en 368.

In onze overzeesche gewesten ging het, althans in het gebied der V.O.C., minder om afzonderlijke rechtspraak over militairen, dan wel om afzonderlijke, doch militair getinte, rechtspraak over alle dienaren der Compagnie; litteratuur:

J. P. G. Schmitz, *Rechtshistorische bijdragen tot de kennis van het materiële en formeele strafrecht van toepassing op de dienaren van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie, voornamelijk betrekking hebbende op het delict van desertie*, diss. Utrecht 1938 (gerecenseerd door de Redactie in M.R.T. XXXIV, 524);

en ook — de regelingen der Compagnie zijn van maritiemen oorsprong — het reeds genoemde werk van Hoogenberk.

Voor dit onderwerp in het Zwitsersche recht heb ik nog speciaal gelet op C. H. Grabemann, *Geltungsbereich des schweizerischen Militärstrafgesetzes von 1927*, Diss. Zürich 1935, Affoltern am Albis 1936. Ook in Zwitserland is de attributie reeds vroeg van groot gewicht geweest. De Zwitsersche militair-juridische litteratuur is buitengewoon rijk; zoo zijn over dit onderwerp eveneens te noemen E. Zingg, *Die Unterstellung von Zivilpersonen unter das Militär-Strafrecht*, Diss. Bern, Frauenfeld 1936 en de uitvoerige studie van F. von Schumacher, *Der Geltungsbereich des schweizerischen Militärstrafgesetzes*, Diss. Freiburg (Schweiz), Lachen 1936.

Een onderwerp op zichzelf, waar ik evenwel — maar dat kan toeval zijn geweest — slechts verspreide aantekeningen over aantrof, is het eigen materiële en formeele strafrecht, waarin in vreemden dienst genomen regimenten Duitschers of Zwitsers zich verheugden.

breidt deze competentie voor „Kriegszeiten” automatisch verder uit. Van de bevoegdheid, vermeld in art. 3, maakte de Bundesrat (behalve bij de onlusten te Genève in 1932¹⁾) reeds bij Besluit van 29 Augustus 1939 gebruik. Bij deze regelingen heeft men in het oog te houden, dat overigens de strafbaarstellingen tot 1 Januari 1942 aan de kantons waren overgelaten.

Art. 3 opent (in verband met art. 202 der Militärorganisation) voorts de mogelijkheid om in geval van „aktiven Dienst” verschillende categorieën ambtenaren en werklieden, o.a. van wapenfabrieken, spoorwegen en bedrijven van openbaar nut, ten aanzien van alle strafbare feiten aan de militaire strafwetgeving te onderwerpen; ook dit is op 29 Augustus 1939 geschied. Bij Bundesratsbeschluss van 16 Februari 1940 geschiedde hetzelfde met het personeel der luchtbescherming.

De reeds genoemde Verordnung van 28 Mei 1940 heeft voor „Kriegszeiten” en voor „die Dauer des gegenwärtigen Aktivdienstes” het aantal strafbare feiten, waarvoor niet-militairen voor den militairen rechter terecht staan, belangrijk vergroot; voor vele delicten — waaronder vervreemding van wapens en uitrusting, doodslag, heling, bedreiging, brandstichting, enz. — evenwel slechts „sofern diese „Handlungen sich gegen Personen oder Stellen richten, die zur Armee „gehören, oder an Sachen begangen werden, die der Armee dienen”. Reeds is de vraag gesteld²⁾, of deze bepaling, die in de eerste plaats beoogt saboteurs te treffen, wel bijzonder gelukkig is geformuleerd. Het is toch niet de bedoeling elken diefstal van een koe, of zelfs van eenig huisraad, welks eigenaar gemobiliseerd is, voor den militairen rechter te brengen? Daartoe is te vereischen, dat de handeling den militair „in der Atmosphäre des Dienstes” treft.

Uit hoofde van art. 41 Militärstrafgerichtsordnung mogen „Militärgerichtsbehörden” „Amtshandlungen” tegenover niet aan de militaire rechtsmacht onderworpen personen „ohne Bewilligung der bürgerlichen Gerichtsbehörden” slechts in spoedgevallen verrichten. Deze civiele autoriteiten mogen zulks op gelijken voet tegenover aan de militaire rechtsmacht onderworpen personen doen; de Bewilligung daartoe wordt c.q. verleend door den betrokken Truppenkommandant.

Ten aanzien van „Handlungen strafrechtlicher Verfolgung” bepaalt art. 42 van dat Wetboek op overeenkomstige wijze, dat militairen deze tegenover niet aan de militaire rechtsmacht onderworpen personen „ohne Bewilligung des bürgerlichen Gerichts” slechts in spoedgevallen mogen verrichten. Burgerlijke ambtenaren mogen zulks tegenover militairen evenwel uitsluitend in spoedgevallen doen; daarbij wordt over een Bewilligung niet gerept. Verder schrijft deze Wet voor, dat alle Colleges elkaar „Rechtshilfe” behooren te verlenen; moeilijkheden dienaangaande worden door den Bundesrat opgelost.

Volgens art. 223 Militärstrafgesetz worden „Anständen über die

¹⁾ Als gevolg waarvan 13 niet-militairen voor den militairen rechter terecht stonden.

²⁾ Vgl. Oberst Pfenninger t.a.p. S. 6, 7.

Zuständigkeit der militärischen und der bürgerlichen Gerichtsbarkeit vom Bundesgericht endgültig entschieden". Het Bundesgericht heeft uitgemaakt, dat deze rechtsweg niet alleen open staat, wanneer er een conflict tusschen twee instanties is (positief of negatief jurisdictiegeschil; vgl. ons art. 88, 4° R.O.), maar dat ook een beklagde een beslissing van het Bundesgericht kan uitlokken ¹⁾. Ik betwijfel intusschen ten zeerste, of deze leer nimmer aan een doelmatige hanteering van het militair-justitiële apparaat in den weg zal staan.

De Militärstrafgesetz beperkte in art. 27 de toepassing van de doodstraf tot „Kriegszeiten". Had de soortgelijke begrenzing in de Nederlandsche militaire strafwetgeving (art. 2 der Wet van 17 Sept. 1870, S. 162) het reeds in 1923 afgelegd, toen artt. 9, 45 W.M.Sr. gingen bepalen, dat de doodstraf niet wordt uitgesproken dan wanneer zij door de veiligheid van den Staat wordt geëischt, in Zwitserland heeft men moeten wachten tot de Verordening van 28 Mei 1940. Daarbij is de doodstraf ook in vreedstijd mogelijk gemaakt, echter alleen voor schending van geheimen en landverraad. Merkwaardig is evenwel, dat hierbij reeds in vreedstijd de regeling van art. 211 Militärstrafgerichtsordnung toepassing kan vinden, volgens welke de rechter — maar thans alleen met algemeene stemmen — de onmiddellijke executie van een vonnis *kan* gelasten, onverschillig het instellen van beroep in cassatie of het aanvragen van herziening of gratie. Anders dan in het Nederlandsche en in het Duitsche recht het geval is, is hierbij van een *fiat executie* of een „Bestätigung" geen sprake.

Kolonel Pfenninger ²⁾ vindt in deze nieuwe bepaling aanleiding om uit te weiden over de bekende moeilijkheid om vrijheidsstraffen in oorlogstijd te executeeren; hij bepleit het oprichten van strafcompagniën.

De Disziplinarstrafordnung vormt het tweede boek van de Militärstrafgesetz. „Einen Disziplinarfehler begeht, wer den Befehlen der „Vorgesetzten, den allgemeinen Dienstvorschriften" — niet-opvolging van bevelen of reglementen is intusschen ook een strafbaar feit — „oder überhaupt den militärischen Zucht und Ordnung zuwider, „handelt, sofern die Tat nicht als Verbrechen oder Vergehen strafbar „ist." Aldus art. 180. Verbrechen en Vergehen vormen tezamen de misdrijven van de Nederlandsche wetgeving. Maar de Militärstrafgesetz — overtredingen stelt deze Wet evenmin als ons W.M.Sr. strafbaar — bepaalt bij tal van strafbare feiten: „In leichten Fällen „erfolgt disziplinarische Bestrafung." Dat zijn dus de uit ons recht bekende oneigenlijke krijgstuchtelijke vergripen, waartoe men, gezien de slotwoorden van art. 180, ook de overtredingen van het commune strafrecht zou kunnen rekenen.

En dat overtredingen krijgstuchtelijk kunnen worden afgedaan, is in Zwitserland te meer noodzakelijk, waar de beoordeeling daarvan niet tot de competentie van den militairen rechter behoort.

¹⁾ Ik ontleen dit aan von Schumacher a.w. S. 60, 61.

²⁾ T.a.p. S. 17 ff.

Art. 181 Abs. 1 Militärstrafgesetz luidt: „Strafbar ist nur, wer „schuldhaft handelt. Auch bei blosser Fahrlässigkeit kann Bestrafung „eintreten.“ Gehuldigd wordt dus het beginsel „geen straf zonder „schuld”¹⁾.

Voor krijgstuchtelijke vergripen, *buiten dienst begaan*²⁾, kan ook de straf van geldboete worden opgelegd. Ook niet-militairen kunnen aan de Disziplinarstrafordnung zijn onderworpen³⁾; zij worden gestraft met arrest of geldboete. Nadere bepalingen, aangaande de krijgstuchtelijke bestraffing van niet-militairen, zijn gevolgd bij Bundesratsverordnung van 15 October 1941.

Een kapitein (en ook een officier, die een kapiteinscommando bekleedt) mag behalve de berisping slechts opleggen licht (d.w.z. ons verzuwaard arrest) tot vijf dagen en streng arrest van drie dagen (de minimum-duur van streng arrest). Met hooger rang en commando mogen zwaardere straffen worden ogelegd. De maximum-duur voor streng arrest is twintig dagen, die voor licht arrest in het algemeen slechts tien dagen.

Tegen krijgstuchtelijke straffen, behalve tegen die, welke door den „Oberbefehlshaber” zijn opgelegd, kan éénmaal beklag worden gedaan. Dat wordt, bijzondere regelingen daargelaten, door den naast-hooger meerdere behandeld.

Volgens de Militärstrafgerichtsordnung vindt het strafproces in eersten aanleg plaats voor de Divisionsgerichte (dat zijn ook in vredes-tijd wat wij Krijgsraden van *oorlogs*divisies zouden noemen) en voor Ersatzgerichte. Onder de laatstgenoemde Colleges vallen, indien ik Oberst Pfenninger goed begrijp, de vier voor den huidige „Aktivdienst” ingestelde Territorialgerichte, die feitelijk in een bepaald district de militaire justitie hebben uit te oefenen tegenover niet-militairen, geïnterneerden en krijgsgevangenen.

De vonnissen van de Divisionsgerichte zijn onderhevig aan cassatie door het Militärkassationsgericht. Naast dat Hooge College staat nog het ausserordentliche Militärgericht, dat van geval tot geval door de Bundesversammlung wordt benoemd, en waarvoor de hoogste officieren (Legercommandant, Chef van den Generalen Staf, Legerkorpscommandanten en de Chefs van hun staven, Divisiecommandanten en de „Waffenchefs”) terecht staan. Voor de berechting van andere

¹⁾ Of dit naar Nederlandsch militair tuchtrecht ook zoo is, is quaestieus. Een bevestigende beantwoording dezer vraag werd door mij gegeven in nos. 169 - 187 van mijn in 1937 uitgebracht praeadvies voor de M.R.V. (M.R.T. XXXIII, 320 vlgg.), maar vond ter vergadering van de zijde van Mr. D. B. A. Franken scherpe bestrijding (vgl. M.R.T. XXXIII, 539 vlgg., 567, 569 vlg.).

²⁾ De practijk schijnt zich — vooral bij wat in Nederland inspecties over groot-verlofgangers werd genoemd — aan de in deze woorden besloten beperking niet steeds te hebben gehouden. Vgl. H. Nänni, *Die Busse im schweizerischen Militärrecht*, Diss. Zürich, Affoltern a.A. 1939, S. 60 ff.

³⁾ Vgl. hierover von Schumacher a.w. S. 83; dit schijnt vooral met het oog op krijgstuchtelijke afdoening van oneigenlijke krijgstuchtelijke vergripen te zijn bepaald.

officiëren, die niet bij een bepaalde divisie zijn ingedeeld, wordt wanneer zulks noodig is een Divisionsgericht aangewezen.

Een kern van militaire juristen wordt gevormd door den z.g. „Justizstab”, den juridischen staf. Daartoe behooren de „Justizoffiziere”, die een juridische opleiding moeten hebben genoten en als troepenofficier moeten hebben dienst gedaan¹⁾. Uit dat dienstvak worden benoemd de Oberauditor en zijn plaatsvervanger, de Voorzitter van het Militärkassationsgericht, de Grossrichter (dat zijn de Voorzitters der Divisionsgerichte), de auditeurs, de Untersuchungsrichter en de griffiers. Een aantal Justizoffiziere blijft ter onmiddellijke beschikking van den Bundesrat.

De Divisions- en de Ersatzgerichte bestaan behalve uit den Grossrichter uit zes rechters (en uit plaatsvervangers), voor de helft officieren, voor de helft onderofficiëren of soldaten. Verder worden bij elk College de noodige Justizoffiziere ingedeeld voor de functies van auditeur, Untersuchungsrichter en griffier. De rechters en hun plaatsvervangers behooren dus niet tot den Justizstab; het schijnt echter usance te zijn voor deze functies militairen aan te wijzen, die deel uitmaken van de burgerlijke rechterlijke macht.

De Oberauditor, die tevens is belast met de vertegenwoordiging van het O.M. bij het Militärkassationsgericht en het ausserordentlichen Militärgericht, is — de Wet gebruikt de militaire terminologie — „der unmittelbare Vorgesetzte” niet alleen van de auditeurs, maar ook van de Untersuchungsrichter. Dat de Zwitsersche militair-rechterlijke organisatie geen scherpe scheidingslijn trekt tusschen den instrueerenden rechter en den vervolgenden ambtenaar, blijkt tevens uit het feit, dat de plaatsvervanger van den Oberauditor is belast met de instructie in zaken, die door het ausserordentliche Militärgericht moeten worden behandeld.

Voor wat de relatieve competentie betreft, gaat het buiten „aktiven Dienst” om het Divisionsgericht van den Kreis, waarin de daad is begaan. Bij „aktiven Dienst” beslist de indeeling (is detachering daar ook onder te verstaan?). Geschillen over de relatieve competentie worden door den Bundesrat beslist.

De verdediger kan zoowel militair als burger zijn. „Jeder rechtskundige Offizier der Division, welcher das Gericht angehört, ist verpflichtet, auf Befehl des Grossrichters die Verteidigung zu übernehmen” (art. 126 Abs. 3 Militärstrafgerichtsordnung)²⁾. De last van toegevoegd te worden rust hier dus niet op de balie, maar op de officieren-jurist (met groot verloff!).

Het vooronderzoek wordt in het algemeen gelast door den Regiments- of daarmede gelijk te stellen Commandant; het wordt zonder

¹⁾ Men houde in het oog, dat het Zwitsersche recht geen reserve-officiëren kent. De beroepsofficiëren heeten Instruktionsoffiziere. Art. 107 Abs. 2 Militärorganisation bepaalt: „Die Offiziere des Instruktionkorps werden gleich den übrigen Offizieren im Heere eingeteilt und befördert.”

²⁾ Bij von Schumacher, a.w. S. 14, trof ik zelfs de stelling aan, dat de officier-verdediger „neben den Interessen seines Klienten vor allem auch jene der Armee wahrzunehmen [hat]”.

verdere bemoeiing van eenigen militairen Chef door den Untersuchungsrichter ingesteld. Kolonel Pfenninger teekent hierbij aan het als een gemis te gevoelen, dat ook de Grossrichter, ofschoon Chef van den Untersuchungsrichter, dezen geen bevelen mag geven; slechts kan de Grossrichter zich in voorkomend geval tot den Oberauditor wenden, die de eenige is, die de bevoegdheid daartoe bezit. Het kan, enkel teneinde een nader onderzoek te verkrijgen, noodig zijn dezen weg te bewandelen; in oorlogstijd (wanneer het er trouwens ook om kan gaan, dat het instellen van het nadere onderzoek gevaar oplevert) is de daaruit voortvloeiende vertraging niet te aanvaarden.

De Untersuchungsrichter sluit het vooronderzoek zelf en geeft daarvan kennis aan den auditeur en aan den beklaagde. Van dit oogenblik af heeft de beklaagde recht op verdediging. Tot vervolging ter terechtzitting wordt besloten door den auditeur; voor niet-vervolging is een beslissing van den Oberauditor noodig.

Van de vrij uitvoerige bepalingen over de behandeling ter terechtzitting vermeld ik alleen, dat het College niet is gebonden aan de qualificatie van het feit, welke aan de dagvaarding ten grondslag ligt; ook mag met alsnog gebleken verzwarende omstandigheden worden rekening gehouden (art. 160 Militärstrafgerichtsordnung).

Acht de rechter het geval aanwezig, dat een strafbaar feit krijgstuuchtelijk moet worden afgedaan, of oordeelt hij, dat slechts een krijgstuuchtelijk vergrijp is begaan, dan spreekt hij den beklaagde vrij en legt hem zelf een krijgstuuchtelijke straf op. Bij wijze van uitzondering kan beklaagde voor krijgstuuchtelijke bestraffing naar den militairen Commandant worden verwezen. Zonder een dergelijke verwijzing mag door dezen geen krijgstuuchtelijke straf meer worden opgelegd voor de handelingen, waarvoor beklaagde heeft terecht gestaan. Tegen door den rechter opgelegde krijgstuuchtelijke straffen staat alleen het rechtsmiddel der cassatie open (artt. 160a, 161).

Een civiele actie eener beleedigde partij is voor den militairen rechter mogelijk.

Het verlangen om cassatie in te stellen moet worden kenbaar gemaakt binnen 24 uur na de mededeeling van het vonnis van het Divisionsgericht. Wordt een uitspraak door het Kassationsgericht vernietigd, dan wordt in de meeste gevallen de zaak teruggewezen naar hetzelfde of — ter beslissing van den cassatierechter — naar een ander Divisionsgericht.

Herziening („Revision”) kan worden aangevraagd door den veroordeelde of na diens dood door zijn verwanten. Ook echter door den auditeur, wanneer het vonnis door toedoen van een strafbare handeling is verkregen, of wanneer alsnog een bekentenis plaats vindt (art. 199 Militärstrafgerichtsordnung). Op de aanvraag wordt beslist door het Militärkassationsgericht, hetwelk bij inwilliging de zaak naar den bevoegden militairen rechter verwijst.

Bij de executie van opgelegde straffen blijkt nog van den federatieven staatsopbouw. Geldboeten en verbeurdverklaringen worden door de kantonale instanties geëxecuteerd. Vrijheidsstraffen ook, voor

zoover de rechter niet bepaalt, dat de door de *Militärstrafgesetz* voorziene „*militärische Strafvollzug*” plaats heeft te vinden. Dat is een soort *custodia honesta*, die zich tot op zekere hoogte met onze militaire detentie laat vergelijken, en die in een *Bundesratsverordnung* van 29 November 1927 nader is geregeld.

De doodstraf wordt (door middel van een geweersalvo) geëxecuteerd op last van den Commandant der betrokken eenheid.

Gratie wordt, behalve wanneer de burgerrechter heeft geoordeeld, verleend door den Bundesrat of, indien een Legercommandant benoemd is, door dezen. Van doodstraffen en van uitspraken van het *ausserordentlichen Militärgericht* komt het recht van gratie toe aan de *Bundesversammlung*. Aldus thans art. 232ter *Militärstrafgesetz*.

Ik wil deze beschouwingen niet besluiten zonder nog melding te maken van enkele verdere desiderata, die door Kolonel Pfenninger naar voren worden gebracht. De samenstelling van het *Divisionsgericht* uit *Grossrichter* plus zes leden schijnt, vooral voor oorlogstijd, rijkelijk topzwaar. Dit doet dezen Schrijver ingaan tegen de tendentie, welke althans buiten Zwitserland de heerschende schijnt, om juist voor geval van oorlog de *Kriegsraten* uit *combattanten* samen te stellen. Hij wenscht voor oorlogstijd een samenstelling der *Divisions-* en der *Territorialgerichte* uit vijf, of zelfs uit drie, leden, die oudere leden der burgerlijke rechterlijke macht zijn en geen troependienst meer verrichten. Schrijver slaat, wanneer het zal gaan om een snel te nemen beslissing over leven of dood, ruime ervaring als rechter hooger aan dan het contact met het front, dat aanwezig is bij als rechter onervaren militairen uit den strijdenden troep.

Voor de vele „*Bagatellfälle*” bepleit Kolonel Pfenninger, behalve verruiming van de mogelijkheden tot krijgstuchtelijke afdoening, de bevoegdheid van den *Grossrichter* om als *unus iudex* geldboeten en vrijheidsstraffen tot drie maanden op te leggen. Als militaire politierechter dus. Vooral voor feiten, die slechts in geringe mate met het militaire leven in verband staan, en waarbij krijgstuchtelijke afdoening dus minder voor de hand ligt, schijnt dit aanlokkelijk, maar toch, dreigt op deze wijze het militaire karakter der strafrechtspraak niet zeer op den achtergrond te geraken? ¹⁾

En voorts acht Oberst Pfenninger het noodig, dat naar Duitsch voorbeeld wordt bepaald, welke voorschriften betreffende het vooronderzoek en de behandeling ter terechtzitting in geen geval mogen worden veronachtzaamd. Want onder gevechtsomstandigheden zal wel eens iets haperen aan de naleving van alle vormvoorschriften. Het zou onjuist zijn, indien elke nalatigheid op dat stuk nietigheid ten gevolge had; niettemin dienen er tevoren reeds perken te worden gesteld.

's-Gravenhage, Februari 1942.

P. J. A. CLAVAREAU.

¹⁾ In Nederland heeft men om dezelfde redenen over de transactie in militaire strafzaken ook zeer verschillende denkbeelden hooren verkon- digen. Vgl. de desbetreffende beschouwingen in *M.R.T.* XVIII, 207, 451, 468, 515, XIX, 300, XXVIII, 448, XXIX, 101, XXXII, 439 vlgg., XXXIII, 87 vlgg. en 104.

RECHTSPRAAK.

Strafzaken van militairen aard.

Arrondissements-Rechtbank te 's-Gravenhage.

Kamer, belast met de behandeling van strafzaken van militairen aard.

Vonnis van 29 Mei 1941 ¹).

President: Mr. A. W. J. van Vrijberghe de Coningh.

Rechters: Mrs. H. Ferwerda en L. J. van Gelein Vtringa.

Militaire Leden: Luitenant-Kolonel H. Voorwalt en Majoor J. Malinckrodt.

Officier van Justitie: Mr. D. J. van Gilse, Substituut-Officier van Justitie.

Raadsman: Mr. W. H. Wierda, te Utrecht.

Doodslag. Op 13 Mei 1940 opzettelijk op korten afstand een schot uit een met scherpe patronen geladen pistool afvuren op N., daarbij richtende op diens hoofd, waardoor N. in het hoofd is getroffen en kort daarna is overleden, gepleegd door een reserve-kapitein, belast met het doen van huiszoeking bij N.S.B.ers te Wassenaar en het overbrengen van eventueel verdachte personen naar het politie-bureau.

Verdachte heeft niet gehandeld ter uitvoering van een hem door het bevoegd gezag gegeven ambtelijk bevel, zijnde van een bevel tot het neerschieten van onwillige of recalcitrante dan wel gevaarlijke personen niets gebleken.

Ook het beroep op noodweer, dus ook op noodweereces, faalt nu uit niets is gebleken van een oogenblikkelijke, wederrechtelijke aanranding. Iedere mogelijk dreigende aanranding ware overigens af te wenden geweest door eene fouilleering, welke echter niet heeft plaats gehad.

Twee maanden gevangenisstraf, in hooger beroep door het Vrederechtshof gewijzigd in acht jaren. Zie de motiveering van de strafmaat in vonnis en arrest.

In Naam van het Recht.

De Arrondissements-Rechtbank te 's-Gravenhage, rechtdoende in strafzaken van militairen aard, heeft het navolgende vonnis gewezen in de zaak van den Officier van Justitie tegen H., geboren te Moordrecht 4 Maart 1902, destijds reserve-kapitein van 2 - III - 1e Regiment Infanterie, wonende te Gouda, verdachte.

¹) In door den Officier van Justitie ingesteld hooger beroep is dit vonnis bij het, hierna opgenomen, arrest van het Vrederechtshof van 23 December 1941 bevestigd, behalve wat betreft de opgelegde straf en de daarvoor bestaande bijzondere redenen. Met nieuwe motiveering de straf bepaald op acht jaren gevangenisstraf.

De Rechtbank,

Gelet op het ter terechtzitting gehouden onderzoek; Gehoord de vordering van den Officier van Justitie;

Gehoord verdachte, bijgestaan door Mr. H. W. Wierda, advocaat te Utrecht;

O., dat aan verdachte is ten laste gelegd: dat hij op of omstreeks den 13en Mei 1940 te Wassenaar opzettelijk op korten afstand een schot uit een met scherpe patronen geladen pistool heeft afgevuurd op Carl Joseph William Noordendorp, daarbij richtende op diens hoofd, althans lichaam, door welk schot Noordendorp in het hoofd is getroffen en zoodanige verwondingen heeft bekomen, dat hij kort daarop is overleden;

O., dat ter terechtzitting mededeeling is gedaan van een uittreksel uit het stamboek, den verdachte betreffende;

O., dat ter terechtzitting als getuigen gehoord hebben verklaard:

Jacob Sierds Galjard, tevens als deskundige:

„dat hij op 13 Mei 1940 des voormiddags omstreeks 10.30 uur of „11 uur met zijn auto reed te Wassenaar op den Storm van 's-Gravesandeweg en aldaar stopte voor perceel no. 55, teneinde zijn aldaar „wonenden broer te bezoeken;

„dat hij uit zijn auto stappende in den voortuin van perceel 53 een „manspersoon, dien hij kende als den Heer Noordendorp, uitgestrekt „in een kleine bloedplas op den grond zag liggen;

„dat hij door zijn schoonzuster, de getuige Ohlendorff van perceel „57, waar zij zich bevond, werd aan- en binnengeropen en toen door „een militair naar buiten geroepen werd, die hem verzocht naar den „Heer Noordendorp te komen kijken;

„dat hij zich daarop in den voortuin van perceel no. 53 heeft be- „geven en daar heeft geconsateerd, dat de Heer Noordendorp door een „schot in het hoofd was getroffen, aan welke verwonding hij was overleden”;

Mary Kitty Ohlendorff:

„dat zij op 13 Mei 1940 des voormiddags omstreeks 11 uur zich „bevond in de deuropening harer aan den Storm van 's-Gravesandeweg „no. 55 te Wassenaar gelegen woning en toen in den voortuin van „perceel 53 van dien weg, bewoond door den haar bekenden Heer „Noordendorp, twee militairen en een officier zag staan; dat de „Heer Noordendorp voor zijn deuropening stond; dat zij op hetzelfde „oogenblik den bedoelden officier een wapen, dat hij in de hand hield, „zag opheffen en richten op het hoofd van den Heer Noordendorp „en zij onmiddellijk daarop een schot hoorde afgaan en den Heer „Noordendorp zag vallen; dat op het oogenblik, waarop op hem ge- „schoten werd, de Heer Noordendorp zijn handen niet omhoog hield”;

Geert Jacob Bakker:

A. „dat hij gedurende de mobilisatie diende als sergeant capitu- „lant bij 2-III-1 R.I. onder den verdachte;

„dat hij op een voormiddag gedurende de oorlogsdagen van den „verdachte de order ontving om met hem, verdachte, en ongeveer zes

„soldaten te assisteeren bij verschillende arrestaties te Wassenaar;
 „dat zij na het verrichten van reeds verschillende arrestaties aan
 „de hand van een lijst, welke de verdachte bij zich had van namen en
 „adressen van personen, die gearresteerd moesten worden, belandden
 „bij een perceel aan den Storm van 's-Gravesandeweg te Wassenaar;
 „dat verdachte twee soldaten achter die woning posteerde en zelf
 „met hem, getuige, via den voortuin van gemeld perceel zich naar de
 „voor deur begaf, alwaar hij aanschelde; dat verdachte daarbij zijn
 „pistool tot vuren gereed hield; dat de voor deur van meer bedoeld
 „perceel geopend werd door een hem, getuige, onbekend manspersoon,
 „tot wien de verdachte de vraag richtte: „Is U mijnheer Noorden-
 „dorp”;

„dat, nadat de aangesprokene die vraag bevestigend had beant-
 „woord, de verdachte hem op luiden toon toevoegde: „U is mijn arres-
 „tant. Handen omhoog”;

„dat Noorddorp daarop gesticuleerende beide handen een weinig
 „omhoog bracht, doch deze niet geheel strekte en zeggende nimmer
 „iets gedaan te hebben wat niet mocht, zijn rechterarm zakken liet
 „in de richting van zijn rechterbroekzak;

„dat hem terstond door den verdachte werd toegeschreeuwd: „Han-
 „den op”, waarop Noorddorp inderdaad zijn rechterarm weer
 „eenigszins omhoog bracht, doch vrijwel onmiddellijk daarna die arm
 „weer plotseling liet zakken, waarop de verdachte hem andermaal
 „toeschreeuwde: „Handen omhoog”;

„dat, toen Noorddorp na zijn rechterhand te hebben opgeheven,
 „deze wederom liet zakken, de verdachte zijn pistool afvuurde, waarop
 „Noorddorp in het hoofd getroffen ter aarde stortte;

B. „dat noch de verdachte, noch hij, getuige, noch een der man-
 „schappen Noorddorp heeft gefouilleerd, noch vóór, noch ná het
 „vallen van het schot;

„dat hij, getuige, zelf erbij tegenwoordig is geweest, dat zij een der
 „voorafgaande dagen eenige malen uit burgerhuizen zijn beschoten;
 „dat de omstandigheden, waaronder bovenbedoelde arrestaties ge-
 „schiedden, de uiterste waakzaamheid medebrachten;”

Christiaan Kemeling:

„dat hij op 13 Mei 1940 als melkbezorger aanwezig was in den Storm
 „van 's-Gravesandeweg te Wassenaar en op het oogenblik dat hij aan-
 „schelde aan perceel 55 aldaar, een militaire patrouille naderen zag
 „onder leiding van een kapitein; dat die patrouille zich begaf naar
 „perceel 53, alwaar de kapitein aanschelde, waarop de deur werd open-
 „gedaan en op het bevel van den kapitein: „Er uit”, een manspersoon
 „uit de deur van dat perceel kwam;

„dat hij tot driemaal toe den kapitein dien manspersoon heeft
 „hooren toeroepen: „Handen omhoog”, aan welken last die mansper-
 „soon niet voldeed;

„dat na het derde bevel van: „Handen omhoog” door den kapitein
 „gegeven, toen daaraan niet werd voldaan, een schot viel uit het
 „wapen, dat die kapitein voortdurend in de hand gehouden had en

„hij, getuige, den meerbedoelden manspersoon ter aarde zag storten”;

Jans Huiting:

A. „dat hij gedurende de mobilisatie dienende als soldaat onder „den verdachte met het betreffend onderdeel op 13 Mei 1940 te Wassenaar aankwam, alwaar hij met kapitein H., sergeant Bakker en „eenige manschappen er op uit moest om arrestaties te verrichten, „waarbij hij, getuige, zag, dat de verdachte in het bezit was van een „lijst met namen en adressen;

„dat zij, na eenige arrestaties te hebben verricht, omstreeks elf uur „arriveerden bij het perceel, welks bewoner later werd neergeschoten;

„dat verdachte, na eenige manschappen achter het huis te hebben „geposteerd, met hem, getuige, en sergeant Bakker zich naar de voor- „deur heeft begeven en aldaar heeft aangebeld; dat daarop de voordeur „geopend werd door een hem, getuige, onbekend manspersoon, aan „wien verdachte vroeg, of hij mijnheer Noordendorp was, welke vraag „de bedoelde bevestigend beantwoordde;

„dat de verdachte hem daarop toevoegde: „Dan is U mijn arrestant. „Handen omhoog. Kom naar buiten”;

„dat de aangesprokene hierop naar buiten kwam, doch hij, getuige, „hem niet de handen omhoog heeft zien strekken, ook niet na het nog „tweemaal daarna door den verdachte uitgesproken bevel: „Handen „omhoog” en in ieder geval de aangesprokene zijn handen niet tot aan „zijn schouders heeft gebracht;

B. „dat hij, getuige, den bedoelden persoon na de tweede door den „verdachte gegeven waarschuwing de handen omhoog te houden, één „zijner handen zag bewegen in de richting van zijn broekzak; dat „noch vóór noch na het neerschieten, het slachtoffer is gefouilleerd „geworden”;

Hendrik Pieter Meyer:

„dat hij tijdens de mobilisatie optrad als commandant van 3-I R.I., „dat gelegerd was te Lisse;

„dat als kapitein bij dat onderdeel diende de verdachte;

„dat hij, getuige, onmiddellijk na het uitbreken van den oorlog „opdracht kreeg met zijn bataljon naar Wassenaar te gaan, alwaar „hij onder rechtstreeksch commando kwam te staan van den comman- „dant Vesting Holland;

„dat korpscommandant te Wassenaar was de luitenant-kolonel „Teding van Berkhout;

„dat hij, getuige, op 12 Mei 1940 op den commandopost van den „genoemden overste werd ontboden en daar van dezen de volgende „order ontving: „Houdt terstond huiszoeking bij de N.S.B.ers te „Wassenaar naar wapens en munitie; eventueel verdachte personen „zijn te brengen naar het hoofdbureau van politie”; dat hij die be- „komen order tot het verrichten van huiszoeking heeft doorgegeven „aan zijn compagniescommandanten, waartoe verdachte behoorde en „elk hunner een wijk aangewezen heeft, waar zij huiszoeking hadden „te doen; dat hij, getuige, onbekend te Wassenaar, hun heeft opge- „dragen zich aan het politiebureau te vervoegeu om daar een lijst met

„de namen van N.S.B.ers te krijgen en hun tevens opgedragen heeft,
„verdachte personen te arresteren;

„dat hij, getuige, opgemelde opdracht van zijn overste mondeling
„kreeg en hem, getuige, geen schriftelijke last van den commandant
„Vesting Holland is getoond”;

O. dat verdachte ter terechtzitting heeft verklaard en opgegeven:

A. „dat hij in den avond van 12 Mei 1940 van zijn bataljons-
„commandant, den getuige Meyer, wiens commandopost gevestigd was
„te Wassenaar, opdracht kreeg huiszoekingen te doen in Wassenaar,
„verdachte personen te arresteren en deze over te brengen naar het
„politiebureau;

„dat hem, verdachte, daarbij werd toegewezen de wijk, waarin o.a.
„de Storm van 's-Gravesandeweg gelegen is; dat hij wegens zijn on-
„bekendheid ter plaatse zich in den morgen van 13 Mei 1940 heeft
„begeven naar het politiebureau te Wassenaar, teneinde te informee-
„ren, welke personen in de hem aangewezen wijk verdacht waren,
„waarop hem een lijst met een dertigtal namen en adressen werd
„overhandigd;

„dat hij, nadat reeds eenige arrestaties door hem waren verricht,
„zonder moeilijkheden, kwam bij perceel 53 aan den Storm van 's-Gra-
„vensandeweg te Wassenaar, alwaar volgens de ontvangen lijst zou
„wonen een zekere Noordendorp, wiens arrestatie o.a. werd verlangd;
„dat hij bij dat perceel gekomen eenige manschappen achter de woning
„heeft geposteed en zelf, vergezeld van zijn sergeant via den voortuin
„naar de voordeur is gegaan, alwaar hij aangescheld heeft, daarbij
„in kapiteins-uniform gekleed en zijn pistool met scherp geladen tot
„vuren gereedhoudende;

„dat op zijn schellen de voordeur openging en een hem onbekend
„manspersoon aan de deur verscheen;

„dat hij, verdachte, op zijn tot bedoelden persoon gerichte vraag,
„of hij mijnheer Noordendorp was, ten antwoord kreeg, dat ben ik,
„waarop hij, verdachte, dien persoon heeft toegevoegd: „Dan is U
„mijn arrestant, handen omhoog”;

„dat Noordendorp aarzelend zijn handen omhoog bracht, zonder
„deze geheel te strekken en zich met allerlei beweringen tegen zijn
„arrestatie verzette; dat Noordendorp inmiddels zijn rechterarm vrij
„plotseling liet zakken in de richting van zijn rechterbroekzak; dat
„hij, verdachte, duidelijk die broekzak bol zag staan, doch uiteraard
„niet wist, wat deze bevatte; dat toch Noordendorp niet was gefouil-
„leerd;

„dat hij, verdachte, toen hij den rechterarm van den heer Noorden-
„dorp zag zakken, hem terstond heeft toegeschreeuwd: „Handen
„omhoog”, waarop Noordendorp inderdaad zijn arm eenigszins om-
„hoog bracht, doch deze onmiddellijk daarop weer liet zakken in de
„richting van zijn broekzak; dat hij, verdachte, Noordendorp, die
„een scherpe verzethouding voortdurend aannam, wederom heeft toe-
„geschreeuwd zijn handen hoog te houden, doch Noordendorp, al
„pratende zijn rechterarm zakken liet in de richting van zijn broekzak;

„dat hij, verdachte, daarop opzettelijk zonder bepaaldelijk te mikken „Noordendorp, die op ongeveer 1 meter afstand stond van hem, verdachte, en met zijn gezicht naar hem, verdachte, gewend, een schot „uit zijn, verdachte's, pistool door het hoofd geschoten heeft, waarop „Noordendorp neerviel;

B. „dat hij zich door Noordendorp bedreigd gevoelde, vreezende, dat „deze een wapen in zijn broekzak had en hij, verdachte, daarbij voor „oogen had zijn ervaring op den vorigen dag, waarop hij zelf te Was„senaar en 12 huzaren beschoten waren, terwijl het geluid der kogels „aangaf, dat dit vuur uit Nederlandsche geweren afkomstig was”;

O., dat de Rechtbank door den inhoud der verklaringen van de getuigen Galjard (tevens als deskundige), Ohlendorff, Kemeling en van die der met A. gemerkte onderdeelen van de getuigen Bakker, Huiting en verdachte, wettig bewezen acht en de overtuiging heeft bekomen, dat verdachte het hem bij dagvaarding te laste gelegde heeft begaan in dier voege, dat hij daarbij op het hoofd van Noordendorp heeft gericht;

tot welke beslissing reden geven de redengevende feiten en omstandigheden in die bewijsmiddelen vervat;

O., dat het bewezen verklaarde feit oplevert het misdrijf van „doodslag”, strafbaar gesteld bij artikel 287 Wetboek van Strafrecht;

O., dat verdachte deswege strafbaar is, nu niet is gebleken van het bestaan van feiten en omstandigheden welke zijn strafbaarheid zouden uitsluiten of opheffen;

O. toch daaromtrent, dat weliswaar door verdachte's raadsman is betoogd de niet-strafbaarheid van verdachte op den drieledigen grond:

- a) dat hij het feit heeft begaan ter uitvoering van een ambtelijk bevel, gegeven door het daartoe bevoegd gezag, althans in ieder geval verdachte te goeder trouw het bevel als bevoegd gegeven beschouwde, terwijl de nakoming daarvan binnen den kring van zijn ondergeschiktheid was gelegen;
- b) dat verdachte het feit heeft begaan gedrongen door de noodzakelijke verdediging van eigen lijf tegen oogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding;
- c) subsidiair bij de overschrijding van de grenzen van noodzakelijke verdediging heeft gehandeld onder den invloed van een hevige gemoedsbeweging door de aanranding veroorzaakt, doch dat de rechtbank dit beroep op strafbaarheid opheffende omstandigheden verwerpt;

O. immers voor wat betreft het beroep sub a, dat uit niets is gebleken, dat aan verdachte door het daartoe bevoegd gezag het bevel was gegeven bij het verrichten van de hem opgedragen arrestaties eventueel onwillige of recalcitrante dan wel gevaarlijke personen neer te schieten en waar het bestaan van zoodanig bevel niet is komen vast te staan, uiteraard geen sprake zijn kan van een daartoe strekkend onbevoegd gegeven bevel dat door verdachte te goeder trouw als bevoegd gegeven werd beschouwd, terwijl de nakoming daarvan binnen den kring zijner onderdanigheid was gelegen;

O., dat ook het beroep op noodweer faalt, wijl uit niets is gebleken het bestaan van een oogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding van het lijf van verdachte of zijn onderhebbenden, welke hem ter noodzakelijke verdediging gebood het slachtoffer opzettelijk van het leven te berooven, waarbij de Rechtbank den verdachte voorhoudt, dat door een fouilleering van het slachtoffer, welke, zooals uit de onderdeelen sub B van de verklaringen van de getuigen Bakker en Huiting is bewezen, niet heeft plaats gehad, iedere mogelijk anders dreigende oogenblikkelijke wederrechtelijke aanranding van lijf van verdachte of anderen ware af te wenden geweest;

O. tenslotte, voor wat betreft het beroep op noodweer-exces, dat dit reeds daarom faalt, wijl het in het vorenstaande zijn weerlegging vindt, immers waar noodweer niet was aanwezig, van noodweer-exces geen sprake zijn kan, daargelaten nog, dat uit niets is gebleken van het bestaan van een hevige gemoedsbeweging bij verdachte, veroorzaakt door een aanranding, welke niet plaats vond;

O., ten aanzien van de hierna op te leggen straf, dat de Rechtbank eenerzijds daarbij in aanmerking neemt den aard en ernst van het feit, doodslag op een medeburger, welke in de onmiddellijke omstandigheden, waaronder deze geschiedde, geen grond vond, doch de Rechtbank anderzijds in belangrijke mate rekening houdt met de algemeene omstandigheden van de toen bestaande oorlogsdagen, met de algemeene geestesgesteldheid, waarin iedereen, ook hij, die tot de militaire macht behoorde, verkeerde, met den gemoedstoestand, welke kennelijk den verdachte beheerschte, die, gelijk uit de verklaring van den getuige Bakker en van den verdachte, beide in haar onderdeel B is komen vast te staan, naar zijn meening reeds den vorigen dag door landgenooten was beschoten en met de tengevolge van dat alles bij verdachte door het gedrag van het slachtoffer, zooals ook dit is komen vast te staan uit onderdeel B der verklaring van getuige Huiting, opgewekte vrees voor het leven van zijn onderhebbenden en van zich zelf, welk een en ander hem niet bij machte deed zijn in kalmte te overleggen, of eenig ernstig gevaar hem of zijn manschappen bedreigde en zoo ja, op welke wijze dit doeltreffend ware te bezweren, zonder tot levensberoving van een medeburger over te gaan;

O., dat de Rechtbank op grond van het bovenstaande, na te melden straf op haar plaats acht;

O., dat niet wettig en overtuigend is bewezen hetgeen aan verdachte bij dagvaarding meer of anders is te laste gelegd, dan bewezen is verklaard;

Gezien, behalve voormeld artikel, de artikelen 2, 60, 62 Wetboek van Militair Strafrecht, 76 en 93 der Invoeringswet Militair Straf- en Tucht recht, 91 Wetboek van Strafrecht, alsmede het Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie van 19 Maart 1941, Verordeningenblad 20 Maart 1941, stuk II, no. 56; ¹⁾

Recht doende in naam van het Recht:

¹⁾ M.R.T. XXXVI, blz. 388. Red.

Verklaart wettig en overtuigend bewezen hetgeen aan verdachte bij dagvaarding is ten laste gelegd in voege als boven bewezen is verklaard;

Verstaat, dat dit bewezene oplevert het strafbare feit voormeld;

Verklaart verdachte deswege strafbaar en veroordeelt hem ter zake tot een gevangenisstraf voor den tijd van twee maanden;

Verklaart niet wettig en overtuigend bewezen hetgeen aan verdachte meer of anders is ten laste gelegd, dan bewezen is verklaard, en spreekt het daarvan vrij.

Vredegerechtshof.

Arrest van 23 December 1941.

President: Mr. J. M. Carp.

Raadsheer Mr. H. Sluyterman; Militair lid: Kapitein J. E. Hofman.

Procureur-Generaal: Prof. Mr. Dr. R. van Genechten.

Raadsman: Mr. W. H. Wierda, te Utrecht.

Het Vredegerechtshof te 's-Gravenhage, recht doende in hooger beroep in strafzaken, heeft het navolgend arrest gewezen in de zaak van den Procureur-Generaal bij dit Gerechtshof, vervolgende het hooger beroep, door den Officier van Justitie bij na te noemen Arrondissements-Rechtbank ingesteld tegen een vonnis, op den 29sten Mei 1941 ¹⁾ door de Arrondissements-Rechtbank te 's-Gravenhage gewezen in de zaak tegen H., geboren te Moordrecht den 4en Maart 1902, wonende te Gouda, destijds reserve-kapitein van 2-III-1e Regiment Infanterie, thans gedetineerd, verschijnende in persoon en bijgestaan door Mr. W. H. Wierda, advocaat te Utrecht.

HET VREDEGERECHTSHOF,

Gezien de dagvaarding en de overige stukken van het geding;

Gelet op het ter terechtzitting zoowel in eersten aanleg als in hooger beroep gehouden onderzoek;

Gehoord den Procureur-Generaal in zijne vordering, dat het Hof het vonnis van den eersten rechter zal vernietigen en, opnieuw rechtdoende, den verdachte zal veroordeelen tot een gevangenisstraf voor den tijd van 10 jaren met ontzegging van het recht om bij de gewapende macht te dienen;

O., dat de behandeling van deze zaak in hooger beroep het Hof tot geene andere beschouwingen en beslissingen dan die des eersten rechters heeft geleid, behoudens ten aanzien van de aan den verdachte opgelegde straf, welke den Hove te licht is voorgekomen, en de daarvoor opgegeven bijzondere redenen, daar immers de volgende getuigen alsnog ter terechtzitting van het Hof hebben verklaard:

F. B. J. G.: dat hij op 13 Mei 1940 door verdachte is gearresteerd;

---

¹⁾ Hiervóór opgenomen.

dat verdachte hem — getuige — bij die arrestatie herhaaldelijk heeft bedreigd;

dat hij — verdachte — hem — getuige — herhaaldelijk de woorden heeft toegevoegd: „Beweeg je toch eens, het zou mij een genoegen doen, je neer te schieten; ik heb er zoo juist ook al een neergeschoten.”;

H. de J.: dat hij op 13 Mei 1940 door verdachte is gearresteerd;

dat zulks geschiedde tegelijk met den getuige G.;

dat hij — getuige — verdachte tegen G. heeft hooren zeggen: „Ik bid en ik smEEK U, maak als je belieft een verkeerde beweging, opdat ik in de gelegenheid ben, je dood te schieten.”;

D.M.: dat hij op 13 Mei 1940 door verdachte is gearresteerd;

dat zulks geschiedde tegelijk met getuige G.;

dat hij — getuige — verdachte tegen G. heeft hooren zeggen: „Maak als je belieft een verkeerde beweging, opdat ik je dood kan schieten.”;

Het Hof overweegt in verband met deze verklaringen, mede gelet op de verklaringen van de getuigen in 's Rechtbanks vonnis naar voren gebracht, het volgende:

Uit de verklaringen van de getuigen B., K. en H. is komen vast te staan, dat de verslagene N. aan het hem door verdachte gegeven en herhaald bevel zijn handen omhoog te houden in zooverre niet ten volle heeft voldaan, als N. zijn armen niet steeds gestrekt boven zijn hoofd heeft gehouden. Met betrekking tot de vraag, in welke mate N. zijn armen heeft laten zakken, loopen de getuigenverklaringen — hetgeen niet te verwonderen is — zoo zeer uiteen, dat hieromtrent geen zekerheid meer te verkrijgen is. Wel is komen vast te staan, dat N. zijn handen niet in zijn broekzak heeft gebracht.

Het Hof is in verband hiermede van oordeel, dat verdachte, die zelf met zijn vuurwapen gereed tot schieten voor N. stond, bijgestaan door twee militairen, eveneens met tot schieten gereed gehouden vuurwapenen op N. gericht, zich redelijkerwijs in de gegeven omstandigheden niet door N. bedreigd kon gevoelen in dezen zin, dat voor verdachte bij wijze van noodweer het gebruik van zijn vuurwapen tegenover N. geboden kon zijn. Van een dreigende verzethouding van N. is aan het Hof uit geen der getuigenverklaringen op voldoende wijze gebleken.

Het opzettelijk aanleggen door verdachte op het hoofd van N. met de bedoeling hem neer te schieten, als hoedanig het schieten door iemands hoofd door een officier op een meter afstand redelijkerwijs moet worden aangemerkt —, gevolgd door het doodelijk schot, is derhalve naar 's Hofs oordeel aan te merken als doodslag, gelijk bij dagvaarding aan den verdachte is ten laste gelegd. Het Hof verwerpt mitsdien de stelling van den raadsman van verdachte, dat diens opzet niet op het doden van N. gericht zou zijn geweest.

In verband met de aan den verdachte op te leggen straf overweegt het Hof het volgende:

Het is het Hof weliswaar uit eigen wetenschap bekend, dat door de toenmalige staats- en legerleiding een stemming van wantrouwen en uiterst vijandige gezindheid ten opzichte van de leden der Nationaal-

Socialistische Beweging in Nederland onder onze Volksgenooten en het leger in het bijzonder is verbreid, doch deze omstandigheid, hoezeer zij ook mede van invloed is kunnen zijn geweest op de houding van verdachte tegenover N., die lid der Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland was, kan naar 's Hofs oordeel de verantwoordelijkheid van verdachte voor het door hem gepleegde misdrijf slechts in geringe mate verlichten.

Immers uit niets is aan het Hof gebleken, dat verdachte met betrekking tot N. over bepaalde en concrete aanwijzingen of inlichtingen — anders dan dat hij in het algemeen lid der Beweging was — beschikte. De door zijn militaire meerderen aan verdachte gegeven opdracht hield slechts in, dat hij tot arrestatie van leden der Beweging moest overgaan, gelijk door getuige M., als onmiddellijk commandant van verdachte, uitdrukkelijk is verklaard. Verdachte heeft bij de uitvoering van die opdracht echter van een gezindheid blijk gegeven, die er op wijst, dat hij er een persoonlijke bevrediging in vond Nederlandsche Nationaal-Socialisten neer te schieten, op geenerlei wijze hun leven achtende, gelijk is komen vast te staan uit de verklaringen van getuigen G., de J. en M., inhoudende, dat verdachte bij de arrestatie van getuige G. hem aanmoedigde om verzet te plegen, opdat verdachte aanleiding kon vinden hem neer te schieten.

Het aanvankelijk beroep van verdachte ter motiveering van de gegrondheid zijner vrees voor N., op een beweerdelijke beschieting door niet tot de Nederlandsche Weermacht behorende volksgenooten van Nederlandsche militairen, heeft noch verdachte, noch een der getuigen uit eigen ervaring voor het Hof kunnen of willen waar maken. Zelfs is van de zijde der verdediging van verdachte dit beroep zonder voorbehoud afgewezen.

Het Hof is mitsdien van oordeel, dat de omstandigheden, waaronder verdachte het door hem begane misdrijf heeft gepleegd, te weten het opzettelijk zonder eenige gegronde aanleiding neerschieten van een weerloos man als uiting van felle politiek vijandige gezindheid, den verdachte zijn daad zeer zwaar moeten doen aanrekenen.

O., dat het Hof mitsdien termen aanwezig acht, den verdachte een aanzienlijk hoogere vrijheidsstraf op te leggen;

O., dat het Hof zich overigens vereenigt met de gronden en beslissingen in het vonnis, waarvan beroep, vervat en die overneemt met toepassing van de in het vonnis als toegepast vermelde wetsartikelen;

Recht doende op het hooger beroep:

Vernietigt het vonnis, waarvan hooger beroep, doch alleen ten aanzien van de aan verdachte opgelegde straf en de daarvoor bestaande bijzondere redenen;

Verstaat, dat laatstbedoelde behooren te luiden als voormeld;

Veroordeelt ter zake van het bewezen verklaarde en gequalificeerde misdrijf den verdachte tot eene gevangenisstraf voor den tijd van acht jaren;

Bevestigt het vonnis voor al het overige.

Arrondissements-Rechtbank te 's-Gravenhage.

Kamer, belast met de behandeling van strafzaken van militairen aard.

Vonnis van 10 Juni 1941.

President: Mr. J. H. van Laer.

Rechters: Mrs. A. J. Veldman en L. J. van Gelein Vitringa.

Militaire Leden: Luitenant ter zee 1e klasse F. J. Kist en Officier van Administratie der 1e klasse C. Jansen.

Officier van Justitie: Mr. P. R. Blok, Substituut-Officier van Justitie.

Raadsman: Mr. J. H. Rolandus Hagedoorn, te 's-Gravenhage.

1°. Feitelijke insubordinatie in tijd van oorlog; 2°. Zware mishandeling, tweemaal gepleegd, eenmaal den dood ten gevolge hebbende, alle feiten als één voortgezette handeling beschouwd (1°. op 13 Mei 1940 uit een tot zijn uitrusting behoorend met scherp geladen pistool op korten afstand een schot op zijn meerdere gelost, waardoor deze zwaar verwond werd in hoofd en hals; 2°. met gebruikmaking van een hem door het Rijk verstrekt tot zijn uitrusting behoorend en met scherp geladen pistool meerdere schoten op menschen gelost, zoodat twee personen een zwaar lichamelijk letsel vormende kogelwonding bekwamen tengevolge waarvan een hunner is overleden).

De als psychiater-deskundige gehoorde hoogleeraar, prof. Carp, concludeert, dat verdachte tijdens het begaan der misdrijven lijdende was aan een ziekelijke storing der geestvermogens, een acuut optredende vervolgings- en groothedswaanzin; dat hij de kenmerken vertoont van een prae-paranoische persoonlijkheid; dat die ziekelijke stoornis opheffend heeft gewerkt op verdachte's geschiktheid om de feitelijke strekking en het ongeoorloofde van de begane feiten te beseffen, alsmede om ten aanzien daarvan zijn wil te bepalen. Alleszins aannemelijk is dat verdachte is gedreven door een wil welke geheel en al door waanmotieven werd bepaald; nu de omstandigheden welke die waanmotieven hebben opgewekt, voorbij zijn, is toepassing van art. 37 W.v.S. niet noodig.

Op grond van deze verklaring oordeelt de Rechtbank dat de begane feiten wegens ziekelijke storing zijner geestvermogens aan verdachte niet kunnen worden toegerekend, zoodat hij niet strafbaar is. Ontslag van alle rechtsvervolging met bevel tot onmiddellijke invrijheidstelling.

Bij de behandeling van het door den officier van Justitie ingesteld hooger beroep ¹⁾ verklaart prof. Carp zich niet te kunnen herinneren dat ter terechtzitting van de Rechtbank zijn oordeel is gevraagd over de toepassing van art. 37 W.v.S. De deskundige acht verdachte's opneming in een krankzinnigengesticht niet noodig. Gelet op den

¹⁾ Zie het hierna opgenomen arrest van het Vrederegerechtshof van 30 December 1941.

toestand waarin men thans in Nederland leeft, met zijn groote spanningen en wrijvingen, acht hij het echter zeer goed mogelijk, dat verdachte in een situatie zou kunnen geraken, waarin hij weder tot aggressieve daden zou kunnen komen, waarvan inderdaad gevaar voor de volksgemeenschap te duchten is, in verband waarmede hij het wel wenschelijk zou achten indien verdachte onder een verplicht langdurig toezicht der Regeering zou komen.

Deze conclusies overnemende beveelt het Hof dat verdachte ter beschikking van de Regeering zal worden gesteld ten einde van harentwege te worden verpleegd. Vonnis overigens bevestigd, behalve wat betreft het bevel tot onmiddellijke invrijheidstelling.

In Naam van het Recht.

De Arrondissements-Rechtbank te 's-Gravenhage, recht doende in strafzaken, heeft het navolgende vonnis gewezen in de zaak van den Officier van Justitie tegen E., geboren te Schiedam 5 Juli 1904, destijds Kapitein der Mariniers, thans in voorloopige hechtenis, verdachte.

De Rechtbank,

Gelet op het ter terechtzitting gehouden onderzoek;

Gehoord de vordering van den Officier van Justitie;

Gehoord verdachte, bijgestaan door Mr. J. H. Rolandus Hagedoorn, advocaat te 's-Gravenhage;

O., dat aan verdachte is ten laste gelegd:

1e. dat hij, feitelijk dienende bij de Krijgsmacht, als kapitein der Mariniers, te Durgerdam op den 13en Mei 1940, in tijd van oorlog opzettelijk met het tot zijn uitrusting behoorend en met scherp geladen pistool, althans revolver, op zeer korten afstand een schot of meerdere schoten heeft gelost op zijn meerdere, den kapitein ter zee N. A. Rost van Tonningen, tengevolge waarvan deze door schotwond zwaar werd verwond in hoofd en hals;

althans dat hij, dienende als voormeld, ter plaatse en ten tijde als voornoemd ter uitvoering van zijn voornemen om den kapitein ter zee N. A. Rost van Tonningen opzettelijk van het leven te berooven, opzettelijk met het tot zijn uitrusting behoorend en met scherp geladen pistool, althans revolver, op zeer korten afstand een schot of meerdere schoten heeft gelost op den kapitein ter zee N. A. Rost van Tonningen, waardoor deze door schotwond zwaar werd verwond in hoofd en hals, zijnde de uitvoering van dat misdrijf niet voltooid tengevolge van de alleen van zijn, verdachte's, wil onafhankelijke omstandigheid, dat de Kolonel Rost van Tonningen door tijdig en doeltreffend geneeskundig ingrijpen en door het gunstig verloop der geneezing der vorenbedoelde verwondingen niet is overleden;

hebbende hij bij het begaan van dat misdrijf als ambtenaar, immers tot de gewapende macht behoorend kapitein der Mariniers, gebruik gemaakt van middel, hem door zijn ambt geschonken, immers gebruik gemaakt van een tot zijn uitrusting behoorend, hem door het Rijk der Nederlanden verstrekt pistool, althans revolver;

2e. dat hij, feitelijk dienende bij de Krijgsmacht als kapitein der Mariniers, te Durgerdam op den 13en Mei 1940 opzettelijk na te noemen personen van het leven heeft beroofd door opzettelijk met het tot zijn uitrusting behoorend en met scherp geladen pistool, althans revolver, op korten afstand meerdere schoten te lossen op menschen, waardoor Klaas Groot door kogelverwonding, ingegaan in de rechterborst even boven en binnen den rechterschouderblad, en Hendrik Westeneng door kogelverwonding, ingegaan drie vingers rechts van den adamsappel, uitgegaan anderhalve vinger rechts lateraal van de wervelkolom, doodelijk werden verwond en spoedig daarna zijn overleden;

hebbende hij bij het plegen van dat misdrijf of van die misdrijven als ambtenaar, immers tot de gewapende macht behoorend kapitein der Mariniers gebruik gemaakt van middel hem door zijn ambt geschonken, immers gebruik gemaakt van een tot zijn uitrusting behoorend, hem door het Rijk der Nederlanden verstrekt pistool, althans revolver;

althans dat hij, dienende als voornoemd, ter plaatse en ten tijde als voornoemd opzettelijk na te noemen personen zwaar lichamelijk letsel heeft toegebracht, door opzettelijk met het tot zijn uitrusting behoorend en met scherp geladen pistool, althans revolver, op korten afstand meerdere schoten te lossen op menschen, waardoor Klaas Groot een zwaar lichamelijk letsel vormende kogelverwonding, ingegaan in de rechterborst even boven en binnen den rechterschouderblad, bekwam, tengevolge waarvan Groot is overleden, en Hendrik Westeneng een zwaar lichamelijk letsel vormende kogelverwonding, ingegaan drie vingers rechts van den adamsappel, uitgegaan anderhalve vinger rechts lateraal van de wervelkolom, bekwam, tengevolge waarvan Westeneng is overleden; hebbende hij bij het begaan van dat misdrijf of van die misdrijven als ambtenaar, immers tot de gewapende macht behoorend kapitein der Mariniers, gebruik gemaakt van middel, hem door zijn ambt geschonken, immers gebruik gemaakt van een tot zijn uitrusting behoorend, hem door het Rijk der Nederlanden verstrekt pistool, althans revolver;

O., dat verdachte heeft verklaard:

dat hij als kapitein der Mariniers in den namiddag van den 13en Mei 1940, tijdens den oorlog, zich heeft bevonden in een tot militair bureau ingericht vertrek in het Diaconiegebouw te Durgerdam, in welk vertrek toen is binnengekomen zijn meerdere, de kapitein ter zee (Kolonel) N. A. Rost van Tonningen; dat hij dezen meerdere niet vertrouwd en op dat oogenblik in den waan verkeerde dat hij door den Kolonel zou worden doodgeschoten; dat hij een slag voor wilde zijn en daarom, toen de Kolonel aan tafel had plaats genomen, met zijn tot zijn uitrusting behoorend, hem van rijkswege verstrekte en met scherp geladen pistool, op zeer korten afstand, circa 2 meter, een schot op den Kolonel Rost van Tonningen heeft gelost, waarbij hij

het pistool richtte op het hoofd van den Kolonel; dat de Kolonel door het schot is getroffen en op den grond is gevallen; dat hij, verdachte, daarop eerst door een vensterruit heeft geschoten op eenige menschen van de luchtbescherming, die zich buiten bevonden en vervolgens uit het vertrek de gang in is geloopt, waar hij twee menschen zag; dat hij toen met genoemd, met scherp geladen pistool, op deze menschen, die zich slechts op enkele meters afstand van hem bevonden, meerdere schoten heeft gelost; dat hij later wel heeft ingezien dat zijn verdenking tegen den Kolonel geheel ongegrond was;

O., dat heeft verklaard als getuige onder eede:

N. A. Rost van Tonningen:

dat hij, dienende als kapitein ter zee, tijdens den oorlog was belast met de functie van Commandant van de verdediging van het Buiten IJ en als zoodanig verbleef te Durgerdam; dat op een door hem genomen maatregel als infanteriedekking voor de artillerie, in den nacht van 12 op 13 Mei 1940 te Durgerdam een troep mariniers en matrozen is gearriveerd onder bevel van verdachte, den Kapitein der Mariniers E.; dat in den loop van den 13en Mei hij den indruk had gekregen dat verdachte, die blijkens zijn uitingen en daden tegenover verschillende personen en zaken uiterst wantrouwend stond, ook hem, getuige, niet vertrouwde; dat hij zijn best heeft gedaan verdachte het ongemotiveerde van dit wantrouwen te doen inzien en aanvankelijk meende daarin geslaagd te zijn;

dat echter, toen hij in den namiddag van den 13en Mei 1940 zich had begeven naar een tot militair bureau ingericht vertrek in het Diaconiegebouw te Durgerdam, waar hij een bespreking met verdachte wilde hebben en alwaar hij verdachte dan ook aantrof, nadat zij beiden aan een tafel waren gaan zitten, hij plotseling een tik van een pistool hoorde en op hetzelfde oogenblik voelde dat hij door een schot onder zijn linkeroog in het hoofd werd getroffen, waarop hij op den grond is gevallen; dat hij in verband met de bekomen schotwond ongeveer $5\frac{1}{2}$ week te Amsterdam in een tweetal ziekenhuizen is verpleegd;

O., dat ter terechtzitting de navolgende stukken zijn voorgelezen:

a. het proces-verbaal van een beëdigde verklaring van M. H. Bokslag, arts te Schellingwoude, op 12 September 1940 als getuige-deskundige afgelegd voor den Officier-Commissaris belast met het nemen van informatiën in de ter Directie der Marine te Willemsoord naar den Zeekrijgsraad te Willemsoord verwezen zaken, welke verklaring zakelijk inhoudt:

dat hij, getuige-deskundige, op 12 of 13 Mei 1940 telefonisch naar Durgerdam ontboden, daar in een vertrek in het Diaconiegebouw, liggende op den grond in een bloedplas heeft aangetroffen den Kapitein ter zee Rost van Tonningen; dat hij den Kolonel heeft onderzocht en toen constateerde, dat deze een schotwond had bekomen onder het linkeroog tegen den neus aan; dat het neusbeen bleek gebroken en beensplinters zich in den neus bevonden; dat hij bij verder onderzoek in den hals de uitgangsoening van het

schot zag; dat de verwondingen als zwaar lichamelijk letsel moeten worden beschouwd;

- b. het proces-verbaal van een op gelijke wijze als onder *a*, omschreven, op 30 Augustus 1940 voor gemelden Officier-Commissaris afgelegde beëdigde verklaring van den getuige J. F. J. Vijvers, waarvan de inhoud zakelijk luidt:

dat hij, getuige, in den namiddag van den 13en Mei, toen hij in een bovenkamer van het Diaconiegebouw te Durgerdam lag te rusten, plotseling werd gewekt door het knallen van schoten, kennelijk afkomstig uit het beneden in het gebouw liggende militaire bureau; dat hij hierop naar beneden is gehold naar de kamer van de familie Groot, waar onder meer aanwezig waren de hem bekende concierge Groot en de diaken Westeneng; dat hij even later weer schoten hoorde vallen, waarop Westeneng en Groot uit de kamer in de gang stormden; dat net toen hij, getuige, ook de gang inliep, Groot kwam teruggeloopt, zeggende tegen hem: „Joop, ik ben getroffen”; dat direkt daarop Groot in elkaar zakte, rochelde en binnen een minuut stierf; dat hij vervolgens in de gang Westeneng zag liggen, die, naar hij meende te kunnen zien, reeds dood was; dat hij daarop in het bureau den kapitein ter zee Rost van Tonningen op den grond zag liggen, badende in zijn bloed;

- c. het proces-verbaal van de op 1 October 1940 voor den Rechter-Commissaris, belast met de behandeling van strafzaken in het Arrondissement Amsterdam, zulks in opdracht van de onder *a* genoemden Officier-Commissaris, afgelegde beëdigde verklaring van den getuige-deskundige J. de Koning, arts te Nieuwendam, welke verklaring zakelijk inhoudt:

dat hij, getuige-deskundige, op 13 Mei 1940 den dood heeft geconstateerd bij Klaas Groot en Hendrik Westeneng, beiden wonende te Durgerdam; dat hij bij Klaas Groot heeft waargenomen de verwonding door een kogel, die was ingegaan in de rechterborst 3 vingers boven en 2 vingers binnen de tepellijn en was uitgegaan bij de punt van het rechterschouderblad; dat hij bij Hendrik Westeneng heeft geconstateerd kogelverwonding ingegaan drie vingers rechts van den adamsappel, uitgegaan 1½ vinger rechts terzijde van de wervelkolom; dat deze kogel ongetwijfeld de vaatzenuwstreng van den hals heeft geraakt, hetgeen doodlijk is;

O., dat de rechtbank op grond van den inhoud der vorenstaande bewijsmiddelen bewezen acht en de overtuiging heeft verkregen, dat verdachte het hem sub 1° primair en sub 2° subsidiair ten laste gelegde heeft begaan, met uitzondering van wat het sub 1° ten laste gelegde betreft niet is komen vast te staan, dat verdachte meerdere schoten heeft gelost, en dat wat het sub 2° ten laste gelegde betreft, niet bewezen is, dat Klaas Groot tengevolge van het zwaar lichamelijke letsel overleden is;

O., dat tot deze beslissing reden geven de in vorenstaande bewijsmiddelen voorkomende feiten en omstandigheden;

O., dat de Rechtbank niet bewezen acht hetgeen verdachte meer of anders is ten laste gelegd dan hierboven is bewezen verklaard;

O., dat het aldus bewezene oplevert de misdrijven van:

1. Feitelijke insubordinatie in tijd van oorlog;
2. Zware mishandeling, tweemaal gepleegd, eenmaal den dood ten gevolge hebbende;

alle feiten als een voortgezette handeling beschouwd, strafbaar gesteld bij de artikelen 120 Wetboek van Militair Strafrecht en 302 van het Wetboek van Strafrecht;

O., ten aanzien van strafbaarheid van verdachte, dat ter terechtzitting als deskundige onder eede is gehoord Prof. Dr. E. A. D. E. Carp, hoogleeraar in de psychiatrie te Leiden, welke heeft verklaard:

dat hij, verdachte, sinds 31 Januari 1941 heeft geobserveerd in de psychiatrische Universiteitskliniek te Leiden (Oegstgeest); dat hij voorts een aantal personen heeft gehoord die van verdachte's gedragingen en uitingen kort vóór de daad getuigen waren; dat hij op grond van deze observatie en verworven inlichtingen tot de conclusie is gekomen dat verdachte tijdens het begaan der misdrijven lijdende was aan een ziekelijke storing der geestvermogens; dat deze stoornis dient te worden gediagnostiseerd als een acuut optredende vervolgings- en grootheidswaanzin (acute paranoïde reactie); dat zijn onderzoek hem tot de overtuiging heeft geleid dat verdachte de kenmerken vertoont van een prae-paranoïsche persoonlijkheid, een type dat met andere woorden een bijzondere ontvankelijkheid heeft op emotioneele belevingen te reageeren met waan; dat tengevolge van dezen aanleg en bevorderd door de zeer moeilijke omstandigheden waarin verdachte tijdens de oorlogsdagen kwam te verkeerren, bij verdachte een tijdelijk niet meer te corrigeeren waan is ontstaan, welke is uitgegroeid tot een gesystemiseerd waansysteem dat er om hem heen een wijdvertakt complot bestond dat den ondergang van Nederland trachtte te verwezenlijken door hem, verdachte, den belangrijkste man des lands uit den weg te ruimen; dat in dien geestestoestand verdachte in het Diaconiegebouw plotseling een ontmoeting had met den Kolonel Rost van Tonningen, dien hij in zijn waan als een van zijn gevaarlijkste tegenstanders beschouwde; dat verdachte zich toen ingesloten gevoelde en overtuigd was, dat wat hij reeds zoo lang vreesde — nl. dat hij uit den weg zou worden geruimd — thans ging gebeuren; dat verdachte toen, als den voor hem eenigen uitweg, in doodsangst tot den aanval overging, zijn vermeenden belager neerschoot en daarna ieder, die hem in den weg trad; dat hij, deskundige, van oordeel is, dat bovenomschreven ziekelijke stoornis opheffend heeft gewerkt op verdachte's geschiktheid om de feitelijke strekking en het ongeoorloofde van de begane feiten te beseffen, alsmede om ten aanzien daarvan zijn wil te bepalen; dat het alleszins aannemelijk is, dat verdachte tot de begane feiten is gedreven door een wil, welke geheel en al door waanmotieven werd bepaald; dat, nu de omstandigheden, welke die waanmotieven hebben opgewekt, voorbij zijn, het toepassen van een maat-

regel op verdachte, als bedoeld bij artikel 37 Wetboek van Strafrecht, niet noodig is;

O., dat op grond van de verklaring van dezen deskundige de Rechtbank van oordeel is, dat de begane feiten aan verdachte wegens ziekelijke storing zijner geestvermogens niet kunnen worden toegerekend, zoodat hij niet strafbaar is;

Gezien, behalve bovenaangehaalde artikelen, de artikelen 1, 60 en 117 van het Wetboek van Militair Strafrecht, 37 en 56 van het Wetboek van Strafrecht; Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie van 19 Maart 1941 (Verord. No. 56/1941);¹⁾

Recht doende in Naam van het Recht:

Verklaart verdachte schuldig aan de hierboven bewezen verklaarde en gequalificeerde misdrijven;

Verklaart verdachte echter deswege niet strafbaar;

Ontslaat verdachte mitsdien van alle rechtsvervolging;

Verklaart niet bewezen hetgeen aan verdachte meer of anders is ten laste gelegd, dan hierboven bewezen is verklaard;

Spreekt hem daarvan vrij;

Beveelt de onmiddellijke invrijheidstelling van verdachte.

Vrederechtshof.

Arrest van 30 December 1941.

President: Mr. H. A. Helb Sr. (plv.).

Raadsheer: Mr. S. J. M. Wijthoff; Militair Lid: Kapitein J. E. Hofman.

Procureur-Generaal: Prof. Mr. Dr. R. van Genechten.

Raadsman: Mr. J. H. Rolandus Hagedoorn.

Het Vrederechtshof te 's-Gravenhage, recht doende in hooger beroep in strafzaken, heeft het navolgend arrest gewezen in de zaak van den Procureur-Generaal bij dit Gerechtshof, vervolgende het hooger beroep, door den Officier van Justitie bij na te noemen Arrondissements-Rechtbank ingesteld tegen een vonnis, op den 10den Juni 1941 door de Arrondissements-Rechtbank te 's-Gravenhage gewezen²⁾ in de zaak tegen E., geboren te Schiedam den 5en Juli 1904, destijds Kapitein der Mariniers, thans in voorloopige hechtenis, verschijnende in persoon en bijgestaan door Mr. J. H. Rolandus Hagedoorn, advocaat te 's-Gravenhage.

HET VREDEGERECHTSHOF TE 'S-GRAVENHAGE,

Gezien de dagvaarding en de overige stukken van het geding;

Gelet op het ter terechtzitting zoowel in eersten aanleg als in hooger beroep gehouden onderzoek;

¹⁾ Zie M.R.T. XXXVI, 388.

²⁾ Zie het hiervoor opgenomen vonnis van de rechtbank.

Gehoord den Procureur-Generaal in zijne vordering, dat het Hof het vonnis van den eersten rechter zal vernietigen, en opnieuw rechtdoende, den verdachte zal veroordeelen tot gevangenisstraf voor den tijd van vijftien jaar;

O., dat de behandeling van deze zaak in hooger beroep het Hof tot geene andere beschouwingen en beslissingen dan die des eersten rechters heeft geleid, behoudens ten aanzien van de door de Rechtbank bevolen onmiddellijke invrijheidstelling van verdachte;

O. te dezen aanzien, dat Prof. Dr. E. A. D. E. Carp, hoogleeraar in de psychiatrie aan de Rijks-Universiteit te Leiden, ter terechtzitting van het Hof als getuige-deskundige onder eede gehoord, heeft verklaard:

„dat hij zich niet kan herinneren, dat ter terechtzitting van de Rechtbank te 's-Gravenhage zijn oordeel over de toepassing der maatregelen bedoeld in het tweede en derde lid van artikel 37 van het Wetboek van Strafrecht, is gevraagd;

dat hij thans voor den Hove desgevraagd alsnog wenscht te verklaren, dat hij — getuige-deskundige — verdachte's opneming in een krankzinnigengesticht niet noodzakelijk acht;

dat hij echter, gelet op den toestand, waarin men in Nederland thans leeft, met zijn groote spanningen en wrijvingen, het zeer goed mogelijk acht, dat verdachte in een situatie zou kunnen geraken, waarin hij weder tot aggressieve daden zou kunnen komen, waarvan inderdaad gevaar voor de volksgemeenschap te duchten is;

dat hij het dan ook in verband hiermede wel wenschelijk zou achten, indien verdachte onder een verplicht langdurig toezicht der Regeering zou komen, waarbij de wijze, waarop het toezicht der Regeering zou moeten plaats hebben, aan het inzicht der Regeering zou zijn over te laten.”;

O., dat het Hof de conclusies van den getuige-deskundige Prof. Dr. E. A. D. E. Carp, hoogleeraar in de psychiatrie aan de Rijks-Universiteit te Leiden, overneemt en tot de zijne maakt, en mitsdien van meening is, dat het belang der openbare orde bepaaldelijk vordert, dat verdachte ter beschikking van de Regeering zal worden gesteld, ten einde van harentwege te worden verpleegd, zoodat het bevel tot onmiddellijke invrijheidstelling van verdachte zal behooren te worden vernietigd;

Gezien, behalve de in het vonnis als toegepast vermelde wetsartikelen, alsnog de artikelen 37b en 91 van het Wetboek van Strafrecht;

Recht doende op het hooger beroep:

Bevestigt het vonnis, waarvan is geappelleerd, behoudens ten aanzien van het bevel tot onmiddellijke invrijheidstelling van verdachte;

Vernietigt het bevel tot onmiddellijke invrijheidstelling van verdachte;

Beveelt, dat verdachte ter beschikking van de Regeering zal worden gesteld, ten einde van harentwege te worden verpleegd;

Bevestigt het vonnis voor al het overige.

Arrondissements-Rechtbank te 's-Gravenhage.

(Recht doende in strafzaken van militairen aard).

Vonnis van 20 Juni 1941.

President: Mr. A. W. J. van Vrijberghe de Coningh (fg.).

Rechters: Mrs. H. Ferwerda en L. J. van Gelein Vitringa.

Militaire Leden: Luitenant-Kolonel W. F. Hennink en Majoor J. Mallinckrodt.

Officier van Justitie: Mr. N. S. Hoekstra (Substituut-Officier).

Raadsman: Mr. W. F. H. Zegers.

Aan zijne schuld den dood van een ander te wijten hebben, gepleegd in de uitoefening van eenig ambt of beroep (als reserve-kapitein op 10 Mei 1940 zijn met scherp geladen pistool gericht op het hoofd van een in een cel ingesloten burger, zonder zich tevoren te hebben vergewist of dit op rust stond, tengevolge waarvan een schot is afgegaan, die man door een kogel in het hoofd is getroffen en dientengevolge is overleden).

Straf: zes maanden gevangenisstraf.

In hooger beroep bij arrest van het Vrederegerechtshof ¹⁾ vernietigd, en verdachte, breed gemotiveerd, veroordeeld wegens „doodslag, daarbij gebruik makende van een middel hem door zijn ambt geschonken”. Het Hof acht nl. bewezen dat verdachte, gelijk hem ook primair was ten laste gelegd, opzettelijk zijn pistool op den getroffen heeft afgewerd met het oogmerk om hem van het leven te berooven.

Straf, met uitvoerige opgave van de bijzondere redenen bepaald op vijf jaren gevangenisstraf.

In naam van het Recht.

De Arrondissements-Rechtbank te 's-Gravenhage, recht doende in strafzaken van militairen aard, heeft het navolgende vonnis gewezen in de zaak van den Officier van Justitie tegen K., geboren te Steenwijk den 14en November 1901, destijds reserve-kapitein van het 41e Regiment Infanterie, thans gedetineerd te 's-Gravenhage, verdachte.

De Rechtbank,

Gelet op het ter terechtzitting gehouden onderzoek;

Gehoord de vordering van den Officier van Justitie;

Gehoord verdachte, bijgestaan door Mr. W. F. H. Zegers, advocaat te 's-Gravenhage;

O., dat aan verdachte is ten laste gelegd:

dat hij te Kessel (Limburg), althans in Nederland, op of omstreeks 10 Mei 1940 met het oogmerk om opzettelijk een man, genaamd

¹⁾ Hierna opgenomen.

Johannes Hubertus Rademakers, van het leven te berooven, althans zwaar lichamelijk letsel toe te brengen, opzettelijk op geringen afstand een met scherp geladen pistool, althans vuurwapen, hem door zijn ambt geschonken, op dien man heeft afgevuurd, tengevolge waarvan die man door een kogel in het hoofd is geraakt en zoodanige verwondingen, althans verwonding, heeft bekomen, dat hij daaraan, althans aan de gevolgen daarvan, is overleden, zijnde het voorschreven misdrijf gepleegd na kalm beraad en rustig overleg;

althans, indien het bovenstaande niet tot veroordeeling van verdachte leidt, dat hij toen aldaar, in de uitoefening van zijn ambt of beroep van reserve-kapitein, hoogst onachtzaam, onoordeelkundig, onvoorzichtig en roekeloos een met scherp geladen pistool, althans vuurwapen, hem door zijn ambt geschonken, heeft gericht op, althans met de monding van den loop gehouden nabij het hoofd van een man, genaamd Johannes Hubertus Rademakers, de greepveiligheidspal daarvan ingedrukt en den trekker achteruitgetrokken, althans den trekker achteruit getrokken, terwijl het wapen niet op rust stond, althans genoemd met scherp geladen pistool, althans vuurwapen, hoogst onachtzaam, onoordeelkundig, onvoorzichtig en roekeloos heeft gehanteerd en zonder zich tevoren te hebben vergewist of dit op rust stond, in de nabijheid van en gericht op het hoofd van dien man, tengevolge waarvan een schot is afgegaan, die man door een kogel in het hoofd is getroffen en zoodanig lichamelijk letsel heeft bekomen, dat hij daaraan, althans aan de gevolgen daarvan is overleden;

O., dat ter terechtzitting mededeeling is gedaan van een uittreksel uit het stamboek den verdachte betreffende, blijkens hetwelk hij zich op 18 Maart 1920 bij het 16e Regiment Infanterie vrijwillig als adspirant-vaandrig heeft verbonden, op 28 Maart 1938 is benoemd tot reserve-kapitein met ingang van 26 Maart 1938, op 1 April 1939 van groot verlof is teruggekeerd;

O., dat ter terechtzitting als getuigen gehoord, hebben verklaard:
Marinus Johannes Franciscus Canters:

dat hij in den vroegen morgen van 10 Mei 1940 te Kessel in Limburg met verdachte is gegaan naar het arrestanten-lokaal onder het gemeentehuis aldaar, alwaar den vorigen avond was in arrest gesteld als verdacht van spionage de persoon van Rademakers, nadat tevoren op dien morgen verdachte met hem, getuige, had besproken het moeilijke geval wat met dien Rademakers aan te vangen; dat bij het gemeentehuis aangekomen hij, getuige, de buitendeur van het arrestantenlokaal heeft geopend en na te zijn binnengegaan de deur gesloten heeft;

dat hij daarop aan verdachte heeft gewezen de cel, waarin den avond tevoren Rademakers was opgesloten en het luikje van die cel heeft geopend;

dat verdachte toen zijn pistool uit zijn tasch haalde en voor het luikje bracht;

dat op hetzelfde oogenblik, waarop verdachte eenige woorden tot Rademakers begon te spreken omtrent het naar achteren vervoeren

van Rademakers, een schot afging en hij, getuige, den verdachte toen het pistool afgenomen en dit op veilig gesteld heeft;

dat verdachte hem als willoos liet begaan en op de hem door getuige gestelde vraag, of hij Rademakers met opzet neergeschoten had, heeft geantwoord: „Natuurlijk niet, ik weet niet hoe het ging, stond het pistool dan niet op veilig?”;

dat verdachte op hem, getuige, reeds voordat het bovenstaande voorviel, in den vroegen morgen van 10 Mei den indruk maakte van zeer vermoeid en overspannen te zijn;

dat hij, getuige, Rademakers had gefouilleerd, alvorens deze in de cel gesloten werd;

Bernardus Gerardus Johannes Nepomucenus Deuling, tevens als deskundige:

dat hij op Dinsdagavond 14 Mei 1940 op verzoek van de politie of van Burgemeester en Wethouders der gemeente Kessel het lijk heeft geschouwd van een hem bekenden te Kessel woonachtigen Rademakers, J. H.;

dat hij daarop dat lichaam heeft onderzocht en bij dit onderzoek heeft vastgesteld, dat het lijk aan het voorhoofd ongeveer in het midden twee à drie centimeter boven de wenkbrauwen een wond vertoonde, waarvan nagenoeg met zekerheid te verklaren valt, dat deze wond gelijk was aan een, welke veroorzaakt was door een afgeschoten projectiel;

dat de wond een middellijn gehad zal hebben van drie à 4 mm.; dat ook aan de achterzijde van het hoofd van Rademakers zich een wond vertoonde, echter grooter dan die aan de voorzijde;

dat hij omtrent de doodsoorzaak van Rademakers heeft afgegeven aan den Ambtenaar van den Burgerlijken Stand te Kessel een verklaring, waarop hij als doodsoorzaak vermeld heeft „vermoedelijk schotwond in het hoofd”;

O., dat verdachte ter terechtzitting heeft verklaard en opgegeven:

dat hij op 13 October 1939 als Kapitein-Commandant van 3-III-41 R.I. met de aan zijn zorgen toevertrouwde compagnie werd geplaatst te Kessel in Limburg;

dat de gevechtlijn bestond uit 16 kazematten waarin vier zware en 12 lichte mitrailleurs, terwijl artilleriesteun geheel ontbrak; dat de kazematten ongeveer in een lijn lagen op ongeveer 300 meter van elkaar met een totale lengte van ongeveer 5 k.m. en zonder eenige diepte-opstelling;

dat dit medebracht, dat door het uitvallen van één kazemat het vuurfront geheel verbroken werd, waardoor een verovering van de stelling zeer zou worden vergemakkelijkt;

dat dit alles medebracht de noodzakelijkheid van een onbeperkt vertrouwen door den troep, te stellen in elkaars medewerking, in de leiding, in de stelling zelf en in de zekerheid, dat in den rug geen omtrekkende beweging door verraad als anderszins was te duchten;

dat in het gebied van de stelling een algemeen wantrouwen bestond tegen den persoon van J. H. Rademakers en door verschillende om-

standigheden zich een angstpsychose voor verraad van den troep had meester gemaakt;

dat hij op 9 Mei 1940 na een door hem van den reserve-2e luitenant van zijn compagnie ontvangen vraag, wat er met Rademakers moest gebeuren, wjl zijn sectie zich ongerust maakte over de aanwezigheid van Rademakers in zijn in een gedeelte der stelling gelegen woning, nu ieder oogenblik een vijandelijke inval was te wachten, bedoelden Rademakers des avonds in arrest heeft doen stellen in het arrestanten-lokaal onder het gemeentehuis te Kessel en Rademakers op de hem daarvan gedane mededeeling den indruk vestigde dit alleszins begrijpelijk te vinden;

dat hij op 10 Mei 1940 in den vroegen morgen, toen hij de zekerheid verkregen had, dat de oorlog was begonnen, zich geplaatst zag voor de moeilijkheid hoe met Rademakers te handelen, wjl hij dezen niet kon laten in de cel van het gemeentehuis, omdat groote kans bestond dat bij het onder vuur nemen van kazemat no. 68 ook het gemeentehuis met de cellen zou worden getroffen, anderzijds evenwel met het oog op de moreele uitwerking, welke dat zou hebben op de compagnie, Rademakers niet op vrije voeten gesteld worden kon, terwijl tenslotte geen mogelijkheid bestond hem naar achteren af te voeren;

dat hij te ongeveer 5 uur in den morgen van 10 Mei 1940 met getuige Canters is gegaan naar de cel, waarin zich Rademakers bevond om hem uit de cel te halen;

dat, nadat het luikje van de cel was geopend, Rademakers iets naar voren kwam;

dat hij, verdachte, toen aan Rademakers mede wilde deelen, dat hij in arrest bleef en medegenomen zou worden naar den commandopost aan den Rijksweg en bij de eerste poging om te ontsnappen zou worden neergeschoten;

dat hij, verdachte, om Rademakers duidelijk te maken den ernst van het geval, toen zijn hem van Rijksweg verstrekt tot zijn uitrusting behoorend met scherp geladen pistool door het luikje heeft gestoken gericht op het hoofd van Rademakers;

dat hij, verdachte, nauwelijks eenige woorden tot Rademakers had gericht, toen hij een knal hoorde en Rademakers zag in elkaar zakken;

dat hij, verdachte, hevig schrok en aanvankelijk dacht, dat het gemeentehuis door een bom getroffen was tot hij zich eensklaps realiseerde, dat zijn pistool moest zijn afgegaan;

dat hij zich tevoren niet had overtuigd, of het pistool op rust stond; dat hij geen andere verklaring voor het gebeurde geven kan, dan dat hij onder den indruk van den pas begonnen oorlog zijn aandacht dermate bepaald had bij de verschillende moeilijkheden, waarvoor hij zich op eenmaal geplaatst zag, dat hij werktuigelijk den vinger op den trekker heeft gehad en zonder nadenken daarop gedrukt heeft;

O., dat ter terechtzitting mededeeling is gedaan van den inhoud van:

- a. een rapport opgemaakt door den gemeenteveldwachter L. H. Verhaegen te Kessel gesloten 13 September 1940, houdende een beschrijving van de ligging, inrichting en afmetingen der cel, waarin

het lijk van Rademakers op 11 Mei is aangetroffen met als annex een schetsteekening;

- b. een proces-verbaal door Anthonie Timmermans, plaatsvervangend burgemeester der gemeente Kessel, Gerardus Kurvers, Rijksveldwachter en Leonardus Henricus Verhaegen, gemeente- tevens onbezoldigd Rijksveldwachter, beiden gestationneerd te Kessel onder datum van 12 Mei 1940 opgemaakt, houdende, dat in een der cellen, gelegen in het gemeentehuis te Kessel, is aangetroffen het lijk van Johannes Hubertus Rademakers met een schotwond in het hoofd;
- c. een proces-verbaal van een op 31 Juli 1940 door den Officier-Commissaris ter standplaats 's-Gravenhage aan Peter Hubertus Bouten afgenomen verhoor, blijkens hetwelk deze toen heeft verklaard op 16 Mei 1940 bij het schoonmaken van een cel achter het Raadhuis te Kessel in een plas bloed een kogel te hebben gevonden;

O., dat de Rechtbank door den inhoud van voormelde bewijsmiddelen wettig bewezen acht en de overtuiging heeft bekomen, dat verdachte op 10 Mei 1940 te Kessel in de uitoefening van zijn ambt van reserve-kapitein hoogst onachtzaam, onoordeelkundig, onvoorzichtig en roekeloos heeft gehanteerd een met scherp geladen pistool, hem door zijn ambt geschonken, door dit te richten op het hoofd van een man, genaamd Johannes Hubertus Rademakers, zonder zich tevoren te hebben vergewist, of dit op rust stond, tengevolge waarvan een schot is afgegaan, die man door een kogel in het hoofd is getroffen en zoodanig lichamenlijk letsel heeft bekomen, dat hij daaraan is overleden; tot welke beslissing reden geven de redengevende feiten en omstandigheden in die bewijsmiddelen vervat;

O., dat dit bewezene oplevert het misdrijf van: „Aan zijne schuld den dood van een ander te wijten hebben, gepleegd in de uitoefening van eenig ambt of beroep”, strafbaar gesteld in artikel 307 jo. 309 Wetboek van Strafrecht;

O., dat verdachte deswege strafbaar is, nu niet is gebleken van feiten of omstandigheden, welke zijn strafbaarheid zouden uitsluiten of opheffen;

O., dat de Rechtbank na te melden straf in overeenstemming oordeelt met den aard en den ernst van het feit, met de ter terechtzitting gebleken omstandigheden waaronder het werd begaan en met den persoon van den verdachte;

O., dat de Rechtbank niet wettig en overtuigend bewezen acht hetgeen den verdachte primair is ten laste gelegd, noch wat hem subsidiair meer of anders is ten laste gelegd, dan boven bewezen werd verklaard;

O., dat, waar verdachte zich in voorloopige hechtenis bevindt, de vordering van den Officier van Justitie tot onmiddellijke gevangenneming niet-ontvankelijk is;

Gezien, behalve gemelde wetsartikelen, de artikelen 2, 60 en 62 Wetboek van Militair Strafrecht, 76 en 93 Invoeringswet Militair Straf- en Tucht recht, 84 en 91 Wetboek van Strafrecht, alsmede het Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie

van 19 Maart 1941 (Verordeningenblad 20 Maart 1941, Stuk 11 No. 56) ¹⁾;

Recht doende in naam van het Recht:

Verklaart wettig en overtuigend bewezen hetgeen aan verdachte is ten laste gelegd in voege als boven werd bewezen verklaard;

Verstaat, dat dit bewezene oplevert het strafbare feit voormeld;

Verklaart verdachte deswege strafbaar en veroordeelt hem ter zake tot een gevangenisstraf voor den tijd van zes maanden;

Verklaart niet wettig en overtuigend bewezen hetgeen aan verdachte meer of anders is te laste gelegd, dan hierboven bewezen is verklaard;

Spreekt hem daarvan vrij en heft te dier zake op de voorloopige hechtenis;

Verklaart den Officier van Justitie niet-ontvankelijk in zijne vordering tot onmiddellijke vangenneming van verdachte.

Vrederegerechtshof.

Arrest van 23 December 1941.

President: Mr. J. H. Carp.

Raadsheer: Mr. H. Sluyterman; Militair Lid: Kapitein J. E. Hofman.

Procureur-Generaal: Prof. Mr. Dr. R. van Genechten.

Raadsman: Mr. W. F. H. Zegers, te 's-Gravenhage.

Het Vrederegerechtshof te 's-Gravenhage, recht doende in hooger beroep in strafzaken, heeft het navolgend arrest gewezen in de zaak van den Procureur-Generaal bij dit Gerechtshof, vervolgende het hooger beroep, door den Officier van Justitie bij na te noemen Arrondissementen-Rechtbank ingesteld tegen een vonnis, op den 20en Juni 1941 door de Arrondissementen-Rechtbank te 's-Gravenhage gewezen ²⁾ in de zaak tegen K., geboren te Steenwijk den 14en November 1901, destijds reserve-kapitein van het 41ste Regiment Infanterie, thans gedetineerd te 's-Gravenhage, verschijnende in persoon en bijgestaan door Mr. W. F. H. Zegers, advocaat te 's-Gravenhage.

HET VREDEGERECHTSHOF,

Gezien de dagvaarding en de overige stukken van het geding;

Gelet op het ter terechtzitting zoowel in eersten aanleg als in hooger beroep gehouden onderzoek;

Gehoord den Procureur-Generaal in zijne vordering, dat het Hof het vonnis van den eersten rechter zal vernietigen en opnieuw rechtdoende den verdachte zal veroordeelen tot een gevangenisstraf voor den tijd van 15 jaren;

O., dat het vonnis, waarvan hooger beroep, moet worden vernietigd, omdat de Rechtbank naar 's Hof's oordeel ten onrechte als bewezen

¹⁾ M.R.T. XXXVI, 388.

²⁾ Hiervóór opgenomen.

heeft aangenomen en verdachte schuldig heeft verklaard aan hetgeen hem subsidiair is ten laste gelegd, hetwelk de Rechtbank heeft gequalificeerd als: „het aan zijn schuld den dood van een ander te wijten hebben, gepleegd in de uitoefening van eenig ambt of beroep.”;

O., dat aan verdachte bij inleidende dagvaarding is ten laste gelegd: *(Zie het hiervóór opgenomen vonnis der Rechtbank.)*

O. . . . . enz.

O., dat ter terechtzitting als getuigen gehoord, hebben verklaard: Bernardus Gerardus Johannes Nepomucenus Deuling, tevens als deskundige:

dat hij op Dinsdagavond 14 Mei 1940 op verzoek van de politie of van Burgemeester en Wethouders der gemeente Kessel het lijk heeft geschouwd van den hem bekenden, te Kessel woonachtigen J. H. Rademakers;

dat hij daarop dat lichaam heeft onderzocht en bij dit onderzoek heeft vastgesteld, dat het lijk aan het voorhoofd ongeveer in het midden twee à drie centimeter boven de wenkbrauwen een wond vertoonde, waarvan nagenoeg met zekerheid te verklaren valt, dat deze wond gelijk was aan een, welke veroorzaakt was door een afgeschoten projectiel;

dat de wond een middellijn had van drie à vier millimeter;

dat ook aan de achterzijde van het hoofd van Rademakers zich een wond bevond, echter grooter dan die aan de voorzijde;

dat hij met zekerheid kan verklaren, dat, indien deze wond ontstaan is door een op Rademakers tijdens zijn leven afgeschoten projectiel, deze verwonding ongetwijfeld laetaal moet zijn geweest;

dat hij omtrent de doodsoorzaak van Rademakers heeft afgegeven aan den Ambtenaar van den Burgerlijken Stand eene verklaring, waarop hij als doodsoorzaak vermeld heeft: „vermoedelijk schotwond in het hoofd”;

Johannes Stephanus Rops:

dat hij op 29 Juni 1940 te Zwolle, in zijn functie van kapitein, districts-commandant der Marechaussée, verdachte heeft gehoord;

dat verdachte bij dit verhoor zeer zenuwachtig was en dientengevolge zijn woorden zeer slecht kon formuleren;

dat verdachte aanvankelijk volstond met te zeggen, „dat hij het gedaan had”;

dat getuige verdachte daarop heeft aangeraden de zaak op schrift te zetten, hetgeen verdachte deed, verklarende, dat hij het schot persoonlijk had gelost en zelf de verantwoordelijkheid voor deze daad wilde dragen;

Jean Emile Pollen:

dat hij gedurende de mobilisatie en den oorlog diende als vaandrig bij dezelfde compagnie te Kessel, waarover de kapitein K. het commando voerde;

dat hij den te Kessel woonachtigen Rademakers kende;

dat hij geen persoonlijke ervaringen had, die een verdenking van dezen Rademakers als „spion” of „verrader” rechtvaardigden;

dat hij in den vroegen ochtend van den 10den Mei 1940 met den kapitein K. medegefietst is langs de stelling;

dat onderweg de kapitein K. sprak over Rademakers, die in een cel in het Raadhuis was opgesloten;

dat de kapitein K. dit een „moeilijk geval” noemde, en mededeelde, dat hij Rademakers niet kon loslaten, aangezien zulks onrust bij den troep zou verwekken;

dat hij hem echter ook niet in die cel kon laten, omdat die cel wellicht zou worden beschoten;

dat de kapitein hem vroeg: „Als die man zou wegloopen, zou jij hem dan durven neerschieten?”;

dat hij — getuige — toen geantwoord heeft: „Nee, dat durf ik niet.”;

dat de kapitein K., voordat de oorlog uitbrak, eens tegen hem heeft gezegd: „Vóór den oorlog moesten we alle N.S.B.-ers opsluiten.”;

Louis Emile Manche:

dat hij gedurende de mobilisatie en den oorlog diende als sergeant bij dezelfde compagnie te Kessel, waarover de kapitein K. het commando voerde;

dat hij herhaaldelijk met den kapitein K. over „politiek” heeft gesproken;

dat de kapitein bij een der gesprekken vroeg: „Wat denk jij van de N.S.B.-ers in de compagnie?”;

dat hij — getuige — antwoordde: „Het zijn goede, zoo niet de beste soldaten.”;

dat de kapitein hem vroeg: „Zullen ze op de Duitschers schieten?”;

dat hij — getuige — toen heeft geantwoord: „Zeker, anders schieten de Duitschers wel op hen.”;

dat de kapitein toen zeide: „We zullen dat wel voorkomen; als de oorlog komt, schieten we alle N.S.B.-ers kapot.”;

dat de kapitein een groot overwicht en daardoor een grooten invloed op zijn compagnie had;

Gerrit Hendrik Rademaker:

dat hij tijdens de mobilisatie en den oorlog diende als korporaal bij dezelfde compagnie te Kessel, waarover de kapitein K. het commando voerde;

dat de kapitein K. herhaaldelijk met hem — getuige — over „politiek” heeft gesproken;

dat de kapitein in een van deze gesprekken — omstreeks Kerstmis 1939 — tegen hem — getuige — onder meer heeft gezegd: „Rademakers en dergelijke menschen moeten opgeruimd worden.”;

dat hij van de burgerij te Kessel nimmer iets ten nadeele van Rademakers heeft gehoord, maar dat wel de soldaten der compagnie over Rademakers spraken als over een „spion”;

dat hij — getuige — zelf behoort en in dien tijd behoorde tot de Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland;

dat hij dientengevolge op de soldatenkamer herhaaldelijk werd uitgescholden voor „landverrader”;

dat hij zulks gemeld heeft aan den kapitein, maar dat deze daar niet op reageerde;

Willebrordus Albertus Hetterscheid:

dat hij brigadier-majoor der Rijksveldwacht te Blerick was;

dat hij echter in zijn ambt mede werkzaam was te Kessel;

dat hij reeds in 1932 Rademakers heeft leeren kennen;

dat hij wist, dat Rademakers behoorde tot de Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland;

dat er door de burgerbevolking te Kessel nimmer iets ten nadeele van Rademakers werd verteld;

dat men, toen men hoorde, dat Rademakers was doodgeschoten, dit een ergerlijk feit vond;

Marinus Johannes Franciscus Canters:

dat hij tijdens de mobilisatie en den oorlog diende als sergeant-toegevoegd bij dezelfde compagnie te Kessel, waarover de kapitein K. het commando voerde;

dat hij Rademakers, te Kessel woonachtig, kende;

dat hij in den avond van den 9den Mei 1940 op last van den kapitein K. Rademakers heeft opgesloten in de cel van het Gemeentehuis te Kessel;

dat hij — getuige — persoonlijk geen aanwijzingen had, die een verdenking van Rademakers als „spion” of „verrader” zouden rechtvaardigen;

dat hij in den morgen van den 10den Mei 1940 met den kapitein K. langs de stellingen is gegaan;

dat de kapitein onderweg gesproken heeft over het feit, dat Rademakers in de cel van het Gemeentehuis was opgesloten;

dat de kapitein met betrekking tot Rademakers van een „moeilijk geval” sprak, omdat hij — verdachte — Rademakers niet kon loslaten, daar zulks onrust bij den troep zou verwekken, en hem ook niet in de cel kon laten zitten, omdat het Raadhuis, waarin de cel zich bevond, wel eens getroffen kon worden;

dat de kapitein hem — getuige — toen gevraagd heeft: „Zou je dien Rademakers durven doodschieten?”;

dat hij toen geantwoord heeft: „Liever niet”;

dat hij zich niet kan herinneren, dat de kapitein aan de woorden: „Zou je hem durven doodschieten?”, toevoegde de uitdrukking: „als hij zou vluchten”;

dat hij — getuige — bij het Gemeentehuis gekomen, op last van den kapitein K. de buitendeur van het arrestantenlokaal heeft geopend;

dat hij — getuige — daarna het luikje van de cel, waarin Rademakers was opgesloten, heeft geopend;

dat Rademakers aanwezig was en iets naar voren kwam;

dat de kapitein K. toen zijn dienstpistool uit zijn tasch haalde en voor het geopende luikje bracht;

dat, nadat verdachte Rademakers nog slechts enkele woorden had toegevoegd, het pistool van verdachte afging;

- O., dat verdachte ter terechtzitting heeft opgegeven:
 dat hij tijdens de oorlogsdagen commandant was van 3-III-41 R.I. te Kessel;
 dat hij Rademakers, woonachtig te Kessel, kende;
 dat deze Rademakers in de gegevens, die hij, verdachte, van hoogerhand ontving, als „gesignaleerd” stond opgegeven en verdacht van spionage;
 dat hij — verdachte — overigens van hoogerhand voortdurend gewaarschuwd werd tegen sabotage, spionage en overrompeling;
 dat hij daarmee achtervolgd werd als een nachtmerrie;
 dat hij uit eigen ervaring echter geen enkele aanwijzing had, die een verdenking van Rademakers als „spion” of „verrader” rechtvaardigde;
 dat hij — verdachte — op 9 Mei 1940 Rademakers mitsdien heeft doen insluiten in een cel van het Raadhuis te Kessel;
 dat hij zulks gedaan heeft om de ongerustheid, die er aangaande Rademakers' bedoelingen in zijn compagnie heerschte, weg te nemen;
 dat hij op 10 Mei 1940 te ongeveer 5.00 met den sergeant Canters naar de cel, waar Rademakers zat opgesloten, is gegaan, ten einde hem daaruit te halen;
 dat hij zulks wilde doen, omdat hij Rademakers een „moeilijk geval” vond;
 dat immers, als Rademakers, op welke wijze dan ook, zou vrij komen, de troep onrustig zou worden en misschien de wapens zou wegwerpen;
 dat met het oog op de te verwachten beschieting van het raadhuis, waarin zich de cel van Rademakers bevond, de mogelijkheid bestond, dat Rademakers op vrije voeten zou komen, hetgeen verdachte wilde verhoeden;
 dat verdachte ook voor het leven van Rademakers beducht was;
 dat hij mitsdien Rademakers op een „veiliger plaats” wilde opsluiten, zijnde deze plaats zijn, verdachte's, commandopost;
 dat hij, verdachte, bij de cel van Rademakers gekomen, door den sergeant Canters de buitendeur heeft doen openen en daarna het luikje van de cel;
 dat hij, verdachte, toen Rademakers zag, die iets naar voren kwam;
 dat hij, verdachte, toen tegen Rademakers heeft gezegd: „Ik moet je vasthouden nu het oorlog is.”;
 dat hij, verdachte, daarbij, om zijn woorden kracht bij te zetten, zijn geladen pistool uit de tasch heeft gehaald en dit door het luikje op het gezicht van Rademakers heeft gericht;
 dat hij nauwelijks die woorden had geuit, toen uit zijn pistool een schot afging, waardoor Rademakers werd getroffen en neerviel;
 dat hij een en ander in den loop van den morgen aan zijn Bataljons-Commandant heeft medegedeeld en dat deze daarop antwoordde: „Zeer goed.”;
 dat hij den volgenden dag het feit aan zijn Regiments-Commandant,

den Luitenant-Kolonel Themann, heeft gemeld, die hem antwoordde: „Dat is zéér goed geweest, hij was een zéér gevaarlijk man.”;

dat hij, verdachte, ten dien tijde van meening was, dat hij Rademakers terecht had gedood en derhalve niet strafbaar was;

dat hij in zijn verhoor van 29 Juni 1940, hem afgenomen door den kapitein Rops, districts-commandant der Marechaussée, heeft verklaard Rademakers opzettelijk van het leven te hebben beroofd, alhoewel hij — verdachte — thans wenscht te verklaren, dat hij dit opzettelijk onjuist heeft opgegeven, ten einde den indruk te maken als ware hij een flink en kranig officier, die zelf verantwoording voor zijn daad wenschte te dragen;

dat hij echter sedert dien niet meer overtuigd is van zijn recht Rademakers te hebben gedood;

dat hij voor den Officier-Commissaris bij diens verhoor d.d. 24 Augustus 1940 vervolgens de ware toedracht heeft medegedeeld, hetgeen hij, verdachte, ook voor het Hof wenscht te verklaren, namelijk, dat zijn pistool bij ongeluk is afgegaan;

O., dat het Hof door den inhoud van voormelde bewijsmiddelen wettig bewezen acht en de overtuiging heeft bekomen, dat verdachte de hem bij dagvaarding primair ten laste gelegde feiten heeft gepleegd, met dien verstande, dat verdachte te Kessel op 10 Mei 1940, met het oogmerk om opzettelijk een man, genaamd Johannes Hubertus Rademakers, van het leven te berooven, opzettelijk op geringen afstand een met scherp geladen pistool, hem door zijn ambt geschonken, op dien man heeft afgevuurd, tengevolge waarvan die man door een kogel in het hoofd is geraakt en zoodanige verwondingen heeft bekomen, dat hij daaraan is overleden.

Het Hof overweegt daarbij het volgende:

Uit de verklaringen van getuigen Rademaker en Manche is komen vast te staan, dat verdachte toenmaals in den waan verkeerde, dat de leden van de Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland een gevaar opleverden voor 's lands veiligheid, inzonderheid ten tijde van den oorlog, die verwacht werd.

In verband hiermede heeft verdachte zich in dezen zin geuit, dat de leden dezer beweging onschadelijk zouden moeten worden gemaakt, terwijl hij daarbij in het bijzonder den persoon van den verslagenen Rademakers heeft genoemd. Door deze overtuiging geleid en in de meening, dat hij handelde in overeenstemming met de hem door zijn militaire meerderen verstrekte instructies, aanwijzingen en inlichtingen, heeft verdachte het voornemen opgevat om Johannes Hubertus Rademakers, nadat hij zijn ondergeschikten had opgedragen dezen den avond van den 9den Mei 1940 in een cel in te sluiten, terstond na het uitbreken van den oorlog persoonlijk onschadelijk te maken, door hem van het leven te berooven.

Weliswaar heeft verdachte verklaard, dat hij zich na den aanvang der vijandelijkheden naar de cel van Rademakers heeft begeven met de bedoeling hem naar een veiliger plaats te brengen, nadat verdachte beducht zou zijn geweest, dat het leven van Rademakers gevaar zou

loopen door de omstandigheid, dat de cel, waarin deze zich bevond, onmiddellijk onder het vijandelijk vuur lag, en dat verdachte hem met het oog daarop naar zijn elders gelegen commandopost had willen overbrengen, doch het Hof acht deze voorstelling van zaken onaanvaardbaar.

Immers, het komt het Hof volstrekt ongerijmd voor, dat de commandant van een in gevecht gewikkelde stelling, als verdachte was, uit bezorgdheid voor het leven van Rademakers, van wiens landsgevaarlijkheid hij overigens overtuigd was en wiens onschadelijkmaking hij noodzakelijk oordeelde, zich persoonlijk zou hebben willen belasten met de overbrenging van zoodanigen persoon naar een voor hem veiliger plaats.

Waarbij nog komt, dat de plaats, waarheen verdachte Rademakers beweerdelijk zou hebben willen overbrengen, zijn commandopost zou zijn geweest, een plaats, welke allerminst geschikt was voor het in bewaring stellen van gevaarlijk geachte personen.

Het Hof heeft veeleer de overtuiging bekomen, dat verdachte niet bezorgd was voor het leven van Rademakers, doch dat hij van meening was, dat Rademakers, ondanks zijn insluiting in de cel onder het raadhuis, toch nog gevaar zou kunnen opleveren, hetgeen zijn bevestiging vindt in een door verdachte ter terechtzitting van het Hof mede afgelegde verklaring, dat hij bevreesd was, dat Rademakers tengevolge van de beschieting van het gebouw, waarin hij zich bevond, weder op vrije voeten zou kunnen raken.

Het Hof is van oordeel, dat de verklaring van verdachte, afgelegd den 29sten Juni 1940 voor den getuige Rops in diens hoedanigheid van Kapitein der Marechaussée te Zwolle, belast met het verhoor van verdachte, houdende de erkenning door verdachte van zijn opzet Rademakers te doodden, als zijnde overeenkomstig de waarheid moet worden aangemerkt.

Het Hof wordt in deze overtuiging bevestigd door de verklaring, door verdachte ter terechtzitting van het Hof afgelegd, dat hij te dien tijde in de meening verkeerde, dat hij Rademakers terecht had gedood en deswege niet strafbaar was, een opvatting, welke verdachte, volgens zijne verklaring, later heeft laten varen.

Onder deze omstandigheden kan het Hof geen waarde toekennen aan de later, op 24 Augustus 1940, door verdachte voor den Officier-Commissaris te 's-Gravenhage afgelegde verklaring, voorzoover hij daarbij zijn vorenbedoelde bekentenis herroept met de bewering, dat hij, verdachte, aanvankelijk tegen beter weten in, den indruk van een flink officier, die bewust handelde overeenkomstig zijn plicht, heeft willen maken.

Het Hof stelt derhalve vast, dat verdachte het oogmerk heeft gehad, Rademakers van het leven te berooven, en dat hij aan dit voornemen uitvoering heeft gegeven, door Rademakers opzettelijk een kogel door het hoofd te schieten, tengevolge waarvan Rademakers is gedood.

Het Hof is echter van oordeel, dat niet is komen vast te staan, dat

verdachte vorenbedoeld voornemen na kalm beraad en rustig overleg heeft ten uitvoer gelegd.

Echter zijn de omstandigheden, waaronder verdachte zich aan het leven van Rademakers heeft vergrepen, voor hem zeer bezwarend, zooover verdachte zich niet heeft ontzien een ongewapend, weerloos man, opgesloten in een cel, door een luikje in de toegangsdeur dood te schieten.

Met deze omstandigheden rekening houdende, zou het Hof een zeer zware straf een eisch van recht achten.

Anderzijds is het Hof echter van oordeel, dat de volgende overweging ter bepaling van de aan den verdachte op te leggen straf mede in aanmerking behoort te worden genomen.

Verdachte heeft van zijn militaire meerderen bij herhaling instructies, aanwijzingen en inlichtingen ontvangen, niet alleen omtrent de zoogenaamde landsgevaarlijkheid van de leden der Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland in het algemeen, maar ook in het bijzonder met betrekking tot Rademakers.

Aldus is door verdachte verklaard en mede door verschillende getuigen bevestigd. Het is het Hof uit eigen wetenschap bekend, dat de leidende militaire instanties, in overeenstemming met de toenmalige Nederlandsche regeeringsorganen, een hoogst verderfelijken invloed hebben uitgeoefend op gezindheid en stemming in het leger met betrekking tot de leden der Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland, waardoor de landverraadlegende in het leven is geroepen met alle noodlottige gevolgen, daaraan verbonden. Voor den geest van wantrouwen en de daarmee samenhangende gesteldheid van onevenwichtigheid, welke op het Nederlandsche Leger en op vele andere volksgenooten bij het uitbreken van den oorlog een zoo uitermate ondermijnenden invloed heeft gehad, zijn naar 's Hof's oordeel in de eerste plaats de toenmalige Nederlandsche Regeering en de leidende instanties, ook in de Nederlandsche Weermacht, aansprakelijk. Bij herhaling is van die zijde de indruk gewekt en bevorderd, dat de leden der Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland als zoodanig landsgevaarlijk waren en als landverraders behoorden te worden behandeld.

Het Hof geeft zich er rekenschap van, dat deze allerverderfelijkste invloed der toenmalige staats- en legerleiding bij velen de overtuiging heeft doen post vatten, dat tegenover de leden der Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland in 's Lands belang met alle middelen behoorde te worden opgetreden, waarmede een plicht jegens het Vaderland zou worden vervuld. Naar 's Hof's oordeel behoort verdachte mede tot de slachtoffers van dezen geest, die destijds de leidende Nederlandsche instanties heeft bezielde, zooover ook hij meende zijn plicht te doen en in zijn recht te zijn, door in de toenmaals gegeven omstandigheden een lid van de Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland, Rademakers, op wiens gevaar met het oog op 's Lands veiligheid van militaire zijde nog bepaaldelijk de aandacht van ver-

dachte gevestigd was, onschadelijk te maken door hem neer te schieten, toen de vijandelijkheden waren uitgebroken.

Het Hof acht zich verplicht tegenover de nagedachtenis van den verslagenen Rademakers uitdrukkelijk vast te stellen, dat ter terechtzitting van het Hof is komen vast te staan uit de verklaring van getuige Hetterschheid, brigadier-majoor der Rijksveldwacht te Blerick en in zijn ambt werkzaam ter plaatse, waar Rademakers woonde, dat Johannes Hubertus Rademakers onder de burgerbevolking zijner woonplaats te goeder naam en faam bekend stond en dat de omtrent hem verbreide ongunstige berichten, samenhangende met zijn lidmaatschap der Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland, afkomstig waren van militaire zijde, zooals bovendien door verschillende getuigen is bevestigd.

Hoewel het Hof van oordeel is, dat verdachte, ondanks den op hem uitgeoefenden invloed als vorenbedoeld, zijn eigen verantwoordelijkheid voor zijn daad heeft behouden, omdat van een hooger en last tot het dooden van Rademakers niet is gebleken, acht het Hof het toch mede een eisch van rechtvaardigheid, dat een misdrijf, als onder de bedoelde omstandigheden door verdachte gepleegd, niet uitsluitend en ten volle aan dezen verdachte wordt aangerekend, zij het ook, dat de hoofdschuldigen zich vooralsnog aan bestraffing hebben kunnen onttrekken.

Het Hof wil deze overweging tot uitdrukking brengen in een belangrijke vermindering van de straf, welke verdachte overigens wegens zijn hoogst ernstige en laffe misdaad zou hebben verdiend.

O., dat het bewezen verklaarde oplevert het misdrijf van: „doodslag, daarbij gebruik makende van een middel, hem door zijn ambt geschonken”, strafbaar gesteld bij artikel 287 van het Wetboek van Strafrecht juncto artikel 44 van het Wetboek van Strafrecht;

O., dat verdachte deswege strafbaar is, nu niet gebleken is van feiten of omstandigheden, welke zijn strafbaarheid zouden uitsluiten of opheffen;

O., dat het Hof niet wettig en overtuigend bewezen acht hetgeen den verdachte meer of anders is ten laste gelegd, dan boven bewezen werd verklaard;

Gezien, behalve gemelde wetsartikelen, de artikelen 2, 60 en 62 van het Wetboek van Militair Strafrecht, alsmede het Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Justitie d.d. 12 Augustus 1941, Verordeningenblad van 16 Augustus 1941, No. 156¹⁾, artikelen 10 en 91 van het Wetboek van Strafrecht;

Recht doende op het hooger beroep:

Vernietigt het vonnis, waarvan hooger beroep;

En opnieuw recht doende:

Verklaart wettig en overtuigend bewezen hetgeen aan verdachte is ten laste gelegd in voege als boven bewezen werd verklaard;

Verklaart, dat dit bewezene oplevert het strafbare feit voormeld;

¹⁾ M.R.T. XXXVII, 150.

Verklaart verdachte deswege strafbaar en veroordeelt hem ter zake tot eene gevangenisstraf voor den tijd van vijf jaren;

Verklaart niet wettig en overtuigend bewezen hetgeen aan verdachte meer of anders is ten laste gelegd, dan hierboven bewezen is verklaard;

Spreekt hem daarvan vrij.

GEWONE STRAFRECHTSPRAAK.

Arr.-Rechtbank Amsterdam.

(Vrederechter), 4 Nov. 1941.

(Mr. P. H. F. van Vloten.)

NOODWEER TEGEN FEITELIJKE AANRANDING VAN DE EER.

In het onderhavige geval (getuige v. d. B. had een wind gelaten toen hij verdachte passeerde) bevond verdachte zich in den toestand van noodweer. Ontslag van rechtsvervolging t.a.v. het bewezenverklaarde feit, door den vrederechter gequalificeerd als „mishandeling”. (Sr. art. 41.)

Het O.M. tegen W. W., van beroep banleider W.A.

(Verdachte staat terecht op grond, dat hij, op of omstreeks 1 Juli 1941, te Amsterdam op het Centraal Station opzettelijk G. v. d. B. krachtdadig met zijn vuist in het gelaat heeft geslagen, tegen den keel heeft gestompt, om het middel heeft gevat en met kracht tegen zich aan heeft gedrukt, door welke handelingen deze pijnlijk werd getroffen en bloedend werd verwond.

Ter zitting verklaarden de getuigen:

G. v. d. B. 47 jaar, brievenbesteller, wonende te Amsterdam:

a. op 1 Juli 1941 heeft verdachte mij op het Centraal Station te Amsterdam, opzettelijk met kracht met de vuist in het gezicht geslagen, tegen den keel gestompt, om het middel gevat en met kracht tegen zich aan gedrukt.

Ik heb van die handelingen veel pijn geleden en werd er bloedend door gewond.

b. Mij was kort te voren een wind ontglipt, toen ik voor verdachte en diens metgezel mij bevond.

A. M. A S., 28 jaar, Opperhopman W.A., wonende te de Bilt:

a. Op 1 Juli 1941 heeft verdachte getuige v. d. B. op het Centraal Station te Amsterdam op stevige wijze aangepakt.

b. Genoemde getuige had namelijk in de hal van het station ons, die in W.A. uniform waren, passerend, laatdunkend naar ons gezien, na ons gepasseerd te zijn en een krachtigen wind gelaten in onze richting, mijns inziens opzettelijk.

Verdachte verklaarde:

a. Ik heb op 1 Juli 1941 getuige v. d. B. behandeld als in mijn dagvaarding staat vermeld.

b. Ik beschouwde den wind als belediging van mijn uniform en persoon en getuige heeft niet behoorlijk gereageerd, toen ik hem vroeg om zijn fatsoen te bewaren. Als banleider der W.A. moest ik daarop reageeren.

De vrederechter verklaarde het ten laste gelegde bewezen, qualificeerde het als „mishandeling” en ontsloeg verdachte van rechtsvervolging op onderstaande gronden, *Red.*.)

Verdachte en getuige Spaargaren droegen de uniform van respectievelijk Banleider en Opper-hopman der W.A.; dus van eene erkende Weerorganisatie.

De beleedigende daad, het laten van een wind na het misprijzend aanzien tijdens het van achteren voorbijloopen, is dermate grievend, dat dit als een ernstige beleediging van de persoon niet alleen, maar ook van de W.A., welker uniform de mannen droegen, moet worden aangemerkt. Derhalve als eene wederrechtelijke aanranding van de eer.

Als hooge leiders der W.A. was verdachte verplicht die wederrechtelijke aanranding van de eer niet zonder meer te laten passeeren; hij moest de gekrenkte eer herstellen. Zijne reactie door feitelijkheden tegenover deze feitelijke aanranding was hem, als Banleider der W.A. geboden.

Art. 41 Sr. stelt noodweer straffeloos bij aanranding o.a. der eerbaarheid. Hier is niet alleen te denken aan het dragen van een sexueele eer. „Eerbaar” is hij die eer (in zich, met zich) draagt. „Eerbaarheid” is de toestand van iemand die eer (in zich, met zich) draagt. Wordt deze eer aangerand door een feitelijkheid, dan heeft de drager van die eer het recht, binnen bepaalde grenzen, (welke in dit geval niet zijn overschreden) die geschonden eer weer te zuiveren van den schending; deze reactie is dus noodweer in den zin van art. 41 Sr.

De eer der W.A. en van de Weermacht is een hooge eer — het zal goed zijn dat men dat leert begrijpen, zij zijn de dragers van den nieuwen tijd en hun idealen en hun offers zijn ten bate van het geheele volk. Zoo zal ook het herstel van zijn aangerande eer door een W.A. man in uniform anders kunnen en moeten geschieden dan door een ander.

In het onderhavige geval bevond verdachte zich dus in den toestand van noodweer tegen de feitelijke aanranding van de eer der W.A. en zijn persoon als Banleider der W.A.

Zijn beroep op noodweer, dat in zijn verweer ligt opgesloten, treft dus doel.

Derhalve wordt verdachte ontslagen van alle rechtsvervolging.

Overgenomen uit het Weekblad van het Recht van 28 Januari 1942, No. 85.

Op blz. 310 van de vorige aflevering citeerden wij de bepaling uit het nieuwe Hongaarsche Wetboek van Militair Strafrecht, waarbij onder de noodige cauteelen en beperkt tot den in militaire uniform gekleeden officier, een zeker z.g. eere-noodweerrecht wordt erkend.

Het Deutsche recht gaat verder. Prof. Schwinge teekent dan ook naar aanleiding van het Hongaarsche voorschrift in zijn overzicht

aan (blz. XII): „Damit is für Offiziere ein — gesetzlich allerdings sehr eingeschränktes — Recht zur EHRENNOTWEHR anerkannt. Ob damit eine erschöpfende Regelung der Materie für das militärische Leben beabsichtigt ist, ist nicht zu erkennen. Gesagt werden mag dazu, dass im deutschen Recht Lehre und Rechtsprechung in der Anerkennung eines Notwehrrechts erheblich weiter gehen, vor allem dieses nicht auf Offiziere und auch nicht auf Angriffe auf die Ehre beschränken.“ Zie ook Schwinge „Militärstrafgesetzbuch“, 3e druk, 1940 blz. 127—131, alwaar tevens een uitgebreide litteratuuropgave betreffende noodweer in verband met het militair recht. Het Reichsmilitärgericht erkent in beginsel ook noodweer tegen belediging van een mindere door een meerdere (toevoeging van: „Sie Schweinehund.“) Opgemerkt worde dat de Deutsche noodweerparagraaf niet, als ons art. 41, bepaalde objecten van aanranding noemt. § 53 van het Wetboek van Strafrecht bepaalt in haar eerste lid: „Notwehr ist diejenige Verteidigung, welche erforderlich ist, um einen gegenwärtigen, rechtswidrigen Angriff von sich oder einem anderen abzuwenden.“

Te onzent wordt in litteratuur en rechtspraak ¹⁾ algemeen aangenomen dat art. 41 W.v.S. een eerenoodweerrecht niet erkent, naar het oordeel van prof. van Hamel eene leemte ²⁾. Het hierboven opgenomen vonnis huldigt nu eene andere opvatting door n.l. onder „eerbaarheid” ook eer mede te begrijpen. Red. M.R.T.

¹⁾ Zie reeds arrest H.R. 4 Nov. 1889, W. 5797.

²⁾ Inleiding — van Hamel-van Dijck — 4e druk, blz. 232: „Onder de verdedigbare rechtsbelangen is ten onrechte de eer, op zich zelve, niet begrepen.”

INHOUD

	Blz.
Abolitie. — Zie bij „Gratie”	1
Ambtelijk bevel. (Doodslag). Verdachte heeft niet gehandeld ter uitvoering van een hem door het bevoegd gezag gegeven ambtelijk bevel, zijnde van een bevel tot het neerschieten van onwillige of recalcitrante dan wel gevaarlijke personen niets gebleken	398
Ambtenarenrechtspraak. Eervol ontslag als directeur van de Algemeene Landsdrukkerij bij besluit, dd. 23 Mei 1940, van den Opperbevelhebber van Land- en Zeemacht, wegens ongeschiktheid, op grond dat klager de hem bij zijn instructie toegekende bevoegdheden in belangrijke mate is te buiten gegaan en in zijn beleid als hoofd van genoemd Staatsbedrijf ernstig is te kort geschoten. De Opperbevelhebber L. en Z. was bevoegd dit ontslag te verleen. Door de capitulatie op 14 Mei 1940 en de daarop gevolgde bezetting was het gezag in het bezette gebied feitelijk overgegaan in handen van de Duitse Overheid, en aangenomen mag worden dat in de periode van 15 tot 29 Mei 1940 de bezettende macht zich bij de uitoefening van haar gezag hier te lande van Generaal Winkelman, als hoogste Nederlandsche instantie, heeft bediend, en hetgeen deze in dit tijdvak aan wetgevende en bestuursdaden heeft verricht, daaraan rechtskracht ontleent. Een en ander geldt m.m. eveneens voor de voordracht tot ontslag en de tenuitvoerlegging daarvan door den Secretaris-Generaal van het Departement van Binnenlandsche Zaken. De in de uitspraak uitvoerig vermelde feiten en omstandigheden (een elftal ernstige plichtsverzuimen) toonen aan, dat, al moge klager met ijver en voortvarendheid zijn taak hebben vervuld, hij het juiste besef miste aangaande de ambtelijke verhouding waarin hij was geplaatst, en ook overigens van karaktereigenschappen blijkt gaf die hem ongeschikt deden zijn voor de door hem bekleede betrekking. Ontslag derhalve terecht verleend. Beroep ongegrond . . .	
— Beroep van een op 16 Maart 1940 uit den zeedienst ontslagen sergeant-machinist tegen niet voldoen aan klagers verzoek om den uitslag te mogen vernemen van zijn beklag over eene hem in December 1939 opgelegde krijgstuchtelijke straf, alsmede om „voorlezing conduite” die in verband met die straf gewijzigd zou kunnen zijn. Het eerste gedeelte van klagers beroep is niet-ontvankelijk, aangezien dit betreft een onderwerp van krijgstuchtelijken aard, waartegen ingevolge het bepaalde bij art. 3 der Militaire Ambtenarenwet 1931, beroep ingevolge deze wet niet kan worden ingesteld.	84

Het beroep gericht tegen de weigering om hem zijn eventueel gewijzigden conduite-staat voor te lezen is ongegrond, nu niet is gebleken, dat een dergelijke weigering in strijd zou zijn met eenig te dezen toepasselijk algemeen verbindend voorschrift. Ook geen verkeerd gebruik van bevoegdheid, reeds daarom niet omdat verweerder in de absolute onmogelijkheid verkeerde om te dezen opzichte aan klagers verlangen te voldoen . . . . .

138

- Beroep van een, thans met groot verlof zijnden, matroos 1e klasse der Marine-reserve tegen de afwijzing van een door hem op 29 Mei 1940 ingediend verzoekschrift om de hem van 17 April tot en met 25 Mei 1940 uitbetaalde kostwinnersvergoeding ook met terugwerkende kracht van 25 Augustus 1939, toen hij in werkelijken dienst is gekomen, te mogen ontvangen.

Krachtens het bepaalde in art. 36 der Dienstplichtwet komt de kostwinnersvergoeding uitsluitend toe aan de in art. 16 dier wet genoemde personen niet aan den dienstplichtige zelf. Klager is derhalve door de afwijzende beslissing niet rechtstreeks in zijn belang getroffen (art. 24 Ambtenarenwet), en voor zoover hij mocht bedoelen de vergoeding voor zijne echtgenoot te vorderen en namens haar het beroep in te stellen, moet het beroep worden geacht te zijn ingesteld namens iemand die niet is ambtenaar in den zin der Ambtenarenwet of militair ambtenaar in den zin der Militaire Ambtenarenwet. Het beroep is derhalve onbevoegdlijk ingesteld en moet daarom uit dien hoofde reeds niet-ontvankelijk worden verklaard . . . . .

140

- Ontslag uit den dienst van een opperwachtmeester der Marechaussée, als zijnde wegens zijn gedrag en wijze van dienen ongeschikt voor den dienst bij het wapen, bij beschikking van den Inspecteur dd. 25 Maart 1941.

De bevoegde Deutsche bezettingsautoriteit heeft de landmacht hier te lande grootendeels ontbonden en aan het gehandhaafde wapen der Marechaussée met ingang van 5 Juli 1940 het militair karakter ontnomen, zoodat klager niet meer is militair ambtenaar, en ook de bestreden beschikking hem niet heeft getroffen in hoedanigheid van militair ambtenaar of gewezen militair ambtenaar. Het beroep moet mitsdien niet worden behandeld door het militair ambtenarengerecht, doch door het ambtenarengerecht van klagers standplaats. Nu de voorzitter verzuimd heeft het klaagschrift naar het bevoegd gerecht te zenden, heeft het gerecht, dit verzuim herstellende, die toezending alsnog te bewerkstelligen.

Het gerecht verklaart zich onbevoegd, bepaalt dat het klaagschrift met de bijbehorende stukken zal worden gezonden naar het ambtenarengerecht te Groningen en dat het ge-

ding zal worden teruggebracht in den toestand waarin het zich bevindt, toen de voorzitter het klaagschrift naar dat gerecht had moeten zenden . . . . .

142

- Art. 14, lid 3 Regl. v. Adm. Landmacht. Beroep van een majoor der infanterie tegen de beslissing van het Hoofd van het Afwikkelingsbureau, waarbij hem een bedrag van *f* 600 is toegekend als schadevergoeding wegens verlies van zijn dienstvaard tengevolge van oorlogshandelingen, en met verzoek dat hem boven dat bedrag nog *f* 150 zal worden uitgekeerd.

Art. 14 Regl. v. Adm. laat de bepaling van het bedrag der vergoeding, behoudens een maximum, geheel aan den Minister over. Er is dus geen strijd met enig toepasselijk algemeen verbindend voorschrift. Evenmin verkeerd gebruik van bevoegdheid. Beroep ongegrond verklaard . . . . .

144

- Art. 14, lid 3 Regl. van Adm. Landmacht. Beroep tegen de beslissing van het Hoofd van het Afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie, waarbij aan klager een bedrag van *f* 600 is toegekend als schadevergoeding wegens het buiten zijn schuld verloren gaan van zijn dienstvaard ten gevolge van oorlogshandelingen, en met verzoek om te bepalen dat de Staat hem alsnog bovendien *f* 100, subsidiair *f* 150, schuldig is.

De bewoordingen van art. 14 zijn duidelijk en gedoogen geen andere uitlegging dan door den eersten rechter is gegeven, nl. dat de bepaling van het bedrag der vergoeding, behoudens een maximum, geheel aan den Minister wordt overgelaten. Geen strijd dus met enig algemeen verbindend voorschrift; evenmin verkeerd gebruik van bevoegdheid, al zou dit onder bepaalde omstandigheden misschien wel zijn aan te nemen in het door eischer bij wijze van voorbeeld gestelde geval dat de vergoeding zou worden bepaald — niet zooals ten deze is geschied op 80 % van de verzekerde waarde van het paard, maar — op 10 % van die waarde. Uitspraak Ambtenarengerecht, houdende ongegrondverklaring van het beroep, bevestigd . . . . .

358

- Tijdelijk buiten werking stellen, met ingang van 1 Januari 1941, krachtens het bepaalde in het Verordeningenblad voor het bezette Nederlandsche gebied van 15 Februari 1941, wat betreft de toekenning van een jaarlijksche algemeene toelage aan het reserve-personeel, aan klager in Februari 1941 medegedeeld.

Beroep op 20 September 1941 ingesteld door een reserve-majoor der Infanterie, tegen deze beslissing, met verzoek het intrekken van die toelage wel ongedaan te willen maken en te bepalen dat deze hem alsnog wordt uitbetaald van 1 Januari 1941 af.

Beroep niet-ontvankelijk als zijnde ingestelde met veront-

	Blz.
achtzaming van den termijn van 30 dagen voorgeschreven in art. 60 der Ambtenarenwet 1929	360
— Beroep van een adjudant-onderofficier tegen de beslissing dd. 22 Juli 1941 van het Hoofd van het Afwikkelingsbureau van het Departement van Defensie, dat hij niet bereid is den ontslagbrief dd. 3 April 1941 te wijzigen, waarbij aan klager met ingang van 1 November 1940 eervol ontslag is verleend, onder toekenning van wachtgeld, ter zake van opheffing van zijn betrekking zulks als gevolg van de bevelen van den Duitschen Commissaris voor de demobilisatie van de Nederlandsche weermacht.	
De bestreden beslissing strijdt niet met eenig toepasselijk algemeen verbindend voorschrift en evenmin is hier verkeerd gebruik van bevoegdheid, aangezien het een administratief orgaan vrijstaat niet terug te komen op een eenmaal genomen beslissing. Beroep ongegrond	361
Bevoegdheid. De burgerrechter is onbevoegd nu het feit is begaan terwijl de verdachte in werkelijken militairen dienst was (telaste gelegd was, dat het feit was gepleegd <i>in of omstreeks November 1939</i> , terwijl de verdachte, blijkens zijne verklaring ter terechtzitting, van <i>29 Augustus tot en met 9 November 1939</i> als hospitaalsoldaat in werkelijken dienst was geweest)	211
Bloys van Treslong. Een zondebok. Procedure voor den Hoo-gen Zeekrijgsraad in 1798 tegen den schout-bij-nacht J. A. Bloys van Treslong. Medegedeeld en toegelicht door Dr. L. M. Rollin Couquerque	8
Clavareau, Mr. P. J. A. Mobilisatie-herinneringen. (Het huis-houdelijk onderzoek) door —	80
— Duitsch militair strafrecht en strafprocesrecht door —	355
— De Zwitsersche militaire strafwetgeving door —	389
Coffrie, Mr. P. J. De Criminaliteit der militairen in 1939 door —	196
Criminaliteit. De — der militairen in 1939 door Mr. P. J. Coffrie	196
Desertie. — in tijd van oorlog gepleegd (op 10 Mei 1940 zich van zijn korps verwijderd met het oogmerk het oorlogsgevaar te ontgaan en opzettelijk afwezig gebleven totdat hij op 16 Mei is teruggekeerd).	
Op grond van de verklaring van den deskundige, Prof. Carp, (zie diens in het vonnis opgenomen oordeel) neemt de Rechtbank een verminderde toerekeningsvatbaarheid bij verdachte aan om daarmede rekening te houden bij de strafmaat: een maand gevangenisstraf. In hooger beroep gewijzigd in drie maanden	288

- Diefstal.** — van achtergelaten Nederlandsch militair rijwiel in door het Duitsche leger bezet gebied. Wie was eigenaar van het rijwiel? Welke rechter is bevoegd?
- Uit art. 53 van het Verdrag nopens de wetten en gebruiken van den oorlog te land, S. 1910 No. 73, volgt duidelijk, dat de bezetter niet door het enkele feit van de bezetting eigenaar van de daar bedoelde goederen wordt, maar dien eigendom kan verkrijgen door ze in bezit te nemen, van hoedanige inbezitneming uit het bestreden arrest niets blijkt.
- Ten onrechte gaat het middel ervan uit, dat het rijwiel in quaestie behoorde aan het Duitsche leger en de Nederlandsche rechter onbevoegd was van dien diefstal kennis te nemen, nu niet gebleken was, dat de Commandant van het legeronderdeel, waartoe de betrokken Duitsche krijgswaard behoorde, verklaard had, van zijne bevoegdheid het onderhavige tegen het Duitsche leger gerichte delict te vervolgen, af te zien 364
- Dienstweigerig.** Zie bij „Pfeil” 95
- Doodslag.** Op 13 Mei 1940 opzettelijk op korten afstand een schot uit een met scherpe patronen geladen pistool afvuren op N., daarbij richtende op diens hoofd, waardoor N. in het hoofd is getroffen en kort daarna is overleden, gepleegd door een reserve-kapitein belast met het doen van huiszoeking bij N.S.B.ers te Wassenaar en het overbrengen van eventueel verdachte personen naar het politie-bureau. Zie bij „Ambtelijk bevel” en bij „Noodweer” 398
- , daarbij gebruik makende van een middel hem door zijn ambt geschonken. Zie bij „Schuld” 416
- Duitschland.** De jongste herziening van het Duitsche Wetboek van Militair Strafrecht. 214
- , Duitsch-militair strafrecht en strafprocesrecht door Mr. P. J. A. Clavareau 355
- Feitelijke insubordinatie.** — in tijd van oorlog (op 13 Mei 1940 uit een tot zijn uitrusting behoorend met scherp geladen pistool op korten afstand een schot op zijn meerdere gelost, waardoor deze zwaar werd verwond in hoofd en hals.) Zie bij „Toerekeningsvatbaarheid” 408
- Gerechtig schrijven.** Uitreiking. Zie bij „Marechaussée” . 146
- Gratie.** Uitvoering van de Verordening betreffende de uitoefening van het recht van abolitie en van gratie 1
- Heling.** (Als militair (dienstplichtig sergeant) opzettelijk eenige door plundering verkregen ringen, een zakschaartje, armbandhorloge en horlogearmband als geschenk aannemen). Verdachte op grond van het begane feit onwaardig geacht

	Blz.
in den door hem bekleeden rang van onderofficier te blijven dienen. Verlaging tot den stand van soldaat	134
Hongarije. Het nieuwe Hongaarsche Wetboek van Militair Strafrecht	303
Inkwartieringswet. Vordering gedaan krachtens de Inkwartieringswet 1866, S. 138. Vordering van transport en vordering van leverantie. Eigendunkelijk. Bewijs van „zonder geldige reden”. (Inkwartieringswet art. 41; Sv. art. 359)	296
Insubordinatie. Zie bij „Pfeil”	95
Interregionaal militair strafrecht. Rechtstoestand van het marinepersoneel in de Overzeesche gewesten	7
Klachtzaken. Verlaging van een wachtmeester te voet der Marechaussée tot marechaussée der 2de klasse (voor de uitvoering strafreden zie de beschikking). Omschrijving der strafreden juist; straf in goede verhouding tot den ernst van de gepleegde feiten. Nu echter volgens art. 16 W.K. de verlaging van een onderofficier bestaat in het terugbrengen tot den stand van soldaat, moet een onderofficier der Marechaussée op wien deze straf wordt toegepast, worden teruggebracht tot de positie van marechaussée der 3de klasse. Na oplegging van de straf op 20 September heeft klager dd. 30 October het verzoek gedaan hem te willen terugstellen tot marechaussée 2de klasse, daar hij zich voorloopig niet geschikt en bekwaam acht om als commandant van eene patrouille zelfstandig te kunnen optreden. Op dit verzoek, met de strekking om door terugstelling bij administratieve maatregel het opleggen van de straf van verlaging overbodig te maken, door den strafoplegger met gunstig advies doorgezonden, werd gunstig beschikt. In verband hiermede en wegens bovengenoemd onjuist gebruik van de strafbevoegdheid, bestaat er grond de opgelegde straf geheel te niet te doen. Beklag gegrond verklaard met tenietdoening van straf en strafreden en met last dat de vermelding daarvan in klagers straflijst onleesbaar zal worden gemaakt	291
Landoorlogreglement. Verordeningsbladen voor het bezette Nederlandsch gebied . . . . . 1.	149
Bevoegdheden van den Opperbevelhebber Land- en Zee-macht na de bezetting, in de periode van 15 tot 29 Mei 1940	84
— Zie bij „Diefstal”	364
Lanschot, Mr. W. M. van. Overlijdensbericht	156
Marechaussée. Geen wetsbepaling belet, dat een akte van uitreiking van een gerechtelijk schrijven ook kan worden	

	Blz.
opgemaakt door een (wachtmeester der) marechaussée. Vern. vonnis Kantong. Emmen). (Sv. art. 586)	146
Militaire rechtspraak. Benoeming van militaire leden bij het Gerechtshof te 's-Gravenhage	4
— Benoeming van militaire leden bij de Arr. Rechtbank te 's-Gravenhage	5
— <i>Rechtsmacht.</i> „'t Gedrogt der ongelimiteerde militaire jurisdictie” door Dr. L. M. Rollin Couquerque. (Uit den strijd over de militaire rechtsmacht op het einde der 18e eeuw)	158, 221, 320, 368
— Benoeming van militaire leden bij het Vredegerechtshof. Ontslag als militair lid van het Gerechtshof te 's-Gravenhage	213
— Ontslag van militaire leden van de Arr. Rechtbank te 's-Gravenhage	302
Militaire strafzaken. Bevoegdheid van het Vredegerechtshof ten aanzien van misdrijven van militairen aard	154
Mishandeling. Zware mishandeling, tweemaal gepleegd, eenmaal den dood tengevolge hebbende, (met gebruikmaking van een hem door het Rijk verstrekt tot zijn uitrusting behoorende en met scherp geladen pistool meerdere schoten op menschen gelost, zoodat twee personen een zwaar lichamelijk letsel vormende kogelwonding bekwamen tengevolge waarvan een hunner is overleden.) Zie bij „Toerekeningsvatbaarheid”	408
Mobilisatie. Mobilisatie-herinneringen. (Het huishoudelijk onderzoek) door Mr. P. J. A. Clavareau	80
Nalaten. Als militair, getuige zijnde van een door een mindere gepleegd misdrijf, opzettelijk nalaten tegen den dader de door het belang der zaak gevorderde maatregelen van geweld naar vermogen aan te wenden (als compagniescommandant in het lokaal der politiewacht met woorden en feitelijk met geweld bedreigd wordende door een in zeer opgewonden toestand met een geopend mes in de hand en roepende: „waar is oome Jaap” (bijnaam van den verdachte) „die moet eraan”, op verdachte toetredenden soldaat, nagelaten maatregelen van geweld tegen dien soldaat te nemen, en het wachtlokaal verlaten).	
Motiveering der straf: <i>f</i> 200 boete. Hoewel een misdrijf als het onderhavige in het algemeen niet geëigend is te worden vergolden met geldboete, kan niettemin i.c. met deze straf worden volstaan, waar de omstandigheden thans zeer verschillend zijn van die ten tijde dat het feit werd gepleegd en een gevangenisstraf thans na zoo'n lang tijdsverloop wel zeer zwaar door verdachte zou worden gevoeld, ook met de mogelijke gevolgen daarvan in diens huidige overheidsbetrekking (gemeente-ambtenaar te Amsterdam)	283

	Blz.
Nederlanderschap. In den strijd tegen het bolsjewisme. Bij intreding in Duitschen dienst. Bij het verkrijgen van de Deutsche nationaliteit	149
Noodweer. (Doodslag). Ook het beroep op noodweer, dus ook op noodweereces, faalt nu uit niets is gebleken van een oogenblikkelijke, wederrechtelijke aanranding. Iedere mogelijk dreigende aanranding ware overigens af te wenden geweest door eene fouilleering, welke echter niet heeft plaats gehad	398
— <i>Noodweer tegen feitelijke aanranding van de eer.</i> In het onderhavige geval (getuige v. d. B. had een wind gelaten toen hij verdachte passeerde) bevond verdachte zich in den toestand van noodweer. Ontslag van rechtsvervolging t.a.v. het bewezen verklaarde feit, door den vrederechter gequalificeerd als „mishandeling”. (Sr. art. 41)	431
Onrechtmatige daad. Vordering tegen den Staat tot vergoeding van schade, beweerdelijk geleden door de niet tijdig ontvangen mededeeling dat aan den gemobiliseerden eischer groot verlof werd verleend. Niet-ontvankelijkheid	92
Ontucht. De verhouding tusschen den zoon en de ondergeschikte van den vader is niet een verhouding van ondergeschiktheid als bedoeld in art. 249 W. v. S., d.i. van een op eenige rechtsverhouding berustend gezag; dergelijke verhouding kan hoogstens leiden tot een „uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht” als bedoeld in art. 248 ^{ter} W. v. S.	211
Openbaar. Openbare schennis der eerbaarheid Onder „openbaar” valt i.c. niet hetgeen gebeurd is in de kajuit van een oorlogsschip	128
Opzettelijke ongehoorzaamheid. Zie bij „Pfeil”	95
Pfeil. Proces tegen den kapitein-luitenant ter zee <i>Pfeil</i> , eerste-officier van Zr. Ms. „Prins Frederik”, naar aanleiding van een 20-tal punten van beschuldiging (ongehoorzaamheid, insubordinatie, dienstweigering), tegen hem ingebracht door zijn commandant. Elf punten der aanklacht behooren enkel en geheel en al tot de discipline of krijgstuicht en leveren alzoo geen object van rechterlijk onderzoek of decisie op. Ten aanzien van acht punten staat tegenover de ontken- tenis van den beschuldigde alléén het beëdigde getuigenis van zijn commandant. Het Hof acht dezen getuige echter, onder meer om een zestal in de sententie vermelde redenen <i>reprochabel</i> (art 160 Crim. Wetb. krijgsvolk te water), zoodat geen bewijs van schuld noch door confessie, noch door convictie aanwezig is.	

Wat betreft het 20e punt der aanklacht, door den beschuldigde erkend, heeft hij „alle misdaad of wanbedrijf opgeruimd”, hoewel dit feit in het afgetrokkene beschouwd, geacht kan worden dienstweigering te behelzen.	
Ten aanzien van geen der punten van beschuldiging blijft alzoo schuld of strafwaardigheid over.	
Algeheele vrijspraak met compensatie der kosten (conform voordracht van den advocaat-fiscaal)	95
Plundering. Wegneming van een zaklantaarn uit een in verband met den oorlogstoestand verlaten perceel. Vrijspraak, nu de Rechtbank met name niet bewezen acht dat verdachte heeft gehandeld met het oogmerk van wederrechtelijke toe-eigening. Motiveering	134
Politie. Tuchtregelingsbesluit gekazerneerde gemeentepolitie	299
Purge. Purge-proces	128
Reprochabel. Zie bij „Pfeil”	95
Rollin Couquerque, Dr. L. M. Een zondebok. Procedure voor den Hoogen Zeekrijgsraad in 1798 tegen den schout-bij-nacht J. A. Bloys van Treslong. Medegedeeld en toegelicht door —	8
— „t Gedrogt der ongelimiteerde militaire jurisdictie” door — 158, 221, 320,	368
Schuld. Aan zijne schuld den dood van een ander te wijten hebben, gepleegd in de uitoefening van eenig ambt of beroep (als reserve-kapitein op 10 Mei 1940 zijn met scherp geladen pistool gericht op het hoofd van een in een cel ingesloten burger, zonder zich tevoren te hebben vergewist of dit op rust stond, tengevolge waarvan een schot is afgegaan, die man door een kogel in het hoofd is getroffen en dientengevolge is overleden).	
In hooger beroep bij arrest van het Vrederegerechtshof vernietigd en verdachte, breed gemotiveerd, veroordeeld wegens „doodslag, daarbij gebruik makende van een middel hem door zijn ambt geschonken”. Het Hof acht nl. bewezen dat verdachte, gelijk hem ook primair was ten laste gelegd, opzettelijk zijn pistool op den getroffen heeft afgevuurd met het oogmerk om hem van het leven te berooven	416
Straftoemeting. Zie bij „Nalaten”	283
— Zie bij „Desertie”	288
— Motiveering 398,	416
Toerekeningsvatbaarheid. Verminderde — Zie bij „Desertie”	288
— Feitelijke insubordinatie in tijd van oorlog en zware mishandeling, tweemaal gepleegd, eenmaal den dood tengevolge hebbende.	
De als psychiater-deskundige gehoorde hoogleeraar, Prof. Carp, concludeert, dat verdachte tijdens het begaan der mis-	

drijven lijdende was aan een ziekelijke storing der geestvermogens, een acuut optredende vervolgings- en grootheidswaanzin; dat hij de kenmerken vertoont van een praeparanoische persoonlijkheid; dat die ziekelijke stoornis opheffend heeft gewerkt op verdachte's geschiktheid om de feitelijke strekking en het ongeoorloofde van de begane feiten te beseffen, alsmede om ten aanzien daarvan zijn wil te bepalen. Alleszins aannemelijk is dat verdachte is gedreven door een wil welke geheel en al door waanmotieven werd bepaald. Nu de omstandigheden welke die waanmotieven hebben opgewekt, voorbij zijn, is toepassing van art. 37 W. v. S. niet noodig.

Op grond van deze verklaring oordeelt de Rechtbank dat de begane feiten wegens ziekelijke storing zijner geestvermogens aan verdachte niet kunnen worden toegerekend, zoodat hij niet strafbaar is. Ontslag van alle rechtsvervolgving met bevel tot onmiddellijke invrijheidsstelling.

Bij de behandeling van het door den officier van Justitie ingesteld hooger beroep verklaart Prof. Carp zich niet te kunnen herinneren dat ter terechtzitting van de Rechtbank zijn oordeel is gevraagd over de toepassing van art. 37 W. v. S., De deskundige acht verdachte's opneming in een krankzinnigengesticht niet noodig. Gelet op den toestand waarin men thans in Nederland leeft, met zijn groote spanningen en wrijvingen, acht hij het echter zeer goed mogelijk, dat verdachte in een situatie zou kunnen geraken, waarin hij weder tot aggressieve daden zou kunnen komen, waarvan inderdaad gevaar voor de volksgemeenschap te duchten is, in verband waarmede hij het wel wenschelijk zou achten indien verdachte onder een verplicht langdurig toezicht der Regeering zou komen.

Deze conclusie overnemende beveelt het Hof dat verdachte ter beschikking van de Regeering zal worden gesteld ten einde van harentwege te worden verpleegd. Vonnis overigens bevestigd, behalve wat betreft het bevel tot onmiddellijke invrijheidsstelling 408

Verlaging. Zie bij „Heling” 134

— Zie bij „Klachtzaken”. Een onder-officier der Marechaussee moet bij verlaging worden teruggebracht tot marechaussee 3e klasse 291

Voortgezette handeling. 1°. Feitelijke insubordinatie in tijd van oorlog; 2°. Zware mishandeling, tweemaal gepleegd, eenmaal den dood tengevolge hebbende, alle feiten als ééne — beschouwd 408

Vrederechters en Vredegerechtshof. Instelling van — . . . 150

Vuurwapenwet 1919. Buiten werking gesteld 150

	Blz.
Wapenwet 1890. Buiten werking gesteld	150
Wetgeving. Voorloopig buiten toepassing blijven van de artt. 37, 3e lid en 37a, 2e lid W. v. S. bij bepaalde delicten . . .	367
Zwitserland. De Zwitsersche militaire strafwetgeving door Mr. P. J. A. Clavareau	389

WETSBEPALINGEN ENZ.,

behandeld in deel XXXVII Militair-Rechtelijk Tijdschrift.

Artikelen . . . . . Bladzijden

Burgerlijk Wetboek.

1401 . . . . . 92.

Regtspleging bij de Landmagt.

7 . . . . . 80.

175 . . . . . 69.

176 . . . . . 69.

Regtspleging bij de Zeemagt.

180 . . . . . 69.

181 . . . . . 69.

Wetboek van Militair Strafrecht.

25 . . . . . 134.

98 . . . . . 288.

117, 120 . . . . . 408.

143 . . . . . 283.

153 . . . . . 134.

157 . . . . . 134.

Crimineel Wetboek krijgsvolk te water.

160 . . . . . 95.

Provisionele Instructie voor het Hoog Militair Gerechtshof.

52 (oud) (Purge) . . . . . 128.

Wet op de Krijgstucht.

16 . . . . . 291.

50 . . . . . 291.

Invoeringswet Militair Straf- en Tuchtrecht.

74 . . . . . 95.

76 . . . . . 211.

Artikelen . . . . . Bladzijden

Dienstplichtwet.

16 . . . . . 140.
36 . . . . . 140.

Wetboek van Strafrecht.

37—37*a* . . . . . 367, 408.
41 . . . . . 398, 431.
43 . . . . . 398.
44 . . . . . 416.
56 . . . . . 408.
101—103 . . . . . 149.
248ter, 249 . . . . . 211.
287 . . . . . 398, 416.
302 . . . . . 408.
307 . . . . . 416.
310 . . . . . 364.
435*a* . . . . . 150.

Code Pénal.

330 (239 W. v. S.) . . . . . 128.

Wetboek van Strafvordering.

359 . . . . . 296.
586—587 . . . . . 146.

Inkwartieringswet. 1866 S. 138.

41 . . . . . 296.

Wet op het Nederlandschap.

7 . . . . . 149.

Wapenwet 1890. Vuurwapenwet 1919. Jachtwet 1923
(art. 13, 2e lid).

Buiten werking gesteld . . . . . 150.

Ambtenarenwet 1929.

24 . . . . . 140.
60 . . . . . 360.
70 . . . . . 142.

Artikelen Bladzijden

Algemeen Rijksambtenarenreglement.

93 . . . . . 84.
98 . . . . . 84.

Militaire Ambtenarenwet 1931.

1 . . . . . 142.
3 . . . . . 138.

**Reglement voor de militaire ambtenaren der
Koninklijke Landmacht.**

22 . . . . . 142.

Reglement van Administratie Landmacht.

14 . . . . . 144, 358.

Landoorlogreglement.

42—56 . . . . . 84, 149.
53 . . . . . 364.

**Koninklijk besluit van 13 Februari 1845. Stbl. No. 8.
(Z.B.U. I, blz. 17). (Ambtseed Marechaussée.)**

1 . . . . . 146.

**Verordening Rijkscommissaris 8 Juni 1940 No. 12. ¹⁾
(Bevoegdheid Duitse Krijgsraad.)**

§ 1 en 2 . . . . . 364.

Verantwoordelijk voor het redactioneel gedeelte van den inhoud:
Mr. L. M. Rollin Couquerque en E. G. de Wijs.

Verantwoordelijk voor de advertenties: A. J. Kluck te den Haag.
Uitgever/Drukker: N.V. Boek- en Kunstdrukkerij v/h Mouton & Co.,
Herderstraat 5, den Haag. (K 1101).

---

¹⁾ M.R.T. XXXVI, 121.